

હુરે અરબ

યાને

ફાટે અંતાકિયા

અલીફને મુસ્લેમીન.

દુનિયાને કમલે કાલક (૧) ના વખતમાં સાબના
મુકકમાં ઉત્સાહના કાવજીન કાવજીના આંતરુત
ચિતાર - હેમાં મલોખમત, સદાકત અને ઉત્સાહ
કમલને: હામાં કિસ્સો રજુ થાય છે.

“હાસાફ”માં પ્રગટ થયેલ પુસ્તક આકારે
પ્રગટ કરનાર
ઈન્સાઈફ કાર્યાલય.

ભાગ ૧ થી

૧૩૧૪ હીજરી

૧૯૯૬ ઈ. સન.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઇટ-સંપ્રદ
૨૪૧૫૧

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૧૫૧ કિંમત ૨-૮-૦

ગ્રંથનામ હરે આરજ

વર્ગિક ૬-૧૩

હુરે અરબ

યાને

ફેલે અંતાકિયા

ખલીફતે મુસ્લિમીન.

હજરતે ઉમર ફારુક [ર.] ના વખતમાં સામના
મુલકમાં ઇસ્લામની જવસાંત ફેલેહનો આગ્રેહુબ
ચિતાર - જેમાં મલોખખત, સદાકત અને ઇસ્લામી
ફરજનો દર્દમંદ કિસ્સો રજુ થાય છે.

“ઇન્સાફ”માં પ્રગટ થઇ પુસ્તક આકારે

પ્રગટ કરનાર

ઇન્સાફ કાર્યાલય.

ભાગ ૧ હો

૧૩૬૨ હીજરી.

૧૯૪૩ ઇ. સન.

આ પુસ્તક ઇસ્લામપુરામાં આવેલ ઇસ્લામ
મીલીંગ પ્રેસમાં મુન્શી ફતેહખાન અહમદખાને
છાપી પ્રગટ કર્યું.

.... બે બોલ ....

આજે બે વરસ પછી "કુરે અરબ યાને ફતેહ અંતાકીયા" નામની બુક વાંચે. આગળ રજુ કરતાં હર્ષ થાય છે. સરહુ બુકના કેટલાંક ફારમો પહેલાં છપાયેલાં હતાં. આ વાર્તા એટલી બધી દીલ્લરેખ અને દીલ્લચરપ હતી કે તેનું પુસ્તકના રૂપમાં પ્રકાશન કરવાની માંગણી ધણા વાંચકો તરફથી થઇ હતી તેથી આકીના ફાર્મ છપાવી એક ભાગ આજે અમો વાંચકો આગળ રજુ કરીએ છીએ.

છુટક રીતે ફાર્મો છપાયેલા હોવાથી તેમાં પેચ નંબરમાં ભુલો થઇ છે જે વાંચકો આગળ રજુ કરીએ છીએ જેને વાંચતાં ગોટાળામાં પડે. નહીં. તે પેચ પર અને પર એ. ખી. સી. ડી મુકવામાં આવ્યાં છે. પેચ નં. ૧૨૩ થી ૧૩૦ સુધી એવું અનુકરણ ૧૨૩ થી ૧૩૦ સુધી ડબલ છે આ ભુલો છાપખાનું જુલખાનું હોઇ થયું છે. જુલખોની એડણી કે મુદ્ર રીડીંગમાં ભુલ હોય તો તે મટે દરમુજર કરવાની આશા રાખીએ છીએ.

"ઇન્સાફ" કાર્યાલય તરફથી હમેશાં ઇન્સાખી તવારીખી અને તખ્તીગી પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં છે તેવીજ આ એક વાર્તા છે. અત્યાર સુધીના પ્રકાશનોને મુસ્લિમ વાંચનારાઓએ જેવી રીતે કદ્ર કરી છે તેવી રીતે આવકા પ્રકાશનોની કદ્ર કરી 'ઇન્સાફ' તરફની પોતાની હમદદી હમેશની માફક કાયમ રાખશે. તેવી ઉમ્મીદ સાથે આ પુસ્તક વાંચકાના સુખારક હાથોમાં રજુ કરીએ છીએ.

ઇન્સાફ ઓફીસ
૨૦-૬-૪૩

આપનો,
મુન્શી ફતેહખાન
'દીલકશ'

સ્મર્પણ

એ બંદાનવાળી કરે બાં ઉરે પ્રીતાહય
એ કથા અગર ચુસુકે સાની હયતો કયાહય

માનવતા,

શેઠ જનાબ આહમદ ઉસમાન કેસીંગવાલા
સાહેબ.

બહાલા મિત્ર,

આપ સાથેના પ્રેમ, અને ઘાટ મિત્રાચારીમાં અનુભવેલ,

સાહિત્ય પ્રેમ અને માયાળુ સ્વભાવને

આધીન થઈ આ લઘુ પુસ્તક

આપને અંતઃકરણની સર્વ

શુભેચ્છાઓ સહ

અર્પણ કરું

છું.

ધરત્તામયુરા

મુંબઈ, ૪.

તા. ૧-૬-૪૩.

આપનો

મુનશી ફતેહખાન

“હિલકશ”

એક બ્રાહ્મણ વેપારી

શ્રી બાલુભટ્ટ ઉસમાન કેશીંગવાળા

પ્રકરણ ૧ લું

દિલવેધક દ્રવ્ય.

—*—

પ્રભાતનો રમણીય સમય હતો, હજી આકાશ ઉપર અંધકારની આછી ચાદર પથરાએલી હતી, ચંદ્રમાં પ્રકાશી રહ્યો હતો, અહીંતહીં ત્વખરાએલા મોતીશા તારા અગમગ અગમગ કરી રહ્યા હતા. છતાં એક કલાક પહેલાંના જેવી સ્થિતિ અત્યારે ન હતી. તારાઓનો પ્રકાશ ઝાંખો પડી ગયો હતો અને ચંદ્રમાનો તેજ શીકકો પડી રહ્યો હતો. આકાશ પોતાની મહદિલની આ દુર્દશા નીહાળી એ માટે સ્મિત કરી રહ્યો હતો કે જેવી રીતે તેની મહદિલ થોડાકજ કલાકો પછી વિસર્જન થઇ જાય છે એવી રીતે જગત મહદિલ પણ થોડાકજ દિવસો બાદ વેર વિખેર થઇ જશે. બાગે આલમમાં હઝારો પુખ્તો પેદા થઇ થઇ ફૂલા થઇ ગયા છે જે બાકી છે, અથવા ભવિષ્યમાં પેદા થનાર છે, તે પણ એક દિવસે ફૂલા થઇ જશે. જગતનો કારભાર અને નિશ્ચિનની દિલચાલનો એક દિવસે અંત આવીજ જશે. એનું જીવન થોડાક દિવસોનું છે કિંતુ ગદલતમાં પડેલો માનવી એમજ સમજે છે કે તે અને આ જગત હંમેશ માટે કાયમ રહેશે.

આકાશ સ્મિત કરી રહ્યું હતું. તેનું સ્મિત કિરણો પાથરી રહ્યું હતું પ્રભાતનો ખુશનુમા પ્રકાશ વધતો જતો હતો- મસ્ત કરી દેનાર શીતળ વાયુ હેઠારે ચઢ્યો હતો. સુમધુર સરોદી પક્ષીઓ કિરતારના ગુલુગાન ગાવામાં તલ્લીન બન્યા હતા. વાતાવરણ એટલું તો દિલજીત હતું કે તે અણખીલી કળીઓ કે જેના મુખ ઉધડાવવા માટે આખી ગત હવાના જોલાં ઝાંકળની ઝાપટો મારી મારી નેતે ગલગલીયાં કરી હસાવવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા હતા, તે અત્યારે પોત મેળે ખીલી ઉડી હતી.

ગ્રિષ્મ રૂપ હતી. અરબસ્તાનનો ગરમ પ્રદેશ હતો, ત્યાં આવા આદહાદક વાતાવરણ મેળવવાને અહોભાગ્ય ગણવામાં આવે છે. કુદરતી દ્રવ્યોના શયદાઓ પરોઢીઆમાં ઉડી કુદરતના રમણીય દ્રવ્યોની રહેલ કરવા વસ્તીથી ઘણે દુર રેતાગ પ્રદેશ તરફ ચાલ્યા જાય છે, એ વેળા રેત ટાઢી હીમ જેવી હોય છે. લોકો તેના ઉપર ઉઘાડા પગે ચાલવા માંડે છે. એથી તેમને ન માત્ર આનંદ મળે છે, બલકે જેવી રીતે કેટલાક હિન્દીઓ સવારના પહોરમાં હરિઆળી ઘાસ ઉપર નાગા પગે ચાલવામાં મગઝને

તાઝી અને આખોને જોવાની શક્તિ મળતી હોવાનું માને છે, તેમ અરબના રહેવાશીઓ પણ આખોનું તેજ વધારવા માટે મજકુર ઉપાય અજમાવે છે.

અરબસ્તાન ગરમ દેશ છે. અન્યત્ર કરતાં ત્યાં ગરમી વિશેષ હોય છે. દિવસે સુર્યના પ્રખર તાપ અને ગરમ વાયુના ભયંકર સુસવાટ વચ્ચે મુસાફરી કરવાનું અશક્ય થઇ પડે છે, જેથી તે ભુમિ ઉપર રાત્રે મુસાફરી કરવામાં આવે છે. ત્યાંના લોકો રાત્રે મુસાફરી કરવાને ટેવાઇ ગયેલા હોય છે. વળી અરબસ્તાન રેતાળ પ્રદેશ હોવાથી જના વરેના પત્ર રેતીમાં ધસી જાય છે. એ મુશ્કેલી ટાળવા માટે સૃષ્ટિના સર્જન હારે ઉંટ એ દેશમાંજ પેદા કર્યા છે.

ઉંટ અસાધારણ સંતોષિ, સહનશીલ અને દ્રઢમનવાળું પ્રાણી છે. તે રેતાળ ટેકરા ધણીજ રહેલાઇ અને ચપળતાથી પાર કરી જાય છે, તે એવો તે ધર્મચવાન છે કે એક એક અંકવાડીયા સુધીની અન્ન જળ વિનાની સતત મુસાફરી કરી શકે છે.

હિન્દની જેમ આ દેશમાં એકલા અટુલા મુસાફરી કરવી મુશ્કેલ છે કારણ કે ત્યાં આખો દિવસ જોશભેર ફૂંકતો વાયુ રેતીના ટેકરાઓને તેમના સ્થાનેથી ઉડાડી ક્યાંના ક્યાંય ફેંકી દે છે. જેથી એકલા અટુલા મુસાફર માટે હવાના સપાટે ચઢેલા એવા ટેકરાઓ હેઠળ દબાઇ મરવાના પુરતા સંભવો હોય છે. અને સંભવો વશાત એ તોફાનમાંથી કદાચને ખચી પણ જાય તોય ધગ ધગી રહેલા અક્ષતાપની ઉજ્જ્વળતા જીવતાં મુઆ સમાન કરી નાખે છે. એવા સમયે જો તેની સંભાળ લેનાર કે દિવાસો દેનાર કોઇ ન હોયતો તેનું મરણ ચોક્કસ નીપજે છે. રાત્રે એકલા અટુલા મુસાફરી એ માટે થતી નથી કે માર્ગ ભુલી જવાનો અંદેશો હોય છે આ સમયો સર એ દેશમાં મુસાફરીનો આધાર કાફલાઓ ઉપર રહે છે.

જે સમયનું અમે વર્ણન કરીએ છીએ. તે સમયે અરબસ્તાનમાં હદઉપરાંતની માયા મમતા અને બાઇચારાની લાગણી કાયમ થઇ ચુકી હતી. મનુષ્ય હમ દર્દીનો સાગર હેલારે ચઢ્યો હતો. અરબોની સદીઓ જુની દુશ્મનાવટો દફનાઇ ગઇ હતી. આંતરિક ઝગડાનો લય થયો હતો. તેઓ એવા હળીમળી ગયા હતા કે જાણે દુધમાં શાકર; તેઓ એકજ માથાપની એલાદ ન હોય તેમ :

અત્યારે પણ એક કાફલો આખી રાત મુસાફરી કર્યા પછી મદીના મુનઝરાની પાસે આવી પહોંચ્યો છે કાફલામાં સંખ્યાબંધ ઉટો ઉપગંત ધણા અરબો પણ છે. ઉટો ઉપરની મહમિલોમાં સ્ત્રી બાળકો છે. જે સર્વ પ્રમાતના સમયનું દિલ્લરૂબ દ્રવ્ય નિહાળવા માટે મહમિલોના પડદા ઉંચા કરી બહાર જાંખી રહ્યાં છે. પુરુષ વર્ગ અરબો પર આરુ છે. તેઓ સંપુર્ણ શસ્ત્રોથી સજ્જ થયેલા છે. તેમના પહેાળી પહેાળી બાંધાવાળા લાંબા લાંબા ઝબ્બા અને માથા ઉપર શાબી રહેલી શાનદાર પાધડીઓ તેઓ અરબ હોવાનું સુચન કરે છે.

સવારના રમણીય સમયમાં કુદરતે કાંઈ એવી દિલકશ રંગીનીઓ ભરી દીધી છે કે દરેક જણનું મન આનંદ અને ઉલ્લાસથી પ્રદુલ્લીત બની રહ્યું છે. ઉદાસમાં ઉદાસ ધન્સાન પણ એ અનુપમ દ્રવ્ય નિહાળી ઉલ્લાસ મય બની જાય છે. અને ધન્સાનજ નહિ, પક્ષીઓ પણ આનંદમાં મસ્ત બની મીઠાં અલાપ અલાપવા મડી જાય છે. સારાંશ કે જે લોકો આખી રાત ઉઠોને બાદ બાદ કહી હાંકતા રહ્યા હતા, તેઓ આનંદવેશમાં આવી જઈ સુંદર સરોદોમાં અશ્વચાર લગાડવા મડી ગયા હતા. મદીના મુનવ્વરા છેક પાસે આવી પહોંચ્યું હતું. એટલે તેમની મુસાફરીનો છેડાય લગભગ આવી ગયો હતો. નાના નાના બાળકો મહમલોમાંથી ઉતરી પડી ઠંડી ઠંડી રેતી ઉપર દોડવા લાગ્યા હતા. કેટલાક રેતીના ઢગલાઓ પર ચઢી જતા અને ઉપરથી નીચે લપસી પડવામાં અજબ આનંદ માણી રહ્યા તતા. તેમના આનંદને નિહાળી તેમનાં માત પિતા હરખાઈ જતા હતા.

પ્રભાતનો આછો પ્રકાશ દેખાવા લાગ્યો હતો. નમાઝનો સમય થઈ ગયો હતો. કાફલાસાલાર કે જે એક વયોવૃદ્ધ કિંતુ રૂઝ પુણ શખસ હતો, તેણે કાફલાને થેલી જવાનો હુકમ કર્યો. જે કે મદીના મુનવ્વરા પાસે હતું, મસ્જિદે નામવીમાં નમાઝ પઢવાની તેમની ભારે બાહેશ હતી, પણ રખેને સમય વીતી જાય, એ બયથી કાફલો અહીંજ થોભાવવામાં આવ્યો. ઉઠોને બેસાડવામાં આવ્યા. લોકો ઝટપટ અડવો પરથી ઉતરી પડ્યા. મશકોમાંથી પાણી કાઢ્યું અને નિત્ય કર્મથી પરવારવા માટે ઘઘર ઉઘર રેતીના ઢગલાઓ પછવાડે ચાલ્યા ગયા. પુરખોના ગયા બાદ સ્ત્રીઓ પણ મહમલોમાંથી નીકળી આવી. તેઓય નિત્ય કર્મથી પરવાર બીજી દીશામાં ફેરવેક છેટે ચાલી ગઈ. થોડી વારમાં સર્વેએ પાછા ફરી વુઝુ કર્યા, એક શખસે એક સ્થળે ઉભા રહી અઝાન દેવા માંડી.

સવારનો શાંત અને રમણીય સમય હતો. અઝાન દેનાર ખુશ દલ્દાન હતો. અઝાનનો અવાજ અત્યંત હૃદય સ્પર્શી લાગતો હતો. સર્વે એ શાંતિથી અઝાન સાંભળી. સુન્નતો પઢવાં માંડી. અને તે બાદ ફક્ત નમાઝ માટે જમાઅત ઉભી થઈ. પુરખોની પાછળ નાના મોટા બાળકોય હાથ બાંધી દિર્તારની જનાયમાં સર્વાંગે લીન થઈ ગયા. એક અતિ ખુશદલ્દાન કારી નમાઝ પઢાવતો હતો. તેનો દિલકશ અવાજ શાંત વાતાવરણમાં દૂર દૂર સુધી પડવાં પાડી સાંભળનારાઓના દિલપર અલ્લાહની હયાતનો સિકકો જમાવી રહ્યો હતો.

સ્ત્રીઓ પણ ઉઠોનાં ઝુન્ડ પાછળ નમાઝ અદા કરવામાં મશગુલ હતી. સર્વે પરવરદિગારની સંભારણામાં સ્વચ્છ દિવથી લીન થઈ ગયાં હતાં. નમાઝ પુરી થઈ સર્વે જણા સાથે મળી પરરપરના ટેકાથી દુઆ માંગી ઉઠ્યા. કાફલા સાલાર સ્ત્રીઓ પાસે આવ્યો તે વયોવૃદ્ધ હોવાથી તેમ લગભગ સંધળી સ્ત્રીઓ તેનાં કુદુંબની હોવાથી તેનાથી

કેમ સ્ત્રી પડદો કરતી ન હતી. તેણે એક છોકરીને સંબોધી કહ્યું “બેટા અઝરા તમને કેમ પ્રકારની તકલીફ તો થઈ નથીને !

આ છોકરી કે જેને કાફલા સાલારે સંબોધી હતી, અત્યંત ખુશસુસ્ત હતી. તેની વય ૧૬ કે વધુમાં વધુ સન્તર વર્ષની હતી. તેનો સેહામણો ચહેરો ગોળ અને અનહદ દિલકશ હતો. રંગ ઉઘડતો, ધડંગણો હતો. આંખો મોટી અને મરતાના હતી. ભંબો કમાન જેવી વળેલી, પલકો તીક્ષ્ણ, અને ગાલ ભરાવદાર હતા. જેમાં રતશની મનદર ચમક હતી. હોંડ પાતળા હતા પણ એટલાય નદિ જેવા કે શાકરો તેમના અસરમાં ગુલાબના પાંદડાઓ સાથે સરખાવે છે. બલકે તદ્દન બંધ ખેસતા અને હલકા ગુલાબી રંગના હતા. હંસ જેવી દમામદાર ગર્દન એટલી સાફ અને સ્વચ્છ હતી કે તેના પ્યારા પ્યારા અને બોલા બોલા ચહેરા ઉપર દુરનની વૃષ્ટિ ટરી રહ્યો ન હોય તેમ: શરીરના બીજા તમામ અવયવો ભરાવદાર અને સુદૃઢ હતા, છાતીનો ઉમાર ગઝબનો હતો. એકંદર રીતે તે પરીજમાલ દોશીઝા નુરની પુતળી જેવી લાગતી હતી. અસંભવીત હતું કે કેમ તે દુરવશને એક વખત જુએ અને બીજી વેળા જોવાની ખાહીશ ન કરે. પણ તેના પુર નુર ચહેરાને જોવો એટલોજ અશક્ય હતો જેટલો કે બપોરના ટાણે આફતામ સામે જોવું.

એ માહજબીનનું નામ અઝરા હતું. તે આ કાફલાના સરદારની બેટી હતી. અઝરા એ શર્માલી નઝરે પોતાના વયો વૃદ્ધ આપ તરફ જોઈ જવાખ આપ્યો “દિખલથે આઝમ ! ખુદાના ફઝલ અને આપની મહેરબાનીથી મને કેમ જન્મતી તકલીફ થઈ નથી. હું આપની ઘણી ઘણી આભારી છું કે આપે મારી માંગણી કયુલ રાખી મનેય સાથે લઈ લીધી જ્યારથી મુસલમાન શામ (સીરીયા)માં ગયા છે, અને ત્યાંથી પાછા આવનારાઓએ તે દેશની દિલકશી તથા દિલકશીની દારતાનો વર્ણવી છે, ત્યારથી મારા દિલમા તે દેશને જોવાની ઉલટ થઈ આવી છે. ખુદાને મન્જુર છે તો હું ફળદર્શ અને હરિઆળી દુનિઆના એ ભાગને નિદાળીશ. અજબ ! તે કેવો દિલકશ મુલક હશે કે જ્યાં ડાલે ને પગને હરિઆળી છે. હઝારો નદી નાળાં વહે છે. ત્યાં એવી સખત ગરમી નથી હોતી જેની કે આપણા દેશમાં હોય છે.”

અઝરાના ચહેરા ઉપર વધતા જતા ઉમંગની લાલાશ ચમકી ઉઠી હતી. તેના ગાઢ તમતમી ઉડવા હતા. કાફલાસાલારનિજ બેટીના એ શોખ અને આનંદને જોઈ હોઠોમાં હસ્યા પછી બેલ્યે :-

“બેટી ! તે દેશ ખરેખર અત્યંત હરિઆળો અને ફળદર્શ છે. ત્યાંના પહાડ આપણા મુલકના જેવા બળી ગએલ ઝાડ પાન વિનાના ઉજ્જડ નથી, બલકે ઘણાં હરિઆળા અને રમણીય છે. કુદરતે પથરાઓ પર વૃક્ષ વેજા અને રંગ ખેરંગી સુગંધી પુષ્પોના છોડ એટલા બધા પ્રમાણમાં ઉગાડ્યા છે કે ખુદાની

કુદરત માટે આશ્ચર્ય હાય છે. લોક એજ પૃથ્વીના કટકાને જન્મત કહે છે. પણ નુરઅશ્સી ! જ્યાં એ દેશમાં આકર્ષણ છે. ત્યાં એક મુસીબત એ પણ છે કે એ જમીન ઉપર સરદી ધણી વધારે છે. રાત્રે ખરફ પડે છે.....”

અઝરા હાથવેશમાં એવી મસ્ત હતી કે તેના ખ્યારા ચહેરા ઉપર મનહર રંગત પથરાઈ મઘ હતી. તેણે આપને બોલતો અટકાવી કહ્યું:—

“ઓહ ! અબ્બા ! કાંઈ પરવાહ નહિ આપણે આપણી સાથે એટલા બધા કામળા લાવ્યા છીએ કે જેથી ત્યાંની સરદી આપણને હાનિ પહોંચાડી શકશે નહિ.”

હવે કાફલા સાલારે એક વૃધ્ધ સ્ત્રી તરફ વળી પુછ્યું “બોઅલા ! આજે સદ્મા ક્યાં છે ?”

આ વૃધ્ધ સ્ત્રી કે જેને કાફલાસાલારે બોઅલાના નામે સંબોધી હતી, તે તેની પત્નિ અને આઝારની મા હતી. તે પણ ખુબસુરત અને લાવણ્યમયી હતી. જ્યારે તે શ્યામમાં હશે ત્યારે ગંજળની હસીન હશે. જો કે અત્યારે તેની જવાની ઢળી ચુકી હતી, વૃધ્ધાવસ્થાના ચિન્હો જણાવા લાગ્યા હોવા છતાં તેના ચહેરામાં હજીયે દિલકશી બાકી હતી. તેણે મુકુરાઈને જવાબ આપ્યો:—

“સદ્મા તે બાઝુ બેઠી છે, શું બોલાવું ?

બોઅલાએ જવાબની વાટ ન જોતાં રહેજ મોટેથી કહ્યું “સદ્મા ! અહીં આવ તમને તમારા અન્ને ખુબુગંવાર (કાકા) સભારે છે.”

બોઅલ પછે એક પરીપયકર ફિતરે રોઝગાર છોકરી હંસની ગતિએ ડગ બરતી કાફલાસાલાર પાસે આવી અને એક અદાએ જનનાના સાથે શુક્રી ખુબુર્ગ કાકાને સલામ કરી. કાકાએ દુઆ દઈ કહ્યું બેઠી સદ્મા ! આજે શી વાત છે કે તમે અઝરાથી પડે જઈ બેઠાં છો ?

સદ્માએ શોખ ભરી બાંડી આંખે અઝરાને જોઈ, પછી સ્મીત કરતાં કાફલા સાલારને સંબોધી બોલી “ચા અમ ! આજે બહેન અઝરા મારાથી રહેજ નારાઝ છે.”

કાફલાસાલારે અજબમય થતાં પુછ્યું “નારાઝ છે ? શા માટે ?

સદ્માએ શોખી ભર્યો બોલો ચહેરા બનાવી જવાબ આપ્યો “તે હું શું બોલું ?”

હુરવશ અઝરા હંસતી હતી. તેનું હાસ્ય વિજળી ચમકાવતું હતું, તે પણ નાઓ અદા ભર્યો કદમ ઉપાડી નિજ બાપ પાસે આવી ઉભી રહી, અને બોલી “હું શા માટે નારાઝ થાઉં ! હા બહેન સદ્મા મારાથી નાખુશ હોય તો હોય.”

સદ્મા બોલી “વારૂ આજે મારી બાઝુમાં ઉભા રહી નમાઝ કાં ન પડી ?

અઝરા અનામાસે ખડખડાટ હસી પડી. હંસવાથી તેના ગુલાબી હોંટ ખુલી અ્યાં સફેદ સફેદ મોતી જેવા દાંતોની લડી દેખાવા લાગી તેના દાંત ધણાં ખુબસુરત સફેદ ચમકદાર અને નાના નાના હતા. અત્યારે

તેનાં પ્રકાશી રહેલા ગાલ તદ્દન શુભાષી બની ગયા હતા. તેણે આપ તરફ વળી કહ્યું:—

“હ્યો! ઇતનીસી ખાતથી જીસે અફસાના કર દીયા” વાત એમ બની કે તેમની પાસે જગ્યા ન હતી, મેં આ બાજુ આવી નમાઝ પઢી લીધી, તેને તેમણે નારાઝી ગણી લીધી.”

કાફલા સાલાર-મને એજ અજબથી થઇ હતી કે નારાઝગીનું શું કારણ હતું. વાર હવે તમે મહમિલમાં સ્વાર થઇ જાઓ. જુઓ મદીના મુનવ્વરાથી લોકાનું આગમન થઇ રહ્યું છે.

જીઓએ ગભરાટ ભરી નજરે જોયું તેમને સામેથી કેટલાક લોકો આવતા દેખાયા. જેથી તેઓ ઝટપટ પોતપોતાના મહમિલોમાં સ્વાર થઇ ગઇ.

આફતાબ નીકળી આવ્યો હતો. તેનાં સુવર્ણ કિરણો ટાઢી અને સફેદ રેત ઉપર પ્રકાશ પાથરી આંખોને નિસ્તેજ બનાવી રહી હતી. રેતી ઉપર રાતે પડેલું શમનમ કિરણોની ચરમીથી વરાળના આછા ધુવાડાના રૂપમાં હવામાનમાં અદ્રવ્ય થવા લાગ્યાં હતાં. આ વખતે પુષ્કળ લોકો મદીના મુનવ્વરા તરફથી ચાલ્યા આવતા હતા. તેમની સાથે બાળકો પણ હતા. તેઓ માત્ર રહેલ કે દિલ બહેલવવા માટે આવ્યા ન હતા, બલકે તેઓ આ કાફલાનાં સત્કાર માટે આવ્યા હતા.

આ કાફલો ચમનથી આવ્યો હતો. તેનાં આગમનની ખબર કેટલાય દિવસ પહેલાં મદીના અને તેની આસપાસનાં ગામોમાં પહોંચી ગઇ હતી. જેથી લોકો દરરોજ સવારે તેના સત્કાર માટે ઘણું દુર ચાલ્યા આવતા. પણ તેનાં આગમનનાં ચિન્હો ન જણાતાં અને સુર્યનો તાપ તપી જતાં પાછા ફરી જતા.

આજે પણ તેઓ એ માટેજ આગ્યા હતા. તેઓ દુરથી કાફલાને જોઇ ખુશ થયા. અને ઉતાવળા ચાલી કાફલા પાસે આવી પહોંચ્યા. તેમનામાંથી કેટલાકોએ “અસ્સલામો અલ્લયકુમ” કરી. કાફલા સાલારે તેનો જવાબ આપ્યો તે બાદ તેઓ હસ્તધુનન કરવા લાગ્યા, એ લોકો ઘણા ખુશ અને આનંદી દેખાતા હતા. તેમનો આનંદ અને ઉલ્લાસ નિહાળી તેઓ એકબીજા કુટુંબના ન હોય એવો ભાસ થતો હતો.

ખરું કહીએ તો તમામ જગત એકબીજા ખુશુર્ગ હતી હાં આદમ અ. સ. ની ઓલાદ છે. પણ મનુષ્યોમાં સ્વાર્થ એટલા બધા પ્રમાણમાં ધુસી ગયું છે અથવા હસદ અને અદેખાઇએ તેમને એટલા બધા લાગણી હીન બનાવી દીધા છે કે તેઓ આ વાતને વીસરી ગયા છે કે પુર્વનો રહેનાર હોય કે પશ્ચિમનો, ઉત્તરનો હોય કે દક્ષિણનો, કાળો હોય કે ગોરો. એ સઘળાજ હાં આદમ અ. સની ઓલાદ હોઇ પરસ્પર ભાઇ ભાઇ છે. ખુદ ગરઝ લોકોએ આ ક્ષણભંજર જગતનેજ પોતાનું વતન સમજ લે છે, એ કેટલી બધી સંકુચીત મનોદશા છે! જગત કે જેનું અસ્તિત્વ થોડાક દિવસોનું છે, તે વતન કેવી રીતે શકે છે જે વતન ફના થઇ જાય તે વતન નથી. અસલ વતન તે છે કે જ્યાંથી મનુષ્ય આવે છે. અને આ ક્ષણ ભંજર જગતમાં થોડાક દહાડા

રહી મુળ સ્થાને પાછો ચાલ્યો જાય છે. રમત ગમત અને અવશ્યકશરતમાં પડેલા મા નથી તે સમજી શકતો નથી. પણ એક દિવસે તો તેને તે સમજવુંજ પડશે. અને જ્યાં જે તેને એ વાત સમજી શકાશે ત્યારે તેનો મૃત્યુ બચ દુર થઈ જશે.

મુસલમાનોએ એ વાત સમજી લીધી છે. તેઓ જાણે છે કે દુનિયા એ મુસાફર ખાનું અને તેઓ તેના મુસાફરો છે. જ્યાંથી એકને એક દિવસ પોતાના મુળ વતન તરફ પ્રયાણ કરીજા જવાનું છે. આ કરણે તેઓ મૃત્યુથી ડરતા નથી અને શા માટે ડરે? જ્યારે મૃત્યુ કે જીવન એ આપણું અધિકારની વાત નથી, ન આવવું સ્વાધીકારમાં છે ન જવું. પછી બચ શાનો? અને બચ પામવાથી લાભ શો? જ્યારે ખુદાની આજ્ઞા થઈ, આવ્યા, અને જ્યારે આજ્ઞા થશે, ચાલ્યા જઈશું.

લાઈ હુયાત આઈ કઝા લે ચલી ચલે

અપની ખુશી ન આય ન અપની ખુશી ચલે

મદીના વાસીઓ તથા કાફલા વાળા પરસ્પર બેટી ખુશ થયા હતા. તેમનાં ચહેરા ખામેશા પુખ્તોની જેમ પ્રગ્લબ બની ગયા હતા. અત્યારે તેમના ઉપર કુદરત તરફથી આનંદ અને ઉલ્લાસની વૃદ્ધિ થઈ રહી હોય એમ લાગતું હતું.

કાફલા સાલાર પાસે એક નવજવાન અરબ ઉભો હતો. એ જવાનનું પુરૂષાતન નિહાળવા જેમ હતું તેનો ચહેરો ગોળ હતો પેશાની પહોળી, અને લંચી હતી. આંખો મોટી મોટી અને આકર્ષક હતી. જેમાં સહનશીલતા અને લાગણી તરવરી રહેલી સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. રંગ ધઉવણો હતો. તમામ અવયવો ઘાટીલા અને સુદૃઢ હતા. છાતી પહોળી અને અણ ખાલી હતી. તેની દરેક અદામાં એક શાન અને શાનમાં એક અદા હતી. તે નજર ઝુકારી કાફલા સાલાર સાથે વાતો કરી રહ્યો હતો. કાફલા સાલાર બોલ્યો:-

“કયસ! તમે તો અમને સદંતર વીસરીજા ગયા. બેચાર મહીના તો થું. કદી બેચાર વર્ષમાં મળવા ન આવ્યા.”

એ નવજવાનનું નામ કયસ હતું. તેણે નજર નીચી રાખી જવામ આપ્યો ‘થું કહું’ કંઈ એવી મુશ્કેલીઓમાં સપડાયો હતો કે આપની સેવામાં હાજર થવાનું બની શક્યું નહિ. કેટલીકવાર ઇરાદોય કર્યો પણ ખુદાને મન્જુર ન હતું.

કાફલાસાલાર—કહો, ખલીફતુલ મુસ્લેમીન સમ્પ્રદાના હૃદય ઉમર ફારુક (ર. અ.) તો સારી પેઠે છે ને ?

કયસ—જી હા, સારી પેઠે છે પણ આજકાલ જરા વધુ ચિંતાતુર રહે છે.

કાફલા સાલાર ચિંતાતુર શબ્દ સાંભળી બેચેન બની ગયો. તેણે તરતજ સવલ કર્યો:- ચિંતાતુર રહેવાનું કાણુ ?

કયસ—આજ કાલ શામમાં જોહાદમાં રોકાએલા ઇસ્લામી લશ્કર માટે તેમને

ધણી ચિંતા છે. હલખનો કિલ્લો સર થઇ ચુક્યો છે. હવે ઇસ્લામી સમન્થ અન્તાકીયા તરફ વધી રહ્યું છે. અન્તાકીયા શામનું પાવનપત છે. હરકુલે આઝમ રાજધાનીમાં મૌજુદ છે. તેણે કોસ અને કેસન્ટ (કરજેડ) ના યુધ્ધનો પ્રે પે ગેન્ડા કરી સારીએ ખ્રિસ્તી આલમને ઉસ્કેરી મુકી છે. ખ્રિસ્તીઓ જોશમાં આવી ગયા છે. દરેક તરફથી રોમન રાજ્યો હરકુલે આઝમની મદદે ઉભા થઇ ગયા છે. અન્તાકીયામાં ખ્રિસ્તી લશ્કરના આગમનથી ખળભળી ઉડ્યું છે. લાખો ખ્રિસ્તીઓ ભેગા થયા છે. અને હજીયે તેમનો પ્રવાહ સતત વહો આવે છે. ઇસ્લામી લશ્કર તેમના મુકાબલામાં ધણું થોડું છે. માત્ર ૧૭ હજાર મુજાહીદો છે. દેખીતી રીતે આ મુઠીબર ઇસ્લામી લશ્કર સાગરની જેમ ઉછાળા મારતા રોમન લશ્કરનો મુકાબલો કરી શકવું નથી. જો કે મુસમલાનોએ જૌદાન, બસરા, અર્કોહ, કદમીર, દમિસ્ક, બમ્બુલ મુકદ્દસ, ક્યસારનહ, કન્સરીન, હમ્સ, બબલબક, શીયર્જ, ઉસ્તન, હલખ, અને બીજા શહેરો કબ્જે કર્યા છે કિંતુ અન્તાકીયા સર કરવા ઉપરજ શામની ફાટેનો આધાર છે. તેથીજ શામના તમામ ખ્રિસ્તીઓ અન્તાકીયાના બચાવ માટે ઉભા થયા છે. ઇસ્લામી લશ્કર થોડું છે, બીજી વધુ મુજાહીદીનોની બરતી થાય એવી આશા નથી. આ કારણે હઝરત ખલીફતુલ મુસ્લે-મીન ચિતાવુર રહે છે.

કાફલા સાલાર—ખરેજ એ ચિંતાની વાત છે. મુઠીબર મુસલમાન બેશુમાર શામનો (ખ્રિસ્તીઓ) નો મુકાબલો કેવી રીતે કરી શકે? વાર તમે આ જાણો છો કે અત્યાર સુધીમાં બીજી કંટલું લશ્કર ભેગું થઇ શક્યું છે?

કયસ—માત્ર બે હજાર મુજાહીદીનોનું.

કાફલાસાલાર—એ લશ્કર મયદાને જંગ તરફ ક્યારે કુચ કરશે?

કયસ—તે ક્યારનું કુચ કરી ગયું હતે, માત્ર આપના આગમનની ખોટી હતી. જ્યારથી આપના આગમનની ખબર હો ખલીફતુલ મુરતેમીને સાંભળી હતી, ત્યારથી તેઓ ધણા ખુશ હતા. હુજુરનો ઇરાદો એ લશ્કરને આપની હોરવણીમાં રવાના કરવાનો છે.

કાફલાસાલાર—કયસ! આ શું થયું? તમારા ચહેરાનો રંગ કેમ બદલાઇ ગયો? શું કંઈ દદ છે?

કયસના હોશ ઠેકાણે ન હતા. અજરાની હોશરખા આંખોએ તેનાં હોશ હવાસ હરી લીધા હતા. ન તે ઉતરવાળવાને લાયક હતો ન તેણે ઉતર આપ્યો. કાફલા સાલારે પુનઃ પુછ્યું. કયસ! તમે એકાએક કેમ ચુપ થઇ ગયા? તમારી લખીચત કેમ છે?

હવે કયસ કેટલેક અંશે સ્વરથ થયો. તેણે મહા મુશ્કેલીએ પોતાના હોશ હવાસ દુસ્ત કર્યા અને બોલ્યો. યા અમ ! હમણાં ગરમી “વધુ લાગે છે. અચાનક મગજ બમી ગયું.”

કાફલા સાલાર—જારીજ જુલ થઇ. મોટી જુલ. ખરેજ અત્યારે આફતાબમાં

અસહ્ય ગરમી પેદા થઇ ગઇ છે. તાપમાં એટલી ગરમી આવી ગઇ છે કે ઉમા રહેવું મુશ્કેલ થઇ પડ્યું છે અને વાતોમાં એનો ખ્યાલજ ન રહ્યો. ચાલો મદીનતુર્સુલમાં જઇ વાતો કરીશું.

કાફલા સાલારે કાફલાને કુચ કરવાનો ઇશારો કર્યો. કાફલો ધીમે ધીમે રવાના થયો. મદીના મુનવ્વરા સામેજ હતું. તેની ઉચી અને દિલ્લરેખ ઇમારતો દેખાતી હતી બહુ થેડું અંતર બાકી રહ્યું હતું. કાફલાવાળાઓનાં દિલ્લ મદીનતુર્સુલને નજર સામે નિહાળી હર્ષથી નાચવા લાગ્યા હતા. તેમની આંખો ચમકી ઉઠી હતી. અત્યારે મોટાં બાગના સ્ત્રી-બાળકો વાતો કરતાં કરતાં પગેજ ચાલી રહ્યા હતા. જે લોકો પાસે અશ્વો હતા, તેમણે ઘોડાની લગામો હાથમાં પકડી લીધી હતી. બ્યારે જે લોકો ઉઠો ઉપર આવ્યા હતા તેઓય તેમનાં વાહનોને દોરી રહ્યા હતા. બાળકો કુદતા અને ઠેકડા મારતા આગળ આગળ ધપી રહ્યા હતા. હજી તાપથી રેતી ગરમ થઇ ન હતી. બાળકો દોડીને રેતીના ઢગ ઉપર ચઢી જતા અને ઉપરથી લપસી પડી જલદીથી ઉઠી નાસતા. આમ થોડીક વારમાં આ કાફલો હંસીપુશીથી મદીના મુનવ્વરામાં દાખલ થયો.

મદીના મુનવ્વરામાં આગતુક કાફલાની ખબર વિધુત વેગે પ્રસરી ગઇ હતી. જેથી લોકો ઉત્તેજિત કાફલાવાળાઓનો સત્કાર કરવા માટે દોડ્યા આવતા હતા. થોડીવાર માંજ માનવ સાગર ઉછળી મારતો ન હોય તેમ માણસોની ઠંઠ જોમી ગઇ અને સાથેજ અલ્લાહો અકબરના ગગનભેદી નાઅરાથી વાતાવરણ ગાજી ઉઠ્યું.

અરબ વાસીઓ મહેમાનદારી અને ખાતર બરદાશત કરવામાં જગ વિખ્યાત છે. તેઓ તેમનાં આંગણે આવનાર દરેકે દરેક કાફલાનો બાવ બીનો સત્કાર કરતા હતા. કિંતુ આગતુક કાફલાનો સત્કાર એ માટે કરવામાં આવ્યો હતો કે તે મુઝહેદીનોતો કાફલો હતો જે જેહાદ માટે રવાના થવાને અત્રે આવ્યો હતો. માત્ર આ કાફલેજ નહિ બલકે જે જે કાફલો જેહાદ અર્થે મદીના મુનવ્વરામાં આવતો તેનોય શાનદાર સત્કાર કરવામાં આવતો.

મદીના વાસીઓ ચોમેરથી ચાલ્યા આવતા હતા. તેઓ આ દિલ્લેરોનાં દર્શન કરવા આવતા હતા. જે કોઈ પણ પ્રકારની લાલચ કે દબાણને વશ થઇને નહિ બલકે સ્વપુશી અને માત્ર ખુદા અને ખુદાના રસુલની ખુશનુદી પ્રાપ્ત કરવા માટે જેહાદ ઉપર જવા આવ્યા હતા.

લોકો રસ્તાની બંને બાજુએ હારખંધ ગોઠવાઇ ગયા હતા, સ્ત્રી બાળકો ઘરનાં ઝર ખાઓ તથા બારીઓમાં ઉભી રહી આ મુઝહેદીનોની શાનદાર કુચ નિહાળી રહ્યા હતાં.

કાફલાના મોખરે એક ખુશ ઇલ્લાહ કારી સુરતુલ અન્દાલની તિજાવત કરી રહ્યો હતો. તમામ લોકો માથું ઝુકાવી એકાગ્રચિતે તેનું શ્રવણ કરી રહ્યા હતા. જેમ જેમ

મજકુર સુરાહની આયતો આગળ વધતી જતી તેમ તેમ શ્રવણ કરનારાઓના દિલમાં જોશ અને તબીઅતમાં અનેરો ઉમંગ ઉભરાતો જતો હતો. જ્યારે કારી આ આયત ઉપર પહોંચ્યો:—

“યા અય્યોહલ લઝીના આમનુ ઇઝા લકીતુમુન્ન લઝીના કફર...”

(હિ ઇમાનવાળાઓ ! જ્યારે તમે મચવાને જગમાં કાફરોનો મુકાબલો કરો ત્યારે તેમને પીઠ ન દેખાડો. અને (આ છતાં) જે કોઈ તેમના મુકાબલાથી નાશે (સિવાય કે) તે યુદ્ધકળા શીખતો હોય, (અથવા પેતાનાં) લશ્કરમાં સાથે બળવા ચાલતો હોય, જે કફરો તેના ઉપર અલ્લાહનો ગઝમ ઉતરશે. અને તેનું ઠેકાણું જહન્નમ છે. અને તે કેવું એક ખરાબ ઠેકાણું છે !

આ આયત સાંભળી મુસ્લિમોનાં દીલ અલ્લાહના ખોદ્દથી ધુરંજવા લાગ્યા. કાફરો ધીમે ધીમે ચાલી અંતે મસ્જિદે નખવી પાસે પહોંચતાં થોભી ગયો. કુટ ઘોડા ખજુર વૃક્ષો સાથે બાંધી દેવામાં આવ્યા. પુરંચા તથા બાળકો મસ્જિદે નખવીમાં દાખલ થયા. એ સઘળા એવા વિનય અને વિવેકથી દાખલ થયા કે બનણે તેઓ કોઈ મહાન શહેનશાહના દરબારમાં દાખલ થઈ રહ્યા હોય !

મસ્જિદ અલ્લાહનું ઘર છે. અલ્લાહના ઘરનું સન્માન દરેક મુસ્લિમ ઉપર ફરજ છે. ઘોંઘાટ તો શું દુનિયાદારીની વાતોચ કરવી જગજગ નથી. ઇસ્લામના પ્રારંભ કાલીન મુસ્લિમો મસ્જિદોનું ખેહફ સન્માન કરતાં હતા. પણ અફસોસ કે આજકાલના મુસ્લિમો મસ્જિદોને કહવા ખાના કે મચ્છી બજારનાં જેવી ગણવા લાગ્યા છે. જરા જરા વાતમાં તુ તુ મેં મેં અને છેવટે ગાલી પ્રદાન ઉપર પણ આવીજાય છે. એથી શું મસ્જિદોનાં ખેહુરમતી નથી થતી ? શું અલ્લાહના ઘરનું સન્માન આ રીતે થવું જોઈએ ? મુમિનો અલ્લાહના ઘરની ખેહુરમતી કરે. અને અલ્લાહ તેમનાથી ખુશ થાય શું એ મુગ કિન છે ? આધુનિક સમયના મુસ્લિમો મસ્જિદને ખુદાનું ઘરતો સમજે છે. પણ અંતઃકરણથી નથી સમજતા એ તેમના ઇમાનની કમઝોરી છે, કાશ ! તેઓ આગલા મુસ્લિમોનું અનુકરણ કરે. અને સાચ્યા પાકા મઝહુબ ઇમાનવાળા મુસ્લિમ બની જાય.

તમામ લોકો મસ્જિદના સહનમાં જોને જ્યાં જગ્યા મળી ખેશી ગયા. કાફલાવાળા ખે રકાત નમાઝ પઢવા બાદ ગુન્બદે ખિઝરામાં દાખલ થયા. સર્વે એ મઝારે મુકદ્દસને સલામ કરી અને પાછા મસ્જિદમાં આવ્યા. અહીં ફેટલક અરમો પેઠા હતા. તેઓમાં એક લાંબા કદના સહેજ મઝહુબ બાંધાવાળા હતા. તેમનો રંગ ધઉવરો હતો. અહોરો અત્યત પ્રભાવશાળી હતો. તેમણે જગઃ લુગડાનો જખ્ખો પરિધાન કર્યો હતો. જે સફેદ અને સ્વચ્છ હોવા છતાં સંખ્યાબંધ થીંગળાં ધરાવતો હતો. પસેજ એક દુરો (આબુક-કોરડો) મુકેલો હતો. તેમનું નામ હઝરત ઉમર ફારૂક (ર. અ.) હતું. અત્યારના ખલીફતુલ મુસ્લેમીન તેઓજ હતા. તેઓ એવા પ્રભાવશાળી હતા કે કોઈ પણ તેમની સામે આંખ ઉઠાવી જોઈ શકતું ન હતું. રસ્તમ અને સોહરાબ જેવા પીલતન પહેલ

વાને ની તરવારોની એટલી ધાક ન હશે જેટલી કે અત્યારે દુરંધે ફાર્કીની હતી. જો કે તેઓ મદીના મુનવરામાં નિવાસ કરતા હતા, છતાં ફાર્કી પ્રભાવ અને દેહશતથી ક્યસર અને કિસરા ધરૂં ઉઠતા હતા. તેઓ અસાધારણ દુરંદેશ, બુધ્ધિશાળી અને ચાણુક્ય હતા. કુક અને શિકંના એવા વેરી હતા કે અરબ ભુમિ પરથી ભુતપરસ્તીની બુન્યાદજ ઉખેડી નાખી હતી. આ કારણે આપનો ખિતાબ ફાર્કે આઝમ થયો. આપ ધણુંજ મુન્સિફ મિઝાઝ અને અન્નેડ આદિલ હતા. તેમનાં અદલ ઇન્સાફની એવી હકીકત હતી કે એક ચહુદણ ના મુકામલામાં પોતાના લખ્તે જીગરને કુરબાન કરી દીધો હતો. આ સંઘર્ષ છતાં આપ રહમદિલ, લાગણીવશ અને અતિ નરમ સ્વભાવના હતા. ફરિઆદીઓની ફરિઆદ સાંભળતા, ગરિબો, નિરાધારો અને મઝલુમોની વ્હારે ધાતા; આપ મુસ્લિમોના ખલીફા હતા તેમજ રક્ષણ માટે પેલીસ ખાતુય કાયમ કરી દીધું હતું. તોય આખી આખી રાત આપ શહેરીઓની પાસખાની કર્યા કરતા હતા. મુઝહેદીનોના ઘરે જતાં, તેમનાં દુખદર્દોની ખખર લેતા અને તેમને જાણતી વસ્તુઓ પડે ખરીદી લાવી આપતા.

આપની જમણી બાજુએ બીજા એક અરબ સજ્જન હતા. તેમની દાદી ભરાવ દાર અને કાળી હતી. રંગ ખુશતો યુવાખી હતો. આંખોમાં મુશ્વત અને હયાના ચિન્હો સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. ચહેરા ઉપર તુર અને પ્રભાવ જણાતા હતાં. તેમનું નામ હઝરત ઉસમાન બિન અફઝાન (ર. અ.) હતું.

ડાખી બાજુ બીજા એક સજ્જન હતા. તેઓ રહેજ ઠીંગણાં કદના હતા. ચહેરો રોશન હતો, ચાલાકી, મળનાવડો સ્વભાવ, બુધ્ધિ મળ, અને હંસમુખ ધરાવતા હતા. તેમના હોઠો પર દરેક વખતે મુસ્કુરાહટ દેખાતી. તેમનાં ઇદમ અને વકતૂત્વ જગઆશકાર હતાં. જેથી આપ બાબુલ ઇદમ (ઇદમ ના દવાર) એવા લકબને પામ્યા હતા. એ મુકદ્દસ હુસ્તીનું નામ હતું હઝરત અલી કર્મલ્લાહો વજહુડુ.

આ સિવાય બીજા પણ નામાંકિત અરબો હતા. કાફલા સાલારને જોઇ સર્વે જણા વિભા થઇ ગયા. કાફલા સાલારે ઝડપથી આગળ વધી સલામ કરી. સલામઆદ સર્વેએ હાથ મિલાવ્યા. આ ક્રિયા પુર્ણ થયા બાદ સંઘળા ખામોશ બેસી ગયા. હઝરત ઉમર (ર. અ.) આવનારાઓની ખચર. આશીયત પુછ્યા પછી કહ્યું આનિર ! બલે આવ્યા. કેટલાય દિવસથી હું તમારી વાટ જોયા કરતો હતો. તેમ કરવાથી મને કાંઈ તકલીફ નથી થઇ પણ અલખન્ત મુલ્કેશામના મુઝહીદીનોની ચિંતા જરૂર થતી હતી. હું તેમને જેમ બને તેમ તાકીદે કુમક મોકલવા ચાહતો હતો. પરંતુ મનુષ્યનું ધાયું થતું નથી. જે ખુદને મન્જુર હોય છે તેજ ચાય છે. કહો આપની સાથે કેટલા મુઝહીદીન છે ?

આમિર-આ બાળકો સિવાય અઢીસો છે.

હ. ઉમર ૨. અ ખુશ થઇ ગયા. તેમના ચહેરા ઉપર પ્રસન્નતા તરી આવી-
આપે કહ્યું “આપે આટલા દુઃખ વખતમાં આટલા મુગ્ધહૃદીન ભેગા કર્યા ! અલ્લાહ
આપને તેક જગા આપે અત્યારે શામના મુગ્ધહૃદીનોને મદદની ઘણીજ જરૂર છે.
અહીં અત્યાર સુધીમાં સવા બે હજાર મુગ્ધહૃદી ભેગા થઇ ચુક્યા છે. અહીંસા
આપની સાથે છે. કુલ્લે અહીં હજાર થયા. ઇન્શા અલ્લાહ આ લશ્કર આપની સરદારી
હેઠળ રવાના થશે.

આમિર—યા અમીરહ મુમેનીન ! હું એને લાયક નથી કે કોઇ લશ્કરની
સરદારી લઇ શકું.

હ. ઉમર-દરેક કામ અલ્લાહના હરેસા ઉપર થાય છે. જ્યાં સુધી અલ્લાહની
કૃપા આપણી સાથે ન હોય, ઇન્માન કાંઇ કરી શકતો નથી. ખુદ પાસે મદદ માંગો
શક્તિની માંગણી કરો. સલાહકારી કમેટીએ આ લશ્કર આપનીજ દોરવણી હેઠળ રવાના
થાય એવો અંતિમ નિર્ણય કરી લીધો છે. જેથી હવે કાંઇ ફેરફાર થઇ શકે તેમ નથી.
૧૩. આપ મુગ્ધહૃદીના નામ તો લખીને લાવ્યાજ હશે !

આમિર—હાજી. મારી પાસે તપ્પાર છે.

હ. ઉમર—લાવો તે, હું રજીસ્ટરમાં નોંધાવી લઉંશ.

આમિરે ચામડાની એક પાતળી ઝિલ્લી કાઢી. જેની ઉપર સખાગા મુગ્ધહૃદીના
નામ તેમના પુરા ઠામ ઠેકાણા સાથે લખેલા હતા. આમિરે તે પદી ૬૦ ઉમરને આપી
દીધી. ખલીફતુલ મુરિલેમીન તે જોઇ ગયા થોડી વાર પછી આપે ફરમાવ્યું “વાઝ,
આપ આરામ કરો, આજે સોમવાર છે. જુમ્માના દિવસે કુચ થશે. એ દર્મિઆન જે
તપ્પારી કરવાની હોય તે કરી લેજો.

આમિર—મારે કાંઇ તપ્પારી કરવાની નથી. હું તદ્દન તપ્પાર થઇને આવ્યો છું.

આ મહી આમિર ઉઠ્યો. તેના જોડીદાર પણ ઉઠ્યા. અને સહનમાં આવ્યા.
તેમને જોઇ સહનમાં ખેડેલા સોફા પણ ઉભા થઇ ગયા. અને
કેટલાક આમિરને પુછવા લાગ્યા કે લશ્કરની ગ્વાનગી ક્યારે થશે ?
આમિરે જુમ્માનો દિવસ જણાવતાં સવે લોકો ખુશ થયા. હવે તેઓ મરજુદે નખવીની
બહાર આવ્યા. આમિરે કાફલાને રવાના થવાની ઇશારત કરી. કાફલો શહેર બહાર આવ્યો
અને જે સ્થળે બીજા મુગ્ધહૃદી છાવણી નાખી રહ્યા હતા, તેમની પાસે આ કાફલાએ
પણ પડાવ નાખ્યો. તેઓ ઠીઠ મ થયા પછી સત્કાર માટે તેમની સાથે આવેલા લોકો
શહેરમાં ચાલ્યા ગયા. જે કે કચસનું મન ત્યાંથી જવા ના પાડતું હતું પણ હવે ત્યાં
થોભવા માટે કોઇ બહાનું ન હતું જેથી ઘણી ના ખુશી સાથે તે પણ પોતાના ઘર
તરફ પાછો વળ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

જલ્લવયે હુસ્ન.

(૦)

કયું જલ્લ ગયા ન તાબ રૂબે ચાર દેખ કર

હયરાં હું અપની તાકતે દીદાર દેખ કર

કયસ મદીના મુનવ્વરનો રહેવાશી હતો. તે એક આબરુદાર કુટુંબનો નબીરો હતો. એક સમયે તેનું ખાનદાન ધનાઢય હતું. તેનો બાપ વેપાર કરતો હતો. વેપારમાં કેટલાક વર્ષો સુધી તે ધણું ધણું કમાયો. મોટા ગણ્યતા વેપારીઓમાં તેની ગણના થવા લાગી. બહારની દુનિયા તેના નામથી વાકીફ થઈ ગઈ. પણ વેપાર વ્યવસાયમાં નફો અને નુકસાન થયાજ કરે છે. થોડાક સમય પછી તેનેય નુકસાન થવા માંડ્યું. જે કાંઈ સંપાદન કર્યું હતું તે નુકસાની બરખાસ્ત કરવામાં ખતમ થઈ ગયું. કહેવાય છે કે મુસીબત કદી પણ એકલી આવતી નથી. હજી કયસ બાળક હતો કે તેના શીરેથી તેના બાપનું જીવ લઈ ગયું. તે નબાપો બની ગયો. તેની માતાએ મહેનત મજૂરી કરી અલ્લાહ તવકકલ પાળ્યો પોળ્યો, અને તે નવજવાન થતાં નવે નામથી વેપાર કરવા લાગ્યો. ખુદાએ કૃપા કરી. તેના દી કયાં. તેમની હાલત અગાઉ કરતાં સારી થઈ ગઈ. છતાં તે હજી પોતાના બાપે મેળવેલી આંટને શાખ મેળવી શક્યો નહતો. તથાપિ તે ચચળ અને દ્રઢ મનનો હતો. આંત પરિશ્રમ પુર્વક તે પોતાના કારો બારમાં મગ્યો રહેતો હતો. તેને આમિર સાથે દુરનું સગપણ પણ હતું.

કયસ ધણો સોહામણો નવજવાન હતો. તેમ તે બહાદુર અને વીર હોવા ઉપરાંત મિલનસાર અને સદ્ગુણી પણ હતો. લોકો સામાન્ય રીતે તેની સાથે પ્રેમ દર્શાવતા. જે કોઈ તેની સાથે એક વેળા વાત કરતો, તે તેનું દિલ જીતી લેતો. તેનો ધરાદો જેઠાદ ઉપર જવાનો હતો, કિંતુ તેની માતા એકલી હોવાથી મજબૂર હતો.

એક દિવસે તે પોતાની દુકાન ઉપર બેઠો હતો. ત્યાં તેણે દહેરો સાંભળ્યો. કે મુલકે શામમાં મુળહીદોને મદદની ધણી જરૂર છે. જે લોકો જેઠાદ ઉપર જવા માંગતા હોય તેઓ મસ્જિદે નબવીમાં હાજર થઈ પોતાના નામ ઠામ લખાવી જાય.

કયસ આ દહેરો સાંભળી બેચેન બની ગયો. તેની વીરતા અને સ્વમાને તેને

ઉશ્કેર્યો. તે તેજ વખતે દુકાન છોડી તેની મા પાસે ગયો અને તેની પાસે જોહાદ ઉપર જવાની રજા માંગી. તેની વૃધ્ધ માએ તેનું મુખ ચુમી લીધું અને તેને ખુશીથી જોહાદ ઉપર જવાની રજા આપી દીધી. કયસ હર્ષાવેશમાં આવી ગયો. અને મરજુદે નખવીમાં જઈ પોતાનું નામ નોંધાવી આવ્યો. તે પછી દુકાનની વસ્તુઓ જેમ બની તેમ વેચી નાખ્યા ઉપજોથી રકમ માને સોંપી દીધી. તેણે એક ઘોડો તથા કેટલીક યુધ્ધ સામગ્રી પણ ખરીદ કરી. તેને તથા તેની માને ખજાનું પડી હતી કે ચમનથી આમિર પણ જોહાદ ઉપર જનાર છે. જેથી તેઓ તેનાં આગમનની વાટ જોતા હતા. આખરે આમિરનો કાફલો મદીના મુનવ્વરામાં આવી પહોંચ્યો અને તેમના આગમનથી બંને મા બેટા ઘણા ખુશ થયાં.

કયસનીમા આમિરના પડાવ ઉપર તેની પત્નિ તથા દીકરીને મળવા ગઈ સોથી પહેલાં તે આમિરને મળી. આમિર ઘણી ખુશીથી મળ્યો. આમિરની પત્નિ લયલાએ પણ તેનો હાવબોલો સત્કાર કર્યો. અને જ્યારે તે હુરવશ અઝરને બેટી, ત્યારે તે તેને જોઈ આશ્ચર્ય બની ગઈ. તેનું હૃદયે આશ્ચર્યોજ નિહાળી તે છક થઈ ગઈ. તેણે નાન પશુમાં અઝરને જોઈ હતી. ત્યારે તે દેખાવડી જરૂર હતી. પણ અત્યારના જેવી દિલ-ફરેખ અને મનહર નહતી. તેને જોતાંજ કયસની માના દિલમાં એકકસ વિચાર ઉદ્ભવ્યો. જો કે તે જાણતી હતી કે તેનું ખાનદાન આખરફાર છે, તેમ આમિર સાથે સગપણ છે. છતાં તે ગરીબ હતી. જ્યારે આમીર અમીર હતો. તેણે વિચાર્યું કે આમિર પોતાની એકની એક એક લાડકવાઈ બેટી કયસને કેવી રીતે આપી શકશે ? તેને ખેદ થયો. મહા ખેદ. આ છતાં તેની એવી તમન્ના થઈ કે કોઈ પણ રીતે કયસ એક વખત અઝરને જુએ પણ તે બાપડીને શી ખજાનું કે કયસ કબારનોય તેના માટે હોશ ચુમાવી બેઠો છે.

જો કે કયસે અઝરને એકજ નજર દીડી હતી. પણ તે એક નજરે મુદ્દખતનો એવો જાદુ પુંડી દીધો હતો કે તેના દિલમાં તેની પ્યારી પ્યારી મુરતે ધર કરી લીધું હતું.

કયસ કેટલીક વેળા આમિરના મુકામે ગયો. કદાચને કોઈ રીતે અઝરના દર્શન થઈ જાય એ હેતુથી. પણ તેનો એ હેતુ પાર પડી શક્યો ન હતો. દરેક વેળા તે નિષ્ફળ અને નિરાશ બની પાછો ફર્યો હતો.

એક દિવસ બયોરના સમયે કયસ આમિરના મુકામે ગયો. આમિર તંબુની સામે ઉંટના આમડાની બનાવેલી આદરની છાયામાં કામળાની પથારી ઉપર બેઠો હતો. આમિરે કયસને પોતાની પાસે બેસવાની ઇચ્છારત કરી. તે એવી રીતે બેસી ગયો કે તેનું મોઢું તંબુ તરફ હતું.

થોડીક વારે આમિર બોલ્યો કયસ આજે ખુશવાર છે. પરમ દહાડે લશ્કર કુચ કરશે. તમે તઇયારી કરી લીધીછે ?

કયસે માયું ઝુકવેલું રાખી જવાખ આપ્યો જી હાં હું તો ક્યારનો તમયાર છું.
આમિર—સાથે કામળા કેટલા લીધા છે ?

કયસ—ત્રણ.

આમિર—ત્રણ ! તદ્દન અપુરતા છે. ત્રણમાં શું કરી શકશો ? કદાચને તમે જાણતા નથી. કે શામમાં હદ ઉપરાંતની ટાઢ પડે છે. ત્રણ કે ચારચાર કામળાચ તે ખાળી શકતાં નથી. માટે મારું કહ્યું માની બીજા બે કામળા લઇ લો.

કયસ—એકતર હું આજેજ ખરીદી લઇશ. નહિ તો શામના કોઇ ચહેરમાંથી લઇ લઇશ.

આમિર—હીક છે. અહીં મોઢાં છે ત્યાંથી ખરીદી લેજો.

આ વખતે તપ્પુ ઉપર પડેલો પડો હાલ્યો. કયસ કે જે કદી કદી તે તરફ નિગાહ દોડાવ્યા કરતો હતો, તેને તાંબુના દ્વાર ઉપર પડેલો પડો હાલતો દેખાયો, સાથેજ પડદાને અઢેલી કોઇ ઉલું રહેલું હોય એમ તેને જણાયું તે જાણતો હતો કે તાંબુમાં આમિરના કુટુંબની સ્ત્રીઓ છે. તેના મગજમાં વિજળાની ઝડપે એવો વિચાર ઉપરિચિત થયો કે જે હુસ્વશ સાથે તે પ્રેમ કરવા લાગ્યો છે, તેજ રમણી અત્યારે પડદાને અઢેલી કાં ઉભેલી ન હોય ? આ વિચાર ઉદભવતાં તેનું લોહી જોર જોરથી વહેવા માડ્યું. તે લલચાએલી નજરે તે તરફ એકાગ્ર ચિંતે જોઇ રહ્યો. અચાનક સફેદ દુધ જેવા નામુક દાઢના આંગળાએ બહાર નીકળી પડદાને સ્પર્શે ખસેડ્યો. કયસ તે પાતળા અને હીનાઇ રંગી આંગળા જોઇ બેતાબ બની ગયો. તેને આંગળાનાં ટેરવાઓમાંથી હુસ્નના કિરણો નીકળતા દેખાયા. તેનું હૃદય ધબકવા માડ્યું. જોત જોતામાં પડદો ખસ્યો, અને હુસ્વશ અઝરાની તુરાની સુરત તુરનાં કિરણો પાથરતી દેખાઇ. કયસ તે તુરથી બરેલી પ્યારી પ્યારી મોહની સુરત નીહાળી અવાચક બની ગયો. હુસ્નના કિરણોએ તેના હોશ ઉડાડવા માંડ્યા. સભરીત હતું કે તે હોશ હવાસને ગુમાવી ભુમિ ઉપર લાંબો થઇ જાય. અને તેની મુહુબ્બતનો ભેદ ઉધડી જઇ તેની અને તેની આરામે જનનની રસ્વાઇનું કારણ બને. પણ તેજ વેળા પડદો નાખી દેવામાં આવ્યો. અને તુરનો પ્રકાશ પાથરતી પાતળી આંગળીઓ ઝટપટ અદર ખેંચી લેવામાં આવી.

કયસ, કે જેના હવાસ ગુમ થતા જતા હતા, સ્વસ્થ થયો. તેણે હોઠો વચ્ચે દબાએલી આઢ કરી. આ બીજો પ્રસંગ હતો કે તેણે ગારતગરે દીનો ઇમાનની ઝાહિદ ફરેખ સુરત નીહાળી હતી. અને પરિણામે તેની રાતની નિદ્રા અને દિવસનો આરામ ઉડી જવા પામ્યો હતો.

આમિરે ધ્યાન પુર્વક કયસને જોયો. અને બોલ્યો બેટા કયસ ! આ કદી કદી તમારા ચહેરાનો રંગ કેમ ઉડી જાય છે ? શું તમારી તબીબત તો ખરાબ નથીને ?

કયસ હજી સુધી તદ્દન સ્વસ્થ થયો ન હતો. તેણે મહા મુશ્કેલીએ જવાબ વાળ્યો “જી હા. પરમ દિવસથી તબીબત સહેજ નરમ છે.

આમિર—શું થાય છે ? કોઇ તખીયની સલાહ લીધી હોત !

કયસ—કોઇ ચોકકસ શિકાયત હોતતો તેમ કરતે. પણ તખીયની જરૂર શી છે ! જેટલા પણ તખીયો અને છે તેમનાં જેટલું તો હું જાણું છું. મેં પણ વધારે લખતાં થોડાક પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો છે.

આમિર—હા, એ તો હું જુલો જાણું. પણ સાંભળ્યું છે કે તખીયો પોતાનો ઉપચાર પોતે નથી કરતા.

કયસ—એ ખરું છે.....”

કયસ પોતાનું વાક્ય પુરું કરે તે પહેલાં તંબુમાં કોઇનો પડાનો આવાજ અને સાથેજ એક તીણી ચીસ સંભળાયાં. કયસ તથા અમિરે અન્યત્રીથી તંબુ તરફ જોયું. આમિર ગભરાઇને ઉઠ્યો. અને જલદીથી તંબુમાં દોડી ગયો.

તંબુ વિશાળ હતો. તેમાંય કામજાનું ફર્શ પાથરેલું હતું. તંબુની વચ્ચે દુરવશ અઝરા ખેમાન પડેલી હતી. તેના ચહેરા પરનો રંગ ઉડી જઇ સફેદ બની ગયો હતો. તેની પાસે પરીજમાલ સદમા અને અઝરાની વાલિદા બેઠાં હતાં. તેમના ગભરાટનોય પાર ન હતો. બંનેના ચહેરા ઉપર હવાઇઓ ઉડી રહી હતી. આંખોમાં ગમ અને ચિંતાના ચિન્હો જણાતા હતાં. અમિરને જોતાંજ લયલાનાં આંસુ વહેવા લાગ્યાં. તે ગળગળતા સાદે પોકારી ઉઠી જુઓને ! મારી બાળકોને શું થઇ ગયું ?

આમિર મજબૂત મનવાળો શખસ હતો. છતાં અઝરાની અત્યારની સ્થિતિ નિહાળી ગભરાઇ ગયો. અને તેણે પ્રશ્ન કર્યો “પણ આ કેવી રીતે થયું ? એ તો હમણાં હું બહાર ગયો ત્યારે તંદુરસ્ત હતી. !

લયલા—હમણાં બેઠા બેઠાં ઉઠી ટહેલવા લાગી, તેમ કરતાં દરવાજા તરફ ચાલી ગઇ. ત્યાંથી પાછી આવી ત્યારે તેના ચહેરાનો રંગ ઉડી ગયો હતો. પમ લયલીઆં ખાતા હતાં. એ જોવાને હું આમળ વધું તે પહેલાં તો તે ધમ કરતી જુમિ પર પછડાઈ અને પછડાતાંજ બે બાન થઇ ગઇ.

આમિરને સંતતિમાં માત્ર આ એકજ બાળકો હતી. તે તેને ધણાં પ્રેમથી ચાહતો તેની આ દશા નિહાળી તેને બારે બેઠ થયો. બેઠમાં તે આ વસ્તુ જુલો ગયો કે તેને શું કરવું જોઈએ અતે લયલા બેઠી ઉઠી આમ કયાં સુધી બેસી રહેશે. કોઇને મોકલી તખીયને તો બોલાવી મંગાવો.

તખીયનું નામ સાંભળી આમિર ચોંકી ઉઠ્યો. તેણે કહ્યું “એતો હું જુલો જાણું. બહાર કયસ હાજર છે. તે પણ વધું જાણે છે. તેનેજ બોલાવી મંગાવું છું.”

લયલા—કયસ !.....હા તેને જલદી બોલાવો.

આમિર—તેને બોલાવું છું. તમે પડદાની વ્યવસ્થા કરો.

લયલા—પડદો ! આ માટે. તે ગયર તો નથી. આપણું જ લોહી છે. જાઓ જલદી બોલાવો

આમિરે “વાર” કહ્યું અને દરવાજા પાસે જઈ તે ઉપર પડેલો પડેલો ખસેડી ખુમ પાડી “ખેટા કયસ! જરા અહીં આવો.”

કયસ અત્યારે આકુળ વ્યાકુળ થઈ રહ્યો હતો. તે જાણવા ચાહતો હતો કે તંબુમાં શો ખનાવ બન્યો છે. પણ આમિરને બોલાવતો સાંભળી તે સ્વસ્થ થયો અને ઉઠી તેની પાસે આવ્યો. અને બોલ્યો “કહો શું હુકમ છે?”

આમિર—અત્યારે ખેટી અઝરાની તબીઅત જરા બગડી ગઈ છે. જરા જુઓ તો ખરા, શું થયું છે?

કયસ આમિરની પાછળ તંબુમાં દાખલ થયો. તેણે લયલાને અને લયલાએ તેને નિહાળ્યો. કયસે તેને સવિવેક જીકીને સલામ કરી. લયલાએ આશિર્વાદ આપી કહ્યું “ખેટા કયસ! જરા જુઓ તો ખરા કે અઝરાને શું થયું છે?”

કયસની દ્રષ્ટિ સદમા ઉપર પડી. જે શર્મથી લગ્નતી છુપાતી બેઠી હતી. સદમા પછી તેની નિગાહ અચેત પડેલી અઝરા ઉપર પડી. જે કે અઝરા બેભાન હતી, તેના ચહેરાનો રંગ ફીકકો પડી ગયો હતો છતાં તેનું આકર્ષણ એવું હતું કે જે જોનારને તેની તન્દ્ર ખેંચ્યા વિના ન રહેતું. કયસ એ ગારતગરે હોશને આવી હાલતમાં જોઈ આકુળ વ્યાકુળ બની ગયો. પણ તેણે હોશ કાયમ રાખવામાં સફળતા મેળવી લીધી.

અમિર, સદમા અને લયલા કયસ તરફ જોઈ રહ્યા હતા. તેણે તે જોયું તે ઘણીજ દ્રઢતા પુરવંક એવી રીતે કે જાણે તેણે અઝરાને દીડીજ નથી, તેમ તેની પાસે ખેંચી ગયો અને તેનો નાઝુક હાથ સ્વહસ્તમાં લઈ નાડ જોવા લાગ્યો.

મુહબ્બતના કરિશ્મા પણ અજબ અજબ પ્રકારના હોય છે. કયસને સ્વપ્નેષ આશા ન હતી કે તે જેને પ્યાર કરે છે, તેની મોહની સુરત ફરીવાર તે જોઈ શકશે. પણ ન માત્ર તેણે તેની પ્રિયમાને ફરીવાર દીડી, બલકે અત્યારે તે તેની પડખે ખેંચી તેના રૂપાળા હસ્તની નાડ જોઈ રહ્યો હતો. તેનું મન ચાહતું હતું કે તે ઉઝર અંબીજ રીતે ખેંચી રહી તેની નાડ જોતો રહે. પણ એમ બનવું સંભવીત હતું? ઉઝર તો શું કલાક અર્ધા કલાક માટે પણ અસંભવીત હતું, આમિર સદમા અને લયલાની ચિંતાતુર આંખો તેના ચહેરા ઉપર ચોંટી ગઈ હતી. નાડ જોતાં જોતાં બ્યારે ઘણી વાર થઈ ત્યારે લયલાથી સહન થઈ શક્યું નહિ. તે બોલીજ ઉઠી “ખેટા કયસ! કાંઈ જણાયું? તેને બેઠાં બેઠાં આ તે શું થઈ ગયું?”

કયસ કે જે અત્યારે બાન ભુલેલી હાલતમાં હતો, ચોંક્યો અને ધીમેથી બોલ્યો “ગભરાવા જેવું કાંઈ નથી. માનતાંતુઓએ મગજ પર હલો કર્યો છે, થોડુંક પાણી લાવો જોઈએ.....”

સદમા એક અદાયે જનનાના સાથે ઉઠી અને એક જામમાં પાણી લઈ આવી, કયસે પાણીના છાંટા હુરવશ અઝરાના ચહેરા ઉપર છાંટવા માંડ્યા ત્રણ ચાર વખત

એમ કરવાથી અઝરાએ નરગીસી આંખો ઉઘાડી દીધી. તેણે અંધ ઉઘડેલી આંખો અહીં તહીં જોયું. માની મમતા ધીરજ ધરી ન શકી. લયલાએ આવેશમય બની અઝરાની પેશાની ચુમી લીધી અને બોલી “બેટી અઝરા ! સ્વસ્થ થાઓ, તમે અમ સર્વેને પરેશાન કરી દીધા છે.”

કયસ બોલ્યો જરા થોભો. હજી તેમને પુરતું જ્ઞાન આવ્યું નથી, જેથી રખેને વળી પાછી તખીઅત યગડી જાય.

લયલા ખામોશ થઈ ગઈ કસસે પુનઃ નાડ તપાસી. આ વખતે નાડની ગતી ઠીક હતી. અને અઝરા પણ વધુને વધુ હોશમાં આવતી જતી હતી. તે મીઠી મીઠી નઝરે કયસ ને ટીકી રહી હતી. કયસ પણ આ તકનો લેવાય તેટલો લાભ લેવામાં નિમગ્ન હતો. ઠીક થયું કે અત્યારે લયલા, સદમા અને આમિર ગબરાટમાં પડેલા હતા. અને ગબરાટના કારણે તે પ્રેમીઓની મુહૂમ્મત બરી નિગાહોને પારખી શક્યા ન હતા. નિકર ભેદ ટુટી જતે, અને પછી કદાચને જીવન પર્યંત અઝરા કયસને અને કયસ અઝરાને જોઈ શકતે નહિ.

અત્યાર સુધી તો લયલા કયસની સુચના મુજબ ખામોશ રહી હતી. પણ હવે તેનાથી ખામોશ રહી શકાયું નહીં. તે બોલી ઉઠી બેટી અઝરા ! હવે તખીઅત કેમ છે ?

અઝરાએ હોશમાં આવતાં કયસને જ દીઠો હતો. તેને જોવામાં તે એટલી તો લીન થઈ ગઈ હતી કે આસપાસ જોવાનું તેને જ્ઞાન રહ્યું ન હતું. પણ તેની માએ તેની તખીઅત વિષે પુછ્યું ત્યારે તે ચોંકી ગઈ. તેનું દિલ ઘડકવા અને આંખો ચમકવા માંડ્યાં. તેણે જલદીથી જવાબ આપ્યો સારી છું.

હવે તે ઉઠીને બેઠી. માયા પરથી ખસી ગયેલી ઓઢણી ઠીક કરી સકોચવા લાગી. એ જોઈ લયલા બોલી “અલ્લાહ તારો શુક્ર છે. હઝાર શુક્ર.

આમિરે કયસને સંબોધી કહ્યું “બેટા કયસ ! જ્ઞાનતાંનુઓ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ?”

કયસ—કેટલીક વેળા વધુ પડતી ગરમીના કારણે. અને કદી કુખ્ત્રીયાત અને અજીરણથી. વળી કોઈ વેળા કોઈ સારી યા મોઠી વસ્તુ અચાનક નિહાળી લેવાથી પણ તેમ થઈ જાય છે. દિમાગની અસર દિલ ઉપર થાય છે. તેમાંથી તંતુઓ ઉત્પન્ન થઈ પ્રથમ દિલ ઉપર અને તે બાદ દિમાગ ઉપર પથરાઈ જાય છે. પરંતું એમને (અઝરાને) ગરમીની અસર હતી. આપ જુઓ છો, કેટલી સખત ગરમી પડી રહી છે ! આજે હવા તદ્દન બંધ છે. આકૃતાબમાં એટલી બધી ગરમી છે કે ધલાહી તઉઆ; જો કે આપનો તંતુ વિશાળ અને ઉચો છે, છતાં આકૃતાબે તેને એવો તો તપાવી દીધો છે કે જાણે લોખંડી આદરતું જ તપી ઉઠે છે.

આમિર—છો. ખરેખર તમે ઠીક કહો છો એટલી સખત ગરમી છે કે મારાથી

તાંબુમાં બેસી શકાતું નથી. પણ આ સ્ત્રીએ અકકલથી કામ લેવાનું જાણતી નથી. જેવી રીતે મેં છાંયડાની બહાર ગોઠવણ કરી છે તેમ બીજી તરફ સ્ત્રીઓ માટેય કરી છે. ત્યાં હવા પણ આવે છે. પણ તેઓ ત્યાં જઈ બેસે ત્યારે ને ?

કયસે સ્મીત કરતાં કહ્યું “ખરેખર, આપે ગોઠવણ તો સારી કરી છે પણ જ્યાં દવાજ બંધ થઈ ગઈ હોય ત્યાં તેઓય શું કરે ? જેવી રીતે આ તાંબુ ધીખી રહ્યો છે એવીજ સ્થિતિ બહારની પણ છે.

કયસે આ પીજણ એટલા માટે ક્યું હતું કે કદાચને અઝરા હંસી પડે. તેનો એ હેતુ પાર પડ્યો. અઝરાના હોઠો ઉપર સ્મિત ફરકી રહ્યું, કયસનું દિલ બે કાબુ બન્યું છતાં મહા મુશ્કેલીએ દિલ ઉપર કાબુ મેળવી ખામોશ રહ્યો.

આમિર—ગરમી માટે તો અદલાદની પનાહ ! જે વૃક્ષોની છાયામાં તાંબુ હોતો રહેજ રાહત—મળતે. પણ કાંઈ નહિ, બે ત્રણ દિવસ પાકી છે. તે આદ કુચ કરી જવાનું છે.

કયસ—પણ બે ત્રણ દિવસની ગરમી શું કાંઈ કરી નથી શકતી ! આજેજ જુઓ ને ! જેત જેનામાં અઝરા.....નીતબીઅત બગડી ગઈ !

કયસે અઝરા નામનો ઉચ્ચાર કરતાં અઝરા સામે જોયું તેમ અઝરાની નિગાહ પણ કયસ તરફ ઉઠી બેનેની આંખોમાં જાદુ બન્યું હતું. એક બીજાને નિરખવાથી બંને મદહોશ જેવા થઈ ગયા. પણ આમિરે તેમને ચોંકાવી મુક્યા. આમિર બોલી રહ્યો હતો કે “પણ હવે શું થઈ શકે ? કોઈ છાયાવાળી જગ્યા મળી શકે તેમ નથી.”

તરતજ કયસ બોલી ઉઠ્યો “કેમ ? શા માટે મળી નહિ શકે ? ગરીબ ખનું મવજુદ છે. હું જાણું છું કે તે આપને રહેવા લાયક નથી, કિંતુ આ તકલીફને જેતાં તે કાંઈ ખુફ પણ નથી.

આમિર—બેટા ! અમારા ત્યાં જવાથી તમને અને તમારી વાલિદાને તકલીફ થશે.....”

લયલા વચ્ચેજ બોલી ઉઠી “ના. કયસ કે તેની વાલિદાને કાંઈ તકલીફ નહિ થાય. જુઓ અહીં તો મારી આળકીનું મોઢું કુમળાઈ ગયું છે. અહીં રહેવામાં બારે તકલીફ ભોગવવવી પડશે. બેટા કયસ ! તમે જઈને બંદોબસ્ત કરો અમે જુમ્મા સુધી તમારે ત્યાંજ રહીશું.

કયસને તો એટલુંજ જોઈતું હતું. તે હર્ષમાં આવી ગયો તે બોલ્યો બંદોબસ્ત શો કરવાનો હતો ? જ્યારે ચાલવુંજ છે તો વિલાંબ શા માટે ? કરો ખિસ્મીલ્લાહ.

લયલા—ઠીક ત્યારે ચાલો. (આમિરને) આપ ગુલામોને કહી ઉઠો ઉપર મહમીલો તથાપાર કરાવો.

આમિર—વારૂ, હું ઉટો ઉપર મહમીશો બાંધાઉં છું. ત્યાં સુધી તમે સરસામાન બાંધી લો. અઝરા પાસે કાંઈ કામ ન લેજો, ખેટી સલ્મા તમને મદદ કરશે.

લયલા—હીક, તમે જાઓ, અમે સામાન બાંધીએ છીએ. ખેટા કયસ, તમે અઝરા પાસે બેસી રહેજો.

આમિર બહાર ગયો, લયલા તથા સલમા સામાન બાંધવા માટે તંબુના બીજા ભાગમાં ચાલી ગઈ. અને અહીં અઝરા અને કયસને એકાંત મળ્યું.

બંને પ્રેમીઓ સામ સામે બેઠાં હતાં કયસના સદ્ભાગ્યે તેને આ અલૌકિક મોકો મળ્યો હતો, તેણે દુરવશ અઝરા સાથે વાર્તાવાપ કરવનો ઇરાદો કર્યો. પણ અઝરાના હૃદ ઉપરાંતના સોદર્ય પ્રભાવે તેને બોલવા દીધો નહિ. જ્યારે કાંઈ બોલવા ચાહતો, ત્યારે તેનું દિલ જોરજોરથી ધડકી ઉઠતું, હોંઠ સુખાધજતા, અને અવાજ મોઢામાંજ દબાઈ જતો.

કયસ અતિ બહાદુર, મજબુત મનવળો અને સુંદર વક્તા હતો. તેનું દિલ આજ પહેલાં ક્યારેય ધરૂં નહતું. તેમ તે કાઠના પ્રભાવથી અંજન પણ ગયો નહતો તે ગમે તેવા સંભાવીત પુરૂષ ઉપર પોતાનું દિલ ઘણી સહેલાઈથી ઉઘાડી શકતો. ઠીક પણ અચકતો નહતો. પરંતુ આજે એક સત્તર વર્ષની છોકરી સામે તેનું મોહું ઉઘડી શકતું નહતું. તેને એ માટે બારે આશ્ચર્ય થયું.

સમય પસાર થતો જતો હતો. કયસ તે જાણતો હતો, જેથી ભાગ્યવશત મળેલી આ તકને એણે જવા દેવા ચાહતો ન હતો મહા મુસીબતે શક્તિ એકત્ર કરી ધડકતા દિલે બોલ્યો “અઝરા.....”

અઝરાએ ખુબસુરત દરણીની જેમ મસ્તાના અદાથી મોટી મોટી આંખો ઉંચી કરી તેને જોયો. કયસ તે હોશ્વર્યા નિગાહોને સહન કરી ન શક્યો. તેનું શરીર ધરૂં ઉઠ્યું. જાણે કોઈ અપરાધી ન્યાયાધીશ સામે ઉભો રહી પેતાની મોતનું ફરમાન સાંભળી ધરૂં ઉઠે છે તેમ; તે આંખો બંધી અઝરાની પ્યારી સુરત જોતો ઉભો રહ્યો.

ખુબસુરત અઝરાએ કેટલીક પણ રાહ જોઈ. તે બાદ કયસને નિરતર રહેલો જોઈ સ્મીત કરતાં બોલી “ફરમાવો શો હુકમ છે ?

કોઈ અબરાક માણસ માટે વાતચીત કરવા માટે આટલું બસ હોય છે. પરંતુ જે દિલ અને દિમાગમાં મુહબ્બત પ્રવેશી જાય છે ત્યાંથી અચકલ અને દાનિશમંદી કુર કરી જાય છે. જેથી વાતચીત માટેની મળેલી આ પ્રેરણા છતાંય કયસ તે પરી જમાલં દીકતો રહ્યો. અઝરાએ પુનઃ કહ્યું “કહેાને આપ શું કહેવા ચાહો છો ?

હવે કયસ સ્વસ્થ થયો માંડ માંડ શકિત ભેગી કરી બોલ્યો:—“આપની તબીબત કેમ છે ?”

અંજરાએ દિલજીત મુસ્કુરાહટ સાથે ધીમા અવાજે ઉત્તર વાળ્યો:—“અસ્લાહની મહેરબાની અને આપની ઇનાયતથી હવે ઠીક છે.”

વાતચીતનો માર્ગ મોકળો થઇ ગયો હતો. એટલે કયસે દિમાત એકઠી કરી. વાતચીત ચાલુ રાખતાં કહ્યું:—“મારી ઇનાયતથી ? મેં શી ઇનાયત કરી ?”

અંજરાએ મુસ્કુરાઇ શરૂ થી પુણું અવાજે કહ્યું. “આપ તરફી લઇ પધાર્યા, મારો ઉપચાર કર્યો, હું સાજી થઇ ગઇ. એ ઇનાયત નથી તો શું છે ?”

કયસ—આપ તને ઇનાયત સમજો છો ? એ તો મારી ફર્જ હતી જે મેં અદા કરી. ઇનાયત તો ત્યારે કહેવાતે કે જ્યારે આપને સાગ કરવા પાછળ હું મારા પ્રાણ.....”

કયસ વધુ બે લી શક્યો નહિ. તેને અચાનક વિચાર આવ્યો કે રખેને આ ગુસ્તખીબરી વાત નાહુક મિઝાજ અંજરાને પસંદ પડે પણ આ અધુરા વકયથી અંજરા શર્માઇ ગઇ હતી. તેની મોટી મોટી હયાદાર આંખો નાચે ઝુટી ગઇ હતી. છતાં કોણ જાણે તેના મનમાં શું આવ્યું કે તે સહસા કયસ તરફ નિહાળી પુનઃ બોલી “હા.....હા કહો આપ શું કહેવા ચાહો છો ? ખામોશ કેમ થઇ ગયા ?”

અંજરાના શરમાઇ જવાની એક ખીજ પણ દાસ્તન હતી. કયસના ધવાએલા દિલ ઉપર તેની એ અદાએ બારે અસર કરી. તેણે ઉડો શ્વાસ ભરી કહ્યું:—“અંજરા.....જે કાંઇ મારા દિલમાં છે તે જાહીર કરતાં હું ખીજ છું”

અંજરાએ બોળી સુરત બનાવી પુછ્યું:—“કેમ ? ખાંસો છો શા માટે ?”

કયસનું મન બેકાપુ બન્યું. અંજરા દજાએ તેને જોઇ રહી હતી. કયસે મહા મુસીબતે દિલપર કાપુ મેળની કહ્યું “મને ભય છે કે આપ નારાજ થઇ જશો.”

અચાનક અંજરાની તબીબતમાં પરિવર્તન થયું. કાં તો તેણે બોળી સુરત બનાવી રાખી હતી, અને કા તો હવે તેના ખ્યારા ચહેરા ઉપર શોખી તર્ક આવી. તેણે મુસ્કુરાઇ કહ્યું:—“વાર સાહેબ ! ન કહો, હું સમજીગઇ. જરા અમીઝનને આવવા દો.

કયસ આશ્ચર્યથી બોલી ઉઠ્યો “આપે શું સમજી લીધું ? હું તો જાણું ?”

અંજરા:—હું તેમને કહીશ કે તમે અમને તમારા ઘેર લઉ જવા નથી જતા.

કયસની રફ ફના થઇ ગઇ. તેના ગભરાટ સીમા ન રહી. તેણે કાકલુદાથી કહ્યું “લિલ્લાહ એવા મઝમ ન કરતા !

અંજરા શોખીથી મુસ્કુરાઇ, “ઉ...હું. જ્યારે અમને આપના ઘરે લઇ જવાની ઇચ્છા નથી તો અમે શા માટે જઇએ ?

બાપડો ક્યસ ગભરાટમાં જાન લુકી ગયો, તેની પરેશાની ઘણી વધી ગઇ, તેણે ઓશિઆળું મોઢું કરી કહ્યું :—“અઝરા ! મેં ક્યારે કહ્યું કે.....”

અઝરા—આવી આવીને વાતો કરવાથી બીજો હેતુ શો હોય ?

ક્યસ—ખૂદની કસમ મારો હેતુ એ ન હતો, હું શું કહેનાર હતો, અને આપે શું સમજ્યું. હું એમ કહેતો હતો કે.....”

અઝરા ક્યસની પેશાની જોઇ મુરકુરાઇ રહી હતી, તેની દરેક અદામાં શૌખી જણાતી હતી, તેણે ક્યસને ઓડનો અટકાવી કહ્યું :—“જી મફત કરો. આપના મનની વાત જણાવી દીધી, એટલે હવે તેના બચાવમાં બીજી વાત ધડી કાઢી દશે.”

ક્યસ—નહિ નહિ ખુદાની કસમ, હું તેજ કહીશ કે જે કહેવા ચાહતો હતો.

અઝરા—હું...હું, હવે એ રહેવા દો.

ક્યસે નિરાશ અને વિહવળ બની આજીજીથી કહ્યું “મને મચ હતો કે જે કાંઇ મારા મનમાં છે તે જો રપષ્ટ શામદોમાં વર્ણવીશ તો આપ ખફા થઇ જશો. પણ આપે મારા બચનો ખોટો અથ કરી લીધો છે જેથી હું તે વાત કહી દઉં છું કે જે હું.....”

અઝરા વળી પાછી વચ્ચે બોલી ઉઠી “બસ, હવે આપ મુગજ ન ફેરવો. આટલી વારમાં તો સેકડો વાત ધડી શકાતી હતી. આ કહેતાંજ તે મોટેથી હંસી પડી હસવાથી તેનાં ગુલાબી હોઠ ઉઘડી જઇ મોતી જેવા નાના નાના દાંત દેખાવા લાગ્યા. અત્યારે તેનો ચહેરો હદ ઉપરાંતનો આક્રમક બની રહ્યો હતો.

ક્યસ આશ્ચર્ય મુગ્ધ બની ગયો હતો, અને પરેશાન પણ હતો. તેને ક્યારેય ક્રોધ બી સાથે વાતચીતનો પ્રસંગ પડ્યો ન હતો. જેથી તે જાણતો ન હતો કે આવા પ્રમગે કેવી રીતે કામ કાઢી લેવું જોઇએ. અતે બોલ્યો ‘અઝરા ! મારી આરજુ છે કે તમે મારી જે વાતો સાંભળી લો.

અઝરા—જી ના. તમે ખેં કહો છો, હું તો એક પણ સાંભળવાને તકબાર નથી

ક્યસ જરા આગળ ખરકી અઝરાની નિકટ પહોંચી ગયો અને નિશ્ચયાત્મ રીતે બોલ્યો “આપે સાંભળવી પડશે”

અઝરા હોઠમાં હાથ કરતી બોલી “નથી સાંભળાં. શું કાંઇ ઝખરહસ્તી છે

ક્યસ—હા હવે ઝખરહસ્તીજ કરવી પડશે.

અઝરાએ અબજબીથી જોઇ ક્યસ :—“ઝખરહસ્તી કરવી પડશે ? અને તમે કરશો ?

ક્યસ તરતજ બોલી ઉઠ્યો. “હું ગલગલીયાં કરીશ”

અઝરા તરતજ પાછળ ખસી ગઇ. અને બોલી ન ન.....ના ના.....ખુ માટે એમ ન કરજો.

કચસના મનમાં જે ભય કે પ્રભાવ હતો તે ઓસરી ગયો હતો. તેણે પુરતી દ્વિમત ભેગી કરી લીધી હતી. તેણે ગભીર સુરત બનાવી કહ્યું “ઉઠ...ઉઠ, હવે તો મારે મલ્લગલીમાં કરવાનું પડશે. આ કહેતાંજ તે અઝરા તરફ આગળ ખસક્યો. હવે આજીઝી અને કાકલુદીનો વારો અઝરાનો હતો. તે કાકલુદી કરતાં બોલી:—“નહ નહિ... ...એમ હરગિઝ ન કરજો.....વારૂ તમે વાત કરો.....હા તમારા દિલમાં શું હતું ?

કચસ—એ તો હું કહીશ. પણ તે સાંભળ્યા માટે તમને રાજી તો કરી લઉં ?

કચસે અઝરા તરફ હાથ લખાવ્યો અઝરા સંકોચાઇ બેઠી અને કચસે અઝરા તરફ હાથ લખાવ્યો અઝરા સંકોચાતા બોલી ઉઠી “તમને ખુદની કસમ જે મને આડક્યા તો.

અઝરાએ આ શબ્દો એવી દિલકરેખ અદ્વર્થી ઉચ્ચાર્યા કે કચસ આંભો બની ગયો તે મુદખ્ખત ભરી નિગાહે હુરવશ અઝરાને જોઇ રહ્યો.

અઝરા સમજી ગઇ કે પાસો પોપ્પાર પડ્યો છે. જેથી તે નિશ્ચિંત પણે એમી ગર્મ કચસ કેટલીક પળો સુધી તેને પ્રેમ ભરી દ્રષ્ટિથી જોતો રહ્યો તે બાદ બોલ્યો “અઝરા ! જુઓ.....સાંભળો, તમોએ મારી ધીરજ અને સહન શીલતા હણી લીધાં છે, મને તમારી સાથે મુદખ્ખત થઇ ગઇ.....”

અઝરા શરમાઇ ગઇ તેની દિલકરેખ આંખો બુઝી ગઇ. તેણે શર્મભરી નિગાહે કચસને નિહાળી કહ્યું “મુદખ્ખત !.....”

કચસ—હા, મુદખ્ખત અને તે પણ એવી કે ભાગ્યેજ આવળ પર્યંત કોઇને થઇ હશે.

અઝરા શર્મથી રાતી થનાં બોલી “કચસ !.....શું તમે મને બદનામ કરવા ચાહો છો.

કચસ—આપની બદનામી પહેલાં હું મારો અત લાવી દઇશ.

અઝરા કાંમ કહે તે પહેલાં લયલા તથા સલમા આવી પહોંચી લયલા બોલી “લ્યો અમે બંનેએ મળી સરસામાન બાંધી દીધા અને તેઓ બન્ને તો બહારજ બેઠા છે.

કચસ—હું જોઇ આવું છું કે મહમિલ તઇયાર થયાં છે કે નહિ.

લયલા—હા બેટા ! તમેજ જોઇ આવો તેમની તો આદત છે કે જ્યાં જાય છે ત્યાંનાજ થઇ રહે છે.

કચસ ઉઠવા ચાલતો હતો કે આમિર પણ આવી પહોંચ્યો અને આવતાંજ બોલ્યો “સઘળો સામાન બંધાઇ ગયો ?

લયલા—ક્યારનોય પણ તમોએ મહમિલો તઇયાર કરાવ્યાં ?

આમિર—હા તઇયાર છે. શું સામાન હમણાં લઇવીશું ?

લયલા—હા.

આમિર—હીક ત્યારે હું ગુલામોને કહુ છું પ્રથમ તેઓ સામાન લાદી દેય.

લયલા—ના જી, પહેલાં અમને સવાર કરાવી દો અમે કયસ સાથે ચલ્યાં જઈશું તમે પાછળથી સામાન સાથે આવજો.

આમિર—વાર હું પડદો કરાવું છું.

આમિર બહાર ચલ્યો ગયો, સદમા, લયલા અને અઝરા તક્યાર થઈ. થોડી વારે આમિર પાછો આવ્યો અને બોલ્યો ‘ચાલો પડદો તમચાન છે.’

સર્વે તંબુમાંથી બહાર આવ્યાં બહાર ઉંટ બેઠા હતા ઉંટો પર મહમિલ ગેઠ વેલ હતાં આ લોકોને ઘણું છેટે જવાનું નહતું. જોથી ત્રણે સ્ત્રીઓ એકજ મહમિલમાં ગેઠવાઈ. આમિરે એક ગુલામને બોલાવ્યો અને તે ઉંટની નકીલ પકડી ચાલવા લાગ્યો કયસ પણ સાથે હતો થોડી વાર પછી આમિર પણ સરસામાન લાદાવી કયસના મકાન તરફ રવાના થયો.

પ્રકરણ ૩ જી

મુળહીદોની રવાનગી

—(૦)—

દિલ હાલથે જેહાલ હુંય બાંધે કમર હુંય હમ

પુરા તાલેઇસે આજ બ અઝમે સફર હુંય હમ

આમિર અને તેના કુટુંબીઓનાં આગમનથી કચસના મકાનમાં ખુબ ચહેલ પહેલ થઇ રહી હતી. કચસની વાલિદાના આનંદનો પાર ન હતો તેણે મહેમાનોની આત્મા સ્વાત્મા અને આતિર જરદાસ્તમાં કોઇ પ્રકારની ખામી રહેવા દીધી નહિ. કચસે તેમના ચરણો હેઠળ આંખો પાથરી દેતો હતો. સારાંશ કે અત્રે આમિર તથા તેના સંબંધી ઝોને જે આનંદ અને રાહત મળ્યાં તે તેમના તંજુઓમાં મળી શકે તેમ ન હતાં અઝરની પ્રકૃતિ પણ ઠીક થઇ ગઇ હતી. તેનો ખુશનુમા ચહેરો અમાલ કરવાંય વધુ પ્રમાણમાં ખાલી છૂટ્યો હતો. જે દેખી તેની વાલિદા બચ્ચાનો હૃદય માતો નહતો.

બીજે દિવસે અઝરા અને સહમા મકાનના ઝોક ખુશ્વાના મગુર વૃક્ષ હેઠળ ઝોકાંતમાં બેસી આનંદી વાતોમાં મસ્ગુબ હતી. કચસની વાલિદા ખાવાનું તકયાર કરવામાં રોકાએલી હતી. લયલા ઝોક કોરે બેસી કાંઈ શીવણકામમાં નિમગ્ન હતી. અને આમિર તથા કચમ કમાથે બહાર ગયા હતા.

અઝરા માથું ઝુકાવી બેઠી હતી. સહમાએ તેને ધ્યાન પુર્વક નિહાળી પુછ્યું “ઝેમ ત્યારે! કાલે બપોરે તમને આકસ્મિક રીતે મુચ્છાં આવી ગઇ હતીને ?

તદ્દન આકસ્મિક રીતે અઝરાએ નિર્દોષ બાવે જવાબ આપ્યો.

સહમા કટાક્ષભરી નજર નાખતાં બોલી “અઝરા! તમે હંમેશાં તો સાચું બોલ્યા કરતા હતા. હવે આ જુહું બોલવાનું ક્યાંથી શીખ્યાં ?

અઝરા સાશ્વર્ય બોલી “જુહું”? હું ક્યારે જુહું બોલી ?

સહમાએ પોતાની તેજ નિગાહ અઝરાના ખુશ્સુરત ગાલ ઉપર જમાવતાં કહ્યું “શું આ ખરું છે કે તમને આકસ્મિક મુચ્છાં આવી હતી ?

અઝરાએ બોળપણથી સહમા તરફ જોઇ કહ્યું “વાર ત્યારે તમેજ કહો કે મુચ્છાં કેમ આવી હતી ?

સહમાએ શરારતથી હસતાં કહ્યું હું બચાવી દઉં ?

અઝરા—હા બચાવો.

સહમા—જો બે આહું ન બચાવતા ?

અઝરા—માહું જાને લગાડીશ ?

સદમા—ઠીક. પણ પહેલાં એક વાત સાચે સાચી જણાવી દો.

અઝરા—તે કય વાત ?

સદમા—મુઝા આવવા પહેલાં તમોએ બહાર ઝાંક્યું હતું ?

અઝરા—હા ઝાંક્યું હતું.

સદમા—બહાર કયસ બેઠો હતો.

અઝરા—હા બેઠો હતો.

સદમા—બસ, ત્યારે તો મારી ધારણા ખરી છે.

અઝરા અજ્ઞયખીથી શોખ અને શરીર સદમાનું મોઢું જોઇ રહી સદમા હંસતા હંસતા બોલી “તમૈં અજ્ઞયખીથી કેમ જુઓ છો ? શું ખુલ્લે ખુલ્લું કહી દઉં કે તમને જુઝા શા કારણે આવી હતી ?

અઝરાએ નિખાલસ મને કહ્યું “હા કહો તો ખરા તમોએ તો મને અજ્ઞયખીમાં નાખી દીધી.

સદમાએ સપ્રેમ અઝરાનો હાથ પકડી કહ્યું “અઝરા ! તમને કયસને જોઈ મુઝા આવી હતી !

અઝરા ધરજી ઉઠી તેને લાગ્યું કે બેઠ ઉઘડી ગયો છે. તે ચિંતા અને ગભરાટ મ પડી પણ તરતજ સ્વસ્થ થઇ બળાતકારે આણેલા કોંઢથી બોલી “જાઓ મને એવ વાતો સારી નથી લાગતી.

સદમા—બસ કે ? એટલામાંજ બગડી ગયાં ? વાર સાંભળો જ્યારે આપણે કાફલો મદીનતુરસુલ (સ. અ. વ.)માં આવ્યો ત્યારે કયસ આપણી મહમીલ પાસે ઉભે ઉભો અમાનન સાથે વાતો કરતો હતો. ગુસ્તાખ વાયુએ મહમિલનો પકડો ખસેડી નાખ્યે અને તે વળા તમોએ કયસને જોઇ શું તેની પ્રસંશા કરી ન હતી ?

અઝરા—હા કરી હતી પણ તેથી શું થઇ ગયું ?

સદમા—યોબો શું તમોએ તેને ખીજ વેળા જોવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી નહત

અઝરા—હા કરી હતી.

સદમા—બસ ત્યારે સમજી લો કે તમને કયસ સાથે મુહબ્બત થઇ ગઇ છે.

અઝરા આ વાતોથી ધણી ગભરાઇ ગઇ. અરબસ્તાનમાં આ વાતો અનિચ્છનિ ગણાતી, કોઇ છોકરો કે છોકરી વચ્ચે પ્રેમ ખંધાય તે ખીના ત્યાં બદનામીનું કાર ગણાતી. જે કોઇ છોકરાને કોઇ છોકરી સાથે મુહબ્બત થઇ જતી. તો તે જો શાધર હોય તે પડેજ, નિકર કોઇ ખીજ શાધર પાસે તે છોકરીનાં ગુણગાન ગવરાવતો, અથવા જખી જઇ પોતે ગાતો ગુણગાનમાં છોકરીનું નામ અચુક રીતે હોતું પરીણામે જાને આ કાનો બહુ જલ્દીથી બદનામ થઇ જતાં. અને મોટા ભાગે છોકરીવાળા છોકરાવાળાં

સામે વહર લેવાને યુદ્ધ આરંભી દેતા. જે વર્ષો સુધી ચાલ્યા કરતું. કદી કદી આ યુદ્ધોનો ક્રમ વંશપરંપરા ચાલ્યા કરતો અને જ્યારે પણ મોકા મળતો ઇન્તેકામ લેવામાં આવતો. અજ્ઞાનતાના કાળમાં એવા સંખ્યાબધ બનાવો બની ચુક્યા હતા. પણ મુસલમાનોના સમયમાં ઘણી ખરો ઘટાડો થવા પામ્યો હતો. કેમકે ઇસ્લામમાં પડદાનો રિવાજ છે પડદાના સમયે ઇસ્કો મુહબ્બતના બનાવો બાગ્યેજ બનવા પામતા અને કદાચને કોઇ કોઇ એવો બનાવ સાંભળવામાં આવતો તોય લોહીની નદીઓ વહેતી ન હતી છતાં ઇસ્લામ અને બહામીના વિચારે બને પક્ષોનો સખધ અતિ તંગ બની જતો.

અઝરાને અંદેશો હતો કે રખેને તેની અને કયસ વચ્ચેના પ્રેમનો ભેદ પુટી જાય. અને અંતે તે કયસથી હંમેશ માટે વિખુટી પાડી દેવામાં આવે, જેથી તેણે એવી નિગાહે-કે જેમાં ક્રોધ અને ગુસ્સાની લાગણી ભરેલી હતી-સ્વમાને જોઇ કહ્યું “જુઓ જે કહ્યું તે કહ્યું ભવિષ્યમાં એવી વાતો ન કરજો.

સદમા માંડું ન લગાડતાં સ્મીત કરતાં બોલી “તમે વિના કારણે ખડા થાઓ છો હું ફરીથી કહું છું કે તમને કયસથી મુહબ્બત થઇ ગઇ છે. સાંભળો પ્રેમિઓને હંમેશાં એકાદ વિશ્વાસુ અને હમદદ મિત્રની જરૂર પડે છે. આગળ જતાં તમનેય એવા એક રાઝદારની જરૂર પડશે. હું તમારી રાઝદારી કરી શકું છું.”

સદમા અઝરા કરતાં બે વર્ષ મોટી હતી તે શોખ સ્વભાવવાળી છતાં ગંભીર અને પુખ્ત વિચારવાળી હતી. અઝરાએ તેની વાત ધ્યાનથી સાંભળી તે ખામેશ થઇ કાંઇ વિચારવા લાગી. થોડી વાર પછી બોલી “નહી, સદમા ! મને તમારી જરૂર નહિ પડે. ખુદા ન કરે, કે મને કોઇથી મુહબ્બત હોય હું જાણું છું કે મુહબ્બત...”

સદમા વચ્ચેજ બોલી ઉઠી “ખુરી હોય છે. પણ એ જાણ્યા છતાં તમે મુહબ્બતના અપાર સમુદ્રમાં ડુબકી મારવા તઇયાર થયાં છો. અઝરા ! મુહબ્બત અધિકારની વાત નથી. બલે તમે સંતાડો, પણ તમારી નિગાહ સુચ્છી રહી છે કે તમોએ મુહબ્બતના સમુદ્રમાં ડુબકી મારી છે. પણ નજીકના સમયમાં શું આજેજ તમને ઇકરા કરવો પડશે કે તમે કયસ સાથે મુહબ્બત કરો છો.

અઝરદસ્તીથી ? અઝરાએ સ્મીત કરતાં કહ્યું.

અઝરદસ્તીથી નહિ, તમારી ખુશીથી. સદમાએ મત ઉચ્ચાર્યો.

અઝરા કાંઇ કહેવા જતી હતી કે કયસ આવી લાગ્યો. તે સીધો આ પરીજમાલ નાઝનીનો તરફ કદમ લખાવી રહ્યો હતો. તેને જોતાંજ અઝરાના ચહેરાપર લોહી અતિ વેગથી વહેવા માંડ્યું જેથી તેના રોનકદાર ગાલ ઉપર આછી મુલ્લખી રમત ફરી વળી. સદમાએ આ ફેરફાર જોઇલીધો. અને સંહસી બોલી ઉઠી “અઝરા ! હું કયસને અત્રે આવવાની મનાઇ કરું છું.

અઝરા કે જે ધ્યાન મગ્ન થઈ ગઈ હતી તે ચોંકી, અને બોલી "ના ના, એવો મગ્ન ન કરતા !

સદ્મા શોખીથી મુસ્કુરાતી હતી. તેની મુસ્કુરાહટમાં વિન્યનું સુચન હતું. અઝરાએ તે બેચું. શર્મથી ખસીયાણી થઈ બોલી "તમે પણ ભારે કરો છો. આ મકાન ક્યસનું છે તેને જ્યાં ચાહે આવવા જવાનો હક છે. હું કે તમે તેને મના કરનાર કાણુ ?

શરીર સદ્માએ કહ્યું—આપ મના ન કરજો. હું જરૂર કરીશ મકાન તેનું છે ખરું તેમ તે ફાવે ત્યાં આવજા કરી શકે છે, કિંતુ તેને આપણી પાસે આવવાનાં શો અધિકાર છે ? આ કડતાંજ તેણે રહેજા મોટા સાહે કહ્યું ક્યસ !

અઝરા તડપી ઉઠી. તેણે તરતજ પોતાનો નાઝુક હાથ શોખ સદ્માના મુખ ઉપર ઘાંખી દીધો અને બોલી "આ શું કરો છો ? એ મહા અવિવેક કહેવાશે.

સદ્માએ અઝરાનો હાથ ખસેડી નાખ્યો અને બોલી "કાંતો તમે ક્યુલ કરો કે તમને ક્યસથી મુહબ્બત છે, અને કાંતો તેને અહીં આવતો અટકાવો.

અઝરા માટે ક્યુલ કર્યા વિનાં બીજો ઉપાય ન હતો. તે ધીમેથી બોલી "છે" સદ્મા—શું છે ?

અઝરા—મુહ...ખ...ત !

સદ્મા—કાનાથી ?

અઝરા—જેને આવતાં તમે રોકી રહ્યા છો.

સદ્મા—એમ નહિ. તેનું નામ લો.

અઝરાએ શર્મથી લાલ થતાં કહ્યું "સદ્મા ! શર્મની વાત છે !..."

સદ્મા—શર્મ વર્મ કાંઈ નહિ. કાંતો તેનું નામ લો, નિકર તેને હું રોકુ છું.

અઝરા—તમે મહા શરીર છો. સાંભળો મને ક્યસથી મુહબ્બત છે" એ કહેતાંજ તે શર્મથી પાણી પાણી થઈ ગઈ. અત્યારે તેનો ખારો ચહેરો અસાધારણ રીતે દિલ ફરેલો બની ગયો હતો.

ક્યસ પાસે આવી પહોંચ્યો હતો. તેણે બંને નાઝનીનો પાસે આવી સદ્માને સવાલ કર્યો "કહો હવે તબીબત કેમ છે ?"

સદ્મા—હુજુર એટલા બધા બાન લુધ્યા ન બનો, જેનો આપ ઉપચાર કરી રહ્યા છો તે તો આ શર્મની પુતળી બની બેઠી છે.

ક્યસ પણ મજાકીયા સ્વભાવનો હતો. તેણે તરતજ જવાબ વાળ્યો "સદ્મા ! હું તો તમારી તબીબત સંબંધી પુછું છું !

સદ્મા—મારી તબીબત સંબંધી ! અહોભાગ્ય.....કિંતુ કાંઈ બદલુમાન આપથી રૂઠી ન બન્ય.

ક્યસ—તેની ચિંતા આપ ન કરો કેઈ બદલુમાન નહિ થાય, હા અઝર આપ તેમ કરો તો તે બીજી વાત છે.

સહમા—હું જ્ઞાને બદ્ધમાન થાઉં ! બદ્ધમાન થશે બહેન અઝરા ! અઝરા શર્મ ની પુતળી બની બેઠી હતી. તેનું નાઝુક માથું ઝુકેલું હતું. સહમાના મુખે પોતાનું નામ સાંભળી તેણે એક અદ્યયે જનનાનાથી શીશ હલાવ્યું અને શર્મ ભરી નિગાહે સહમા તરફ જોઈ કહ્યું “તમારી વાતોમાં મારું નામ જ્ઞાને સંડોવ્યું ?

સહમા—જો માટે કે આ સાહેબ મારી દરમિયાનગીરીથી તમારી સાથે વાત ચીત કરવા માંગે છે.

અઝરા—આપ ઇર્ષ્યા ન કરો. એતો આપની સાથે વાતો થઇ રહી છે.” સહમા પણ સરામાઇ ગઇ. ક્યસ બોલ્યો “સહમા ! હું તમારી સાથેજ વાતો કરવા આવ્યો છું.

“મારી સાથે” સહમાએ નીચી નજરે જોઈ કહ્યું

અઝરા શોખથી બોલી “હા તમારાથી....માત્ર તમારાથી...સાંભળો છો. વિના કાચી ઇર્ષ્યા કરી તમારું દિલ ન જાઓ.

સહમાએ શર્મીલી નિગાહથી ધુરતાં અઝરા તરફ જોયું. અને મુરકુરાતાં બોલી “અલ્લાહ ! અલ્લાહ ! આજે આટલી બધી શોખી આવી ગઇ છે ! અઝરા મારાથી વાતો કરવાને કોઇ શા માટે આવતે.....”

અઝરા હંસી પડી. હંસવાથી તેનો ચહેરો ખીલી ઉઠ્યો. સફેદ દુધ જેવા નાના નાના દાંતોએ ઝળહળી ઉઠી ખીલી ઉઠેલા ચહેરામાં સાથ પુર્યો. ક્યસ એ રક્કે કમરને નિહાળી બેતાબ બની ગયો. અઝરા સહમાને સંબોધી બોલી “હજી આપને ખાતરી થઇ નથી ? સહમા ! હું તમને ખાતરી આપું છું કે તેઓ માત્ર તમારાથી વાતો કરવા આવ્યા છે. નાહકની શંકા અને ઇર્ષ્યા કરી તમારું નાનકડું દિલ ન દુભાવો.

સહમા કાંઇ કહેવા જતી હતી કે લયલા આવી પહોંચી. તેણે ક્યસને કહ્યું. બેટા ક્યસ ! તમેએ તો આખો દિવસ બહારજ વીનાડી દીધો. ઘરમાં કેમ આવ્યા ન હતા ?

ક્યસે અદ્યથી માથું ઝુકાવી જવાબ આપ્યો “હું એ વિચારે ઘરમાં ન આવ્યો કે મારા આવવાથી મહેમાનોને તકલીફ ન થાય. છતાં અત્યારે અઝરાને જોવા આવ્યો આવ્યો.

લયલા—વાહ બેટા ! વાહ ! તમારા આવવાથી અમને તકલીફ થતે ! અઝરાને તમેએ જોઇ છે. હવે તખીઅત કેવી જણાય છે ?

ક્યસ—અલ્લાહના ફઝલથી તખીઅત ઘણી સારી છે.

સહમાએ શોખથી અઝરા તરફ જોઈ કહ્યું “ચચીજન અઝરાને થયુંજ શું હતું એ તો તેમણે બહાનું.....”

સહમા ખામોશ થઇ ગઇ, અઝરાએ કાંધે મિશ્રિત રમીત કરતાં સહમા તરફ જોઈ કહ્યું “હા કહેતે ખામોશ કેમ થઇ ગયા ! હા બહાનું.....મેં બહાનું કયું હતું કેમ ખરું ને ?

સદ્માએ હાથ ચેરતાં કહ્યું. બહાનું તો હતું જ.

હવે ક્યસ વચ્ચે પડ્યો તેણે સદ્માને સંબોધી કહ્યું નહિ સદ્મા ! બહાનુર હતું તેઓ ગરમીથી બેભાન થઇ ગયાં હતાં.

શાખ અને શરીર સદ્માએ સસ્મિતવદ્ને ક્યસ ઉપર અર્થ સુચક દ્રષ્ટિ નાંખી કહ્યું. “ઠીક છે, તમારે તરફદારી કરવી જોઇએ ને ! તમેએ હિકમત પઢી છે અઝરાનો ઇલાજ કર્યો છે. એટલે તમે બહાનું ન દેખાડો તો તમારી હિકમતને બદ્દો લાગી જાય ને

અઝરા હંસી પડી. અને બોલી “ક્યસ તમે સદ્મા જોડેની વાતોમાં જીતી નહિ શકો. તે મહા ચીખાવલી છે.

અત્રે આમિર પણ આવી ચઢ્યો. તે અઝરાને જોઇ સંતોષ જાહેર કરતાં બોલ્યો “અલ્લાહના ફઝલથી બેટી અઝરાની તબીબત સારી જણાય છે.”

લયલા—હા. પણ તમે સવારથી ક્યાં ચાલ્યા ગયા હતા ? અમે તો વાટ જોતાં જોતાં થાકી ગયાં.

આમિર—હું મસ્જિદે નળવીમાં ચાલ્યો ગયો હતો. આજે મકકા મુઅજ્જમાથી પચાસ મુનહિદો આંચા છે. તેમ શામ (સીરીયા)થી એક કાસીદ પણ આંચો છે.

ક્યસ—કાસીદ કેમ આંચો છે ?

આમિર—તે તો કાણુ, જાણે પણ તે શામના આમિલ (હાઇ કમિશનર) હ. અબુ ઉબયદનો પત્ર લાવ્યો છે. અને તે હજી ઉઘાડવામાં આવ્યો નથી.

ક્યસ—ખુદાની કસમ ! હ. અબુ ઉબયદ અત્યંત જોશીલા, અને વીરમદ્ છે. જોકે તેઓ યુઝુર્ગ વયના છે, છતાં તેમની બહદુરીની વીરહાક આખા શામમાં બજી રહી છે. કદાચ તેમણે મદદ માંગી હશે.

આમિર—હુ કાસિદને મળ્યો હતો. તેણે સ્પષ્ટ રીતે કાંઇ જણાવ્યું નહી. પણ તેની વાતો પરથી લાગતું હતું કે સાલારે આઝમ (કમાન્ડર ઇન ચીફ)એ મદદ માંગાવી છે.

ક્યસ—મુસ્લિમોએ અન્તાકીયા તરફ પેશકદમી કરી છે કે હજી નહી ?

આમિર—હજી નથી કરી. તેમણે દરબારે ખિલાફત પાસે કાંઇ સુચના માંગી છે. જે મળ્યા બાદ પેશકદમી કરશે.

હવે અસરની નમાઝનો સમય થઇ ગયો હતો. ક્યસ તથા આમિર નમાઝ પઢવા ચાલ્યા ગયા. જ્યારે લયલા, સદ્મા અને અઝરા પણ વુઝુ કરી નમાઝ અદા કરવા મંડી ગઇ.

હ૦ અબુ ઉબયદ શામના હાઇ કમિશ્નર હતા તેઓ મહા દીનદાર, યુઝુર્ગ પ્રભાવશાળી દુરદેશ અને દિલેર હતા. હ૦ રસુલે ખુદા સ. અ. વ. એ તેમને “અમીનુલ ઉમ્મત”નો માનવતો ખિતાબ અર્પણ કર્યો હતો. તમામ મુસ્લિમો તેમનું માન સનમાન કરતા હતાં. તેમણે સીરીયાનો ઘણો મોટો ભાગ જીતી લીધો હતો. આજે તેમનો કાસિદ

આવ્યો હતો. જેના આગમનની ખબર મદીન પુર સુલના ધરેધર પહોંચી ગઇ હતી જે લોકોના સગવડામાં કે મિત્રો જેહાદ ઉપર ગયા હતા તેઓ તેમના વહાલાઓની ખેંચીત જાણવા કાસિદ પાસે આજ્ઞા આવતા હતા. કાસિદ હજી સુધી મસ્જિદે નખવીમાંજ હતો. તમામ મસ્જિદ મુસ્લિમોથી ભરાઇ ગઇ હતી. કાસિદ જે જે લોકોના કાગળ લાવ્યો હતો તે તેમના માલિકો ને આપતો હતો. અને જેમના પત્રો ન હતા, તેમને તેમના સ્નેહીઓનાં મૌખિક સંદેશ પહોંચાડી દેતો હતો સારાંશ કે કાસિદ સર્વે લોકોનું દ્રષ્ટિ ખિન્દુ બની ગયો હતો. રાત સુધી તેની ત્યારે જવાબદારી ભરી પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહી ઇસ્લામી નમાઝ બાદ તેને માંડ માંડ છુટકારો મળ્યો અને તે ઘરે જઇ પોતાનાં સ્નેહીઓ ને મળ્યો.

બીજે દિવસે પણ સાંજ સુધી લોકોનું આગમન ચાલુ રહ્યું અહીં સુધી કે ઇસ્લામી નમાઝ બાદ કાસિદ સ્વમકાને ગયો. ત્રીજે દિવસે જુમ્માનો દિવસ હતો. સવારે શહેર માં જહેરાત કરી દેવામાં આવી હતી કે જુમ્માની નમાઝ બાદ ઇસ્લામી મુઝહીદોની હકીકત સંભળાવવામાં આવશે. જેથી સર્વેએ મસ્જિદે નખવીમાં હાજર થઇ જવું એ ઝમાનામાં જુમ્માની નમાઝ પઢ્યા સિવાય લોકો કોઇ કામ કરતા ન હતા. સઘળો કારોબાર બંધ રહેતો. અને સવારથી નમાઝ માટેની તૈયારીઓ ચારંબી દેતા.

લોકો દસ વાગેથીજ ભેગા થવા લાગ્યા. ૧૨ વાગે તે પહેલાંજ મસ્જિદ લોકમેદનીથી ખીચોખીચ ભરાઇ ગઇ. અઝાન થતાની સાથેજ હઝરત અલી (ક૦ વ૦) હ૦ ઉસમાન (૨૦ અ૦) હ૦ અબ્બાસ (૨૦ અ૦) વગેરે કવમના અકાબરો પધાર્યા. તે પછી થોડી વારે અમીરૂલ મુમેનીન હઝરત ઉમર ફારૂક (૨૦ અ૦) તશરીફ લાવ્યા. આપે સુન્નતો પઢ્યા બાદ જુમ્માનો ખુત્બો પઢ્યો. તે બાદ ફરજી નમાઝ પઢાવી. ફરજી પછી સુન્નતો તથા નફીલો અદા કરવામાં આવી. અને બ્યારે સર્વે જથ્થાં ફારિગ થઇ ગયા ત્યારે હ. ઉમર ફારૂક (૨૦ અ૦) મિમ્મરપર પધાર્યા તમામ લોકો અદબ અને શાંતિથી ખેશી ગયા. તેમને ઉદ્દેશી અમીરૂલ મુસ્લિમીન હ૦ ઉમર ફારૂક (૨૦ અ૦) એ ફરમાવ્યું:--

તારીફને પાત્ર કેવળ તેનીજ ઝાતે મુકદ્દસ છે કે જે તમામ જહાનનો માલિક છે. તે એકલો છે, તેની ખુદાઇમાં કોઇ બાગીદાર નથી. ન તેનો કોઇ મદદગાર છે. ન તેને કોઇ મદદગારની જરૂર છે. તે સંપુર્ણ કુદરત ધરાવનારો છે. તેણેજ તમામ વસ્તુઓ પેદા કરી છે. કોઇ વસ્તુ તે સમયથી નથી બ્યારથી કે તે છે જેવી રીતે અઝલમાં તે એકલો અને અદુલો હતો, તેવીજ રીતે અબ્દમાં પણ એકલો અદુલો રહેશે. તે હકીકત, કમશ્યુમ છે. એજ નિરાધારનો આધાર, લાવારિસોનોવાલી, અને મઝલુમેનો મદદગાર છે. તેની તારીફ શકિતની બહાર છે. તેણે આ જગત કે જે તમે જુઓ છો પેદા કર્યું. તે જગત પણ કે જે દારે આખેરત કહેવાય છે.

તેણે મનુષ્યને અસ્પૃશ્ય મનુષ્યકાત (પ્રાણીમાત્રમાં શરેષ્ઠ) બનાવ્યો અને તેનું લાભ માટે પશુ પક્ષી અને બીજી તમામ વસ્તુઓ નિર્માણ કરી. એજ ખુદા પરસ્તિશન પાત્ર છે. તે મનુષ્યો ઉપર એટલો બધો મહેરબાન છે કે જ્યારે પણ તેમણે ગુમરાઈ ખાઈ પી કરી, અને ખુદાને છોડી શબ્દ (ઝાડ) હજર (પથર) ચાંદ સુરજ આગ પાણી અથવા બીજા કોઈ જનાવરને પુજવા લાગ્યા ત્યારે તેમની ગુમરાઈ દુર કરવા અને તેમને રાહ રાસ્ત ઉપર લાવવા માટે પયગમ્બર મોકલવામાં આવ્યા. પયગમ્બરોએ તપ્સીગ કરી, ઇન્સાનોને ખુદાથી મળવાનો માર્ગ દેખાડ્યો, એ કંઈ સૃષ્ટિના પ્રારંભકાળથી આવેલ પર્થત સતત ચાલુ રહ્યો. એ કમની સાંકળની છેલ્લી કડી સંધાના પયગમ્બરો પછી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના કરચુક્ત, દુખરે નખીયે આદમ, સરવરે કવનેન, શબન શાહે દારમન, અહમદે મુજતબા, સમયદના વ મવલાના હજરત મુહમ્મદ મુસ્તફા સ. અ. વ. પધાયો. આપ પયગમ્બરે આખિરઝમાન છે. આપની પછી કોઈ પયગમ્બર નહિ આવે કેમકે કિતાબે હિદાયત (કુર્આને મજીદ) અને દીને ઇસ્લામના સંરક્ષણનો વાયદો ખુદ ખુદાએ કર્યો છે, જ્યારે એ પાક કિતાબ અને મુકદ્દસ મઝહબમાં કાંઈ ફેરફાર નહિ આવે, તો નવા નખીની પણ જરૂર નહિ પડે આગલા નખીઓના સહીશ એટલા માટે રદ પાતલ કરી દેવામાં આવ્યા કે તેમાં ધણો ખરો ફેરફાર કરી દેવામાં આવ્યા હતા. કુર્આન શરીફમાં ફેરફાર કે વધુદનો સંભવ એ માટે નથી કે એ મુકદ્દસ કિતાબ લોકોના દિલોમાં કાતરાઇને સુરક્ષીત રહેશે. આજે એ ચાર હારીજ દેખાય છે, પણ અવિધ્યમાં ઇન્શાઅલ્લાહ હજારો હારીજ નજરે પડશે.

રસુલે ખુદા હૅ મુહમ્મદ સ. અ. વ. ત નખી છે કે જેમના આગમનની ખબર સદીઓ અગાઉથી આગલા તમામ નખીઓએ આપી હતી. જયુરમાં આપનું વર્ણન છે તઉરેતમાં આપનો ઉલ્લેખ છે, ઇન્જીલમાં આપની ખબર છે. આપના ઝાહિર થતાંજ પવિત્ર હસ્તીઓએ આપને ઝોળખ્યા ખુશકિરમત લોક આપના પર ઇમાન લાવ્યા બદલખતોએ આપની નખુવતનો ઇન્કાર કર્યો, આપ ઉપર દુરુદ-વ-સલામ એક વાર નહિ હજાર વાર સલામ.”

આ તકે લોક મેદનીએ ખુલ્લું અવાજથી દુરુદ શરીફ પઢવાનું આરબી દીક્રુ હતું જેથી હૅ ઉપર ફારકે (ર. અ.) થોડીવાર સુધી તકરીર બંધ રાખી અને પડે પણ દુરુદ શરીફ પઢવા લાગ્યા જ્યારે લોકો ખામોશ થઇ ગયા, ત્યારે હૅ ઉમર ફારકે (ર. અ.) ફરમાવવા લાગ્યા:—

મુસલમાનો ! તમે જાણો છો કે આવકાલ તમારા ભાઇ-ઇસ્લામના જન નિસાર ફર્જન્દ-મુફકે શામમાં જોહાદ કરી રહ્યા છે. મુસલમાનોએ મુફકે શામનો મોટો ભાગ જીતી લીધો છે. મોટા મોટા મશહુર શહેરો અને અમલના મથકો પર મુસ્લિમોનો કબ્જો થઈ ગયો છે. ખ્રિસ્તીઓની માનવંત બાકિતઓ કાંતો મુસલમાન થઇ ગઇ છે

અને કંતો મુસલમાનોની પનાહમાં આવી ગઇ છે. આ ખુદાની ઇનાયત અને મહેરબાની છે. આપણા મુસ્લિમ નબી સ. અ. વ. એ મુલકે શામના ફત્તે થવાની ખુશખબર આપી હતી. તે ખુશખબરી રહતે રહતે પુરી થતી જાય છે. ઇસાઇઓ પર રૂમીઓનો પ્રભાવ બેશી ગયો છે. રૂમી મુસ્લિમોથી બધા પામવા લગ્યા છે. હવે અબુ ઉબયદા મુલકે શામના વાલી છે. તેમનાં પ્રભાવ, વીરતા અને નિર્ભય મનની ઇસ્લામી સેવાઓના પ્રતાપે દરરોજ ઇસ્લામી સત્તામાં વધારો થતો જાય છે. હવે તેમણે મુલકે શામના પાયતખ્ન “અન્તાકીયા” ઉપર ચઢાઇ લઇ જવાનો કલ્લ નિશ્ચય કર્યો છે. અન્તાકીયામાં ઇસાઇઓનો શહેનશાહ હરકુલે આગ્રમ મવજુદ છે. તમામ ઇસાઇઓ તેની પડખે ઉભા છે. તેણે તમામ ખ્રિસ્તીઓને મદદે બોલાવ્યા છે. એમને આ ખ્રિસ્તીઓના જુન્ડને જુન્ડ અન્તાકીયામાં ચાલ્યા આવે છે. ખ્રિસ્તીઓના પ્રમાણમાં મુસ્લિમો ઘણા ઓછા છે. અત્યારે સરેરાશ બંને ખ્રિસ્તીઓના મુકાબલામાં માત્ર એક મુસ્લીમ છે. આ આજવર્ષ જનક કમી છતાં મુસ્લિમો અન્તાકીયા પર ચઢાઇ કરવાનો ઇન્કાર કરી રહ્યા છે. જો કે દરેક જણ જાણે છે કે તે ઇસાઇઓનો દેશ છે, જો ઇસાઇઓ પરાજય પામશે તોય તેઓ ત્યાંની નરતી ક્યનારીયા અથવા કુસ્તુનતુતીયા ચાલ્યા જશે, પરંતુ અગર ખુદા નખવાસ્તા મુસલમાનોને નિઃકરન થઇ તો તેમના માટે પનાહનું કોઇજ સ્થાન નથી. તેમનો દેશ તેમનાથી સંકડો કાસ દુર છે.”

અમીનુલ ઉમ્મતનો પત્ર આવ્યો છે. હું તે પત્ર આપ સાહેબોને સંભળાવું છું. આપ ધ્યાનથી સાંભળો. લખ્યું છે કે:—

અમ તાર અબુ ઉબયદા બીનુલ જર્નલ આમિલે મુલકે શામ. મુકામ હલખ.

બ અમીનુલ ઉમ્મત અમીરુલ મુમેનીન ખલીફતુલ મુસ્લેમીન હ. ઉમર ફારુક (ર. અ.)

હમ અત તારીફ કરે છું તે ખુદાની કે જે વાદિદ છે, તેજ ઇબ્રાહિમને લાયક છે. તેના સિવાય કોઇ માયુદ નથી. અને દુરુદ મોકલું છું હું સરવરે કાયેનાત ફખરે મવજુદાત હવે મવલાના મુહમ્મદ સ. અ. વ. પર.

યા અમીનુલ મુમેનીન! હકીકત એ છે કે મુસલમાનો ઉપર ખુદાનાં લુફ્કા કર મની વાજિ શક નહીં હ. અમે તેના એહસાન અને ઇકરામનો આભાર માની નથી શકતા. તેણે મુલકે શામને પ્રખ્યાત શહેરો અને ગમનમેદી ગઢો ઉપર અમને વિજ્ય અપાવ્યો. ઇસાઇ પાદશાહો કંતો મુસલમાન થઇ ગયા છે અથવા મુસલમાનોને જીજ્યો આપી તેમની પનાહમાં આવી ગયા છે. ઇસાઇઓના તે બાદશાહ કે જેમના રાજદાખથી હિમ્મત અને ફારિસવાળા પકજી ઉઠતા હતા. તે મુસ્લિમોની આજુ હેડળ આવી ગયા છે તે તરલીસ (ત્રિદેવ) પરસ્ત ઇસાઇ જે મુસલમાનોથી સખત નિરસ્કાર ધરાવતા હતા, મુસ્લિમો પાસે બેસવા માંધ લલકાર મળતા હતા, તે ઘણા ખરા રામ થઇ ગયા છે. તરલીસ પરસ્તીનું

શ્યામ તવહીદ પરસ્તીએ લઈ લીધું છે. ઇસ્લામે પોતાના પ્રકાશીત કિરણો વડે શામની જ્વલિને ઝગમગાવી દીધી છે. ઇસાઈઓ માઢોમ મુસલમાન બની રહ્યા છે. ઇસ્લામના જાદુએ તેમના દિલોને કાપુમાં લઈ લીધા છે. તમામ શામનાં મરજીદો અધાઈ ગઈ છે, દરેક મરજીદ પાંચે વખત ખુદાની દયાદત કરનારાઓથી ચકાર ભરાઈ ગય છે.

હજમ અને એઅજઝના કિલ્લા ફત્તે થઈ ગયા છે. હવે મારો ઇરાદો અન્તાકીયા પર ચઢાઈ લઈ જવાનો છે. અન્તાકીયા મુલકે શામનું પાવતપત છે. હર કુલે આઝમ (શામન શહેનશાહ) પલુ ત્યાંજ હાજર છે. તેણે ખડુ મોટી સંખ્યામાં ખ્રીસ્તી લશ્કર ભેગું કરી લીધું છે, દરેક તરફથી ઇસાઈ તેની પાસે તેની રહાય અર્થે આલ્યા આવે છે. જસુસોના મોઢે જણાયું છે કે લગભગ દસ લાખ ઇસાઈ અત્યાર સુધીમાં ભેગા થઈ ગયા છે, અને રહ્યે આવ્યેજ નથી છે. ઇસ્લામી લશ્કર તેમના મુકાબલામાં ઘણુંજ થોડું છે. કેવળ સત્તર હજાર મુજહીદ છે. અમર બની શકે તો થોડુંક લશ્કર કુમક માટે રવાના ફરમાવશી અને જો કુમક મોકલવાનું બની ન શકે તો અગાંગ માટે દુઆએ ખંધર કરજો દુઆ મામીનો તથા મુસલમાનો માટે હથિયાળ જે અને તારીખ તથા મુસ્રીકો માટે નાશનું. કારણ અમર ખુદાએ અન્તાકીયા ફત્તે કરવી દાનું તો તમામ મુલકે શામ ઉપર મુસ્લિમોનો કબ્જો થઈ જશે. ખુદાની જાતથી ઉમીદ છે કે રમીઓના શહનશાહ હરકુલે આઝમ કાંતે! મુસલમાન અઈ જશે, અથવા તો આણુ માની લેશે અગર તો નાશી છુટશે તે સમય પાસે આવશે. જલ છે કે જેનો આપણા મુદતરમ નખીયે કરીમ અબલહિસ-સલાતો વતરલીમએ વાચદો કર્યો હતો. ચાને મુલકે શામની ફત્તનો; વરસલામાં અલયકા વખલા મમઅકા વરહમતુલ્લાહે બરકાતોડુ.

ખાદિમે કવમ

ખિનુલ જર્નાલ અબુ ઉબયદા

૬. ઉમર ૨. અ. અકેકું વાકચ ખુલ્લં આવાજથી રહી રહીને સંભળાવતા હતા. તમામ મુસલમાન ખામોશ બેશી સાંભળી રહ્યા હતા. જ્યારે પત્ર પુરે થય સુક્યો, ત્યારે અમીરલ મુમેનીને ફરમાવ્યું:-

મુસલમાનો! તમેએ અમીનુલ ઉમ્મતનો પત્ર સાંભળ્યો અત્યારે મુસલમાનોનું મહદંતી સખત જરૂર છે. સાલારે આઝમ અબુ ઉબયદ ની સાથે સજ્જા મળીને સત્તર હજાર મુજહીદો છે. જે લાખો ઇસાઈઓના મુકાબલામાં સરફરોશી કરવાનાં ઉમંગનાં પેશ કદમી કરવા ચાહે છે. જો કે મુજહીદોમાં જોશ છે, શહાદતની તમન્ના છે, ખુદા અને ખુદાના રસુલની ખુશી સંપાદન કરવાની આરજુ છે, છતાંય મેં મુનાસિખ નથી ધાર્યું કે મુદીમર મુસલમાન લાખો ઇસાઈઓ પર આક્રમણ કરે.

જેથી મેં અમીનુલ ઉમ્મતને અન્નાડીયા ઉપર ચઢાઈ લખ જ્યાં રોકી રહ્યા હતાં મારી એવી ઇચ્છા હતી કે થોડાક મુઝહીદો ભેગા કરી મદદમાં મોકલી દઉં પરિણામે ખુદાના શુક્ર-એ કે અઢી હજાર મુઝહીદો ભેગા થઈ ગયા છે, આ ઇસ્લામના અવધાન ઇન્શાઅલ્લાહ આજે ઇશાની નમાઝ પઢી રવાના થઈ જશે. મુસલમાનોની દુઆ માં અમારું નિર્મળ મનથી માંગવામાં આવે તો જરૂર કબુલ થઈ જાય છે. હું આજે આ અમારું સર્વ સાહેબે નિર્મળ મનથી મુસલમાનોની ફત્હ માટે દુઆ કરે "

તમામ મુસલમાનો તરતજ કિબ્લા તરફ મોઢું કરી ગુફ્ફા પાંચવા બેસી ગયા તેમણે સાચ્યા દિલથી કરમરીને દુઆ કરી હ. ઉમર ફારુક ર. અ. એ પાંચવા પાંચ માંગી અને તે બાદ મુઝહીદો ધીમે ધીમે વિખેગવા લાગ્યા. દુઆ માં મારી પાંચવા અમીરુલ મુમેનીનનાં આંસુ બરાઈ આવ્યા હતા.

દુઆ પછી આ સલાહકારી કનડી અથવા અલીફુલ મુસ્લેમીને તરત જ અરખાત થયો. લોકો મરજીદે નખવીમાંથી બહાર નીકળ્યા. પ્રથમથી જાણતા હતા, તેમ અજેય અલીફુલ મુસ્લેમીને ઇશારો કર્યો હતો કે મુઝહીદો આજે રાત્રે ઇશાની નમાઝ બાદ રવાના થઈ જશે, જેથી મુઝહીદો કુચની તથ્યારી માટે સરસામાન ખાંચવા મંડી ગયા. એના પછી મુઝહીદો ન્યારથો મદીના મુનવરામાં આવ્યા હતા ત્યારથી તેમણે હાથે રાત્રે, તોહફા આપવામાં આવતા, પણ આજ તેમના સગાં સબંધીઓ, મિત્રો અને અન્ય મુસલમાનોએ તેમની સામે તોહફાઓના ઢગ કરી દીધો. મુસલમાનો સમજતા હતા કે મુઝહીદોની સેવા કરવી એ સવાબે અઝીમ છે. તેઓ એ પણ જાણતા હતા કે તેમના અંતરની કુદરતનાં હવે માત્ર થોડાકજ કલાક બાકી રહ્યા છે, જેથી તમામ મુસલમાનો તરતજ તેમની સેવા કરવામાં રોકાઈ ગયા હતા.

કચસ અને આમિરણુ તથ્યારી એમાં વળગેલા હતા. હવેલા તથ્યારીને જાનેને સ્થાય કરતી હતી. હુરવશ અઝરને મુલ્દેશામ જોવાનો શેખ હતો જેથી નખવી આનંદી હતી. તેના આનંદનું એક મુખ્ય કારણ એ પણ હતું કે કચસ કે જેને તે ચાહવા લાગી હતી તે પણ તેની સાથેજ આવનાર હતો. જોત જોતામાં અમારો પોતા તમામ મુસલમાનોએ ઇશાની નમાઝ અદા કરી. અને પછી મદીનયે તથ્યારીની બહાર સામેના ધોરી માર્ગ ઉપર મુઝહીદોને રૂખ્સત કરવા માટે લોકો ભેગા થયા લાગ્યા.

ચાંદની રાત હતી. ચાંદ પુરખહારમાં પ્રકાશી રહ્યો હતો. સફેદ દુધ જેથી કેની ઉપર પથરાએલી ચાંદની અજબ દિલકરેખ લાગતી હતી. લોકો રેતીના ટેકાઓ પર બેઠા હતા. બાળકો ઉચા ઉંચા ટેકરાઓ ઉપરથી લપસવાની રમત રમતા હતા, જેઓ અત્યારે ધણાંજ આનંદી હતા.

મુઝહીદો રવાનગી માટે બવરિથત રીતે ગોઠવાઈ ગયા હતા. નવજવાન અશ્વો

૧૦ આગલ હતી, વૃદ્ધો અને નાના બાળકો ઉંટ ઉપરનાં સમઢોમાં અને સ્ત્રીઓ મહાભિલોમાં બેઠી હતી.

ઉંટ ખડમઢાટ અને અમ્મો હણહણાટ કરી રહ્યા હતા. બાળકો કોલાહલ મચાવી રહ્યા હતા. લોકો વાનોમાં મસ્ગુલ હતા. એ સર્વ પ્રવૃત્તિઓએ ભેગી થઈ કાંઈક એવું વાતાવચ્ચે જમાવી દીધું હતું, કે કાન પડ્યો અવાજ સાંભળાનો ન હતો. અત્યારે પણ લોકો મુજબીદોની સેા કરી રહ્યા હતા. કોઈ પાણી પીવડાવવામાં, કોઈ શરબત આપવામાં કેઈ સિન્દુ વહેવવામાં, તો કોઈ ખગુર અને ખારેકાની દહાણુ કરવામાં એમ દરેક જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓમાં વળગેલા હતાં.

થોડીવાર પછી ૬૦ સમયદના ઉમર ફારૂક (૨. અ.) તશરીફ, લાવ્યા. આપની સાથે ૬. અલી (૩૦ વ.) ૬૦ ઉસમાન (૨. અ.) ૬૦ અબ્બાસ (૨. અ.) વિપરાંત બીજા માનવ ત મુસલમાનો હતા. તેમના ગુલામના હાથમાં અલમ હતો. મુજબીદોએ ૬. ઉમર ફારૂક (૨. અ.) ને જોનાંજ નઅરયે તકબીરથી સત્કાર કર્યો. ૬. ઉમર (૨. અ.) મુજબીદો પસં આવી ઉભા રહ્યા. સવળા લોકો ખામોશ થઈ ગયા હતા. જવાન બચ્ચા જુદા સર્વે ચુપચાપ ઉભા હતા. આપે આવતાંજ આમિર તથા કથસને બોલાવ્યા. ૬૦ ઉમરે ગુલામ પસંથી અલમ લઈ આમિરને આપતાં ફરમાવ્યું “તમે આ અઢી હઝાર મુજબીદોના સરદાર નીમવામાં આવો છો. તમને જોમએ કે રવાદારીથી વર્તો, આ લશ્કરમાં નવજવાનો પણ છે તેમ જુદોય છે. બાળકાય છે અને જોનાંતો પણ છે. તમારે એ સર્વેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તેમનાથી તેમની શક્તિ મુજબનું કામ લેજો. તેમના આરામનો ખ્યાલ રાખજો. તેમને તકલીફ આપી હથ્થના શેઝ મને ખુદા સામે શર્મિન્દો ન કરજો. જો કે પડપુછતો તમારાથીજ થશે, પરંતુ મનેય એ માટે પુછતામાં આવશે કે મેં તમને સરદાર નીમ્યા છે.”

આમિર! તમે તે દેશમાં જાઓ છો કે જે જગતનું સ્વર્ગ કહેવાય છે. તે દેશ અત્યંત ફળદ્રુપ છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ અતિ યુગ્મસુરત હોય છે. તેઓ દેશમાં લુગડાં પહેરે છે. ત્યાંના મર્દ, ઓરત બચ્ચાં સોના ચાંદીનાં ધરેણા પહેરે છે. હીરા, ઝવેરાત મોતી પરિધાન કરે છે. તમને તે દેશની દિશ્વરેખીઓ ગુમરાહ કરી ન મુકે. અગર આ લશ્કરમાંથી એક શખ્સ પણ ગુમરાહ થઈ ગયો તો ક્યામતના દિવસે તમારાથી સખ્ત રીતે પડપુછ થશે. અઢલ ઇન્સાફ સામે અઝીઓ, તથા દોસ્તોનો બેદખાવ ન રાખજો. ન કોઈની તરફ આંખ આડા કાન કરજો. લોકોને તેમની જરા જેટલી અવળ ચંડાઈ માટે પણ ચેતવણી આપતા રહેજો. દીનદારી પાકીઝગી શીખવે છે. પાકીઝગી ગુન્હાઓની જડ ઉખેડી નાખે છે. શરીઅતના અહકામોથી કદી પણ મફલત ન કરજો. મુલકે શામમાં દાખલ થઈ કોઈ પણ સંજોગોમાં કોઈ પણ ખિસ્તી ઉપર વિના કારણની સખ્તાઈ

ન કરજો. કોઇ દેવળને તોડી પાડશો નહિ. રાહીઓ (ખિસ્તી સંન્યાસીઓ)ને છેડશો નહિ, અમાન ચાહનારાઓને અમાન આપજો. ઇસાઇ ઓરતો, બચ્ચા વૃધ્ધો ઉપર તરવાર ન ઉપાડજો. જે પ્રકરાર કરો તે સર્વાંગે પુરો કરજો. અબુ ઉમયદાની ફરમાંબરદારી કરજો અગર તેમની અને તમારી વચ્ચે મતભેદ હોયે થાય તો વધુમતિની સલાહથી જે નિર્ણય થાય તે ઉપર અમલ કરજો. નાઇન્ટેદ્દાકી કરીને કવમને તુકશાન ન પહોંચાડજો, જ્યાં સુધી મુસ્લિમોમાં ઇન્દેદ્દાક છે, ઇન્દેદ્દાક ત્યાં સુધી તેમનો વાળ પછી વાંકો થઇ શકશે નહિ. અને જ્યારે નાઇન્ટેદ્દાકી પેદા થઇ જશે કે તેજ વેળા તેમની હવા ઉખડી જશે. અતીઉલ્લાહ વ અતીઉરેસુલને વળગી રહેજો.”

કચસ ! તમે નવજવાન છો. હું ચાહતો ન હતો કે તમે જેહાદ ઉપર જાઓ પરંતુ તમારા ઉત્સાહ ભર્યા આગ્રહે મને મજબુર કર્યો. ખ્યાલ રાખજો કે તમે અહીં તમારી વૃધ્ધ વાલિદાને મુકી જાઓ છો મુલકે શામની દિલ્લિફરેખીઓ તમને એટલી હદ સુધી જાન બુત્તાની ન દેય કે તમે તમારી વાલિદાને વીસરી જાઓ. તે મુલકમાં નવજવાનો માટે ડગલેને પગલે ભય રહેલો છે.

હુ શું કહું ! અને ક્યાં સુધી કહું ! મનતો ચાહે છે કે તમને દરેક વાત જણાવી દઉં. પણ તે માટે ઘણો વખત જોઇએ. બ્યર્થ સમય શા માટે ગુમાવવો ? વાઝ ! બિસ્મીલ્લાહ કરો. જાઓ ખુદા તમને ખયરીયત સાથે પહોંચાડી દેય. અને દુશ્મનો ઉપર ફતહ અર્પણ કરે.”

આમિર તથા કચસે સલામ કરી મુસાફર કર્યો અને લશ્કરની મધ્યમાં ચાલ્યા ગયા આમિરે, અમીરૂલ મુમેનીન અર્પિત અલમને હલાવ્યો. તે હવામાં શાનદાર રીતે ફરકવા માંડ્યો. આમિરે અલ્લાહો અકબરનો પ્રચંડ નાઅરો લગાવ્યો. જે લશ્કરની રવાનગીનું સુચન હતું. તમામ મુગ્મહીદોએ પણ અલ્લાહો અકબરનો ગગનભેદી પોકાર કર્યો. એક પછી એક નઅરાઓથી વાતાવરણ ગુંગામી થયું. ધરતી ધણુધણી ઉઠી રેતીના ઉંચા ઉંચા ટેકરા ધરણ ઉડ્યા અને સાથેજ તે સઘળા મુસલમાનો કે જે મુગ્મહીદોને નિદાયમાન આપવા આવ્યા હતા એ હારોમાં ગેહવાઇ જઇ મુગ્મહીદોની રવાનગીનું દિલ્લચરપ દ્રવ્ય નિહાળવા લાગ્યા. મુગ્મહીદો આંત અને મકકમ રીતે ચાલ્યા જતા હતા. ઉટો પણ ખામોશીથી પગ ઉપાડતાં જતા હતા.

તમામ મુસ્લિમોએ ફરી એક વખત મુગ્મહીદોની ફતહ માટે દુઆ માગી અને જ્યારે ઇસ્લામી લશ્કર દુર નીકળી ગયું, ત્યારે હૃદય ખલાશુલ મુસ્લેમીન અને ખીજા મુસલમાનો ધીમે ધીમે મદીનયે તઇયેઆ તરફ રવાના થયાં.

પ્રકરણ ૪ થું.

મુહુબતનો ઇકરાર

બસ જ ઉઠા ખુશ હો ગયા ખીમારે મુહુબત
ઉસ શોખને જો કર લીયા ઇકરારે મુહુબત

હિંગ્ગની સરહદ પુરી થતાં સુધી આમિર રાત્રે મુસાફરી અને દિવસે આરામ કરતો રહ્યો મુગ્હીદોનું આ લશ્કર જે ગામ કે કસબામાં પહોંચતું ત્યાંના મુસલમાન તેમની હદકપરાંતની ખાતિર બરદાસ્ત કરતા. આખો આખો દિવસ તેમની સેવામાં મંડ્યા રહેતા. અને રાત્રે ઘણું દુર સુધી વળાવી પાછા આવતા. પાછા વળતી વખતે નિખાલસ દિલે તેમની ફત્હ-નુસરત માટે દુઆ માંગતા. એવી રીતે ઇસ્લામી સેના તેમની નિર્ભાળ મનની દુઆઓ ના સાહવામાં હિંગ્ગની સરહદ વટાવી શામ (સીરીય)ની સરહદમાં દાખલ થઇ.

શામમાં બ્યારથી મુસ્લીમોએ આણુ પ્રવર્તાવી હતી ત્યારથી ખ્રિસ્તીઓનો એવો નિયમ થઇ ગયો હતો કે બ્યારે પણ તેમના ગામ કે કસબામાંથી ઇસ્લામી સેના પસાર થતી ત્યારે તેઓ બજાર બરતા. જેમાંથી મુગ્હીદો બેઠતી વસ્તુઓ ખરીદી લેતા અને તેથી રોમન ખ્રિસ્તીઓને સારો લાભ થવા પામતો.

મોટા મોટા શહેરો અને કિલ્લાઓમાં મુસ્લીમોએ લશ્કરી કેમ્પો કાયમ કરી દીધા હતા, જેમાં તેઓ રહેતા. અને અમન અમાન જાળવી રાખતા. શાંતિ જાળવવા અને જાગીયો વસુલ કરી દરગાહે ખિલાફતમાં રવાના કરવાની વ્યવસ્થા કરતા. દીવાની અને ફૌજદારી દાવાઓ પણ તેઓ ચુકવતા. ખ્રિસ્તીઓના આંતરિક કલુષા અથવા ખ્રિસ્તી મુસ્લીમોને લગતા મુર્દખા પણ અત્રેજ સાંભળવામાં આવતા.

બ્યારે કોઇ ઇસ્લામી લશ્કર એ છાવણીઓમાં આવતું તો તેઓ તેની ઉન્તમ પ્રકારની આગતા સ્વાગતા કરતા અને તેઓય તેને અફેકી મંજીલ સુધી વળાવા જતા.

આમિરે શામની હદમાં પ્રવેશ્યા બાદ મુસાફરીનો સમય બદલી નાખ્યો. કેમકે એ દેશમાં ટાઢ ઘણી પડતી હોવાથી રાત્રે કુચ કરવામાં સખત કષ્ટ ભોગવવાનો સંભવ રહેતો હતો. જેથી હવે રાતના બદલે દિવસે સફર કરવા માંડ્યું.

મુલ્કે શામની મનહર હરિઆળી અને ફળદ્રૂપતા નિદાળી તેઓ ઘણા ખુશ થયા. ત્યાંના હવા પાણીએ તેમના ચહેરાઓ ઉપર ઠીક ઠીક અસર કરી હતી. ખાસ કરીને અઝરની પ્રકૃતિ ઘણી સુધરવા પામી હતી. તેના ચહેગનો રંગ ખીની નીકળી એવો સફેદ-લાલ બની ગયો હતો કે જાણે તે રોમન છોકરી ન હોય !

અઝરાની સંગતે કયસ ઉપર બૂરે અસર કરી હતી. તે દરેક વખતે તેની હથા પરવર નશીલી આંખોને જોયા કરતો, અને પ્રપુલ્ક બનાવનારા હાસ્યના પુષ્પો વેરાવાની વાટ જોયા કરતો. જ્યારે પણ તે તેના પુખ્ત સમા સુંદર મુખાવિન્દ ઉપર નજર નાખતો ત્યારે તેના જાદુ ભર્યા હુસ્નથી અંજાન અવાચક બની જતો. તે નાઝ આફરીનને કોઈની નજર લાગી જાય, એવો અંદેશો હોવાથી તેને કોઈ જોઈ ન જાય તેવી કોશીશ કર્યા કરતો. તે આહતો હતો કે એ માહવહને હૃદય પટ ઉપર એસાડે અથવા તો આંખોની અંદર સમાવે.

અઝરા ઉપર પણ કયસની મુહુબ્બત ઉંડી અસર કરી ગઈ હતી. તે પણ કયસ હર વખત તેની નજર સામે રહે એમ આહતી હતી. જો કયસ થોડાક સમય માટે પણ નજર ન પડતો તો તેનું મુખ કરમાઈ જતું. આંખોમાં ભય અને ચિંતાના ચિન્હો પ્રગટી નીકળતા. છતાંય સમ્મ કરતી. અને પોતાની મનોવેદના કોઈને જાહેર થવા ન દેતી.

સદમા જે અત્યંત શોખ અને ચમરાઈ ઝોકરી હતી, તે આ બંનેની વિશ્વાસ બની ગઈ હતી. જ્યારે પણ તે તે બંનેમાંથી કોઈને ઉદાસ કે ચિંતાતુર લાગતી, ત્યારે તે પોતાની મજાકીયા વાતચીતથી તેમને ખુશ કરી દેતી.

ખલિકતુલ મુસ્લેમીનના આદેશ મુજબ આમિર બહુ ધીમી મુસાફરી કરી રહ્યો હતો. તે થોડા થોડા અંતરે પડાવ નાખતો અને દરેક પડાવ ઉપર પોતાના સાથીઓ પાસે જઈ તેમની ખચર અંતર પુછ્યા કરતો. તેમ કરતાં અગર કોઈને સ્હેજ પણ સુસ્ત કે અસ્વસ્થ લાગતો. તો તેના આરામની ખાતિર ખીજ દિવસની કુચ માંડી વાળતો. આવી રીતની મુસાફરીથી તેના સાથીઓને ખુબ આનંદ અને આસાયશ મળી રહેતાં.

મુસલમાનોએ મુલકે શામની હદમાં પ્રવેશ્યા પછી ત્યાંના મગન ચુગિ કિલ્લા-કે જે મુસ્લિમોએ સર કરી લીધા હતા-દીઠ: ત્યારે તેમની અજબગીરીનો પાર ન રહ્યો અને તેઓ વિજેતા મુસલમાનોની મુકત કંઠે પ્રસન્નતા કરીનેજ રહ્યા.

લગભગ એક માસની મુસાફરી પછી આ ઇસ્લામી લશ્કર કન્સરીન પહોંચ્યું. આમિરે અત્રે મુકામ કર્યો અને એ ત્રણ દિવસ રોકાઈ પુરતો આરામ લઈ લીધો. તેમનો મુકામ શીતળપાણીનાં એક સુંદર ઝરા ઉપર હતો. મુસલમાનોએ તેમાં લુગડાં ધોયાં, નાહ્યા હથિઆર આદિ સાફ કર્યા અને કન્સરીનમાંથી જોઈતી વસ્તુઓ ખરીદી લીધી.

એક દિવસ આફતાબ સ્હેજ ઉચે ચઢી આવ્યો હતો. તડકો લીલી લીલી ખાસ અને ખલ ખલ કરી વહી રહેલા ઝરાના પાણી ઉપર અજબ બહાર આપી રહ્યો હતો તે વખતે હુરવશ અઝરા તખ્તમાંથી નીકળી અને અજબ અંદાજથી કદમ ઉપાડતી ઝરણા ઉપર પહોંચી. આકાશ સ્પન્ન હતું. તાપમાં બીનાશ હતી. અઝરા પાણીનું વહેણ

નીરખવા લાગી દુર સુધી ઉગી નીકળેલી હરિઆળી વાયુના વેમથી હિડાળા ખ'ધ રહી હતી અથવા એમ સમજે કે દુરવશ અઝરાને નિહાળી તે મદ્દોશ બની બુખી રહી હતી. થોડી વાર પછી અઝરા સુવાળી ધાસ ઉપર બેસી ગઇ. તેણે અને પગ પાણીમાં લટકાવી દીધા અને તે વડે જલક્રિડા કરવા લાગી અત્યારે તે એકલીજ હતી. મુસલમાન કાંતો ત'બુઓમાં બેસી હથિઆરોની દુશ્મનીમાં મશ્ગુલ હતા. અથવા તો પાંચ પાંચ કે દશ દશની ટોળકીઓમાં વૃક્ષોની ઢાંચામાં બેસી વાતોમાં એકતાન થઇ ગયા હતા. લાયલા તથા સદમા ખાવાનું તથ્યાર કરવામાં રોકાયેલી હતી. આંમર શહેરમાં ગયો હતો. એ રીતે આ મત્રિકયે દુસ્તને એકાંતમાં પાણી સાથે રમત રમવાનો મોકો મળી ગયો હતો. તે તેના નાઝુક પગે વડે પાણી ઉછાળી ધણે આનંદ લઇ રહી હતી. પાણીનાં ઉડતા છાંટા તેના ગુલામશા ગાસો ઉપર જઇ પડતા અને તે એવા લાગતા કે જાણે ગુલામશા સોહામણાં પુખ્તો ઉપર શખનમનાં દીપા! પાણી સાથેની રમતમાં તે એટલી બધી નિમગ્ન બની ગઇ હતી કે માથા ઉપરથી સરકી ગયેલી ઓઢણીના પરિણામે કળા ભ્રમર જેવા વાળ હવામાં ઉડવા લાગ્યા હતા તેનુય તેને જાન રહ્યું નહતું. અચાનક ક્યસ ત્યાં આવી ચઢ્યો. તેની નજર અઝરા ઉપર પડી. અસ્તે કદમ તે તેની લગો લગ આવી ઉભો રહ્યો. અને લલચાએલી નજરે તેને નિરખવા લાગ્યો.

આકૃતાએ આલમતાય પુર બહારમાં પ્રકાશી રહ્યો હતો. હરિઆળી અને હેલારે ચઢેલી ધસ ઉપર પડતો તાપ ધણેજ મનદર લાગતો હતો. થોડી વારે ક્યસ ધીમેથી અઝરાની લગોલગ બેસી ગયો તે નાઝનીનના શરીરની ભીની ભીની સુવાસે તેને મરત બનાવી દીધા. કેટલીક પગે સુધી તે જાન બુલી ગયો. પણ તરતજ આવો મોકો નાહ મળે એ વિચારે સ્વસ્થ બન્યો. તેણે પોતાના હાથ લંબાવ્યા અને ધીમેથી અઝરાની ખુમસુરત આંખો ઉપર ધરી દીધા.

દુન્યા વ મારીહાથી બે ખમર અઝરા ચોકી ગઇ. તેણે બેમાકળા બની પોતાના નાઝુક હાથ વડે ક્યસના હાથ પકડી લીધા અને બેલી કાણુ છો એ ! જુએ મારી આખો દુખવા લાગી.

ક્યસને બેચેન બનાવવા માટે એટલાજ શબ્દો પુરતા હતા. તેને પોતાની મુખાંધ બદલ પરતાવો થવા લાગ્યો. જલદીથી હાથ ઉપાડી લીધા. અઝરાએ પાછા વળી તેને જોયો. તે શરમાઇ ગઇ. શર્માઈરી નજર નીચી કરી બોલી “આવી શરારત કેમ સુઝી ? વાહ વાહ ! આપ અત્યારે ક્યાંથી ડુડી નીકળ્યા ?

ક્યસ પણ તેની બાહુમાં બેસી ગયો તેણે વિચિત્ર રીતે અઝરાને જોઇ કહ્યું “ખરેજ મેં મુખાંધ કરી, મને માફ કરો.”

અઝરાએ શર્મ અને શેખીથી તેની તરફ જોઇ કહ્યું “વાહ ! એ પણુ ઠીક દિલ્લગી છે. પહેલાં કસુર કરી લીધો પછી મારી માંગી લીધી ! ઉહ હું...હું નથી માફ કરતી.

કયસ ખસીયાણો પડી ગયો હતો. તેણે અત્યંત કાકલુદીથી કહ્યું “અઝરા મને માફ કરો ખુદારા માફ કરો મેં કસુર કર્યો છે. ન માફ થઇ શકે તેવી ભુલ કરી છે. મારો આત્મા ઉડી જવા લાગ્યો છે.

અઝરા વધુ શોખ બની. ‘ના સાહેબ ! હું માફ નથી કરી શકતી તમોએ મને ખીચરાવી છે. મારી આંખો પર એવા જોરથી હથ મુક્યા કે હજીયે દુખે છે.

બાપડા કયસની સ્થિતિ જાણે તેની રૂહ ઉડી જતી ન હોય એવી થઇ પડી હતી. “અઝરા ! મેં ભયંકર ભુલ કરી, મારી મુખાંધથી તમારી નાઝ પરવર્દ આંખો દુખવા લાગી. ખચીતજ હું તે માટે પસ્તાઈ છું. ખુદા વાસ્તે માફ કરો.

કયસની ગરીબ ગાય જેવી દશા થઇ ગયેલી જોઇ અઝરા ખડખડાટ હસી પડી. હાસ્યથી તેનું મુખાર્પિત ચમકી રહ્યું તે બોલી “તમે છો મહા ચખરાક ! એવી બોલી બોલી સુરત બનાવી લીધી છે કે જેનારને જાણ્યે અજાણ્યે દયા આવી જાય.

કયસે રડમશ બની કહ્યું “દયા .....કોને ? તમને.....આહ તમે એવા સિતમ પરવર છો કે જેનું દિલ જો કે મહા નાઝુક છે, કિંતુ તેમાં દયા કે કૃપાનો અંશ માત્ર પાણુ નથી.

અઝરા મુસ્કુરાતાં બોલી એટલે હું અત્યંત ખેરહમ છું !

હા, તમે ખેરહમ છો.....ખેદઈ છે.....આહ !.....તમને માહું લાગ્યું !

અઝરા.....ખુદા વાસ્તે સાચી વાત સાંભળી ખદા ન થાઓ.

કયા કહું તુમકો જો બે મહરો ફુમુગર ન કહું

જીસકો દુન્યા કહે ઉસ ખાતકો કચુકર ન કહું

અઝરા ગુસ્સે થઇ. તેણે મુનબર ચહેરા ઉપર બ્રકુડી ચઢાવી કહ્યું જી હું ખેમહર ખેરહમ, ખેદઈ, ફુમુગર છું ખૈર ! .....

અઝરાના ચહેરા પર ખદગીના ચિન્હો બાળી કયસ બેઆકબો થઇ ગયો. તે વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો “હે દુસ્તો જમાલની આદિતિય તસ્વીર !.....ખુદા વાસ્તે તારા પરસ્તાર ઉપર ખદા ન થા. ઓહ ..હું સાંખી નહિ શકું. ખુદાની કસમ તમારી ક્રોધ ભરી નિગાહ બરદાસ્ત કરી નથી શકતો. અઝરા.....મારી જિન્દગીનો આધાર તમારી નિગાહે કરમ ઉપર છે. હું પ્રેમના જોશમાં દીવાનો, વહશી અને પાગલ બની ગયો છું. મારી દરેક ભુલ માફીને પાત્ર છે.”

કોને ભરાયેલી અઝરા હાસ્ય ખાળી ન શકી. તે બોલી “કેમ નહિ તમારી દરેક ભુલ માફીને પાત્ર છે કેટલા ખદા સ્વાર્થી અને મતલબ પરસ્ત છો !

કયસે પ્રેમ ભરી નિગાહે જોઇ કહ્યું “મતલબ પરસ્ત ! કદાચને હું મતલબ પરસ્ત હોત ! અઝરા ! હું મતલબ પરસ્ત નથી. તદ્દન બોળો.....”

અઝરાએ તેને બોલતો અટકાવી કહ્યું “જી હા...તદ્દ...ન બોળા બટાક બરીબ ખિચારા.....”

કયસ—કોઇ જનથી ગુઝરી જાય ત્યારે તો ખાતરી થશે ને !

અઝરા—ખુદા ન કરે. કોઇ જનથી શા માટે ગુઝરી જાય ?

કયસ—અઝરા હું ક્યારથી તમને વિનવણી કરું છું. ખુદા માટે મને માફ કરી દો.

અઝરા—માફ કરીશ પણ બિવિધમાં એવી હરકત નહિ થાય તેનો કાણુ જામિન ?

કયસ—હું પોતે જામિન ચાઉં છું.

અઝરા—હીક ત્યારે બિવિધમાં એવી હરકત નહિ થાય તો માફ કરી દેવામાં આવશે.

કયસ સ્વસ્થ થઇ બેસી ગયો તેણે અઝરાના હયામકનું ઓળટો તરફ જોઇ કહ્યું “બહુ સારૂ એમ પણ તમે ખજાતો ચકાજ ચુક્યા છો, પછી શા માટે વધુ ગુસ્સાખી કરી ન શકો ?

અઝરાએ દિલ્લકશ અદાથી મુસ્કુરાતાં કહ્યું હવે વળી કેવી શરારત સુઝી છે ?

કયસે ગંભીર બની કહ્યું શરારત ?...જી શરારત નહિ. જુઓ તમે પંડેજ હમણાં મારો કસુર માફ કરી દેશો. એ કહેતાંજ તેણે અઝરાના નરમ નાઝુક હાથ સ્વહસ્તમાં બળપૂર્વક પકડી લીધા. અઝરા હાથ છોડાવવાની કોશીશ કરતાં બોલી ઉઠી. વારૂ થોભો હું માફ કરી દઇશ.

કયસે તદ્દન બેદરકારી બધાં અંદાજથી કહ્યું. નાજી. હવે આપની માશીની જરૂર રહી નથી.

અઝરાએ હાથ છોડાવવા માટે બની શકતા પ્રયત્નો કરી જોયા પણ તે નાજ આફરીન હતી. તેના પ્રયત્નો કારગર થઇ ન શક્યા. તેણે દયામણી નીગાહે કયસને જોઇ બોળપણથી કહ્યું કયસ ! છોડી દો. જુઓ કોઇ આવી લાગશે.

કયસ તેનો દયામણો ચહેરો જોઇ પીગળી ગયો. તેણે જલદીથી તેનો હાથ છોડી દીધો. અઝરાએ પોતાના નાઝુક હાથને કામતાં કહ્યું ખુદા સમજે કેવા જોરથી હાથ ઝાલ્યો હતો. હથેળી દર્દથી ચીરાઇ જાય છે.

કયસ—લાવો હું ધીમે ધીમે માલીશ કરી દઉં. હમણાંજ દર્દ જતું રહેશે.

અઝરા—માફ કરો. આપના તે હાથ છે કે હથેડા ?

કયસ—કહો, મારો ગુ-હો માફ કર્યો કે હજી માફ કરાવું ?

અઝરા—ના સાહેબ માફ કરી દીધો.

કયસ—અઝરા ! તમે આટલા બધા સંગદીશ કેમ છો ?

અઝરા—આપનો અપરાધ માફ કર્યો તોય સંગદીશ ?

કયસ—તેથી શું ? આપ.....મને જુઓ, હું તમારા પર દિદા છું પણ તમે બેદરકાર છો, મારા પ્રત્યેની એ બેદરકારી શા માટે ?

અઝરા—એવી વાતોથી તમારો શો હેતુ છે ?

કયસ—હું આહું છું કે હું તમ ઉપર શીદા થઈ જઈ તમારા કદમો પર મારા પ્રાણ નીકળી.....”

અઝરા કયસને બોલતો અટકાવી બોલી ઉઠી “બસ કરો. એવી વાતોથી શો લાભ ?

કયસ અઝરાનો નરમ અને નાજુક હાથસ્વહસ્તમાં લઇ પ્રેમથી દબાવતાં બોલ્યો “અઝરા ! તમને એવી વાતો પસંદ નથી. પણ મને જુઓ. મુહબ્બતે મને પીગળાવી નાખ્યો છે. કાંતો આપની મુહબ્બતને કહો કે મને સનાવવાનું છોડી દેય, અથવા આપની મારી.....”

કયસ હુસ્નના પ્રભાવથી અંગાત્ર બધ વાક્ય પૂરું કરી શક્યો નહિ. અઝરાએ ગંભીર બની કહ્યું “કયસ ! મુહબ્બતની જાળમાં ન ફસો. મુહબ્બત ખુરી અને બહુ ખુરી છે. બુદ્ધિશાળીઓ મુહબ્બત કદી પણ નથી કરતા. તમે દાનિશમંદ છો મુહબ્બતનો જાળ તોડી નીકળી જાઓ.

કયસે મુહબ્બત બરી નઝરથી અઝરાને જોઈ કહ્યું “એ ના મુમકિન છે. અઝરા ! દુન્યામાં મેં માત્ર તમારાથી મુહબ્બત કરી છે. મારી તાકતથી પરે છે કે હું તમારી મુહબ્બતની જાળ તોડી નાખું.”

અઝરાએ રમીત કરતાં કહ્યું “ત્યારે સખ કરો, સહન કરો.

કયસ—સખ કરું ! સહન કરું ! બાણું કાંઈ કરી ચુક્યો. હવે તેનીયે તાકત રહી નથી.

અઝરા હાસ્ય રોડી ન શકી. મોઢેથી હસતાં હસતાં બોલી “પછી શું થઈ શકે ?

કયસે મઝઝુમો જેવી સુરત બનાવી કહ્યું “તમને મારી ખસ્તા હાલત ઉપર હંસી આવે છે ? અફસોસ ખારી અઝરા:—

ખન્દયે અહલે જહાંકી મુજે પરવાહુ કયાથી ?

તુમલી હંસતી હો મેરે હાલ પે રોના હય ચહી.

કયસે કાંઈ એવું અંદાજથી ઉપરોક્ત અસ્થાર સંભળાવ્યા કે અઝરા એથેન બની ગઈ. તે બ્યાકુળ બની બોલી ઉઠી “કયસ ! તવબા કરો તવબા ! હું અને તમારા

ઉપર હસું ?... આહ તમે મારા દીલની દશા નથી જાણતા. અને ખુદા કરે ને કોઈ મારા દિલની હાલતથી વાકેફ ન થાય.....ખુદાની કસમ ! કયસ ! તમે મારી લાગણીઓ ને આધાત ન પહોંચાડો. હાય દુનિયા શું કહેશે ?

કયસની મઝલુમાના સુરત અને દર્દ બર્યા અંદાઝે અઝરા ઉપર એવી અસર કરી કે તે તેનાથી જોઈ શકાયું નહિ. અત્યારે તે પ્રેમના અપાર સમુદ્રમાં વિચરી રહી હતી. તે પોતાની લાગણીઓ ઝાઢિર કરવા ચાહતી હતી. પણ તેની કુદરતી હયાએ તેને રોકી તે સ્વસ્થ થઈ અમૈ પછી બેસી “કયસ ! મને એવી નિગાહથી ન જુઓ કે જેથી હું મારી સહન શીલતા અને ધીરજ ગુમાવી બેશું. આપણને અહીં લણે સમય થઈ ગયો છે. ચાલો હવે તંબુમાં જઈએ.

અઝરાએ પોતાના નાઝુક પગે પાણીમાંથી બદાર કાઢ્યા. તેણે ઉઠા ચલ્યું. પણ કયસે તેને બેસી રહેવાનું સુચન કરતાં કહ્યું “અઝરા ! ચાલો. થોડી વાર માટે બેસો અને મારી તરફ જુઓ. આહ ! મારી તરફ કે જે આખી આખી રાત જંગ્યા કરે છે. જેની આંખોમાંથી નિદ્રા દિમાગમાંથી અકકલ દિલથી સઘ અને શાંતિ રૂપસત થઈ ચુક્યા છે, મને એક વાત જણાવી દો માત્ર એક વાત !

અઝરાએ બોળપણથી કયસ તરફ જોઈ કહ્યું “કઈ વાત ?

કયસે અસાધારણ પ્રેમભરી નજરે તેને જોઈ કહ્યું “અઝરા મને જણાવો કે તમે મારાથી મુદબ્બત કરો છો કે નહિ ?

અઝરા ખામોશ થઈ ગઈ. તેણે પોતાનું નાઝુક માથું ઝુકાવી દીધું તેના દીલમાં કયસની પ્રેમભરી દ્રષ્ટિએ ઉલ્કાપાત મચાવી મુક્યો. તે પોતાની વ્યાકુળ તબીબત ઉપર અંકુશ રાખી ન શકી. હજી તો તે પોતાની લાગણીઓ ઉપર કાણ મેળવવાને મથી રહી હતી ત્યાં તો કયસે પુનઃ કહ્યું : હે હુરે આલમ ! ખામોશ શાને થઈ ગઈ ? મારા જીવનનો આધાર કેવળ તમારા જવાબ ઉપર છે. બોલો, તમે તારા સંબંધમાં જીવનનું ફરમાન આપો છો કે મૃત્યુનો ?

અઝરાની લાગણીઓ ઉભરાઈ આવી. તેણે કયસ તરફ જોયું. હજીયે કયસની નીગાહ મુદબ્બતના તીર ફેંકી રહી હતી. છતાં હયાને બાજુએ રાખી બોલી કયસ !...”

પણ બીજી પળે તેની લાગણીઓ ઉપર નારી જતિની લજ્જાએ પ્રભુત્વ મેળવ્યું તેની ઝખ્ખાન અટકી ગઈ. કયસ તેને ટીકી રહ્યો. થોડી વારે પુનઃ બોલ્યો “કહો.....મારી રાહતે જન ! જુઓ ખામોશ રહેવાનો સમય નથી. જે કોઈ તમારા નાનકડા દીલમાં હોય કહી દો.....”

અઝરા શર્મથી પાણી પાણી થતી જતી હતી. તેણે મહામુસીબને ઝખાન હલાવી ક્યસ ! મારી વાત યાદ રહે. એવી વાત મારી ઝખાનથી અદા નહિ થઇ શકે.

ક્યસ જલદીથી બોલી ઉઠ્યો “અઝરા ! મારી રહે બેચેન છે. સકરાત જેવી સ્થિતિ થઇ પડી છે. ખુદારા કહી દો, જે તમારા દિલમાં હોય તે !

ક્યસની બેચેનીએ અઝરાનેય બેચેન બનાવી દીધી. તે બોલી ક્યસ ! તમે મારાથી શું કહેવડાવવા ચાહે છે ?

ક્યસ—એજ કે તમને મારાથી મુહબ્બત છે કે નહિ ?

અઝરાએ હાથએલા સાદે કહ્યું ક્યસ... ! મને તમારાથી.....મુહબ્બત છે.

આ રૂઢપરવર જવાબે ક્યસને જીવતો કરી દીધો. તેના આનંદની સીમા ન રહી. હર્ષાનેશથી તેની આંખોમાં આંસુ ભરાઇ આવ્યા.

હુરવશ અઝરા શરમાઇ ગઇ. શર્મથી તેના ગુલાબી ગાલ ઉપર પ્રસેવ બિંદુઓ કુડી નીકળ્યા હતા. તેનું સૌંદર્ય વધુ ચિન્ત ચોર બની ગયું હતું. તે ઉભી થઇ. તેણે શર્મથી ક્યસ તરફ જોઇ કહ્યું “ક્યસ ઘણી વાર થઇ, ચોસો પાછા જઇએ.

ક્યસ પણ ઉઠ્યો. તેણે આસપાસ જોયું. થોડે છેટે એક ઝાડ હેઠળ એક નવજવાન અરબને બેઠેલો અને પાણી સાથે રમતો દોડો. તે આ બંનેની ધણે પાસે હતો. ક્યસને અદેશો થયો કે રખેને તેણે તેમની પ્રણય ગોષ્ટિ સાંભળી લીધી હોય. પણ થોડી વારમાંજ તેને ખાતરી થઇ ગઇ કે તેણે તેમની વાતચીતનો એક શબ્દ પણ નથી સાંજળ્યો. કેમકે તે પાણી સાથે રમવામાં એટલો બધો એકાગ્ર થઇ ગયો હતો કે તેને આસપાસનું મુદત્ત જાન ન હતું. સાથેજ ક્યસ તેના કીમતી લુગડાં જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યો. કારણ કે અત્યાર સુધી તમામ અરબો જડા મોટા લુગડા પહેરતા હતા પણ તે માટે તેણે ઝાઝી દરકાર ન કરી. અઝરા આગળ નીકળી ગઇ હતી. જેથી તે પણ ઉતાવળા કદમે તેની સાથે થઇ ગયો અને બંને વાતો કરતાં કરતાં તંબુમાં દાખલ થયા.

આમિર કન્સરીનથી આવી પહોંચ્યો હતો. તેજ તંબુમાં ડાબર હતો ખાવાનું પણ તઈયાર હતું. ક્યસને જોઇ તે બોલ્યો ક્યસ ! ક્યાં ચાલ્યા ગયા હતા ? ખાવાનું તો ક્યારનુંય તઈયાર થઇ ગયું છે !

ક્યસ તેની પડખે જઇ બેસી ગયો અને બોલ્યો “અમે બંને ઝરાના કાંઠે જઇ બેઠા હતા.”

લયલા પણ ત્યાં આવી લાગી. અને આવતાંજ બોલી “વાહ વાહ ! બંને સવદાઇ થઇ ગયાં છે. ભલા ઝરાના કાંઠે બેસવાથી શો લાભ !

ક્યસે ખસીયાણા પડી કહ્યું. કાંઈ નહિ. અઝરા પાણી સાથે રમતી બેઠી હતી. હું ત્યાં બેસી ગયો.

લયલા—અને તમેય પાણી સાથે રમવા લાગ્યા ?

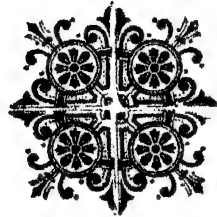

કયસે સાદાઈથી જવાબ વાલ્યો. ના હું તો એમજ બેસી રહ્યો હતો.

આભિર પણ હંસી પડ્યો. અઝરા પણ મુસ્કુરાઈ સારું થયું જે અત્યારે શોખ અને શરીર સહમા ન હતી. નિકર કયસની શર્માન્દગીનો પાર ન રહેતે.

તે બાદ આ લોકોએ ખાવાનું ખાધું. પછી થોડોક સમય આરામ કર્યો. ઝેહરની અઝાન થઈ. આભિર તથા કયસ નમાઝ પઢવા ગયા. બંને ઝરાના કાઠે પહોંચ્યા. ઘણાંય મુસલમાનો વુઝુ કરી રહ્યા હતા. એક વિશાળ મેદાનમાં જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવામાં આવી. નમાઝ ખતમ થયા પછી બીજે દિવસે કુચ કરવામાં આવશે એવી જાહેરાત આભિર તરફથી કરી દેવામાં આવી.

લોકોએ કુચની તૈયારી કરવા માંડી સરસામાન બંધાવા માંડ્યો એમ કરતાં અસર અને અસરથી મગરબનો સમય પણ થઈ ગયો નમાઝથી પરવારી ખાવાનું ખાધું. છતાંની નમાઝ બાદ સર્વે સુઈ ગયા. સવારે તેઓ ઘણા જલદી ઉઠ્યા. નમાઝથી પરવારી શસ્ત્ર સજ્જ થયા. સ્ત્રી બાળકો ઉંટો પર જવાનો ઘોડાપર સવાર થયા. આભિરે અદલાહો અકબર” નો નમ્રો લેગાવ્યો તેના પદધા પડતાંજ તમામ મુસ્લિમો એ પણ “અદલાહો અકબર” ના નમ્રોથી વાતાવરણ ગળાવી મુઠી કુચ કરવા માંડી.

પ્રકરણ ૫ મું

—(૦)—

રૂપસત.

—:(૦):—

ગિરયયે શોકસે નિકલે જો તુમહારે આંસુ

બન ગયે હંચ ફલકે હુસ્નકે તારે આંસુ

અમિરને હલખના કિલ્લામાં પહોંચવું હતું. જો કે એક વેગવાન ઘોડો માત્ર એક દિવસમાં કન્સરીનથી હલખ પહોંચી શકતો હતો. પણ આમિર ધીમી મુસાફરી કરી રહ્યો હતો. તેણે કન્સરીનથી રવાના થયા બાદ હલખ પહોંચતા મુઠ્ઠીમાં બે મુકામ કર્યા.

અત્રે તેના આગમનની ખબર પહેલાંથી પહોંચી ગઈ હતી. જેથી ત્યાંના મુસ્લિમો તત્તો સત્કાર કરવાની વાટ જોઈ રહ્યા હતા. જો કે આ લશ્કર કાંઈ ધણું મોટું ન હતું, માત્ર અઢી હજાર સેનાનીઓનું બનેલું હતું છતાંય તેના આવવાને ધણું મનીમત લેખવામાં આવતું હતું.

એક દિવસે બપોરે કન્સરીન તરફથી ધુળના ગોટ ગોટ ઉડના નજરે પડ્યા. તે જોઈ હલખવાસી મુસલમાનો ખુશ થઈ ગયા. તેમણે અનુમાનથી સમજી લીધું કે એ ધુળના ગોટગોટ પાછળ મુસલમાનોનું લશ્કર છે. તરતજ સાલારે આજમ અબુ ઉમરદાએ લશ્કરને તક્યાર થવાનું સૂચન કર્યું ક્ષણવારમાં લશ્કર સસજ્જ થઈ હારખધ ગોઠવાઈ ગયું. તેમણે “અલ્લાહો અકબર”નો ગગનભેદી નઅરો લગાવ્યો. અને ધીમે ધીમે કન્સરીન તરફ વધ્યા.

હલખના ખ્રિસ્તીઓએ મુસ્લિમોનો નઅરો સાંભળ્યો. તેઓય ઉતાવળા ઉતાવળા કિલ્લા બહાર દોડી આવ્યા. અને મર્ગની બંને બાજુ ઉભા રહી મુસ્લિમોને કન્સરીન તરફ કુચ કરતા આશ્ચર્યથી જાણ રહ્યા.

મુસલમાનોએ હલખનો કિલ્લો તથા શહેર બંનેય સર કરી લીધા હતા. કિલ્લામાં તેમણે છાવણી નાખી હતી. અહીંના ખ્રિસ્તીઓએ જાણ્યો આપવાનું સ્વીકારી સંધી કરી લીધી હતી. જેથી તેઓ મુસ્લિમોને કન્સરીન તરફ કુચ કરી જતા જોઈ એ માટે આશ્ચર્ય પામ્યા કે તેમના સાંભળવા મુજબ તો મુસ્લિમો અન્તાકીયા તરફ પ્રયાણ કરનાર હતા.

મુસ્લિમો થોડેકજ છેટે ગયા હતા. કે સામેની ધુળેરી પાછળ ઉંટોની લાંબી લાંબી ગર્દનો તથા કાળો ધરલામી વાવટો નજરે પડ્યો. આવનાર લશ્કર આરતે કદમ નજીક આવતું જતું હતું. આફતાખના ફિરણુ તેમનાં ચક્રચક્રીત બાલા તથા તરવારો ઉપર પડી ચમકાર મારી રહ્યા હતા.

ખને લશ્કર પાસે થઇ ગયા. આવનાર લશ્કર મુઝહીદેનું હતું. તેમણે પોતાના બાઇઓને સત્કાર માટે આવતાં નિહાળી અલ્લાહો અકબરનો નમરો લગાવ્યો. સત્કાર કરનારાઓએ તેનો વળતો જવાબ આપ્યો. તેનાં પડધા પહાડોમાં પડ્યા. જાણે તેઓય એ મુઆરક કદમો ઉચ્ચારવામાં તેમનો સાથ આપતા હોય તેમ.

અત્યારે ખને પક્ષના ઇસ્લામીઓ અત્યંત આનંદમાં હતા. જ્યારે બનેનો મેળાપ થયો ત્યારે તેમણે પરસ્પર સલામ કરી મુસાફરો કર્યા અને ખયરો આશીયત પુછ્યા બાદ આંમર હ૦ અબુ ઉમયદા પાસે આવ્યા.

હ૦ અબુ ઉમયદા ઝફ્ર વયના હતા. તેમની દાદી લાંબી અને સફેદ હતી. રંગ ઘઉં વર્ણી હતો. પેશાની ઊઘનદ અને પહોળી હતી. જેમાંથી ઇકમાલ મદીનું સુયન થતું હતું આંખો મોટી મોટી હતી. જેમાં સદનશીલતા અને મુરુવત પ્રત્યક્ષ દેખાઇ આવતી હતી ગોઠ કેટલેક અશે બેસી ગયા હતા. પણ ન એટલા કે જેથી બવ્યતામાં ન્યુનતા આવી જાય. તેમના અવયવો મજબુત હતા. બપોર ઉપર અરબી ફેશનનો લાંબા દામનવાળો બારી ઉનનો ઝખ્ખો હતો. કમરમાં પટો બાંધેલો હતો. જેમાં મ્યાન અને મ્યાનમાં તરવાર લટકતી હતી. ડાબા ખભા ઉપર તીરદાન અને તે ઉપર ઢાલ હતી. જમણા હાથમાં બલો હતો. ડાબા હાથે ઘેડાની લગામ અને ઇસ્લામી વાવટો પકડેલાં હતાં. મુસલમાનોનો વડો અફસર, મુલ્કશામનો હાથ કમિસ્નર અથવા સીરીયાનો વાલી એવી શાનથી અરબી ઘેડા ઉપર સ્વાર હતો. સામાન્ય મુસ્લિમો અને તેમની વચ્ચે કાંઇજ તફાવત ન હતો. અમિરે પાસે આવી તેમને સલામ કરી. તેમણે સલામનો જવાબ વાળી ગર્મ જોશીથી મુસાફરો કર્યો ખયરો આશીયત પુછી માર્ગની દુકીત પુંછી. અમિરે દુકાણમાં સહ કાંઇ સમજાવી દીધું. અને તે પછી બોલ્યો યા અમીનુલ ઉમ્મતા (હ૦ અબુઉમયદાનો પિતાજી હતો) હું આ માને લાયક કેવી રીતે થયો કે આપ પ'ડે મુઝહીદો સાથે મારા સત્કાર માટે દોડ્યા આવ્યા ?

હ. અબુ ઉમયદા—અમિર ! તમે યમનના આગેવાન અહરથ છો જેહાદ કરવા અર્થે આવવામાં કોણ તમારા સત્કાર અર્થે ન આવતે !

અમિરની આંખોમાં હર્ષના માર્યા ઝળઝળીયાં ભરાઇ આવ્યાં તે બોલ્યો “યા સરદારૂલ મુરશ્શીન ! આપ તે છો કે જેમને હ૦ રસુલે ખુદા સ. અ. વ. એ અમીનુલ ઉમ્મતનો પિતાજી આપ્યો, આપ લાંબા સમયથી જેહાદ કરતા રહ્યા છો. આપના બાહુબળે મુલ્કે શામના એવા એવા કિલ્લા તથા શહેરો સર કરી લીધા છે કે જેમના ઉપર ઇસાઇઓને મહદ નાઝ હતો. અને જે વાસ્તવમાં અજીત હતા. આ સમયે આખા જગતમાં આપની ખ્યાતિ છે. રૂમી આપના નામથી કંપી ઉઠે છે. આપની કામગીરી હતિહાસમાં મોટા અક્ષરે લખાશે. ઇન્શા અલ્લાહ કયામત પર્યંત આપનું નામ લોકજીભે ચઢેલું રહેશે. હું એક નાચીઝ હસતી છું શુભનામ છું યમનનો રક્ષક ખરો, કિંતુ આજ પર્યંત મેં ઇસ્લામની કાંઇ સેવા કરી નથી. આપને મુઝક જેવી નાચીઝ હસતી કાળે આટલી બધી તકલીફ લેવાની જરૂર ન હતી.

હૃદય ઉપચાર — આમિર ! મેં આજ સુધી જે કાંઈ કર્યું છે, અલ્લાહની કસમ ! તે નામ વરી કળે નથી કર્યું દુનિયામાં મારું નામ મસ્જીદ થઈ જાય, ઇતિહાસમાં મોટા અક્ષરે લખાય, તેવી મને શો લાલ ? હા અગર ખુદાના નેક બંદાઓમાં મારી ગણના થઈ જાય, ફરિશ્તા મારું નામ ખુદાના નેક બંદાઓના લિસ્ટમાં દાખલ કરી દેવ. ખુદાનો રસુલ (સ. અ. વ.) મારી કામગીરીથી રાઝી થઈ જાય, તો મારા માટે સડ કાંઈ છે. હું સમઝીશ કે મારી મિહનત સારથક નીવડી. મને મારી મિહનત અને પરિકામનું ઇન્આય મળી ગયું. હવે મારો ઝંઘરીનો સમય છે. આ દિવસો ગેશાનશીન બની અલ્લાહ અલ્લાહ કરવાના હતા. પરંતુ મેં ગોશા નશીન બની ઇબ્રાહિમ રિયાઝત કરવા કરતાં જેહાદને એ માટે મહત્વ આપ્યું કે શાયદ એમાં ખુદાની ખુશનુદી મેળવી શકું આમિર ! આ જગતનો સાજો સામાન યોગાક દિવસોનો છે. તેની દીલફરેબીઓ કૃત્રિમ છે. આ જ્ઞાની જહાનમાં ગુન્હાઓથી કલુષિત થવું સખ્ત નાહાની છે. ઇન્સાન તે કામ કરે કે જેથી આખેરતમાં આરામ અને શાંતિ મળે, આલમે આખેરત ચીરંજીવ રહેનારી બગ્યા છે. જેણે જગતમાં દુઃખો ભોગવ્યાં. અને તે સખ્ત તથા શુક સાથે જરદાસ્ત કર્યા, ખુદાના હુકમોનું પાલન કરતો રહ્યો, નિસંશય તેના માટે નખ્ત છે. અને જેની નખત થઈ ગઈ તેને હંમેશની રાહત અને આરામ મળ્યાં. તે કરતાં વધુ ખુશ ફિસ્મત કોણુ હશે ? તે ઇન્સાન સવ કરતાં વધુ બંદખત છે જે ગુન્હાઓમાં રમ્યો પમ્યો રહી અદ રોઝના વધબવ મિસાલના બદલે ખુદાનો ગઝબ ખરીદી લે છે. અને આખેરતમાં બડબડતી આગમાં હડસેલી દેવાશે,

આમિર સાલારે આઝમનો ખુલાસો ધ્યાન પુર્વક સાંભળી રહ્યો હતો. જ્યારે તેઓ ખામેશ થઈ ગયા ત્યારે આમિરે કહ્યું “સાલારે આઝમ ! હું એક ખુણામાં બેસી ઇબ્રાહિમ રિયાઝતમાં મસ્ગુલ હતો. મેં સ્વપ્નમાં જોયું કે એક યુઝુર્મ શખસ કે જેમની સુરત અત્યંત નરાની હતી મારી પાસે આવ્યા અને કહ્યું “આમિર ! તમે એમ મમજો છો કે એક ખુણામાં બેસી ઇબ્રાહિમ રિયાઝત કરી ખુદાની ખુશનુદી હાસિલ કરી શકશો ? અગર તમારો એ ખ્યાલ છે તો તે મહદ ખોટો છે, ખુદાની ખુશનુદી એવી રીતે હાસિલ થઈ શકતી નથી, આજકાલ ઇસ્લામના જનખાઓ જેહાદમાં રોકાએલા છે. તેમની મદદ માટે સરદારોશીની જરૂર છે, જેહાદથી વધીને કોઈજ ઇબ્રાહિમ રિયાઝત નથી, ઉઠો, અને જેહાદ કરી ખુદાની ખુશનુદી હાસિલ કરો.”

યુઝુર્મનો આ ઉપદેશ સાંભળી હું તરતજ જાગૃત થયો, અને બદ્દીથી તકવારી કરી શહાદતની આરઝુમાં જેહાદ કરવા નીકળી સેંકડો ગાઉથી અત્રે આવ્યો છું. મારી આરઝુ છે કે ખુદા મને શહાદત નસીબ કરે. અલ્લાહ પાકનો ઇરશાદ છે કે શહીદ થનાર મરતા નથી. બલકે જીવતા રહે છે. અને તેમના માટે અખિરતમાં આરામજ આરામ છે.

અપુત્રવધ—બેશક જેહાદ કરતાં ચઢીઆતી દોષજી છુપાદત નથી. છુપાદત રિયાઝતમાં જાગરણ કરવા કરતાં જેહાદ કરવું હજાર દગ્ગજે બેહતર છે. ખુદા પાસે સર્વોત્તમ કાર્ય જેહાદ છે.....હવે આલો કેમ્પમાં જઈ આરામ કરો.

લશ્કરને પાછા ફરવાનું સુચન થયું; લશ્કર ધીમે ધીમે ચાલી છાવણીમાં આવી પહોંચ્યું જે લશ્કર પહોંચ્યા હતા તે પેત પોતાના તંખુ કે રાવટીઓમાં ચાલ્યું ગયું. બ્યારે આમિરના લશ્કર માટે દક્ષિણ તરફનો ખુલ્લો મેદાન પસંદ કરવામાં આવ્યો. અને તેમણે જટપટ તંખુઓ ઠોકી પોતાના નિવાસનો બ દોબસ્ત કરી લીધો.

મુસ્લિમ લશ્કર વ્યવસ્થા પુર્વક ઘણું દુર સુધી તંખુઓ નાખી પડ્યું હતું તેમાં કાયદેસર રીતે સેન્ટરો હતા. દરેક સેન્ટર ઘણોજ વિશાળ હતો આમિરના સહન્યે પણ એવા બે સેન્ટરો કયમ કર્યા.

બપોરનો સમય હતો. મુસલમાન ખાવાનો બ દોબસ્ત કરી રહ્યા હતા. આમિરે પોતાના સહન્યની કોરે પોતાનો તંખુ ઉભો કર્યો હતો. તે પોતાના તંખુમાં દાખલ થયો. તંખુમાં કામજાનું પથરણું હતું. આમિર તે ઉપર બેસી ગયો. થોડી વારમાં કયસ પણ ત્યાં આવી બેસી ગયો લયલા તથા સદ્મા ખાણું તથા ચા કરવા લાગી. અઝરા પહેલે થીજ આમિર પાસે બેઠેલી હતી. આમિરે કહ્યું “કયસ! મારી સહથી મોટી આરજુ છે કે ખુદા અને શહાદત નસીબ કરે. અગર હું શહીદ થઈ જાઉં.....”

કયસે તેને બોલતો અટકાવી કહ્યું “જે આરજુ આપની છે તેજ મારી પણ છે. અને આપનીજ નહિ બલ્કે દરેક મુસલમાનની પણ એજ આરજુ છે, શહાદત એક અંશઉકિ નેમત છે. અને એ નેમત પ્રાપ્ત કરવાની આરજુમાં અમ સર્વે અત્રે આવ્યા છીએ.

આમિર—એ ખરું છે. પણ કયસ! શહાદત મહા બાગ્યશાળીને પ્રાપ્ત થાય છે. મારા અઝાઝ ફર્જંદ! તમેએ માર્ગમાં મારી જે અપદમત કરી છે, તેણે મારા દિલમાં તમારી ઘણી મોટી મુહબ્બત અને માન પેદા કર્યા છે. મારું દિલ શાક્ષી આપે છે કે શાયદ હું શહીદ થઈ જાઉં. મુમકિન છે કે મને એવી અચાનક શહાદત પ્રાપ્ત થાય કે વસીયત પણ કરી ન શકું. જેથી હું બેટી અઝરાની સામે આજેજ-વસીયત કરી દઉં છું કે કયસ! અગર હું શહીદ થઈ જાઉં તો તમે .....

દુરવશ અઝરાએ સાન્ન્ય પોતાના આપને બેઠા વચ્ચેજ કહ્યું “અપ્પા શું તમે.....”

આમિરે જલદીથી કહ્યું બેટી અઝરા! તને આશ્ચર્ય થાય છે! એમાં આશ્ચર્યની વાતજ શી છે? બ્યારે જગ થાય છે ત્યારે હજારો માણસો હાથ વારમાં શહીદ થઈ જાય છે. અને જે જગ ઉપર મુસલમાનો જાય છે તેમાં તો તેનો બહુવા સંભવ

રહેલો છે. કેમકે ૧૦-૧૧ લાખ પ્રસાધઓ અત્યારે અન્ટાકીયામાં ભેગા થયા છે. મુસલમાન વધુમાં વધુ ૨૦ હજાર છે.....હા બેટા કયસ ! અગર હું શહીદ થઈ જાઉં તો તમે મારા સ્નેહીઓની ખબરગીરી કરજો મને અફસોસ છે કે “હું” એ પ્રત્યે ગાફીલ રહ્યો મે તમારી કોઈ મદદ નથી કરી હવે તેનો ખગ વાળવા આહું છું. મારા વારસામાં અર્ધ ભાગ તમારો હશે. અને અર્ધ ભાગ લયલા તથા અઝરાનો.”

કયસ આશ્ચર્ય પામ્યો, તેણે આશ્ચર્યથી આમિરને જોઈ કહ્યું “આ આપ.....”

આમિરે, તેને બોલતો અટકાવી કહ્યું “હા હું” અનિમ નિર્ણય કરી ચુક્યો છું હવે એ નિર્ણયમાં ફેરફાર કરી શકતો નથી.

કયસ—પણુ એમાં અઝરાનો હક માર્યો જાય છે !

આમિરે—મિલકુલ નહિ. તમે મારા ભત્રીજા છો ઝરા બેટી છે. મારે ઇશ કે છોકરો નથી. અગર મારે કોઈ છોકરો હોત તો અર્ધ ભાગ તેને મળતે તે અર્ધ ભાગ હું તમને આપું છું. એમાં કોઈનો હક માર્યો જતો નથી.

કયસ—મારી તો એ દુઆ છે કે ખુદા આપનું છત્ર મારા માથા ઉપર સદા કાયમ રાખે.

આમિર—રહેજ નાખુશ થઈ કહ્યું” એ દુઆ મારા માટે છે ? કયસ મેં ! અઝરા સમક્ષ વસીયત કરી દીધી છે. તમે તેનું બદલરશ પાલન કરજો.

કયસ કાંઈ કહેવા જતો હતો કે લયલા ખાણું લઈ આવી. સર્વેએ સાથે મળી ખાધું. ખાધા પછી થોડોક વખત આરામ લેવામાં આવ્યો અને ઝોહરની અઝાન થતાંજ આમિર તથા કયસ નમાઝ પઢવા ચાલ્યા ગયા. એક વિશાળ મેદાનમાં મુસ્લિમો ભેગા થયા હતા. મેદાનના મગરીખ ખુણા તરફ નહેરનો એક ભાગ વાળી લાવવામાં આવ્યો હતો. જેમાં ધણે લાંબે સુધી મુસ્લિમો વુજુ કરતા દેખાતા હતા. આમિર તથા કયસ પણ વુજુથી પરવાની નમાઝ માટે સુકરર કરેલા મચદાનમાં સુત્રતો પઢવા લાગ્યા. જોન જોતામાં આખો મેદાન અદ્વાહના પરસ્તારોથી ભરાઈ ગયો. હ૦ અમુ ઉમયદાના આવતાંજ જમાઅત ઉભી થઈ સો સો કે સવા સવાસોની સફા ચોકવાઈ. દરેક સફને સીધી કરવાનું કામ અન્ય સરદારોએ કર્યું. તે બાદ બાંગીએ તકખીર કહી. અને નમાઝ શરૂ થઈ નમાઝીઓની સફા ધણે લાંબે સુધી ફેલાયેલી હોવાથી ઇમામનો અવાજ સંભળી સાંભળી શકે તેમ નહતું. જેથી ૫૦-૬૦ શખ્સોએ ખુલ્લું અવાજથી તકખીરો કહી નમાઝ પુરી કરી. સુન્નતો બાદ હ૦ અમુ ઉમયદાએ સર્વેને બેસી રહેવાની સુચના આપી. સુન્નતોથી પરવારી સહ કોઈ ખામોશ બેસી ગયા. તેમણે આજ કાલના મુસ્લિમોની જેમ વાહીયાત વાતો કે ગામ મમાદાનો આરંભ કર્યો ન હતો.

૬૦ અણુ ઉખમણ પણ સુન્નતો પઢી બેસી ગયા. તેઓ મુસ્લિમોથી કોઈ બાબતની સલાહ લેવા આહવા હતા. પરંતુ તમામ લોકો સાથે તેમ કરવું મુશ્કેલ હતું. જેથી તમામ સરદારોને આગળ બોલાવ્યા તે બાદ ૬૦ અણુ ઉખમણને બચાવ્યું કે:—

મુસ્લિમો જે લશ્કરની વાટ જોતા હતા, તે આવી પહોંચ્યું છે. દરબારે ખિલાફત તરફથી અન્તાકીયા ઉપર આક્રમણ કરવાની પરવાનગી પણ આવી ગઈ છે. હવે કહો કે અન્તાકીયા ઉપર લશ્કર કેવી રીતે મોકલવામાં આવે ?

સિપૈહ સાલારે આજમની સામેજ એક નવજવાન અરબ બેઠો હતો. તેનો રંગ કેટલોક અંશે કાળો હતો. આંખો રાતી હતી. અવયવો મજબુત હતા. છાતી પહોળી હતી. તેનું નામ દર્દાર હતું. તે એક જોશીલા મુઝહીદ હતા. સારાએ શામમાં તેની વીરહાક વામણી હતી. તે મોટે ભાગે થોડની નાંગા પીઠ ઉપર માત્ર લુગી બાંધીનેજ બાબા વડે જામ બેસતો હતો. ઇમામઓ ઉપર તેની એવી ધાક બેસી ગઈ હતી કે તેના નામથીજ કંપી ઉઠતા હતા. તેમણે કહ્યું “સાલારે આજમે! મારા મત મુજબ હમણું અન્તાકીયા ઉપર ચઢાઈ ન કરી. બલકે તેની આસપાસના ગામો તથા શહેરો ઉપર આક્રમણ કરવું.

દર્દારની પાસેજ એક લાંબા કદના શખસ બેઠા હતા. તેઓ એટલા લાંબા કદના હતા કે થોડા ઉપર બેસતાં તેમના પગ ઝમીન સાથે લાગતા. તેઓ અત્યંત રૂઢ પુષ્ટ બાંધા અને પ્રભાવશાળી મુખમુદ્રાવળા પુરૂષ હતા. ઇસમઓ તેમને જોઈ બચબીન બની જતા હતા. તેમનું નામ માલિક બીન ઉસ્તુર હતું. તેમણે કહ્યું “એમ કરવામાં શો લાભ છે તે હું સમજી શકતો નથી. એથી તો દુસ્મનોને વધુ મજબુત બનવાની તક મળશે. મારો અભિપ્રાય તો એ છે કે આપણે આ કુમકવાળા લશ્કરની વાટજ ન જોતે, કેમકે કાસિદના જવા આવવામાંજ બે મહિના વીતી ગયા, એ સમય હંકુલે આજમેને લશ્કર ભેગું કરવા તથા કિલ્લો મજબુત કરવા માટે નાહક આપવામાં આવ્યો, હવે વધુ મોકા આપવો એ દાનિશમંદીની વિરૂધ્ધ છે. એટલે એક દિવસ પણ ન ગુમાવતાં તરતજ અન્તાકીયા ઉપર હુમલો કરી દેવો જાઈએ.

માલિક બીન ઉસ્તુની સામે અધઽવચના એક સોહામણા અરબ બેઠા હતા. તેઓજ રૂઢપુષ્ટ બાંધાના હોઈ બહાદુરી માટે પ્રખ્યાત હતા. તેમનું નામ મયસરા બીન મસરક હતું તેમણે કહ્યું “દરેક શખસનો મત એક દબવો અને દરેક દબવાની દલીલ હોય છે. આપણે નુંકને ચીની કરવા અગાઉ દરેકની દલીલ સાંભળી લેવી જોઈએ. આ વાતને સવ કોઈ જાણે છે કે દર્દાર અજોડ મતવાદી છે. તેઓ તેમના દબવાના સમર્થનમાં દલીલો જરૂર ટાંકશે. માટે પહેલાં તે સાંભળી લેવી જોઈએ.

મયસરા પાસે એક બીજા મજબુત બાંધાના અરબ બેઠા હતા. તેમના ચહેરા

પરથી તેમના વિરતવનું જ્ઞાન થતું. હવે તેમનું નામ રાફેઅ હવે તેઓ બોલ્યા:-એશક મયસરાએ હીક કહ્યું. પહેલાં દરારની દલીલો સાંભળી લો.

હ૦ અબુ ઉબયદાએ દરારને સંબોધી કહ્યું “દરાર તમે કદા દલીલોના આધારે અન્તાકીયા ઉપર આક્રમણ લઇ જવા નથી ચાહતા.”

દરાર સ્વસ્થ થઇ બેઠા અને બોલ્યા “આપણા જસુસોએ અત્યાર સુધીમાં જે ખાતમીઓ મોકલી છે તે ઉપરથી જણાય છે કે અન્તાકીયામાં લાખો ઇસાઇઓ ભેગા થઇ ગયા છે. અને તેઓ સંઘનાજ લડનારા નથી. બલકે તેનો મોટો ભાગ ખીન ઉપયોગી માણસોનો છે. હવે જ્યારે આપણે અન્તાકીયાની અતરાફમાં આક્રમણ કરીશું તો ત્યાંના ખ્રિસ્તીઓ પણ નાશી છુટી અન્તાકીયાની પનાહ લેશે આમ થવાથી અન્તાકીયાની સંખ્યામાં નિરોપયોગી માણસોનીજ વૃદ્ધિ થશે. અને ખાધ ખોરાકનો ખર્ચ વધી જશે અને તેથી અનાજ પાણી જલદીથી ખુટી જશે. આમ થતાં હરકુલે આજમે નિરોપયોગી ઇસાઇઓને અન્તાકીયામાંથી કાઢી મુકશે. અને આવી રીતે કાઢી મુકાએલા શખ્સોના સગાં સંબંધીઓ નારાજ થશે. જેનું પરિણામ આંતરીક નાઇ-તેફાકીમાં આવશે અને તેથી કોઇ એવો મોકલ મળી આવે કે જેથી આપણે લડ્યા કર્યા વીનાજ અન્તાકીયા ઉપર કબ્જો કરી લઇએ તો કાંઇજ અજન્યબી કહેવાશે નહીં.

માલિક ઉસ્તુરે કહ્યું:-“અગર હકીકત એ છે તો ખરેજ જુલમ કરી. બેશક દરારનો મત વ્યાજબી છે.”

હ. અબુ ઉબયદા પાસેજ એક પ્રભાવશાળી ગૃહસ્થ બેઠા હતા. તેમની જાતી, વિશાળ દાઢી કાળી લાંબી અને ભરાવદાર હતી. આખો મોઢી અને પેશાની પહોળા હતી. તેમનો રંગ સહેજ શામળો હતો. ચહેરા પર સીંગીના ચાઠા હતા. તેમનું નામ ખાલિદ હતું. તેમની શુભઅત ઇરાન તથા શામમાં મશહુર હતી. તેઓ સચકુલ્લાહ (અલ્લાહની તલવાર)ના નામે પ્રખ્યાત હતા. તેમનું દિનામ માત્ર સાંભળવાથી બેલબલા બહાદુરો ધરજી હતા. તેઓ અત્યાર સુધી ખામેશ બેઠા હતા. હ. અબુ ઉબયદાએ તેમની તરફ નીકળી કહ્યું “હે અબા સલમાન આપે આપને મત નથી જણાવ્યો.

હ૦ ખાલિદે જવાબ આપ્યો “બા અમીનુલ ઉમ્મત! આ વાત બે મહીનાથી મશહુર થઇ ચુકી છે કે મુસલમાનો અન્તાકીયા ઉપર ચઢાઇ કરનાર છે. હરકુલે આજમે માત્ર ત્યારથીજ નહિ બલકે આપણે હજાબના કિલ્લા ઉપર ચઢાઇ કરી હતી ત્યાગથી.

અન્ટાકીયાના ૧૮૫૩ નામનું જનાવવા તથા લશ્કર બરતા કરવા માડ્યું છે. એટલે કે તેણે જે કાંઈ તકયારી કરવાની હતી તે તેણે કરી લીધી છે. અગર તેને વધુ કરી શકશે નહીં. જેથી એ મુનાસીબ છે કે પહેલાં અન્ટાકીયાની અતરાફ ઉપર આક્રમણ કરવામાં આવે.

સલાહે આજમે આમિર તરફ વળ્યા અને પુછ્યું “આપનો શો અભિપ્રાય છે ? આમીરે જવાબ આપ્યો” હું આજેજ અહીં આવ્યા છું. જેથી જનસુસેની ખબરથી અજાણ છું એટલે હું કેવી રીતે અભિપ્રાય દર્શાવી શકું ? છતાં હમણું થએલી વાતચીત ઉપરથી દરોરની સલાહ મનેય વ્યાજબી લાગે છે.

હ૦ અબુ ઉબયદા બોલ્યા:—” જ્યારે સર્વનો એકજ મત છે તો આવતી કાલે સવારે એક નાનકડું લશ્કર તે તરફ મોકલી દેવામાં આવે.

આમીર—હ૦ વખત ગુમાવેલા ન જોઈએ અગર થોડીક જુદી જુદી ટુકડીઓ મોકલવામાં આવશે તો તે ઠીક પડશે.

અત્યાર સુધી કયસ ખામેશ બેઠો હતો. તેણે અમીતુલ હિમ્મતને કહ્યું:—“મારા મત મુજબ બધી ટુકડીઓ મોકલવી મુનાસીબ નથી કેમ કે તેથી આપણી શક્તિ વહેંચાઈ જશે. અને આ ખુદલું છે કે જેવી રીતે આપણા જનસુસે અન્ટાકીયામાં મવજુદ છે, તેમ ઇસાહઓના જનસુસે આપણામાંય હશે અને તેઓ આપણી વહેંચાઈ ગયેલી શક્તિની ખબર હરકુલે આજમને જરૂર પહોંચાડશે. અને તે તેનો લાભ લેવાને નહિજ ચુકે. વળી એકાદ ટુકડી મોકલવાથી તેની ઇસાહઓ ઉપર કેવી અસર થાય છે, તેનાય અંદાજો નીકળી આવશે.

કયસ નવજવાન હતો. કાંઈ નવજવાનનું મતવાદી હોવું મુશ્કેલ છે. હ. અબુ ઉબયદા સાશ્રય તેને સાંભળી રહ્યા. જ્યારે તે બોલેનો બંધ થયો ત્યારે તેને પુછ્યું સાહેબજાદા ! “તમે કોના બેટા છો ?”

અમીરે કહ્યું:—“એ મારા ભત્રીજા છે. તેનું નામ કયસ છે. તેઓ તારિક બીન ખરશાદના બેટા છે.”

હ. અબુ ઉબયદાએ મુરકુરાઈ કહ્યું ‘કમ ન હોય ! જેવો બાપ બુદ્ધિશાળી અને મને પ્રભાવવાત બહાદુર હતો તેવોજ બેટો પણ છે. માશા અલ્લાહ ! ખુદા ઉત્તરારાજ કરે. કયસ ! તમારો મત બહુ મુનાસીબ છે. માત્ર એક ટુકડીએ કાલે સવારની નમાઝ બાદ

રવાના થઇ જવું જોઇએ. તેમાં માત્ર બસો મુન્નહીદ હશે. પચીસ પચીસ મુન્નહીદ એકેકા સરદારની આજુ હેઠળ રહેશે અને સઘળા સરદારો ઉપર એક સરદાર હશે. એ સિપેદસાહારની નીમણુંક હું કરું છું. બીજા સરદાર તેઓ પડે ચુટી કાઢશે હું એ દુકડીના સિપેદસાહાર તરીકે દરારને નીમું છું.

આઠેય સરદારો ચુંટાઇ રહ્યા ત્યારે હ. અયુ ઉબયદાએ બસો અધસ્વારો ચુટી કાઢી તેમને સવારની નમાઝ પઢતાંજ રવાના થઇ જવાની આજ્ઞા કરી.

હવે અસરનો સમય થઇ ગયો હતો. અઝાન થઇ. સર્વેએ જમાઅત સાથે નમાઝ પઢી. નમાઝ પછી ભોકો વિખરાઇ ગયા ત્યારે હ. અયુ ઉબયદાએ દરારને કહ્યું | “દરાર, તમે આ દેશના માર્ગોથી અભણ છો. તમને એક ભોમીવાની જરૂર છે. પુશા રૂમી સઘળા માર્ગોથી વાકીફ છે તેને હું તમારી પાસે મોકલીશ તેને સાથે લઇ જાઓ દરાર એ વાતને અનુમતી આપી પુનઃ આબાર માન્યો.

મુસ્લિમો પોત પોતાના સ્થાને પહોંચ્યા. જેમને જેઠાદ ઉપર જવાની આજ્ઞા થઇ હતી. તેમણે તખયારીઓ કરવા માંડી, તેમના મિત્રો તથા અઝીઝો તેમની પાસે આવ્યા અને મંગરીયની અઝાન થતાં સર્વેએ નમાઝ પઢી. નમાઝ બાદ આમીર તથા કયસે ખાણુ ખાણુ તે પછી કયસ હથિયારો જોવામાં રોકાયો. રોશની માટે ત્યાં કોઇ વ્યવસ્થા ન હતી. તખ્તની બહાર તાંપણાં સળગાવેલા હતાં. ત્યાં બેસી ગયાં. આમીર, લયલા સહમાં તથા અઝરા ત્યાં આવી બેઠાં લયલાએ કયસને હથિયાર તપાસતાં જોઇ પુછ્યું “કયસ અત્યારે હથિયાર શા માટે જોઓ છો ?

આમિર બેઠો “કયસ મહા ભાગ્યશાળી છે. કાલે એક દુકડી જેઠાદ માટે જનાર છે. કયસ પણ તે દુકડી સાથે જશે.

શોખ સહમા બોલી “એ...એમ ! અમને ખબર પણ ન આપી. અને છાનીમાની તખયારીઓ આરબી દીધી ! ઠીક કયસ ! લાવો અમે પણ તમને મદદ કરી સવાબમાં શામીલ થઇ જઇએ.”

કયસે શોખ અને શરીર સદમાને જોઇ કહ્યું “સદમા ! તમારો આબાર ! કોઇ એવું કામ નથી કે જે તમે કરી શકો.

સદમા મુસ્કુરાતાં બોલી “હુ શુ નથી કરી શકતી ? તરવારોની ધાર કાઢી શકું છું બાલા તેજ અને તીક્ષ્ણ કરી શકું છું. અને લીરના પર પણ સીધા કરી શકું છું. હું અઝરા જેવી નાઝુક નથી !

કયસ અધીરો બની બોલી ઉઠ્યો “કેમ તમે મયદાને જંગમાં જઇ યુધ્ધ પણ કરી શકો છો”

એમાંય કાંઇ સંદેશ છે ? સદમાએ સામો પ્રશ્ન કર્યો.

અઝરા હસતી હસતી બોલી “સદમા તમે તમને પોતાને ધણાં બહાદુર સમજો

છો. પણ ને કોઈ વખત આવે.....”

સદમા વચ્ચે જ્યોતી હતી “તો હું પુરુષોને પાછળ રાખી શરુઓ સામે લડીશ.”

સર્વે જણા ખડખડાટ હસી પડ્યા. અજરા જોતી “કેમ નહી તમારા હાથ પગ પણ છે મજબુત !

સદમા—હાથ પગ મજબુત નથી તો શું થયું દિલ તો મજબુત છે ?”

પરંતુ એ વખતે હજારોની અજાન થઈ. ક્યસે જડપટ હથિયારો તથા બકતરોને ઉચકી એક કોરે મુક્યા અને આમિરની સાથે નમાઝ પઢવા ચલ્યો ગયો.

આ સમયે ધરલાખી જાવણીમાં ઠેક ઠેકણે તાપણ થઈ રહ્યા હતા. અજાન સાંભળી નમાઝ માટેના મેદાનમાં ભેગા થયા. તેમણે નમાઝ પઢી અને પુનઃ પાછા આવ્યા આમીર અયુ ઉબયદની સાથે ચલ્યો ગયો. જ્યારે ક્યસ તાપુમાં પાછો ફર્યો.

કમરી મહીનાની વચલી તારીખો હતી. ચાંદ નીકળી આવ્યો હતો. ચાંદનીએ અજવાળુ પાથરી દીધું હતું. ક્યસ તાપુમાંથી નીકળી ખુલા મેદાનમાં પહોંચ્યો. અને આંટા ફેરા ખાતો વીચાર વમળમાં ગુંથાઈ ગયો. અત્યારે તેને આસપાસનું મુદત બાન ન હતું અચાનક કોઈએ તેના ખમા પર હાથ મુક્યો. તેણે એકા પાછળ જોયું. તેને ચોંમવનાર દુરવશ અજરા હતી તેને જોઈ આશ્ચર્યથી દીગમુદ બની ગયો. પણ તરતજ બોલ્યો નાજનીન અજરા! અત્યારે હું તમનેજ મનમાં યાદ કરી રહ્યો હતો.

દુરવશ અજરાના સુંદર મુખડા ઉપર કંઈક ઉદાસીનતાના ચિન્હો દેખાતા હતા તે જોલી “ક્યસ! અત્યારે હું ચોરી છુપીથી તમારી પાસે આવી છું.”

ક્યસે આશ્ચર્ય પ્રશ્ન કર્યો “તમે મારી પાસે આવ્યા છો! અહોભાગ્ય મારા!”

અજરાએ ચીંતાંતુર બની કહ્યું, “હા, હું તમારી પાસે આવી છું. તમને આશ્ચર્ય થાય છે! તમને હું મલવા માગતી હતી. આવો આગળ વધીએ. એમ ન થાય કે અહીં પણ સદમાં આવી લાગે.

ક્યસ અજયમીનો પાર ન હતો. તે અજરાની ઉદાસીનતાનું કારણ શોધવા અને તે શું કહેવા ચાહે છે તે જાણવા ચાહતો હતો. તે તેની સાથે મેદાનમાં આગળ વધવા લાગ્યો. થોડે દુર જતાં હરીઆળી બાસ અને ફેક ફેક ટેમણે જડ દેખાયા. ચાંદ ઉંચે ચઢી આવ્યો હોવાથી દુર દુર સુધી તુરાની ચાદર પથરાઈ ગઈ હતી. અત્યારનું દ્રશ્ય અત્યંત મનહર હતું ક્યસ તથા અજરા આગળ વધ્યે જતાં હતાં, ચાલતાં ચાલતાં ક્યસે પુછ્યું:—“વા ગઝલતુલ યમન (યમનની હરણી)” અને આશ્ચર્ય થાય છે કે આજે તમે મુજ ઉપર આટલી બધી મહેરબાની કેમ ફરમાવી.

અઝરા—અને તમે સવારે આલ્યા જશો ?

કયસ—હા. સવારેજ આલ્યો જાણશ.

અઝરાએ નિરાશ બની કયસ તરફ જોયું અને બોલી કયસ ! તમારા જેહાદ ઉપર જવાની ખબરથી ખુશ થવાને બદલે મારે મન રહેજ એવેન બની ગયું છે.

કયસે અધીરાધથી અઝરાના સુંદર મુખમાં નિહાળી કહ્યું તમારું દિલ મારા માટે એવેન છે ! કદાચને એ ખરું હોય !

અઝરા—એટલે શું હું જીવું બોલું છું ?

કયસ—માહવશ અઝરા ! અગર મેં.....

અઝરા—થોભો. સમય થોડો છે. અને મારે ઘણું કહેવાનું છે. કયસ ! હું ખરું કહું છું. જ્યારથી મેં તમારા જેહાદ ઉપર જવાની ખબર સાંભળી છે ત્યારથી મારું દિલ એવેન બની ગયું છે.

કયસ—ત્યારે તો મારે મારા સદ્ભાગ્ય માટે ખુશ થવું જોઈએ. પણ એ એવેની શા કારણે છે ?

અઝરા—તે હું નથી જાણતી. દિલ કહે છે કે હું તમને જેહાદ ઉપર જતાં અટકાવી દઉં.

કયસના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. તે આવેશમય બની બોલ્યો “આ હું એક મુસલમાન બોક્કરીના મુખેથી શું સાંભળી રહ્યો છું ! શું તમે જેહાદના સવાખથી અજાણ છો ? કે પછી મને સવાખ કમાતાં અટકાવો છો ?

અઝરાએ મનદર નયનો ઝુકાવી જવાબ આપ્યો” કયસ ! હું જેહાદના સવાખથી સારી પેઠે વાકિફ છું. હું એ પણ જાણું છું કે તમને જેહાદથી રોકી ગુન્હેમાર બની રહી છું. પણ દીલથી મજબુર બની તમને રોકું છું તમે આ ટુકડી સાથે જેહાદ ઉપર ન જાઓ.....”

કયસ—એ કેવી રીતે બની શકે ? મારી ચુટણી થઈ ચુકી છે. કુચની આરા પણ મળી ગઈ છે. હવે જો હું ન જાઉં તો એક તો ખુદાની ના હરમાની થશે, બીજી મારા સાથીઓમાં ઝીલ્લત થશે. અને વળી હું પડે મારી નજરોમાં દલકા પડીશ.

અઝરાએ ગાઢ નિઃશ્વાસ નાખ્યો, અને મહામુસીબતે બોલી “વાર જાઓ. મને દુઃખ થશે. પણ તે બરદાશત કરી લાઇશ. અને ખુદા પાસે દુઆ માંગીશ કે તે તમને મારાથી જલદી મેળવે.

કયસ અઝરાની નિરાશાભરી વાતચીત સાંભળી મારે આશ્ચર્ય પામ્યો. છતાં તેણે સ્વસ્થ બની પુછ્યું “અઝરા ; તમે આટલા બધા ઉદાસ શાને છે ? પુનઃ ન મળવા માટે નાઉમેદ કેમ થાઓ છો ?”

અઝરાએ હસરત ભરી નિગાહ વડે જોઈ કહ્યું “હું નથી જાણતી કયસ ! કાંઈ

મયખી શક્તિ મારા કાનમાં કહી રહી છે કે આ મુલાકાત આપણી છેલ્લીજ છે. અને કંતો હવે પછીની મુલાકાત ધણી લાંબી મુદ્દત બાદ થશે.

કયસ—એ શેતાની વસવસો છે. ઇન્શાઅલ્લાહ હું એક એ અઠવાડીઆમાંજ તમને આવી મળીશ.

અઝરી—ખુદા કરેને તેમજ થાય ! પણ કયસ ! મારું દિલ અહીં સખત પરેશાન છે. જરૂર કાંઈ માહું બનનાર છે. પ્યદાવંદા રહમ કરજો.

કયસે આશવાસન આપતાં કહ્યું અઝરા ! ચિંતા ન કરો. ખુદા બેહતર કરશે. સદમા તમારી સાથે છે. તે તમારું દિલ બહેલાવ્યા કરશે.

અઝરા—હું દિલ બહેલાવવાની કોશીશ કરીશ. પણ કયસ મારું હરમ્ય ભરાઇ આવે છે. કાળજી ચીરાઇ બાથ છે. દિલ ચાહે છે કે ‘ખુબ રડું’ આ કહેતાંજ તે એવી તો બેચેન બની ગઇ કે શર્મ હયાને કોરે મુકી કયસને વળગી પડી રડવા લાગી. તેની મોતીચુર નયનોમાંથી મોતી મિસાલ ચમકદાર આંસુ ખરવા લાગ્યા. જેમણે ક્ષણવારમાં તેના ગુલાખી ગાલને બીંબવી નાખ્યા.

કયસની અજબખીનો પાર ન હતો. તે અઝરાને રડતી જોઇ બેચેન થઇ ગયો. અને ધણી કોશીશ છતાં તેની આંખોમાં પણ આંસુ ભરાઇ આવ્યા. હુરવશ અઝરા નાના બાળકની જેમ કલ્પાંત કરી રહી હતી. રડતાં રડતાં દુરકો ચઢી આવ્યો. કયસ બાકુળ બની ગયો. તેના હિસાબે અઝરાનો એક આંસુ એટલો કીમતી હતો કે કયસર અને કિસરાની સલ્તનતોય તેની સરખામણીમાં તુચ્છ હતી. અત્યારે તે અત્યંત બેકરાર હતો. તેણે આશવાસન આપતી રીતે કહ્યું “મારી રહેવાં ! ખુદારા આટલો ગમ ન કરો. દિલને કાબુમાં રાખો. તમારા આંસુ મોતી કરતાંય વધુ કીમતી છે. રડવું તો શું તમને ઉઘાસ થએલાં જોઈને પણ મારો આત્મા સખત આઘાત પામે છે.

અઝરા સ્વસ્થ થઇ, તેણે રડવાનું મહા મુસીબતે બંધ કર્યું. ઓઢણીના છેડાથી આંસુ લુછ્યા. કિંતુ હજીએ તેના ચમકદાર ગાલ ઉપર આંસુ જળકી રહ્યા હતા, કયસે તેનું નાઝુક મુખકું ધીમેથી ઉચું કર્યું અને બેલ્યો મારી આરામે બન ! સખ કરો, તમારા આંસુ મારા પ્રાણ હરવાને તકબાર છે.

અઝરાની નરમિસ સમાન આંખોમાં હજી આંસુ ભરાએલા હતા તે રીસકારા ભરી રહી હતી. આંતે એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખી બોલી કયસ મેં કોશીશ ધણી કરી પણ ! સહન થઇ શક્યું નહિ. દીવ્રભરાઇ આવ્યું. અને સહસા આંસુ નીકળી પડ્યા પણ હવે..... હા હું સખ કરીશ. તમેય દુઆ કરજો કે અલ્લાહ મને સહન કરવાની શક્તિ આપે. અફસોસ ! મેં કેટલી બધી ખુઝદિલી કરી ? મારે સહન કરવું જોઈતું હતું. પણ હવે..... આહ ! હવે કાંઈ થઇ શકતું નથી. કયસ ! ઓહ ! આપણને આવ્યા ને ધણીવાર થઇ. ચાલો મુકામ ઉપર જઇએ.

કયસે હુરવશ અઝરાને બહાલખરી નઝરે જોઇ કહયું” અઝરા મુકામ ઉપર કેવી રીતે જઈએ ? હજી સુધી તમારી આંખોમાં આંસુ ભરાએલાં છે. અમર તમારી વાલિદા તમારી આ સ્થિતિને નિદાણી લેશે તો આકૃષ્ટ આવી પડશે.

અઝરાએ પુનઃ આંસુ લુછી નાખ્યા. અને ખોલી. ચાલો હવે કાંઈ અંદેશો નથી. આંસુ સુખાઈ ગયા છે.

બંને જણા પછા ફર્યા તેમનાં તંબુ ધણે છેટે હતા. ચાંદનીએ તમામ મેદાનમાં રૂપેરી ચાદર પાથરી દીધી હતી. ઇસ્લામી લશ્કરમાં ઠેક ઠેકાણે તાપણાં સળગેલાં દેખાતા હતા. હજી આ બંને જણાં થોડેક છેટે ગયા હતા કે કોઈની ઠંડી આહતો અને સાથેજ યા અલ્લાહનો અવાજ સંભળાયો બંને જણા ચોંકા ગયા. તે બંનેએ અવાજ તરફ જોયું તેમને એક અરબ દેખાયો. જે લાંબા લાંબા ડગ ભરતો તેમની સામે તાકી તાકીને જોતો આગળ ચાલ્યો ગયો.

બંનેએ તેને ધ્યાનથી જોયો. બ્યારે તે દુર નીકળી ગયો ત્યારે અઝરાએ કહયું “એ અરબ કોણ છે ? કેટલો બધો હૃદયભેદક નાઅરો લગાવ્યો હતો. મારું તો દિલ દ્રવી ઉઠ્યું.”

કયસ જલદથી ખોલી ઉઠ્યો “દિલ દ્રવી ઉઠ્યું ? જોડું !

અઝરાએ મુરકુરામ શર્મથી કયસ તરફ જોયું. “અસ માફ કરો ખુદા જાણે તે કોણ હતો ?

કયસ—મેં તેને ક્યાંય જોયો છે. પણ હમણાં યાદ આવતું નથી.

અઝરા—અને કદાચને મેં પણ દીઠો છે. તેણે રૂમી લુગડાં પહેરેલાં છે.

કયસે જરા વિચાર કર્યા બાદ કહયું હા....યાદ આવ્યું આપણે તેને કન્સરીનના ઝરણા પર દીઠો હતો.

અઝરાને કોઈ વીસરાઈ ગએલી વાત સાંભરી આવી હોય તેવી રીતે કહયું, “એશક આ અરબ તેજ છે, પણ આપડો ગમ અને ચિંતામાં કેવો સપડાએલો છે !

કયસ—ગમ અને ચિંતામાં નહિ, પણ કાંતો તે દુનિયા વ માશીહાથી પર છે, અને કાં તો કેઈના ઉપર આશિક છે.

અઝરા—આશિક છે ! પણ આશિકને જંગલ સાથે શી નિરખત !

કયસ—અઝરા ! તમે નથી જાણતાં આશિકને જંગલમાં રખડના રહેવામાંજ મજા આવે છે. મને અંદેશો છે કે ક્યાંય જે તમારા રૂપે રોશનનો તો પરવાનો ન હોય.

અઝરા શરમાઈ ગઈ તેણે શરમીલી નિગાહે કયસને જોઈ કહયું જી કેમ નહિ, હવે આપ તમામ ઝમાન્કને મારો શયદાઈ દેખાડશો.

કયસે વ્યાકુળ બની કહ્યું ઝાલિમ ! તારી સુરતજ એવી છે. કે જે કાઈ તને એક નજર જુએ તારો શબ્દાઈ થઈ જાય.

અઝરાએ ભવાં ચઢાવી કહ્યું. “બમ મુઆફ કરો.....”

કયસ—તમે તમારા હુસ્ને આલમ અફરોઝથી વાકિફ નથી. ખુદાની કસમ તમારા અદ્ભુતી ચહેરામાં અસાધારણ ખેંચાણ છે, જુઓ માહેતામ પણ અત્યારે તમનેજ પુરી રહ્યો છે.

અઝરા હાંસી પડી અને બેલી “જી હા, અને આ આકાશ પણ શાયદ મનેજ જોઈ રહ્યા છે !

કયસ—ખેશક. આ આકાશ, આ ચાંદ, આ વનના વૃક્ષો, સંઘળાજ તમારા રૂખે ઝેબાને નિહાળી રહ્યો છે.

અઝરા —અને તમે ..... !

કયસ—હું તમારો પુનરી છું. મારું દીલ કે જે ખાનયે ખુદા કહેવાય છે, તે તમારું રહેઠાણ બની ગયું છે. સુતા, જાગતાં, ઉડતા બેસતાં, દરેક વખતે તમારીજ પ્યારી પ્યારી સુરત નજર સામે રહેહે. અઝરા ! તમોએ મુજ પર જાદુ કરી દીધો છે.

અઝરા—જી, રહેવાદો. એ વાતનેજ જવાદો.

બને જણા છાવણી પાસે આવી પહોંચ્યાં હત્યાં જેથી ખામોશ થઈ ગયા. અઝરા પોતાનાં તાંબુમાં ચાલી ગઈ. કયસ બીજા તાંબુમાં ચાલ્યો ગયો. અને પ્યારી પર પડ્યો. તરતજ અઝરાની ગમગીન સુરત તેની નજર સામે ઉપરિચત થઈ. તે બેચેન બની ગયો. અને આખી રાત બેચેનીમાં તરફડી વીતાડી સવારે તે જોલો ઉડ્યો. નિત્ય કર્મથી પરવારી નમાઝ પઢવા ચાલ્યો ગયો. નમાઝ પઢી પાછો આવ્યો. સજ્જત બની આંમર પાસે ગયો ત્યાં નાઝનીન અઝરા, હુરવશ સદમા અને લયલા પણ બેઠી હતી. આંમર તિલાવતે કુર્આનમાં મશગુલ હતો, કયસને નિહાળી તિલાવત બંધ કરી અને બોલ્યો “બેટા કયસ ! તમે જાઓ છો ? જાઓ ખુદા હાકિફ ! તમે મારા કરતાં વધુ ખુશ ફિરમત છો કે આવતાંજ જોહાદ ઉપર જઈ રહ્યા છો.

લયલાએ ઉભા થઈ પોતાના બેટાની જેમ કયસને પ્યાર કર્યો અને બોલી “બેટા કયસ ! ખુદાનું નામ લઈને જાઓ. ઇન્શાઅલ્લાહ કામયાબ અને વિજયવંત બની આવશો.

તે પછી તેણે અઝરાને સંબોધી કહ્યું “બેટી અઝરા ! જો કયસ જોહાદ ઉપર જાય છે. તેમને મળી લે. અને સદમા ! શું તું બેશીજ રહેશે ?

બંને પરીજમાલ નાઝનીનો અદાયે જાનાના સાથે ઉડી. અઝરાએ કયસ પાસે જઈ કહ્યું “કયસ ! મમ અને ચિંતાએ મને આખી રાત સુવા નથી દીધી. મારું દીલ હમશ્યાંબ બેચેન છે. છતાં હું સખ અને સહન કરવાનું શીખી ગઈ છું. હું તમારા માટે દુઆ કરીશ. તમારા પર મારી દુઆઓનો સાદ્યો રહેશે. ખુદા તમારી હિફાજત કરશે.

અઝરાએ ધણીજ ધીમેથી આ વાતો કરી હતી. તેની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યા હતા. ગમ અને ચિંતાના ચિન્હો સ્પષ્ટ જણાઈ આવતા હતા, ક્યસે કટાક્ષે કરતાં કહ્યું 'મારા જીવનનાં ઇશન ચાંદ ! ગમ અને ચિંતા ન કરો. ઇન્શા અલ્લાહ હું અહીં જલદી પાછો આવીશ.

અત્રે શોખ અને શરીર સહમા વચ્ચે બોલી ઉઠી " આ છાની છાની વાતો શી થઈ રહી છે ? ક્યસ ! હું દુઆ કરીશ ખુદા તમને સુખરૂપ અને કામચાખ પાછા લાવે.

સર્વેએ આમીન કહી. ક્યસે આભિર તથા લયલાને સલામ કરી. બંનેએ તેને દુઆ દીધી. તે તાપુમાંથી બહાર આવ્યો. અઝરા, સહમા અને લયલા તેને વિદાય કરવા સાથે હતી. તાપુના દવાર પાસે ત્રણે ઉભી ગઈ ક્યસને જતો જોઈ રહી.

બહાર ક્યારનો ગુલામ થોડો લાઇ ઉભો હતો. ક્યસ અસ્વારૂ થયો, એક ઉડતી નજર તાપુ તરફ નાખી. દુરવશ અઝરા નજરે પડી. તે તેને 'ધણીજ' ઉદાસ અને ચિંતાતુર જણાઈ. તેનું ચંદ્ર સમુ મુખકું લેવાય ગયું હતું. અને તે ક્યસને ઝોવી નિગાહો જોઈ રહી હતી કે જાણે તે હમેશ માટે રૂપસત થઇ રહ્યો હોય !

ક્યસ વ્યાકુળ બની ગયો. છતાં સ્વસ્થ રહ્યો અને પોતાને વીદાય કરનારાઓ પર હાસ્ય ભરી નજર નાખી થોડાને એક ઘગાળી. તે સાલારે આજમ હૅ અપુ ઉપય-દાના તાપુ તરફ ચાલ્યા.

અઝરા, સહમા અને લયલાએ હાથ ઉઠાવી દુઆ માંગી અને લાંબે સુધી તેને જતો જોઈ રહી.

આકૃતામ ઉદય ગમ ગયો હતો. હલખના કિલ્લા અને આસપાસના ઉંચા ઉંચા વૃક્ષો ઉપર તડકો પથરાઈ ગયો હતો. ક્યસ સાલારે આજમના તાપુપર પહોંચી ગયો. અહીં દરૌર અને ખીજ ખસો સશસ્ત્ર અરખો તખ્તવાર રહી ક્યસના આગમનની વાટ જોતા હતા. ક્યસને જોતાંજ સાલારે આજમે દરૌરને એક કાળો વાવટો આપતાં ફરમાવ્યું દરૌર ! આ અલમ લો, તમને આ ખસો અરખો ઉપર સરદાર નીમ્યા છે, તમારે તેમના આરામ તથા રાહતનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તમે શામના તે ભાગમાં જઈ રહ્યા છો. કે જ્યાં ડગલે ને પગલે તમને માણસોના જીથ મળશે, અત્યારે રૂમીઓ સખત કેધે ભરાયા છે. તેઓ મુસલમાનોને દુનીયામાંથી નેસ્તો નાખુદ કરી નાંખવા ચાહે છે. તમે રખેને ધણા આગળ નીકળી જતા. તેમ ખિસ્તીઓના કોઈ મોટા લશ્કર સાથે મુકાબલો કરી ન બેસતા, ન ખિસ્તીઓનું કંલે આમ કરજો. હસાઇ વૃધ્ધો અને સ્ત્રી બાળકો પર હરગીઝ તરવાર ન ઉઠાવજો. યુક્ષા ભોમીઓ તમારી સાથે છે. તે મુસલમાનોનો વફાદાર છે, તે આ તરફના માર્ગો ધારીઓ તથા ખીજોથી વાકીફ છે. તેને સાથે લઇ જાઓ, અલ્લાહ પર ભરોસો રાખો, ખીસ્મીલ્લાહ કરો. જાઓ અલ્લાહ ફત્હ નુસરત અતા ફરમાવશે.

દરૌરે અલમ લઇ તેને ગતિમાન કર્યો. વાવટો હવામાં ફરકી રહ્યો, દરૌરે ખુલ્લ-અવાજમાં કહ્યું "નસરમ મીનલ્લાહે વફાતુન કરીખ" તેના સાથીઓએ અલ્લાહો અકબરનો ગમન બેદક પોકાર કર્યો. અને મુજહદીનનું આ નાનકડું લશ્કર ધીમે ધીમે રવાના થયું. હૅ અપુઉપય દાએ લશ્કરની ફત્હ માટે દુઆ કરવા માંડી.

પ્રકરણ ૬ હું

ગિરિક્તારી

ખાના ઝાંઢે હુલ્કે હું, ઝાંઢરસે ભાગે જે કયું
હું ગિરિક્તારે વફા, ઝિન્દાંસે ગભરાએને કયું.

દરાર નિજ સાથીઓ સાથે આખો દીવસ માર્ગ કાપતા રહ્યા. તેમણે એક
ઝરણાના કાંઠે એકરની નમાઝ અદા કરવા તથા ખાવાનું ખાવા સુકામ કર્યું હતો. અને
તે બાદ આગે કુચ કરી હતી. એ દરમિયાન તેમને રૂમીઓનું કોઈ જ લક્ષણ મળ્યું
ન હતું. તેમ ન કોઈ ગામ મળ્યું. તેઓ સતત મુસાફરી કરતા રહ્યા. અહીં સુધી
કે અસરનો સમય થઈ ગયો. એક સ્વચ્છ મથાનમાં અસરની નમાઝ અદા કરવામાં
આવી અને તે બાદ પુનઃ આગે કુચ કરી.

મુલકે શામનો આ ભાગ કે જ્યાં દરાર મુસાફરી કરી રહ્યા હતા—અતિ શીતળ
હતો. હવે ઉપરાંતની ટાઢ પડતી હતી, અસરના સમયથી જ અરફ પડવાનું શરૂ થઈ જતું
હતું મુસલમાનો પોતાની કુચ કર્યે જતા હતા અને કેટલેક છોટે એક ગામ દેખાયા.
તે તરફ વળ્યા અને થોડી વારમાં ગામની લગભગ જઈ પહોંચ્યા.

ગામ બહાર એક મોટા કુવા હતો. કુવા પર ખ્રિસ્તી સ્ત્રીઓ પાણી ભરતી હતી.
તેઓમાં ઘરડી સ્ત્રીઓય હતી તેમ યુવાન અને આદેશ વયની પણ હતી. નાની વયની
છોકરીઓ ઉપરાંત બચ્ચાંઓ પણ હતા. તે સઘળી સંપૂર્ણ નિર્વિતાઈથી પાણી ભરવામાં
રોકાએલી હતી. અચાનક તેમની નજર ચાલ્યા આવતા મુસ્લિમ લોકો ઉપર પડી તે
તેમને ખ્રિસ્તીઓનું લક્ષણ સમજી. પણ જ્યારે લોકો છોક કુવા પાસે આવી પહોંચ્યા
ત્યારે મુસ્લીમોને જોઈ ગભરાઈ ગયા. તેમણે પોતાનાં પાણીનાં વાસણો પડતા મુક્યાં,
અને બાળકોને બગલમાં મારી ગામ તરફ નાશવા માંડ્યા. બાળકોએ રડારોળ કરી મુકા.
સ્ત્રીઓએ કાલાહલ મચાવ્યો. અને પાછળ ફરી ફરીને જોતી અને બમથી કાંપતા દોડતી
જતી હતી.

એક ઘરડો ખ્રિસ્તી અરબી ભાષા બોલતો ન હોવાથી તેણે પુછેલા સવાલનો
જવાબ આપ્યો નહિ. અને મુસલમાનો સાથે આશ્ચર્યથી જોઈ રહ્યો. દરારે ધાયું કે
વખતે આ ખ્રિસ્તી બહેરો હોયો જોઈએ જેથી તેમણે જોરથી બીજી વાર પુછ્યું. બુઢા
કાકા આ ગામના ખ્રિસ્તીઓ ક્યાં ચાલ્યા ગયા ?

ઘરડો ખ્રિસ્તી આ વખતે પણ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ તે ધણો બીધેલો હતો.
તે એટલો તો બીધેલો હતો કે જાણે તે પોતાના પંજમાં સપડાઈ ગયો હોય, બીચારો
આવી હાલતમાં મુસલમાનોને આખો ફાડી જોઈ રહ્યો હતો.

દરારની પાસે કયસ ઉભો હતો કયસે કહયું મારા પિયરવા પ્રમાણે આ ખ્રિસ્તી અરખી જાણુતો નથી.

દરાર—ખેશક એવુંજ લાગે છે. સાફ યુશા ખેપીઆને ખોલાવો. તે આ ખ્રિસ્તી સાથે વાત ચીત કરી આપણને જાણાવશે જેથી તરત યુશાને ખોલાવવામાં આવ્યો. તેને દરારે કહયું યુશા આ ઘરડા ખ્રિસ્તીને પુછો કે આ ગામના યુવાન ખ્રિસ્તીઓ કયાં ચાલ્યા ગયા છે.

યુશાએ ઘરડા ખ્રિસ્તી સાથે કેટલીક વાર સુધી રૂમી ભાષામાં વાતચીત કરી. અને દરાર તરફ ફરીને કહયું “યા સરદારજી મુસ્લેમીન આ ઘરડો ખ્રિસ્તી કહે છે કે આ ગામના ખ્રિસ્તી-ઓને આજે સવારમાં એક અરખે એવી ખખર કહી કે મુસલમાનો આ ગામને છુટી મેદાન મેદાન કરી નાખશે. જેથી યુવાન ખ્રિસ્તીઓ તથા માલદાર ખ્રિસ્તીઓ તેમજ તેમના આળકો તથા સ્ત્રીઓ નાશીને મરઅશ ચાલ્યા ગયા છે.”

દરારને ઘણી નવાઇ લાગી કે એવો કાણુ અરખ છે જેણે જનસુસીનું કામ કયું તેમણે યુશાને કહયું કે ફરી આ ઘરડા ખ્રિસ્તીને પુછો કે એ અરખ કાણુ હતો ?”

યુશાએ ઘરડા ખ્રિસ્તીને પુછીને કહયું આ ઘરડો કહે છે કે તે અરખનું નામ હાજમ છે. અને પોતાને જખલહનો ભત્રીજો હોવાનું જાણાવતો હતો. તેની દાઢી

* જખલહ હમદાનનો આદશાહ હતો તે મુસલમાન થઇ ગયો હતો તે એક વખત હજર કરવા ગયો. તવાફ કરતાં તેની ચાહરનો છંડો ખખ્ખડી નામના માણસના પગ નીચે આવી ગયો જેથી તેની ચાહર પડી ગઇ જેથી જખલહને ઘણો ગુરસો ચઢી આવવાથી તેણે ખખ્ખડીના ગાલપર તમાચો ચોઢી કાઢ્યો. જેથી ખખ્ખડીના બે દાંત પડી ગયા. તેણે હજરત ઉમર પાસે ફરયાદ કરી. આપો બદલો માગ્યો જેથી જખલહ શામના મુઝકમાં નાશી ગયો. અને ત્યાં જઇ મુરતદ થઇ ગયો.

ખારીક કાપેલી હતી અને રૂમી કતાનના કપડા પહેરેલા હતા એ યુવાન હતો.

કયસ આ વાતચીત ધ્યાન દઇ સાંભળી રહ્યો હતો તેને, જનસુસી કરનાર અરખની નીશાની સાંભળી ઘણી નવાઇ લાગી. આ અરખના ચહેરા તે માણસ સાથે મળતો આવતો હતો. જે પહેલી વખત કનસીમાં નહેરના કીનારા પર ખેડેલા તથા બીજી વખતે હલ્કમાં રાતની વખતે યા અલ્લાહનો નાઅરો પોકારતો જતાં જોયો હતો. પણ કયસ આમાશ રહ્યો. દરારે કહયું શું હાજમ હતો. બશક તે જખલહનો ભત્રીજો છે. તે ઘણો કમીનો અને ચાલાક માસ છે. ઘણું કરી કાસે તે આપણા લશકર સાથે હોવો જોઇએ. ખેર કંઇ પરવાહ નહીં હવે આ ગામમાં લડવા વાળા માણસથી ફક્ત સ્ત્રીઓ, આળકો અને ઘરડા માણસો છે. એ માટે આ ગામમાં લડાઇ કરવી ઇનસાનીયત, બહાદુરી, અને શરાફતથી ઉભડું છે. ચાલો હવે આપણે મરઅશકે મરખએ વાયક બાણી કુચ કરીએ.

ઠરલામી લશ્કર ગમ્માદથી નીકળી મરજાએ વાચક તરફ ચાલતું થયું.

ખ્રિસ્તીઓ મુસલમાનોને જંગલી, ડાકુ, અને જાલીમ સમજતા હતા. જેથી ગમ્માદ વાસીઓ ધણાજ શીકરમંદ તથા ગભરાએલા હતા તેઓ ધારતા હતા કે મુસલમાનો ધરડાઓને કતલ કરી નાખશે. અને સ્ત્રીઓ તથા બાળકોને પકડી લઇ જશે. પરંતુ જ્યારે મુસલમાનો ગમ્માદમાંથી કંઈ પણ તુકસાન કર્યા વગર ચાલી નીકળ્યા ત્યારે ખ્રિસ્તીઓને ધણી નવાઇ લાગી. પહેલા તેમણે આવી રીતે ખચી જવાથી એક બીજાને મુખારકબાદી આપી ધણા માણસોએ કહ્યું. આ વાંત જે ફેલાવવામાં આવી છે કે અરબ જંગલી નીર્દય અને ડાકુ છે તે હકકડતુ જુઠાણુ છે. જે એ એવા હોત તો તરત આપણા ગામને છુટી લેત સ્ત્રીઓ અને બાળકોને પણ પકડી લઇ જત. અમારા ખ્યાલમાં મુસલમાનો ધણાજ ધાર્મિક, ખુદા તરસ, અને દયાળુ છે.

મુસલમાનો ગમ્માદથી નીકળી મહજાએ વાચક બધી રવાના થયા હતા તેઓ થોડેક છેટે ગયા કે સુરજ ગુરખ થઇ ગયો. તેમણે એક મેદાનમાં મગરીબની નમાજ પઢી. નમાજ પઢી પાછી કુચ શરૂ કરી ઇશાની નમાજ વખતે મહજાએ વાકય જામ પહોંચ્યા મુસલમાનોએ અહીંઆ મુકામ કર્યો. ઘોડાઓને ચાદી ખવડાવી ચરવા માટે છુટા મુકી દીધા અને પોતે ઇશાની નમાજ પઢી ખાવા પીવાની તકવારીમાં લાગ્યા એમનું ખાવું સાદું હોવાથી જલદીથી તકવાર થઇ ગયું. જમીને તેઓ બાંધપર કમળા પાથરી માથા નીચે સામાન મુકી કામળા ઓઢી સુઇ ગયા.

આજે ટાઢ ધણી હતી. હીમ પડી રહ્યો હતો. ટાઢી હવાના ઝપાટા ચાલી રહ્યા હતા મુસલમાનો પાસે ટાઢથી ખચવા પુરા કામળા નહોતા જેથી પોતાના લાંબા ગુબ્બા પહેરી કામળા ઓઢી ફુટીઆ વાળી સુઇ રહ્યા હતા. ઘોડાઓ ધણી ટાઢ હોવાથી હણહણી રહ્યા હતા.

ગત ધણી વીતી ચુકી હતી. ચાંદ જોશબેર ચળકાટા મારી રહ્યો હતો. તો પણ હીમ પડી રહ્યું હોવાથી તેની રોશની કંઇક ઝાંખી પડી ગઇ હતી. તો પણ તેના અજવાળામાં દરેક ચીજ ચળકી રહી હતી. આવો વખત દરેક જનદારને માટે કુદરતે આરામ માટે બનાવેલો છે. જેથી ખુદાની મખલુક આરામ કરી રહી હતી, જ્યાં જુઓ ત્યાં શાંતી હતી મજહેદીન મફલતની ઉંઘમાં પડેલા હતા. કયસ પણ લશ્કરના એક ખુણામાં સુતેલો હતો ઉંઘતાં ઉંઘતાં એકાએક એની આંખ ઉઘડી ગઇ. તેને કંઈ ધીમેથી થતો અવાજ સાંભળ્યો જેથી તેણે તરત માથા પરથી કામળા ખસેડી જોયું તો પોતાની પાસેજ એક માણસને ઉમેલો જેવા તે માણસનું મોઢું કયસ તરફ હતું જેથી કયસે તેને પહેલી નજરે ઓળખી લીધો એ તેજ અરબ હતો જેને પહેલી વખતે કનસરીનમાં અને બીજી વખતે હદયમાં જોયો હતો. અને એ પણ સાંભરી આવ્યું કે ગમ્માદના ધરડા રૂમીએ એનું નામ હાજમ કહ્યું હતું. હાજમને જોઇ ધણી નવાઇ લાગી આ વખતે હાજમ એક નજરે કયસને જોઇ રહ્યો હતો. તેણે કયસને હોશીયાર થતો જોઇ મરઅશ બધી ચાલતી પકડી.

આરે તે દુર નીકળી ગયો અને અજવાળી રાતમાં તે ઝાંખો ઝાંખો દેખાવા લાગ્યો. તો ક્યસ બેઠો થઇ ગયો, તે પોતાના મનમાં કહેવા લાગ્યો. હાજમની અહીંઆની હાજરીમાં ક'ઇ બેઠ હોવો જોઇએ. એને જોવાથી પાગલ જેવો લાગે છે પણ એ જાસુસી કરતો હોય એમ જણાય છે. જો એ જાસુસી ન કરતો હોય તો પણ ખ્રિસ્તીઓનો હમદર્દ છે. ગમ્યાહના ખ્રિસ્તીઓને ખખર આપી કે મુસલમાનો તમારું ગામ લુ'ટનાર છે. એ કનસરીનથી અમારી સાથે છે. એમના ચહેરા પરથી સાફ જણાઇ આવે છે કે એ માણસ પાંકો શેતાનનો મુરીદ છે.

ક્યસે આસપાસ જોયું તો આ વખતે બધા મુસલમાનો આરામથી ઉંઘ લઇ રહ્યા છે. મરંબએ વાયકમાં પણ પુણું શાંતી પ્રસરેલી હતી. છતાં બધી ટાઢ પડતી હોવાથી શિયાળામાં ઉંઘમાં ખલલ કરતા હતા. ક્યસ પાછો સૂઇ ગયો. પરંતુ હવે તેની ઉંઘ ઉડી ગઇ હતી. દીલમાં સમજણ ન પડે એવી રીકર ઉત્પન્ન થઇ ચુકી હતી. સુતાં સુતાં તેને ખુખસુરત અઝરા સાંભરી આવી. તે આ વીચારમાં એવો મશગુલ થઇ ગયો કે તેને આજુબાજુ શું થઇ રહ્યું છે તેનું પણ ખાન રહ્યું નહિ. ઉંઘ તેનાથી નારાજ થઇ ઉડી ગઇ. થોડીકજ વારમાં તેણે ઘોડાના ડાખલાનો અવાજ સાંભળ્યો. તે ચમકીને બેઠો થઇ ગયો. અને જે આજુથી અવાજ આવી રહ્યો હતો તે આજુ ડાખા ફાડી જોવા લાગ્યો.

આ વખતે ચંદ્રમા પુરા તેજથી ચળકાટ મારી રહ્યો હતો. ચાંદની, યોગમ ફેલાયથી હતી, આવી સાફ ચાંદનીમાં દુરની ચીજો સાફ દેખાઇ રહી હતી. ક્યસને મરંબજ બણીથી એક મોટું લશકર ઘોડા દોડાવતુ આ તરફ આવતું દેખાયું તે તરતકામળાને દુર ફેંકી ઉભો થઇ ગયો. અને જોરથી કહેવા માંડ્યું “ મુસલમાનો, ઉઠો, ઉઠો દુશ્મન માથા પર આવી પહોંચ્યું છે.” ક્યસનો અવાજ મેદાનમાં ગાજી રહ્યો, ઘોડાક મુસલમાનો જાગીને બેઠા થઇ ગયા, ઘોડાકે પાસું ફેરવ્યું અને પાછા સૂઇ રહ્યા અને બાકીના તો ખવાબે ગફલતની ઉંઘમાં પડી રહ્યા. જે મુસલમાનો ક્યસનો અવાજ સાંભળી બેઠા થઇ ગયા હતા તેમણે સામેથી એક લશકરને પોતાના બણી ઝપાટાખંધ દોડી આવતું જોયું તેથી તેઓ ઝટપટ કામળા દુર ફેંકી ઉભા થઇ ગયા. એ ઉભા થએલામાંથી કેટલાક મજબૂદીન જોર જોરથી કહ્યું મુસલમાનો હોશીઆર થઇ જાઓ:- દુશ્મનનું લશકર આવી પહોંચ્યું છે.

મુસલમાનો જલદી જલદી ઉઠવા લાગ્યા અને ઘોડાઓ પર જીન બાંધવા લાગ્યા છતાં હજી સુધી બધા મુસલમાનો ઉંઘમાં પડેલા હતા.

આ વખતે રાત્રીની શાંતીનો ભંગ થઇ ચુક્યો હતો કારણ દુશ્મનોના દોડી આવતા ઘોડાના ડાખલાનો અવાજ જોરશોરથી સંભળાતો હતો તેમજ મુસ્લીમ લશકર ઘોડાની પીઠ પર જીન કસી રહ્યા હતા.

દરાર પશુ જાગી ઉઠ્યા હતા. તેઓ તરત ઘોડાની ઉપાડી પીઠ પર સવાર થઇ ગયા અને જોરથી કહેવા લાગ્યા:- ખુદાની કસમ આપણે કુરેખમાં આવી ગયા મુસલમાનો આવો આ કાફરોને રોકો! હાય, હજી તો મુસલમાનો સુઈ રહ્યા છે. ઓ ખુદાશું આ ખ્રિસ્તીઓના ઘોડા મુસલમાનોને છુંદી નાખશે ?

આ વખતે આવનાર લશકર ઘણું પાસે આવી લાગ્યું હતું તેઓ ઝપાટાબંધ ઘોડા દોડાવતા આ તરફ આગળ વધી રહ્યા હતા. અત્યાર સુધીમાં ફક્ત અડધી સંખ્યાના મુસલમાનો ઉંઘમાંથી જાગૃત થઇ ગયા હતા. અને અડધાંતો હજી ખવાએ ગફલતમાં પડ્યા ઉંઘમાં ઘેરી રહ્યા હતા. જે મુસલમાન જાગૃતો કે તરત જીવ ઉપાડી ઘોડાની પીઠ પર કસવા માંડી પડતો. એમને એટલી પશુ કુરસદ નહોતી કે પોતાના મુરલીમ બાઇઓને ઠંઠોળી ઉંઘમાંથી જાગૃત કરે.

દરાર ધણા એએન થઇ રહ્યા હતા. તેઓ મુસલમાનોને ખવાએ ગફલતમાંથી બેહાર કરવા જોરજોરથી ખુમો પાડી રહ્યા હતા. આટ આટલી ખુમો પાડ્યા છતાં મુસલમાનો બેહાર ન થયા તો તેમણે કહ્યું કેણુ છે. જે આજે મારી સાથમાં રહેતા આ મોટા લશકરને અટકાવે ?

કયસે આગળ વધી જવાબ આપ્યો. મે મારી જાન ખુદાના નામ પર કુરબાન કરી દીધી છે. જેથી હું આપની સાથે મળી ધસી આવતા લશકરને અટકાવીશ.

દરારે એએન થઇ કહ્યું. ખુદા વાસ્તે આવો, આવતા લશકરને રોકો, ખુદાયા મુસલમાનોની હીફાજત કર.

દોડી આવતું લશકર છેક પાસે આવી લાગ્યું હતું તેઓ હજી પશુ ખરાબર ઘોડાઓને જોશ બંધ દોડાવી રહ્યા એમજ લાગતું હતું કે તેઓ આ સુતેલા મુસલમાનોને ઘોડાના ટાપુમાંથી ચમદી નાખશે.

તરત કયસ અને દરાર આગળ વધ્યા. અને કહ્યું. શું તમે મજાહદીનને ઘોડાના ટાપુઓથી છુંદી નાખવા ધારો છે, પણ અમે જ્યાં સુધી જીવતા છીએ ત્યાં સુધી એમ ખતી શકશે નહીં જેથી તમે ઉભા રહી જાઓ નહીં તો અમે હુમલો કરી તમારા લશકરના ટુકડે ટુકડા કરી નાખીશું.

આવનાર લશકર દરાર અને કયસની પાસે થઇ. ગયું આ લશકર અરબ ખ્રિસ્તીઓનું હતું. આ લશકરમાં લગભગ હજારેક સવાર હતા.

જેઓ બધાં હથીઆરબંધ હતા. લશકરના ઉભા રહેતાંજ એક બળવાન સવાર આગળ વધ્યો એણે શરીર પર બખ્તર ધારણ કરેલું હતું. ખમા અને કાણીઓ ઉપર ચાંદીની સાંકળીઓ મહેલી હતી, માથા પર તાજ અને તાજમાં હીરા જડેલા હતા તે ઝમઝમાટ કરી રહ્યા હતા. તેણે જોરથી કહ્યું; "મુસલમાનો, હું જબલહને હીકરો અબહમ છું મારી સાથે એક હજાર બહાદુર સવારો છે. તમે બધા બસો છો.

તમે એ વાત નાજ ન કરો કે તમેએ મોટા લશ્કરને હરાવ્યા છે. તે ખ્રિસ્તીઓ હતા, અમે અરબ છીએ, જે લોહી તમારી રંગમાં છે તેજ લોહી અમારી રંગમાં ફરી રહ્યું છે. તમે અમારો મુકાબલો કરી શકવાના નથી છતાં જે તમે નાદાનીથી લડશો, તો હું ખાતરીથી કહું છું કે બધા કતલ થઇ જશે. જેથી બહેતર તો એ છે કે હથીઆર અમને સોંપી દઇ અમારે તાબે થઇ જાઓ.

આ સાંભળી દરારને ધણે ગુસ્સો ચઢી આવ્યો જેથી તેઓ તેના પર હુમલો કરવા તકયાર થઇ ગયા. પરંતુ તરત ગુસ્સાને પી ગયા અને તરમાસથી કહ્યું:-અબ્દમ, તમે એ વાત પર મગરૂરી ન કરો કે તમારું લશ્કર વધુ છે. ખેશક તમે અરબ છો પરંતુ તમને દુન્યાની એશ અશરત પસંદ છે. તમે મોતથી ડરો છો. અમે દુન્યાની એશ અશરતને લાત મારીએ છીએ. જીંદગીથી મોતને વધારે પ્યારથી ચાહીએ છીએ. જેથી તમે અમારો મુકાબલો કરી શકશો નહીં. અમેએ આજ સુધી કોઇની સામે હથીયાર નમાવ્યા નથી. તેમ તમારી સામે પણ હથીયાર હેડે મુકવાના નથી છતાં પણ તમેને તમારી બહાદુરી પર નાજ હોય તો ચાલો તમે અને હું લડીને આ લડાઇને હમણાજ અંત લાવીએ તમે તમારા લશ્કરના સરદાર છો, તેમ હું પણ આ વખતે અમારા લશ્કરનો સરદાર છું. મારું નામ દરાર છે. જે તમે મને મારી નાખશો તો આ બાકીના મુસલમાનો તમારે તાબે થઇ જશે. અને જે હું તમને મારી નાખું તો તમારા લશ્કરીઓને અખત્યાર છે કે તેમની મરજીમાં આવે તો લડે નહિ તો તાબેદારી કબુલ કરી દે.

દરારનું નામ સાંભળતાંજ અબ્દમ ડરી ગયો તે તરત પાછો વળી લશ્કરની વચ્ચે ચાલ્યો ગયો. અને તરત લશ્કરને હુમલો કરવા આજ્ઞા આપી નોખત પર ડાંડીઆ પડ્યા રણુ શીંગા કુંકાવા લાગ્યા અને અરબ ખ્રિસ્તીઓએ મુસલમાનો પર હુમલો કર્યો,

હમણા સુધીમાં ફક્ત સો મુસલમાનો મીડી ઉંઘને તજી હોશીયાર થયા હતા. તેઓ હથીયાર સજી ધોડા પર સવાર થઇ દરાર અને કયસ બંધા ઉભા હતા તેમની પાસે જઇ ઉભા. બાકીના સો મુસલમાનો નોખતનો ગડગડાટ સાંભળી ઉંઘમાંથી જાગી ઉઠી રહ્યા હતા. તેઓ ધણી ધુરતીની સાથે હથીયાર સજી પોત પોતાના ઘોડાને પકડવા માટે દોડ્યા પરંતુ તેમની કમનસીબીએ એમના ઘોડા નોખતનો અવાજ સાંભળી ચમકીને કોણ ગળે ક્યાં નાશી છુટ્યા હતા જેથી લાચારીએ તેઓ પેદલેજ રહી ગયા અને એવીજ હાલતમાં દુશ્મનો પર હુમલો આરબી દીધો. અને એમણે દુશ્મનનો હુમલો ખાળના બહાદુરીથી લાવા માંડ્યું.

અરબ ખ્રિસ્તીઓએ ધણા જોશ સાથે હુમલો કર્યો, મુસલમાનોએ પણ પુરા જોશ સાથે હુમલો અટકાવવા મહેનત કરી રહ્યા હતા. જ્યાં જોરો શોરથી શર થઇ ચુકી હતી. નોખતનો અવાજ, કોમી નારાઓના નાદ, હથીયારોના રણકાર અને સાથમાં

જામખીઓની ચીખ પોકારે આખું મેદાન ગર્જા ઉઠ્યું. ગરીબ ખીચારા પશુ પાંખી જોડો આ વખતે મેદાનમાં તથા ઘરોમાં આરામ કરી રહ્યા હતા તેઓ અભરામને નાસવા તથા ઉડવા લાગ્યા હતા.

મુસલમાનો ધણી થોડા હતા. તેમાં પણ અડધા સવાર અને અડધા પેદલજ હતા છતાં તેઓ આ વખતે મોતની લડાઈ લડી રહ્યા હતા, તેમણે ધણી દુશ્મનોને ધુળ ચાટતા કરી દીધા હતા. અખદમના સાથીઓ પણ ધણી બહાદુરીથી લડી રહ્યા હતા. અખદમ વારંવાર તેમને જોશમાં લાવી હુમલો કરાવી રહ્યો હતો. અને એના લશ્કરીઓ જોશમાં આવી હુમલો કરતા હતા. પરંતુ તેમનો જોશો ખરોશ, એમની શુભઅતને દીલેરી મુસલમાનો પર કંઈ પણ અસર કરી શકતી નહોતી.

દરાર અને કયસ બેઉ સાથમાં હતા. બેઉ સાથમાંજ હુમલો કરતા હતા અને દરેક હુમલામાં જોછામાં જોછા બે ખ્રિસ્તીઓને ધુળ ચાટતા કરી નાખતા. અખદમના સાથવાળાઓ પર આ બંનેનો એટલો પ્રભાવ બેસી ગયો હતો કે એમની સામે ઉભા રહેવા પણ ડરતા હતા.

દરાર અને કયસ જે બાજુએ હુમલો કરતા હતા તે બાજુના દુશ્મનો દુર નારી જતા. કયસ “અસ સખ્ખરો, અસ સખ્ખરો”નો પોકાર કરતો જતો હતો. દરારની જીભ પર આ વાક્ય હતું. “અલ જન્નતો તહતા બલાલીસ સુફ” એટલે જન્નત તલવારના સાથા નીચે છે.

જે વખતે કયસ અને દરારની જોરદાર અવાજ મુસલમાનોના કાનમાં થઈ દીલમાં ફેરવતી તો તેમના દીલમાં તાજે જોશ પેદા થઈ જતો અને તેઓ સાવધ થઈ ધણી જોશથી હુમલો કરતા.

અખદમ ધારતો હતો કે ફક્ત બસો મુસલમાનો છે. થોડીકજ વાર હારીને બાંદીવાન થઈ જશે. પરંતુ જ્યારે જંગ લાંબાયું તો તે મુસલમાનોની બહાદુરી અને દીલેરીની તારીફ કર્યા વગર રહ્યો નહી. એણે યુરસાથી પોતાના લશ્કરીઓને સંબોધી તકરીર કરી તેમને શરમાવ્યા. ખ્રિસ્તીઓ જોશમાં આવી આગળ વધ્યા. મુસલમાનોએ ધણી સરદારોશીથી તેમને હુમલો અટકાવ્યો. આ વખતે લડાઈ ધણી ઝનુન સાથે થઈ રહી હતી. ખ્રિસ્તીઓ મુઝલમાનો પર અને મુસલમાનો ખ્રિસ્તીઓ પર આક્રમણ કરી રહ્યા હતા. તલવાર અને બાલાઓ લોહીનો વરસાદ વરસાવી રહ્યા હતા. ધડ અને માથા છુટા થઈ રહ્યા હતા મસેકુલ મોત સરદારોસોનો જીવ કબજ કરી રહ્યા હતા. લીલુંછમ મેદાન થોડીકજ વાર લોહીથી લાલચોળ થઈ ગયું હતું. મુસલમાનો માથું નમાવી કાપા કાપીમાં મશગુલ હતા. કયસ આ વખતે ધણીજ દીલેરી અને દીલદરોશીથી લડી રહ્યો હતો તેણે ખ્રિસ્તીઓને બોંબબેગા કરી દીધા હતા. એવી એની પાણીદાર તલવાર જેના માથા પર પડતી તેના બે બાગ કર્યા વીના રહેતી નહી. તે ધણીજ જોશો

ગભગથી લડી રહી હાદ શુભઅત આપી રહ્યો હતો. લોહીના છાંટા તેના શરીર પર પડવાથી એનું આખું શરીર શુભનર થઇ મરું હતું.

કયસ નવચુવાન હતો. આ પહેલાં તેણે કાઈ પણ લડાઈમાં ભાગ લીધો નહોતો. છતાં તે આ વખતે હુશીયાર લડવાની પેઠે લડી રહ્યો હતો. ખ્રિસ્તીઓ પર તેની ધાક ખેસી ગઈ હતી. અબ્દમ સૌથી વધુ કયસથી ડરવા લાગ્યો હતો,

હમણાં સુધી અબ્દમે લડાઈમાં ભાગ લીધો નહોતો. તે એક બાબુએ ઉભો રહી પોતાના લશ્કરને પાણી ચઢાવી રહ્યો હતો. પરંતુ એણે શેરે અખર (સીંહ) ની પેઠે કયસને હુમલો કરતાં જોયો. તો એને ગયરત આવી, અને પોતે પણ જંગની આગમાં ફાટી પડ્યો. એને લડાઈમાં ભાગ લેતો જોઈ તેના લશ્કરી-ઓનાં દીલમાં જોશ પેદા થયો. તેમણે ધણા જોશ અને ઉમંગથી મુસલમાનો પર હુમલો કર્યો. ખ્રિસ્તીઓનો આ હુમલો ધણો સખત હતો.

મુસલમાનોએ આ હુમલો પાછો હઠાવવા ધણી કોશીશ કરી પણ છેવટે ખેચાર કદમ મુસલમાનોને પાછું હકવું પડ્યું.

કયસ મુસલમાનોને પાછા હટના જોઈ ગુસ્સે થઈ ગયો. એણે ઘેડાને એડ મારી આગળ વધાર્યો અને ધણા ઝનુનથી હુમલો કર્યો.

આ વખતે ઘોડાઓની ટાપુઓથી જે ધુળ ઉડતી હતી તેના લીધે ચાંદની જાંખી પડી ગઈ હતી. ધણા ધ્વાનથી જોવા છતાં કેઈ ચીજ સા દેખાતી નહી. કયસે ધણા ધ્વાનથી અબ્દમને જોયો. આ વખતે અબ્દમ ધણા જોશથી લાઈ કરી રહ્યો હતો. કયસે અબ્દમ બણી પોતાને ઘોડો આગળ વધાર્યો, ખ્રિસ્તીઓએ એને આગળ વધતો અટકાવવા ધણી કોશીશ કરી, પરંતુ ગુસ્સે થઈને સીંહની પેઠે કોઈથી તે અટકાવ્યો કે અટક્યો નહી. ખ્રિસ્તીઓને મારતાં કાપતાં અબ્દમ પાસે જઈ પહોંચ્યો. જેથી દરે અબ્દમ પણ કયસની સામે મુકાબલો કરવા માટે તકયાર થઈ ગયો. કયસે અબ્દમ પર હુમલો કર્યો, એવામાં એકાએક ઘોડાએ ઠોકર ખાધી, કયસે બચવા માટે બનવું કર્યું પણ કંઈ વળ્યું નહી તે ભોંય પર પડી ગયો. પડનાંની સાથેજ ખ્રિસ્તીઓએજ તેને ચારે બાજુથી ઘેરી લીધો.

દરર આ દેખાવ જોઈ ખેચેન થઈ ગયા. તેમણે ધણા જોશથી ખ્રિસ્તીઓ પર હુમલો કર્યો પણ આ વખતે તેમના અને કયસના વચ્ચે સેંકડો ખ્રિસ્તીઓ આવી ગયા. જેથી દરર કયસની કામ મદદ કરી શક્યા નહી. આવી રીતે કયસ ખ્રિસ્તીઓના હાથમાં બંદીવાન થઈ ગયો.

મુસલમાનોએ કયસને બંદીવાન થતાં જોયો એમની આંખોમાં લોહી ઉતરી આવ્યું. એમણે ધણા ઝનુનમાં આવી અબ્દમના સાથવાળાઓ પર હુમલો કર્યો. અબ્દમના સાથવાળા આ હુમલો રોકી શક્યા નહી અને ધણી દૂર સુધી પાછા હટતા ચાલ્યા ગયા.

અબહમ પોતાના લક્ષ્યકરની આ હાલત જોઈ જેથી તે ગુસ્સે ચડ ગયો. તેણે મજબૂનાક થઈ કહ્યું. દીલેરો આ શું નામરદી છે. તમે જસો મુસલમાનોના હુમલાથી નાશો છો. શરમ કરો. ઉભા રહો, અને બેગા મળી કવળાતો હુમલો કરો એમનામાં ફક્ત બેજ બહાદુરો હતા. તેમાંથી એકને આપણે બંદીવાન કરી લીધો છે. હવે ફક્ત એકજ દરાર બાકી છે. જેથી તેના ઘેડાને તીર મારી જખમી કરી નીચે પાડી નાખો, અને જેવી રીતે ક્યસને બંદીવાન કર્યો છે, એવીજ રીતે દરારને પણ કેદ કરી લો, દરારને કેદ પકડતાંજ લડાઈ પુરી થઈ જશે.

અબહમના સાથવાળાઓએ તેનો અવાજ સાંભળ્યો. તેઓ શરમાયા, અને ધણી જોશથી પાછા લડવા લાગ્યા.

દરારને ક્યસના બંદીવાન થવાથી ધણોજ રંજે કબજ થઈ રહ્યો હતો. તેઓ જોજો મજબૂથી હુશમનો પર હુમલો કરી રહ્યા હતા એમની તમન્ના એ હતી કે મમે તેમ કરી ક્યસને બંદીવાનીમાંથી છુટો કરાવી લઉં પણ ચાલાક ખિરતીઓ એ ક્યસને બંદીવાન કરી લક્ષ્યકરના પાછલા ભાગમાં પહોંચાડી દીધો હતો. એટલે દરારથી ક્યસ પાસે પહોંચવું કોઈ પણ રીતે બની શકે એમ ન હતું.

જંગ હજી પણ જોર શોરથી થઈ રહી હતી, તલવારો જોર જોરથી પોતાનું કામ કરી રહી હતી. અબહમના સાથવાળાઓએ દરારના ઘેડા પર તીર વરસાવવા શરૂ કરી દીધા, અમોલ જનવર ધણી ખરાબ રીતે કાયલ થઈ ગયો, છતાં પણ પોતાના સવારના છજારા પર ખરાબર ચાલતો રહ્યો. પણ જ્યારે તે હદથી વધુ જખમી થઈ ગયો. અને તેનામાં ચાલવા ફરવાની તો ઠીક પણ ઉભા રહેવાની પણ શક્તિ રહી નહીં તો એના શરીરમાં કંપારી છુટી દરાર સમજી ગયા કે હવે ઘેડાને આખરી વખત આવી લાગ્યો છે જેથી તેઓ તરત ઘેડા પરથી પકડવા માટે, ફક્ત તેમની ઉપર નાખવામાં આવ્યા અને છેવટે તેમને પણ ક્યસની પેઠે બંદીવાન કરી લેવામાં આવ્યા. તેમનો વફાદાર ઘેડો ભોંય પર પડ્યો અને તરફડી મરણ પામ્યો.

ક્યસ અને દરારના બંદીવાન થવાથી મુસ-લમાનો નાઉમીદ થઈ ગયા. રખીઅહ, ધણી બહાદુર અને પુરજોશ મુજહીદ હતા. તેઓ આલીમ અને સારી તકરીર કરનારા હતા, તેઓ ધણી સારી તકરીર કરતા, જેથી તેમણે મુસલમાનોને નાઉમેદ થતાં જોઈ કહ્યું :-

બહાલા યુવાન ભાઈઓ, મને આશ્ચર્ય થાય છે કે તમે શા માટે નામેદ થતા જાઓ છો ? શું તમે ખુદને ભુલી ગયા ? શું તમેને આથી પણ વધુ સંખ્યાના હુશમનો પર ફતેહ નથી અપાવી ? શું ક્યસ અને દરારજ બહાદુર હતા ? શું હવે તમારામાં કોઈ બહાદુર નથી ? કેટલી બધી ચયરત અને શરમની વાત છે. આપણે જોહાદ કરવ,

આબ્યા છીએ અને શઢાદત આપણી તમન્ના છે. મોત આપણી જીંદગી છે. માટે ખુદ વાસ્તે કાફરોની સામેથી પીઠ ફેરવી નાશી ખુદનો ગજબ વહોરી ન લો. જે આપણી જીંદગી બાકી છે તો આપણને કોઈ મારી શકતાર નથી તેમજ મોત આવી છે. તો ગમે તેવા અધ્યાવની જગ્યામાં પણ બચી શકીશું નહીં. જે દીલેરાને અરબ જન્નત શણગારવામાં આવી છે. હુરો તમારી મુનતઝર છે. ફરીસ્તાએ તમારા સત્કાર માટે આવી પહોંચ્યા છે. માટે જંગ કરો અને જન્નતના હકદાર થઈ જાઓ. ખુદ તમારી તરફ જોઈ રહ્યો છે. તેજ તમારી મદદ કરશે. માટે ખુદના બંદા ચાલો, ખુદની ખુશી હાંશીલ કરવા, અને આખેરતમાં હમેશને માટે રાહત મેળાવા જંગ કરો. આપણી કામને માટે જંગ કરો. તોહીદ પરસ્તી વધારવા માટે જંગ કરો.

રબીઅહની તકરીરથી મુસલમાનોના જોશમાં એક તુફાન ઉત્પન્ન થઈ ગયું. તેમને સમાળીને અદલાદ અકબરનો પુર જોશથી નાઅરો ત્રગવ્યો અને ઘણાજ જોશો ખરોશથી હુમલો કર્યો.

અબ્દમના સાથવળા મુસલમાનોનો જોશો ખરોશ જોઈ દીંગ રહી ગયા મુસલમાનોએ ઘણી ખોડનક જંગ આરંબી દીધી. શોર બકાર આસમાન સુધી પહોંચવા લાગ્યા. લાશેથી મેદાન ભંગાઈ ગયું. લોહીના છાંટા એવી રીતે ઉડવા લાગ્યા જેમ જમીનમાંથી લોહીનો ડુવારો ચાલુ થઈ ગયો હોય.

અહમે મુસલમાનોની આ બરાદુરી જોઈ. તેણે જોરથી કહયું:- બહાદુર ખ્રિસ્તીઓ! મુસલમાનોને જુદા જુદા કરી નાખો. મારી નાખો અગર કેદ કરીલો.

આ હુકમ સાંભળતાંજ ખ્રિસ્તીઓ દુર સુધી મેદાનમાં ફેલાઈ ગયા. મુસલમાનો સમઝી ગયા કે ખ્રિસ્તીઓ આપણને ઘેરી લેવા માટે આમ કરી રહ્યા છે. જેથી ન છુટકે તેમને પણ પોતાની લાષ્ટન લાગાવવી પડી. આથી ખ્રિસ્તીઓની મનોકામના પુરી થઈ. તેમણે મુસલમાનોને તોખા પાડી જોરથી લાઘ જર કરી દીધી. મુસલમાનો નીરપાયે જુદા થઈ ગયા હતા છતાં પણ તેઓ હજી સુધી જનખાજથી જંગ કરી રહ્યા હતા, ખ્રિસ્તીઓ તેમને જીવતા બંદીવાન કરવાની શીકરમાં હતા પણ તેઓ છ'છેડાએલા સીંહની પેઠે વિક્રાળ બની ગયા હતા. ઘણીવાર સુધી તેઓ જવાંમદથી લડાઈ કરતા રહ્યા પરંતુ છેવટે તેમની પીઠ પાછળથી ફાદ ફેંકા ફેંકી બધાને કેદ કરી લીધા.

જ્યારે બધા મુસલમાનો કેદ થઈ ગયા, તો અબ્દમે બધા કેદીઓને પોતાની સામે બોલાવીને કહયું:-મુસલમાનો, તમારી બેનજીર શુજાઅને માગ દીલમાં ઘણી ઇજ્જત અને માન કાયમ કરી દીધા છે. હજરત મસીયની કસમ, તમે ઘણી જવાંમદથી લડ્યા. કાશ તમે ખ્રિસ્તી હોત કે ખ્રિસ્તી થઈ જાઓ. જે તમે આવી રીતે ખ્રિસ્તીઓના ઝંડા નીચે આ આવી રીતે દાદ સુજાઅત આપો તો આજ તમારા

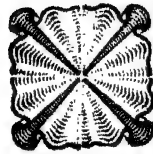
કદમો પર સોના ચાંદીતા ઢગ કરી દેવામાં આવશે હરકુલ આઝમ તમારી કદરો મન્જેલત કરશે. ખ્રિસ્તીઓ તમને માથા અને આંખો પર બેસાડતે હવે હું તમને મારી સંગાથે અંતાકીયા લઇ જઈશ પણ જો તમેજો.....અરે આ ઘોડાઓના ટાપુઓના અવાજ ક્યાંથી આવી રહ્યો છે? શું કોઇ બીજું લશકર આ બાબુ આવી રહ્યું છે?

અબહમ ચુપ થઇ ગયો. તેના સાથવાળા કાન માંડીને અવાજ સાંભળવા લાગ્યા. ઘોડાઓની ટાપુઓના અવાજ સાફ સાંભળાઇ રહ્યો હતો. પ્રથમ તો ખ્રિસ્તીઓ આ અવાજ સાંભળી હેરાન થયા. પરંતુ તરત એવા વિચારથી ખોદબદલ થઇ ગયા કે, મુસલમાનોની મદદ માટે તો કોઇ નહિ આવતું હોય

અવાજ પળે પળે પાસે આવી રહી હતી. મુસલમાનો પણ કાન માંડી અવાજ સાંભળી રહ્યા હતા. તેમના દીલમાં નમ્રતની ઉમીદની ઝાંકી કારણ ચમકી. તેઓએ ધાર્યું કે કાંઈ મુસલમાનોને આ જંગની ખતર મળી હોય અને તે એ દોડના આવી રહ્યા હોય, આ વિચારે તેમના ચહેરા પર ખુશાલીનાં ચિન્હો જણાવા લાગ્યા. અને પોતાનો છુટકારો તરતમાં થશે એવો ભરોસો થવા લાગ્યો.

દુન્યામાં ઉમીદજ એક એવી વસ્તુ છે કે જેની હસ્તી પર જીંદગીયા કંટાળેલો માણસ પણ એક વખત પાછો કિસમત અજમાવવા તૈયાર થાય છે. જે માણસ લાંબે ગેર પહાંચી ગયો હોય, અને સફાતની ગુપ્તીમાં સપડાઇ ગયો હોય. મોટે તેની રૂઢ ખેંચવાનું કામ શરૂ કરી દીધું હોય છતાં તેના સમાવહાલા અને દોરતોને હજી પણ તેના દમ નીકળતાં સુધી એની જીંદગીની ઉમીદ રહે છે. અને તેઓ આ ઉમીદ પર ભરોસો રાખી બીમારને બચાવવા માટે તનતોડ કોશીલો કરે છે.

ઉમીદ ફક્ત માણસો માટે ખુશીનું કારણ નથી. યત્રકે દરેક પ્રાણી પણ ઉમીદ સેવે છે. જેથીજ મુસલમાનોને પણ મોતાના છુટકા માટે ઉમીદ અંધાઇ. અને એજ ઉમીદે એમના દીલોમાં જરૂર સરખી ખુશી પેદા કરી.

પ્રકરણ સાતમું.

————(૦)————

શાહબઝી જયતુન

વેહ કામત ખુશ નહિ કબાએ નાબ

યક સરોનાબ હય જો ખના હો ખરએ નામ

હમણાં અવાજ બહુ પાસેથી આવી રહ્યો હતો. એમ જણાતું હતું કે ઘોડા ધીમે ધીમે આવી રહ્યા છે. ઘોડાના ટાપુઓના અવાજ સાથે ખ્રિસ્તીઓના બોલવાનો પણ અવાજ સંભળાઈ રહ્યો હતો. આ અવાજ સાંભળી ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો જુદા જુદા અનુમાનો કરવા લાગ્યા હતા. બન્ને ગુચવણમાં પડ્યા હતા. એથી એમના દીલોમાં આ ગુચવણથી શીકર, અને શીકરથી બંધ પેદા થઈ ચુક્યો હતો.

ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો બન્ને જો બાળુથી અવાજ આવી રહ્યો હતો, આંખો ફાડી આશ્વા નિરાશાની નજરે જોઈ રહ્યા હતા. આ બાળુ ધ્રુવ ઉડેલી હોવાથી ચાંદની ઝાંખી પડી ગએલી હોવાથી એ જાણવું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું હતું કે આવનાર કોણ છે ?

ધીમે ધીમે હવાએ ઉડેલી ધ્રુવને દુર ખસેડી મુકી. ધ્રુવ દુર થવાથી આવનાર લશ્કર સાફ દેખાવા લાગ્યું.

આ વખત ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો માટે દુઃખ અને ચીતા બરેલો હતો. તેઓ ધણા ધ્યાનથી આવનાર લશ્કર જોવા લાગ્યા. આખરે જણાયું કે આવનાર લશ્કર ખ્રિસ્તીઓનું છે.

અખંદમ અને તેના સાથવળા આ લશ્કરને જોઈ ખુશ થઈ ગયા. તેમણે ખુશીમાં આવી ખુશાલીના પોકાર કરવા લાગ્યા.

મુસલમાનોની આશ્વાની કીરણ આમ અસોપ થઈ ગઈ. એમણે સખરો શુકર કરી માયું નમાવી લીધું અને ખુદાની મરજી પર રાજ થઈ ગયા.

આવનાર લશ્કર ખીલકુલ પાસે આવી પહોંચ્યું, તે થોડેક છેટે ઉભું રહી મયું, આવનાર લશ્કરમાંથી એક માણસે આગળ વધી અખંદમ પાસે આવ્યો. અને કહેવા લાગ્યો કે મને એ વાસ્તે મોકલવામાં આવ્યો છે કે આપને પુછી જોઉં કે આપ કોણ છો અને અહીં આ શા માટે ઉભા છો ?

અબહમને આવનાર માણસની બોલવાની રીત ઘણી ખરાબ લાગી. પણ તેના પર ધ્યાન ન આપતાં કહ્યું પહેલાં તમે કહો કે આ લશ્કર જેના સાથે તમે આવ્યા છો કયાંથી આવી રહ્યું છે? કાનું છે? એના સેનાપતી કોણ છે?

આવનાર માણસે અબહમને ઝોળખેલા ન હોવાથી તેને પણ અબહમની વાત ઘણી નાપસંદ લાગી તેણે પણ હનુજ્જર કરી નરમાસથી જવાબ આપ્યો:- આ લશ્કર હજુર આલીયહ શાહજાદી જમતુનનો છે. મરઅશથી આવી રહ્યું છે અને સેનાપતી યુકન્ના છે.

શાહજાદી જમતુન હરકુલ આજમની દીકરી હતી. એની શાદી નસતુરસ સાથે થઈ હતી. હરકુલ આજમે મરઅશ તેને ગંગીરમાં આપ્યું હતું. એ મરજુવાનીમાં વીધવા થઈ હતી. એનો શોહર નસતુરસ જાએ યરમુકમાં માર્યો ગયો હતો.

અબહમ આ દીવાં ખુશખબરી સાંભળી ઘણો ખુશ થયો. તેણે કહ્યું જહે જહે કીરમેત આજે શાહજાદી સાહેબના હજુરમાં મુલાકાતનું માન મળશે. પરંતુ આ યુકન્ના કોણ છે?

પેલા માણસે આશ્ચર્ય સાથે અબહમને જોઈ જવાબ આપ્યો, આપ યુકન્નાને નથી ઓળખતા? આશ્ચર્ય છે. એમને તો આખી દુન્યા સારી રીતે ઓળખે છે. એ ખુબગાં હરતી એ છે જેણે પોતાના ભાઈ યુકન્નાને ફક્ત એટલા માટે પોતાના હાથે કલ્લ કરી નાખ્યો કે તે ઇસ્લામી મજહબની તારીફ કરતો હતો.

અબહમે જલ્દીથી કહ્યું, હું સમજી ગયો એ હકીકતના આદર્શ છે. એજને, જહાં, એ ઘણી મુદત સુધી મુસલમાનોથી લડતા રહ્યા. પણ જ્યારે મુસલમાનોએ હલ્લ ફતેહ કરી લીધું તો એ અનાકાયહ ચાલ્યા આવ્યા કેમકે હરકુલ આજમને એવી ધાર્તી લાગી ગઈ હતી કે વખતે મુસલમાનો મરઅશ પુર હુમલો કરી તેને પણ ફતેહ કરી લે તે માટે તે પણ યુકન્નાને મોકલી શાહજાદી સાહેબને દારસ સલતનતમાં બોલાવ્યા છે. જેથી યુકન્ના શાહજાદી સાહેબને લઈ અનાકાયા જઈ રહ્યા છે.

અબહમ-હું ઘણી મુદતથી યુકન્ના સાથે મુલાકાત કરવા ચાહતો હતો. યુકન્ના ઘણા બહાદુર, અકલમંદ, ચાલાક, મુદબ્બર અને દુર અંદેશ છે. આજે એમની ખરાબરી કરનાર કોઈ નથી. ખ્રિસ્તી ધર્મ પર તેઓ આશીફ છે. તેઓ મુલ્ક અને કોમના ખેરખાદ છે. મેં એમની ઘણી તારીફ સાંભળી છે.

તેજ માણસ-ખરાબે કરમ હવે આપ કહો કે કોણ છો કયાં તશરીફ લઈ જઈ રહ્યા છો?

અબહમ-મારું નામ અબહમ છે. હું પણ અનતાકાયા જઈ રહ્યા છું.

પેલા માણસે આશ્ચર્ય ભરી નજરે અબહમ બહુ જોઈ કહ્યું. અબહમ શું આદર્શ બખલાહના ફરજાંદ-અરબમંદ.

અબહમ--હા હું હમદાનનો પ્રિન્સ છું. યુકન્નાથી મુલાકાત કરીશ.

અબહમ આટલું કહી આગળ વધ્યો. પેલો માણસ અબહમ સાથે પાછળ ચાલવા લાગ્યો. આ બંને આવનાર લશ્કરની વચ્ચે પહોંચ્યા. અહીં આ એક માણસ ઘોડા પર સવાર હતો. આ માણસનો રંગ ઘોળો રતાશ પડતો હતો એનો ચહેરો ચાંદનીમાં ચળકી રહ્યો હતો. એણે જીરેહ બખતર ઉપર રેશમી લુમડા પહેરેલા હતા. માથા પર ચળકાટ મારતો સોનાનો તાજ હતો. એની પાસેજ એક માણસ ખિસ્તીએનો ઝંડો હાથમાં લઈ ઉભો હતો જેનો પરથમ એના માથા પર ઉડી રહ્યો હતો. અબહમે તેની પાસે જઈ સલામ કર્યો. તેણે સલામનો જવાબ આપ્યો. જે માણસ અબહમ સાથે આવ્યો હતો તેણે અબહમને સંબોધી કહ્યું:--“આજ હલખના આદશાહ યુકન્ના છે” પછી યુકન્નાથી અબહમની મુલાકાત કરાવતાં કહ્યું:--“હજુરેવાલા આ હમદાનના પ્રિન્સ અને આદશાહ જમસ્લદના ફરજાંદ અરબમંદ અબહમ છે.”

યુકન્નાએ અબહમથી હાથ મેળવતાં કહ્યું “મારી દીકરી ઉમીદ હતી કે હું આદશાહ જમસ્લદ અને તેમના મોટા દીકરા અબહમથી શરફ મુલાકાત કરું. મસીહના તુફલથી આપની સાથે મુલાકાત થઈ ગઈ. આપ આવતે પહોંચતાં શું કરી રહ્યા હતા?”

અબહમે નરમાસથી કહ્યું:--પહેલા મને પણ એટલું કહેવાની ઇઝાજત આપો કે મને પણ આપની સાથે મુલાકાત કરવાની દીર્ઘ તમન્ના હતી. મેં આપની બદાદુરીના કારનામાં ધણા સાંભળ્યા છે. હું ભાગ્યશાળી છું કે મારી આરબુ પુરી થઈ અને આપની સાથે જામ અચાનક મુલાકાત થઈ ગઈ. હું બનતાકીયા જઈ રહ્યો હતો. મારું લશ્કર મરજએ વાયકની બીજી બાજુ પર હતું. કાલ રાત્રે મારા કાકાનો દીકરો મારી પાસે આવ્યો. અને તેણે ખબર આપી કે બપોળે થોડીક દુર બસો મુસલમાનો પડાવ નાખી પડ્યા છે. હું આ ખબર સાંભળી ખુદ થઈ ગયો. અને મારા લશ્કરને તરત તે બાજુ દુર કરવા ફરમાવ્યું, મારો વીચાર તેમને ઉંઘનીજ હાલત પકડી લેવાનો કે કતલ કરી નાખવાનો હતો. પરંતુ તેઓ જાગી ઉઠ્યા અને ઉઠતાનીજ સાથે લડાઈ આરંભી દીધી તેઓ ફક્ત બસો હતા. અને મારી સંગાથે એક હજાર લડવઘયા છે. પણ તેઓ એવી જાંફરોસીથી લડ્યા કે મારા લશ્કરનીએ તેમના પર કાબુ મેળવ્યો કહણ થઈ પડ્યો. ઘણી મહેનતન અને ચાલમાત્રી બાદ તેઓ મારા કબજામાં આવ્યા.”

યુકન્ના ધણા ધ્યાનથી અબહમની વાત સાંભળી રહ્યો હતો. અબહમની વાત પુરી થતાંજ તેમણે પુછ્યું “શું આપે તેમને ગીરીફતાર કરી લીધા?”

અબહમ--દરેકે દરેકને ગીરીફતાર કરી લેવામાં આવ્યાં.

યુકન્નાના ચહેરા પર ગમે શીકરની ગીન્હો દેખાવા લાગ્યા પણ તરત તેણે એ ગીન્હો સંતાડ્યા અને જોરાવરીની ખુશી જાહેર કરી કહ્યું. આ કામ આપે ધણી

બહાદુરીનું કયું. પાપાએ રમ આપવી ધણી ખુશ થશે. શું એ ખખર પડી મુસલમાનોના એ નાના લશ્કરને સરદાર કાણુ છે ?

અબ્દુલ ખેતાની થતી તારીફ સાંભળી ખુશ થઇ ગયો પછી અહંકારથી કહેવા લાગ્યો. આલશ્કરના સરદારનું નામ દર્શો છે.

યુકન્ના પાછા દીલગીર થયા. આ વખતે એના ચહેરા પર રંજેગમના ચીન્હો એવા સાફ દેખાઇ રહ્યા હતા કે કોઇપણ માણસ જોઇ શકે. પણ તે પાછો સાવધ થયો. અને આશ્ચર્યથી અબ્દુલને જોઇ કહ્યું. દર્શો છે? શું આપે દર્શાવે ગીરફતાર કરી લીધો ?

અબ્દુલ--જી હાં, દર્શાવ છે. જે આપ તેને જાળખતા હો તો ચાલીને જોઇશો.

યુકન્ના--આપે ધણી જવાંમરદીથી કામ ક્યું, આપની આ બહાદુરીથી આખા ખ્રિસ્તીઓ ના મુલકમાં મશકૂર કરી દેશે. દર્શો ખરેખર બહાદુરનો શૈર છે.

અબ્દુલ--જી દર્શાવ શું મારા ધારવા પ્રમાણે બધા મુસલમાનો ખુખવાર શેરો છે, જે હું ચાલ્યાગયી કામ ન લઉં તો આ ખસો માણસ મારા લશ્કરને મુળાની પેઠે કાપીને ફેંકી દે.

યુકન્ના--એજ વાત છે. દુન્યામાં ફક્ત એક મુસલમાનોનીજ કામ છે. જે લશ્કરને રમત સમજે છે. મે ધણી વખત દર્શાવે લડતાં જોયો છે. પરંતુ કોઇ દીવસ જીરેજ બખતર પહેરી લડતાં જોયો નથી. તે હમેશાં એક ધુગી પહેરી બાકી ઉઘાડે શરીરે જંગ કરે છે, શું મજલ કે કોઇ માણસ તેની પાસે તો ચાલ્યો જાય.

અબ્દુલ--મજબૂતો માણસ છે. હું તો એને માણસ નથી સમજતો. આજે પણ તે ઉઘાડે શરીરે. વળી મોડાની પીઠ પર જીનનાખ્યા વગર એસી એવી બહાદુરી અને જવાંમરદીથી લડી રહ્યો હતા. મારા કોઇપણ સવારની તેના પાસે જવાની હીમત થતી નહોતી. ધણી મહેનત અને કાવાદવાથી એને બંદીવાન કરવામાં આવ્યો. છતાં બાકીના મુસલમાનો એવા જોશ ખરોશથી લડતા રહ્યા જેવા કે દર્શાવની હાજરીમાં લડી રહ્યા હતા. મુસલમાનોની હીમત અને બહાદુરી જોઇ હું તેમની તારીફ કર્યા વગર રહી શક્યો નહી. ધણી મુશ્કેલીથી ખુશ ખુશ કરીને એ લોકો ગીરફતાર થયા.

યુકન્ના--મને મુસલમાનોની ધણી અનુભવ છે. હું પોતે તેમની સાથે લડેલો છું. હું ઘાઈ છું કે કુદરતે તેમના અવયવો લોખંડના બનાવેલ છે. હારવું તો તે જાણતાજ નથી, સાચી વાત તો એ છે કે તમેએ ધણી બહાદુરીનું કામ ક્યું. હરકુલે આજમ તથા ખ્રિસ્તી-આલમ જેટલી પણ તમારી ઇજ્જત અફઝાલ કરે તે થોડી છે. હવે આપ મુકામ કરશો કે કુચ કરવાનો ઇરાદો છે ?

અબહમ—હું તો એ ધમ્મુ છું કે કોઈ પણ રીતે મારે પાંખો નીકળી આવે અને હું આ બસો મુસલમાન કેદીઓને લઈ ઉડું અને વહેલામાં વહેલી તકે જલદીથી અનતાકીયા પહોંચી જઈ.

યુકન્ના—તમે સાચું કહી રહ્યા છો જે વખતે આ ખુખ્વાર મુસલમાનો અંતાકીયામાં પહોંચી જશે અને ખ્રિસ્તીઓ આ લોખંડના પુતળાઓને નજરે જોશે. તે ચારે બાજુ આપની બહાદુરીનો શોર પેદા થઈ જશે. એક બાજુ હરકુલ આજમ આપના મરતબામાં ચાર ચાંદ લગાવી દેશે તેમ બીજી બાજુ ખ્રિસ્તી દુન્યામાં આપની નામના થઈ જશે. મારા ધારવા પ્રમાણે તમે એમ કરો કે હમણું એક કાસદ હરકુલ આજમની ખીદમતમાં રવાના કરી દો. તે કાસદ હજુર શાહમદી સાહબા ખેરીયતથી આવી રહ્યા છે તથા આ બસો કેદીઓની ગીરફતારીનો દાલ મલકે મોઅજજમને પહોંચાડી દે, એથી શહેનશાહે આજમ તથા અધા ખ્રિસ્તીઓને મુસલમાનો જોવાનો શોક પેદા થશે અને જ્યારે આપ અનતાકીયા પહોંચશો તો આપનો બારે પાંખધુમ સાથે સત્કાર કરવામાં આવશે.

આ વખતે અબહમના લશ્કરમાં શોરો ગુલનો અવાજ જોર જોરથી થઈ રહ્યો હતો. અને તે પળે પળે વધુ થતો જતો હતો. અબહમ તથા યુકન્ના આ શોરો ગુલ સાંભળી હેનન થયા.

યુકન્નાએ કહ્યું મને લાગે છે કે આ કેદીઓ છુટા થઈ ગયા.

અબહમે તરત કહ્યું ખુદાની કસમ આ સલમાનો શેતાન છે. પ્રથમ તો તે કબજામાં આવતા નથી અને કવચીત જો કબજામાં આવી જાય છે. તો તરત છુટી માગી જાય છે. ચાલો તપાસ કરીએ કે આ ખુમાયુમ શા કારણે થઈ રહ્યું છે. જો ખુદા ન ખવાસ્તા કેદી નાસી છુટ્યા તો મારી બધી અશ્શાઓ અને બધી મહેનતો શાહમાની ખાકમાં મળી જશે.

હવે અબહમ તથા યુકન્ના અબહમના લશ્કર તરફ રવાના થયા. પળે પળે શોરો ગુલમાં વધારો થઈ રહ્યો હતો. કોઈનો અવાજ સાફ સાંભળાતો નહોતો. જોર જોરથી બોલવું, ખુમો પાડવી અને નલવારોનો અણકાર સાફ સાંભળાઈ રહ્યો હતો.

ચાંદ અત્યારે પણ ઘણા તેજ સાથે ચમકી રહ્યો હતો. ચાંદની ચારેકાર ફેલાઈ રહી હતી. પણ જે બાજુ શોરો ગુલ થઈ રહ્યો હતો તે તરફ ધુળ ઉડવાથી ચાંદની ઝાંકી પડી ગઈ હતી.

યુકન્નાને અબહમ અપાટાબધ આગળ વધી રહ્યા હતા. જ્યારે તેઓ શોરો ગુલ થતો હતો તેની પાસે પહોંચી ગયા તો તેમણે જંગ થતી જોઈ. એ જોઈ બન્ને આશ્ચર્યમાં પડી ગયા કે લંડવાવાળા કોણ છે અબહમને યકીન થઈ ગયો કે જરૂર મુસલમાન કેદીઓ છુટી ગયા. અને તેઓ જંગ કરી રહ્યા છે. તે ધણો

એવેન થઇ ગયો. તે તરત આગળ વધ્યો. અને પોતાના એક માથુસને પુછ્યું કે આ લકાઇ શા માટે થઇ રહી છે. અને તમે કોની સાથે લડી રહ્યા છો.

પેલા અરખ ખ્રિસ્તીએ માથું નમાવી જવાખ આપ્યો “હજુર જગજગ થઇ ગયો. કાણ જાણે કેવી રીતે એ મુસલમાન કેદીઓ છુટી ગયા. એ બંનેએ એટલું તોફાન કર્યું કે ખુદાની પનાહ”

અબ્દમનો ચહેરો શીકા પડી ગયો તરત પુછ્યું. પછી શું થયું ? શું તે બંને મુસલમાનોને ગીરફતાર કરી લીધા ?

પેલા ખ્રિસ્તીએ જવાખ આપ્યો:—“હું એકને તો ગીરફતાર કરી લીધો પણ બીજો નાશી છુટ્યો છે.

અબ્દમને ગુસ્સે થઇ કહ્યું:—નાશી ગયો? ઘણી ખરાબ વાત. નાશી જનાર કાણ હતું.

ખ્રિસ્તી—એક ગુલામ હતો. એનું નામ સસીનહ છે.

= સસીનહ રસ્તે ખુદા હજરત મોહમ્મદ મુસ્તફા સં ૦ અં ૦ ૧૦ ના ગુલામ હતા. હજુરની વફાત પછી તેઓ શામના મુલકમાં જેહાદ માટે આવ્યા હતા. દરાર સાથે આ પણ ગીરફતાર થઇ ગયા હતા.

અબ્દમ—ઘણાજ અફસોસની વાત છે. આવા સખત પહેરા ચોકમાંથી એક ગુલામ નાશી ગયો. એ છુટી કેવી રીતે થઇ ગયો ?

ખ્રિસ્તી—હજુરેવાલા આમ મુસલમાનોમાં શેતાની તાકત છે. બધા કેદીઓને રેશમની મજબુત દોરીએ બાંધેલા હતા. એ બંને તાનોએ જોર કરી દોરી તોડી નાખી એ તો ઠીક થયું કે તરત તેમની ખબર લેવામાં આવી નહીં તો બધા કેદીઓ છુટાં થઇ ગયા.

અબ્દમને ગજબનાક થઇ કહ્યું:—મને મારા માથુસો ની આવી ગફતાર અને લા પરવાહી પર ઘણો અફસોસ છે. દીલ તો ચાહે છે કે પહેરાવાળાઓને સખતમાં સખત સજા કરે પણ હું આ વખતે દરગુજર કરું છું પરંતુ હવે પછી જરાપણ સુસ્તી જોઇશ તો બધા પહેરેગીરોના માથા ઉડાવી દઇશ. આ શેતાનોની ઘણીજ હોંશીયારીથી દેખરેખ રાખવી જોઇએ.

આ વખતે યુકન્ના પણ અબ્દમ પાસે આવી ગયો હતો. અબ્દમને યુકન્નાને કહ્યું આપે સાંભળ્યું એ કેદીઓએ છુટી આ તુફાન કર્યું એ બેમાંથી એક તો પાછો પકડાઇ ગયો અને એક કમખખત નાશી છુટ્યો.

યુકન્ના—એ લોકો ઘણા ચાલાક અને બહાદુર હોય છે. જ્યાં એમની દેખરેખ ઘણી હોશીયારી સાથે કરવી જોઇએ.

અબહમ—જુ હાં મે પહેરાવાળાઓના સરદારને તાકીદ કરી દીધી છે. ઠીક હવે હું હમણાજ એક કાસદ શહેનશાહની હજુરમાં રવાના કરી દઉં.

યુકન્ના—હા કાસદ જરૂર રવાના કરી દો.

અબહમે એક ખિસ્તીને બોલાવી કહ્યું. અરફમ, તમે ઝપાટાખંધ અંતાકીયા ચાલ્યા જાઓ. અને શહેનશાહના દરબારમાં પહોંચી હજુર શાહગઢી સાહેબા ખેરીયતથી આવી રહ્યા છે તે તથા આ બસો કેદીઓ ગીરફતર કરવામાં આવ્યા છે એખબર પહોંચાડી દો.

અરફમે માથું નમાવી ઘોડાપર સવાર થઈ ચાલવા માંડ્યું. અબહમે તેને ઉભો રાખી કહ્યું જુઓ તમે જે કસમ, કે ગામમાંથી પસાર થાઓ ત્યાં પણ આ મુસલમાન કેદીઓની હકીકત સંભળાવતા જાઓ. સમજી ગયા હવે ખસ તરત રવાના થઈ જાઓ.

અરફમ ઝપાટા ખંધ રવાના થઈ ગયો. તેના ગયા પછી યુકન્ના તથા અબહમે પોતપોતાના લશ્કરને મુકામ કરવાને ફરમાવ્યું. મુસલમાન કેદીઓને રેશમની મજબુત દોરીઓથી બાંધી એક તરફ જમીન પર બેસાડી દીધા. તેમને ઉઠવા માટે કંઈપણ લુગડું આપવામાં આવ્યું નહિ તે કુદરતના સાયબાન આસમાનની નીચે, ખુલ્લી હવામાં ખરફ જેવી ટાઢી જમીન પર બળપુર્વક બેસાડવામાં આવ્યા. એમની દેખરેખ રાખવા માટે એમની ચારે બાજુ જમીન પર કામળા પાથરી અને ઉપર પણ કામળા બાંધી પહેરાવાળા ગોઠવી દીધા. આ સીપાઇઓએ પહેલાંથીજ માથાથી પગ સુધી ગરમ લુગડાં પહેરેલા હતા અને એ ઉપર ગરમ કામળા એઠી લીધા હતા. જેથી ટાઢ કે ટાઢી હવા તેમને કોઈપણ રીતનું નુકસાન પહોંચાડી શકે નહીં.

આ લશ્કરને મુકામ કરે થોડીકજ વાર થઈ હશે કે પુર્વ દિશામાં સવારના ચિન્હ તરીકે અબવાળું થવા લાગ્યું ચાંદની શીડી પડવા લાગી, આ વખતે અધા સીપાઇઓ ગફલતમાં પડી ઉંઘી રહ્યો હતો. પક્ષિઓ જે રત્નોના સમયે થએલી લાડાઈના કોલાહલથી ગભરાઈ ઉઠી ગયા હતા. તેઓ ઝાડની લીલી છત્ર ડાળીઓ પર બેસી ખુદની યાદ કરી રહ્યા હતા. મુસ્લીમ કેદીઓ આ વખતે પણ જાગી રહ્યા હતા. સવારની નમાજનો વખત થવા આવ્યો હતો. પરંતુ આજે તેઓ નમાજ અદા કરી શકે એવી હાલતમાં નહોતા. એવી શીકરથી તેઓ અકળાઈ રહ્યા હતા. હવે નમાજનો વખત થઈ ગયો. હતો. જેથી મુસલમાનો પોતાના પહેરેગીરોને જગાડવા માંડ્યા પણ તેઓ પોતાની મીઠી ઉંઘનો ત્યાગ કરી બેઠાર થયા નહિ.

અબહમ—ધણી સારી સલાહ છે. હું હમણા કાસદ રવાના.....અરે સાંભળો આ શોર ખકાર કેવો થઈ રહ્યો છે.

જેથી લાચારીએ તેમણે મજારાથી નમાઝ અદા કરી. થોડીકવારમાં સુરજ નીકળી આવ્યો. તેની પીળી પીળી કીરણો ઝાડોની ટોચ તથા તંબુઓના ઉપલા ભાગ પર

પડી સોનેરી ગીલીટનો ભાગ આપવા લાગી. હવે યુકન્ના તથા અખહમના સાથવાળા જાગ્યા અને બન્ને લશ્કરમાં હાલ ચાલ શરૂ થઈ. યુકન્ના તથા અખહમ પણ નીકામાંથી જાગૃત થયા. તેઓ નિત્ય કરમથી પરવારી એક મોટા તંબુમાં બેસી વાતો કરવા લાગ્યા. આ બન્ને વાતોમાં એટલા બધા મશગુલ થઈ ગયા કે એમણે એ પણ ન જોયું કે એક ચોખદાર એમની સામે આવીને ક્યારનો ઉભો છે. બ્યારે ચોખદારને ઉભા ઉભા ધણીવાર થઈ અને એ બન્નેમાંથી કોઈએ એની સામે જોયું નહિ તેથી પોતાની હાજરી જણાવવા ખખ્ખારો તરત યુકન્નાએ એની સામે જોઈ પુછ્યું શું છે ? તમે શા માટે આવ્યા છો ?

ચોખદારે માથું નમાવી જવાબ આપ્યો. હજુરે અનવરને શાહજાદી સાહેબાએ યાદ કર્યા છે.

યુકન્ના તરત ઉભો થઈ ગયો. તેણે અખહમને કહ્યું ચાલો તમે પણ તશરીફ લઈ ચાલો.

અખહમ પણ ઉભો થયો. આ બન્ને તંબુમાંથી નીકળી દક્ષિણ દિશા બણી ચાલવા લાગ્યા. આ એક મોટું મેદાન હતું જેમાં હાલ આ બન્ને ચાલ્યા જતા હતા. તેઓ થોડેક દુર ગયા હશે કે તેમને એક લાલ રંગનો મોટો તંબુ નજરે પડ્યો. આ તંબુ પર રૂમી ઝંડો ઉડી રહ્યા હતા. તંબુની સામે જરદોશ છત હતી એ બન્ને એ સાચાના નીચે પહોંચ્યા.

લાલ તંબુના દરવાજા પાસે કેટલીક નવયુવાન ખુમસુરત છોકરીઓ હથીયારખંધ ઉભી હતી. તેઓએ ગુલની રંગનો રેશમી પોષાક ધારણ કરેલો હતો. નાળુક કમર પર સાચા કામના પટા બાંધેલા હતા. આ પટા ખેંચીને બાંધેલા હોવાથી પેલી ખુમસુરત છોકરીઓના સીનાનો ઉકાવ સાફ દેખાઈ આવતો હતો. એમના પટામાં તલવાર લટકી રહી એમના પગ ચુમી રહી હતી એમના નાળુક માથા પર જરદોશ કામની ટોપીઓ હતી. ટોપીઓ પર કલગી લગાડેલી હતી એક એક કલ-ગીઓમાં એકએક હીરો જડેલો હતો. આ પરીજમાલ છોકરીઓના કોટોની કોર જવાહરાત ટાંકેલા હતા. જેની ચમકથી આ પરીજમાલ છોકરીઓના સૌંદર્યમાં ડીક ઠીક વધારો થઈ રહ્યો હતો. આ હુસ્નની પુતળીઓ શાહજાદી જયતુનના બોડીગાર્ડના રસાલાની સવારો હતી. એમણે યુકન્નાને જોઈ પોતાની વફાદારી જણાવવા પોતાનું નાળુક માથું જરા હલાવી નમાવી દીધું. તેમના કાનોમાં પહેરેલા એરીંગોએ એમના ચોરા ગોરા ગાલ ચુમી લીધા. યુકન્નાએ એક કદમ આગળ વધી ધીમેથી કહ્યું :—“હુ” અને શાહજાદા અખહમ હજુરે શાહજાદીના હજુરમાં હાજર થવા ચાહીએ છીએ.”

તરત એક છોકરી પોતાના માથાના દીલ ફરેખ અંદાની સાથે હલાવી તંબુમાં ચાલી ગઈ અને થોડીકવારમાં પાછી આવી. સુરીલા સાહે કહ્યું “તશરીફ લઈ ચાલો.”

યુકન્ના તથા અબહમ આગળ વધ્યા, પેલી છોકરીએ દોડીને તા'યુના દરવાજા પર પડેલો પડદો ઉઠ્યો કર્યો. આ બન્ને દરવાજામાંથી થઇ તા'યુમાં દાખલ થયા.

આ તા'યુ ઘણો મોટો તથા બપકાળાં ઢલો. એના અંદરના ભાગમાં કીમતી માલીયા પાથરેલા હતા. એના અંદરનો અસ્તર અતલસનો હતો. જેના પર કાચ ચોખી દુલ ભરેલા હતા. તા'યુના વચ્ચે વચ્ચે એક કોચ હતો. તેના પાયા નક્કર ચાંદીના હતા. કોચથી થોડીદુર ઘણીજ સારી કરસીઓ ગોળાકારમાં ગોઠવેલી હતી. કોચ પર શાહનદી જમતુન ણસદ નામે અદાથી બેઠેલી હતી.

શાહનદીએ ઘણાજ ઢલકા ગુલામી રંગનો પોશાક પહેરેલો હતો. જેના પર સોનાના તાર વડે ભરત કામ કરવામાં આવ્યું હતું. કોરપર એક એક વેંત સુધી ઘણુંજ સરમ ભરત કામ કરેલું હતું. કેંકેકાણે દીલ પસંદ દુલ પણ કાઢેલા હતા. જેમાં હીરા અને જવેરાત ટંકેલા હતા. આ હીરા અને જવેરાત ઝગઝગ કરી રહ્યા હતા. એમની ચમકથી આખો તા'યુ ઝગઝગી રહ્યો હતો. તેના પ્યારા ચહેરા પર ખુરશ પડેલો હતો. છતાં પણ તેની ખુબસુરતી ચમકી રહી હતી. જેથી તેના ચહેરા સામે જીવાની કેમ હીમત કરી શકતું નહિ તેના નાણુક માથા પર અર્ધ ગાળા કારકાટના ખુબસુરત તાજ હતો. એ તાજમાં મોટા મોટા લાલ જડેલા હતા. એ લાલ એટલા બધા ચળકાટ મારી રહ્યા હતા કે જોનારની આંખો અબધ જતી હતી.

યુકન્નાને અબહમ તા'યુમાં દાખલ થતાંજ એટલા બધા વાંકા વળી ગયા કે જાણે તેઓ પેલી દુરનો જમાલની બેનજીર તસ્વીરને સીબદો કરતા હોય શાહનદીએ માથાના ઇશારાથી સલામ કર્યો અને ઘણા દીલકશ સાદે કહ્યું :- દમસીક (યુકન્નાની અટક) તમેએ રાત્રે આ જગ્યાએ મુકામ શા માટે કર્યો ? હું જેમ બને જલહીથી અનતાકીયા પહોંચી જવા ચાહુ છું. મને વરે ઘડીએ મુસલમાનો આવી લાગશે એવી ચીંતા રહ્યા કરે છે.

યુકન્નાએ અબહમ અને એહનેરામથી માયું નમાવી જવાબ આપ્યો:- આલીબેદા ! રાત્રે બ્યારે આપણે આ મુકામ પર આવ્યા તો આપણને અબહમ મળ્યા. વખતે આપ અબહમથી વાકેફ હશે.....

જમતુને વાત અટકાવીને કહ્યું:- "મેં અબહમનું નામ સાંભળ્યું છે. તેઓ જબલહના પુત્ર છે.

યુકન્ના—હજુરે સારી પેઠે જાણખ્યા. આ મારી સાથે અબહમજ છે. ને હજુરને સલામ કરવા હાજર થયા છે.

શાહનદીએ ખુરકાના નીચેથી તેજ નજરે અબહમને જોયો. અબહમને સીજદામાં પડી સલામ કર્યો. શાહનદીએ પોતાનું નાણુક માથું હલાવી સલામનો જવાબ આપ્યો,

અને સુરીલા અવાજે કહ્યું:—“હું અખદમને જોઈ ઘણી ખુશ થઈ. એમના વાલીદ પુનર્જીવાર ઘણાજ બહાદુર, ખાનદાન હરકલીયદના હમદ્દ અને રૂમી તાજના વફાદારોમાંથી છે.

અખદમે માથું નમાવી જવાબ આપ્યો:—હજુર! આપ આપના વફાદારોને ખુબ યાદ રાખો છો હું અને મારા પીતાજી હજુરેવાલા અને હજુરના વાલીદના ફરમાંબરદારો છીએ.

જયતુન—આપ બન્ને સાદગ્ય ઉભા શા માટે છો? તશરીફ રાખો.

યુકન્ના તથા અખદમે ઘણા અદગ્યથી સલામ કરી કુરસી પર બેસી ગયા.

શાહગઢીએ કહ્યું:—હમરતક તમારે રાત્રે મુકામ કરવો નહોતો. અહીંથી મુસલમાનોનો મુકામ પાસેજ છે.

યુકન્ના—હજુરેઆલી! આપણા આવતાં પહેલાં અખદમે બસો મુસલમાનોને કેદ પકડ્યા હતા.

શાહગઢીએ આશ્ચર્યની નજરે યુકન્નાને જોઈ કહ્યું:—“બસો મુસલમાનોને ગીરફતાર કર્યા? એ મુસલમાનો અહીં કેવી રીતે આવી લાગ્યા?”

યુકન્ના—સાંભળવામાં આવ્યું છે કે એ લોકો હુમલો કરવા જઈ રહ્યા હતા. રાત્રે આ જગાએ મુકામ કર્યો. અખદમને ખબર થઈ. તેમણે આવી બધાને ગીરફતાર કરી લીધા.

જયતુન—આ મુસલમાનો પણ આફગાનના પર કાળા છે. હજી કાલેજ મે સાંભળ્યું હતું કે એ લોકો હલખમાં પડેલા છે. અને આજ અહીં કુદી આવ્યા. વળી એ પણ મરઅશ પર હુમલો કરવા માટે (અખદમને સંબોધી) આપે ઘણી બહાદુરીનું કામ કર્યું બસો મુસલમાનોને કેદ કરવા એ અય્યાનું કામ છે. એ લોકો એવા બહાદુર હોય છે કે બસો તો શું પણ બે આદમીઓને કેદ કરવા આશ્ચર્ય ભરેલું કામ છે.

અખદમ શાહગઢીની જગ્યાને પોતાના વખાણ સાંભળી ખુશ થઈ રહ્યો હતો. તેણે કહ્યું આલીબંદા. મુસલમાન એટલા બધા બહાદુર નથી. જેટલા આપના જાનીસાર ખ્રિસ્તીઓ. ખ્રિસ્તીઓ વગર કારણે એમનાથી ડરવા લાગ્યા છે. હજુરના ફરમાંબરદારોમાં એવા બહાદુરો મોજુદ છે જે એકલા એક એક હજાર મુસલમાનોને પુરા પાડે.....

જયતુન—અખદમ એ વાત નથી. મુસલમાનોથી વધુ બહાદુર બીજી કોમ દુન્યામાં નથી. શું તમે યરમુકનો બનાવ ભુલી ગયા.....આ યરમુકનો બનાવ હું જીવીશ ત્યાં સુધી યાદ રહેશે.

અખદમ—હું દીલગીર છું કે મારી વાત ચીતથી હજુરને પેલા કરણ બનાવની યાદ તાજ થઈ આવી જેમાં હજુરના સામાજ્યનો નાશ થઈ ગયો હું ઘણો પસ્તાઉં...

જયતુન—પસ્તાવવાની જરૂર નથી. યરમુકમાં દસ લાખ ખ્રિસ્તીઓ હતા.

મુસલમાનો બધા મળી ત્રીસ હજાર હતા. નસતુરસ (જયતુના પતીનું નામ) એમજ કહેતા રહ્યા કે ફતેહ અમારી થશે. હું પણ એમજ ધારતી હતી. પરંતુ વાચનાકામી, અમારી પુરી હાર થઇ. મુસલમાનો કામચાળ થયા. જ્યાં મારી મસરત વ શાહમાનીનો આક્રતાજ ચરમુકમાં અસ્ત પામ્યો ત્યાં ખિસ્તીઓની તરકકી પણ પડતીના મહશુમાં આવી ગઇ છે.

અબહમ—હજુરે સાચું ફરમાવ્યું. નસતુરસ મરહુમ.....જયતુના દીલ પર નસતુરસનું નામ વારેધડીએ લેવાથી ચોટ લાગી એને પોતાનો મરહુમ શવહર બાદ આવ્યો. તેણે વાત કાપી કહ્યું:—‘અબહમ એ વાતને રહેવા દો. જો કે મરહુમને મરે મુદત થઇ ગઇ છે. છતાં હજુ પણ એમનું નામ મારા આગળ લેવામાં આવે છે. તો બેઅખત્યાર મારું દીલ બરાબ આવે છે.’

અબહમ ખામોશ થઇ ગયો. જયતુને યુકન્નાને સંબોધી કહ્યું:—‘દમસ્તક મેં કાઢ પણ વખતે મુસલમાનોને જોયા નથી. જેથી ચાલો આજે તમારી સંગાથે ચાલી તેમને જોઉં.’

યુકન્ના—હજુરે બનવર મુસલમાન અવીવેકી, સરકશ, અને ખીદામણા હોય છે. જેથી કાઢ એવો બનાવ બને કે તે કાઢ એવી હરકત કરી બેશે કે જેથી હજુરને રંજ થાય.

જયતુન—મને એમને જોવાને શોક છે. જેથી શોકની ખાતર એમનું અવીવેકીપણું બરહાસ્ત કરી લઇશ.

યુકન્ના—અહુ સાહે, જો હુકમ આપો તો કેદીઓને હજુરે આલીના તાંબુની સામે હાબર કરવામાં આવે.

જયતુન—ઠીક એમ કરો.

યુકન્ના ઉભો થયો. અને પીઠ ફેરવ્યા વગર તાંબુની બહાર નીકળી ગયો જયતુને અબહમને કહ્યું ‘હું તેને જોવા ચાહું છું’ કે જેના માણસે મને બે વાર (વીધવા) કરીને મારા મસરરતોના સુર્યને ગુરૂ કરી દીધો.

અબહમ—અફસોસ. દુન્યામાં કાઢ પણ માણસ ગમે શીકરથી ખાલી નથી. કાશ નસતુરસ મરહુમ ચરયુક જતે નહિ.

જયતુન—મરહુમને એમની કળ (મોત) લઇ ગઇ હતી...આહ.....પાકમાં (હજરત મરયમ) મને સખરો બખ્ત આપે.

જયતુન દીલગીર થઇ ચુપ થઇ ગઇ. એની એવી હાલતમાં બેઠાં થોડીકજ વાર થઇ કે યુકન્ના પાછો આવ્યો. અને કહ્યું હજુરના હુકમની તામીલ થઇ ગઇ છે. કેદીઓ તાંબુની બહાર ઉભા છે.

શાહજાદી બસદનાજ સાથે ઉભી થઇ અબહમ પણ તરત ઉભો થઇ ગયો. શાહજાદી નાજથી ધીમે ધીમે ચાલવા લાગી. તે એટલી બધી નાબુક હતી કે ચાલતાં

ચાલતાં લયકી જતી હતી. યુકના તથા અબહમ પણ તેની પછવડે ચાલવા લાગ્યા જે વખતે અબધા તંબુમાંથી બહાર આવ્યા તેમને જોઈ બાડી ગાર્ડની છોકરીઓએ પોત પોતાની નાની તલવારો મ્યાનમાંથી બહાર કઢી પોત પોતાના ખભા પર મુકી દીધી. અને શાહનદીની પાછળ બેકદર પાછળ એક લાંબી લાઇનમાં ઉભી રહી ગઇ.

મુસલમાન કેદી યા તંબુની સામે હતા. શાહનદીના પ્રશારથી તેમને તંબુના સામ્યાન નાંચે આવવામાં આવ્યા. આ કેદીઓ રેશમની મજબુત દોરીએ જકડેલા હતા. એક એક કેદી સાથે બંને ખ્રિસ્તીઓ હતા એ સિવાય તંબુની બહાર કેદીઓની દેખરેખ રાખવા માટે બેસેા ખ્રિસ્તીઓ હથીયાર ગંધ તથાચાર ઉભા હતા.

શાહનદી ગેરથી કેદીઓને જોવા લાગી.

મુસલમાનોએ શાહનદીને તથા તેના બાડી ગાર્ડની ખુબસુરત છોકરીઓ જોઈ તેઓ આ છોકરીઓ તથા તેના તેમનો સાબે સામાન જોઈ અચરજ પામ્યા. શાહનદી અને તેના અગ્રણી છોકરીઓની પોશાકના ઝગઝગાટથી એમની આંખોમાં ચકાચોન્દ પેદા થઇ ગઇ.

શાહનદીની નજર બધા કેદીઓ પર ફરી કચસના ઉપર પડી એ તેને ધણીવાર સુધી જોતી ઉભી કચસ માથું ઝુકાવી ઉભો હતો. શાહનદી એને ધ્યાન પુર્વક જોઈ રહી હતી. અબહમે કહયું જનામેવાસા આ નવજુવાન ધણોજ બચાદર છે. એણે અને ઓછામાં ઓછા આપણા ૫૦ પચાસ જન્યાઓને મોતના પાપાંગમાં માકલી દીધા.

શાહનદી ચોંકી પડી એણે કહયું હુ પણ એજ જોઈ રહી હતી કાશ એ ઇસાઇ થઇ જાય જરા એ જવાનને મારી પાસે બોલાવો.

અબહમે ઇશારો કર્યો કચસને પહેરાવાળા લઇ આવજી વધ્યા અને શાહનદીના પાસે આવી ઉભા રહી ગયા. શાહનદીએ અરબી જવાનમાં કહયું નવજુવાન તમારું નામ શું છે.

કચસે માથું ઝુકાવેલું રાખીને જવાબ આપ્યો. પરદેશી, લાચાર, મજબુમ શાહનદીએ મુસકુરાઇને કહયું. આ કોઇ નામ ન કહેવાય. મહેરબાની કરી તમારું અસલી નામ કહો.

કચસ—મારું નામ કચસ છે.

જયતુન—કેવું મજનુ નામ છે. તમારી સુરત પણે બોલી અને દીલકરેખ છે. કચસ આ મુમકીન નથી કે તમે ખ્રિસ્તી થઇ જાઓ ?

કચસ—એમ ન થઇ શકે.

જયતુન—કચસ જો તમે ઇસાઇ (ખ્રિસ્તી) થઇ જાઓ તો મરઅશની જગીર જે શહેનશાહે આજમે મને આપી છે. હું તમેને સોંપીદક એ સીવાય તમેને અખતેયાર આપવામાં આવે છે કે તમારી મરજી પડે એ છોકરી સાથે શાદી કરી લો.

કચસ—જમીનનો માલીક ખુદ છે. તે જેને ચાહે છે તેને આપે છે અને તેને માલીક બનાવી દે છે. ઝોરતોની ખુબ સુરતી ચંદ રાજની છે. જર જમીન જન (ઝોરત) શીતના, શીસાદની જડ છે. કોમ અકલમદ માણસ મજદબની તપદીલી એવીજેથી કરી શકે નહીં.

અબહમે કચસને સંખોધી કહ્યું. કચસ, અલ્પ અને માનને ખયાલમાં રાખે. તમે શાહજાદી જયતુન અબમે રમની દીકરીના હજુરમાં ઉભા છો.

કચસે નજર ઉઁચી કરી દુરે તીલઅત જયતુનને જોઇ. ખુબ 'સુરતીના કીરજો નીકાળમાંથી બહાર નીકળી રહ્યા હતા. એણે તેના રૂપે જોયા પર એક ઉડી નજર નાખી

જયતુને કહ્યું "કચસ મારી તમન્ના છે. કે તમે ખ્રિસ્તી થઇ જાઓ. ખ્રિસ્તી થઇ જવાથી તમારો બાદશાહ જેવો સત્કાર થશે ખ્રિસ્તીઓ તમને માથા અને આંખો પર બેસાડશે. કહો મંજુર છે."

કચસ—શાહજાદી સાહેબા, આમ ન થઇ શકે, હું મારો ધર્મ કોઇ પણ રીતે બદલી શકતો નથી.

જયતુન—અહસોસ સારું તમે ખુબ વીચાર કરી લો. જો કોઇ વખતે તમારો ધરાદો ખ્રિસ્તી થવાનો થઇ જાય તો તરત મને ખબર આપજો.

જે કંઇ મે કહ્યું છે તે પુરું કરવા હર હમેશ તઇયાર રહીશ.

હવે શાહજાદીએ કેદીઓને પાછા લઇ જવા ઇશારો કર્યો કેદીઓને પહેરાવાળા કેદીઓને પહેરાવાળા કેદીઓને પાછા લઇ ચાલ્યા ગયા. સંખોધી કહ્યું "સાંબલ્યું" છે કે રાત્રે કોઇ કેદી નાશી ગયો છે. જેથી ધારતી રહે છે કે તે મુસલમાનોના લશ્કરને લઇ આવે જેથી હવે અહીંયાં એક પણ પશુ મુકામ કરવો જોખમ ભરેલો છે. જેથી તરત કુચ કરી દો.

યુકન્નાએ હુકમ માથે ચડાવી સર ઝકાવી લીધું શાહજાદી તંબુમાં ચાલી મઇ યુકન્નાએ તરત કુચનો હુકમ સંભળાવી દીધો. લશ્કરે રવાનગીની તઇયારી કરવા માંડી તંબુઓ ઉપેડી ટટડુઓ પર લાદવામાં આવ્યા. સીપાઇ શસ્ત્ર સજ તઇયાર થઇ ગયા. અને બપોર થતાં પહેલાં આ લશ્કર અના તરફ કુચ કરી ગયું.

મકાણુ આઠમું

(૦)

અઝરા ગુમ.

તુમ્હી તો થે જો કે ખવાળ મેં થે,

તુમ્હી તો થે જો ખવાલમેં થે.

કહાં ગએ આંખમેં સમાકર,

કીધર ગયે મેરે દીલમેં આકર.

જે વખતે કયસ રૂખસત થયો અને દુરવશ અઝરાએ તેને તાંબુના દરવાજા પર ઉભા રહી રૂખસત કર્યો એ દરવાજામાં ઉભી રહી બણી વાર સુધી તેને જોતી રહી. જ્યારે તે નજરે દેખાંતો બંધ થયો તો એકા એક એના રક્તમાં બેચેની બેદાશ. આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યા. ચહેરાનો ગુલાબી રંગ ઉડી ગયો એ એટલી બધી બેચેન થઈ કે તે કયસને પાછો બોલાવી સાદ પાડે અને જંગ પર ન જવા વીનવે. પણ તેણે સખર કર્યો અને ખરા અંત કરણથી કયસની સલામતી માટે દુઆ માંગી.

સદમાએ અઝરાની આ હાલત જોઈ એણે ધીમેથી કહ્યું. અઝરા હોશીયાર થાઓ. લયલા પણ આ વખતે પાસેજ ઉભી હતી તેણે સદમાને સંબોધી પુછ્યું “સદમા શું છે.”

સદમાએ તરત જવાબ આપ્યો “કંઈ નહિ. હું તો અઝરાને તાંબુમાં ચાલવા માટે કહી રહી હતી.

લયલા-હા ચાલો.

હવે આ ત્રણે તાંબુમાં પાછા વળ્યા. લયલા અને સદમાનો તો જમણુ તથયાર કરવાના કાર્યમાં લાગી. અને અઝરા આમીર પાસે જઈ બેઠી અને થોડી વાર પછી પોતાના તાંબુમાં ચાલી ગઈ.

ખપોર થઈ અને બધા જમવ બેઠા તો અઝરાએ માથું દરદ કરે છે એવું બહાનું કાઢ્યું. લયલા બેચેન થઈ ગઈ. કારણ આ એની એકજ દીકરી હતી તે એને પોતાની આંખનું તુર ધરતું અજવાળું, અને નજરની રોશની સમજતી હતી. જો કોઈ વખતે અઝરાની તખીયત ખરાબ થઈ જતી તો લયલા આખી આખીરાત તેના પલંગ પર બેસી વિતાડી દેતી.

અઝરા એક જુદા તાંબુમાં ખામોશ પડી હતી. લયલા તેની પાસે આવી. અને પુછ્યું. દીકરી આવ તારી તખીયત કેવી છે ?

અઝરા બેઠી થઈ ગઈ તેણે કહ્યું “હું બીલકુલ સારી છું, આપ કંઈ શીકર ન કરો, ફક્ત મારા માથામાં દરદ છે.”

લયલા—હરદ ક્યારથી છે ?

અઝરા—હમણાજ શરૂ થયું છે.

લયલાએ અઝરાની નાડી જોઇ. બદન પર હાથ મુક્યો. તેણે કહ્યું. આતો તારું શરીર પણ ગરમ છે. કંઈ તાવ તો નથી આવ્યો ?

અઝરા સારી પેટે વાકેફ હતી કે એની મા મારી જરા પણ તકલીફથી પરેશાન થઇ જાય છે. જેથી તરત એણે કહ્યું ના હમીજન મને તાવ આવ્યો નથી.

લયલા—તું કહે છે કે તાવ નથી મને તો લાગે છે તને તાવ આવ્યો છે. હું તારા અગમીને બોલાવી દેખાડું છું.

અઝરા—આપ કહ્યું પોતે પરેશાન થાઓ છો, અને બીજાઓને પણ પરેશાન કરો છો. હું બીલકુલ તંદુરસ્ત છું.

લયલાએ પ્યારથી તેના માથા પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું મારી વહાલી દીકરી તો ખાધું કેમ નહીં.

અઝરા—મને લુખ નહોતી. હવે જો આપનો હુકમ હોય તો જમી લઉં.

લયલા—હા તારી મરજી પડે એટલું ખાઇ લે જેથી મને ચેન પડે.

અઝરા લયલા સાથે આરીને બેસી ગઇ બધાએ જમી લીધું જમીને તે પાછી પોતાના તંબુમાં ચાલી ગઇ.

આમીર પોતાની સાથે કેટલાક તંબુ લાવ્યો હતો. એક તંબુમાં એ પોતે તથા લાલા રહેતા હતા. બીજામાં કયસ, ત્રીજામાં સદમા અને અઝરા. ચોથામાં ગુલામ.

અઝરા તંબુમાં આવી તરત આડી પડી ગઇ. આઝા પડતાંજ તેને કયસ યાદ આવી ગયો. એના કલેજમાં કોઇએ મુકકો માર્યો હોય તેમ થયું. તે બેચેન થઇ ગઇ. એના નાનુક હોઠો સુકાવા લાગ્યા. આમ તેમ પાસા ફેરવવાથી તેના દીલ ફરેજ કાળા અને લાંબા વાળ આમ તેમ છુટા પડી ગયા. કેટલીક બેઅદમ લટો તેના ચાંદ જેવા ચહેરા પર આવી પડી જે બીલકુલ એવી દેખાઇ રહી હતી કે જાણે ચાંદ પર કાળી વાદળી આવી ગઇ હોય. તે એવીજ રીતે પડેલી હતી કે સદમા આવી પહોંચી. તેણે આવતાંની સાથેજ કહ્યું “મા તમોએ શોકસ્ત સ્ત્રીઓની જેવી સુરત કેમ કરી છે ?

અઝરા બેઠી થઇ ગઇ. તેણે કહ્યું, સદમા, આ વખતે મારું દીલ બહુ બેચેન છે.

સદમા અઝરાની પાસે બેસી ગઇ. તેણે હસીને કહ્યું—કયસની યાદ સતાવી રહી શો. જો એ વાત હતી તો તમોએ એને જવાબ કેમ દીધો ?

અઝરાએ બોલી સુરત કરી કહ્યું—“શું મારા અપત્યારની વાત હતી. મેં તો બહુએ ના કહી. પરંતુ તેઓએ ન માન્યું.”

સદમાએ કહ્યું એમણે તમારું કહેવું ન માની જપ કરવા ચાલ્યા ગયા.

II તમારે પણ તેમની સાથે ચાલ્યું જવું હતું.

અઝરા—કાશ હું સંગાથે જાત.....પશુ ના હું તેમની સંગાથે જઈ શકતી નહોતી.....આહ તેઓ મારું કહેવું મારી લેતે.....

શામવશરીર સદમાએ શાખીથી મુસકરાઈ કહ્યું જ્યારે તેમણે તમારું કહેવું ન મોન્યું તમે તેમનો ખ્યાલ શા માટે કરો છો ?

અઝરા—હું હૃદયના હાથે મજબુર છું

સદમા—એવું હૃદય શા કામનું જે પોતાના અખત્યારમાં ન રહે.

અઝરા—કાશ ! મારું દીલ મારા કબજામાં હોત. સદમા વખતે મમના બોલતી હું માંડી ન થઈ જાઉં.

સદમાએ અઝરાને મહોબતથી આવેશમાં આવો બાથમાં બીડી. ગુલાબના ફુલ જેવા માલ ચુમી કહ્યું:—માંડા થાય તમારા હૃદયમાં. ચાલો કાકી પાસે જઈએ, તેઓ અરખ ખાતુનેને મળવા જનાર છે. ત્યાં તમારી તબીબત ખુશ થઈ જશે.

અઝરા કંઈ જવાબ આપવા જતી હતી એવામાં લયલા આવી પહોંચી. તેણે આવતાં જ કહ્યું અઝરા, ચાલો, અરખ ખાતુનેથી મળી આવીએ. સદમા તું પણ ચાલ.

સદમા—હા. ચાલો. બહેન અઝરા પણ ચાલવા માટે તૈયાર છે.

અઝરા—સાચી વાત તો એ છે કે મારું દીલ કંઈપણ જવા ચાહતું નથી. પણ આપના હુકમની તાલીમ કરવા તૈયાર છું.

લયલા—અઝરા તું એવી કેમ થઈ ગઈ. આ તારી.....અઝરાએ વાત અટકાવીને કહ્યું “ચાલો હું પણ આવું છું.”

અઝરાએ પોતાના વાળ ઠીક કર્યા. જોડણી પર ધોળી ચાદર ઝોઢી. સદમાએ પણ ચાદર ઝોઢી લીધી. લયલા પ્રથમથીજ ચાદર ઝોઢીને આવી હતી. આ ત્રણે તંબુમાંથી બહાર નીકળી દક્ષિણ દક્ષા બણી એક મોટા મેદાન તરફ પોતાના શરીરને ચાદરો સંતાડી ચાલતી થઈ.

મુજાહેદીન સાથે તેમની જોરતો પણ હતી, એમની જોરતો માટે એક મોટા મેદાનમાં કેટલાક તંબુઓ એવી રીતે ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા તેઓ એક ઠેકાણે હોવા છતાં જુદા જુદા હતા આ મેદાનમાં વચગાળા ભાગમાં ઉંટોના ચામડાનો એક મોટો તંબુ હતો તેમાં બધી જોરતો ભગી થઈ નમાજ અદા કરતી હતી.

આ પરદા વાળો તંબુ આમીરના તંબુથી લગભગ ચાર ફર્સાંગ દુર હતો. લયલા, અઝરા, અને સદમા તંબુમાં દાખલ થઈ. એ તંબુ ખોલેલો હતો.

ખોલાહ દરારની સગી બહેન હતી, તે બણીજ ખુબસુરત, નવજુવાન, પુરબોશ, બહાદુર, અને અકબમંદ હતી, યરચુકના મુકામ પર જ્યારે ખ્રિસ્તીઓએ મુસલમાનો પર સખત હુમલો કર્યો, અને મુસલમાનો હારીને નાસવા લાગ્યા તો એમણે માથા પર ચાદર બાંધી લઈ જંગની આગમાં કુદી પડ્યા અને બણી બહાદુરીથી લડ્યા. એમને

આવી રીતે લડતાં જોઈ ખીજી ખાતુનો પણ માથા પર આદર બાંધી જોલાહની સાથે રહી ખ્રિસ્તીઓની સાથે લડવા લાગી. આ ખાતુનોએ ઘણા ખ્રિસ્તીઓને મારી ધુળ ચાટતા કરી મુક્યા તે લડાઈમાં જોલાહએ ઘણી બહાદુરીનું કામ કર્યું હતું તેજ વખતથી જોલાહની દરેક મુસલમાનના દીલમાં ઇજ્જત તથા મહોબત કાયમ થઈ ગઈ હતી. તે એ લડાઈથી આખા લશ્કરમાં મશહુર થઈ ગયા હતા.

જોલાહ પોતાના ભાઈ દરાર સાથે આ મુદ્દમાં આવી હતી, આ બન્ને ભાઈ બહેનોમાં બહુજ મહોબત હતી એવી મહોબત કે જોનો હાખલો આપવો મુશ્કેલ છે.

આ વખતે જોલાહ પાસે ઘણી ખાતુનો બેઠી હતી. તેમાં એક તો ઉમ્મે તમીમ હતા!

ઉમ્મે તમીમ, હજરત ખાલીદની બીવી હતાં. એ ઘણા બહાદુર અને અકલમંદ હતા એક વખતે એમના શવહર ખાલીદને ખ્રિસ્તીઓએ કનસરીન *

---

* કનસરીનની કૃતેહ અને ઉમ્મે તમીમની બહાદુરી બરી જંગને હાલ અહવાડીક ઇન્સાફમાં રજૂ થઈ ચુક્યા છે. તે વાંચવા બક્ષામણુ કરવામાં આવે છે. એ વાર્તાનું નામ સમદ-શીલ્પાના છે. પી બી.

ના પાસે, ઘેરી લાંબા હતા. એમણે ખબર સાંભળી એતાજ થઈ ગયા અને એકલાજ હથીયાર સજી ઘોડેસવાર થઈ રવાના થઈ ગયા અને ત્યાં પહોંચી રૂમીઓના લશ્કર પર હુમલો કરી દીધો. એમની આ જમાંમદી અને દીલેરી અને તેમની તેજ તલવારે ઘણા ખ્રિસ્તીઓને પુરા કરી નાખ્યા. ખ્રિસ્તીઓ એમનાથી ડરવા લાગ્યા. તેઓ લડતાં લડતાં હપ્પાલીદ પાસે પહોંચ્યા, હપ્પાલીદ ના સાથે રહે એટલીવાર લડતા રહ્યા કે મળહેદીન ઇસ્લામ તેમની મદદે આવી પહોંચ્યા. એમની આ બહાદુરી અને દીલેરીએ આખા લશ્કરમાં મશહુર થઈ ગયા હતા.

ખીજી ઉમ્મે અખાન હતા. એ પણ નવજવાન અને ખુબસુરત હતા, પણ ઘણાજ બહાદુર દીલેર અને ખીક વગરના હતા. એમના શવહર દમશ્કમાં શહીદ થઈ પૂગ્યા હતા. અખાનને તુમાએ શહીદ કર્યા હતા. તુમા હરકુલ આજમનો ખીજો જમાઈ હતો. ઉમ્મે અખાન પોતાના શવહરના શહાદતની ખબર સાંભળી જોશે ગઝખમાં ભરાઈ ગયા. તે જંગની આગમાં કુદી પડ્યા અને ઘણા ખ્રિસ્તીઓને કતલ કરી નાંખ્યા. અને બહાદુરીથી લડતાં લડતાં તુમાની સામે જઈ પહોંચ્યા. લાગ જોઈ તેનાં પર હુમલો કરી તેની એક આંખ ફાડી નાખી. જેથી તુમા લશ્કરમાંથી નાઠો. જેથી તેનું લશ્કર પણ નાશી છુટ્યું. આવી રીતે ખ્રિસ્તીઓની હાર થઈ. એમની આવી બહાદુરી, દીલેરી અને જુરરતે ઇસ્લામી લશ્કરમાં મશહુર થઈ ગયા. બધા લશ્કરીઓ અદબ અને માન સાથે તેમના નામ લેતા અને તેમના કારનામા અખાન કરી તેમના વખાણુ કરતા ત્રીજા અશીરહ હતાં એ પણ ઘણા અકલમંદ.

દૂર જઈએ અને ગળખના બહાદુર હતા. જ્યારે મુસલમાનો દમશકથી અજનાદેન તરફ રવાના થયા, આ વખતે ખાતુનો પાછળ રહી ગયો. ખ્રિસ્તીઓએ તેમને ગીરફતાર કરી લીધી. અશીરહ જોશી મળખમાં આવી ગયા એમણે જોશ દેવડાવી મુસ્લીમ ખાતુનોને લગાઇ માટે તકયાર થવા કહ્યું. એમણે ઝટ ખ્રિસ્તીઓ પર હુમલો કરી દીધો. ખ્રિસ્તીઓ હેરાન થઇ ગયા. જ્યારે તેમના ઘણા માણસાને મુસ્લીમ ખાતુનોએ મારી નાખ્યા ત્યારે બાકી જીવ બચાવવા નાશી છુટ્યા. જેથી અશીરહનો તેજ વખતથી બધા લશ્કરમાં પ્રખ્યાત થઇ ગયા હતા. બધા મુસલમાનો તેમનો એહસાન માનવા લાગ્યા. એવી તો ઘણી ખાતુનો, હમીદ, સાબેરા અને જહોદા વગેરે બેઠા હતા.

આ બધી ખાતુનો લયલા, અઝરા, અને સદમાને જોઇ સત્કાર કરવા માટે ઊભી થઇ. તેમણે ઘણી મસરરત અને હસમુખે એમનો ઇસતકમાલ કર્યો. પ્યારો મહોબતથી મેળી સલામ દુઆ થઇ. ખેરો આશીયત પુછવામાં આવી.

ખોલાહએ અઝરાને પોતાના સીનાથી દાખી તેના ગુલાબી ગાલ સુખી લીધા. અઝરા શરમાઇ ગયો. ખોલાહએ કહ્યું વાહ વાહ શરમાઇ ગયા. મારી ખુબસુરત બહેન તમે કેટલા બધા શરમાઉ છો? તમારી સુરત કેવી ખારી છે. ચશમે બહુ દીલ તો એજ ચાહે છે કે તમને જોયાજ કરે.

અઝરા વધુ શરમાઇ ગયો, હવે એ બધી ખાતુનો બેસી ગયો. ખોલાહએ અઝરાનો હાથ પકડીને પોતાની પાસે બેસાડી લીધી. ઉમ્મે તમીમે લયલાને સંબોધી કહ્યું, બહેન માફ કરજો તમને મળવા આવી શકી નહિ. હવે આવવાનો ધરાદો કરી રહી હતી કે તમે આવી ગયા.

લયલાએ હસીને કહ્યું. જી કેમ નહિ તમે તો જરૂર મારી પાસે આવતે એ તો મો દેખાની મહોબત હતી દીલ ન માન્યું દોડતી ચાલી આવી.

ઉમ્મે અખાને મુસકુરાઇને કહ્યું:—“લયલા ઉમ્મે તમીમ સાફ કહી રહ્યા છે. અમે બધા તમારી પાસે આવવા તકયારી કરી રહ્યા હતા.”

લયલાએ મુસકુરાઇને કહ્યું “જી તમે એમની પાસે બેઠા છો એટલે એમના તરફજ બેસશો.”

ખોલાહએ હસીને કહ્યું. “તમેએ બધા જે જુડા ઈરબ્યા. સાચી વાત એ છે કે અમે બધા તમારી પાસે આવનાર હતા.”

લયલા પંજુ હસી પડી. અને કહેવા લાગી. “બહેન માફ કરજો મને તમારી વાત પર બરોસો કરવા દીલ ના કહે છે કારણ કે હજારાત ખુબ સુરત આદમી જરા જોણું સાચું બોલે છે.

શુખ વશરીર સદમાએ હસીને કહ્યું “ખુદાનો શુક છે કે હું ખુબસુરત નથી નહી તો ચચીખન મારોપણ બરોસો કરે નહી.”

સહમાની આ વાતથી બધી ખાતુનો હસી પડી ખોલાહએ અઝરા તરફ જોઈ મુસકરાતાં કહ્યું “આપણા બધામાં સૌથી વધુ ખુબસુરત બહેન અઝરા છે એ હિસાબે એજ સઉથી ઝોણું સાચુ ખોલતા હશે. કેમ અઝરા એજ વાત છે ને”

અઝરા શરમાઈ રહી હતી એની મોટી મોટી શરમથી ભરેલી આંખો નમતી હતી, એણે મુસકરાઈ ખોલાહ સામે જોતાં કહ્યું “દરેક માણસ જેવો પોતે હોય છે તેવોજ બીજાને ધારે છે.”

ખોલાહ બે અપત્યાર હસી પડી એણે લયલાને સંમોધી કહ્યું “લો ફસલો થઈ ગયો. કેમકે તમે પણ ખુબસુરત છો. અને પોતે ઝોણું સાચુ ખોલો છો. એટલા માટે તમે સમજો છો કે બધા માણસો સાચુ ઝોણું ખાલે છે.”

આ વાત સાંભળી બધી ખાતુનો પાછી હસી પડી. ખોલાહએ અઝરાની મુનબ્બર પેશાની ચુમી કહ્યું “સાચું કહ્યું મારી પરીગ્રહ બહેન સાચુ કહ્યું.”

અઝરા વધુ શરમાઈ ગઈ. ઉમ્મે અબ્બાને કહ્યું “ખોલાહ શ્રમોએ હુસ્નની મલકાને શરમો હયાની પુતળી બનાવી દીધી. ખુદા જાણે આ છેકરી કેના ઉપર પડી છે. વાત વાતમાં શરમાય છે. હાથ પગ જુએ કેવા નાજુક છે. વખતે જંગનો મોકો આવી પડે તો તલવાર પણ ઉઘકાય નહી.”

લયલાએ ઉમ્મે અબ્બાને સંમોધી કહ્યું. અબ્બાન તમારું ધારવું બરાબર નથી. ખુદાના ફઝલો કરમથી મારી અઝરા જંગના દાર પેચથી વાકેફ છે. હજી જંગમાં તલવાર ચલાવવાનો મોકો નથી મળ્યો. પરંતુ ઘણી વખત એણે તલવારના એકબ વારમાં ખજુરીના ઝાડના બે કટકા કરી નાખ્યા છે.

ઉમ્મેઅબ્બાન મુસકરાઈ અને કહ્યું.

“અદલાહ કરે કુવ્વત વ જોશ ઝોર જ્યાદા”

અશીરહ એ લયલાને સંમોધી કહ્યું,

“જાહેન લયલા તમોએ અમારાથી જુદો મુકામ શા માટે કર્યો, અમારા પાસેજ તંજુ ઉમો કરાવ્યો હોત.”

ઉમ્મે તમામે કહ્યું. “આપને ખબર નથી એમને પોતાના શવહરથી એટલી બધી મહોબત છે કે એક ઘડીની પણ જુદાઈ સહન કરી શકતા નથી.”

લયલાએ હસીને કહ્યું “જીહા મને તો મહોબત છે. પરંતુ એમના તો પોતાના શવહરની સાથે આલુબનાવ છે તેથીજ એક ખુણામાં પડ્યા છે.

ઉમ્મે તમીમ હસી પડ્યા તેમણે કહ્યું “એ તો હું પહેલાંથીજ જાણતી હતી કે તમે મને લાજવાજ કરી દેશો.....કહો સફરમાં તો કંઈ તકલીફ તો થઈ નથી.”

લયલા-ના, સફર ઘણી આરામ અને ખુશીથી કર્યો, શાયદ તમોએ સાંભળ્યું હશે, મારો બત્રીજો ક્યસ પણ મારી સાથે આવ્યો છે. ખુદા એને ખુશ રાખે તેણે એવી ખીદમત કરી કે જરાપણ તકલીફ નથી થઈ.

ઉમ્મે તમીમ—હા સાંભળ્યું છે. રાત્રેજ તેઓ (હ. ખાલીફ) એવી વાત કરી રહ્યા હતા. મેં ક્યસ નાનો હતો ત્યારે જોયો હતો. બહુ પ્યારો જણાતો હતો હવે તો માસાઅલ્લાહ જવાન થઇ ગયો હશે ?

લયલા—જીહા. ખયરથી જવાન થઇ ગયો છે. બહુ પ્યારો છોકરો છે. સુરત પર બહુ ભોળપણ વરસે છે. ચક્ષમે બદ દુર હજારોમાં એક.

અમરા કેસની તારીફ અને તે પણ પોતાની માની જ્યાનથી સાંભળી ધણી ખુશ થઇ પરંતુ તરત ખુદા જાણે એને શું વિચાર આવ્યો કે એકએક એના કૃતિઓનો રંગ હીડી ગયો. હોશ્તરખા આંખોથી ગમે અફસોસ જાહેર થવા લાગ્યા. તેણે પોતાનું નાજુક માથું નમાવી લીધું અને કાંઈ ગમે શીકરમાં પડી ગઇ.

ખોલાહ એ લયલાને સંખોધી કહ્યું બાઇ (દાર) કહેતા હતા કે ક્યસ પણ જે હાદ પર જશે."

લયલા—હા તે પણ તમારા લાઇ સાથે ગયો છે.

સખેરા—મારો દીકરો પણ ગયો છે. ખયરથી તે પણ ક્યસની યરાખરીનો છે.

જાહેદા—મારા દીકરાએ ધણી કાશીશ કરી પરંતુ સાલારે આજમે રજ ન આપી તેને જીહાદ પર જવાની રજ ન મળતાથી ધણે રંજ થયો છે સવારથી હિસાસ ખેડો છે છે સમજાવી આવી છું.

ખોલાહ—ફક્ત ખસોજ મળજેદીન તો ગયા છે. અમીનુલ ઉમ્મત કોને કોને મોકલે.

ઉમ્મે અખાન—મુદત થઇ લાઇ બંધ છે. મુસલમાનો પડ્યા પડ્યા કંટાળી ગયા છે. એટલા માટે દરેક માણસની એવી આરજી હોય છે કે મને જેહાદ પર મોકલવામાં આવે.

ઉમ્મે તમીમ—હવે મન્શાઅલ્લાહ અન્તાકીયા પર હુમલો થશે ત્યારે બધાના દીકોના હોસલા નીકળી જશે.

જાહેદા—કાંઈ જગાએ હુમલો તો થાય, પહેલાં તો એમ હતું કે દરબારે ખીલફતથી હુકમ આવે. હવે ત્યાંથી હુકમ પણ આવી ગયો છે. છતાં પણ અમીનુલ ઉમ્મત હુમલો કરતા નથી.

લયલા—આપણે એમની મસલેહતોને કેવી રીતે સમજી શકીએ કાંઈ વાતની રાહ જોઇ રહ્યા છે. જ્યાં તે વાત થઇ કે એમણે હુમલો કર્યો.

ઉમ્મે તમીમ—એજ હકીકત છે અમીનુલ ઉમ્મત ધણા બાહોશ છે.

લયલા—સાંભળ્યું છે કે અન્તાકીયામાં અહીંથી પણ વધુ ટાઇ પડે છે. ?

ઉમ્મે તમીમ—ત્યાની ટાઇનું શું પુછો છો. એ બાગને નજરે જોરનાર તો એમ કહે છે કે કાંઈ કાંઈ વખત પાણી ફરી જઇ બરફ થઇ જાય છે.

લયલા—અહ અમાન, ત્યાં લોકો શી રીતે રહેતા હશે. મારો તો અહીંયાં એવી હાલત છે કે દર વખતે હની શાલ ઝોઢી રાખું છું જરા શાલ શરીરથી જુદી આ કે ટાંકના કપારા તીરની પેઠે લાગવા માંડે છે. તો ત્યાંની ટાંક કેવી રીતે વેઠી શકાય ?

હમમે તમીમ—એ મુશ્કેલ બહુ સરદ છે. મરમ મુલે વાળા અહીંયાંની શરદી મુશ્કેલીથી બરદાસ કરી શકે છે.

આટલી વાતચીત થઈ કે જોહરના નમાજની અજાન થઈ. અજાને સામખીતાંજ સુધળી ખાતુનો ઉભી થઈ થઈ અને સામખીના નીચે પહોંચી આ જગાએ ખીજી ઘણી ખાતુનો જોગી થઈ વળુ કરી રહી હતી. ખીજી આવી રહી હતી તેમણે પાણુ વળુ ક્યો. વળુ કરી મુન્નતો પઢી મુન્નતો પઢવા બાદ ફરજ પઢવા માટે ઉભી થઈ ગઈ. એક વૃથા ખાતુન મમામ થઈ બાહીની ફેટલીક લાઇનોમાં ઉભી રહી. ફેટલીક ધરડી ખાતુનોએ સફા સીધી કરી નમાજ શરૂ થઈ. ફરજ અદા કરી, મુન્નતો પઢી નહીં પઢવા લગમગ એક કલાકમાં નમાજથી ફારેગ થઈ પોત પોતાના તાંબુ ભણી આથી ગામ. હમમે તમીમ હમમે અમાન, સામેરા, જાહેરા, જોલાહ અને લગજા બજારે જોલાહના તાંબુએ પહોંચી. હવે લયલાએ પાછા જવાની રજા માગી, હમમે તમીમે કહ્યું “જવાની ઝેટલી બધી જી હતાવળ છે. સાંજે જમીને જમો.”

લયલા—આપની ધનાવતનો શુકીયા હજણા તે રજા આથી ખીજી વખતે દેખાઈ પડશે.

હમમે અમાને મુસકરાઈ કહ્યું “અલ્લાહરે મહોબત અહીંયા આહી વહુમાં નહુ અહીં કલાહ થયા હશે. પરંતુ એમને એવું લાગે છે કે જાણે અવહરથી જુટા પડે અહવાહીઆ નીતી ગયા છે.”

લયલાએ હસીને કહ્યું “હમમેઅમાન તમેને આતો શું જવાબ આપું” ને બહેન હમમે તમીમ કહેતે તો જવાબ આપતે.”

હમમે તમીમે હસીને કહ્યું “બસ મને તો માફ રાખો. હુ છતી શકું એમ નથી.”

જોલાહએ મુસકરાઈ કહ્યું, “સાર, જો જવા આહો છો તો જાઓ. પરંતુ કાલે આવવાનો વાવહો કરતા જાઓ.”

હમમે તમીમે હોઠોમાં હસી કહ્યું “અને એ પાણુ વાવહો કરતા જાઓ કે કાલે તેમને (લયલાના શોકર આમીર તરફ ઇશારો છે) ધરાઈને જોઈ આવશો. જેથી આજો કિવસ તમે અહીં રહો પણ તેમની બાદ તમને સતાવે નહી, અને તમે ઝડપટ ચાલ્યા જાઓ નહી; જોલાહએ હસીને કહ્યું એ મુશ્કેલી છે.

લયલા—એ તો હમમે તમીમથી ફરયાકત કરો જે દરેક વખતે પોતાના શોકરના મુશ્કેલી મુશ્કેલી અડકાડી બેસી રહે છે.

ઉમ્મે તમીમે હસીને કહયું આમ મારી ઉપર ચુસ્સો શા માટે કાઠી રહ્યા છો.
લયલા—મારે જે કાંઈ કહેવાતું છે તે તમોને કહી શકું. આ બીજાઓ તો મારા સાથે જે હોકરીઓ છે.

ખોલાહ—હીક હવે વાચદો કરો કે કાલે આવીશ.

લયલા—હવે કાલે પણ હું આવું—કાલે તમો બધા મારે ત્યાં આવજો.

ઉમ્મે તમીમે કાવક મોહું રાખી કહયું “અસ એ તો એજ વાત થઇ એમને પોતાના શવહરની મુશરેફત (જુદાઇ) બીલકુલ પસંદ નથી.”

લયલા—તો ખેર તમોજ તમારા શોહરની મુશરેફત પસંદ કરી લેજો.

લયલા—તો ખેર કાલે તમોજ તમારા શોહરની મુશરેફત પસંદ કરી લેજો.

ઉમ્મે તમીમ—બહુ સારું હું આવીશ.

લયલા—ખોલાહ તમો પણ આવજો.

ખોલાહએ અઝરાને પોતાના સીના સાથે દાખી કહયું:—“આપહીની મહોબ્બતથી હું પણ આવીશ.”

લયલા—ઉમ્મે અપ્પાન તમો?

ઉમ્મે અપ્પાન—હું શા માટે નહિ આવું?

ગરબ જેટલી ખાતુનો અહીં બેઠી હતી. લયલાએ એક પછી એકને પોતાને ત્યાં આવવાનો વાચદો કરાવી તેમની રજા લઇ લયલા અઝરા અને સદમા પહેલની માફક સારી રીતે ચાહેરો ઓઢી રવાના થઈ, અને ધીમે ધીમે ચાલી પોતાના તપુમાં આવી પહોંચી. લયલા અને સદમા તો આવતાંની સાથે ઘરના કામકાજમાં મશગુલ થઇ ગઇ. અઝરા ગમગીન તથા ચીંતાતુર થઇ એક બાજુ બેસી ગઇ. એ બાકીનો દીવસ તથા રાત એણે ચીંતાતુર હૃદયે તરફડી તરફડી પુરા કર્યા. બીજે દીવસે જ્યારે તે જગી ત્યારે આગલા દીવસ કરતાં પણ વધુ બેચેન હતી. તેનો પ્યારો પ્યારો ચહેરો ધણોજ ગમગીન થઇ રહ્યો હતો. ખુબસુરત આંખોથી ગમે અફસોસના ચીન્હ દેખાતા હતા. એનું દીલ બે અખત્યાર રડવા આહતું હતું તે એટલે સુધી કે બુમો પાડીને રડવા છતાં તે સખર કરી રહી હતી. એને પોતાની હાલત પર ધણીજ નવાઇ લાગી રહી હતી. એને એમ બેઠાં બેઠાં બપોર થઇ ગઇ. બપોરનું જમણુ એણે ધણી મુશકેલીથી થોડુંક ખાધું. ખાધને પછી સુઇ ગઇ. એને સુતાં થોડીકવાર થઇ હશે કે, ખોલાહ ઉમ્મે તમીમ ઉમ્મે અપ્પાન વગેરે ખાતુનો જમણે કાલે આવવાનો વાચદો કર્યો હતો તે આવી, લયલાએ ધણીજ ખુશી અને મીઠો બતથી તેમને આવકાર આપી તેમની પાસે જઇ બેઠી. ખોલાહએ અઝરાને ચીંતાતુર અને મગમુન (ગમગીન) સુરત બેઠ કહયું. મારી હુર, તને શું થઇ ગયું? એક રાતમાં તારો ચહેરો આમ કેમ ઉતરી ગયો?

અઝરાએ 'શરમથી માથું' નમાવી જવાખ આપ્યો. અત્રે યરાબર ઉંઘ નથી આવી. તબીયત ઘણીજ બેચેન રહી.

ખોલાદએ અઝરાને ખેંચી પોતાના પગ પર બેસાડી લીધી અને હમદરદીના લેહજમાં કહ્યું: 'ઉંઘ કેમ ન આવી, શું કંઈ શીકર હતી. ?

અઝરા—શીકર તો કંઈ પણ નહોતી. ખુદાજ.....

ખોલાદએ તેને વાત કરતાં અટકાવી હુમસકુરાઈ ધીમેથી અઝરાના 'કાનમાં' કહ્યું:—'અઝરા તમેને કોઈની સાથે મિલેહોયત છે.....શું હું કહી દઉં કે તમે કોને પ્યાર કરો છો ?

ખોલાદ અઝરાથી બે ત્રણ વરસ મોટી હતી. તે ઘણી બધી સારી ચાલની અને નેક હતી.

ખોલાદની જખાનથી આ વાત સાંભળતાંજ અઝરાનું લોહી સુકાઈ ગયું. તે એ વીચારથી કે એની મહોયતનો ભેદ જાહેર ગઈ ગયો. એ હેમતાઈ ગઈ. ગમના ખોજથી એનું કાળજું મોંમાં આવવા લાગ્યું. તે સંમતી ગઈ કે તેના મહોયતની વાત જાહેર થનાંજ હમેશને માટે કયસથી જુ'હું થવું પડશે માસુમ છોકરીના દીકરા પર આ વીચારે તીરોનશીરનું કામ કયું ખોલાદએ પાછું ધીમેથી કહ્યું: 'અઝરા તમે, કયસને આહો છો. તમે લાખ સંતાડવા કોશીશ કરો પણ તમારી આંખો એ કહી રહી છે,

અઝરા આ વાત સાંભળતાં કંપી ઉઠી તેને ટાઢ ચઢી આવી. તેના પ્યારે ચહેરો, ગમના બેઝથી સફેદ થઈ ગયો. તેણે ગમે અફસોસ ભરી નજરે ખોલાદને જાંઘ ધીમેથી કહ્યું. ખુદા વારતે મારા પર રહેમ કરો. હું તમારી વાતોથી બનામ થઈ જઈશ.

ખોલાદ અઝરાની આ રથીતી જોઈ ઘણા પરતાવામાં પડી તેણે દીલાસો આપવાના હેતુથી કહ્યું:—'અઝરા હું તો હસી રહી હતી. તમે ફગુલ, મમગીન અને ચીંતાતુર થાઓ છો.

અઝરા ધીમેથી ખોલાદના પગ પરથી ઉતરી પડી. ઉમ્મે તમોમ અને ઉમ્મે અખાને, પહેલા થઈ ગએલી જ એની વાત શરૂ કરી એ વાતને લચલા, સલમા અને અઝરા ઘણા ધ્યાનથી સાંભળવા લાગ્યા. એથી અઝરાની તબીયત કંઈ ઠીક થવા લાગી થોડીવારમાં જોદરની અબ્જન થઈ. એમણે નમાજ પઢી. નમાજ પઢી લયલાએ થોડાક નાશ્તો લાવી સામે મુક્યો. બધાએ ખાધું ખાઈ રહ્યા કે તરત પછી લડાઈને વાત ચર્ચાવા લાગી. તે એટલે સુધી કે અસરની નમાજનો વખત થઈ ગયો. બધી ખાતુનોએ અસરની નમાજ પઢી. નમાજ પઢીને જેવી ઉભી થઈ કે બહાર લશ્કરમાં કંઈ શોરો મુલ થયો. લોકો હસરત અને અફસોસના ખોલ ખોલી રહ્યા હતા. આ શોર સાંભળી કુરવશ અઝરાનું દીલ જોર જોરથી ધડકવા લાગ્યું તે પોતાનું કાળજું એવી રીતે દાખીને ખેસી ગઈ જાણે તે ગમા દરદને બરદાસ્ત કરવા કોશીશ કરી રહી છે.

બધી ખાતુનો આ શોરો શુભ સાંભળી બેચેન થઈ ગઈ. એમના ચહેરા પરથી હસરત ટપકવા લાગી. બોલાઈએ લયલાને સંબોધી કહ્યું. — “જરા કોઈને મોકલી તપાસ કરાવો. કે આ શોરો શુભ કેમ થઈ ગયો છે?”

લયલા દોડીને તપુના દરવાજા પહોંચી. આમીર દરવાજાની સામે ફરી રહ્યો હતો. લયલાએ પુછ્યું. — “આ શોર કેવો થઈ રહ્યો છે?”

આમીર—હજી ખબર પડી નથી મે હમામ (યુવાનનું નામ)ને મોકલી દીધો છે. તે પાછો આવે તો ખબર પડે.

લયલાએ હુરજતા અવાજે કહ્યું. — જરા તમોજ આગળ વધીને દર્યાફત કરી લો. ખુદા ખેર કરે, માઈ. કાળજી હુરજવા લાગ્યું છે.

આમીર ચાલતો ગયો. લયલાએ, ખુમ પાડીને કહ્યું. જરા જલ્દી આવજો. તમારા પાછા આવતાં સુધી હું અહીંમાં જ ઉભી રહીશ.

આમીર આશ્ચર્ય ગયો. લયલા ઉભી ઉભી તેની વાટ જોવા લાગી. યાદીજવારમાં આમીર પાછો આવતો દેખાયો. તે ધણેજ દીક્ષગીર અને ચીંતાતુર હતો. તેના ચહેરાપર શોક અને ગમના ચીન્હ દેખાઈ રહ્યા હતા. પગ આમ તેમ પડી રહ્યા. લયલા તેની આવી હાલત જોઈ બેચેન થઈ ગઈ. તેણે દુરથીજ પુછ્યું તમે શી ખબર લાવ્યા.

આમીરે પાસે આવી જવાખ દીધો. — “હરાર અને તેના બધા સાથવાળાઓને ખ્રિસ્તીઓએ ગીરફતાર કરી લીધા છે.

લયલા આ ખબર સાંભળી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ તેનો ચહેરો ઉતરી ગયો. આંખોમાંથી ગમે અફસોસ ટપકવા લાગ્યો. તેણે હસરત ભરી નજરે આમીરને જોઈ પુછ્યું “હાય, મારો કયસ... ..એમો દરદથી તેનું હૃદય બરાબ આવ્યું. આંખોમાં આંસુઓનું પુર ચાલુ થઈ ગયું, આમીરની પણ આંખોમાં આંસુ બરાબ આવ્યા. તેણે રડસમ હાલતમાં કહ્યું “કયસ પણ ગીરફતાર થઈ ગયો.”

લયલા ઘણી આકુળગ્યાકુળ થઈ. અને તેણે નીસાસો નાખી કહ્યું. “હાય આ શું થઈ ગયું.....આહ કયસ... ..હું તને ક્યારે જોઈશ.”

આમીરના પણ આંસુઓ જરૂરી થઈ ગયા. તેણે કહ્યું. — “લયલા સખર કરો.....જો કીસ્મતમાં છે તો જલ્દી કયસની સુરત જોઈશું.”

લયલા જરૂરો કતાર રકતી પાછી ફરી. એને રકતી જોઈ બધી ખાતુનો ગમરાઈ ગઈ. ખુદાહાએ બેચેન થઈ પુછ્યું. — “હાય તમે પણ રડતા આવી રહ્યા છો. કહો શું ખબર લાવ્યા.....ખુદાયા ખેર કરજો. માઈ દીલ ઘણું બેચેન થઈ ગયું છે.”

આ વખતે અઝરા સડથી વધુ બેચેન થઈ રહી હતી. તે ગમની તસ્વીર ખતી હસરતની નજરે લયલાને જોવા લાગી. લયલાએ પાસે આવી કહ્યું. ગમતું થઈ ગયો. હશર અને તેમના બધા સાથીઓને ખ્રિસ્તીઓએ ગીરફતાર કરી લીધા.

આ હૃદયભેદક ખચરથી બધી ખાતુનોના માથા પર વીજળી તુટી પડી તે દરેક દરેક એટલી બધી ગમજદાર થઈ કે તેમની આંખોમાંથી આંસુઓ વહેવા લાગ્યા.

ખોલાદની હાલત બધી ખરાબ થઈ ગઈ. તેની ખુબસુરત આંખોમાંથી આંસુઓનો દરીયા વહેવા લાગ્યો. તેણે એક ચીખ મારી અને હસરત ભરી અવાજે કહ્યું. “યા મુખનો ઉમ્મા બચલા અચ્ચરી શીસ સજાસજે અવ તકબાકા ઉમ્મા ચીલ દરીદ કયદો કા” એટલે એ મારી માતા દીકરા, કાજ મને માલુમ થઈ જાત કે તમેને જાજરોમાંજ કહયા છે. યા લોખંડમાં કેદ કર્યો છે.”

ખોલાદને દરોર સાથે અને દરોરને ખોલાદની સાથે બધી મહોખત હતી. તેઓ એક ખીજ પર પતંગીયા પેઠે શીદા હત. જામ બહેનોમાં આવી મહોખત બધી કમ જોવામાં આવે છે. જીવી એ ખન્નેમાં હતી, ખોલાદને એટલો બધો ગમે રંજ થયો કે તેનાથી સખર કરવું દુશ્વર થઈ ગયું. તેની આંખોમાંથી આંસુઓ નેશખંધ વહી રહ્યાહતા, તેના ચહેરાનો રંગ શીકા પડી ગયો.

ખોલાદની આવી હાલત જોઈ સધળા ખાતુનોને બહો મન થયો. સર્વની આંખોમાંથી આંસુ વહી રહ્યા હતા. લયલા તથા સદમાના પશુ આંસુ ખરી હતા. પરંતુ હુરોવશ અઝરાની બધાથી જુદી કેશીબ હતી. ગમે દરદે તેણે કે તેના નાજુક બદનમાં લોહીનું એક ટીપુ પણ દેખતું નહોતું. તેની આંખો ઉઘડેલી હતી તે બધા ગમે મજાલ જાહેર કરી રહી હતી. તેના આંસુઓને રક્ષતી ગરમીએ સુકની દીધા હતા. તે હસરત અને અફસોસ ભરી નજરે જોના તેના સામે જોઈ રહી હતી. બધા રંજોગમથી એનું કાળજી મોઢામાં આવી રહ્યું હતું તેથી તે પોતાના નાજુક નાજુક હાથો વડે કાળજીને દબાવી બેઠી હતી.

અઝરાને આ વખતે બધા સદમો હતા. આ જીવજીવ સદમાથી તેની રૂઢ ગમરાવા લાગી હતી. તે ગમે દરદની પુતળી થઈ બેઠી હતી. તેની હોશિયા આંખોથી એ મન્ટેહા ગમ દેખાતો હતો. આંખોની કાકીઓ ફરતાં ફરતાં હવે બધ થઈ ગઈ હતી. રક્ષની ગરમી મગજમાં ભેગી થવા લાગી હતી. એકાએક તેના શરીરમાં ધડબડ

ધુરી. તેના સુકાઇ ગયેલાં હોઠામાંથી એક કદ્ય બેઠક ચીસ નીકળી અને તે બોંય પર ઢાંચી થઇ ગઇ.

લયલાએ પોતાની દીકરીની આવી હાલત જોઇ તે બેચેન થઇ દોડી અને અઝરા ઉપર વાંકી વળી તેને જોતાં કહ્યું. “હાય મારી દીકરી.....આહ આ તારી કેવી હાલત થઇ ગઇ.”

અઝરા બીલકુલ બેહોશ પડી હતી. એની નાડી ધણી કમજોર ચાલી રહી હતી. ‘શાસનું’ આવવું જવું બહુજ આકું થઇ રહ્યું હતું. દેખીતી રીતે તે મુરદા જેવી લાગતી હતી. બધી ખાતુનો એની ચારે બાજુ ભેગી થઇ ગઇ. બધી તેની આવી હાલત જોઇ ધણી પરેશાન થઇ. ખોલાહ તેની આ હાલત જોઇ પોતાનું ગમ કુલી ગઇ. તેણે કહ્યું “આ વખત આ છોકરીની હાલત ધણી ખરાબ છે. તમે બધા દુર ખસી જાઓ, એને હવા કરો, અને મોઢા પર પાણી છાંટો.

આ સાંભળતાંજ લયલા દુરો ગમથી નીચ મુરદા થઇ ગઇ. એની હાલત ખરાબથી વધુ ખરાબ થઇ ગઇ તેની કમર વાંકી વળી ગઇ ઉમ્મે તમીમે કહ્યું:—લયલા એટલા બધા ન ગમરાઓ, હીમત અને સખરથી કામ લો. સાફ તમે એક બાજુ ખસી જાઓ.

બધી ખાતુનો એક બાજુ થઇ ગઇ. લયલા પણ એક બાજુ ખસી ગઇ. ઉમ્મે તમીમ પંખાથી હવા કરવા લાગ્યા. સહમા દોડીને પાણી લાવી ઉમ્મે તમીમે પાણી લઇ અઝરાના ચહેરા પર પાણી છાંટવા માડ્યું.

હઝરા સંગેમરમર (આરસ પહાણ)ના ખુતની પેઠે બીલકુલ હાલ્યા ચાલ્યા વગર પડી હતી. તેની આંખો ઉઘાડી હતી પણ તેમાં કંઈ હાલ ચાલ થતી નહોતી. પાણી છાંટવાથી તથા હવા કરવાથી કંઈ ફાયદો થતો દેખાયો નહી. તેણે હાથ પગ હલાવ્યા ન તેની હાલતમાં કંઈ ફેર પડ્યો જોયો ઉમ્મે તમીમે કહ્યું છોકરીની હાલત ધણી ખરાબ છે. માટે એના બાપને તરત ખબર આપો.

લયલા ગાંડી જેવી આગળ વધી. એણે ધણી મહોબતથી અઝરાનું નાબુક માથું પોતાના પગ પર મુકી તેને જોર જોરથી હવાવતાં કહ્યું:— અઝરા, અઝરા ખુદાવાસ્તે ઉઠ. હાય હું તારી આવી હાલત ક્યા રહ્યથી જોઉં.

અઝરાએ તકલીફથી ઉંકારો બર્યો. એની આંખો રહેજ હાલવા લાગી. લયલાએ કહ્યું “મારી આંખોનું નુર રાહતે જન ખુદા વાસ્તે ઉઠ એ ખુદાવન્દા મારી અઝરાને ત હુસ્ત કરી દે.”

અઝરા મરાખર ઉંકારા બરી રહી હતી, તેનો શ્વા છે. શ્વાસ ખરાખર ચાલવા લાગ્યો. લયલાએ પાકું કહ્યું. ‘મારી દીકરી મારી અઝરા જો બરા આંખો ઉઘાડી

તારી માની સોમ વાર હાલત જો."

અઝરાએ પોતાની હોશ રૂપા આંખો ઉઘાડી તે ગભરાએલી નજરે આમ તેમ જોવા લાગી. લયલાએ તેની ચળકત પેશાની ચુમી કહ્યું. "મારી રહેરવાં આ તારી કેવી હાલત થઇ ગઇ ?

ઉમ્મે તમીમે કહ્યું. લયલા શું ગળ્ય કરો છો એક પાણુ હડી જાઓ જોતા નથી એની હાલત કેવી છે. એને વારે ધડીએ બેઠાવી પરેશાન ન કરો.

લયલા એક પાણુએ ખેશી હસરતો અફસોસ ભરી નજરે તેને જોવા લાગી. ઉમ્મે તમીમે અઝરાના પુર તુર ચેહેરાપર વળી પાછી છાટ્યું હવે અઝરાએ બરાબર આંખો ઉઘાડી નાખી આ વખતે એની મસ્તાની આંખોમાં ખુબ હસરત ભરેલી હતી. તેના ઉમેદી સાથે એક એકનું મોઢું તાકી રહી હતી. તેની આવી નજર જોઇ જોવાવાળાના દાંતના ટુકડે ટુકડા થઇ જતા હતા. બધી ખાતુનો પોતાનું દુઃખ દરદ બુલી જઇ તેના બચ્છી દયા ન દેવા લાગી ગઇ. ઉમ્મે તમીમે હમદરદી દેખાડવા કહ્યું. "મારી દીકરી, સંભાળ, હોશીયાર થા, તુ આટલી બધી દીલગીર કેમ થઇ ગઇ ?"

અઝરાએ એક લાંબી આર મારી. તેનાં આંસુ ચાલુ થઇ ગયા. તમીમને પોતાનો પોતે ઇલાજ કરી લીધો. તેને રડતી જોઇ બધી ખાતુનો પાછી બેચેન થઇ રડવા લાગી, પરંતુ ઉમ્મે તમીમે ઇશારાથી બધી ખાતુનોને ચુપ રહેવા કહ્યું. બધાએ જાણતો સખર કરી આંસુ સાફ કરી ચુપ થઇ ગઇ.

આ ખાતુનોમાં એક ખાતુન સાબેરા નામે હતી એનો દીકરો પણ દરર સાથે ગયો હતો. જો કે તે પણ ગમજવા હતી, તેના ચહેરાનો રંગ ગમે દરદથી હડી ગયો હતો. પણ તે રડતી નહોતી, તેણે કહ્યું. "એ ખાતુનને અરબ, કેટલા બધાં અફસોસની વાત છે. કે આપણે આપણા અજીજની ગીરફતારીની ખબર સાંભળી, ગસના દુઃખમાં એટલા બધા ગાફિલ થઇ ગયા કે ખુદ અને તેના રસુલના હુકમને બુલી રોવા કુટવા મઠી પડ્યા. મને જુઓ હું ધરડી છું. મારો એકનો એકજ દીકરો હતો. તે પણ ગીરફતાર થઇ ગયા. મને રંજ છે. અને તે પણ બચોજ. પરંતુ હું હાથમાય કરી ખુદાની નાફરમાની કરતીનથી. ખુદા ફરમાવે છે કે મુસીબતમાં સખર કરો. સખર કરવાવાળાને મોટો બદલો મળશે. તો હું એ સખર બની શા. માટે સવામે અજીજ ખોદ નાખું સાંભળો ખુદાએ ખુબગ પોતાના કલામે પાકમાં ફરમાવે છે. કે વખતરીક સાબેરીનલજીના ઇજ્જ અસામત હુમ મુસીબતુમ કાલુ ઇન્ના લીલાહે વ ઇન્ના મુલ્કે રાજ્જે ઉલાએકા અલમલીમ સન્- વાતુમ મીન રખ્ખે હીમ વરદમતુમ વહાએકા હો મુલ મોહ તદુન એન્ને (એવ મોહમ્મદ સ. અ. વ. સ.) અને સખર કરવાવાળાને ખુશ ખબરી સાંભળાવો. જ્યારે તેમને કોઈ મુશીબત પહોંચે. ત્યારે કહે. અલો

અલ્લાહના મલ છીએ અને અમે પાછા તેનીજ તરફ જનાર છીએ. એવાજ લોકો સુખારખાદીને લામક છે. ખુદાની તરફથી અને ગહેમતના હકદાર અને તેઓજ સીધા રસ્તા પર છે.

સાથેરાની આ નાની સરખી તકરીરે બહુ સારે અસર કર્યો બધી ખાતુનો જન્મ તો સખર કરી ખમોશ થઇ ગઇ. હવે અજગ તારી પેઠે હોશીયાર થઇ ગઇ હતી. તે બેઠી થઇ ગઇ પરંતુ હજી સુધી તેની નરગીસી આંખે આંસુઓથી ભરેલી હતી. લયલા હતી થઇ તેની પાસે બધ બેઠી. અને તેને તસક્કી દેવા જાગી.

આ ખાતુનો ખમોશ થઇને બેઠી હતી કે આમીરી સદમાને ખોલાવી સદમા દોડીને દરવાજા પર પહોંચી. આમીરે કહ્યું સદમા તારી કાફીને કહે સાલારે આજમ તાજીયત (મુસીબત વખતે તસક્કી આપવા)ના માટે તજરીફ લાગ્યા છે.

સદમાએ બઠને લયલાને કહ્યું લયલાએ બધી ખાતુનોને ખબર આપી દીધી. જામે તમામે કહ્યું આ તખુના અર્ધા ભાગમાં કામળા જટકાવી પાંદો કરી લો તેઓ પરદાનીપેલી મેર બેસી જશે.

તરત સદમા અને સાથેરાએ તખુના અર્ધા ભાગમાં દોરી બાંધી કામળા જટકાવી દીધા, જ્યારે પરદો પુરો અર્ધાજ રહ્યો તો સદમાએ જરા આમીરને ખબર આપી કે પરદો થઇ ગયો છે. આપ તેમને લઇ આવો.

સદમા પાછી વળી, આમીર તાખુમા દાખલ થયો. તેની સાથે અમીનુલ જામેત અને ખાલીફ હતા આ ત્રણે પરદાની પાસે બેસી ગયા અબુ અમીનુલે ખાતુનોને સંમોધી કહ્યું 'અય ખવાતીને અરખીયા અમારા બે શેરને કાફરોએ ગીરફતાર કરી લીધા છે. બધા મુસલમાનોને તેમના ગીરફતારીનો બણો રાજ છે. જે છડીએ મેં આ હુકમબેદક ખબર સાંભળી ત્યારે બેતઅખતવાર મારા આંસુ નીકળી પડ્યા પરંતુ મેં તરત મારા રક્ષને કમળમાં કરી લીધે. આપણે બધા ખુદાના ફરમાં બરહાર બધા છીએ ખુદાના તરફથીજ આપણને ખુશી કે ગમી પહોંચે છે. અને દરેક ખુશી કે ગમીમાં ખુદાની મસલેહત હુખમેલી છે. જેથી આપણી અ. મુસીબતમાં પણ જરૂર કેલ્લ મસલેહત હુખમેલી હશે તે આજ નહીં તો ઇન્શા અલ્લાહ હવે પછી જાહેર થશે. જેવી રીતે મેં અને તમારા ભાઈઓએ શેરાની ગીરફતારી પર સખર કર્યો છે તમે પણ સખર કરો. છતાં હું જાણું છું કે એમરતોનું દીલ નરમ હોય છે. તેઓ મહા મુશકેલીએ દીલને કમળમાં રાખી સખર કરી શકે છે પણ વાચારો કે હવે સખરો શુકર સીવાય હલાજ શું છે. આપણે મોત અને કુદરત સાથે બડી શક્તિ નથી. પછી શા માટે ખુદાની નાફરમાની કરીએ, જેથી હું બલામાંજુ કરું છું કે તમે બધા સખર કરો. અને ખુદા પાસેથી સારી વાતની આશા રાખો. તેની પાસે આપણા અજબોના

છુટકારાની દુઆ માંગો. હું હજી મુઘી અન્તાકીયાપર હુમલા કરવા અચકતો હતો. પરંતુ હવે ખીલકુલ દીલ કરીશ નહિ. ઇન્શાઅલ્લા હજી જલદીથી હુમલો કરીશ. ખુદાની ખતથી મને ઉમીદ છે કે આપણે બહુજલદીથી આપણા જાન્યાને ખ્રિસ્તીઓના હાથોમાંથી છોડાવી લઇશું.

બધી ખાતુનો હજીજ ચુપકીદી અને ખામોશી સ.થે અણુ અખીદાની વાતચીત સાંભળી રહી હતી જ્યારે તેઓ ખામોશ થયા. તો ખોલાહએ પુછ્યું. “યા અમીનુલ ઉમ્મત, આપને મજહેદીનની ગીરફતારીની ખબર કોણે આપી ?”

અણુ અખીદા—અસોપરસ્તારે તોહીદના સ.થે હજીર સરવરે કામનાત ફખરે મોજીદાત હજરત સર્ધચદેના વ મોલાના મહમદ સંઘઅમના ગુલામ સરીના પણ મયા હતા. તેઓ પોતે પણ ગીરફતાર થઇ મયા હતા. પરંતુ તેઓ ગમે તેમ કરી ત્યાંથી છુટી આવ અસરના નમાજ વખતે ઇરલમી લશકરમાં આવી પહોંચી આ રદય બેદક ખબર સંભળાવી છે.

ખોલાહએ પુછ્યું. “અસો મુસલમાનો સામટા ખ્રિસ્તીઓના હાથમાં કેવી રીતે આવી ગયા. ?

અણુ અખીદાના પાસે એ સીવાય ખીજે શો જવાબ હતો. કે “ખુદાની મરજી” આ ખનાવ એવી રીતે ખન્યો કે બધા મુસલમાનો આરામ કરી રહયા હતા. ખ્રિસ્તીઓએ અચાનક હુમલો કરી તેમને ગીરફતાર કરી લીધા.

ખોલાહ—ત્યારે બહાઇ નથી થઇ. જે મારો બાઇ લડયા વગર ગીરફતાર થઇ ગયો હશે તો ખુદાની કસમ હું અમના હકમાં કોઇ પણ દીવસે કોઇ પણ દુઆ માગનાર નથી.

ખાલીદ—દીકરી ખોલાહ, શું તું નથી જાણતી કે દરાર બહાદુરોનો પણ શેર છે. શું તને યકીન છે કે તે વગર લડે ગીરફતાર થઇ ગયો હશે ? નુર ચશમી તે લડ્યો અને તે પણ સારી પેઠે લડ્યો. તેણે દસ વીસ નહી પણ પચાસ સાઠ કાફરોને મારી નાખ્યા. દુશ્મનોએ તેના ઘોડાને જખમી કરી મારી નાખ્યો. દરાર ઘોડા પરથી કુદી પડયા તે વખતે ખ્રિસ્તીઓએ તેમને પકડી લીધા.

ખોલાહ—હવે હું મારા બાઇનો ગમ કરીશ. તેમના માટે આંસુ વહાવીસ, હાથ ઉંચા કરી તેમના છુટકારાની દુઆ માંગીશ અને જ્યારે વખત આવશે ત્યારે હું એ કાફરાથી લડીશ. જેણે મારા શેરદીલ બાઇને કેદ કર્યા છે.

અણુ અખીદા—શાખાશ, બહાદુર બડકી શાખાશ ! !

ખોલાહ—કઇ કહેવા ઇચ્છતી હતી કે મગરેખ ની અજનન થઇ. અણુ અખીદાએ અજનન સાંભળી કહ્યું. આ વખતે અજનન થઇ રહી છે. હું. નમાજ પઢવા જઇ રહ્યો છું. મારો ઇરાદો હતો કે હું સારી પેઠે તમોને સખર અને સવમની તલકીન કરું પરંતુ વખત નથી. ફક્ત એટલું સમજી લોકે ખુદાની ખુશી હાંસીલ કરવા. સંઘમ

તથા સખર જમાં છે. તમે બધા સખરો શુક કરો. અને ખુદ પાસે દુઆ માંગો કે તે દીલ્લરને ઇસ્લામને છુટકારો અપાવે.

હવે અબુ અબ્દીલ, ખાલીદ, અને આમીર તપુમાંથી બહાર નીકળી નમાજ પઢવા ચાલ્યા ગયા. બધી ખાતુનોએ વળુ કરી મગરીબની નમાજ પઢી નમાજ પઢીને બહુજ લાગણી બરી રીતે દીલથી દુઆ માંગી કે ઓ ખુદા તુ મજહેદીનને ખ્રિસ્તીઓન પાંખમાંથી છુટકારો અપાવ.

નમાજ પઢી બીજી ખાતુનો પોત પોતાના તપુ બહુ ચાલી ગઇ. લયલા ધરન કામકાજમાં લાગી ગઇ.

આ વખતે અઝરાની તખીયત કંઇ દીક થઇ ગઇ હતી. છતાં પણ બહુજ રંગે મમના ચિન્હો તેના પ્યારા ચહેરા પર જણાતા હતા. ગમે હસર- તથી તેના નાળુક હોં સુકાઇ ગયા હતા તેથી તે વારંવાર પોતાના સુકા હોંડો પર જીભ ફેરવી લીલા કરત હતી છતાં તે પાછા સુકાઇ જતા હતા. કોઇ કોઇ વખતે બ્યારે ગમે દરદ તેને બેચે- કરી મુકતા તો તે પોતાના નાળુક હોંડો ને મોતી જેવા દાંતો વડે દાખી દેતી. સદમ તેની પાસે બેસી તેને ધીરજ ધરવા આગ્રહ કરી રહી હતી. અઝરાએ હસરત ભરી નજરે સદમાને જોઇ કહ્યું 'મારી વહાલી સદમા, હવે શું થશે ? હું મારી જીંદગી કેવી રીતે વીતાડીશ ?'

સદમાનું રદ્ય બરાઇ આવ્યું. આંખોમાં આંસુઓ બરાઇ આવ્યા. છતાં તેણે ધીરજ ધરી જવાબ આપ્યો. "અઝરા હીમત ન હારો. દીલને મજબુત રાખી કામ લો મને ભરોસો છે કે કયસ છુટી જશે."

અઝરા—અસ છુટી ચુક્યો. હાય મારા દીલમાં પહેલેથીજ ધ્રુવકો હતો.

સદમા અહીંઆ ગરમી થાય છે. ચાલો બહાર જઇ જરા ફરીએ.

સદમાએ આશ્ચર્ય બરેલી નજરે અઝરાને જોઇ કહ્યું "ગરમી, આ વખતે તે ટાઢ પડી રહી છે. મને આ શાલમાં જે મે ઓઢી રાખી છે. છતાં ટાઢ લાગી રહી છે

અઝરા—આ વખતે મારી તખીયત બહુજ ગમરાઇ રહી છે. જેથી વખતે ફરવાથ કંઇક આરામ થાય.

સદમા—એમ છે તો ચાલો, પરંતુ તમે શાલને બરાબર લપેટી લો એ બન્ન ચાલવાની તકયારી કરી રહી હતી કે લયલા આવી પહોંચી તેણે કહ્યું:—અઝરા કય જાઓ છો ?

અઝરા—હમણા મારી તખીયત ગમરાઇ રહી છે. જેથી હું બહાર મેદાનમ ફરવા ચાહું છું.

લયલા—સારી વાત છે. પણ બહુ દુર જતા નહી.

અઝરા—જી. ના. અહીંઆં તપુની સામેજ ફેરવે.

હવે અઝરાને સદમામાં તપુમાંથી બહાર નીકળી આવી.

આ વખતે પહેરેક રાત વીતી ચુકી હતી. ચંદ્ર ક્યારનો નીકળી ચુક્યો હતો. ચાંદની મોટા મોટા ઝાડોની ઉંચી ઉંચી ડાળીઓ પર ફેલાય રહી હતી. ચાંદનીની રોશનીથી દરેક બાજુએ જાગવાળું થઈ રહ્યું હતું. અઝરા અને સલમા ફરતાં ફરતાં કનસરીનના રસ્તાબણી ચાલવા લાગી આ વખતે અઝરા ધણી બેચેન દેખાવા લાગી. તે સલમાના ખમાનો ટેકો લઈ ચાલી રહી હતી. સલમાએ કહ્યું. "અઝરા આટલા બધા બેચેન ન થાઓ સખર કરો. તમારી આવી બેચેની તમારો ભેદ ઉઘાડી તમને કંઈ બદનામ ન કરી મુકે.

અઝરાએ નિસાસો નાખી કહ્યું "તમે મારા દીલની હકીકતથી રાફે નથી. દીલ તો ચાહે છે કે ખુશ પાડી પાડીને રડું હાય સલમા કાફરોએ નેમને સાંકળો બાંધી મુક્યા હશે."

સલમાએ તેને ધીરજ આપતાં કહ્યું "બધા કેદીઓ સાથે એક સરખા વર્તણૂક ચલાવવામાં આવતી નથી. સુધરેલા લોકો સરદારો સાથે સારી પેઠે વર્તે છે. હમણા તમે કયસનો વધુ ખ્યાલ ન કરો. જોતા નથી થોડાકજ દીવસમાં કેટલાક બધા કમજોર થઈ ગયા છે."

અઝરાએ નીરાશાની નજરે સલમાને જોઈ કહ્યું "સલમા મને પોતાની જાનની બરોસો નથી. ફક્ત એકજ આરજુ છે અને તે એ કે તમે જાનની કયસનો ચહેરો જોઈ લઉં"

સલમા—આમના ઉમેદ ન થાઓ. ઇન્શા-અલ્લાહ તમે કયસને બચ્ચો નિજો.

અઝરા—કાશ હું કયસને જવા દેતો નહીં, અગર હું પોતે તેની સાથે ગઈ હોત, ખુદાયા મને સખર આપ નહીં તો દુન્યામાંથી ઉઠાવી લે.

આમ કહેતાંજ અઝરાના આંસુ વહેવા લાગ્યા. સલમા પણ રડવા લાગી. ધણી વાર સુધી આ બન્ને ખુબસુરત છોકરીઓ રડતી રહી. થોડી વાર પછી સલમાએ ઓઢણીના છેડાથી આંસુ સુકવતાં કહ્યું. "અઝરા તમે પણ રૂંપા છો. અને બાબનમેને પણ રડાવો છો. ખુદા વાસ્તે સખર કરો." અઝરાએ ઉઠી શ્વાસ લઈ કહ્યું "હવે સખર કરીશ.....હાય જો સખર ન કરીશ તો રડતાં રડતાં મરી જાશ... પરંતુ ના મારી સલમા મને ખુબ રડી લેવા દે. રોવાથી દીલ માહેનો રોજ નીકળી જાય છે. અને પછી તખીયત હલકી થઈ જાય છે.

સલમા—હું તમોને રોવા માટે ના નથી કહેતી પણ આવી હૃદયભેદ વાણી ન ઉચ્ચારો,

અઝરાએ ગમ બરેલા સાદે કહ્યું. સાઈ સલમા હું હવે ખ્યાન રાખીશ. આ વખતે માઈ ગળું સુકાઈ ગયું છે. તરસ બહુ લાગી છે. જો દોઢીને થોડું પાણી લઈ આવો તો તમારો મોટો એહસાન થશે.

સદ્મા—આ પણ કોઈ જોહસાનની વાત છે. પરંતુ આપણે ધરભાગી લશ્કરથી બહુ દુર નીકળી આવ્યા છીએ જો હું પાણી લેવા ચાલી જઈ તો તમે અહીંમાં જોકલા રહી જશો. ચાલો આપણે પાછા ફરીએ લશ્કર પાસે પહોંચી હું દોડી પાણી લઈ આવીશ.

અઝરા—ના સદ્મા હવે મારાથી એક ડગલું પણ ચલાશે નહિ. ધણીજ તરસ લાગી છે. જે મુસીબત મારા ઉપર તુડી પડી છે, તેથી હવે શું વધુ પડવાની છે. જેથી શીકર ન કરો. જાઓ ઝટ પાણી લઈ આવો.

—ના સદ્માઅઝરા હું તમને આવી એકાંત જગામાં એકલા મુકી પાણી લેવા નહિ જઈ ચાલો મારા ખભા પર હાથ મુકી ધીમે ધીમે ચાલો.

અઝરા—મારાથી હવે બીલકુલ ચલાવું નથી ઠીક તમે દોડીને પાણી લઈ આવો હું ધીમે ધીમે તમારી પાછળ આવું છું.

સદ્મા પાણી લેવા પાછી ફરી તે દોડતી લશ્કર બાણી ચાલી તેણે કેટલીક વાર પાછળ ફરી ફરીને અઝરાને જોઈ અઝરા ધીમે ધીમે આવી રહી હતી. તે બે શીકર થઈ વધુ તેજ ચાલવા લાગી. અને તંબુમાં પહોંચી મશ્કમાંથી એક નાના પ્યામાં પાણી ભર્યું અને તંબુમાંથી નીકળી અઝરાની સામે ચાલી.

આ વખતે ચાંદ ઉપર આવી ગયો હતો. ચાંદની આખા મેદાનમાં ફેલાઈ રહી હતી. દુરની ચીજ પણ સાફ દેખાતી હતી. સદ્મા ઉતાવળથી તે જગાએ પહોંચી ગઈ બ્યાં તેણે અઝરાને મુકી હતી. આ ઠેકાણે અઝરાનું ઠેકાણું નહોતું તેનું રક્ષ મમ અને હમરતથી ધડકવા લાગ્યું તેણે અઝરાને બોલાવવા ખુબ પાડી તેનો અવાજ મેદાનમાં ગુંગ રહ્યો તેણે આંખો ફાડી ફાડી ચારે બાજુ જોવા માંડ્યું. પરંતુ અઝરા તેની નજરે પડી નહી. તે હેરાન પરેશાન થઈ એમને એમ ઉભી રહી ગઈ.

પ્રકરચુ નવમું.

કેદીઓ પર જીલમ

—:૦:—

“આતીલસે દખનેવાલે અય આસમાં નહીં હમ,
સો ખાર કર ચુકા હે તુ દમ્તેહાં હમારા.

અખહમ, ચુકન્ના અને શાહગદી જ્યતુનની સાથે બધા મુસલમાન કેદીઓ સાથે ધણીજ ખુશી ખુશી મુસાફરી કરી રહ્યો હતો.

જે કાસદને અખહમે હરકુલ આજમની હજુર માં મોકલ્યો હતો. તે બસો મુસલમાન કેદીઓની ખખર ગામડા તથા કસબાઓમાં ખ્રિસ્તીઓને સંબળાવતાં આગળ વધી રહ્યો હતો. એજ કારણથી અખહમનું લશ્કર જે ગામડાની કે કસબાની પાસેથી નીકળતું ત્યાંના બધા રહેવાવાળા, સ્ત્રી, બાળકો, મરદ મુસલમાન કેદીઓને જોઈ ફાવે તેમ બોલતા અને અખહમના ખુબ વખાણ કરતા.

અખહમનો મીઝજ ખુશામદીઓની તારીફ સાંભળી અરશે મોઅદ્દા પર પહોંચી ગયો હતો. તે ફખરે ગરૂથી પોતાની બહાદુરી પર નાજ કરતો આગળ વધી રહ્યો હતો.

મુસલમાનોને રેશમની મજબુત દોરીએ બાંધેલા હતા તેઓ ધણીજ ચુપકાદી થી અને શાંતીથી સફર કરી રહ્યા હતા.

જ્યારે અન્તાકીયા થોડીક દુર રહી ગયું ત્યારે ખ્રિસ્તીઓનું એક મોટું લશ્કર દેખાવા લાગ્યું એ લશ્કર હરકુલ આજમના ભત્રીજાની સરદારી હેઠળ શાહગદી જ્યતુનને સત્કાર કરવા આવ્યું હતું. એ લશ્કર અખહમના લશ્કરને જોતાંજ માન આપવા ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યા. જ્યારે અખહમ પાસે આવ્યો. તો કઉંવદીને આગળથી સલામ કર્યો અને હાથને ચુંબન કર્યું અને મુસલમાન કેદીઓને જોઈ તેની બહાદુરીના વખાણ કરી મુબારકબાદી આપી.

હવે અખહમ અને કૌવદીન ઘોડા પર સવાર થઈ સાથમાં ચાલવા લાગ્યા. ખ્રિસ્તીઓના આ બન્ને લશ્કર છેક અન્તાકીયાની પાસે આવી પહોંચ્યા અહીંથી અન્તાકીયાની ઉંચી ઉંચી ધમારતો નજરે પડી રહી હતી. એવામાં એક ધણીજ મોટું લશ્કર દેખાયું આ લશ્કર પણ ખ્રિસ્તીઓનું હતું. આ લશ્કરમાં એટલા બધા માણસો હતા કે જે બાજુ નજર કરો માણસોનો સમુદ્ર જાણે હેલારે ચઢ્યો હોય આ લશ્કરની સરદારી જબલહએ લીધી હતી અને તે પણ શાહગદી જ્યતુનને સત્કાર કરવા આવ્યો હતો.

જામલ્લહ લશ્કરની વચ્ચે વચ્ચે એક મોટા દેવ જેવા ઘોડા પર સવાર થએલો હતો. તેના માથા પર લાલ રંગનો રેશમી કારબોચનું કામ કરેલો છત્ર હતો એ છત્રની લાકડીઓ ચાર સવારોએ ઉપાડેલી હતી.

જામલ્લહએ આ વખતે ધણી ભારે કીમતની રેશમી પોશાક પહેરેલી હતી. એ પોશાકના છેડાઓ ઉપર જરદોજીનું કામ કરેલું હતું એલ ખુટામાં સાચા મોતી ટાંકેલા હતા અને કુત્ર, પાંદડા પર હીરા ઝવેરાત ટાંકેલા હતા. તેણે સોનાનો ઝગઝગાટ તાજ માથે એડેલો હતો. તેની પોશાક તથા તાજ ખુબ ચળકાટ મારી રહ્યા હતા.

જ્યારે શાહજાદી જ્યતુનની સવારી પાસે આવી, તો જામલ્લહ તાજમ માટે ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. તેના ઉતરતાંજ તેના લશ્કર-રીઓ પણ ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યા. જામલ્લહ શાહજાદી જ્યતુનની પાસે ગયો શાહ-જાદી આ વખતે ઘોડા પર સવાર હતી. જામલ્લહએ ધણીજ અદ્ભુત અને માનથી તેના રકાબ (પાગડા)ને ચુમન કર્યું અને ટટાર ઉભો થઇ ગયો અને કહ્યું “શાહજાદી સાહેબ મને યકીન છે કે રસ્તામાં આપને કંઇ તકલીફ નહી થઇ હોય.”

શાહજાદીએ મધુર સાદે જવાબ આપ્યો.

ના. મને કોઇ પણ બાબતમાં તકલીફ થઇ નથી. ચુકન્ના અને તમારા દીકરા અબ્દમે મારા આરામ માટે ઘણો ખર્ચ રાખ્યો, મારો આ સફર આરામથી પુરો થયો. હા કોઇ કોઇ વખતે મુસલમાનો હુમલો કરશે એ ખીકે બેચેની રહેતી.

જામલ્લહ—હા એ ખરું છે. કે મુસલમાનો યર અશની પાસે પડેલા છે. પરંતુ જ્યારે ચુકન્ના આપની સાથે હા. જે ઘણા બહાદુર અને પુર જોશ ખ્રિસ્તી અને હજુરના મામુલી જનીસારોમાં છે. તો આપને શીકરમંદ થવાની કંઇ જરૂરત ન હોતી. એ સીવાય આપનો અદના ખાદીમ અબ્દમ પણ ખીદમતમાં હાજર હતો.

જ્યતુન—મને એ બન્નેની હાજરીથીજ હીમત બધાતી રહી. અબ્દમે બસો મુસલમાનોને ગીરફતાર કરી લીધા. ઘણીજ બહાદુરીનું આ કામ કર્યું સાચી વાત તો એ છે કે બહાદુરોની ઔલાદ પણ બહાદુર થાય છે.

જામલ્લહ પોતાના દીકરાની સાથે પોતાની પણ તારીફ સાંભળી ઘણો ખુશ થયો. તેણે કહ્યું હજુર હમેશા પોતાના ખાદીમોની અદના ખીદમતને પણ વખાણે છે. એમ તારીફ કરવાથી તેમની હીમતમાં વધારો કરવાની હોય છે નહિ તો બસો મુસલમાનોને ગીરફતાર કરવા એ શું બહાદુરીનું કામ છે ?

જ્યતુન—ના સાહેબ હું ફક્ત એમની હીમત વધારવા આમ કહેતી નથી. બસો મુસલમાનોને કેદ કરવા એ કંઇ નાની સુની વાત નથી. મે મુસલમાન કેદીઓને જોયા છે. તેઓ બધા ઘણા બહાદુર દેખાય છે હું તો એમને જોઇ આશ્ચર્યમાં પડી ગઇ.

જામલ્લહ—શાહજાદી સાહેબ, મુસલમાનો બહાદુર નથી. અસલ વાત એ છે કે

એમનામાં સંપ તથા ઇ-તેફાક છે. આ ઇ-તેફાકની બરકતથી તેઓ હમેશાં જીત મેળવી રહ્યા છે. એથી ઉલ્ટું આપણા ખ્રિસ્તીઓમાં ના ઇ-તેફાકી છે. નાહતે ફાકીને લીધેજ અમો કમજોર અને તમાલ થઈ રહ્યા છીએ. જ્યારે મુસલમાનોમાં નાહ-તેફાકી પેદા થશે તો તેઓ પણ તમાલ થઈ જશે.

જમતુન—અફસોસ એજ છે. કે ખ્રિસ્તીઓ નાહતેફાકીને લીધે બરબાદ થઈ રહ્યા છે. છતાં પણ તેમની આંખો ઉઘડતી નથી. જુઓ આ વખતે તડકામાં ધણી તેજ જણાઈ રહી છે.

જખલ્લહ—માફ કરજો, વાતોમાં ખ્યાલજ ન રહ્યો.

હવે જખલ્લહ પાછો ફર્યો. તે પોતાના ઘોડા પર સવાર થઈ ગયો. તે સવાર થયો કે તરત તેના લશકરીઓ પણ સવાર થઈ ગયા. અહીંથી અન્તાકીયા પાસે હોવાથી એની બધી ઇમારતો નજરે પડી રહી હતી જેથી જખલ્લહ એ લશકરને જીલુસના આકારે ગોઠવવા માંડ્યું. સઉથી આગળ યુકન્નાના લશકરે ચાલવા માંડ્યું. એની પાછળ શાહગદી જમતુનની સવારી ચાલવા લાગી. એની સાથમાં ખુમસુરત છોકરીઓની પલટણ હતી. શાહગદીની પાછળ અખલમનુ' લશકર અને એની પાછળ મુસલમાન કેદીઓ રવાના કરવામાં આવ્યા. આ કેદીઓ ઘોડા પર સવાર હતા ઘોડાએને એક બીજા સાથે સાંકળાથી બાંધી લેવામાં આવ્યા હતા. કેદીઓ રેશમની મજબુત દોરીએ જકડેલા હતા. કેદીઓની પાછળ જખલ્લહનું લશકર રવાના થયું.

જે વખતે આ લોકો અન્તાકીયામાં દાખલ થયા તે વખતે અન્તાકીયાના બધા ખ્રિસ્તીઓ મુસલમાન કેદીઓને જોવા નીકળી પડ્યા. બધા રસ્તા ખ્રિસ્તીઓથી ભરાઈ ગયા. મકાન, દુકાન અને તેમની અગાસીઓ ઝોરતો મરદો અને બાળકોથી ભરાઈ ગઈ. જ્યાં જુઓ ત્યાં ખ્રિસ્તીઓનો સાગર મોજા મારતો નજરે પડતો હતો. લોકો એક બીજા પર પડી રહ્યા હતા. એટલી બધી ઠંડ જમી હતી કે લશકર મુશ્કેલીથી એક એક કદમ આગળ વધી રહ્યું હતું.

મુસલમાન ધણી ખામોશી સાથે માથું નમેલું રાખી જઈ રહ્યા હતા એમણે આંખ ઉઘી કરીને એ પણ ન જોયું કે કેટલા બધા ખ્રિસ્તીઓ એમને જોવા માટે ધરબાર સુના મુકી ભેગા મળ્યા છે.

ખ્રિસ્તીઓ મુસલમાનોને ધણીજ નફરત અને ખરાબ નજરે જોઈ રહ્યા હતા. આ ખ્રિસ્તીઓમાં એવા પણ કેટલા ખ્રિસ્તી હતા જેમના સમા-વદાલાઓને મુસલમાનોએ લડાઈમાં મારી નાખ્યા હતા. એવા ખ્રિસ્તીઓ કેદીઓને એવી કીનાબરી નજરે જોઈ રહ્યા હતા કે જો તેમને હુકમ આપવામાં આવે તો તરત તેઓ મુસલમાનોના કટકા કરી નાખે.

આ તમાશાખીનો (તમાશો જોનાર)માં કેટલાક એવા હતા. કે જેમણે મુસલમાનોની ફતેહની હકીકત સાંભળી તેમને ધણીજ અઠલવાળા, અને ઇન્સાન કરતાં વધુ ગુણવાળા

સમજવા લાગ્યા હતા પરંતુ જ્યારે તેમણે નજરો નજર મુસલમાનોને જોયા. તો એ અખત્યાર પોકારી ઉઠ્યા. વાહ, વા આ તો મામુલી (સાધારણ) ઇસ્લામ છે. એમનાથી ડરવાનું શા માટે.

આ તમાશાખીનોમાં વધુ ભાગ એવા ખ્રિસ્તીઓનો હતો જેઓ કેદીઓને જેમ ખુશાલી જાહેર કરી રહ્યા હતા. તેઓ જેર જેરથી તાળીઓ પાડતા. રમાલ અને ટોપીઓ હવામાં ઉછાળતા હતા. કેટલાક તો એટલા બધા ખુશીમાં આવી ગયા હતા તેઓ રસ્તા વચ્ચે નાચાનાચ તથા કુદમકુદ કરી રહ્યા હતા.

ઝોરોતોનું એક મોટું ટોળું વાજની ગત પર નાચતું તથા ગાતું લશ્કરના મોખમ પર ચાલી રહ્યું હતું. જાણે આજે અન્તાકીયાનો દરેક ઢેનાર ખુશ હતો. એ તો એમજ ધારતા હતાકે આજે ઇદ કરતાં પણ વધુ ખુશીનો દિવસ છે.

ખુદા ખુદા કરીને આ જુલુસ શાહી મહેલ સુધી પહોંચ્યું, શાહજાદી મહેલમાં દાખલ થઇ. અહીંયાં તેનો શાહી ખાનદાનની ઝોરોતોએ બાવ બીનો સત્કાર કર્યો. જુલુસ આગળ વધી એક મોટા મેદાનમાં ઉભો રહી ગયો. આ મેદાનની પશ્ચીમ દીશાએ દરવારે આમની ધણી ઉચી, મોટી, પહોળી શાનદાર ઇમારત હતી. આ જગા એ પહોંચી બધું ખ્રિસ્તી લશ્કર કેટલીક લાઇનોમાં એવી રીતે ઉભું થઇ ગયું કે દરવારે આમમાં જવાને જરાકે અડચણ થાય નહીં.

હવે યુકન્ના, અબ્દમ અને જબલકાહ ઘોડાપરથી ઉતરી પડ્યા. મુસલમાન કેદીઓને પણ ઘોડાં પરથી ઉતારવામાં આવ્યા અને બસો ખ્રિસ્તીઓના પહેરા નીચે તેમને દરવારે આમની ઇમારતમાં દાખલ થયાં દરવારે આમની ઇમારત વિશાળ હતી. એમ તો એના ધણા રૂમ હતા અને દરેક રૂમ પણ બવ્ય હતા. પરંતુ દરવારે આમનો ખંડ બહુ મોટો હતો. આ ખંડ ત્રણસો ફુટથી વધુ પહોળો અને બસો ફુટ લાંબો હતો. બોયમાં સંગેમરમર જડેલા હતા અને છતને લાલ રંગે રંગી લીધી હતી. આ હોલમાં હજારો કુરસીઓ વચ્ચમાં જવા આવવાનો રસ્તો મુકી અર્ધ ચોળાકારે ગોઠવવામાં આવી હતી. આ કુરસીઓ પર દરવારી બપકાબ લુગડા પહેરી ભારે ઠાઠથી બેઠા હતા. એ બધાનું મોટું દક્ષિણ દીશા બણી હતું. દક્ષિણ દીશાએ હોલના છેડા પર ૧૫ ફુટ ચોરસનો એક ચબુતરો હતો. આ ચબુતરાને ચાંદીનો કંઠેરો મહેલો હતો. આ કંઠેરો ત્રણ બાજુએ હતો. ચોથી બાજુએ બીંત હતી. આ બીંતમાં એક દરવાજો હતો. આ દરવાજા પર જંડા રેશમનો પરદો પડેલો હતો. કંઠેરાની ત્રણે બાજુએ ધણા જોરાવર ખ્રિસ્તીઓ ખુદશી તરવારો હાથમાં લઇ પહેરો બરી રહ્યા હતા.

કંઠેરાની વચ્ચે વચ્ચ નકકર ચાંદીનો એક વખત હતો. આ વખતમાં સોનાથી મીનાકારી કરેલી હતી. કોરોપર ધણીજ કારીગીરીથી હીરા અને ઝવેરાતના તોરણો બાંધેલા હતા.

આ તખ્તપર ધણો જાડો અને આધેડવમનો એક ખિસ્તી ખેડેલો હતો. જણે ધણેજ કીમતી પોશાક ધારણ કરેલો હતો. એની પોશાકમાં હીરા ઝવેરાત ટાંકેલા હતા. મોટા મોટા લાલના બટન હતા. માથા પર ખુબ ચળકાટ મારતું સોનાનો તાજ હતો. એજ ખિસ્તીએનો શહેનશાહ હરકુલ આજમ હતો.

હરકુલ આજમના ચહેરા પરથી જણાતું હતું કે તે અકલમંદ અને કરેલ સવખાવનો છે. તે રૂમી જખાન સિવાય અરબી, ફારસી, અને લાતીની બાષા બહુસારી રીતે જાણતો હતો. આ વખતે દરબારમાં બીલકુલ ખામેશી હતી. બધા દરબારીઓ ચુપચાપ બેઠા હતા.

જખદલહ, અખહમ, અને ચુકન્ના આ દરબાર હોલમાં દાખલ થયા. તેઓ ધીમે ધીમે ચાલતાં કઠેરા પાસે પહોંચ્યા. તેમણે સીજદામાં પડી સલામ કર્યો. હરકુલ આજમે માથું હલાવી સલામનો જવાબ આપ્યો.

હવે મુસલમાન કેદીઓને ખિસ્તી સીપાઇઓના પહેરા નીચે કઠેરાની પાસે લઇ જવામાં આવ્યા. બાદ દરબારીઓએ નમ્ર ઉચી કરી આ મુસલમાનોને ગુસ્સા અને નફરતની નમ્રે જોયા. મુસલમાનો કઠેરા પાસે જઇ ઉભા રહી ગયા. તેમને લાગનાર ખિસ્તીઓએ જમીન પર પડી હરકુલ આજમને સીજદો કર્યો. બ્યારે તેમણે સીજદામાંથી મથું ઉચું કર્યું તો તેમને જણાયું કે મુસલમાનો પહેલાંની પેઠેજ ઉભેલા છે.

બધા દરબારીઓ ધારતા હતા કે મુસલમાનો પણ ખિસ્તીઓની પેઠે એમના શહેનશાહને સીજદો કરશે પણ તેમણે બ્યારે સીજદો ન કર્યો તો બધા ખિસ્તીઓ ગુસ્સે થઇ ગયા. જે સીપાઇઓના પહેરા નીચે તે આવ્યા હતા તેમના સરદારે પુર ગજબ થઇ કહ્યું:- “ફખ ગરના પુતળાઓ બાદશાહને સીજદો કરો.”

પેલા સરદારે અરબી જખાનમાં આ વાક્ય કહ્યો હતો. એથી મુસલમાનોને ધણો ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. એમના ચહેરા લાલ થઇ ગયા. પણ તેમણે પેલા સરદારને કંઈ જવાબ આપ્યો ન બાદશાહને સીજદો કર્યો.

કઠેરાની બાબુમાંજ એક જાડો મોટો ખિસ્તી કુરસી પર બેઠો હતો. તેના મથા અને દાઢીના વાળ ખીચડી થઇ ગયા હતા. તેનું નામ સર વરુન્દ હતું તે વઝીરે આમ હતો. આ વખતે મુલકે સોરીયામાં તેનો ડકો વાગી રહ્યો હતો. નાના કે મોટા, અમીર કે ગરીબ બધા એનાથી ડરતા હતા. તે ધણો શીતનતી, શરીર અને આ લાક હતો. તમામ રમસો. ફાજી સરદાર, સીપાઇઓ અને પાદરીઓ બધા એનાથી ડરીને ચાલતા, હરકુલ આજમ પણ હમેશાં તેનાથી ચેતતો રહેતો.

સરવરુન્દને મુસલમાનોએ સીજદો ન કર્યો જેથી ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. તે ઉભો થઇ ગયો. અને કહ્યું. “મુસલમાનો તમરી સબ્ચતાને શું થયું? શું તમો કોઇ વખતે કોઇ બાદશાહના દરબારમાં હાજર નથી થયા? શું તમો નથી જાણતા કે શહેનશાહને કેવી રીતે સલામ કરવામાં આવે છે?”

ખીજ સુસલમાનોએ તો તેના આ બકવાદ ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહિ. પરંતુ ક્યસને ગુસ્સે ચઢી આવ્યો. તેણે કહ્યું “અમો દરબારે શાહીના આદાબથી સારી પેઠે વાકેફ છીએ. અમો જાણીએ છીએ કે સાધારણ માણસોના મુકાબલામાં બાદશાહો તથા શહેનશાહોનો કેવો મરતબો હોય છે. અમો એ નકકી કરી રાખ્યું હતું કે અમો તમારા શહેનશાહને સલામ કરીશું પરંતુ તમારી સભ્યતા, અને સુધારાઓને બદનામ કરવા વાળાઓ જ્યારે અમોએ જબલ્લદ, અમહમ અને મુકન્નાને સીજદો કરતા જોયા તો અમોએ તમારી સભ્યતા પર માતમ કરી. અમારા સલામ કરવાનો ફરાવ માંડી વાળ્યો. કેટલી બધી આશ્ચર્યની વાત છે કે માણસ માણસને સીજદો કરે. અથવા કોઇ માણસ કોઇ માણસને બળપુર્વક સીજદો કરાવે. જે માણસને સીજદો કરવો લાચક છે. તે દેખાડો ખુદાની તાજીમ અને ઇબ્નાદત, કેવી રીતે કરવી કદી કોઇ દિવસ તવહીદ પરસ્તનું માથું ખુદા સિવાય ખીજના સામે નમશે નાહ. તમો પોતેજ ઇન્સાફ કરો અને કહો કે તમો સુધરેલા અને કદર ખિસ્તી થઇ માણસોને સીજદો કરો છો. કે અમો છીએ જે ખુદાને સીજદો કરીએ છીએ.

ક્યસ નવજવાન હતો. ખુમસુરત હતો. આ વખતે એને જોશ આવી ગયો હતો. જ્યો તેનો ચહેરો વધુ દીવ પસંદ થઇ ગયો હતો. ખધા દરબારીઓએ તેને આશ્ચર્ય સાથે જોયો.

સરવરન્દ તેની શુદ્ધતે સાંભળી ઝંખવાણો બની ગયો. આજ દીન સુધી કોઇએ તેને દરબારમાં આવી રીતે ટોક્યો નહોતો, જેવી રીતે આજ તેને ક્યસે લાજવાખ કરી દીધો. એટલા માટે તેને ક્યસ પર ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. તેનો ચહેરો લાલ ટમાટા જેવો થઇ ગયો. આંખો ફાટી રહી. તે કંઈ કહેવા જતો હતો કે હરકુલ આજમે તેને રોકા કહ્યું:—સરવરન્દ! આ અરખ જલ્લીલ છે. તેમની વાતો પર ધ્યાન ન આપો. મને ખબર છે કે આ બેઅદમ પણ છે. અને મમરર પણ હું એમની વાતો અને ઇરાદાઓને જાણું છું. જનસુસોએ ખબર આપી છે કે નજદીકમાજ સુસલમાનો અન્તાકીયા પર હુમલો કરનાર છે. હું એમની બધી બહાદુરી ભુલાવી દઇશ. તેમની આ દીમત તેમને બેરખાદ કરી દેશે. આ વખતે અન્તાકીયામાં દસ લાખ ખિસ્તીઓનું લશકર છે. જે કે આ લશકરજ તેમનું માથું છુંદી નાખવાને પુરતું છે પરંતુ મારો ઇરાદો એવો છે કે એટલું બધું લશકર ભેગું કરું જ્યો આ સુસલમાનોને ફના કરી હજીજના મુલક પર ચઢઇ કરવી. જ્યાં સુધી મને યાદ છે લશકરની મામણી માટે અને બાદશાહોને મદદ માટે બધી જગાએ ફરમાન મોકલી આપવામાં આવ્યા છે. પરંતુ હજી સુધી રમતુલ કુખરાના બાદશાહ ફલીતાનુસની પાસે કોઇ ફરમાન મોકલવામાં આવ્યું નથી. મતલબ કે આજ ખિસ્તીઓ પર તેનો ધણો પ્રભાવ પડે છે. તેનું આ લગાઇમાં સામેલ થવું ધણું જરૂરી છે. તેના પાસે પચાસ હજાર કેળવાયેલા સીપાઇઓ છે. તેને તરત એક

ફરમાન લખો અને કાસદને આપી તેને તાકીદ કરી કહો કે બનતી ઉતાવળે રૂમ્મતુલ કુમરામાં હાજર થઇ ફલીતાતુસના પાસે ફરમાન પહોંચાડે.

સરવરન્દે હુકમને માથે ચઢાવ્યો. તેની પાસેજ ફરમાન લખવાવાળો બેઠો હતો તેણે તેને ફરમાન લખવા ઇશારો ફરમાન લખનારે જલદી ફરમાન લખી અરવન્દની રૂમ્મ રજુ કર્યો. સરવરન્દે તેને વાંચી, તેને વાળી, મહોર કરી પોતાની જમણે ખેર બેઠેલા ખ્રિસ્તીને કહ્યું. પીતરીસ, આ કામ માટે તમો ધણા લાયક છો. આ ફરમાન લો અને હમણાજ રૂમ્મતુલ કુમરા ચાલ્યા જાઓ. અને કોશીશ કરો કે વહેલામાં વહેલી તકે ત્યાં પહોંચી જાઓ.

પીતરીસ, ઉચો જોડો અને બળવાન ખ્રિસ્તી હતો. તેણે ઉભા થઇ ફરમાન લીધું તેને ચુમી આંખોએ લગાડ્યો અને સીધા પગલા ભરતો દરબારની બહાર ચાલ્યો ગયો.

હવે હરકુલ આજમે મુસલમાનોને સંબોધી કહ્યું “મુસલમાનો, હું તમારી સાથે થોડીક વાત ચીત કરવા માંગું છું. કહો તમારામાંથી કયો માણસ મારી વાતોનો જવાબ આપશે? પરંતુ તે માણસ એવો હોવો જોઇએ જે આદમિશાહીનો ખ્યાલ રાખે.”

હરકુલ આજમે આ વાત અરબી જગ્યાનામાં કરી હતી તે અરબી બાષાપર સારી પેઠે કાબુ ધરાવતો હતો. મુસલમાનો તેની વાત સાંભળી હયરતમાં પડ્યા દર્દારે જવાબ આપ્યો. “અહ મુલક સોરયાની બદશાહ અમો મુસલમાનો સાચી વાત કહેવામાં અચકાઇએ છીએ, ન કોઇથી ડરીએ છીએ, અમો દરેક વાતનો જવાબ સાફ રીતે આપીએ છીએ. અને કોઇની શરમ રાખતા નથી. એમ તો આપ અમારામાંથી જેની સાથે મરજી પડે તેની સાથે વાત કરી લો ઇન્શા અલ્લાહ દરેક માણસ આપને ધરતો જવાબ આપશે. પરંતુ જે આપ કોઇ ખાસ માણસ સાથે વાર્તાલાપ કરવા માગતા હો તો આ રફાઆ હાજર છે. એ આપને જવાબ આપશે. “દર્દારે હાથના ઇશારાથી રફાઆને દેખાડ્યા.

રફા પા વયોવૃધ્ધ (ધરડા) હતા. તેઓ દુરકાને હમીદ (કુરઆન શરીફ) અને હદીસ શરીફ પર સારી પેઠે કાબુ ધરાવતા હતા. તેમનો કલામ ધણેજ સહીદ અને પુર અસર હતો. હરકુલ આજમે પુછ્યું “રફાઆ તમો અમારા મુલકમાં શા માટે આવ્યા છો.”

રફાઆ સાંભળીને ઉભા થઇ ગયા અને તેમણે જવાબ આપ્યો “એ અજમે રૂમ અમો ઇસ્લામની તખલીફ લઇ ધરોથી નીકળ્યા છીએ. અને જેઠાદ કરવા તમારા મુલકમાં આવ્યા છીએ.

હરકુલ આજમે—શું તમો તક્વારના જોરથી તખલીફ કરી રહ્યા છો?

રફાઆ—અમો તરવારના જોરે ન તખલીફ કરીએ છીએ ન કરી શકીએ છીએ. ખુદાએ સુન્નત વખતરે પોતાના કલામપાક (કુરઆન) માં ફરમાવ્યું છે કે “લા ઇકશાહી શીદ દીન” એટલે મજહબમાં બળ જબરી નથી. અમોએ આજ દીન સુધી

કોઈને તરવારના જોરે મુસલમાન કર્યો નથી. તેમ કોઈ માણસ તરવારથી કરી બધ પોતાનો ધર્મ સુકી દે. તેમજ આપે પણ નહિ સાંભળ્યું હોય કે અમે કોઈને તરવારથી ડરાવી મુસલમાન કરીએ છીએ.

હરકુલ આજમ—જે આ વાત નથી તો તમે લોકો મુલક જીતવા આવ્યો છો.

રફાઆ—જે વાત પણ સાચી નથી. કેમકે જે અમે મુલક અને માલના ભુખ્યા હોત તો તે શહેરો અને કીલ્લાઓ જે અમેએ ફત્તે કરી લીધા તે તમારાભાઈ ખ્રિસ્તીઓને પાછા આપી દીધા ન હોત.

હરકુલ આજમ—તો પછી તમે શા માટે તરવાર લઈ અમારા મુલકમાં આવ્યા છો.

રફાઆ—અમેએ ઇન્ટેકામ લેવા માટે તલવાર હાથમાં ઝાલી છે. હરકુલ આજમે આશ્ચર્ય બરી નજરે રફાઆને જોઈ કહ્યું. “ઇન્ટેકામ માટે ?”

રફાઆ—હા ઇન્ટેકામ માટે કોઈ પણ કામે કોઈ પણ એલચીને કતલ કર્યો નથી પરંતુ જ્યારે અમારો એલચી તમારા મુલકમાં આવ્યો તો તમારી કામે તેને કતલ કરી નાખ્યો. * જેથી અમેએ એ સરીરનો ઇન્ટેકામ લેવા હાથમાં તરવાર પકડી છે.

* હજરત રસુલે ખુદા. સ. અ. વ. મે ઇરાન, મીસર, રૂમ, વગેરેમાં મજહૂમે ઇસ્લામની દાવત માટે એલચીઓ રવાના કર્યા હતા, રૂમીઓ (ખ્રિસ્તી) એ એલચીને કતલ કરી નાખ્યો હતો. તેનો ઇન્ટેકામ લેવા પ્રથમ હજરત જાફરે તમ્બારની સરદારી નીચે એક લશકર મોસ્લવામાં આપ્યું. પણ તેના કામચાલ રહી, અને હજરત જાફરે તમ્બાર મોતા મુકામે શહીદ થઈ ગયા. બીજી વખતે હજરત ખાલીદને મેક્કાવામાં આળા. પરંતુ તરતજ હજુર સલ અપની વફાત થઈ ગઈ. અને મુલકે હજમજમાં શીના અને શીસાદ શર થઈ ગયા જેથી હજરત હજનત ખાલીદને પાછું આવવું પડ્યું. જ્યારે હજમજ (અરબસ્તાન) માં અમનો અમાન કાયમ થયો તો પેશા સરીરનો ઇન્ટેકામ લેવા માટે અરબોએ મુલક રૂમ પર ચઢાઈ કરી.

હરકુલ આજમ—અમે અમારી ભુલ કપુલ કરીએ છીએ કે અમેએ વગર વીચારે એલચીને કતલ કરી નાખ્યો. પરંતુ અમે તેના ખુનનો બદલો આપતા હતા પણ તમારી કામે તે મંજુર કર્યો નહી.

રફાઆ—અજમે રૂમ, ખરી હકીકત તો એ છે કે અમેને કમજોર ધારી અમારા એલચીને મારી નાખવામાં આવ્યો. જ્યારે અમેએ એ કરપીણ ખુન બાખત અરાજ ખુત્તંદ કર્યો તો તે કોઈએ સાંભળ્યો નહી. જેથી અમેએ ચઢાઈ કરી તો અમારા લશકરીઓને નિર્દય રીતે કાપી નાખવામાં આવ્યા પણ જ્યારે અમેએ પુરા બળ સાથે આક્રમણ કર્યું. અને મુલક શામનો મોટો ભાગ જીતી લીધો,

ત્યારે આપે વીચાર્યું કે અમારો મુલકપણ અમારા હાથમાંથી જતો રહેશે. ત્યારે આપની કામે પોતાની લુલ કપુલ કરી. અને એલચીના ખુનનો બદલો આપવા તકયાર થયા.

હરકુલ આજમ—રફાઆ તમારી ધારણા ખોટી છે. કારણકે તમે સહેલાઈથી અમારા મુલક પર કબજો કરીશો. સાંભળો મારી પાસે એટલું બધું લશકર છે કે તમારા એક એક સીપાહીની સામે હું એક એક હજાર લશકરીને ઉભા કરું પરંતુ હું ખુનરેણને પસંદ કરતો નથી. હજાર અમારા મુલકની પાસે છે. અરબો અમારા પાડોશીઓ છે. જેથી હું એવું નથી ચાહતો કે બે કામો પોતપોતામાં ખુનરેણ કરે. વધુ સાફ તો એ છે કે સલાહ થઈ જાય.

રફાઓએ વાત કાપીને કહ્યું આપનું લશકર ઘણું છે એ ખરું પણ અમો એથી ગભરાવાના નથી. અમારા મોહતરમ નથીએ કેટલાક વખત અગાઉ મુલકશામનીકહીની ખુશખબરી આપી દીધી છે. જેથી અમોને પુરી રીતે બેરોસો છે કે આ મુલક અમારા તાબામાં આવી જશે. છતાં અમો પણ તમારી પેઠે ખુનરેણ પસંદ કરતા નથી. હવે એલચીના બદલાની વાત બંધ રાખો કેમકે તેના પછી હજરત બકરે તકયાર અને તેમના સાથ વાળા. અને તેમના પછી પેલા શહીદો નાખુનના બદલાની વાત કરવી પડશે જેઓ આપના મુલકમાં શહીદ થયા અને એ ખાતરી પુર્વકની વાત છે કે આપ બધા શહીદો નાખુનનો બદલો આપી શકો નહિ. અલખત બે આપ સુલેહ કરવી ચાહ તાહો તો તે થઈ શકે છે.

હરકુલ આજમે રફાઆને બોલતા અંટકારી કહ્યું મારી મતલબ તો સુલેહ કરવાનીજ છે. તે જેવી રીતે થઈ શકે. કહો કેવી રીતે સુલેહ થઈ શકે છે ?

રફાઆ—સાથી પહેલાં એ શરત છે કે આપ મુસલમાન થઈ જાઓ.....

હરકુલ આ શરત સાંભળતાં ગુસ્સે થઈ ગયો. તેની પેશાનીમાં કચગીઓ પડી ગઈ. તેણે વાત રોકાને કહ્યું “ કાંઈ પણ રીતે એ બની શકે નહીં.”

રફાઆ—જો પહેલી શરત તમે મંજૂર કરતા નથી તો બીજી શરત સાંભળો. “ અમારા તાબેદાર બની જજીયો આપો.”

હરકુલ આજમ વધુ નાખુશ થયો. ગુસ્સાથી તેનો ચહેરો લાલ અમારા જેવો થઈ ગયો. તેણે કહ્યું “ અમો તમારા તાબેદાર થઈ જઈએ. અમારી આજદી તમારે કાંયે વેચી દઈએ. અમો હરગીજ એવું નહીં કરીએ.

રફાઆ—આપને અમારી બેડ શરતો મંજૂર નથી તો બસ પછી તરવાર અમારા તમારા વચ્ચે ફેસલો કરી આપશે.

રફાઆની બધડક અને દીઝેરીના વાતચીતથી હરકુલ આજમ અને તેના હરબારીઓને હેરતમાં નાખી દીધા. હરકુલ આજમે થોડીકવાર પછી કહ્યું રફાઆ તમે ઘણા બેખાક

અને ગુસ્તાખ છે. તમેને એક શહેનસાહની રૂબરૂ આટલી બધી હીમતથી વાતચીત કરવી બેઠાએ નહિ. તમે હમણાં કેદી છો, રક્ષકની દોરીથી બાંધેલા છો. અને મારી સામે ઉભા છો. હું તમેને હમણાં કતલ કરી શકું છું તમેને તમારી જાન વહાલી નથી ?

રક્ષાઆ—આપનો રક્ષામ, આપના હાથકરનું બળ, અને મોતનો ડર અમેને સાચી વાત કહેતાં રોકી શકનાર નથી.

હરકુલ આજમ—રક્ષાઆ. તમે લોકો ખુતપરસ્ત હોતા, સેંકડો ખુતોને પુજતા હતા. તમારામાં નાઇતેફાકી હમારા કખીલા નાની નાની વાતો પરથી પોત પોતામાં લડી મરતા હતા તમારા કખીલા નાની નાની વાતો પરથી પોત પોતામાં લડી મરતા હતા તમારા જંગમીપણાની તથા જુલમીપણાની એવી હાલત હતી કે પોતાની માસુમ દોકરીઓને તમે તમારા હાથે કતલ કરી નાખતા. કે જીવતી બોંયમાં દાટી દેતા હતા....

રક્ષાઆએ વચ્ચમાંજ કહ્યું. “એક વખત એવો હતો કે અમે ઇસ્માઇલનનાં માહીતમાર હોવા છતાં જાહીલ હતા કુદર અને અધિકારની ઘટા અમારા માથા પર પથરાએલી હતી. અમે ત્રણસો પાંસઠ ખુતોની પુજા કરતા હતા. છોકરીઓને કતલ કરી નાખતા હતા. અમારામાં નાઇતેફાકી એટલી બધી હતી કે, હરેક કખીલાં તથા ખાનદાનમાં કુસંપ હતો. પરંતુ અમારા પર ખુદાએ અજબ-જલે મહેરબાની કરી, કુદર અધિકારના વાદળા ચીરી તોફાન પરસ્તીનો સુરજ ઉગ્યો. અમારી કામમાં ભારે ઇજ્જત અને નેક હરતી પેદા થઇ જેની ખુશખબરી હજરત ઇસાએ આપી હતી એટલે હજરત મોહમદ મુસ્તફા, સં અં વં સં પેદા થયા. અમેએ તેમની રીસાલત સાચી માની, દોલતે ઇમાનથી બરપુર થયા. ઇસ્લામે અમેને એક કરી નાખ્યા હવે અમે ચાહીએ છીએ કે આખી દુન્યા મુસલમાન થઇ જાય.

હરકુલ આજમ—ખીજ પેગમ્બરો પર વહી નાઝીલ થતી હતી, શું તમારા નખી પર પણ નાઝીલ થઇ છે.

રક્ષાઆ—જી હાં.

હરકુલઆજમ—વહી કેવી રીતે નાજીલ થતી હતી?

રક્ષાઆ—એક દિવસ હું હજરત મોહમદ સ. અ. વ. સ. ની ખીદમતમાં હાજર હતો કે મકકાનો રહેનાર એક માણસ આવ્યો. તેણે સરવે કાયનાતથી દરયાકત કયું કે ચા રસુલુલ્લાહ આપ પર વહી કેવી રીતે નાજીલ થાય છે? હજુરે ફરમાવ્યું “કોઇ વખતે તો શહેદી માખીઓની પેઠે નરમ અવાજ સંભળાય છે. અને જે કંઈ તે અવાજ કહે છે. હું યાદ કરી લઉં છું અને પછી લોકોને સંભળાવી દઉં છું. કોઇ વખતે ફરીશતો આદમીની સુરતમાં મારા પાસે આવે છે. અને તે જે કંઈ કહે છે. તે હું બરાબર યાદ કરી માણસને સંભળાવી દઉં છું.....

હરકુલ આજમે વાત રોકાને કહ્યું. રક્ષાઆ હું એ દરયાકત કરવું ચાહું છું કે વહી નાજીલ થવાની શરૂઆત કેવી રીતે થઈ ?

રક્ષાઆ—અમારા મોહતરમ નખી, સ. અ. વ. ધણાજ નેક, સાચું બોલનાર, અમીન અને મહેમાન નવાજ હતા, આપ જુનાવી શરૂ થતાં પહેલાંથી એકાંતને વધુ પ્રસંદ કરતા. ધણા ભાગે હજુર પહાડ પર ચઢી જતા અને ગારે હીરામાં બેસી જતા. અને જ્યાંસુધી કોઈ બોલાવવા ન આવે ત્યાંસુધી ગામમાંથી બહાર નીકળતા નહી. કોઈ કોઈ વખતે આપને ખ્યામમાં એક તુરાની ચહેરા જેવામાં આવતો, આપ નેતે જોઈ આશ્ચર્ય પામતા, બ્યારે આપની ઉમર ચાલીસ વરસની થઈ તો એક દીવસે એક માણસ આપની પાસે આવ્યો તેનો તુરાની ચહેરા ખીલકુલ તેવોજ હતો જેવો ધણે ભાગે સ્વપ્નામાં જેવામાં આવતો હતો. પેલા માણસે પાસે આવી કહ્યું:— યા મોહમદ અસ્સલામો અલયકુમ વ રહમતુલ્લાહ, આપે ફરમાવ્યું વ અલેકસ્સલામ વરહમતુલ્લાહ, પેલા માણસે કહ્યું, યા, મોહમદ પઠો. આપે ફરમાવ્યું હું પઠી જાણતો નથી. તેણે આપને પોતાના બાહુમાં બંધ જોરથી દાખ્યા. અને કહ્યું. હવે પઠો. આપે પાછું ફરમાવ્યું. હું ઉમ્મી છું (અણપઠ) ખીલકુલ પઠી જાણતો નથી. પેલા માણસે ખીજ વાર આપને પહેલાની માફક પેક હાથો વચ્ચે લઈ લીધ્યા અને કહ્યું હવે પઠો આ વખતે આપના મનઔર ચહેરા પર પરસેવાના નાના નાના ટીપા જણાવા લાગ્યા. આપે ફરમાવ્યું હું શું પઠુ. મને કંઈ પણ પઠતા આવડતું નથી. પેલા માણસે ત્રીજી વખતે આપને પોતાની અંગોશ (હાથ વચ્ચે)માં લઈ લીધ્યા અને વધુ જોરથી દાખ્યા અને કહ્યું યા મોહમદ પઠો. “ઇકરા ખીતમે રખ્ખેકલજી ખલકા ખલકલ ઇન્સાના મીન અલક ઇકરા વરખખેકલ અકરમુલજી અલલમા ખીત કલમે અલલમલે ઇન્સાના માલમ યાલમ” એટલે પઠો તમે (કુરઆન શરીફ) શરૂ સાથ નામ આપણા પરવરહેમારના, જેણે ઇન્સાનને લોહીથી પેદા કર્યો, પઠો તમે, તમારો પરવરહેમાર બધા ખુશગોથી ખુશગ છે. જેણે કલમથી લખતાં શીખવ્યું અને ઇન્સાનને તે વાતો શીખવી જે તે જાણતો નહોતો. હુજુરે આ આયતને યાદ કરી લીધી બ્યારે આપને આ આયત બરાબર યાદ થઈ ગઈ ત્યારે તે માણસ ચાલ્યો ગયો. આપ તે વખતે પરસેવાથી તરબોળ થઈ ગયા હતા. આપના દીકા પર હેબત બેઠેલી હતી. આ ત્યાંથી ચાલી ધરે આવ્યા. અને આપની મોહતરમ ખીખી હજરત ખુદેખને ફરમાવ્યું કે મને લુગડું ઓઢાડી દો. તરત આપને લુગડું ઓઢાડી દીધું થોડી વાર પછી આપની તખીયત બરાબર થઈ તો આપ ઉઠીને બેઠા, અને હજરત ખુદેખને બધી હકીકત કહી ફરમાવ્યું મોહતરમ ખીખી. મને મારી જાનનો ખોદ છે. જરૂર મારી સાથે કોઈ જરૂરી બનાવ બનાનાર છે. હજરત ખુદેખએ જવાબ આપ્યો આપ કંઈ પણ વાતની ચીંતા ન કરો.

યકીન છે કે ખુદા આપને શીકરમન્દ નહીં કરે. આપ ધણી નેક અને સાચુ ખોલનારા છો. કદી આપે યુતપરસ્તી કીધી નથી. 'બુકુ' બોલ્યા નથી હમેશા કમબોરોની મદદ કરતા રહો છો. મહોતા-જોની ખખરગીરી તથા ચતીમોની નાજ ખરહારીમાં મશગુલ રહ્યા છો. આ ખોલોથી આપને શાંતી વળી.

એક દીવસ આપ ગારે હીરા બણી તથા શીકર લક જતા 'હતા, કે કોઈએ કહ્યું' 'યા રસુલુલ્લાહ અસસલામો અલયકુમ, આપે વાલેકુસસલામ કહી આસમાન તરફ જોયું' આપને તેજ માણસ જેણે પહેલે દીવસે પોતાની આગોશમાં લઈ લીધ્યા હતા એક કુરસીપર પરસેવાના ટીપા દેખાવા લાગ્યા. આપ પાછા ફરી મકાન પર આવ્યા અને લુગડુ ઝોઢી સુઈ ગયા સુતાની સાથેજ આપ પરસેવાથી ભીંજાઈ ગયા, આપને એવીજ હાલતમાં અવાજ આવ્યો:- "યા અય્યોહલ મુદરસેરો કુમ ફ અનજર એટલે એ રીસાલતની પોશાક પહેરનાર પોતાની ખવાબમાહમાંથી ઉઠો, અને પોતાના પરવરદીગારને યાદ કરી તેની તાજીબ કરો. અને પોતાના લુગડાને પાક રાખો, અને ગુનાહોથી બચો. એટલે હાલમાં જેવા પરહેજગાર છો તેવાજ પરહેજગાર રહો. આપે આ આમતને પણ મોટે યાદ કરી લીધી. હવે આપે પાકો ઇરાદો કરી લીધો કે હવે પછી જ્યારે એ માણસ દેખાશે તો તેને પુછી જોઈશ કે તે કાણુ છે? એક દીવસે હુજુરે પાછો અવાજ સાંભળ્યો "યા મોહમદ કુમ ફ ઇન નઝ જખ્ખારા યદઉકા એટલે એ મોહમદ (સ.અ.વ.) ઉઠા થાઓ, તમેને તમારો પરવરદીગાર ખોલાવે છે આપે પુછ્યું તમે કાણુ છો? તમારું નામ શું છે? તે માણસે જવાબ આપ્યો. "યા મોહમદ અનતા રસુલુલ્લાહ વઅના જખ્ખાઈલ, એટલે અય મોહમદ સ. અ. વ. તમે ખુદાના રસૂલ છો અને હું જખ્ખાઈલ છું. જેથી આપને નીચાંત થઈ એ પછી જલદી જલદી પહી ઉતરવા લાગી. તે એટલે સુધી કે આપને મજહબે ઇસ્લામની તમજીગને હુકમ થયો. આપે તમજીગ (ઇસ્લામના ફેલાવાનું કામ) શરૂ કરી. લોકોએ આપને ઇગ્મઓ પહોંચાડી, સખતમાં સખત તકલીફો દીધી, પણ આપ, બધી ઇગ્મઓ તથા તકલીફોને હરતે મુખે ખરદાસ્ત કરતા રહ્યા, આપના સંયમ, સખર અને ખુદાએ, જુબર્જના કલામનો એ અસર થયો કે આખું અરબસ્તાન સુસલમાન થઈ ગયું. હજીજની જમીનમાંથી યુતપરસ્તી તથા કુસાપની જડ કપાઈ ગઈ. જ્યારે કલામે પાક પુરો થઈ ગયો તો આ આમત નાજીલ થઈ. "અલયોમા અકમેલતો લકુમ દીનકુમ વ અત મમતો અલય કુમ નેઅ મતી વ રદયતો લકોમલ ઇસ્લામ, એટલે (અય મોહમદ સ.અ.વ.) આજ મે દીને ઇસ્લામ પુરો કર્યો અને મે તમારા પર પુરો એહસાન કર્યો અને મે તમારા માટે દીને ઇસ્લામ પસંદ કર્યો, એ અજમે રમ ખુદાએ પસંદ કરેલો મજહબ ઇસ્લામ છે, તે માણસને હજરો આફ્રીન છે જેણે ખુદાએ પસંદ કરેલા મજહબને અપત્યાર કર્યો.

હરકુલ આજ્ઞા—અમારી ક્રીતાઓમાં લખ્યું છે કે અરબમાં જે નખી થશે તેમની ઉમ્મત પર ખુદા એટલો બધો મહેરબાન થશે કે જે તેમનો ઉમ્મતી એક ગુન્હો કરશે તો એકજ ગુન્હો લખવામાં આવશે. પણ જે એક નેકી કરશે તો દસ નેકીઓ લખવામાં આવશે.

રશીઆ—ખુદાની કસમ ખુદાએ અમારા પર એ પણ ફજલો કરમ કર્યો છે. ખુદાવહે કરીમે પોતાના કલામે પાકમાં ઇરશાદ ફરમાવ્યું કે “ફત્તન જાઆખીલ હસનતે ફલહુ અશરો અમ સાલેહા વમન જાઆખીસ સયતે ફલાયુજજી ઇલ્લા મીસલોહા” એટલે જે કોઈ નેકી કરે તેને દસ નેકીઓનો અજર મળશે અને જે કોઈ બદી કરશે તે એના બરાબર સજા પામશે.

હરકુલ આજ્ઞા—અમારા મોહતરમ નખી હજરત ઇસા મસીહુજ્જલ્લાહએ બશારત આપી છે કે અરબમાં જે નખી થશે તે પોતાની ઉમ્મત પર દુન્યામાં અને કયામતના દીવસે મવાહ થશે.

રશીઆ—વલ્લાહ અમારા મોહતરમ વ ખુજર્માં નખી, સ. અ. વ. ની એજ સીફત છે. પરવર દેગારે આલમે ફરઆન શરીફમાં ફરમાવ્યું છે કે “ઇન્ના અરસલનાકા શાહેદવ, વમુઅસશેરવ વનજીરવ, વદાએ યન ઇલ્લાહ બેઇજનેહી વસીર જમ મુનીરા.” એટલે (અયમોહમદ સ. અ. વ. સ.) અમોએ તમને દુન્યામાં મોકલ્યા છે. ગવાહ બનાવીને, ખુશ ખજરી આપવાવાળા, બીવરાવવા વાળા, અને બોલાવવાવાળા, અલ્લાહની તરફથી તેના હુકમથી અને રોશન ચીરાગ, બીજે ઠેકાણે ફરમાવે છે કે “વજેઅના બેકા અલાહાઉલાએ શહીદા” એટલે અમો બોલાવીશું તમને કયામતના દીવસે પેલા લોકોની ગવાની ગવાહી માટે.

હરકુલ આજ્ઞા—અમારી મુકદ્દસ ક્રીતાઓમાં લખેલું છે કે, હજ્જાજની જમીનમાં નખી થશે તેમના પર અલ્લાહ તઆલા અને ફરીશતાએ એમની જીંદગીમાં હરફ મોકલશે. અને તેમની ઉમ્મતને પણ તેમના પર હરફ પઢવાની તાકીદ ફરમાવી છે.

સરવરન્દ આ વાતચીતને ઘણા ધ્યાન પૂર્વક સાંભળી રહ્યો હતો. તેને બધ પેદા થયો કે હરકુલ આમજ રશીઆની વાતોથી આકર્ષાઈ મુસલમાન થઈ વતપ જોથી તેણે ઝટ કહ્યું “યા અજીમે રમ, જે નખીતો બશારત આપણી ક્રીતાઓમાં લખેલી છે. તે હમણાં મજલિસ થયા નથી, આ અરબ જુદા છે, જે કંઈ આ અરબે કહ્યું તે બધું બનાવટી છે.

બધા મુસલમાને સરવરન્દના આવી રીતે થઈ હતી.

રશીઆ—થઈ હતી ખુદાએ જુજર્મ વ બરતરે કુરકાને હમીદમાં ફરમાવ્યું છે કે “ખુજ્જાનલજજી અસરા બે અબ્દેહી લયલન.” એટલે. તે પાકગત છે. જે રાતે પોતાના બદા (હજરત. મોહમદ. (સ. અ. વ.)ને આસમાન પર જઈ શેર કરાવી.

રશીઆ—એજ વાત અમારા મોહતરમ નથી સ. અ. વ. સ. માટે છે. ખુદાવન્દે આલમ કલામે મજહૂમાં ફરમાવે છે કે “ઇન્નલ્લાહા વ મલાએકતે હુયો સલ્લુના અલનનખી યા અયોહલલજીના આમનુ સલ્લુ અલયહે વ સલ્લેમુ તસલીમ.” એટલે તેહકીક અલ્લાહ અને તેના ફરીશતા નથી પર હરે મોકલે છે. અય ઇમાન નવાસો તમે પણ તેમના પર હરે મોકલ્યા કરો.

હરકુલ આજમ—શુ તમારા નખીને મેરાજ વચ્ચમાં બોલવાથી ધણું ખોટું લાગ્યું. હરારને ઘણો ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. તેઓ ગુસ્સાથી ક'પવા લાગ્યા અને ગજબનાક લેહજમાં કંદવા લાગ્યા, “ઓ નાપાક રમી કુતરા તુ જુઠો છે. તુ શીતાન છે. શહેનશાહને આડા માર્ગ દોરે છે. ખુદા એ અજગેબલની કસમ તે મોહતરમ નથી જેનો ખયાન તમારી કીતાબોમાં છે. અને જેની બશારતહજરત ઇસાએ આપી છે મબહસ થઇ ચુક્યા.

હરારની વાત સાંભળી બધા ખ્રિસ્તીઓ ખુબજ ગુસ્સે થઇ ગયા અને જેશે ગજબથી એટલા બધા દીવાના થઇ ગયા કે આદાબે શાહીને એક બાબુએ મુકી તરવારો ખ્યાનમાંથી બહાર કાઢી મુસલમાનોને મારી નાખવા દોડી પડ્યા.

મુસલમાનોએ ખ્રિસ્તીઓના આ અસબ્ય તોફાન જોયું. ઉધડી તરવારો તેમના માથા પાસે પહોંચી ગઇ. પરંતુ તેઓ અલ્લાહના ખાસ જનકે ગભરાયા કે ડયા નહિ. બલકે મરહનગી સાથે પહેલાંની પેઠે ઉભા રહ્યા.

હરકુલ આજમે ખ્રિસ્તીઓના ગીજોગજબને જોયો. તે સમજી ગયો કે એ ગુનાહ મુસલમાનોના ખુનથી બોંચ લાલ થનાર છે. તેણે તરત હાથના ઇશારાથી ખ્રિસ્તીઓને આર કાપ કરતા રોક્યા. ખ્રિસ્તીઓ ઉભા રહી ગયા. પરંતુ હજી તેઓ ખુલ્લી તરવારો ઉઘી કરી મુસલમાનો પાસેજ ઉભા હતા. તેઓ આહતા હતા કે હરકુલ આજમ જરાક ઇશારો કરે અને તેઓ લોહીની નદી વહાવી મૂકે. પરંતુ હરકુલ આજમ ખરાબર તેમને રોકી રહ્યો હતો.

સરવરન્દને હરકુલ આજમનું આ કૃત્ય ધણું નાપસંદ લાગ્યું. તેણે કહ્યું “અય અજમે રમ આ આજ પહેલ વહેલો બનાવ છે કે મને બર દરખાસમાં બે વખત જલીલ કરવામાં આવ્યો છે હું મારી આટલી બધી તિરસ્કાર તથા બદનામી ગવારા કરી શકતો નથી એટલા માટે વગ્ગરતના ઓધ્ધા પરથી છુટો થાઉં છું.

સરવરન્દને આ વખતે દદથી વધુ ગુસ્સો આવી રહ્યો હતો. તેની ઇચ્છા હતી કે બધા મુસલમાનોની બોટીઓ કરી નાખવામાં આવે. તેણે મુખેથી રાજીનામું એટલા માટે આપ્યું હતું કે હરકુલ આજમ તેને ગુ સામાં જોઇ બે ગુના મુસલમાનોના કતલનો હુકમ આપે આમ છતાં પણ હરકુલ આજમ ખામોશ રહ્યો તો સરવરન્દને ગુસ્સો એટલો બધો વધી ગયો કે

તે જોશો મજબૂતી કંપવા લાગ્યો. તેનો ચહેરો લાલ થઈ ગયો. આંખો લાલ આંખો
જેવી થઈ ગઈ. મોમાંથી શીશુ નીકળવા માંડ્યું. પેશાની નીરજો ધ્રુવી આવી અને તે પુર
મજબૂત નજરે મુસલમાનોને જોઈ દરખાસ્તમાંથી ચાલ્યો ગયો.

હરકુલ આજમ પણ દરારને ગુસ્સાની નજરે જોઈ રહ્યો હતો. સરવરન્દના
ચાલ્યા જવાથી તેણે દરારને સંબોધી કહ્યું “એ અદબ અરબ તમે કોણ છો ?”

રફાઆએ જવાબ આપ્યો. “આ એ છે જેના કારનામા બધા મુલક શામમાં
મશહૂર છે. એમની દીલેરી અનોખી છે. એમનું નામ સાંભળી દુશ્મનો ચરચરી જાય
છે. એમને દુશ્મનોની બહુ સંખ્યા ડરાવી શકતી નથી, એમનું નામ દરાર છે. એ
આજવરના દીકરા છે,

હરકુલ આજમે પુછ્યું શું એ તેઓ તો નથી જે કોઈ વખતે પેદાશ અને
કોઈ વખતે ઘોડા પર સવાર થઈ, કોઈ વખત ઉઘાડા શરીરે તો વળી કોઈ વખત
લુગડા પહેરી ફક્ત બાલો લઈ લડાઈ કરે છે ? સાંભળવામાં આવ્યું છે કે તેમણે કોઈ
વખત અખતર પહેર્યું નથી મોઢા પર જળી કે માથે ટોપ રાખ્યા નથી.

રફાઆ—હા તેઓ એજ છે. એમનું કહેવું છે કે ફક્ત બાલુજ એક એવું
દર્દીઆર છે. કે જેના પર વીશ્વાસ રાખી શકાય, તેમણે આજ સુધી ફક્ત એકજવાર
અખતર પહેર્યું છે તે પણ થોડીક વાર માટે.

હરકુલ આજમ વાતને એટલા માટે લખાવી રહ્યો હતો કે કોઈ પણ રીતે
ખ્રિસ્તીઓનો ગુસ્સો ટાળે પડી જાય, તે હાથ બાંધેલા કેદીઓ પર તરવારનો વરસાદ
વરસે એમ ઇચ્છતો નહોતો. પરંતુ બધા દરખાસ્તો આ વખતે ધણા મજબૂત થઈ
રહ્યા હતા સરવરન્દના ચાલ્યા જવાથી એમના ગુસ્સામાં ઝાર વધારો થયો હતો. એક
ધણા જાડા અને લાંબા દરખાસ્તો હરકુલ આજમને સંબોધી કહ્યું અથ અજમે રમ
ધણાજ અકસોસની વાત છે. કે જે અરબે મુલક સોરીયાના વજીરે આજમનું દરઆમમાં
અપમાન કર્યું છે તે હજી સુધી જીવતો છે.

તેની પાસેજ એક આધેડ વયનો માણસ ઉભો રહી પુર મજબૂત નજરે મુસલમાનોને
જોઈ રહ્યો હતો તેણે કહ્યું અમે લોકો હજી સુધી આ દાખલાની શરમ રાખી
રહ્યા છીએ. શું હુજુર એવું ચાહે છે કે અમે શાહી રૂઆબ અને હામને અતરાફ
પર મુકી ગુસ્તાખ, મોફાટ દુશ્મનો પર તુટી પડીએ.

ધણા ખ્રિસ્તીઓએ ભેગા મળી કહ્યું “એ શક એમજ થવું જોઈએ.”

હરકુલ આજમ કમજોર તખીયતનો ખીકલ માણસ હતો. તે પોતાની કોમથી
ધણા કરતો હતો. તેને ચોવીસે કલાક એ દેહશત રહેતી હતી કે વખતે મારી કોમ અને
મારી નાખે, તે આ વખતે દરખાસ્તોની ગુસ્તાખી બરી ચાલ અને ગુસ્સે થએલા
ચહેરાથી ડરી ગયો. તેણે દરખાસ્તોને સંબોધી કહ્યું “આપ લોકો શું ચાહે છો.”

એક દરબારીએ કહ્યું “અમે વહુરે આજમનું અપમાન કરનારનું ખુન માગીએ છીએ.

હરકુલ આજમ—તેનું ખુન કરવામાં આવશે.

બીજો દરબારી—ક્યારે ? અને કયું જગ્યાએ ?

હરકુલ આજમ—હમણા અને અહીંઆંજ.

ત્રીજો દરબારી—મારા ધારવા પ્રમાણે વખત ગુજરવામાં આવે છે. તેથી એક મોટા શીતનાની શરૂઆત થવાની છે.

ચોથો દરબારી—ખેશક વાર લગાડવામાં એવી દહેશત રહે છે કે કંઈ એવો નાપસંદ બનાવ ન બની જાય જેથી તમામ મુલક રૂમ્મા હાહાકાર મચી રહે.

આ દરબારીએ મર્મમાં હરકુલ આજમને કત્લની ધમકી આપી હતી તે આ ધમકી સમજી ગયો. બીકણપણાએ તેના દીલમાં ખોદ પેદા કર્યો ખેદ તેના ચહેરાનો રંગ ઉડાડી દીધો, તે જોઇ રહ્યો હતો કે જંગલી અને નિર્દય પુતળા. બળવાખોર અને ગુસ્તાખ દરબારીઓ ખુદ્દી તરવારો મુસલમાનોના માથા પર ઉચી કરી ઉભા છે. તેને એવી ધાસ્તી પેદા કે કંઈ આ તરવારો મુસલમાનોના લોહીમાં રંગાતાં પહેલાં મારા લોહીથી રંગાઇ જાય એથી તેણે તરત કહ્યું “ખ્રિસ્તી દીલેરો. આ ગુસ્તાખ મુસલમાનના લોહીથી આ ધોળા ફરસને રંગીન કરી દે.”

બાદશાહના મોઢામાંથી હજી તો પુરા શબ્દો પહોંચી પહોંચી પડ્યા ન હોતા તે પહેલાં કેટલાક બે દરદ ખ્રિસ્તીઓની તરવારો એક્સ, બેક્સ હાથ પગ બાંધેલા દર્શર પર પડી, તેઓ સખત ધાયલ થઇ જમીન પર પડ્યા અને તેમના જખમોમાંથી લોહી ધુઆરા પેદા ઉછળી ધોળા ફરસને રંગીન કરવા લાગ્યું.

મુસલમાનોએ આ કરપીણ બનાવ જોયો. ગમે ગુસ્સાથી એમની હાલત બદલાઈ ગઇ ક્યસને સૌથી વધારે ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. તેણે કહ્યું “ઇસ્લામી શેરો આ મજબૂત રેશમની દોરીઓને કરોળીઆના જળાની પેઠે ટુકડે ટુકડા કરી નાખો.”

મુસલમાનોએ ધીમે રહી શરીર હલાવ્યું તેમણે પોતાના હોઠોને દાંતોના નીચે દાખી રેશમની મજબૂત દોરીઓને તોડવા માટે પોતાની પુરા બળથી કોશીશ શરૂ કરી. ચટચટ અવાજ સંભળાયો. રેશમની દોરીયો તુટવા લાગી. ખ્રિસ્તીઓ, ખોદ અને હયરતની નજરે મુસલમાનોને જોવા લાગ્યા. હરકુલ આજમને ધાસ્તી પેદા કે મુસલમાનો હમણા દોરીયો તેડી છુટા થઇ જશે. અને પોતાનો દરબાર દરબાર મટી મેદાને જામ બની જશે. જેથી મુસલમાનોને ધીરજઆપતાં કહેવા લાગ્યો:—“ઇસ્લામી દીલેરો ! કામ નાપસંદ બનાવ બને તે પહેલાં તમે ગોર કરીલો કે મેં જે કંઈ કયું છે તે મજબૂર થઇ ને કયું છે.

મુસલમાનો તેની તરફ જોવા લાગ્યા, તેમણે પોતાની ભોળપણને બીધે દોરીઓ તોડવાની મહેનત બંધ કરી દીધી, જ તોએએ હરકુલ આજમની સામે જોયું ન હોત, જરૂર લેઓ દોરીઓ તોડી નાખતે કેમકે તેઓ આ વખતે જોશે ગળપમાં બરેલા હતાકપરંતુ થોડીકજ વારમાં તેમનો તે જોશે ખરેશ ધામો પડી ગયો, અને તેઓ આઝદ થતા રહી ગય.

જ્યારે ખ્રિસ્તીઓએ મુસલમાનોને દોરીઓ તોડતાં જોયા હતા તે વખતે તેઓ ભયભીત થઈ ગયા હતા. પરંતુ હરકુલ આજમે પોતાની આવા- કીથી મુસલમાનોના જોશને ધામો પાડી દીધો. ત્યારે તેઓ સમજી ગયા કે હવે મુસલમાનો કોઈ પણ રીતે દોરીઓ તેડી શકનાર નથી ત્યારે તેમના જીવમાં જીવ આવ્યો. તેઓ દરરોને તડપતાં જોઈ ખુશી નનાવવા લાગ્યા, એવામાં એક ખ્રિસ્તીએ જોરથી કહ્યું “આ ગુસ્તાખ અમની જાન કાપી નાખો.”

હરકુલ આજમ આ વખતે ખામેશ હતો, તે ચીંતાતુર જણાતો હતો.

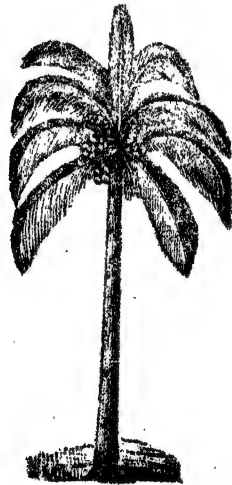
યુન્નાના ચાંદીના કંઠરા પાસેજ ઉભો ઉભો આ રોમાંચક દેખાવ જોઈ રહ્યો હતો. તે અગા વધ્યો અને હરકુલ આજમની પાસે જઈ પદલાં જમીનને ચુમી સીધો ઉભો રમી કહેવા લાગ્યો. અય અજમે રમ, મારા ધારવા પ્રમાણે કોઈ બેકસ અને મજબુર કેદી બધાં દરખાસ્તમાં કતલ કરવો. ફક્ત માણસાઈ અને શરફતનીજ વિરૂધ્ધ નથી પણ તે બાળીજ કાયરતા અને દીલી દુશમની પણ છે. અય અજમે રમ, આ અરખના કતલ સરાસર મુખાઈ તથા જાગવીપણું છે. એ તો ખરેખરી હકાકત છે કે થોડાકજ વખતમાં મુસલમાનો અન્તાકીયા પર હુમલો કરનાર છે. અને એમ પણ બને કે તેઓ અમારા ભાઈઓને કેદ કરી લે, આપણે તેમની સાથે જોવો વર્તાવ કરીશું તેવોજ વતાવ તેઓ ખ્રિસ્તીઓ સાથે કરશે એટલા માટે આ અકલમ દીનું કામ નથી કે આપણે આ કેદીઓને કતલ કરી નાખીએ કે તેમની જીલ કાપી નાખીએ. સારી વાત તો એ છે કે લડાઈ પુરી થતાં સુધી આ કેદીઓ સાથે સારો વર્તાવ કરવામાં આવે દરરો જોને હમણા તરવારોથી મરણુતોલ જખમી કરવામાં આવ્યો છે. તે લાગેજ કાલ સુધી જીવતો રહે. હવે જ્યારે જ મુરદા ભેગી થઈ ગયો છે. તો પછી એની જીમ કાપવાથી શું ફાયદો થશે ! સારી વાત તો એ છે કે આ કેદીઓને કેદ ખાનામાં મોકલી આપો. અગર ખ્રિસ્તીઓના કોઈ હાકામની દેખરેખ નીચે મોકલી આપો

હરકુલ આજમ યુન્નાની હુવાતચીત ધણા ધ્યાનથી સાંભળી રહ્યો હતો જ્યારે તે વાત કરતો બધ થયો ત્યારે હરકુલ આજમે યુન્નાને સંબોધી કહ્યું અય યુન્ના તમે ઠીક કહી રહ્યા છો. પરંતુ દરરો ગુસ્તાખી કહી હતી. તે ગુસ્તાખીની સળએને મળી, મારો પણ એવોજ મત છે. કે હવે એ જીવશે નહિ. તમે કાલ સવાર સુધી કહો છો. પણ હું તો કહું છું કે સાંજ સુધીમાંજ મરી જશે. આ કેદીઓ તમને સોંપવામાં

આવે છે. તમે એમની દેખરેખ રાખો. આ બધા મુઆ કેદીને પણ લઈ જાઓ. બ્યારે તે મરી જાય તો કફન ફફતનો બંદોબસ્ત કરી આપજો.

ચુકન્નાએ બીજી વખત જમીન સુધી પાડ માન્યો. પહેરાવાળા કેદીઓને લઈ ચાલતા થયા. બે ખિસ્તીઓએ દરારને પોતાના ખભા પર ઉપાડી લીધા. તેઓ બીજાકુલ મેદોશ હતા. હજી સુધી તેમના જખમોમાંથી લોહી વહી રહ્યું હતું. એ બધા સાથે ચુકન્ના પણ રવાના થયો.—

કેમકે હવે દરબારમાં કોઈ કારવાઈ બાકી રહી નહોતી જેથી હરકુલ આજમે દરબાર બરખાસ્ત કરવાનું જણાવ્યું તે ઉભો થઈ ગયો. કે બધા દરબારીઓ પણ માથું નમાવી ઉભા થઈ ગયા. પાદરીઓએ બાદશાહને દુઆઓ દેવા માંડી. ચતુતશના પાછલા ભાગમાં જે દરવાજો હતો તેનો રેશમી પડદો ઉઘો થયો. અને દસ નવયુવાન. નાજુક, ચંચળ અને ધણીજ ખુબ સુરત છોકરી હોલમાં દાખલ થઈ. આ છોકરીઓનો પોશાક ઘણેજ બપકાવ'ધ હતો એમના ચંદ્ર જેવા મોઢા પર નજર કરી શકતી નહોતી, એ બધાના હાથમાં ફફ હતો. એમણે આવતાની સાથે ફફ વગાડવાનું તથા નાચવાનું શરૂ કર્યું થોડી વાર પછી એમણે મધુર સાદે એક ગીત લલકાર્યું. આ ગીતમાં હરકુલ આજમે અને તેના ખાનદાનની તારીફ હતી. ગીત પુરું થતાંજ હરકુલ આજમે પેલા દરવાજા બંધી કે જેમાંથી હમણા પેલી ખુબસુરત છોકરી હોલમાં આવી હતી તે તરફ રવાના થયો. છોકરીઓએ જલદીથી આગળ વધી તેનો ઝભો પોતાના નાજુક હાથોમાં લઈ લીધો એ બધી દ્વારમાં દાખલ થઈશાહી મહેલમાં ચાલી ગઈ. તેમના ગયા પછી બધા દરબારીઓ પણ એક એક બે બે કરી ચાલતા થઈ ગયા.

પ્રકરણ દસમું

અઝરાની શોધ

(૦)

જ્યાં પર હુસ્તેક કી તેરી ગુફતગુ હુય

તુકે હુંકતે હેં તેરી જુસતજુ યહ

સદ્માએ અઝરાને જોવાની ઘણી પરેશાન થઇ તેને ઘણી નવાઇ લાગી રહી હતી કે અઝરા ક્યાં ચાલી ગયો. તેણે ઘણી દુર સુધી આગ તેમ ફરી જોયું. પણ ન તો અઝરા મળી કે ન બીજો કોઈ મળ્યું. મળ્યો કે તે અઝરાની બાબત પ્રશ્ન ગાઢ કરે.

આ વખતે સાંઠ ઘણાજ પ્રકાશનાં ચમકી રહ્યો હતો. ચારે બાજુએ ચાંદની ફેલાયેલી હતી. દુર દુરનાં ઝાડ, ઝાડોએ અને નાના છોડ ચાંદનીમાં સાફ નજરે પડતા હતા.

જે જગ્યાએ સદ્મા ઉભી હતી તે ઘણું વીશાળ મેદાન હતો. આ વિખતે આ મેદાન ખાલી પડ્યો હતો. કોઈ બાજુએ ફાવણનું માણસ હાલતું ચાલતું નજરે પડતું ન હોતું. આ મેદાનની પશ્ચીમ દીશાએ દરજી શહેર આવેલું હતું. ચાંદનીમાં તેમની આલીશાન ઇમારતો સાફ દેખાતી હતી હતી. પૂર્વ દિશાએ કીલ્લો હતો. કીલ્લાની દિવાર આસમાન સુધે વાતો ફરી રહી હતી. દક્ષિણે કાલવામી લશ્કર પડેલું હતું. લશ્કરમાં ઠુંઠેર આગ બળી રહી હતી.

સદ્માએ આખું મેદાન જોઈ નાખ્યું. તે દરેક બાજુએ તપાસ કરી આવી. ઠેક ઠેકણે ઉભા રહી અઝરાને હાંક મારી પરતુ ન તેને અઝરા મળી ન તેને કોઈએ જવાબ આપ્યો. ન તેમ કોઈ બીજો માણસ મળ્યો.

સદ્મા પણ નાજુક છોકરી હતી, તે દેડ ધુપ કરતાં થાકી ગઇ તેના પુલ જવા ગાંધો પર પરસેવો પુટી નીકળ્યો. હવે તેનામાં વધુ તપાસ કરવાની શક્તી રહી નહોતી તેમજ તેને અઝરા મળશે એવી પણ આશા રહી નહોતી, જેથી તે ઇસ્લામી લશ્કર તરફ વાપસ ચાલી, આ વખતે તે ઘણી પરેશાન અને ઘણી દીલગીર હતી. તેની ખુમસુરત જોઈ પર શીકર અને ગમગીન ગાંધેર થતા હતા. નાજુક અને પ્યારા હોંઠ સુકી ગયા હતા. બહુ કંપી રહ્યું હતું તે એજ જગ્યાએ આવી જ્યાં અઝરાને એકલી સુકી હતી. તેણે હસત તરી નજરે નહોતો જોયું આ જગ્યા દમણા પણ એમજ ખાલી હતી. તેણે એક લાંબા નિસાસો નાખ્યો. ગમે કંઈકથી તેનું દાલ ખેંસવા લાગ્યું. ગમે દરદે તેને એટલી મજબુર કરી કે બેઅખત્યાર તેના આંસુ નીકળી આવ્યા તે એજ જગ્યાએ બેસી ગઇ અને હોશિયાર આંખોમાંથી અશર વહાવવા લાગી.

રાત ઘણી વીતી ચુકી હતી, ચાંદ પોતાની મુનબર ફીરણો જમીન પર નાખી રહ્યો હતો. જમીનથી આસમાન સુધી રોશની થઇ રહી હતી તે દરેક ચીજ જેના પર ચાંદની પડી રહી હતી. તે ચાંદનીના રંગમાં રંગાઇ રહી હતી. દરેક બાજુ ખામોશી હતી, ખામોશી એટલી બધી હતી કે જાડ પરથી પાંદડાં પડવાનો પણ અવાજ તે સાંભળા હતો. ગમજદહ સદ્માએ આંસુઓ સુકવી આમ તેમ જોયું. તેને આલમે કાયનાત (જમીન પરની ચીજો) ધુરજતી જણાઇ ચાંદ અને ચાંદની પણ જતા ધુર જણાયા. આ જંગલ કરડી ખાવા માટે દોડવા લાગ્યું તે ઉભી થઇ ગઇ તેણે વળી ચારે બાજુએ જોયું. આ વખત પણ આ જંગલમાં કોઈ નહોતું. અને તરસ લાગી, તે અઝરા માટે પાણી લાવી હતી. અને હાથમાં લઇ ફરી હતી, તે પાણી એણે પી લીધું. અને ધીમે ધીમે ધરલાખી લશ્કર બણી ચાલવા માડ્યું. જ્યારે તે ધરલાખી લશ્કર નજીક પહોંચી તો એને લયલા મળી. લયલાએ એકલી સદ્માને આવતી જોઇ તેથી તરત સવાલ કર્યો. સદ્મા મારી અઝરા ક્યાં છે ?

સદ્મા, ગમગીન હતી, લયલાના આ સવાલથી એના દીલ પર એટલા લાગી તે એ શીકરમાં પડી કે શું જવાબ આપવો? એથી ખામોશ રહી.

લયલા તેના ખામોશ રહેવાથી એવેન થઇ ગઇ. તેણે ખેસીન થઇ પાછું પુછ્યું:—સદ્મા તુ ખામોશ કેમ છે ? ખુદા વારતે કહો મારી અઝરા ક્યાં છે ?

હમણા સુધી તો સદ્માએ દીમતથી કામ લીધું હતું પણ હવે દીમત રહી નહિ એ અખતાર તેને આંસુ જારી થઇ ગયા. લયલા તેને આમ રડતાં જોઇ તરફડી ગઇ. તેણે કહ્યું સદ્મા તુ કેમ રડે છે. શું અઝરાની તખીયત વધુ ખરાબ થઇ ગઇ છે ?

હવે સદ્મા એકદમ રડી પડી, લયલાના પણ આંસુ નીકળી પડ્યા. તેણે રડતાં રડતાં કહ્યું આહ.....મારા ખુદા, આ શું થવા વાળું છે. હાય, હું પહેલાંથીજ શીકરમાં હતી, કે કંઇ મારી અઝરાની તખીયત વધુ ખરાબ ન થઇ જાય. આખર તેજ થયું એ ખુદા મારી દીકરીનો કાન દુખે તે પહેલાં મને દુન્યામાંથી ઉપાડી લે. સદ્મા હવે મારામાં ધીરજ રહી નથી ચાલ મને અઝરા પાસે લઇ ચાલ

લયલા ઘણી ગમગીન થઇ ગઇ હતી સદ્મા તેને જોઇ તયપી ગઇ તેણે કહ્યું આ. ચચીજન.....

રંજેગમના બારથી સદ્માનો અવાજ ગળામાં રૂંધાઇ ગયો. લયલા એહેસ અને હસરત ભરી નજરે તેને જોઇ કહ્યું. ડાહી સદ્મા મને અઝરા પાસે લઇ ચાલ,

સદ્માએ કુસકાં ભરતાં કયું, હાય ક્યાં લઇ જાઉં.....ચચી જન અઝરા તો મુમ થઇ ગઇ.

લયલા આ રહ્ય બેઠક ખબર સાંભળતાંજ પીળી પડી ગઇ તેનું શરીર ધરજવા લાગ્યું. હોંઠ સુકાઇ ગયા. તેણે એક આહ મારી કહ્યું. આહ મારી અઝરા.....હાય તેકમાં ચાલી ગઇ ? સદ્મા તુતો તેની સાથે હતી.

સદમા—હા હું સાથે હતી, અમે બન્ને વાતો કરતા કરતાં પેલા સામે દેખાતા ઝાડ પાસે પહોંચી ગઇ. ત્યાં પહોંચ્યા પછી અંજરાને તરસ લાગી તેણે પાણી માંગ્યું. મેં ધણીએ કહ્યું કેમપમાં પાછા ચાલો પરંતુ તેણે ન માન્યું અને જીદ કરીને મને પાણી લેવા મોકલી. બ્યારે હું પાણી લઇને ગઇ તો તે ગુમ થયેલી હતી. મેં મારા ગળ ઉપરાંત તેની તલાશ કરી ખુમા પાડી પરંતુ તે ન મળી લાચાર થઇ હું પાછી આવી.

આ સનસનાટી બરી ખબર સાંભળી ધણી દરદો ગમતા દરદથી લયલા આકુળ બાકુળ થઇ ગઇ. તેનું કાળજી મોંમાં આવવા લાગ્યું. આંખોમાંથી ગમે હસરત વરસવા લાગ્યા. તેણે દરદ બરી વાણીએ કહ્યું આહ અંજરા...હાય તું ક્યાં ચાલી ગઇ હું તને ક્યાં શોધું સદમા ચાલ તેની શોધ કરીએ.

સદમાની આંખોમાંથી હળુ આંસુઓ વહી રહ્યા હતા. તેણે કહ્યું ચચીબાબા, ક્યાં શોધશો. મેં બંધી જગામાં શોધ કરી લીધી. ચાલો ચચા- જનને ખબર કરીએ તેઓ ખીલત માણસો સાથે મળી શોધ કરશે.

આ વાત લયલાની સમજમાં આવી ગઇ જે કે ગમે દરદના ખોઝથી તેને ચાલવું મુશ્કેલ હતું પરંતુ ચાલવું જરૂરી હતું તે સદમાનો ટેકો લઇ પાછી ફરી. બ્યારે આ બન્ને કેમપમાં દાખલ થઇ ત્યારે તેમને આમીર મળ્યો. તેણે લયલાને જોઇ તેણે લયલાને પુછ્યું લયલા તમારી હાલત આમ કેમ છે ?

લયલાના આંસુ જની થઇ ગયા. આમીર ગભરાઇ ગયો. તેણે જલ્દીથી કહ્યું. લયલા, લયલા, તમે શા માટે રડો છો ?

લયલા અમીરને વળગી પડી, અને કુસકાં ભરતાં કહ્યું. આહ હું લુટાઇ ગઇ મારી અંજરા ગુમ થઇ ગઇ.

અમીર ધણેજ હેરતમાં પડી ગયો. તેણે કહ્યું :- અંજરા ગુમ થઇ ગઇ કેવી રીતે.

લયલાએ જે કંઈ સદમા પાસેથી સાંભળ્યું હતું તે અટકા અટકીને તેને સંભળાવી દીધું. આમીર પર પણ આ દુઃખ દાયક ખબર ધણી ખરાબ અસર કરી. તેના પર ગમનો પહાડ તુટી પડ્યો. દીક્રને કબજામાં રાખવા ધણી કોશીશ કરી છતાં તેના પણ આંસુ નીકળી પડ્યા.

લયલા આમીરને આમ રડતાં જોઇ વધુ ખેચેન થઇ ગઇ. તેણે આમીરના ઝબ્બાની કોર પકડી રડતાં રડતાં કહ્યું હાય મારી અંજરા ખુદા વાસ્તે મને તેની સાથે મળવી આપો.

આમીર લયલાની આવી ખરાબ હાલત જોઇ સ્વસ્થ થયો. તેણે ધીરજ અખત્યાર કરી અને પોતાના આંસુ ઝબ્બાના છોડાથી સાફ કરતાં તસલ્લી આપવા માટે કહ્યું.

લયલા આટલા બધા ન ગભરાઓ. અઝરા કંઈ બધું શકતી નથી. તે જરૂર આ મેદાનમાં કંઈ બેઠી હશે કે પડી હશે. તો ત'જુમાં બધું આરામ કરો હું તેને શોધવા માટે બધું રહ્યા છું.

લયલા—જાઓ. ખુદા વાસ્તે જલ્દી જાઓ. અને તમારી સાથે બે આર માણસો લેતા જાઓ.....હાય અલ્લાહનીયાં આ શું થયું ગયું ખુદાયા મુઝ દુખીવારી પર રહેમ કર હાય મારે એકજ દીકરી છે. હું તેના ગુમ થવાના ગમને બરદાશ નહીં કરી શકું.

આમીરે જોયું. લયલા ધુરંધુર પડી છે. તેણે તેની ખમરમાં હાથ નાખી સંભાળી લીધી અને પોતાનો ટેકા દબાવીને ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યો. સદમા પણ તેમની સાથે ચાલવા લાગ્યો. બ્યારે તેઓ પોતાના ત'જુ પર પહોંચ્યા ત્યારે આમીરે લયલાને કહ્યું. લયલા, અટકો બધો ગમ ના કરે, તમે ત'જુમાં આરામ અને નિશીત બેસો હું જલ્દી અઝરાને શોધી પાડો આવું છું.

લયલા પડું પડું ચતા ત'જુમાં ગમલ થયું. આમીર આંદર માણસો લઈ અઝરાની શોધ કરવા ચલાવ્યા ગયો. એ બધા મેદાનમાં પહોંચી છુટા છુટા પડી ગયા. તે દરેક બાજુ ઝાડી, ટેકરા ઝાડ વગેરેનાં જંગલોમાં અઝરાની શોધ કરવા લાગ્યા. રાત ઘણી પીતી હોવાથી, ચાંદો જમીન પર ધોળી બાજુ પડ્યો હતો.

ઝાડ, મત્થર, પાંદડાં તથા ઘાસ વગેરેની મેદાન પોશાક પહેરી લીધી હતો. નીરમળ ચાંદનીમાં ફરતી ચીજ સાફ જણાતી હતી. આમીર અને તેના સાથીઓ અઝરાની શોધ કરી રહ્યા હતા. તેમણે મેદાનનો ખુબ ખુબ શોધી નાખ્યો પરંતુ અઝરાનો કંઈ પતો લાગ્યો નહીં. જ્યાં આમીરને અઝરાના ગુમ થવાનો ગમ હતો ત્યાં હચરત પણ હતી. તેની સમજમાં ન હતું આમીર કે અઝરા જ્યાં ચાલી ગયાં કોને કોઈ લઈ ગયું, બ્યારે શોધ કરતાં કરતાં તે ચાંદો ગયા અને તેનો કંઈ પતો ન લાગ્યો તો મજબૂર થઈને લોકો કેમ્પ બાજુ પાછા ફર્યા.

આ વખતે અટકી કરતાં પણ વધુ રાત થઈ હતી, બધા સુસલમાને સૂઈ રહ્યા હતા. ધરલામી લશ્કરમાં બીલકુલ ખામોશી હતી. આ લોકો પણ ચીંતાવુર, અને ગમગીન અને ખામોશી સાથે કમ્પા દાખલ થઈ પેટ પોતાના ત'જુઓ પહોંચ્યાં.

બ્યારે આમીર પોતાના ત'જુમાં પહોંચ્યો. તો તેણે લયલા અને સદમાને બેઠેલા જોયા. લયલાએ આમીરને જાતનાં પુછપુછ અઝરા મળી.

આમ કહેતાંતી સાંધેજ તે ઉમ્મીદ બરી નહીં આમીરને લેવા લાગી.

આમીરના મહેરા પર હસરત અને નાદિમેદી સાથે દેખાઈ રહી હતી. ગમ અને પ્રીકરે તેને અધમુજો કરી મુક્યો હતો. તે લયલાની પાસે બેસી ગયો. લયલાએ પાછું પુછ્યું આહ...શું અઝરા ન મળી.

આમીરે કહ્યું, હમણા નથી મળી પણ સવાર સુધી મળી જશે.

આ જવાબ સાંભળી લયલાના કાળજમાં મુકકો લાગ્યો તે બેચેન થઈ ગઈ તેની આંખોમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યા. તેણે કહ્યું 'અરતાં કહ્યું હાય હું' શું કરીશ ? કેવી રીતે જીવીશ ?

પરીજમાલ સહમા પણ રડી રહી હતી. આમીરનું પણ રહ્યું બરાબ આંખુ. લયલા શેવા ધોવાથી શું ફાયદો. સખર કરો ખુદ પાસે અઝરો મળે એવી દુઆ માગો.

લયલાએ નીસાસો નાખી કહ્યું 'હા હું' ખુદ પાસે દુઆ માંગીશ એકસો અને દુખવારા એની, તેજ દુરયાન સાંભળે છે.

લયલા ઉભી થઈ. વળતું કરી નમાજ પઢી અને સીંચણમાં પડી દુઆ માગવા લાગી આમીર અને સહનાએ પણ વળતું કરી નમાજ પઢી અને ખરા આતઃ કરણથી દુઆ માગવા લાગ્યા. આ ત્રણે જણાએ સાચા દીકરી સુખદો સાદીકના વખત સુધી દુઆ માગતા રહ્યા. જ્યારે સવારની નમાજની અવગત થઈ તો આમીર નમાજ પઢવા આવ્યો ગયો. તેણે જમાત સાથે નમાજ પઢી. નમાજ પઢવા પછી તે અણુ ઉંચકાની પાસે પહોંચ્યો, અણુ બચકાએ તેને ચીંતાતુર અને મગમૂમ બોલ પુછ્યું. 'આમીર શું વાત છે. તમને ચક્કરો ઉતરેલો કેમ છે.

આમીરનું દીવ બગાડ આંખુ, બે અપત્યાર તેના આંસુ નીકળવા લાગ્યા. અણુ ઉંચકા ગભ રાઈ ગયો, તેણે પણ જલ્દી કહ્યું. 'અરે આમીર તમારી કેવી હાલત છે. ખુદ વારતે જલ્દી મને તમારી હાલત કહો.

આમીરે કહ્યું 'યા સાલારે આજન હું' પર દેશમાં લુગાઈ ગયો. મારી પ્યારી દીકરી અઝરનો રાતથી પતો નથી.

આ સાંભળતાંજ અણુઉંચકા ધણી આશ્ચર્ય પામ્યા, તેમણે કહ્યું 'અઝરનો પતો નથી. તે ક્યાં ચલી ગઈ ?

આમીર—ખુદને ખબર.

અણુઉંચકા—તેમોએ કંઈ શોધ કરી ?

આમીર—ખૂબ, શરઆતથી અડધી રાત સુધી મેં અને મારી સાંઘાથે ખીજા આઠ દસ માણસોએ ખુબજ શોધ કરી.

અણુ ઉંચકા—શું તે કોઈથી નાખુશ થઈ ગઈ હતી ?

આમીર—જી ના, તે કોઈ વખતે કોઈની સાથે નારાજ કે ગુસ્સે થઈ નથી.

અણુ ઉંચકા—તમારા તંબુમાં ખિસ્તી ઓરતો આવતી જતી હતી ?

આમીર મેં ધ્યાન આપ્યું નથી.

અણુ ઉંચકા—આ ખિસ્તી ઓરતો ઘણી હોશીયાર અને ચાલાક હોય છે. કદાચ કોઈ ઓરતે એને ફાસલાવા હોય. પરંતુ નવાઈની વાત એ છે કે કોઈ રાતની વખતે આવી ઘરલામી કેમ્પમાંથી તેને કેવી રીતે લઈ ગયા, તમને એ કંઈ માલુમ પડ્યું કે તે તંબુમાંથી કેવી રીતે ગાયબ થઈ.

હવે આમીરે તે બધી હકીકત જે લખવા પામે સાંભળી હતી તે બધી અબુ ઉમયદને સંભળાવી દીધી, અબુ ઉમયદને ધણોજ રંજ થયો. તેમણે તમસ્વી આપતાં આપતાં કહ્યું 'આમીર ગભરાઓ નહિ. ઇન્શા અલ્લાહ અઝરા આવી જશે. મારા ધારવા પ્રમાણે તેના ગુપ્ત થવામાં ખ્રિસ્તીઓનો હાથ છે. હું શહેર હલખનના રહેવાશીઓને બોલાવી તપાસ કરું છું.'

અબુ ઉમયદએ પોતાના ગુલામને બોલાવી હુકમ આપ્યો કે તે હલખના રઇસોને ઝટ બોલાવી લાવે.

ગુલામ તાંત રવાના થયો. હવે અબુ ઉમયદ આમિરને સાથે લઇ પોતાના તંબુએ પહોંચ્યા.

અબુ ઉમયદનો તંબુ લશ્કરની વચ્ચે એક ઉંચા ટેકરા પર હતો. એમના તંબુ પર ઇસ્લામી પરચમ (નીશાન) હવામાં ઉડી રહ્યો હતો. તંબુની આંદર બોંય પર કામળા પાથરેલા હતા. કામળાઓ પર અરબ રઇશો અને ઇસ્લામી લશ્કરના સરદારો બેઠેલા હતા, આ લોકો અબુલ ઉમયદને જો તાજીમને માટે ઉભા થઇ ગયા, અબુ ઉમયદ તંબુની ઝાકડીને ટેકો દઇ વચ્ચમાં બેસી ગયા. આમીર પણ એક બાજુ બેસી ગયો. અબુ ઉમયદએ બેસતાની સાથેજ અઝરાના ગુમ થવાની હકીકત બધા સાથેજ અઝરાના ગુમ થવાની હકીકત બધા મુસલમાનોને કહી સંભળાવી, બધાને આ રહ્યબેદક ખબર સાંભળી ધણોજ રંજે મલાલ થયો તેમણે પેત પોતાના વીચારોજ બણાવવા શરૂ કર્યા, બધા એજ વાત પર એકમત થયા કે આ કામ ખ્રિસ્તીઓનું છે. આ લોકો હજી તો ભાંજગડ કરતાં હતા કે હજરત ખાલીદ ગભરાએલા તંબુમાં દાખલ થયો. તેમણે આવતાંની સાથેજ કહ્યું 'સાલારે આજમ ગજબ થઇ ગયો. બધા મુસલમાનો ધણોજ ગુસ્સે થઇ હલખ શહેર પર હુમલો કરવા ચાહે છે.

બધા લોકો જે આ તંબુમાં બેઠા હતા તે આ ખબર સાંભળી આશ્ચર્યમાં પડ્યા. અબુ ઉમયદ પણ આશ્ચર્યમાં પડ્યા. તેમણે પુછ્યું 'શા માટે ?

ખાલીદને ફક્ત એટલી ખબર મળી છે કે ભાઇ આમીરની દીકરી રાતે ગુમ થઇ ગઇ છે. મુસલમાનોને તેના ગુમ થવાની ખબર પડી ગઇ છે તેમનું ધારવું છે કે હલખ શહેરના ખ્રિસ્તીઓએ તેને ફોસલાવી છે.

અબુ ઉમયદ—આ તો ખરાબ વાત છે. જ્યાં સુધી આપણે પુરતી તપાસ ન કરી લઇએ ત્યાં સુધી બીજા પર કેવી રીતે તોહમત મુકી શકીએ.

ખાલીદ—એ સાચું છે. પરંતુ તે લોકો માનતા નથી. બધા મુસલમાનમાં ઇન્તકામ લેવાનો જોશ પાછો ઉભરી આવ્યો છે બહુ જલદી ખબરો સાંભળી તો હલખના બે ગુનાહ ખ્રિસ્તીઓને એતને ઘાટ ઉતારી દેવામાં આવશે.

અબુ ઉમયદ—ધણી મુશકેલી થઇ.....

અપુ ઉપવદાનો વાક્ય પણ પુરો થયો ન હોતો કે અલ્લાહો આજરનો શીમાઃ નાજરનો અવાજ આવ્યો. આ બધા લોકો ગભરાઇને ઉભા થઇ ગયા. અપુ ઉપવદાએ કહ્યું ખુદાયા મુસલમાનોને અકલો સફર અતા કર ક'ઇ તે ઇન્તેકામના બેઠમાં ખ્રીસ્તીઓને કતલ કરવાનું શરૂ કરી દે.

તરત તેઓ તપુમાંથી બહાર આવ્યા. તેમણે બેયુ. કે મુસલમાનો ગુસ્સાથી ભરેલા છે તેઓ ટોળે ટોળા મળી હાથમાં ખુશ્કી તલ્લવરો લઇ ઉભા છે. અપુ ઉપવદા આ દેખાવ જોઇ ગભરાઇ ગયા. તેઓ જલદીથી ટેકરા પરથી નીચે ઉતરી આવ્યા અને લોકોના ટોળામાં પેશી ગયા.

અપુ ઉપવદાને જોતાંજ મુસલમાનોએ કહ્યું. સાહારે આજમની ઉમરદરાજ હલખ શહેરના ખ્રીસ્તીઓને કના કરી દો.

અપુ ઉપવદાએ હાથના ઇશારાથી બધાને ખામેશ થઇ જવાનો હુકમ કર્યો. જ્યારે બધા ખામેશ થઇ ગયા. તો તેમણે કહ્યું:-યા અલ્લાહ ! મને નવાઇ લાગે છે કે તમે એમ ધારીને કે બાઇ આમીરની દીકરી ને હલખ શહેરના ખ્રીસ્તીઓએ ફાસલાવી છે. તેથી તમે બધાજ ગુસ્સા અને ગમથી ઉશ્કેરાઇ ગયા છો. વાત એમ છે કે બાઇ આમીરની દીકરી ગુમ થઇ પણ એમ નથી. કહી શકતા કે હલખ શહેરના ખ્રીસ્તીઓએ ગુમ કરી હજી સુધી એવો કોઇ શાહેક નથી મળ્યો. જે બરોસાની સીચે કહી શકે હલખના ખ્રીસ્તીઓએજ આ કામ કર્યું છે. જે તમેએ હલખન ખ્રીસ્તીઓને કતલ કરી નાખ્ય. ને બાઇમાં ખબર મળે કે એ કામ એમનું નહોતું પરંતુ આ કાવતરામાં ખીજ લોકો સંકેવાયલા હતા તો તે વખતે અને તેમજ તમોને પસ્તાવનું પડશે મ સ ધારવા પ્રમાણે આ અકલમ હી નથી. કે કોઇ બરોસા લાયક શક્ષીના કહયા વમર હલખ શહેરના ખ્રીસ્તીઓને વહેમથી કતલ કરી નાખીએ. આ બનાવ ક'ઇ જેવો તેવો નથી. બહોજ બાર છે. એ ધરાહો કરી લીધો છે. કે આ ખાખતની પુરી તપાસ કરી જે લોકોએ આગેવાની ભર્યો ભાગ ભજવ્યો હશે તેમને સખતમાં સખત સજા કરીશ હુ મંજુ' હુ કે આ ઇજ્જત અને આબરુનો સવાલ છે. હમણા અને અને તમને બધાનેજ બહોજ મમ અને ગુસ્સો છે પરંતુ આપણે જેને મજામાં આવી કેઇ વાત એવી ન કરવી જોઇએ જેથી છેવટે પસ્તાવનું અને શરમાવનું પડે. તમે સખર અને શાંતીથી કામ લો અને આ મામલાને મારા પર મુકી દો. હું તેની પુરેપુરી તપાસ કરીશ અને ગુનેહગારને સખતમાં સખત સજા આપીશ.

કેટલાક મુસલમાનોએ બેગા મળી કહ્યું. પરંતુ તપાસ વહેલામાં વહેલી તકે થવી જોઇએ.

અપુઉપવદા—મે હલખ શહેરના ખ્રીસ્તી રહી સોને બોલાવ્યા છે. તેઓ આવતાજ હશે. તેમને ખુશી તપાસ કરીશ, તમે લોકો પોત પોતાની જગાએ પાંખ જમી સખર અને શાંતીથી મારી તપાસની વાટ જુઓ.

તે મુખ્યારક જમાનો એવો હતો કે ન મુસલમાનોમાં કોઇ ખામી કે માથા ફરેલ હતા ન તેમને ચાલાકી આવડતી હતી. તેઓ પોતાના સરદારના ફરમાં બરદાર હતા. તેમણે સરદારનું કહેવું માથા પર ચઢાવ્યું અને છુટા પડી. પોત પોતાના તંત્રુ બધી ચાલતા થયા. અત્યુ ઉપયદા તથા બીજા સરદારો પાછા તંત્રુમાં આવ્યા. તેમણે કહ્યું: હમણા મુસલમાનોને ઘણો ગમ અને ગુસ્સો છે. મને ધારતી છે કે તેઓ કોઇ વખત હલખ પર હુમલો કરી ખુનરેલ શર કરી દે માટે હું ચાહું છું કે બધા સરદારો પોત પોતાના સીપાહીઓ પર દેખરેખ રાખે.

હમણા આટલીજ વાતચીત થઇ હતી કે આઠ દસ આબરદાર ખ્રિસ્તીઓ આવ્યા. તંત્રુમાં જેટલા મુસલમાનો એક હતા તેમણે તેમને આવકાર આપ્યો, તેમને સાલાર આજમે પોતાની પાસે બેસાડયા. બ્યારે તેઓ બેસી ગયા. તો અત્યુ ઉપયદાએ કહ્યું. મે આપ સાહેબોને અહીંઆ આવવાની એટલા માટે તકલીફ લીધી છે કે રાત્રે બાઇ આમીરની દીકરી અઝરા ફરવા માટે આ સામેના મેદાનમાં ગઇ હતી. તે ત્યારથી ગુમ ગઇ ગઇ છે. એ તો હું ખાતરીથી કહું છું કે એ કામ કેઇ ખ્રિસ્તીનું જ. કેમકે કોઇ મુસલમાન તેને ગુમ કરે નહી. જરૂરી આ કામ હલખ શહેરના ખ્રિસ્તીઓનું છે તે છોકરીના ગુમ થવાની ખબરથી બધા મુસલમાનો ઝનુનમાં આવી ગયા છે. હમણા તમે આવ્યા તે પહેલાં બધા મુસલમાનોએ હલખ પર હુમલો કરવાનો ઇરાદો કર્યો હતો. ઘણી મુશ્કેલીએ મે તેમને રોક્યા. જેથી હું ચાહું છું કે તમે તે છોકરીનો અને તેને ફાસલાવનારનો પતો મેળવી બન્નેને અમારે હવાલે કરી દો.

ખ્રિસ્તીઓએ ઘણા આશ્ચર્યથી આ વાત સાંભળી તેમાનામાંથીએક ખ્રિસ્તીએ કહ્યું. 'યા સાલારે આજમ અમે કસમ ખાધને કહીએ છીએ કે હલખ શહેરના ખ્રિસ્તીઓનું આ કામ નથી. અમે બોકો આપનો સારો વર્તાવ ઇમાનદારી, અને ઇન્સાફ પસંદીથી અમે બહુ પ્રુશ છીએ અમે એવું નથી માહતા કે અમારા તરફથી કોઇ કામ એવું ન થાય જેથી આપના ને અમારા સંબંધમાં વીઘ પડે. પરંતુ આપ અમારા પર નહોમત મુકી ફના કરવા માહતા હો તો પછી આપની મરજી.

અત્યુલ ઉપયદા — અસતગ ફરજાહ આપને હરગીઝ એવો વીચાર કરવો જોઇએ નહી. મુસલમાનો વચન બંગ કરનાર હોતા નથી, આપ બોકોને ખબર ન હોય અને કોઇ હલકટ માણસે આ કામ કયું હોય.

બીજા ખ્રિસ્તીએ અત્યુલ ઉપયદાને સંબોધી કહ્યું 'યા સરદારશ મુસ્લેમીન મારા ધારવા પ્રમાણે હલખ શહેરના કોઇપણ ખ્રિસ્તીની આટલી હીમત ચાલી શકે નહી કે તે કોઇ એવું કામ કરે જેથી મુસલમાનો ગુસ્સે થઇ તેને અને તેના બાલબચ્ચાને અને તેની કામને કતલ કરી નાખે. મને હવે યાદ આવ્યું. કાલે હું સીકાર કરવા ગયો હતો. પાછા ફરતાં વાર થઇ ગઇ. ઘણી રાત ગયે હું માઝમે પાક્યો પાછો બ્યાવી રહ્યો.

હતો. જ્યારે હું ઘરેર પાસે આવ્યો તો એક ભરવાડ એક બીજા માણસને કહી રહ્યો હતો કે ત્રણ માણસો એક મુસલમાન છોકરીને ઘોડા સવાર કરાવી ગમ્મા બણી જઈ રહ્યા હતા, તે છોકરી રડતી હતી. હું આખા દીવસનો થાકેલો હોવાથી આગળ ચાલી નીકળ્યો અને તેની વાત પર ધ્યાન આપ્યું નહિ. વખતે તેજ છોકરી હોમ જેની આપ તપાસ કરી રહ્યા હો.

અથ મુસલમાનો ધણી ધ્યાન સાથે તેની વાત સાંભળી રહ્યા હતા. આમીર પણ ખરાખર સાંભળી રહ્યો હતો. અપ્પુ ઉબયદાએ કહ્યું જરા કોઈ માણસને મોકલી પેલા ભરવાડને બોલાવી મંગાવો તો સારું.

તરત એક ખ્રિસ્તીએને પેલા ભરવાડને બોલાવવા માટે મોકલ્યો. મુસલમાનો તેના આવવાની વાર જોવા લાગ્યા. કેટલીક વાર પછી પેલો ખ્રિસ્તી પાછો આવ્યો. તેની પાછળ એક ભરવાડ હતો જે બહુ ડરેલો અને ગભરાએલો હતો.

ભરવાડે તપ્પુમાં ઘૂમલ થતાંની સાથે જ સીજદાની પેઠે જમીન બણી વાંકો વળ્યો. અપ્પુ ઉબયદાએ જોરથી તેને કહ્યું ખબરદાર સીધા ઉભા રહો.

ભરવાડ વધુ મબરાબો. તે ઉભો થઈ. જોઈ અને બીકથી ધરજવા લાગ્યો.

અપ્પુ ઉબયદાએ કહ્યું ખ્રિસ્તી બીરાદર બીઓ નહીં. મે તમોને એક વાત પુછવા માટે બોલાવ્યા છે પહેલાં એ કહો કે તમો તમારા ઘેરાં કઈ બાણુ ચારવા લઈ ગયો છો.

ભરવાડની હજી બીક દૂર થઈ ન હતી. તેણે જવાબ આપ્યો. હુજુરવાલા...અપ્પુ ઉબયદાએ નરમાસથી વાત અટકાવી ને કહ્યું. જુઓ. હુજુર, સરકાર, અને એવી ખતના બીજાં શખ્દો. ખુશમદ અને ચાપલુસીના છે. અમો એવા શખ્દો પસંદ કરતા નથી. તમો એવી રીતે વાત કરો. જેવી રીતે તમો પોતાના ખરાખરીઆ સાથે કરો છો.

ભરવાડ—ધણે બામે ગમ્મા બણી મારા ઘેરાં લઈ ગઈ છું.

અપ્પુ ઉબયદા—કાલે હું દૂર નીકળી ગયો હતો. તેથી પાછા આવતાં વાર લાગી. ધણી રાત થઈ ગઈ હતી.

અપ્પુ ઉબયદા—તમોએ રસ્તામાં કોઈ મુસલમાન છોકરી જોઈ હતી.

ભરવાડ—જી હા એક છોકરી ઘોડા પર સવાર થઈ જઈ રહી હતી. તણે મુસલમાનો જેવા લુગડા પહેરેલાં હતાં, ત્રણ માણસો સાથમાં હતા, અને તે છોકરી રડી રહી હતી.

અપ્પુ ઉબયદા—તે છોકરીએ લુગડા કેવા પહેર્યા હતા.

ભરવાડ—રાતનો વખત હતો. જેથી લુગડા જોયાં નથી પરંતુ છોકરીની સુરત જોઈ હતી તે ધણીજ ખુબસુરત હતી.

અપ્પુ ઉબયદા—જે માણસો તેને લઈ જતા તે કોણુ હતા ?

અરવાડ—એ ખ્રિસ્તીઓ હતા, તેઓ ધણું કરી મરખામના રહેવાર હતા અને) એક અરખ ખ્રિસ્તી હતા.

અમુ ઉખયદા—તમેએ કેવી રીતે જાણ્યું કે તેઓ મરખામના રહેવાર હતા ?

અરવાડ—મરખામમાં મારા સગા રહે છે. ત્યાં હું ધણીવાર જાઉં છું તેથી એ જાનને મારા જોવામાં આવેલા.

હવે અમુ ઉખયદા અને બધા મુસલમાનોને જણાવ્યું ગયું અઝરા ખ્રિસ્તીઓ પંજમાં અપહરણ ગઈ છે. આમીરને આ હકીકતથી ધણો અફસોસ થયો. અમુ ઉખયદાએ એક ખ્રિસ્તીને સંજોધી પુછ્યું. શું ગમ્માથી અન્તાકીયા જવાને રસ્તો છે.

ખ્રિસ્તી—જી, હા હલખથી જવાર ગમ્મા થઈને અન્તાકીયા જાય છે.

અમુ ઉખયદાએ બધા ખ્રિસ્તી સરદારને સંજોધી કહ્યું. હું આપ સાહેબોનેા ધણો મશકુર છું. આપના આવવાથી છોકરીનો પતો લાગી ગયો. હવે હું ઇન્શાઅલ્લાહ કાલે અન્તાકીયા પર હુમલો કરીશ.

ખ્રિસ્તીઓ સમજી ગયા કે હવે અમારી હાજરીની જરૂર નથી નથી તેઓ રળે થયા અને શહેર તરફ પાછા રવાના થયા.

અમુ ઉખયદાએ તેજ વખતે મુસલમાનોને તકવાર રહેવા અને ખીજે દીવસે સવારમાંજ કુચ કરવાનો કુકમ સંજોગાવી દીધો.

મુસલમાનો દરાર અને તેના સાથ વાળાઓના ગીરફતાર થઈ જવાથી જોશમાં આવી રહ્યા હતા. અઝરાના શુભ થવાથી તેઓ વધુ જોશમાં આવી ગયા. તેમણે તકવારી શરૂ કરી દીધી. ખીજે દિવસે સવારની નમાજ પઢતાંજ ઇસ્લામી લશ્કર ધણી ગયજો ગજગની હાલતમાં અન્તાકીયા તરફ રવાના થયું.

(૧૦૦) મકરેણ અગીયારમું —(૦)— રોમતુલ કુખરાનું અનયમ ખાનું (૫૨) —:૦:— મીલે ખાકમે કરેરો એવાન કયા કયા મીઠાએ ફલકને મકાં કયસે કયસે પતરીસ સીફરત (એલચી) પર રોમતુ કુખરા બણી રવાના થયો હતો. અન્તાકીયાથી રોમતુલ કુખરા ખસો મામલ છેટે હતું. પતરીસ બણીજ ઝડપભેર કુચ કરી રહ્યો હતો. તેની સાથે ખસો સવાર હતા. તેઓ લાંબી મજલ કાપી રહ્યા હોવાથી રસ્તામાં તકલીફ થતી હતી. પરંતુ તેઓ હરકુલ આઝમના હુકમને આધીન થઈ કુચ કરી રહ્યા હતા. બરાબર આઠમે દીવસે તેઓ રોમતુલ કુખરા બધ પહોંચ્યા. રોમતુલ કુખરા બહુ ગુનું શહેર હતું. આ શહેર ઇ. સ. પુર્વે ૧૭૦ માં વસાવવામાં આવ્યું હતું. આ શહેરને ફીના નુમનદશાહના પુર્વજોએ આબાદ કર્યું હતું તેણે પોતાના નામ પર આ શહેરનું નામ રોમતુલ કુખરા પાડ્યું હતું. આ શહેર આબાદ થતાંજ ચારે બાજુએથી મશહુર થઈ ગયું આ શહેરમાં દુર દુરથી વેપારીઓ અને કારીગરો આવી વસવા લાગ્યા. આ શહેર એક બધા હમારતને લીધે બહુજ મશહુર થઈ ગયું હતું. તે હમારતનું નામ અબુ સોફાયા હતું. અબુ સોફાયાને લમતી અજીબો ગરીબ વાતો મશહુર હતી. દુર દુરથી લોકો આ હમારતને જોવા માટે આવતા. દરેક વખતે જોનારાઓની ઠઠ જમેલી રહેતી. કેટલાક જોવા આવનારને આ હમારત એટલી પસંદ પડી હતી કે એ પશુ અહીંઆંજ રહી પડ્યાં હતાં એવી રીતે બહુ થોડી મુદતમાં આ શહેર એક મોટું બધા શહેર થઈ પડ્યું. હરકુલઆઝમનો એલચી આવનાર છે એવી ખબર પહેલાંથી રમતુલ કુખરામાં પહોંચી ગઈ હતી. ફલીતાનુસ એલચીના આગમનની રાહ જોઈ રહ્યો હતો. જે દીવસે રોમતુલ કુખરામાં સીફરતના લોકો દાખલ થયા તે દીવસે દરબાર ફલીતાનુસે બહુ ખબકા સાથે દરબાર બેઠો હતો. શહેરના લોકો એલચી તથા તેના સાથવાળાઓને જોવા માટે ઢોળા બંધ એઠા થયા હતા. લોકો એટલા બધા ભેગા મળ્યા હતા કે જવા આવવાના રસ્તા માથુસોથી ચીકાર બરાબ ગયા હતા. બહુ મુશ્કેલીએ એલચી દરબારે આમની બધા હમારત સામે આવી પહોંચ્યો. અહીં આ જગાએ ખિરતીઓની બબરદરત પક્ષેજ દરવાજા પર ઉભેલી હતી આ પક્ષેજનું ઉપરી અમલદારે સફીરને સલામી આપી. અને પછી સફીર અને તેના સાથીઓને દરબારમાં જવા માટે રસ્તો કરી આપ્યો. પતરીસ પોતાના ખસો સાથીઓને લઈ દરબારમાં દાખલ થયો.

આ દરબારની ધંધારત ધણીજ ઉઘી, પહોળી અને લાંબ હતી, એનો હોઠ જેમાં દરબાર થઈ રહ્યો હતો ધણીજ પહોળો હતો. આ હોઠમાં માલીયા પાથરેલા હતા. આ માલીયાઓ ઉપર દરબાર આખરુસી કુરસીઓ ગોઠવેલી હતી. મોટા દરવાજા સામે હોઠમાં જવા આવવા માટે રસ્તો રાખેલો હતો. કુરસીઓ પર દરબારીઓ બપોરના પોશાક પહેરી ધણી શાન સાથે બેઠેલા હતા. હોઠની ઉતરે છેડા પર

લગભગ ૩૫ ચોરસ ફુટ ચમુતરો હતો. આ ચમુતરો જમીનથી ચાર ફુટ ઉંચે હતો. એની પાછળની બીંતમાં એક આરણ્ય ખીજ બાજુ જવા માટે હતું. દરવાજા પર જડા લાલ રેશમનો પડદો પડેલો હતો. જેના પર સુનેદરી દુલ્લ ખનાવેલા હતા. ચમુતરાની ત્રણ બાજુએ ચાંદીનો કઠેરા ચોટેલો હતો. બોંય પર કામતી માલીયા પાથરેલા હતા. એની વચ્ચેવચ્ચ ચાંદીનો હેડીધાટનો તખ્ત હતો. આ તખ્ત ધણીજ ખુબસુરત, નાનુક અને ધણીજ ખુશનુમા હતો. એમાં સોનાના તારમાં હીરા ઝવેરાત ગુથી લીધેલી જાલરો ઝટકા રહી હતી. આ તખ્ત ઉપર એક ધરો પ્રિયતી બેઠેલો હતો, આ પ્રિયતી જડો અને રંગે લાલ-ધેજો હતો. એનો ચહેરો નુરની અને દાઢી લાંબી હતી. દાઢીના પાળ સફેદ હતા. એની ઉપર ૧૨૫ વંદસથી વધુ હતી. તેણે રેશમની ધણીજ કામતી પોશાક પહેરેલી હતી. જેના છેડાઓ ઉપર મેલીઓ અને ઝવેરાતની જાલરો લગાવેલી હતી. જે ચળકાટ મારી રહી હતી. માથા પર સોનાનો ધણીજ ઝમઝમાટ મારતો તાજ હતો. આ વખતે એજ રોમચતુલ કુખરનો આદશાહ હતો. એનું નામ ફલીતાનુસ હતું. તે ધણીજ શાન અને વકારની સાથે બેઠેલો હતો.

પતરીસ અને તેના સાથવાળા સીધા કઠેરા પાસે પહોંચ્યા. ફલીતાનુસે તેમની બણી જોયું. તેઓ તરત સીંચદામાં પડી ગયા.

જ્યારે તેઓ સીંચદામાંથી ઉભા થયા તો ફલીતાનુસે પુછ્યું શું તમે અનતાકીયાથી આવ્યા છો ?

પતરીસે ધણીજ અદબથી અને ધીમે માટે જવાબ આપ્યો. આલીબદા હું અનતાકીયાથીજ આવ્યો છું. અહીંમે રમનો ફકાર છું. હુજુરની આરગાહે આલામાં એલનો ખીદમતમાં ખીદમતે અકદસમાં હાજર થયો છું.

ફલીતાનુસ—ધણીજ અકસોસ છે કે અહીંમે રમ સુસલમાનેનો મુકાબલો કરી શક્યા નહીં. અને શામના મુલકમાના ધણી મશહુર શહેરો ઉપર સુસલમાનેનો કબજો થઈ ગયો. બદ કાસમતીથી જમાન એલીના (ખેતુલ અકદસ) પર પણ જંગલી અરબોએ કબજો કરી લીધો. સાંભળ્યું છે કે એમની હીમત એટલી બધી વધી ગઈ છે કે હાલ સલતનત અનતાકીયા પર હુમલો કરવાવાળા છે.

પતરીસ હુજુરવાલા અહીંમે રમે સુસલમાનેના હળને અટકાવવા ધણી કાશીશ કરી સૌથી પહેલાં આવના દેન માટે નેવું હજાર લશકર મોકલ્યું તેની સામે

મુસલમાનો ફક્ત ત્રેવીસ હજાર હતા. ધારતા હતા કે ખ્રિસ્તીઓની ફતેહ થશે પણ બેઠા કીસમેતીએ હાર થઇ. બીજી વખત દસ લાખનું લશકર ભેગું કરી યરમુક મોકલ્યું તે લશકરમાં મુલકના નામચીત બહાદુરો સામેલ હતા. મુસલમાનો ફક્ત ૨૭ હજાર હતા પુરી ખાતરી હતી કે આ વખતે ખ્રિસ્તીઓની જીત થશે પરંતુ ખ્રિસ્તીઓની કીસમેત ફરી ગઇ ખ્રિસ્તી-ઓના નામેશી ભરી હાર થઇ. આ મશહુર શહેરો સીવાય અજમરે દરેક કીલ્લા વાળાને મદદમોકલી પરંતુ કોઇપણ જગ્યાએ જીત ન સાંપડી. દરેક જગ્યાએ ખ્રિસ્તીઓની હાર થઇ.

ફલીતાનુસ—હવે અજમરે દરેક સલતનતને બચાવવા કેવો બદોબસ્ત કર્યો છે.

પતરીસ—આ વખતે પાછું ઘણું મોટું લશકર ભેગું કરવામાં આવ્યું છે. હમણા સુધીમાં દશ લાખથી પણ વધુ લશકરીઓ ભેગા થઇ ગયા છે. બીજા હાકેમે જે મુસલમાનોના હાથથી ખચી ગયેલા છે. તેઓ ખ્રિસ્તીઓના ઝંડા નીચે ભેગા થઇ ગયા છે. હું અજમર રમના હુકમથી હુગુર-વાલાની ખીદમતમાં એટલા માટે હાજર થયો છું કે શાહી ફરમાન હજુરની ખીદમતમાં પેશ કરું.

પતરીસે શાહી ફરમાન કાઢી પોતાના બંને હાથ પર ઘરુ કઠોરાની પાસે એક ધણોજ આખરે દાર ખ્રિસ્તી ચાંદીની કુર્સી પર બેઠો હતો. એ વજીરે આજ્ઞા હતો. તે ઉભો થયો. અને ઘણા અદબ અને એહતેરામથી હાથ લાંબો કરી પતરીસ પાસેથી ફરમાન લીધું. તેણે ફરમાનને ચુંચન કર્યું. આંખોએ લગાડ્યું પછી ધ્યાનથી મોહોર દીડી. આવી રીતે ખતરી કરી કે મોહોર બરાબર છે. પછી મોહોર તોડી, લીફફો ખોલ્યો. અને ફરમાન બહાર કાઢી પહેલાં પેતે તેને બીલકુલ ધીમે ધીમે વાંચી ગયો. પછી જોરથી વાંચવા માંડ્યો તે ફરમાનનો મજમુન આ હતો. “આજ જનીબ અજમર” રમ મલક મોઅજ્જમ શહેનશહે આજમર હુકુલ વાલીએ મુલક સેરીયા તરફથી નાસેરહીન ખ્રિસ્તી. ફખરે મુલુક ફલીતાનુસ વાલીએ રોમતુલ કુબરા, આજ ખ્રિસ્તીઓના પાપથી એમના પર ખુદાની જમાન તમ થઇ ગઇ છે. પેલા રખડેલ અરબ જેઓ ખ્રિસ્તીઓનાં નામ સામળી ધરચરી જતા હતા. તેઓ મુલક શામમાં આવી ચઢ્યા છે. તેમણે ફક્ત શામનો ધણો ભાગ જીતી લીધો એમ નથી પરંતુ આપણી પાક જમીન એકીયા (મિતુલ મુકદ્દસ) પણ જીતી લીધું છે હવે તેમનો ધરાદો દરેક સલતનત અનતાકાયા પર હુમલો કરવાનો છે. મે તેમનો મુકાબલો કરવા માટે દરેક રીતની તકયરી કરી લીધી છે. મારો બહાદુર લશકર અને બીજા રજવાડાવાળાઓએ મુસલમાને મુલક શામમાંથી કાઢી મુકવા તકયાર થઇ ગયા છે. પરંતુ મુસલમાનેને મુલક શામમાંથી જ કાઢી મુકવા નથી પણ મારો ધરાદો છે કે હું મુલક હજમજ પર ચઢાઇ કરી માથા ફરેલ અને ગુસ્તાખ અરબાને આપણા ઘેરાના ટાપુઓથી કચરી નાખું અને તેમના બાદશાહ એટલ અલીશાને ગીરફતાર

કરી લઉં. ખાનગે કપાને પાડી નાખુ' અને જો મારૂં ચાલે તો એ કામને દુન્યામાંથી નેરતો નાખુફ કરી નાખુ' એ ચઢાઇ માટે વધુ લશ્કરની જરૂરત છે. આ વખતે ખ્રિસ્તીઓ આપની સામે જોઇ રહ્યા છે. આ જગમાં આપ ભગ લેશો તો ખ્રિસ્તીઓને ધણો જોશ મળી આવશે, તેઓ ખ્રિસ્તી મજલમને ખયાલવા દોડી આવશે, ચકીન છે કે આપ આ જગમાં શરીક થઇને ખ્રિસ્તીઓની બહાદુરીમાં ભારો કરશો. અને મારો ધરાદો પુરો થાય એવી કેશીશ કરશો."

અજઅનતાકીયા દાદસ સલતનત મુલકશામ ફલીતાનુસ અને તેના બધા દરબારીઓ આ શાહી ફરમાન ધણા ધ્યાનથી સાંભળી રહ્યા હતા. બ્યારે ફરમાન વચ્ચાઇ રહ્યો. ત્યારે ફલીતાનુસે ધણા જોશમાં આવીને કહ્યું "આ વખતે ખ્રિસ્તીઓની નાવ ભર હરીએ છે. અરબોએ ખ્રિસ્તીઓને અને ખ્રિસ્તીઓએ અરબોને ફના કરવાનો ધરાદો મર્મો છે. અરબો સલેબને નીચે પાડવાનું કરી રહ્યા છે. હવે દરેક ખ્રિસ્તીઓની ફરજ થઇ ચુકી છે કે જમીન એલીયા (ખેતલ મુકદ્દસ) માટે, ખ્રિસ્તીધર્મ માટે, ગીરજાઓની દુરમત માટે આ ધાર્મિક લડાઇમાં શરીક થાય." માનવંતા એલચી તમારૂં નામ શું છે. પતરીસે અદબથી માથું ઝુકાવી જવાબ આપ્યો. આલી-જહા આ ખાકસારનું નામ પતરીસ છે.

ફલીતાનુસ—પતરીસ હું જરૂર અનતાકીયા ચાલીશ ધાર્મિક લડાઇમાં ભાગ લઉંશ, મે અરબોની બહાદુરીની વાતો ધણી સાંભળી છે અને તેમની વાતો જે અઠકલમાં પણ ન આવે એવી મારા કાનો સુધી પહોંચી છે. મને કહેવામાં આવ્યું છે કે આજ દુન્યામાં મુસલમાનોથી વધુ બહાદુર બીજી કોઇ કામ નથી તેઓ ધણીજ બહાદુરી જુરૂરત, અને જન બાજુથી લડે છે. મને શૌક છે. ફક્ત શવકજ નથી પણ આરજુ અને તમન્ના છે કે અરબોથી-લડુ પેલા અરબોથી જેઓના નામ સાંભળી ખ્રિસ્તીઓ થરથરવા લાગ્યા છે .....” અરસ્તાલીસ (વજરે આજમનું નામ) તમે વજરે જ અને આજેજ કહી દો કે તે લશ્કરને તબ્યારીનો હુકમ આપે. હું પરમ દીસે અનતાકીયા બણી કુચ કરીશ.

અરસ્તાલીસ ફરમાન હાથમાં લઇ હમણા સુધી ઉભો હતો. તેણે માથું દુનમાંવી જવાબ આપ્યો. "બહુ સાર પીરો મુરશહ."

હવે ફલીતાનુસ દરબારીઓને સમોધી કહેવા લાગ્યો:- સાધારણ લડાઇમાં ખરચ માટે ધણી જરૂર પડે છે. આતો મોટી લડાઇ છે. જેથી ખરચ માટે ધણી રકમ જોઇએ. એ માટે શું બંદોબસ્ત કરવો જોઇએ.

બીજા દરબારીઓ તો ચુપ રહ્યા પણ વઝા વજર અરસતા તાલીસે જવાબ આપ્યો. આલી-જહા જંગી ટેકસ કાયમ કરી રહ્યત પાસેથી વસુલ કરવામાં આવે.

ફક્તીતાનુસ—રકમત આ ટેકસનો બાર ઉપાડી શકશે નહીં વખતે અમલદારો સખતાઈ વાપરીને ટેકસ વસુલ કરે હું એ મુનાસબ ધારતો નથી, તેમ હવે ટેકસવસુલ વસુ કરવાનો પણ વખત નથી.

અરસતા તાલીસ—મારી કહેવાની મતલબ એવી છે કે આ ટેકસ બધી રકમત પાસેથી વસુલ કરવામાં ન આવે પણ અમીર અને ઉમરાવો પાસેથી વસુલ કરવામાં આવે.

ફક્તીતાનુસ—આમીર અને ઉમરાવોમાં પણ ધણા એવા હશે કે જેમને આ બાર વધુ માહુમ પડશે અને એ હું પસંદ કરતો નથી.

અરસતાલીસ—તો પછી રાજ્યના અમલદારો પાસેથી આ ટેકસ વસુલ કરવામાં આવે.

ફક્તીતાનુસ—વખતે અમલદારો પણ આ ટેકસને વધારો પડતો ગણે તો ?

અરસતાતાલીસ—તો હવે આપ જે તજવીજ કરમાવો તેનો અમલ કરવામાં આવે !

ફક્તીતાનુસ—આપ સાહેબોને આ વાતની ખબર છે કે આપણા આ મશહુર શહેરમાં એક અબ્બાસ ધર છે તેનું નામ અબુસૈદ્દાસ છે. એ એક અછબો મરીબ હમારત છે. જ્યારથી એ હમારત બધાઈ તથ્યાર મ્મ ત્યારથી આજ સુધી ખોલવામાં આવી નથી. એ હમારતને લગતી અછબો મરીબ વાતો મશહુર છે. એથી કોઈ બાદશાહે તેને ઉઘાડવાની હીમત કરી નથી. પણ દરેક બાદશાહ જે વખતે ગાદી પર બેઠો તે દિવસે એક તાલો તેમાં મારતો ગયો. હું ધારું છું કે એ હમારતમાં આપણા ખુબગોએ ખજાનો દાટ્યો હશે અને એટલા માટે કે કોઈ ખજાનો કાઢી ન લઈ જાય તે માટે અછબ અને ડરામણી વાતો મશહુર કરી દીધી હોવી જોઈએ. તેથીજ એવી વાતોના સખથે કોઈને આજ સુધી આ હમારત ખોલવાનો વીચાર ન થયો ન હીમત થઈ, હવે મેં પાકો ધરાદો કર્યો છે કે આ હમારતને ઉઘાડું.....

બધા દરબારીઓએ હચરત અને ખોદની નજરથી ફક્તીતાનુસને જોયો, અરસતા તાલીસે આશ્ચર્યની નજર નાખી, ફક્તીતાનુસે કહ્યું તમે અચાનકમાં પડી જઈ ખોદજવા થઈ રહ્યા છો. હું એને વહેમ મણું છું. ફક્ત તમે તમારા વહેમને લીધે હમારત ઉઘાડવાનું ના કરો છો.

અરસતા તાલીસે જવાબ આપ્યો :— હુગુર વાલા, જે હમારત વરસોથી તો શું પણ સદીઓ થી બંધ છે અને જેને ન ઉઘાડવા મ્મ ગમેલી બાદશાહો વસીયત કરતા મ્યા છે તેને ઉઘાડવી મારા ધારવા પ્રમાણે આપણી કોમને તેમજ આપણા સુલકને મુસીબતમાં સપડાવે છે. સારી વાત તો એ છે કે એ હમારત ન ઉઘાડવી ફક્તીતાનુસે જોજમાં આવી કહ્યું. જોજ વહેમ પરરતી છે, ખુદાવંદ (હ. હા) આજ વહેમ પરરતીને મટાડવા આવ્યા હતા. આપણે ખિસ્તીઓને આવા વહેમ મુકી દેવા જોઈએ. મેં પાકો ધરાદો અબુ સૈદ્દાસ ખોલવાનો કરી લીધો છે. જેથી હવે હું મારો ધરાદો ફરવી શકતો નથી.

અરસતા તાલેસ--પરંતુ જહાપનાઈ, જ્યારે આ હિમારતના યોજવાથી મુલક અને કામપર તબાહી આવી પડશે, હુકમત અને સક્ષતનતને ધણું નુકસાન પહોંચવા સંબંધ છે તો પછી એને ન ઉઘાડવી એજ કાર છે. હુજુરે વાલા ફરક કામ ખજનાની હીજાજત કરે છે, જે અણુ સોદ્યામાં ખજનો હોત તો આપના પુર્વજેએ હિમારતની આણુ આણુ ફોજની જાવણીઓ રાખતે, તેને વરતીથી દુર અને કોઈપણ જાતની સંભાળ વગર આમ રહેવા દેતે નહિ. મારા ધારવા પ્રમાણે આમાં કોઈ ગુપ્તબેદ હોય છે. આપણને હુકમ નથી કે જે બેદને જાહેર કરીએ.

ફલીતાનુસે માયુ નમાવી લીધું અને યોડીકચાર સુધી કંઈ વિચાર કરતો રહ્યો પછી માયુ ઉંચું કરી કહ્યું અરસતા તાલીય, ગુપ્ત બેદ હો કે ગમે તેમ પણ ખજનો કાલે હું જરૂર અણુ સોદ્યાને ઉઘાડીશ. તમે અતમાઉસ કે જે અણુ સોદ્યાનો રખવાળ છે તેને હુકમ કરો કે તે કાલે નવ વાગે સવારમાં બધી કુચીઓ બધ અણુ સોદ્યાના ફરવાળ પર હાજર રહે,

પતરીસને સંબોધી કહ્યું તમે ધણા દુરથી આવ્યા છો. મારે હમણું આરામ કરો. કાલે હું તે અણુઓ મરીય મકાનને ઉઘાડીશ જે. ઇ. સ. પુર્વે ૧૭૦ વરસ પહેલાં બાંધવામાં આવ્યું છે. જે હિમારત જ્યારથી તૈયાર થઈ છે. ત્યારથી આજ સુધી બંધ પડી છે જે તમે એની અજાયબાત જોવા આવતા હો તો કાલે સવારમાંજ અણુ સોદ્યાના ફરવાળ પર પહોંચ જાઓ.

પતરીસે માયુ નમાવી અદબ અને એકતેરાંમથી કહ્યું હજુરેવાલા અણુસોદ્યા અને તેના અજાયબાતની વાતો રમતુલ કુશરામાંથી નીકળી, આખા શામના મુલકમાં ફેલાઈ ગઈ છે. ફરક માણસે અજાયબાતનાને જોવા ચોંદે છે. મારી પણ આરજુ છે હું એને જરૂર જોઈશ.

બધા ફરજારીઓ આ વખતે જોઈજઈ અને હયરતમાં પડી ગયા હતા. તેઓ આંખો ફાડી ધણીજ શીકર અંદેશા અને તાઅજુબની નજરે ફલીતાનુસને જોઈ રહ્યા હતા, તેઓનું ધારવું હતું કે અણુ સોદ્યા ઉઘાડતાંજ તેમનો મુલક અને પોતે ફના થઈ જશે. અરસતા તાલીસે તેમની મનની વાત બાદશાહ આગળ જાહેર કરી દીધી હતી, પરંતુ રાજ હાને લીધે ફલીતાનુસે તેની કંઈ પરવાહ ન કરી એક ધરડો ફરજારી ઉભો થયો. તેણે કહ્યું આલીમહા.

ફલીતાનુસે તેની તરફ જોઈ કહ્યું. તમે પણ અણુ સોદ્યા ન ઉઘાડવા બાબત કંઈ કહેશો.

પેશો ધરડો ફરજારી-જહાપનાઈ અણુ સોદ્યા ઉઘાડવાની બાબત સાંભળી મારે દીલ ધરજવા લાગ્યું છે. હમણા બધા ફરજારીઓ ચીંતાવર અને ગમગીન થઈ ગયા છે.

જેથી જોઈ સારું છે કે જો ઇમારત ઉઘાડવાનું બંધ રાખશે.

ફલીતાનુસ—ના, જોમ બનેજ નહી. કાલે જરૂર અબ્બુ સોફ્યા ઉઘાડવામાં આવશે. તમે બધા જોશો કે એમાં કંઈ ચીજ સંતાડવામાં આવી છે. બસ હવે કાલ સુધી રખસત.

ફલીતાનુસ ઉભો થઈ ગયો. તેના ઉભા થવાથી બધા દરબારીઓ પણ ઉભા થઈ ગયા. આ બધાના ઉભા થતાંજ પાછળના દરવાજા તરફથી ધણીજ સુર મળેલી અને રૂઢ પરવર વાળનો અવાજ આવવા લાગ્યો. અરસતાતાલીસ આમળ વધ્યો અને સીજદામાં પડી બાદશાહને સલામ કર્યો અને સીધા કદમે પાછો થઈ પોતાની કરસીની પાસે માથું નમાવી આવ્યો મયો. આવી રીતે બધા દરબારીઓએ પણ સલામ કર્યો બ્યારે બધા દરબારીઓ સલામ કરી રહ્યા કે દરવાજા પર પડેલો પરદો હઠ્યો થયો. અને ૮-૧૦, નવ ઉપર છોકરીઓ બપોજાબ પોશાક પહેરેલી હાજર થઈ, આ છોકરીઓ ધણી ખુબસુરત હતી. જોમની ખુબસુરતીએ બધા દરબારને ઝગઝગાવી મુક્યો. આ વખતે એ બધીની પોશાકો લીલા રેશમની હતી જેમના છેડા પર હીરા અને ઝવેરાત ટાંકેલા હતા. તે ચળકોટ મારી રહ્યા. આ હસીન છોકરી-ઓ કંઈ એવી ચંચળ હતી કે જોમની બોટી બોટી ફડકી રહી હતી. પરાની પેઠે જોમને ચેનજ નહોતું પડતું તેમનું આખું શરીર એક અદાએ દીલરખાનાની પેઠે ફડકી રહ્યું હતું તે સજે મરમરના ફરશ પર બીલકુલ એવી બાસતી હતી કે જેવા ધોળા ધોળા વાદળા પર વિજળી ચમકારા મારી રહી હોય કોઇનામાં હિમત નહોતી કે તેમને જીવ બરીને જોઇ લે. તબક્કીએ હુસ્ન આંખોમાં ચકોચોદ પેદા કરી દેતી હતી, તેમણે દરવાજામાંથી નીકળતાંજ વાંકા વળી સલામ કર્યો. ફલીતાનુસ આ હુસ્નની પુતળીઓને જોઇ મુસકરાયો. તેણે કહ્યું. એ હુસ્નો જમાલની તરવીરો. મરહબા. તમેને જોતાંજ મારા બધા મમ અને શીકરો દુર થઈ જાય છે. મારી રૂઢ દરયાએ હુસ્નમાં ડુબી, તે નુરના કે જેના કીનારાને તાગ નથી ત્યાં પહેંચી જાય છે. બ્યાં દરેક હુસ્ન અને નુર વગર બીજું કંઈ નથી. હું કેટલો બધો બાગ્યશાળી છું કે મારા ઘરમાં હુસ્નો જમાલની દેવીયો છે. જેના પર હુસ્નો જમાલ નાજ કરી શકે છે.

વાળુ હવે ધણીજ સુરીલા અવાજથી વાગી રહ્યું હતું એની રૂઢ વરવર અવાજમાં બધા દરબારીઓની રૂઢો ડુબી રહી હતી. આ વખતે બધાની વજદના જેવી હતી. હવે ફલીતાનુસ મહેલમાં જવા માટે દરવાજા તરફ આમળ વધ્યો. તરત હસીન છોકરીઓએ આમળ વધી તેનો ખુબો પોતાના નાજીક હાથેમાં લઈ લીધો. તેઓ ધીમે ધીમે એવી રીતે આમળ વધી રહ્યા હતા. જેવી રીતે તેઓ વાળના સુર અને તખલાની થાપ પર કદમ રાખી રહ્યા હોય.

બધા દરબારીઓ આ વખતે પુતળાઓની પેઠે ઉભેલા હતા તેમને અબર નહોતી કે હમણાં શું થઈ રહ્યું છે. તેઓ બધા માથું ઝુકાવી ઉભા હતા.

ફક્ષીતાનુસ ધીમે ધીમે ચાલી દરવાજામાં પેઠા અને ઝટ દરવાજાની બીજી બાજુએ આસ્યો ગયો તેનો જુઓ ઉચ્ચનાર નાજનીનો પણ સાથમાં ચાલી મઠ.

હવે વાજાનો અવાજ ધીમે આવી રહ્યો હતો જમ્બાતું હતું કે વાજા વાળા પણ ફક્ષીતાનુસની સાથે સાથે જઈ રહ્યા છે. થોડી વારમાં વાજાનો અવાજ સંભળાતો બંધ થઈ ગયો. કેટલીક વાર પછી, પુતળા બનેલા દરવાજાઓ હોશીયાર થયા તેમણે નબર ઉઘી કરી દરવાજા કાળી બેઠું, ત્યાં હવે શુ રાખ્યું. હતું. ફક્ષીતાનુસ અને પેલી નાજ આફરીન છોકરીઓ ચાલી ગઈ હતી. વાજા બંધ થઈ ગયું હતું. તેમણે નીરાંતનો દમ લીધો, અને એક એક બે બે મળી પોતાના ઘર તરફ ચાલવા લાગ્યા.

પતરીસ શાહી મેદમાન હતો. તેને ધણાજ અદમ અને એકતરારા સાથે બાદશાહી મહેમાન ખાનામાં પહોંચાડવામાં આવ્યો. તેના સાથવાળા પણ તેની પાસે પહોંચી ગયા. તેમણે લશ્કરી ખેશાક ઉતારી આરામ કર્યો.

જે વખતે દુન્યામાં કોઈ મહાન કે સનસનાટી ફેલાવે એવો બનાવ બનતો તો સાતે દરવાજાના બુતો ચારે બાજુ ચકકર ચકકરે દરવા લાગતા તેમના ફરવાથી એક બીજામણી અવાજ નીકળતી કે લોકોના દીલ ધરજી ઉઠતા બ્યારે એવી અવાજ શરૂ થતી કે તરત સાતે બુતો પોત પોતાની તખતીને ઉઘી કરી દેતા હતા. એમની તખતીઓનો અકસ (પડછાયો) મોટા ચાંદીના બુતની તખતી પર પડતો હતો. જેથી મોટી તખતી રોશન થઈ જતી અને તેમાં કાળા મોટા મોટા અક્ષરો દેખાવા શરૂ થઈ જતા એ અક્ષરોથી શબ્દો બનતા અને પછી વાક્યો બની જતા એ વાક્યો એટલા મોટા અને ચળકાટ ભરતા તથા કે દીવસ હો કે રાત દુરથી પણ વચ્ચાતા હતા. એવી રીતે રોમમતુલ કુબરાચા રહેવાસીઓને ઘર બેઠા દુન્યા બરના ઘણા જરૂરી અને નવા બનાવોને ખબર થઈ જતી.

ધણાજ આલીશાન અને ઉંચા હતા. તે આઠ દરવાજામાંથી સાત દરવાજા પર એક એક બુત માથુસના જેવા હતા તેમની આંખો નાક અને કાન ચાંદીના હતા.

અને આંખોની કાડીઓ સોનાની હતી. આ બુતોમાં કોઈ એવી જાતનો મસાલો ભરવામાં આવ્યો હતો કે રાત્રીના વખતે તે એવા ચમકતા હતા કે તેમના શરીરના ભાગો દુર દુરથી દેખાતા હતા. એ સાથે બુતોના હાથ ધણાં લાંબા હતા. એ બધા બુતોના જમણા હાથમાં સોનાની એક એક તખતી હતી.

આ દરવાજામાંથી પસાર થઈ આગળ વધતાં વચમાં એક મોટા આઠ ખુણાવાળો ગુમબદ હતો. જે સોનાના ચાંબલાઓ પર બાંધવામાં આવ્યો હતો. ગુમબદ એટલે ધુમટ ખાસ તાંબાનો હતો આ ગુમબદ પર એક ધણાજ મોટા નકકર ચાંદીનો બુત હતો. એનો ચહેરો સોનાનો હતો. એ રાત અને દીવસ બરાબર ચળકાટ કર્યા કરતો હતો. આ મોટા બુતના હાથમાં પણ સોનાની એક મોટી તખતી હતી.

દરબારમાંથી દરબારીઓના બહાર નીકળતાંજ અને બીજાઓને બાણ મતાંજ કે કાલે અથુ સોદ્યા હાડવામાં આવશે. ઘણી શીકર અને ચીંતાના ભેગ થઇ પડ્યા. તેઓ હચરત અને બેએની સાથે એક બીજાનું મોઢું જોવા લાગ્યા. તેમને કંઈ વહેમજ નહોતો, પરંતુ યકીન અને યકીન શું પાકે બરોસો થઇ ગયો કે કાલે રામતુલ કુખરા, રામતુલ કુખરાનો બાદશાહ અને તેની રામચત પર જરૂર કોઇ આફત આવનાર છે. આ શક, શીકર, અને બરોસાએ બધા શહેરીઓને ધણાજ બચાવરત અને બદલવાસ કરી દીધા. ધર ધર આ વાતની ચરચા થવા લાગી, બધા ગીરજાઓમાં દુઆ માગવામાં આવી કે ખુદા રામમતુલ કુખરા પર નાજુલ થનારી આફત અને મુસીબતને દૂર કરી દે.

ફલીતાનુનુસ રહેમદીલ મુનસીફ મીજાજ, રચાયા પયવર અને મુલકો કોમનો ખેરઅંદેશ હતો. એના રાબત્ય કારભારના વખતમાં લોકો ધણાજ આરામ, ઇતમીન અને ખુશહાલીથી જીંદગી ગુજારી રહ્યા હતા, તેની રામચત તેનાથી ધણીજ ખુશ હતી, દરેક માણસ તેની મહોબત અને ઇજાજત કરતો હતો. તેઓ નહોતા ઇચ્છતા કે તેમનો એ બાદશાહ જે એમના દીલ પર હુકુમત કરી રહ્યો છે. અથુ સોદ્યા હાડી પોતે પણ મુસીબતમાં સપડાય અને મુલકો કોમને પણ મુસીબતમાં સપડાવે. આખી રાત રામતુલ કુખરાના રહેવાસીઓ ચીંતા તથા ગમથી પરેશાન રહ્યા, તેમણે ધણીજ બેએની અને ચીંતાતુર સ્થિતિમાં રાત પસાર કરી. જ્યારે સવાર થઇ અને આફતાબ આલમનાબ ચમકતા કોરણોનો તાજ માથા પર ધરી પુર્વ દીશામાં ઉઠ્યો, અને તેની ઝમઝમાત કોરણોએ દુન્યાને રોશન કરી મુકી તો રામતુલ બાશીંદા જાગી ગયા, તેઓ જલદી નિત્ય કમથી પરવારી અથુ સોદ્યાના સામે ભેગા થવા લાગ્યા.

અથુ સોદ્યા એક જાગરહરત, ધણી મજબુત અને આલીશાન ઇમારત હતી. આ ઇમારત લગભગ નવ્વાજી શીટ ચોરસ હતી, એની ચારે બાજુએ બપોળે દરવાજા હતા, આ દરવાજા

આજે સાચન્સવાળાઓ પોત પોતાની બનાવટ પર નાજ કરે છે કેટલાક પોતાની બનાવટ પર મગરૂર બની ખુદાને પણ બુલ્લી જાચ છે. સાચું કહીએ તો તેઓ હમણાં સુધી એટલી બધી બનાવટ નથી કરી શક્યા જેટલી પ્રાચીન કાળમાં થઇ ગઇ તે અને જેને ગરદીશે જમાનાએ નાશ કરી દીધો.

અથુ સોદ્યાના આઠમાં દરવાજા પર એક ઘણો ઉંચો અને બીહામણો સંજે મુસાનો ખુત હતો જેમાં ઠેકઠેકાણે સંજેમરમરની ટીકડીયો લગાડેલી હતી. આ ખુતમાંથી પોકળ હતો. જ્યારે વસંત રતુની શરૂઆત થતી, ઝાડોમાં નવી નવી ફુલો નીકળવા લાગતી. ફુલોના છાંય વાળો પર ફળીઓ આવી જતી. તો આ કાળા ખુતમાંથી એવી સખત અવાજ નીકળતી કે લોકો ચરચરી જતાં, બાળકો અને સ્ત્રીઓ મેહોલ થઇ જતા,

પરંતુ યુદ્ધની કુદરત કહો કે તે યુનના અવાજનો અણુ અણુ કે પક્ષીઓ પોતપોતાની ચીંચમાં રોગને જેતુન બરી બરીને લાવતા અને આ ધણાંજ મોટા યુતના માથાપર નાખતા તે એટલે સુધી કે એનો બધો પોકળ ભાગ ભરાઈ જતો. પક્ષીઓ એટલું બધું રોગને જેતુન તેના પર નાખતા કે તે આખો તેલથી તરબોળ થઈ જતો. જ્યારે એ યુતનો માંહેલો ભાગ ભરાઈ જતો ત્યારે અવાજ નીકળતો બંધ થઈ જતો અને પક્ષીઓ ચડી જતા. આ યુતના બંને પગ ના તળીયામાં નાના કાણા હતા એ કાણાઓમાંથી તેલ ટપકવા લાગતું તેથી રોમભુલ કુખરાના રહેનારાઓ આ તેલને વાસણોમાં ભરી લેતા અને આખું વરસ કામમાં લેતા.

અણુ સોફ્યાની ચારે બાજુ ધણુંજ મોટું દરીયાળીથી ભરપુર એવું મેદાન હતું આજે આ બધું મેદાન માણસોથી ઉભરાઈ ગયું હતું. ચારે બાજુ માણસોનો દરીયાની પેઠે લહેરો મારી રહ્યો હતો. રોમભુલ કુખરાના અને તેની બાજુ બાજુના ગામોમાં રહેતા માણસો એ જોવા માટે ભેગા થયા હતા કે તેમનો બાદશાહ અણુ સોફ્યામાં દાખલ થું કરશે પરંતુ આ બધા લોકો જે આ વખતે અહીં ભેગા થયા હતા ધણાંજ ચીંતાતુર અને પરેશાન દેખાતા હતા.

જ્યારે સુરજ ઉંચે ચઢ્યોઅને તેની કીરણો અણુસોફ્યા પર પડવા લાગી તો ફક્ષીતાનુસ ધણાંજ ભપકા અને દેખાવથી પોતાના અમીર ઉભરાઓ અને મસાહબો સાથે ઘોડે સવાર થઈ આવતો દેખાયો. તેને રેખતાં બધા લોકો સલામ કરવા માટે સીબદામાં ધડી ગયા. માણસની યુગ્મ કરવાનો આ ધણો સારો દેખાવ હતો. ફક્ષીતાનુસ અણુસોફ્યાની સામે આવીને ઉભો રહી ગયો લોકો. સીબદામાંથી ઉભા થયા. તેમણે ફક્ષીતાનુસ જીંદાબાદનો પોકાર કર્યો.

ફક્ષીતાનુસ ઘોડાપરથી ઉતરી અણુસોફ્યાના દરવાજાપર પહોંચ્યો. આ ઠેકાણે તેને એક ધણોજ ધરડો ખ્રિસ્તી મળ્યો, જે એટલો બધો ધરડો હતો કે તેના માથા, દાઢી અને ભરભરના વાળ ચાંદીના જેવા ધોળા થઈ ગયા હતા કમર વાંકી વળી ગયેલી હતી બદન કંપતું હતું. તેણે ધોળા રેશમના લુગડા પહેરેલા હતા. એક કાળી રેશમની દોરી કમર પર બાંધેલી હતી. એ દોરીની જમણી મેર કુચીઓનો મોટો ઝુમખો લટકી રહ્યો હતો.

અને ડાબી બાજુએ મોટા મોટા દાણાની તરબીહ હતી. છાતી પર લાલ રંગની રસેબ હતી. એના હાથમાં ચાંદીની લાકડી હતી, એ લાકડીના ટેકાથી ચાલી શકતો હતો. ધડપણને લીધે તના આખા ચહેરા પર કરચળાઓ પડી ગઈ હતી, આંખો ઉંડી ઉતરી ગઈ હતી. પણ આસમાની રંગની કીકીઓ આંખોમાં ફરી રહી હતી, આ ધરડા ખ્રિસ્તીઓનું નામ અતમાઉસ હતું. આ વખતે એજ અણુ સોફ્યાનો રખેવાળ હતો.

જ્યારે રોમભુલ કુખરાની સક્તનત કાયમ થઈ તેજ વખતે અણુ સોફ્યાની ઇમારત પણ બંધાઈને તબયાર થઈ હતી. અને જ્યારે અણુ સોફ્યા તબયાર થઈ તેજ

વખતની તેના રખેવાળ તરીકે અતમાઉસના યુજગોને કાયમ કરવામાં આવ્યા હતા. જેવી રીતે ફલીતાનુસ પેઢી દર પેઢી પોતાના જ્ઞાનદાનમાં આ વખતે બાદશાહ હતો. એવીજ રીતે અતમાઉસ પણ પોતાનાં યુજગોને વારીસ તરીકે અણુ સોફયાનો હંમણ રખવાળ હતો.

અતમાઉસે ફલીતાનુસની પાસે બધા બધાજ અદબથી વાંકા વળી સલામ કર્યો. ફલીતાનુસ તેને ઘણું માન આપતો હતો. જેથી તેણે આગળ વધી તેના કરચળીવાળો હાથ હાથમાં લઈ ચુસ્તન કર્યું અને કહ્યું. મોહતરમ યુજગ આજ અણુ સોફયા ઉધાડવાનો વખત આવી લાગ્યો છે, જેથી મને કુચીઓનો હુમલો આપો હું એને ઉધાડીશ.

અતમાઉસના ચહેરા પર ગમો શીકર સીવાય હમદરદી અને માયાળુ પંથુના ચીન્હો જોહેર થયા ગઇ તેણે પોતાનું મોહુ ઉધાડ્યું. કરચલી પડી ગએલા હોંક ઉધાડતાંજ તેના મોઢામાંથી વરાળ નીકળી તેના લુગડા પર પડી. તેનું માથુ તથા શરીર જોરજોરથી કંપવા લાગ્યાં. તેણે ઘણે ધીમે અને અટકી અટકી એવા ધીમા સાદે કહેવા માડ્યું જે ઘણીએ સુશકેલીએ સમજાઇ શકાય તેણે કહ્યું. મને નવાઇ લાગે છે કે હજુર એ વાતનો ઇરાદો કરી રહ્યા છે જેથી ઇરાદો આપના કોઇ પણ યુજગે કોઇ કાળે કર્યો નથી, આ ઇમારતને બાંધાએ સાતસો વરસથી પણ વધુ મુદત થઇ ગઇ છે છતાં આજ સુધી કોઇએ એને ઉધાડી નથી દરેક બાદશાહ વસીયત કરતા મયા છે કે પોતાનો વારીસ આ ઇમારત ઉધાડે નહીં. જહાંપનાહ આ ઇમારતમાં અકકલ તથા દાનીશ અને ઇસ્મે હીકમત વગર બીજું કંઇજ નથી પહેલાં થઇ ગએલા હકીમો અને અકકલમંદોએ આ ઇમારત તઇયાર કરી છે. આ સખતથી રોમતુલ કુશરાના રહેવા-સીએ આખી દુન્યાના જાણુવા લાયક સમાચાર ધર બેઠા જાણી લે છે હજુરની રખયત વગર મહેનતે આખું વરસ ચાલે એટલું રોગને બચતુન બેગું કરી લે છે. એ ઇમારત દુન્યામાં બેનજીર અને અજીબો ગરીબ છે. જેથી હજુરે વાલાએ ઇમારત ઉધાડી આ અજબવાતનો નાશ ન કરો મારું ધારવું છે કે એને ઉધાડતાંજ એને આશ્ચર્ય બરેલી વાતો જતી રહેશે. અને પાછળથી પસતાવું પડશે. આ જમાનામાં એવા અકકલમંદ ઇસ્મવાળા, સમજદાર, અને હકીમો નથી જેઓ એના જેવી બીજી ઇમારત તઇયાર કરી આપે. મારા હજુર યુજગોનું કહેવું છે જ્યારે આ ઇમારત ઉધાડવામાં આવશે ત્યારે રો મતુલ કુશરાના દરવાજા પર બરબાદી અને નાશ આવી ઉભા રહેશે.

અતમાઉસ અટકી અટકીને ધાંમે ધાંમે વાત કરી રહ્યો હતો. ફલીતાનુસને તેની વાત ખુશની રહી હતી. પરંતુ તે એનો ઘણો અદબ કરતો હોવાથી ચુપચાપ વાત સાંભળી રહ્યો હતો.

અતમાઉસ ખામોશ થઈને હાંફવા લાગ્યો. ફલીતાનુસે કહ્યું 'એ યુજર્ગ માથુસ હું એને ઉધાડવાનો પાકો વીચાર કરી ચુક્યો છું' માટે જરૂર ઉધાડીશ પછી ભલે આખું તેની બરકતો અને અભયખાતથી વીચુખ્ત રહી જઈએ.

અતમાઉસે માથું કહ્યું 'જહાંપનાહ એને ઉધાડવાનો ધરાદો ન કરો. મેં મારા યુજર્ગોના મોઢાએ સાંભળ્યું છે કે જે બાદશાહ અણુ સોફ્યાને ઉધાડશે, તે રોમમતુલ કુબરાનો છેલ્લો બાદશાહ હશે.

ફલીતાનુસે જબદીથી જવાબ આપ્યો. 'ઓહ કંઈ પરવાહ નહીં. મારા ખાનદાનમાંથી બાદશાહી જતી રહે કે મારા પર કંઈ આફત આવે. હું તો જરૂર એને ઉધાડીશ. તમો આગ્રહ ન કરો. મારી તબાહીનો વખત આવી લાગ્યો છે. મારી સલતનતની તબાહીનો વખત આવી પુગ્યો છે, વળી સઉથી વધુ ખ્રિસ્તી ધર્મના નાશનો વખત આવી લાગ્યો છે ? હું એ દરેક વાતો સમજું છું' મારા માથા પર નહુસતના વાદળા છવાઈ ગયા છે તેણે અને મજબૂર કરી દીધો છે કે હું આ અભયખ ખર ઉધાડું. લાવો મને કુંચી આપો.

અતમાઉસ મજબૂર થઈ ગયો તેણે ધરજતે 'હાથે કુંચીઓનો ઝુમખો કાઢી ફલીતાનુસને આપ્યો. ફલીતાનુસને અણુસોફ્યા ઉધાડવાનો એટલો બધો શોક હતો કે તેણે ચોંટે બધા તાળા પોતાના હાથે ખોલી તેણે જોરથી દરવાજાને ધકેલ્યો. જેથી દરવાજા ઉઘડી ગયા. ફલીતાનુસ, અને તેના થોડાક મસાહખ, ધરડો અનમાઉસ અને વજીરઆઝમ અંદર દાખલ થયા. તેઓ વચમાંનો મેદાન પસાર કરી આઠ ખુણા વાળા ધુમટમાં પહોંચ્યા.

'આ વખતે બાદશાહના બધા સાથવાળાઓના દીલ ધડકી રહ્યા હતા. તે ડરી રહ્યા હતા. એમના ચહેરાનો રંગ ઉડી ગયો હતો. એમને એવું લાગી રહ્યું હતું કે જાણે હમણાં કોઈ મુસીબત આવી પડવાની છે. તેઓ આમ તેમ ખોફજાહ નજરે જોતા ધીમે ધીમે કદમ આગળ વધારી રહ્યા હતા. જ્યારે તેઓ ચાર ખુણાવાળા ધુમટ ખાસે પહોંચ્યા તો તેમણે તેને એવી હસરત ભરી નજરે જોવા લાગ્યા. જાણે હમણાં એ ફના થઈ જશે એઓમાં ફક્ત એક ફલીતાનુસ એવો હતો જેને જરાએ જેટલી બીક નહોતી તે બહાદુરી સાથે આઠ ખુણાવાળા ધુમટમાં દાખલ થયો.

આ ધુમટ બીજકુલ ખાલી હતો. ફક્ત દીવારો પર નકશા અને તસ્વીરો લટકાવેલી હતી, જમણી બાજુએ એક તરફ એક મોટો ખેયતુલ મુકદ્દસનો નકશો લટકી રહ્યો હતો. એમણે એ નકશાએ જોયા એ બધા નકશા મુલકે શામના મશહૂર કીલ્લા અને શહેરોના હતા, દરેક નકશા પર એક એક તસવીર હતી. એ તસવીરો એ લોકોની હતી જે આ વખતે એ કીલ્લા કે શહેરો પર હુકુમત કરી રહ્યા હતા. જે વખતે અણુ સોફ્યા ઉધાડવામાં આવ્યું.

આ બધા માણસો આ તસ્વીરો જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેમની સમજમાં નહોતું આવતું કે સદીઓ પહેલાં કાલ્લા અને કાલ્લેદારોની તસ્વીરો અને નકશા કેવી રીતે તેચાર ક્યાં હશે અને આ તસવીરો અને નકશા શા માટે રાખ્યા હશે.

આ માણસો આ તસવીરોને જોતાં જોતાં જ્યારે સામેની દીવાર પાસે પહોંચ્યા તો તેમણે અત્તાકીયનો નકશો જોયો એ નકશાપર હરકુલ આજમની તસ્વીર હતી, બધા ભોંકો આ નકશાને અને હરકુલ આજમની તસ્વીર જોઈ વધુ હયગત થયા. તેમણે જોયું કે હરકુલ આજમની તસ્વીર થી ગમે શીકર દેખાય છે. તે હસરત ભરી નજરે સામેની દીવાર પર જોઈ રહ્યો છે ફલીતાનુસે કહ્યું. હરકુલ આજમ સામે જોઈ રહ્યો છે માટે જુઓ સામેની દીવાર પર શું છે.

તરત અરમતાલીસ આગળ વધી બીજી દીવાર પાસે ગયો. અને તેણે તરત કહ્યું. આલીંગદા અહીં એક લખાણ લટકાવેલું છે.

તરત ફલીતાનુસ તથા તેના સાથવાળા ઝડપ ભેર તે દીવાર પાસે પહોંચ્યા તેમણે ત્યાં સોનાના પતરા પર એક લખાણ જોયું આ લખાણ લાલ રંગથી લખાએલું હતું અને લાલ અક્ષરો આગના બડકાની પેઠે ચળકાટ મારી રહ્યા હતા. ફલીતાનુસે એ લખાણ વાંચતા માંડ્યું તેમાંનું હતું કે.

અકસોસ છે અનાપર જોણે આ મકાન ઉઘાડ્યું. આ મકાનને ઉઘાડતાંજ એની બધી અરકતો જતી રહેશે. અખયખાત દુર થઈ જશે, ફારેયુલખાલી અને ખેરીકરી જતી રહેશે, પરંતુ જેવી રીતે કયામતનો એક દીવસ મુકરર છે તેવી રીતે આ મકાનને પણ ઉઘાડતાનો દીવસ મુકરર કર્યો છે. જે માણસ આ ઘમારતને ઉઘાડશે તેને ફક્ત અકસોસ અને નાકમેદી સીવાય કંઈ હાંસીલ થશે નહીં આ ખજાનાએ નથી તેમ દુન્યાની કોઈ બીજી નઅમત પણ નથી.

એ આ મકાનના ખોલવાવાળા હોશીયરી સાથે સાંભળ, હદમ હાંસીલ કરવું દરેક માણસ માટે એવું જરૂરી છે. હદમથી અકકલ વધે છે. દીલો દીમાગ રોશન થઈ જાય છે. દીલો દીમાગ રોશન થઈ જવાથી છુપા ભેદો આપો આપ ખુલ્લા થતા જાય છે. અને જણાવા લાગે છે. હદમથી વધુ દુન્યામાં બીજી કોઈ નેમત નથી. આ નેમત ઘણી મોટી છે. અમેને એ અમુદા નેમત એટલે હદમથી જણાયું છે કે જ્યારે દુન્યામાં કુદરો દલાલતનો જોર થઈ ગયો છે. મળલુક, સાચા ખુદને ભુલી જશે ખુત પરસ્તી ઠેર ઠેર થવા લાગશે, લોકોના નહારા હાંદમાં પડી એટલા બધા ખુતેદગાર થઈ જશે કે ખુદને બીલકુલ ભુલી જશે. તે વખતે ગયરતે ખુદવંદી જોશમાં આવી જશે અને જમીન તહામહ (મકકા) માંથી આ હતાએ હીલયત નીકળીઆખી દુન્યાને મુનબર કરી મુકશે. સાહેબે બીલયત લોકોને દીન ઇસ્લામ ની દાવત આપશે. જેઓ ખુશનસીબ

હશે તેઓ દાવત સાંભળી મુસલમાન થઇ જશે. એ સાહેબે હીદાયત પછી તેમના જનશીન એક દુબળા પાંગળા અને લાંબા ગૂંદરથ થશે. તેઓ રહેમ દીલ હશે. એમની દીલ દીન ઇસ્લામથી મુન્વર હશે. તેઓ પણ ઇસ્લામની તબલીગ કરશે. દુન્યાનો થોડા ભાગ તેમની જીદગાનીમાં મુસલમાનોના તાબે થઇ જશે. એમના બાદ એક સાંભળ રંગના લાંબા કદના અને મજબુત શરીર વાળા તેમના જનશીન થશે, એ ધણાજ દમદમ વાળા, ચાલાક, ધણા સમજદાર, આદીલ અને બહાદુર હશે. એમના રૂઆબથી કચ્છરો કસરા કાંપવા લાગશે. અદાલત કાઢી એમની સીફત હશે. પરહેઝગારી એમનો હુન્નર હશે. એમનો પોશાક યીમકા મારેલી ચાદર હશે. તેમની લરવાર એમનો ચાપુક હશે. એમના જમાનામાં સજ્જતને ઉપરી થઇ જશે. મુસલમાન કોઇ અંક જશે. મુસ્લિમ શખ્સ પર તેમનો કબજો થઇ જશે, મીસરને પણ કોઇ કસી લેશે, ઇરાન પણ તેમના કબજામાં આવી જશે, ખ્રિસ્તીઓનો હરકુલ આજમ તેમના જમાનામાં થશે. તે ખ્રિસ્તીઓનો છેલ્લો બાદશાહ હશે. તેની બાદશાહત તબાહ થઇ જશે ખ્રિસ્તીઓ દારી જશે. આખી દુન્યામાં ઇસ્લામ અને મુસલમાનોનું જોર હશે લોકો ખુશી ખુશી મજલમે ઇસ્લામમાં દાખલ થશે આ તે જમાનો ..... હશે જ્યારે આ મકાન ઉપાડવામાં આવશે. મુબારક હોજો તે માણસ પર જેણે ઇસ્મ હાંસીલ કર્યું જેની ઇસ્મથી અકકલ વધારે થઇ અને અકકલે સીધે રસ્તે ચાલવા શીખવ્યું તેમજ માણસ સદહજર ધન્યવાદને લાયક છે.

અથા લોકો આ લખાણ સાંભળી ધણાજ દયરત થયા. તેઓ એક બીજાનું મોઢું તાકી તાકીને જોવા લાગ્યા. ફલીતાનુસ પણ અચાંખમાં પડી ગયો. અતમાકિસ બીક અને ચીંતાથી આમ તેમ જોવા લાગ્યો થોડી વાર પછી ફલીતાનુસે કહ્યું 'કંઈ નહીં એ અધુ' વહેમ છે. હું સમજતો હતો કે આ મકાનમાં ખજાનો હશે. પણ અહીં આ ખજાનો વળતો કંઈ નથી ફક્ત નકશા તરવીરો, અને એક વગર મનલખતું લખાણ છે. આવો પાછા જઇએ.

હવે એ અથા ધુમટમાંથી બહાર નીકળ્યા. ફલીતાનુસના ચહેરા પર અફસોસ અને નાઉમેદીના ચીન્હો દેખાતા હતા. પરંતુ બીજા લોકો ધણાં ખોફજદા હતા. જે વખતે એ અથા ખોફજદા થઇ રહ્યા હતા અને તેઓ ધુમટી બહાર નીકળ્યા એજ વખતે કાળા પુતના મોઢામાંથી બીહામણો અવાજ નીકળવો શરૂ થઇ ગયો. ફલીતાનુસનો વજર મુસાદમ અને અમીર ઉમરાવો એ બીહામણા અવાજથી ડરી ગયા કે દોડીને અબુસાશીયાની બહાર નીકળી જાય પરંતુ ફલીતાનુસ ગમગીન, ચીંતાતુર, અને નાઉમેદ થઇ રહ્યો હતો તે ધીમે ધીમે ચલી રહ્યો હતો. તેથી એના સાથવાળાઓએ સપર કર્યો. અને પોતાના બાદશાહની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા.

અવાજ ધીમે ધીમે વધુને વધુ થતો ગયો તે એટલે સુધી કે કાનના પડદા ચીરાઈ જવા લાગ્યા. આ લોકોના દમ ગમે શીકરના દરયામાં ડુબવા લાગ્યા. એમના

અહેરા પીળા પડી ગયા હતા. હાથ પગ ચરચરવા લાગ્યા. તેમણે મોટા ખુતની દુસામે જોયું. આ વખતે એ ખુત હાલી રહ્યો હતો અને હલતાં, જોઈ માણસો ધણા ગભરાયા. તેઓ વધુ એટલા માટે ગભરાયા કે વખતે આ ખુત અમારા પર આવી ન પડે. અને અમે એના નીચે છુદાઈ જઈએ. છેવટે જેમ તેમ કરી તેઓ આખુસોફ્યાની બહાર નીકળી આવ્યા. બહાર આવીને જોયું કે સેંકડો માણસો ખુતની ગર્જના સાંભળી બેશુધ્ધ થઈ જમીન પર પડી ગયા છે જે લોકો દોશમાં હતા તેઓ ટૂંતજર કાઢી કરી હચમચ, હસરત અને અફસોસ ભરી નજરે મોટા ખુતને જોઈ રહ્યા હતા.

આ લોકો જેવા આખુસોફ્યાની ઇમારતમાંથી બહાર નીકળ્યા કે તરતજ એ ઇમારત પાનખર રૂતમાં જેવી રીતે પાંદડાં હાલીને તુટી પડે છે તેમ હલવા લાગી આ વખતે મોટો ખુત જોર જોરથી આમ તેમ હાલી રહ્યો હતો. તેની ગર્જના એટલી બધી વધુ થઈ ગઈ હતી કે હસ માઈન દુરથી પણ સાંભળાઈ શકે. લોકોના કાનના પરદા ચીરાઈ રહ્યા હતા. ધણાં માણસોએ કાનમાં રૂમાલ તથા લુગડા ભરી દીધા હતા. પરંતુ ગર્જના એટલી વધી ગઈ હતી કે કાનમાં લુગડા ભરી લીધા હતા છતાં ગર્જના બરાબર સાંભળાતી હતી.

હવે મોટો ખુત એટલો જોશથી દહી રહ્યો હતો કે બંને આખુતી જમીન સુધી પહોંચી જતો હતો. ધુમટ તથા ધુમટની ઇમારત પણ એટલા જોશથી દહી રહી હતી કે બંને દમણાંજ તુટી પડશે લોકો પર ધણીજ બીક અને ચીંતાએ સવારી કરી લાંબી હતી અને કેટલાક ના બેશુધ્ધ થઈ જમીન પર પડ્યાજ રહ્યા હતા. ધરડો અતમાલેસ પણ ભોંય પર પડી ગયો હતો. બીચારે ગડીબ ધરડે નીચે પડતાંજ મુલકે બકાની કુચ કરી ગયો. ફલીતાનુમ હવચન પરશન કિંમો હતો અને કાનોમાં રૂમાલ ભરી કપથી આંખોએ ઢાંખી હસરતો અફસોસ ભરી નજરે મોટા ખુતને જોઈ રહ્યો હતો. જનત જનનામાં મોટો ખુત ધણા જોશથી ભોંય પર પડી ગયો. તેના પડવાથી જમીન કપી ગઈ લોકોના દીલ ચરચરી ગયા રોમતુલ કુબનામાં ધરતીકંપ થઈ ગયો. કેટલાક મકાનો પડી ગયા. એકરો માણસો દટાઈ ગયા શહેરના રહેનારાઓ શહેર સુધી બહાર નીકળી જનન બચાવવા દોડવા લાગ્યા.

બીચારે મોટો ખુત પડી ગયો તો હવે બાકી ના પેલા નાના આઠ ખુતો ધણી ઝડપથી ફરવા લાગ્યા. એમના એવી રીતે ફરવાથી દરવાજાનના પાટા શુધ્ધાં હાલવા લાગ્યા. આખી ઇમારત એવી રીતે કપવા લાગી જેવી રીતે ધણાં સખત પવનથી જાડના પાંદડાં હાલે છે. એવામાં એકાએક આઠ નાના ખુતો જમીન પર પડી ગયા એમના પડવાથી એટલા જોરથી ધડકો થયો કે પહેલાંની પેંડ ફરીવાર રોમતુલ કુબનામાં ધરતીકંપ થયો. અને સેંકડો ઇમારતો તુટી પડી. આખો આખુના ગામડામાં પણ આ ધરતીકંપે ધણા મકાનો તેમજ માણસોનો ભોગ લીધો છે.

પેલા બધા ખુતો પડ્યા તેની સાથેજ અણુ સોફ્યામાં એકાએક આગ સળગી ઉઠી અને થોડીકજ વારમાં આગના મોટા મોટા ભડકા ઉઠ્યા થવા લાગ્યા, દરે દીવાર, પથર લાકડા બધા બળી ફાટવા લાગ્યા. લોકો આગના ભડકાજ અને પથર તથા લાકડાના ફાટવાથી ઉડતા તણુખસાઓથી બચવા દુર દુર નાશી ગયા પરંતુ જે લોકો પાસે રહી ગયા અગર બેહોશ થઇ જમીન પર ઢળી પડ્યા હતા તેમને આગે બાળી મુક્યા.

ફલીતાનુસ અને તેના સાથવાળા દોડીને દુર જઇ ઉભા તે વખતે લોકોને ધણો રજ અને અફસોસ થઇ રહ્યો હતો. થોડીકજ વારમાં આ પ્રખ્યાત મહારત આગનો ભોગ થઇ રાખનો ઢગલો થઇ પડી, પરંતુ પેલા ખુતો હજી તેજ હાલતમાં પડેલા હતા. અને સળગી રહ્યા હતા દરેક માણસ તેમને જોઇ ખોફ ખાઇ રહ્યા હતા.

કેટલીક વાર પછી ફલીતાનુસ મગમુમ અને ચીંતાતુર હાલતમાં માથું નીચું નમાવી રેમતુલ કુબરા તરફ ચાલવા લાગ્યો, એના સાથ વાળા પણ એની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા જ્યારે એ લોકો રેમતુલ કુબરામાં પહોંચ્યા. તો અહીંયાં પણ ઘણું મકાનોને પડી ગયેલા જોયા આ જોઇ એમને સખ્ત રંજો મલાલ થયો.

ફલીતાનુસે બેહોશ માણસોને હોશમાં લાવી હોશીયાર કરવાનો હુકમ આપી પોતે મહેલમાં ચાલ્યો ગયો. તે આખો દીવસ ચીંતાતુર અને મગમુમ રહ્યો. રાત્રે પણ એની એવી હાલત રહી. બીજે દીવસે સવારમાં તે જાગૃત થયો. તેણે જાગનાંજ લશકરને તમયાર થઇ અનતાકીયા તરફ ચાલવાનો હુકમ આપ્યો. બહુ જલદી લશકર થઇ કુચ કરવા તત્પર થઇ ગયું એજ દીવસે લશકરની પહેલી ટુકડી- લશકરી સમાનના ગાડા ખોરાકના થેલા, અને તણુ વગેરે રવાના થઇ ગયા. ત્રીજે દીવસે સવારના વખતે ફલીતાનુસ પણ પોતાના ત્રીસ હજાર લશકરી પુલ્ક બણીજ શાન અને શ્વકત સાથે અનતાકીયા તરફ રવાના થયો. પરંતુ તે કંઈક ગમગીન, ચીંતાતુર, અને રંજો અલમમાં ડુબેલો હતો. એના દીલની શાંતી જતી રહી હતી, તે ધણોજ મુરદા દીલ, પરતાવા, અને નાઉમેદી સાથે કુચ કરી રહ્યો હતો તેના લશકરીઓ પણ દુઃખી દીલે અને રંજો અલમમાં ગીરફતાર કુચ કરી રહ્યા હતા.

પ્રકરણ મારમું.

—(૦)—

અરબની હુર (પ્રસ્તીઓના પંજમાં)

—:૦:—

રહે દીલોંમે સફર બનકર બસે થે આંખોંમે તુર બનકર

કીસે બખરથી રહેંગે હમલી અસીર કયદે ફીરંગ હોકર

જ્યારે સઘીમા પાણી લેવા ચાલી ગઇ ત્યારે હુરવશ અઝરા થોડી દુર ચાલી ખેસી ગઇ આ વખતે તે ધણીજ ચીતાતુર તથા મંગયુમ થઇ રહી હતી. તેથી નરગીસી આંખોમાં આંસુઓ ભરેલા હતા. અફસોસ ભરેલો ચહેરો ધણોજ પ્યારો દેખાઇ રહ્યો હતો. તે એમે ધણી નાણુક લડકી હતી. મહોબતે એને વધુ નાણુક કરી મુકી હતી અને હમણાં વળી વધુ નાણુક થઇ ગઇ હતી. અને આમ નાણુક થઇ જવાથી તે જરા જોરેલો પણ રંગ વેઠી શકે એમ નહોતું.

આ વખતે અઝરા જ્યાં ખેડી હતી એ જગ્યા તેજ હતી જ્યાં બે દીવસ પહેલાં તે કયસની સાથે તેને જુદાદ પર ન જવા બાબત વાતો કરી હતી. તેને કયસ સાથે આ જગ્યાએ વાતો કરવાનું યાદ આવતાં તેના કલેજમાં જાણે મુકકો લાગ્યો હોય તેમ આ વખતે કયસને યાદ કરી રડવા લાગી તેને એટલું બધું દુઃખ થયું કે તેનો જીવ મભરાવવા લાગ્યો. તેણે જખત અને સખર કરવા ચાહ્યું એણે પોતાના નાણુક હોઠોને મોતી જેવા દાંતોમાં દાખી લીધા. એમ કરવાથી એનો મમ ઝોર વધુ થઇ ગયો. એનો ચહેરો બીલકુલ ધોળો થઇ ગયો.

ચાંદ આ હુર પર એવી રીતે રીંદા થઇ રહ્યો હતો કે ધણી ઉલટ સાથે એની ચાંદ સરીખી સુરતને તાજા રહ્યો હતો. ચાંદની પુરતુર કીરણો તેના મુનવર ચહેરા પરથી નીસાર થઇ રહી હતી એ અદખ હવા તેના કાળા કરતુરીની ખુશ્ખો વાલા બાલની સાથે છંડછાડ કરી રહી હતી. તેના નાણુક માથા પરથી ઝોદણી ખસી તેના નાણુક ખભા પર આવી પડી હતી. એની કાળી બમર જુલકે ચાંદનીના તેજથી કાળા નાગના જેવી ચમકી રહી હતી.

ચાંદ ધણો આખો તાજથી નીકળેલો હતો. ધેળી ધેળી ચાંદની હરીયાળી પર ભોટતી હોય એવો ખ્યાલ આપી રહી હતી. નવજુવાને ચમન ફુલોના ગુચ્છ માથા પર લિપાડી અકડીને ઉભા હતા. ફુલ ચાંદના પ્રકાશમાં ચમકી રહ્યા હતા. તે વખત ધણોજ નજર ફરેખ દેખાવ થઇ રહ્યો હતો. ફરેખ માણસનું દીલ ચાહતું હતું કે આ દીલ ફરેખ દેખાવ જોયાજ કરે પરંતુ એક અઝરા હતી જેને ફુદરતની આ દીલ

ફરેખીથી કંઈ પણ મળે મેળવતી નહોતી બલકે ઉલટું તે ઘણી પરેશાન અને ગમગીન થઈ રહી હતી.

હમણાં અબરને બેઠાં થોડીકજ વાર થઈ હતી કે પોતાની નબદીકજ કોઇના કદમોનો અવાજ સંભળાયો. તેથી તે તરત ઉભી થઈ ગઈ અને ખોદ્બદ્બ હરણીની પેઠે જે બાજુએથી અવાજ આવી રહ્યો હતો તે બાજુ જોવા લાગી. એને પોતાના બધી એક નવજુવાન અરખ આવતો નજરે પડ્યો. તેણે એને પહેલીજ નજરે જોળખી લીધો તે વેળાજ અરખ હતો જે તે પહેલાં ક્યસની સાથે એણે કનસરીનમાં અને પછી આ બગાપર એ દીવસ પહેલાં જોયો હતો. મારા પ્રિય વાંચકોએ અરખને સારી પેઠે જોળખો છો અત્રું નામ હાજમ હતું.

અઝરા આ વખતે એકસી હતી. ગમે તેજે એને નાજુકથી નાજુક કરી મુકી હતી. તે હાજમને પોતાની તરફ આવતો જોઈ ખોદ્બદ્બ થઈ ગઈ.

હાજમ આ દુરવશની સામે આવીને ઉભો રહી ગયો. તેણે ઘણાજ મદોખ્યત અને લેહજમાં કહ્યું એ અરખની દુર અરસલામો અબમકુમ.

દુરવશ અઝરાએ તરતજ એજ લેહજમાં જવાબ આપ્યો. વખા કુમરસલામ.

અઝરા તેના સલામ કરવથી તેને મુશ્કેલીમાં સમઝી. તે મુસલમાનોને નેક અને બુદ્ધિમાન ન પહેંચાડનાર જાણતી હતી. એથી એનો ખોદ્ જતો રહ્યો. અને તે બેખોદ્ થઈ માયું નમાવી તેની સામે ઉભી રહી.

હાજમ તેને લલચાડની નજરે જોઈ રહ્યો હતો. એણે પાછું પુછ્યું. અય હોશરખા લડકી તમારું નામ શું છે.

પોતાને આવી રીતે સંબોધવાથી અઝરાને હાજમ પર શક ગયો. કારણ મુસલમાનોની રીત ભાતથી ખીલાફ હતું કે તે કંઈ છોકરીના સામે તેની તારીફ કરે, અઝરા શરમાઈ ગઈ તેણે મરમ બરેલી નજરે હાજમને કહ્યું મારે નામ અઝરા છે.

હાજમે મોહમત એજ નજરે અઝરાને જાણ કર્યું અહાહા કેવું પ્યારું નામ છે. અય શ્મીરીન અદા લડકી જેની તમે ખુશસુરત અને પ્યારી છો તેવુંજ તમારું નામ પણ પ્યારું છે. પરી જમાલ અઝરા તમોને ખબર છે હું ક્યારનો અને કેમ સાથ છું ?

અઝરા એ શરમ અફળ લેહજમાં જોળપણ ના સાથે જવાબ આપ્યો. મને શું ખબર હાજમે પોતાની તેજ નજર અઝરાના નાજુક ફૂલ જેવા ગાલો પર ચીટકાડી કહ્યું. તમને ખબર નથી. તમે ફેટલા બધા બેદલ સીતમ પરવર અને બુલી જનાર છો. અય અરખની દુર હું તમારી સંગાથે દમાસકથી આવ્યો છું. મે તમોને સૌથી પહેલાં દમીશકમાં જોયા હતા. તમને જોતાજ હું હજારો જાનથી તમારા પર આશ્રય થઈ પડ્યો.....તમે શરમાઈ રહ્યા છો. તમારી આ અદા પણ કેટલી બધી

હોશરૂઆ છે. અઝરા હું તમારા પર મોહીત થઈ ગયો છું. તમે હસ્તીના ને જહાનના સરતાબ છે. હજરત મસીહની કસમ તમે બેનજીર હસીન છે. અને અય નાબ આક્રીન લડકી હું હમદાનનો શાહનંદો છું. બાદશાહ જબલ્લાહનો બત્રીજો છું. મારું નામ હાજમ છે. મારાપર સેંકડો ખ્રિસ્તી ઝોરતો શીદા છે. પરંતુ હું.....હા હું તમારો પરસ્તાર છું તમારા પર શીદા છું. તમારી દરેક અદા પર બન આપું છું.

હાજમ સુપ થઈ ગયો. અઝરાને પહેલાંથીજ શક પડી ગયો હતો કે તેની સાથે વાતચીત કરનાર ખ્રિસ્તી ધર્મ માનનારો છે. જ્યારે તેણે પોતાને હમદાનનો શાહનંદો અને જબલ્લાહનો બત્રીજો જણાવ્યો. તો એને ખ્રિસ્તી હોવાની પાકી ખાબલી થઈ ગઈ. હવે તેને હાજમ તરફથી બોધ પેદા થયો. કે કંઈ મને તે લકવીજ ન પહોંચાડે. તેણે નજર ઉઘી કરી સામે જોયું સામે દુર દરિયામાં લશકર પડેલું હતું. આખા લશકરમાં ઘણીજ આગ સળગી રહી હતી. તેનું ધારવું હતું કે રાખને સત્રમા પાણી લઈ આવી રહી હોય. પરંતુ સલમાનો પતો પથ નહોતો. હાજમે પાછું બોલવું શરૂ કર્યું તેણે કહ્યું.....અય હુસનની દેવી તમારી મહોબત મારી રંગે રંગમાં સમાઈ ગઈ છે. હું હમીદકીયા તમારી સાથે સાથે આવ્યો અને એ વાતની કોશીશમાં રહ્યો કે તમારી સાથે એકાંતમાં વાત કરવાનો વખત મળે પરંતુ કમઅખત કયસ.....પડછાયાની પેઠે હર પડી તમારી સાથે રહેતો હતો. તે બહતમીજ તમારી સાથે એકાંતમાં મળવાનો હાવજ ન આવ્યો. પરમ દીવસે મને ખબર પડી કે તે દરોઝની સાથે જેલાદપર જનાર છે. જ્યાં હું તેને ગીરફતાર કરવાના કામમાં મંડી પડ્યો. અને છેવટે તેને ગીરફતાર કરાવી આવ્યો.

અઝરા આ વાત સાંભળી ચોંકી પડી. તે સમજી ગઈ કે કયસને ગીરફતારે બલા કરવા વાળો હાજમ છે. તેથી તેને હાજમ પ્રત્યે નફરત પેદા થઈ ગઈ. હાજમે એની એ હાલત જોઈ તેણે પાછું કહ્યું. મારી બોળી દોશીજલ રશકે કમર તમે એ ખબર સાંભળી ચોંકી ઉઠ્યા હુર વશ અઝરા કયસને મુસીબતમાં નાખનાર હુંજ છું, મેજ એજ ગુનહા કર્યો છે. શાયદ તમેને તેની ગીરફતારીનો મલાલ છે. તમે મલાલ ન કરો તમારો આટલો બધો હુસન હમરો કયસ જેવા નવજવાનોના માથા તમારા કદમોમાં ઝુકાવી દેશે. એકલો મને જુઓ. હું તમારા પર પતંગી આ પેઠે શીદા છું. તમારી સુરતનો પુઝરી છું. મેં મારો નાબ પરવરદહ દીલ તમારા ચરણોમાં ધરી દીધો છે. હવે એક બન બાકી છે એને પણ તમારા ઉપર કુરઆન કરવા તકવાર શ્રેયો છું. અય હુસનની રાણી. મને ખબર છે કે તમે યમનના રઇસની દીકરી છો. નાજો નખમાં મોટી થઈ છે. તમારી દરેક તમન્ના પુરી કરવામાં આવી હશે. પરંતુ અઝરા.....હું શાહનંદો છું. મારી પાસે એટલી બધી હાલત છે. કે તેને હું હાઈ પણ રીતે ખરડી

જાકતો નથી. સેંકડો મારા ગુલામ છે. હજારો લોડીઓ છે. ધણાં વીશાળ મહેલાતો છે. આદશાહી જીંદગી ગુજરવા જાગીર છે. હું આહું છું કે તમે મારી દોષત અને ભાગવમના ભાગીદાર થઈ જાઓ. હજારત મસીહના કસમ હું તમોને શાહજાદીની પેઠે રાખીશ તમારા માટે દુન્યાબરની નેમતો હાજર કરીશ. થું તમોને મજબૂર છે.

અઝરા નફરત અને હકારતની નજરે તેની સામે જોઈ રહી હતી તે ખામોશ હતી. હાજમ તેને મહોબત ભરી અને લલચાએલી નજરે જોઈ રહ્યો હતો. તેણે પાછું કહેવા માંડ્યું. અય તુરે મુબરસીમે ખામોશ કેમ છો જલદી જવાબ આપો મને અદશે છે કે કંઈ સલમા જેને તમોએ પાણી બેવા મોકલી છે તે આવી લાગે મારી રહે રવાં મારી તમન્ના છે કે હું તમોને અનતાકીયા કે જે દુન્યાની જન્મત છે. એમાં ધણાં દીલ કુશા બગીચા. દીલફરેખ ઝરણા વીગેરે છે હું તમારી હરકુલ આજમની દીકરી જયતુન સાથે મુલાકાત કરાવી આપીશ. આદશાહી મહેલમાં લઈ જઈશ. તમે ત્યાંના અજીબો ગરીબ અને નજર ફરેખ ચીજો જોઈ ધણાં ખુશ થશો.

હવે અઝરાને ગુરસો ચઢી આવ્યો. તેના પ્યારા પ્યારા ચહેરા પર હલકો ગુલાબી રંગ દોડી ગયો આંખો એવી લાલ થઈ ગઈ કે જેવા વાળાનું દીલ એમ આહું કે તેની આંખો જોયાજ કરે. એણે ગુરસા ભરે સાદે ખારીક અવાજથી કહ્યું. હું દોષતની જુખી નથી. મને જર જયેરની જરરત નથી તેમજ મારે હરકુલ આજમનો મહેલ અને તેની અજાયબીઓ જોવી નથી. તમોએ કયસને ગીરફતાર કરાવી મારા દીલને સદમો પહોંચાડ્યો છે. જેથી મને તમારા ઉપર નફરત પેદા થઈ ગઈ છે. જેથી મારું દીલ એ પણ પસદ કરતું નથી કે હું તમારી સાથે વાત કરું. હાજમ—એ હું પહેલાંથીજ જાણતો હતો પરંતુ અય અપની હુર તમે મારી સાથે નફરત કરો. યા હકારતની નજરે જુઓ. હું તમારી સાથે મહોબત કરું છું. તમારી કાતીલ નબજનો જખમી છું. જેથી આજે તમોને મારી સાથે લઈ જવાનો ઠરાવ કર્યો છે જે તમે ખુશીથી ચાલો તો ધણી સારી વાત છે. નહીં તો મારે બળાતકારે તેમ કરવું પડશે.

અઝરા ગભગભ ગઈ. તેણે વાત કાપીને કહ્યું ના ના, તમારે એવું ન કરવું જોઈએ.

હાજમ—જો તમે ખુશીથી ચાલશો તો બળાતકાર નહિ કરું.

હવે હાજમે આગળ વધી હુરવશ અઝરાનો હાથ પોતાના મજબૂત પંજમાં પકડી લઈ કહ્યું વખત ધણો થોડો છે. સલમા આવનાર છે. જેથી હું તમને મારી આશમાં પકડી ઉચકું. સારી વાત તો એ છે કે તમે રાજ ખુશીથી ચાલો.

અઝરા ડરી ગઈ તેની આંખોમાંથી ખોડને હીરાસ ટપકવા લાગ્યા તેણે આજીજીથી કહ્યું ના હાજમ આવું ન કરો મેં તમારી સાથે કોઈ પુરાઈ કરી નથી જેથી તમે મારી સાથે પુરાઈ ન કરો.

હાજીમે તેજ નજરે અઝરાને જોઈ કહ્યું. અય જાને જ્યાં હું તમારી દુરકત ઠી ચકતો નથી. હું ધરતો હતો કે તમે મારી સાથે રાજ ખુશીથી ચાલશો. પરંતુ મો તમવાર થતા નથી. જેથી લાચારીએ હું જખરદસ્તીએ તમને લઇ જઇશ.

હવે હાજીમે દુરવશ અઝરાને પોતાની ખાથમાં લઇ લીધી. અઝરાએ હસરત ભરી નજરે ઇસ્લામી લશ્કર તરફ જોયું તેણે ધાર્યું કે વખતે સજામાં પાણી લઇ આવતી કાય પરંતુ હજી સુધી સજામાં ન પડે નહોતો તેમજ ખીજે કોઇ માણસ પણ નજરે નહોતો. મુસલમાની લશ્કર દુર પડેલું હતું. તે જાણતી હતી કે મહદ માટે મુખે પાડવી નકામી છે કારણ લશ્કર દુર હતું. તે આ લખતે ધણીજ ગમજદહ હતી. નાજ આફરીન લડકા કંઈ પર કરી ચકતી નહોતી આંખો એના કમળમાં હતી. એ આંખોમાંથી આંસુએ જરી હતાં અને તે બે જખાન પક્ષીની પેઠે શીકારીના કમળમાં ખાવી ગઇ.

હાજીમે તેને જોઈમાં ઉપાડી લીધી. તે ધાન પાન અને હલકી હતી. હાજીમે તેને ઘણી આસાની સાથે ઉંચકી અંતાકીયા જવાના રસ્તા તરફ ચાલવા લાગ્યો તે થોડીક દુર ગયો કે તેને ખીજ બે માણસો મળ્યા. હાજીમે તેમને જોતાજ કહ્યું ઘોડા ક્યાં કે વહેલો લાવો.

તરત એક માણસ દોડી ગયો અને એક ઘોડો લઇ આવ્યો. હાજીમે અઝરાને મંજોઈ કહ્યું. પરીજતાલ અઝરા આ ઘોડા પર સવાર થઇ જાઓ.

અઝરા રડી રહી હતી. એની આંખોમાંથી આંસુએનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. એણે દુસ્કાં ભરતાં કહ્યું. હાજીમ મને ન સતાવો હું પોતે મમજદહ છું. ખુદાથી ડર જે સીતમ જદો અને દરદ મંદોની ફરયાદ સાંભળે છે. તે લાડીમાં અવાજ દોતો નથી.

હાજીમે અઝરા વખત ધણો થોડો છે. હું એ કીમતી વખતે વાતોમાં ગુમાવવા ચાહતો નથી. ખુદા કોઈની મદદ કરતો નથી. પણ માણસ ખુદ પોતાને મદદ કરે છે. મારી વાત તો એ છે કે તમે પોતે ઘોડા પર સવાર થઇ જાઓ. નહીં તો મારે તમને ઉંચકી સવાર કરાવવા પડશે.

અઝરા તરત ઘોડાપર સવાર થઇ ગઇ તે હજીએ જરો કતાર રડી રહી હતી. હાજીમે ઘોડાની લગામ પકડી લીધી અને ધીમે ધીમે ચાલવા માંડ્યું. પેલા બન્ને માણસોએ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યું એ થોડુંક ચાલ્યા હશે કે તેમને સામે એક બકરાં ચારનાર મળ્યો જે રાત થઇ જવાથી પોતાના બકરાંને ઉતાવળે ઉતારે હાંકી હલખ શહેર બહાર જઇ રહ્યો હતો. એ બકરાં ચારનાર તેજ હતો જેણે હજરત અબુ અખીદા સામે સાક્ષી આપી હતી.

થોડી દુર ચાલીને તેઓ એક મોટા ઝાડની પાસે આવીને ઉભા રહ્યા. એ ઝાડના છાંયા નીચે એ ઘોડા ઉભા હતા. એમાંથી એક માણસે જમ ઘોડા લઈ આવ્યો. એક ઘોડા પર હાજમ સવાર થઈ ગયો ખીજપર તેના સાથ વાળામાંથી એક બીજુ સવાર થઈ ગયો. અઝરાની એક બાજુ તેનો સાથીદાર થઈ ગયો આ ત્રણે સવારો ધણી ઝડપથી રવાના થયા હાજમનો એક માથો ત્યાંજ રહી ગયો.

હવે રાત ધણી થઈ વીતી ચુકી હતી ચાંદ ધણી આંચોતાબથી નીકળેલો હતો. ચારે બાજુ ચાંદની ફેલાયદી હતી. રાત્રીની શાંતી ફેલાયદી હતી. ગમબદ્ધ અઝરા બદ્ધકાર હાજમની સાથે સફર કરી રહી હતી તે નાજુક અંદામ હતી. તેને દિવસે સફર કરવાની આદત હતી. જેથી રાત્રી ના સફરને લીધે તે ખીલકુલ થાકી ગઈ હતી. સુખ્દ સાદીકના વખતે એ ત્રણે ગમ્માહ પહેાંચ્યા ગમ્માહ તેજ ગામ છે જેમાં ત્રણ દીવસ પહેલાં દરરે કયસ અને તેમના સાથવાળા આવ્યા હતા. હાજમ પેલા ગીરજા પાસે જઈને ઉભો રહ્યો. જેના પાદરી નકીતા સાથે દરરે વાતચીત કરી હતી. હજી બરાબર સવાર નહોતી થઈ જેથી ગીરજાના બારણા હજી બંધ હતા. હાજમે દરવાજા પર જઈ બારણુ ઠોક્યું થોડીવારમાં દરવાજો ખોલવામાં આવ્યો અને પાદરી નકીતા બહાર નીકળ્યો. તેણે હાજમને જોઈ કહ્યું અહાહા શહનશ તમે આ વખતે કયા (અઝરાપર નજર પડવાથી) આ પરી જમાલ લડકી કોણ છે.

હાજમ નકીતાને જોઈ ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. તેણે રમી જખાનમાં જખાન આપ્યું મુકદ્દસ બાપ, આ લડકી મુસલમાન છે. અને ખ્રિસ્તી મઝહબમાં દાખલ થવા આવી છે. એટલી વારમાં હાજમનો સાથ વાળો પણ ઘોડા પરથી ઉતરી પડ્યો.

જમરે નકીતાએ સાંભળ્યું કે એ છોકરી ખ્રિસ્તી ધર્મમાં દાખલ થવા આવી છે. તો તે ખુશ થઈ ગયો. તેની આંખો ખુશીથી ચમકવા લાગી તેણે અઝરાને કહ્યું “ખુશ આમદીદ” બાલી બાલી હુરવશ લડકી ખુશ આમદીદ. ખુદા વંદે તારા ઉપર મહેરબાની કરી. આવ તને મસીહી પાક મઝહબ પોતાના આંખોશમાં લેવા તમયાર છે.

આ બંધી વાતચીત હાજમ અને નકીતાએ રમી જખાનમાં કરી હતી અઝરા રમી જખાન સમગ્રી શકતી ન હોવાથી તે આ વાતચીતનો એક પણ શબ્દ સમગ્રી શકી નહીં હાજમે નકીતાને કહ્યું મુકદ્દસ બાપ અમોંએ આખી રાત મુસાફરી કરી છે. જેથી અમોંને આરામ કરવાની જરૂર છે. અને આ લડકીના માટે.....

નકીતાએ પાત કાપીને કહ્યું. માફ કરજો હું ફરત ખુશીથી એ વાતજ લુલી આવી. આવો ગીરજામાં તશરીફ લઈ ચાલો. પણ એ તો કહો લડકીનું નામ શું ?

હાજમ—એનું નામ અઝરા છે. એણે આજેજ પહેલી વખતે પોતાના

માખાપને મુઠ્ઠી આવી છે, એથી એમની યાદથી ધણી પરેશાન થઈ રહી છે. જેથી એનું દીલ ખુશ થાય એવું.....

નકીતાએ પાછી વાત કાપી કહ્યું. એનું દીલ ખુશ કરવાનો બહોળસ્તની જરૂર છે. નનો અવ સેન્ટ * હાજર છે. એમની સોદગમતમાં દીલ ખુશ થઈ જશે. ચાલો તમે ગીરજામાં તો ચાલો.

હવે હાજમે અઝરને ઘોડા પરથી નીચે ઉતરવાને કહ્યું. અઝરા હાજમનો ટેકો લઈ ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી પડી. તેણે પાદરીને વકીઅદલાદ ધારી સલામ કર્યો પાદરીએ દુઆ આપી.

પાદરીએ અધાને લઈ ગીરજામાં દાખલ થયો. એ એક મોટો કમ્પાઉન્ડ હતો. જે ધણે પહોંચો હતો. એ કમ્પાઉન્ડની ચારે બાજુએ લાંબી દીવાર હતી. પુર્વ દીશાએ ઘોડાઓના લમેલા હતા. વચ્ચે વચ્ચે ગીરજાની આશીશાન ઇમારત હતી. આ ઇમારતની પાસેજ ઇશાન ખુણાપર એક કમ્પાઉન્ડ હતો. એમાં એક રળયામણો ખાત્ર હતો. ત્રણ બાજુએ ઝોરડીઓ બાંધેલી હતી. એ ઝોરડીઓમાં નનો રહેતો હતો. બહાર જે ઝોરડીઓ હતી તેમાં સેન્ટ રહેતા હતા.

નકીલા એ લેફ્ટોને લઈ બહારની ઝોરડી પાસે ગયો. પહેલાં તેણે ઘોડાઓને તમેલામાં મોકલ્યા આખા હાજમના સાથવાળાને ત્યાંજ મુઠ્ઠી દેવામાં આવ્યો અને અઝરા તથા હાજમને સાથમાં લઈ નનોની ઝોરડીઓ પાસે આવી ઉભો રહ્યો. અહીં એક દરવાજો હતો તેની બંને બાજુએ કેટલીક ઝોરડીઓ હતી એ ઝોરડીઓમાંથી એકમાં નકીત્ત પોતે રહેતો હતો અને બીજીઓમાં મહેમાન તેમજ રાહીજ વગેરે આવી ઉતરતા હતા. નકીતાએ એક ઝોરડી બહારી ઇશારો કરી હાજમને કહ્યું આપ આ ઝોરડીમાં આરામ કરાવો. હું આ છેકરીને તેની પાકખાજ બહેનોની પાસે પહોંચાડી આવું.

હાજમ પોતાના કાકાની સાથે મુરતદ થઈ ખિસ્તી થઈ ગયો હતો. તે બધા ખિસ્તીઓ નનો અને રાહીખોને સારી પેઠે જાળખતો હતો તેને ખબર હતી કે ધણી ખરી નનો અને પાદરી વચ્ચેયારી (બદલા) હોય છે. જેથી તેને ચીંતા થતા માંડી કે કોઈ સેન્ટ અઝરને ફોસલાવી લે તેથી એણે કહ્યું મુકદ્દસ ખાપ અઝરને પ્રણ આજ કાટડીમાં રહેવા દો.

નકીતાએ તરતજ જવાબ આપ્યો શાહજાદા એને અહીં આ તકલીફ થશે. હું એને કોઈ એનીયરાબર ઉમરવાળી નનને સોંપીશ ત્યાં એ આરામથી રહેશે.

હાજમ નકીતાને પાક માણસ બણતો હતો. તેને એના પર બરોસો હતો

* સેન્ટ એટલે ઝોલીયા દીનદાર પાદરી અને એકાંતમાં રહેનાર રાહીજ બી. પી.

એ સીધાંય નકીતો બુદ્ધો હતો. જેથી તેના ઉપર બહુમાની કરવાનું કારણ નહોતું. જેથી એણે કહ્યું 'બહુ સારું'. જે આપની એવીજ મરજી છે. તો એને ત્યાંજ બધું જાઓ. પરંતુ એના આરામ માટે સારો બંદોબસ્ત કરજો. અને જે નનને સોંપે તેની બધામથ્ય કરજો કે એ આખી રાત જાગતી રહી છે. જેથી એને સારી પેટે ઉઘવા દેજો

નકીતા—એમજ થશે. એ છોકરીનું નામ શું છે? કુંતો સુધી ગયો.

હાજીમ—એનું નામ અઝરા છે.

હવે નકીતાએ અઝરાને કહ્યું. અઝરા મારી સાથે આવે.

આ વાક્ય તેણે અરબી જ બાનમાં કહ્યો હતો. તેમજ અઝરા હાજીમથી દુર થવા ચાહતી હતી એટલા માટે સુપ્રમાપ નકીતાની સાથે થઇ ગઇ. નકીતા અઝરાને સાથે લઇ નનોના કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થયો. આ બાગમાં બંને બાજુએ નાની નાની લીલી ઘાસ ઢાંચેલી હતી તેમજ ડુલોના ઘણા છોડ ઉભેલા હતા. જેમના પર ઘણાજ ડુલો ખીલી રહ્યા હતા. ડુલોની ખુશખોથી એ આખો બાગ મહેકી રહ્યો હતો.

ચાંદ હજી સુધી પુર બહારમાં ચમકી રહ્યો હતો. ચાંદની સર્વત્ર ફેલાઇ રહી હતી. ખુશ રંગ ડુલો ચાંદનીમાં ચળકાટ મારી રહ્યા હતા.

નકીતા અઝરાને લઇ ઉત્તર દિશાની એક કોટડી આગળ પહોંચ્યો તેણે દરવજો ઠેકચો થોડીવારમાં દરવાજો ઉઘડ્યો. અને એક છોકરીએ પોતાનું નાજીક માથું બારણામાંથી બહાર કાઢી પુછ્યું. શું છે?

નકીતાએ કહ્યું. એલ્યા શું તમે હજી સુધી સુઇ રહ્યા છો. ?

આ છોકરીનું નામ એલ્યા હતું તે બારણામાંથી બહાર આવી, અને કહ્યું મુકદ્દસ બાપ આટલા વહેલા શા માટે આવ્યા ?

અઝરાએ એલ્યાને જોઇ. એલ્યા ઘણી ખુબસુરત હતી. તેણે દીલાહાલા ઘોળા કપડા પહેરેલા હતા. અઝરાએ કોઇ દીવસે પથ્થુ રાહીય કે નન જોયા નહોતા. તે એલ્યાના આવા સુગડા જોઇ અચંબામાં પડી. નકીતાએ એલ્યાને કહ્યું એલ્યા આજ એક છોકરી મહેમાન આવી છે. એ છોકરી મુસલમાન છે. તે ખ્રિસ્તી થવા આવી છે એણે આખી રાત મુસાફરી કરી છે. જે કું અને તમારી પાસે લાવ્યો છું. જેથી તમે એને તમારી કોટડીમાં સુવાદો. અને એ પોતે ન જામે ત્યાં સુધી આરામ લેવા દો.

મુકદ્દસ બાપ એમજ થશે. એલ્યાએ જવાબ આપ્યો. હવે તેણે અઝરાને બાંગી હુડી અરબી બાથમાં કહ્યું. આવો બહેન મારી પાસે આરામ કરજો.

અઝરા ખામોશી સાથે એલ્યાની સાથે ચાલી ગઇ નકીતા પછો ચાલ્યો ગયો. એલ્યાએ ઝોરડીમાં જઇ દીવા કર્યો અજવાળું થવાથી અઝરાએ ઝોરડીમાં શું શું છે તે જોવા માંડ્યું.

આ એક નાની સરખી ઝોરડી હતી. એની દીવાલો પર લાજ વરદી રંગ લગાડેલો હતો. ઘાટનો ફરશ હતો. ઝોરડીની વચ્ચે વચ્ચે એક કોચ પડેલો હતો. જેના પર ખાખી રંગનું કપડું ચઢાવેલું હતું. માથા તરફની દીવાર પર હજરત ઇસા. અને હજરત મરયમની તસવીરો ટાંગેલી હતી. એણે મહોળતથી અઝરાને હાથ પકડી કોચ પર બેસી ગઇ. અને પછી મહોળત બર્ષા લેહનમાં કહ્યું 'બહેન તમોએ આખી રાત મુસાફરી કરી છે જેથી આજે સુષ જાગે અને આરામ કરે.

અઝરાએ કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં. તે શું જવાબ આપે. તેને ગમે શીકરે પરેશાન કરી મુકી હતી. એને બળાતકારે માથાપથી જુદી પાડવામાં આવી હણી. આખી રાત બળબળીએ મુસાફરી કરાવી હતી તે આ વખતે ધણીજ થાકેલી ચીંતાતુર અને ગમજદાદ હતી તે ખામોશીથી સુષ ગઇ સુતાજની સાથે માથાપ વાદ આબ્યા. તેના કલેજ પર મુકકો લાગ્યો. તેની નરગીસી આંખો આસુઓથી ભરાઇ ગઇ. તેની દીલ ચાહતું હતું કે પોક મુકીને રૂએ પણ તેણે સખર કર્યો અને એણે તરફથી માથું ફેરવી પાંસુ બદલી સુષ ગઇ.

આ વાત સાચી છે. ઉંધ સુળીપર પણ આવે છે દાકતરોનો અભીપ્રાય છે કે ધનસાન ચોવીસ કલાકમાં ફક્ત થોડીકજ મીનીટ આરામથી બર ઉંધમાં પડે છે. બાકીનો વખત તેના પર ખોરાકનો બેન સવાર હોય છે વખતે આ વાત સાચી હોય પરંતુ ઉંધને ઉંધ કહો કે બેન માણસ માટે ઘણું ફાયદામદ અને જરૂરી છે. માણસ કેવોએ ચીંતાતુર અને પરેશાન હોય એને સખતમાં સખત તકલીફ, દુઃખ કે બેચેની હોય. પરંતુ જ્યારે તે સુષ જાય છે તો તેને રૂ પરવર શાંતી મળી જાય છે થોડીવાર માટે. તકલીફ, ગમ, અને શીકર દુર થઇ જાય છે. એવી રીતે માણસ જગમગે પાછો ફર્યાના ઝગડા એનો મુકાબલો કરવા જાયાર થઇ જાય છે.

મુસીબત જદહ અઝરા થોડીવાર આમ પડી રહી અને શીકરોના વંટોળ અને ગમનાં હીચ કાલા ખાતી રહી. પરંતુ ધીમે ધીમે હથે તેના પર પોતાનો કળ્પને જમાવવા માંડ્યો. અને તે બધા ગમ અને શીકરથી છુટકારો મેળવી ગદ્ગદતની નીદ્રામાં પડી. તે ધણી વાર સુધી આરામથી સુષ રહી. જ્યારે તે ઉંધમાંથી જાગી ત્યારે બજેર થઇ ગઇ હતી. તે ઉડી નીત્ય નીચમના કામોથી પરવારી વજુ કર્યો અને બગીચાની લીલી ધાસ પર ઉભી થઇ સવારની કળ નમાજ પઢવા લાગી.

બધી નનો અઝરાને જોઇ આશ્ચર્યમાં પડી ગઇ. તેમણે હચરત અને તાઅજુબીથી તેને નમાજ પઢતી જોઇ. આજ સુધી આ નનોએ કોઇ પણ મુસલમાનને જોયો નહોતો. તો નમાજ પઢતાં તો ક્યાંથી જુએ જેથી તેઓ બધી હચરત અને તાઅજુબીની નજરે અઝરાને નમાજ પઢતી જોઇ રહી.

અઝરાએ નમાજ પઢી ધણી અતકરણથી ફર્યા માગી. ફર્યા માગી તે ઉભી

થઈ હવે તેણે બધી નનોને જોઈ આ બધી નનોએ એકજ જાતના ઘોળા અને દીલા લુગડા પહેરેલા હતા. તેમણે બધીએ માથા પર ઘોળા રમાલ વીંટાડેલા હતા. બધાની છાતી પર લાલ રંગની સલેખ લટકી રહી હતી. આ બધી છોકરીઓ નવયુવાન નવખેજ અને ખુબસુરત હતી. જે કે તેમણે બેડોળ લુગડા પહેરેલા હતા. તો પણ તેમની ખુબસુરતી આ લીલાસમાં પણ દીલ્લરેખ જણાતી હતી અઝરા આ નનોને જોઈ તાઅજુબ થઈ.

અઝરા હસીન હતી. જુદું. બલકે હુસનો જમાલની દેવી હતી. ન તો તેના આલમ અફરોજ દુરન જોઈ આશ્ચર્ય ચક્રીત થઈ રહી હતી.

બયારે અઝરા નમાજ પઢીને ઢબી થઈ ત્યારે એણી તેની પાસે આવી અને હસીને પુછ્યું 'બહેન તમારું નામ શું છે. અઝરાએ શરમાઈને જવાબ આપ્યો 'મારું નામ અઝરા છે.

એણી—અઝરા તમે હમણા શું કરી રહ્યા હતા.

અઝરા—હું નમાજ પઢતી હતી.

એણીએ આશ્ચર્ય પામી કહ્યું, નમાજ પઢી રહ્યા હતા? પણ તમે તો ખ્રિસ્તી થવા આવ્યા છો તો પછી મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે નમાજ પઢવાની શું જરૂર છે.

અઝરા આ વાત સાંભળી સન્નાટામાં આવી ગઈ એને સ્વપનામાં પણ વીચાર નહોતો કે પોતે ખ્રિસ્તી થશે તે એણીની વાતથી ઉપરથી સમજી થઈ કે બેને ખ્રિસ્તી બનાવવાની કોશીશ કરવામાં આવશે કે કોશીશ થઈ રહી છે.

બેને આ વાતથી બહુજ દુઃખ થયું. તેનો ચહેરો પીચો ગયો. તે મુસલમાન હતી. તે કાંઈ પણ રીતે એમ કરવા તકયાર નહોતી કે હસ્તમાં ધર્મ મુકુટ ખ્રિસ્તી થઈ જાય.

અઝરાને બહુજ દુઃખ થયું. પણ તેણે રાત્રીની પોતાના દીલપર જાન અને સંયમ કરવું શીખી લીધું હતું. તેનામાં કેટલેક અંશે સંયમ કરવાની શક્તિ આવી ગઈ હતી. તે તકદીરના લખ્યા પર શુક્ર કરી ખુદાપાકની મરજીને તાબે થઈ ગઈ.

એણીએ તેને ખામોશ જોઈ કહ્યું 'અઝરા તમે ચુપ કેમ થઈ ગયા? તમેને ધર છુટવાનો રજ છે કે કોઈની સાથે બહામત છે.

અઝરાએ એવી નઝરે એણીની જોઈ જેનાથી અફસોસ અને નારાજીના ચીન્હો જણાતા હતા.

એણીએ પાછું કહ્યું 'અઝરા રજે ગમ ન કરો. તમેને અહીંયાં તમારા ધરથી વધુ આરામ મળશે. અમારા ગીરજના સેન્ટ (વલી અલ્લાહ) બહુજ ખુબસુરત છે. તેઓ તમને ખુશ કરશે.

અઝરાને એણીના દરેક વાક્યથી એક નવી વાત જાણવામાં આવતી હતી.

ખ્રિસ્તીઓના અલગઅલગથી ના વાકેફ હોવાને કારણે આવી સામાન્ય વાતોને પણ તે બધી મહત્વની સમજતી હતી. એણે હવરતની નજરે એલ્યાને જોઇ કહ્યું, “એલ્યા..... સાવદ તમારું” નામ એલ્યા છે. રાત્રે એ નામે પાદરીએ તમોને ખોસાવ્યાં હતા.

એલ્યાએ હસીને જવાબ આપ્યો. હા માઈ નામ એલ્યા છે.

અઝરા નનો કે સેન્ટાથી વાકેફ નહોતી. તેણે દમીસ્ક વજેરેમાં ખ્રિસ્તી સ્ત્રીઓને લુગડા પહેરેલા જોયા હતા તેમનાથી આ નનોનાં લુગડા બુદ્ધા હતા. તેણે એલ્યાને પુછ્યું, તમો બધી છોકરીઓએ આવા દીશાં અને ખેડોળ લુગડાં કેમ પહેરયાં છે ?

એલ્યાએ હસીને જવાબ આપ્યો. અઝરા અમો બધી છોકરીઓ આખીદાઆને જાણીદા છીએ. અમોએ સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે. મોજ શોખ અને શણગારને છુટી દીધો છે. અમો રાતને દીવસ ઇલાહતમાં મશગુલ રહીએ છીએ અમો નન કહેવાઇએ અમોને જીંદગી બર કુવારા રહેવું પડે છે. ખ્રિસ્તીઓ અમારો ધણે જ અદબ અને સંતકાર કરે છે.

અઝરા—અને એ સેન્ટ કોણ હોય છે ?

એલ્યા—સેન્ટ એવા માણસોને કહે છે જે ઓ અમારી પેઠે રાત દીવસે ઇલાહત અને રીયા ઝતમાં રમ્યાપમ્યા રહે છે. એ લોકો પાકા દીનદાર હોય છે એમને વહીઅસ્લાહ કહેવામાં આવે છે. એ પણ આખો જનમારો કુવારી અવ રથામાં ગુઝારે છે. આ ગીરજામાં લગભગ સો સેન્ટ છે. એમાં એક સેન્ટ મરકશ નામનો ઘણોજ દેખાવડો અને ખુબસુરત છે. બધી નનો તેને પ્યાર કરે છે. તમો પણ તેને જોઇ ખુશ થઇ જશો. હઝરત મસીહની કસમ તમો પણ તેમને જોઇ ખુશ થઇ જશો. હઝરત મસીહની કસમ તે ઘણો ખુબસુરત છે.

મશકશની તરીફ કરતાં કરતાં એલ્યાને જોશ આવી ગયો. એનો ચહેરો ગુલનાર થઇ ગયો. આખોમાં ચમક પેદા થઇ ગઇ. અઝરાએ તેની એ હાલત જોઇ તો એણે એલ્યાને કહ્યું, એલ્યા જ્યારે નનો આખેદા અને ઝાહેદા છે, એમણે આખી ઉમર કુવારા રહેવાનો પાકો ઇરાવ કરી લીધો છે, અને મરકશ વહીઅસ્લાહ છે તે પણ કુવારા રહેવાનો ઝોહદ કરી ચુક્યા છે તો પછી નનો તેને કેમ પ્યાર કરે છે ?

એલ્યાએ સાદાધથી તરત જવાબ આપ્યો કે સારી સ્ત્રીઝ બધાને સારી દેખાય છે. મરકશ એવો ખુબસુરત અને બાંકો જવાન છે કે દરેક નનને પ્યાર કરવાનું મન થઇ જાય છે. એમાં ખુરાઇની કઇ વાત છે ? જરા અમારા ગીરજાનો કાનુન એવો સખત છે કે અમો જોરતો અને મરદો ઘણી વાર સુધી એક જગાએ બેગા રહી શકતા નથી. તો પણ જેવખત મળે છે તેને ગનીમત સમજી હમો દીલ ખુશ કરી લઇએ છીએ.

અઝરા—એમ દીલ ખુશ કરવાનો નતીજો એટલાએ શુખીથી મુશ્કરારાખેને કહ્યું. નતીજો ગીરજના તેહખાના (બોયરા) થી દરયાફત કરો. તે તેહખાનામાં નાની નાની કબરો મોબુદ છે. તમે ધીમે ધીમે બધું જાણી જશો.

અઝરા કંઈ કહેવા જતી હતી કે પાદરી નકીતા આવી લાગ્યો. નકીતાને જોતાંજ સધળી નનો તેની ચારે બાજુએ બેગી થઇ ગઇ. અને બધીએ છુટણ સુધી નમી તેના હાથ અને ઝૂપખાના છેડાને ચુમવા લાગી. જ્યારે બધીએ ચુમવાનું પુરું કર્યું તો બે ડગલા પાછળ ખસી અર્ધ ગોળ આકારે ઉભી રહી ગઇ. નકીતા અઝરાની પાસે આવી. એણે ગોરથી અઝરાની સુરત જોઇ. રાત્રે તે સારી પેઠે અઝરાની સુરત જોઇ શક્યો નહોતો આ વખતે અઝરા તેને ચુલાખના પેલા પુલની પેઠે ખુબસુરત દેખાઇ, જે કાંકળ પડવાથી નીખરી ગયો હોય. તે જોના હુસ્ન આલમ અફરોઝ ને જોઇ હરશન રહી ગયો. તેની બધી કુવતોને અઝરાના હુસ્ન ખેંચે ખેંચી લીધી.

નકીતા અઝરાને ધુરીને જોઇ રહ્યો હતો જેથી તે શરમાઇ ગઇ. તેણે શરમના બોજથી પોતાનું નાઝુક માથું ઝુકાવી લીધું.

થોડી વારમાં નકીતા હોશીયાર થઇ તેને કહ્યું, તું કેટલી બધી પ્યારી લાડકી છે. તારી આટલી બધી ખુબસુરતી આખી દુન્યાને તાબે કરવા બસ છે. હાજમ તને અરબની દુર કહે છે પરંતુ તે ગલતી પર છે. તું તો આસ્માની દુર છે. તે દુર જેનો ખ્યાન ઇનજીબમાં છે. જો સાચી વાત પુછો તો બેહિસ્તની દુરથી પણ તું વધુ ખુબસુરત છે તું ચાંદનો કટકો છે. ના ના મેં ગલતી કરી, ચૌદમી રાતનો ચાંદ ખુદ તારા રૂપે રોશનનો કાંખો અકસ છે. આખી દુન્યાના બાદશાહ અને શહેનશાહ તારી કક્ષ બરફરી (જોડા ઉચકવા) ને ફરાર સમજે. તું તો નુરે મબસસીમ છે..... અરે તું તો શરમાઇ રહી છે. શાયદ તું તારીક સાંભળી શકતી નથી. બધા માણસો પોતાની તારીક સાંભળી શરમાઇ જાય છે. હવે હું તારી વધુ તારીક કરી તને નહિ શરમાવું. અને હું તારી તારીફ કરી શકતો નથી. દુન્યાનો કોઇ પણ માણસ તારા હુસ્નની તારીક કરી શકતો નથી.

કોઇ ખ્રિસ્તી ઓરત હોત તો એક પેશવાએ દીનના મુખે પોતાની તારીક સાંભળી ખુશ થઇ જત. તેમના મુલકમાં એજ રીત રીવાજ હતો. કે મરહો ઓરતોની તારીક કરે, પરંતુ અઝરા એવા મુલકમાં મોટી થઇ હતી જ્યાં પરદાનો રીવાજ હતો, ઓરત અને મરદ જુદા જુદા રહેતા હતા. ઓરતો પરાયા મરદ સાથે આવતી નહોતી. પોતે કોઇની તારીક કરતી ન હતી, તેમ કોઇ તેમની તારીક કરતું ન હતું. અઝરા પોતાની તારીક સાંભળી શરમાઇ રહી હતી. બધીજ શરમને લીધે. તેના પુલ જેવા માલપર પરસેવાના ટીપા દેખાવા લાગ્યા. તેનું નાઝુક માથું ઝુકી ગયું, તો પણ હજી સુધી નકીતા તેની તારીક

કરી રહ્યો હતો. પરંતુ જ્યારે તેણે જોયું કે અઝરા ધણીજ શરમાઈ રહી છે, તો કહ્યું, ન શરમાઓ. અય બેહિસ્તની દુરોની શરમાવનારી ખુબસુરત લડકી ન શરમાઓ. આટલી બધી શરમ સારી લાગતી નથી. તમારી ઉમરની છોકરીઓમાં તો શોખી અને ચંચળ-પણું સાફ લાગે છે.

અઝરા હજી ચુપ હતી. હવે નકીતા આગળ વધ્યો. તેણે તેની નાઝુક હાથની નીચે પોતાનો કરચળીઓ વાળો હાથ લગાડી તેનું ચાંદ સમુ મુખ ઉંચું કરી કહ્યું, અય રશકે કમર! આટલી બધી શરમ શા કામની! હંસો અને સોસો!

એણાએ નકીતાને કહ્યું, મુકદ્દસ બાપા! એ આપણા મલકના રીત રીવાજથી વાકેફ નથી નવી જગા છે, અને વળી નવા મરદાને જોઈ શરમાઈ રહી છે, એ ચાર દીવસમાં શરમ દુર થઈ જશે.....

નકીતાએ વાત કાપીને કહ્યું, હા, હા. તું ઠીક કહી રહી છે. એણા તુ આજથી જ એને ખ્રિસ્તી ધર્મની તાલીમ આપવાની શરૂઆત કરી દે. જો એણે નવ થવાનું મન નુર કરી લીધું તો હઝરત મસીહની કસમ એ બધાથી ખુબસુરત નન થશે આપણો ગીરજો એની હાઝરીથી દુન્યા બરમાં મશહુર થઈ જશે. મોટા મોટા રુખો આપણા ગીરજાનો દરવાજો ચુમવામાં ફખર સમજશે. ઉમરાવો અને રુક્સેનો તો હરવખત મેળો બરા-ચેલો રહેશે. સોના ચાંદીના ઢગલા થઈ જશે. હીરા ઝરેરાત અને વલોની કસરતથી ગીરજા ઝગઝગાટ મારશે. જોહો તે વખત પણ કેવો હશે અસકે આઝમ (પોપ) થી પણ મારી આખર વધી જશે. ઓ મારા ખુદા ઓ મારા ખુદાનના.....

નકીતા આ વખતે એવી રીતે ખુશ થઈ રહ્યો હતો જેવી રીતે કે કોઈ નાદાન બચ્ચાએ ને રમકડું મળે અને ને ખુશ થાય. તે શેખચલ્લીની પેઠે હવા અને રેતી પર કીલ્લો બાંધી રહ્યો હતો. ધણીજ ખુશીથી તેનો અવાજ પણ ગુંગળાવા લાગ્યો. તે વાક્ય પણ પુરો કરી શક્યો નહી. આથી તેણે ધાયુ કે વખતે નતો મારી મશકરી કરે આથી તે ખખારીને પાછો બોલવા લાગ્યો, એણા જેવી રીતે થઈ શકે તેને સમજવીને ખ્રિસ્તી બનાવી લે. જુવો જમવાની ધંદી વાગી રહી છે. હવે જમવા માટે ચાલો.

આ વખતે ધણા મધુર અવાજે ધંદી વાગી રહી હતી. એ જમણું તકવાર થવાની ખબર હતી. એ ધંદીનો અવાજ સાંભળતાંજ બધી છોકરીઓ ચાર ચારની લાંબન બાંધી દુર સુધી ઉભી થઈ ગઈ. એણાએ અઝરાનો હાથ પકડીને પોતાની બરાબરમાં ઉભી કરી લીધી. નકીતાએ નનોને ચાલવા ઇશારો કર્યો, તેથી તેઓ આહીસ્તા આહીસ્તા ચાલવા લાગી.

આ નનો પચાસેક હતી. તે નાઝુક કદને ચાલી કમ્પાઉન્ડમાંથી બહાર આવી. અને

ગીરજી તરફ ચાલી ગીરજીના દરવાજા પર એક આધેડ ઉમરની જોરત નનોનો સત્કાર કરવા ઉભી હતી. નનોનો જે દરવાજાની પાસે પહોંચી પોતાનું નામુંક માથું નમાવી કુરબી સલામ કર્યો. પેલી જોરતે હાથના ધક્કારાથી તેમને દુઆ દીધી.

ગીરજીની ધમારત ઝમીનથી લગભગ ચાર ફુટ પહોળી સીડી હતી. એના સદર દરવાજાની બન્ને ફુટ પહોળી સીડી હતી. નનો સીડી પર થઈ દરવાજા પર પહોંચી. તે જોરત જે દરવાજા પર ઉભી હતી તે એક બામુ ખસી ગઈ. નનો દરવાજામાં હાથલ થઈ. દરવાજામાં હાથલ થતાંજ તેમણે પોતાના બન્ને હાથ પોત પોતાની છાતી ઉપર એવી રીતે રાખી લીધા કે હાથની કાણીયો જેક બામુથી બહાર નીકળેલી રહે. હવે તેમણે બામુ મંદુર રાજે આવું કર્યું. આ ગીતને સૌ ભેગી કાંઈ વખત ધીમે સાદે ગાતી હતી, જેવી રીતે આબકાલ થીએટરમાં રામચંદ્ર ગાય છે.

દરવાજો વટાવી આ નનો એક વીજાળ કમરામાં પહોંચી. અહીં પહોંચતાજ તેમણે ગીત બંધ કરી દીધો. આ કમરામાં આતશવાન (આગ રાખવાની જગા) હતો. આતશ ઘનનીઉપર હંજરત ઇસાની કંઠે આદમ બરાબરની તસ્વીર હતી. એ તસ્વીર સ જે મરમરની હતી. બધી નનોએ તસ્વીરની સામે માથું ઝુકાવી ઉભી રહી ગઈ.

આ જગાએ નકીતાએ છુટણ મંદી પડી ધીમે ધીમે ઇનજીનની આવતો પડી જોરત પર પડી તે ઉભો થયો. તેના ઉભા થવાની સાથેજ નનો તે કમરાના બેગલી દરવાજામાં હાથલ થઈ બીજા કમરામાં પહોંચી. આ કમરા પેલા "કમેરા કરતાં ઘણો મોટો હતો. જોરત પર સ જે મરમરના પથરા બેઠેલા હતા. હીવારો પર સોના ચાદીનું કામ થઈ હતું હતું બધું બધું બધું મુકદ્દસ તરફ કુરબાનગાહ બનેલી હતી. કુરબાનગાહની જમણી બામુ હંજરત મરમમ તથા ડાબી બામુ રફુલ કુદ્દસ (હ. જીઆઇલ.) ની ખ્યાલી તસ્વીરો ટાંચેલી હતી. બરાબર કુરબાન ગાહની ઉપર હંજરત ઇસાની તસ્વીર હતી. કુરબાનગાહની જમણા હાથ લણી એક લાંબી સફમાં નવ જુવાન પાદરી ખામોશ માથું ઝુકાવી અને હાથ બાંધી ઉભા હતા. એ પાદરી કે રાહીય હતા. એ ભો લગભગ એ સીધી નેવું નેટલા હતા. નનો તેમની સામે લાઇનખ ધ ઉભી રહી ગઈ. પાદરીઓનો લીઆસ પણ દીલોહાલો અને ટપ્પના (ધુંડી) સુધીનો લાંબો હતો. તેઓએ ઝુખ્યા પહેરેલા હતા. એ ઝખ્યા બીજુલ ઘોળા હતા. એ બધા પાદરીઓની કમરો કાળી દોરીથી બાંધેલી હતી. એ દોરીઓમાં ડાબી બામુએ મોટા મોટા કાળા દાણાની તસ્વીર લટકી રહી હતી છાતી ઉપર નનોની માફ લાલ રંગની સલેખ લટકતી હતી. એ જોડો સેન્ટ ચા વધીખમલાહ કહેવાતા હતા.

નકીતા આ નનો અને પાદરીઓની વચ્ચે ઉભો થઈ ગયો. તેણે કહેવા માંડ્યું, શુક કરો અથ મસીહી જાનીસારો શુક કરો. ખિસ્તી મજહબના પરસ્તારો શુકર કરો એણે તમને ખિસ્તી મજહબમાં પેશ કર્યાંએ ખુદાવંદાના શુકર કરો જે પોતાના ઉમ્મતીઓના

ગુન્દાના કદારામાં રહેળ પર ચઢી ગયો.

રાહીઓએ કહ્યું અમારી જાનમાં કશું નથી કે અમે ખુદના શુકર કરીએ. તે ખુદનો જેણે પોતાનો દીકરો અમારી હાથપાત માટે જોડ્યો. એ અમારા શરીરના દરેક રૂઆંમાં જીભ પેદા થઈ જાય તો પશુ અમે તેનો શુકર કરી શકીએ નહીં.

નકીતા—તમેએ સાચું કહ્યું આપણે ન ખુદનો શુકર આ કરી શકીએ છીએ ન ખુદાવન્દનો. આહ તે ખુદાવન્દ જે પોતાની ઉમ્મતની ખાતર તકલીફ ઉઠાવતો ચાલ્યો ગયો. આજ સુધી કોઈ પશુ રસુલ અને પયગમ્બર એવો નથી થયો જે પોતાની ઉમ્મત ખાતર ઉમ્મતના ગુન્દાઓના બદલે સુળી પર ચઢી ગયો હોય. એવી દીલેરી ખુદાવન્દેજ કરી છે. ખુદાવન્દના બાપે ખુદાવન્દની આ દીલેરીથી ખુશ થઈ તેની બધી ઉમ્મતના ગુન્દા માફ કરી દીધા. આપણે ખુદા લાલકે સદા હઝાર તેહસીન છે. તેના ઉમ્મતી કાબીલે મુખારકબાહ છે. તારીફ કરો ખુદાવન્દની, તારીફ કરો તેની તારીફ કરો જે આપણા માટે સુળી પર ચઢી ગયો, તેની તારીફ કરો જે આપણી રેહબરી માટે જમીન પર આવ્યો.

નનોએ ધણીજ સુરેલી વાણીમાં કહ્યું. કે જેરમુમકીન ન અમે તેની તારીફ કરી શકીએ. ન અમારી જાનમાં એટલી તાકત છે, ન અમારામ એટલી ત્યાગત છે, ન જુરઅત છે ન હીમત છે. અમે ખુદાવન્દની તારીફ કરી શકતા નથી.

નકીતા—બેશક, બેશક અવ મુકદ્દસ હરતી એ બેશક ખુદાવન્દની તારીફ થઈ શકતી નથી....ખુદાવન્દ તમે ખુદાના દીકરા છો. તમારો મજહબ ખુદાજ મજહબ છે. અમે નકામા, ખુસીયતમાં પડેલા. ગુન્દેમાર તરા દરબારમાં હાજર થયા છીએ. અમે પર લુલ્હ અને મહેરબાની કરો. તમે તમારા બાપના લાલકવાયા છો. અમે તમારા ઉમ્મતીએ છીએ. સૌથી વધુ અમેજ તમારા લુલ્હ કનાયતના લાલક છીએ.

નકીતા ચુપ થઈ ગયો. તે ખામેશ થયો કે તરત નનોએ ખીલ રાએ ખીલ ગાવાનું શરૂ કર્યું. આ ગીતની ત્રણ લીટીએ નનો ગાતી હતી અને ચોથી લીટી રાહીએ પોતાના બારે અને જાડા રાએ ગાતા હતા.

અઝરાને ખ્રિસ્તીઓની આ વાતો અજીબ લાગી રહી હતી. તે ખામેશ ઉભી હયરતખેઝ નઝરે જોઈ રહી હતી. તે ઇચ્છતી હતી કે પરાયા મરદોની સામે ઉપાડું મેદાં રાખી ઉભી ન રહે પરંતુ શું કરે. તેની પાસે ન તો ખુરકો હતો, ન કોઈ નીકાબ હતો. ધુપટ કાઢવા એણે દુસ્ત ન ધાયું એથી લાચારીએ ઉપાડા મેદાં ઉભી રહી.

અઝરાના હુસ્નમાં કુદરતે કંઈ એવી સહેરખેઝ દીલકશી, અને દીલકશી પયદા કરી હતી કે જેર મુમકીન હતું કે કોઈ એક વખત તેને જોઈ ખીજી વાર જોવાની તમન્ના ન કરે. સેન્ટોએ તેને આવતાં જોઈ હતી. તેણે અઝરાનો આલમ અફરોઝ હુસ્ન જોઈ હયરાન અને મેહસૂર થઈ ગયા હતા. જોકે પાદરી નકીતા તેમની સામે

ઉભો હતો. અને તેઓ આ પાદરીને ધણુ માન આપતા હતા. મુકદ્દસ નનો હઝરત ઇસાનુ' ગીતગાથ રહી હતી. તેઓ ધણુ આ ગીતમાં શામિલ હતા. ગીરજાની અંદર પવિત્રમાં પવિત્ર જગા કુરબાનગાહની સામે તે ઉભા હતા. પાદરીઓના હુગડા પહેરેલા હતા. હઝરત ખસા, હઝરત મરયમ અને રૂઢુલ કુદ્દસની તસ્વીરો તેમની સામે લટકી રહી હતી. આ બધી વીતો એવી હતી કે જેથી તેમના દીલ પર અસર કરી ખુદાની તરફ દીલ ચોંટી જાય. પરંતુ તેઓ ચોરી છુપીની નજરે દુરવશ અઝરાની પ્યારી પ્યારી સુરત જોઈ રહ્યા હતા.

થોડી વાર પછી ગીત પુરૂ થયું. પેલી ઓરત જે ગીરજાના દરવાજા પર ઉભી હતી તેણે કુરબાનગાહ પરથી એક ચાંદીનો પ્યાલો ઉપાડ્યો. એ પ્યાલામાં માથા માથામુદીયહ (તે પવિત્ર પાણી જેથી ખ્રિસ્તીઓને બેપ્તિઝમ આપવામાં આવે છે) હતું. પેલી ઓરતે આ પ્યાલો નકીતાને આપ્યો. નકીતાએ આ પાણીમાં પોતાની શહાદતની આંગળી (અંગુઠા પાસેની આંગળી) નાખી પહેલાં પોતાની પેશાની પર સલેમનું ચીન્હ ક્યું પછી પેલી ઓરતના સીના પર સ્લેમની તસ્વીર બનાવી. પછી બધા સેન્ટોની પેશાની પર પાણીમાં આંગળી નાખી સલેમના નીશાન બનાવ્યા. સેન્ટો પછી તે નનો તરફ વળ્યો અને તેમના સીના તથા પેશાનીઓ પર સ્લેમની નીશાનીઓ કરવા લાગ્યો. તે બ્યારે અઝરાની પાસે આવ્યો અને તેની પેશાની પર નીશાન બનાવવા ચાહ્યું તો અઝરા એકદમ પાછળ હટી ગયો.

નકીતાએ તાબજુબખેઝ નજરે જોઈ કહ્યું, હા તમે પાછાં ખસી જાઓ છો! આ પાણી પવિત્રમાં પવિત્ર પાણી છે. કુરબાનગાહ ઉપર રાખેલું પાણી છે. માથા મેહમુદીયહ આ ધણી બરકતની ચીઝ છે. એ મેળવવા માટે તો ખ્રિસ્તીઓ ધણી કાશીશ કરે છે. ધણો પધસો ખરચ કરે છે. કોની કીસમતમાં જેને એવી નાયાબ, ધણી કીમતી, પાક અને બરકતવાળી ચીઝ મળે. આવ આગળ આવ. હું તમારી મુનઝવર પેશાની પર સ્લેમનો નીશાન બનાવું.

અઝરાની રજોમાં અરખી ખુન હતું. એના દીલમાં ઇસ્લામી જોશ હતો. એને ખબર હતી કે ખ્રિસ્તીઓ હઝરત ઇસાને ખુદાનો દીકરો કહે છે. રૂઢુલ કુદ્દસને અબ્બી કહે છે. સ્લેમની ખુન્ન કરે છે. આજ એણે પોતાની આંખોએ સઉ જોયું. તે ખુદાના ખોદથી કોપી રહી હતી. બ્યારે પાદરી-એ તેની પેશાની પર સ્લેમનું નીશાન કરવા ચાહ્યું તો તે તરત પાછળ હટી ગયો. નકીતાએ એને પાછળ ખસી જતાં જોઈ બાપણુ શર કરી દીધું, તો તેણે નારાઝ થઈ કહ્યું “બસ મહેરબાની કરો.”

અઝરાને આ વખતે જોશ આવી ગયો હતો. આ જોશના સળગથી ખુન એના ખુખસુરત અને મુનઝવર મહેરાની ઝીણી ઝીણી રજોમાં ઝડપ “બેર ફરવા માંડ્યું” હતું. જેથી એના મહેરા પર સુરખી ચમકવા લાગી. સુરખી ચમકવાથી એનો મહેરા એવો

દીલદરેખ અને એવો દીલકશ થઈ ગયો હતો કે દીલ ચાહતું હતું કે એને જોવાજ કરો.

નકીતાએ અઝરાની નાખુશી જોઈ લીધી. તે દખી ગયો. તેણે આજીવી સાથે કહ્યું:

“અઝરા તમે હમણા નથી સમજી શકતા કે આ કંઈ ચીજ છે. ખચર કંઈ હરજ નહીં. ગીરજમાં રહેવાથી બધું સારી પેઠે સમજી જશે.”

હવે તેણે બીજી નનોની પેશાની અને સીના પર સ્થેખના નીશાન બનાવવા શરૂ કર્યા.....જ્યારે બધાના નીશાન બનાવી ચુક્યો, તો તેણે કહ્યું: પાકખાઝ નનો ખુદા રસીદાહ ઝાહેદો, તમે પાક થઈ ગયા. બીજકુલ પાક માત્ર મેહમુદીયહએ તમોને પાક કરી દીધા. ફરીશતાઓ તમારી પાકીના ગવાહ થઈ ગયા. ખુદાએ તમારું નામ પાક બન્દાઓના લીખમાં લખી લીધું. ખુદા કીસમત છે તે હરતીઓ જે ફૂદરોઝ પાક થઈ ખુદા અને ખુદાવન્દાની હુજુરમાં હાજિર થયા હવે ચાલો અને ચાલીને ખાણને ધન્સાફ આપો.

હવે આ બધા મરદ અને ઝોરતો ધુટણુ સુધી વાંકી વળી. માથું નમાવી દુઆ માંગી. પછી ઉભા થઈ ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યા. તેઓ ગીરજમાંથી બહાર નીકળી ઉત્તર દીશા બહી થોડીકજ દુર ચાલી એક ઘણાંજ લાંબા અને પહોળા કમરામાં દાખલ થયા. આ કમરાની વચમાં મેજે પડેલી હતી જે પુર્વાથી પરિચય સુધી એ ત્રણ લાકનમાં હતી. મેજે પર ઘોળા મેઝ-પોશ નાખેલા હતા અને મેજેની બન્ને બાજુએ કુરસીઓ હતી. એ કુરસીઓ પર એક બાજુએ ત્રણ અને બીજી બાજુએ એ સેન્ટ બેસી ગયા. એવી રીતે બધા સેન્ટો અને નનો બેસી ગયા. એ બેઠા કે તરત કેટલાક ખાદીમે ખાવાનું લઈ આવ્યા. એમણે જલદી જલદી બધાની સામે ખાવાનું મુકી દીધું. જ્યારે બધાને સામે ખાવાનું મુકી દીધું તો પાદરી નકીતા ઉભો થયો. એણે દુઆ પઢી. દુઆ પછી ખાવાનું શરૂ કરવા ફરમાવ્યું એટલે બધા ખાવા લાગ્યા.

ખાવાનું ધણુ સાદુ હતું. પણ બપોર થઈ ગએલ હોવાથી તેમ ક્ષમ પણ ઘણી લાગેલી હોવાથી બધાએ હોંશે હોંશે ખાધું. અલબત્ત અઝરા એક એવી હતી જે ધીમે ધીમે ને શરમાઈને ખાઈ રહી હતી. થોડી વારમાં બધા ખાઈને પરવાર્થા. ખાદીમેએ વાસણો ઉપાડી લીધા. નકીતા પાછો ઉભો થયો. એણે બીજીવાર દુઆ પઢી અને પછી આ કમરામાંથી બહાર ચાલ્યો ગયો.

નકીતાના બહાર જતાંની સાથેજ સેન્ટો અને નનો ભેગી મળી ગઈ અને હંસી હંસીને વાતો કરવા વાગી, આવખતે એમનામાં જેવી રીતની વાતો, હેઝાઝ, અને ઇશારા બાજીઓ થઈ રહી હતી, તે જોઈ કોઈ પણ માણસ તેમને ખુદા રસીદા યા ખુદા પરસ્ત કહી શકે નહિ. બ્યબીયારી કે બદ્યલણુ માણસ એ કારણથી બદનામ થઈ જાય છે કે તે ખુદાખ ખુદા બ્યાબીયાર કે બદ્યલણુ કરે છે, પરંતુ જે દેખાવ આ વખતે નઝર સામે હતો એ જોઈને એવો ખ્યાલ થયો હતો કે કોઈ પણ માણસ, પછી ભલે તે ફુન્નાદાર હોય કે દીનદાર બ્યાબીયાર કે બદ્યલણુથી ખાલી નથી.

આ સેન્ટોમાં એક સેન્ટ કંઈક ખુબજ અને નવજવાન હતો. કેટલીક નનો એની ચારે તરફ વીટળાઈ વળી હતી. તે નનોની સાથે છેડખવાની કરી રહ્યો. હતો, જ્યારે તે કોઈ નનને ચુંટીભરતો તો તે સીસકી બરી ઉછળી પડતી હતી. અને ખીજ નનો ઝોરથી હસી પડતી. એવી રીતે તે થોડી વાર હસી મઝાક કરતો રહ્યો. પરંતુ જ્યારે તેની પાસે વધારે નનો બેગી થઈ ગઈ ત્યારે તે ત્યાંથી ઉઠી એલ્યાની પાસે આવ્યો.

એલ્યા અઝરાની પાસે બેઠેલી હતી. પેલે સેન્ટ એલ્યાની પાસે આવી અઝરાને ખાસ્કરી નઝરે બેઠ કહ્યું, “અલ્લાહ ! અલ્લાહ ! એલ્યા, તમે તો આફતાબે હુસ્નના પાસે બેઠાં છો. કંઈ તાબેશે હુસ્નની ગરમી તમારી રજોમાં આતીશે મોહખત ન દોઢાવી દે !”

એલ્યાએ મુસકરાઈને લગાવટ આમેઝના સાથે કહ્યું, “આપ બે શીકર રહો. મારા પર એમની ગરમીએ હુસ્ન અસર કરશે નહિ.”

આ સેન્ટે હસીને કહ્યું “હા, તમે પર શ્યા માટે અસર કરો. આખીર તમે પણ એજ તીના છો ને. એલ્યા, આ પરી પચકર કોણ છે ?”

એલ્યા—એ મુસલમાન છોકરી છે. એનું નામ અઝરા છે. ખિરતી થવા માટે આવી છે. મિહરબાની કરી એને ધારી ધારીને ન જુઓ.

સેન્ટ—એલ્યા, એ કેટલી બધી ખુબસુરત છે ! હઝરત મસીહની કસમ, મેં એનથી સારી તો શું પણ એના જેવી કોઈ છોકરી આજ સુધી જોઈ નથી. તેના આટલા બધા હુસ્નથી મારા રહ્યમાં તુફાન મચી રહ્યું છે.

એલ્યા શોખીથી મુસકરાઈ, અને કહ્યું, “મરકશ તે હુસ્નની દેવીની તરફ લલચાએલી નઝરે ન જુઓ, જુઓ તમારી ગરમ નઝરીથી એને નઝર લાગી જશે. આ સેન્ટનું નામ મરકશ હતું. એલ્યાએ અઝરા પાસે એની તારીફ કરી હતી. એ સેન્ટને કેટલીક નનો આહતી હતી. મરકશે કહ્યું “એલ્યા, ખુદાવન્દની કસમ, આ દોશીઝહના હુસ્ને મારા સખરો કરાર જલાવી દીધા છે. તમે એની સાથે મારી ઝોળખાણુ તો કરાવો.”

એલ્યાએ મુસકરાઈને કહ્યું, “સખર કરો. હમણું નહી. એ નવી નવી આવી છે. વાત વાતમાં જંગલની હરણી પેઠે બડકી ઉઠે છે. બેચાર દીવસમાં એની ચમક જલી રહેશે તો હું તમારી સાથે ઝોળખાણુ કરાવી આપીશ.”

મરકશ કંઈ કહેવા જતો હતો. તેવામાં પાછી ધંટી વાગી. આ ધંટી એમ સુચવી રહી હતી કે હવે તમારો હસી મઝાકનો ટાઇમ પુરો થયો. જેથી બધા ઉભા થઈ કમરામાંથી બહાર નીકળી આવ્યા. સેન્ટ તો પોતાની ઝોરડી બણી ચાલ્યા ગયા, અને નનો પોતાની જગા તરફ ચાલવા લાગી. અઝરા પણ તેમની સાથમાં હતી. જ્યારે તેઓ પોતાના કમરાઉન્ડ પાસે પહોંચી ત્યારે અઝરાએ હાજમને હબેલો જોયો. તેની સુસ્ત

જોતાંજ એને ધણો ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. કારણ એણેજ એને ધરથી જુદી પાડી હતી. મુસલ માનોમાંથી કાઢી ખ્રિસ્તીઓના પાંખમાં સપડાવી હતી. જેથી ધણા ગુસ્સા સાથે તેણે હાજમ તરફથી પોતાનું મોઢું ફેરવી લીધું. અને નનો સાથે ઝડપથી ચાલી કમ્પાઉન્ડમાં દખલ થઇ ગઇ. કમ્પાઉન્ડમાંથી સીધી એલ્યાના કમરામાં પહોંચી ગઇ.

આજ એણે એવા દેખાવ જોયા હતા જેનો અસર એના દીલો દીમાગ પર ધણો થયો હતો. જેથી કમરામાં આવતાંજ કોચ પર પડી ગઇ. એની બાજુમાં એલ્યા પથ્રુ સુધ ગઇ. એલ્યાએ એની સાથે વાતચીત કરવા ચાહી, પણ અઝરા તેનાથી નાખુશ થએલી હોવાથી પાસું ફેરવી સુધ રહી. જ્યારે ઝોહરની નમાઝને વખત થયો ત્યારે તે છડી. અને વજુ કરી નમાઝ પઢી. નમાઝ પઢીને તે બગીચાની લીલી લીલી ધાસ પર પુલોના છોડવા પાસે બેસી ગઇ. તેને આમ બેઠેલી જોઇ નનો પણ તેની પાસે આવી બેસી ગઇ. અને પોત પોતામાં હસી મઝાક કરવા લાગી. બધી નનો અરબી બોલતી નહોતી. અને અઝરા રૂમી જુઝાન સમજી શકતી નહોતી. જેથી તે એ નનો સાથે વાર્તાલાપ કરી શકતી નહોતી. તેમજ અઝરા તેમની સાથે વાતચીત કરવા ચાહતી નહોતી. અસરની વખતે એણે અસરની નમાઝ પઢી. અને પછી બગીચામાં ફરવા લાગી. એલ્યા પડછાયાની પેઠે એની પાછળજ હતી. એણે ફુલ તોડી તોડીને અઝરાને આપ્યા અઝરા પુલોને ધણી પસંદ કરતી હતી. એણે પોતાની ઝોહરની છોડામાં પુલો એકઠાં કરવા માંડ્યા. થોડીકજ વારમાં મગરીબની નમાઝનો વખત થયો. અઝરાએ પુલો ધાસપર નાખી દીધા અને પોતે મગરીબની નમાઝ પઢવા લાગી. એટલી વારમાં એલ્યાએ પુલોના ગજરા તથ્યાર કરી લીધા. જ્યારે અઝરા નમાઝ પઢી રહી ત્યારે એલ્યાએ ગજરા એની નાજુક અને પુરનુર સુરાહીદાર મરદનમાં પહેરાવી દીધા. અઝરાએ હસીને એલ્યાનો પાડ માંચો. એલ્યાએ મુસકરાઇને કહ્યું, “ અઝરા, તમે મારો પાડ ન માનો. હું તમારીપર ફરેફતાહ થઇ ચુકી છું. તમારી ખીદમત કરવી મારી ફર્જ સમજું છું. હું ચાહું છું કે તમે ઉઠાસ અને ગમગીન ન રહ્યા કરો. ચુપચાપ અને ગમગીન રહેવાથી બહુ જલદી ખીમાર થઇ જશે. ”

અઝરાએ થડો સાંસ ભરી જવાબ આપ્યો, “ એલ્યા, તમેને ખબર નથી હું કેવી શીકર અને મુસીબતમાં ગીરફતાર છું. ”

એલ્યા—મને કહો તો ખબર પડે.

અઝરા— હમણા નહી. જ્યારે વખત આવશે ત્યારે હું મારી આપવીતી તમને કહીશ. મને ટાઢ લાગી રહી છે. ચાલો હવે કમરામાં જઇએ.

હવે એ બંને કમરા બહારી રવાના થઇ. ખીજી નનો આ પહેલાં પોત પોતાના કમરામાં ચાલી ગઇ હતી. આ બંને કમરામાં પહોંચી. રાત થઇ ગઇ હતી. કમરામાં દીવો સળગી રહ્યો હતો. એલ્યાએ મરમ ચાદર અઝરાને આપી. અઝરાએ તે ચાદર

એહી લીધી અને એહી ગમ્મ. બતીની મધમ રવશની દિરવજા અઝરાના પુરતુર ચેહરે જોઈ જાંખી પડી ગમ્મ. તેઓ નીરતે બેઠીને નહોતી. કે જમવાની ધંટી વાગી. બધી નનો ધંટીનો આવાજ સાંભળી પોત પોતાના કમરાથી બહાર નીકળી બગીચામાં આવી ઉભી રહી. એહ્યાએ અઝરાને ચાલવા કહ્યું. અઝરા સારી પેઠે જાણતી હતી કે એણે જે દેખાવ જોયા હતા તે હમણાં પણ જોવામાં આવશે, એ એવા દેખાવ જોવા ચાહતી, તેથી તેણે જવા માટે ના કહી. જો કે એહ્યાએ ધણુએ કહ્યું પણ ત્યાં જવા માટે તે રજામંદ થઈ નહિ. આખરે એહ્યા ચાલી ગમ્મ.

અઝરા હવે પોતાની હાલત પર જોર કરવા લાગી. એને પોતાના માખાપનો ખ્યાલ આવ્યો. તેનું દીલ ભરાઈ આવ્યું. તેણે એક આહ મારી, અને સબશે શુક કરી ખામોશ થઈ ગમ્મ. થોડીવાર પછી પાદરી નકીતા એને બોલાવવા આવ્યો. એણે માથું ઢુખવાનું બહાનું કરી દીધું. પાદરી પાછો ચાલ્યો ગયો. કેટલીકવાર પછી એહ્યા તેના માટે ખાવાનું લઈ પાછી આવી એહ્યાના આગ્રહથી અઝરાએ થોડુંક ખાધું. જમીને તેણે પ્રશ્નાની નમાજ પઢી, જ્યારે તે નમાજ પઢી રહી હતી ત્યારે બીજી નનો જમીને પાછી આવી પોત પોતાના કમરામાં ચાલી ગમ્મ. એહ્યા કોચ પર સુઈ ગમ્મ. અઝરા પણ નમાજ પુરી કરી તેની પાસે જઈ સુઈ ગમ્મ એ બન્ને થોડી વાર તો ખામોશ પડી રહી થોડી વારમાં બન્ને ઉઠી ગમ્મ. ખુદા જાણે તેમણે કેટલો વખત ઉંઘમાં કાઢ્યો હશે. અઝરાની આંખ ઉઘડી ગમ્મ. એણે ગીરજના મોટા ઘંટેને ઝોરઝોરથી વાગતો સાંભળ્યો તે ગમરાઈને બેઠી થઈ ગમ્મ. તેણે હાથ ફેરવીને બાજુમાં જોયું તો એહ્યા નહોતી. જ્યારે તે કંઈક ઉંઘમાંથી હોશીયાર થઈ તો તેણે દરવાજા બણી નજર કરી, તો એને એહ્યા હાથમાં બંધી લઈ દરવાજામાં ઉભી ઉભી બહાર કંઈ જોતી નજરે પડી. તે પણ ઉભી થઈ એહ્યાની પાસે પહોંચી. અને પૂછ્યું, “એહ્યા, આ વખતે ઘંટ કેવો વાગી રહ્યો છે ?”

આ વખતે એહ્યા ખોફા હીરાસથી ચરચરી રહી હતી. એનો ચહેરો પીળો પડી ગયો હતો. એણે જવાબ આપ્યો, “અઝરા, આ વખતે કોઈ ખતરનાક બનાવ બન્યો છે. એ ઘંટ ખતરનાક વખતેજ વગાડવામાં આવે છે. ખુદા જાણે આ વખતે શું ગંભીર બનાવ બન્યો હશે.”

અઝરાએ દરવાજા બહાર જોયું. એણે બધી નનોને પોત પોતાના કમરાના દરવાજામાં હાથમાં બંધી લઈ ઉભેલી જોઈ. બતીઓની ધુરજતી રોશની એમના ચેહરા પર પડી રહી હતી. એ બધાના ચેહરા ખવડ અને હીરાસથી પીળા થઈ રહ્યા હતા. ચાંદ નીકળેલો હતો. ચાંદની દરેક બાજુએ ટાઢી ધુપની મોઢક ફેલાયેલી હતી. પરંતુ આ નવાઈ ભરેલી વાત હતી કે આ વખતે ચાંદની પણ ઉદાસ દેખાતી હતી. અઝરા ખવડ-ઝડઝડ નનોની તરફ હચરતથી જોવા લાગી.

પ્રકરણ તેરમું.

ભયભીત કાફલો

ચેન હતી નહીં ગરદીશે અપ્યામ કહી.

દીન કહી રાત કહી સુખહ કહિં શામ કહી.

ઘટો ઝોર ઝોરથી વાગી રહ્યો હતો. ખોફ ઝડક નવો પોત પોતાના કમરાના દરવાજામાં ઉભી ઉભી બહાર જોઈ રહી હતી. આ વખતે અંધથી રાત પસાર થઈ ગઈ હતી. ચાંદની ખુબ નીકળેલી હતી. બગીચાના ફૂલો પર પડીને ચાંદનીએ તેમને અજીબો ગરીબ ખાલખત પહેરાવી દીધા હતા. અલખત મોટા ઝાડોની નીચે અંધાર હતું. પણ તે એ અંધાર કાળું નહોતું, કેમકે કોઈ કોઈ જગાએથી પાંદડાંમાં થઈ ચાંદની અંધારાને દૂર કરવા કોશીશ કરી રહી હતી.

હવે ઘટ વાગ્યો બધું થયું. થોડીકમ વારમાં કમરા ઉઠડ્યો દરવાજો ઉઘાડ્યો અને સેન્ટ આવતા નજરે પડ્યા. નનો જે ખોફ અને હીરાસથી કપી રહી હતી, એ સેન્ટોને જોઈ કંઈક સ્વસ્થ થઈ. સેન્ટ બગીચામાં આવી ઘાસ પર બેસી ગયા. નનો પણ બતીને દરવાજામાં અને તાકોગાં મુકી તેમની પાસે આવી બેસી ગઈ. અઝરાતું દીલ આ ટોળામાં આવવા ચાહતું ન હતું. પરંતુ એને આ વખતનો ઘટ શા માટે વગાડવામાં આવ્યો તે જાણવાનો શોક પવડા થયો હતો. તેણે ધાર્યું કે શાયદ મુસલમાનોએ આ ગામ પર છાપો માર્યો હશે. જેથી સવાર પહેલાં ખ્રિસ્તીઓના પંજમાંથી મુક્તી મળે. આ વીચારથી તેને કંઈક ખુશી અને તસલ્લી હાસીલ થઈ. અઝરા ધીમે ધીમે ચાલી એક ખુણામાં એક નાના ઝાડના છાયામાં બેસી અલગ એ માટે બેઠી કે એને કોઈ ન જુવે, અને પોતે ઘટ વાગવાની હકીકત જાણી તરત પાછી પોતાના કમરામાં પહોંચી જાય. એણે બેસીને નનો અને સેન્ટોને જોયા. એણે પણ ધીમે પગલે એમની પાસે આવી બેસી ગઈ. અઝરાએ મરકશને ગુલાબના છોડ પાસે બેઠેલો જોયો. આ વખતે પણ મરકશની ચારે બાજુએ નનો ભેગી થઈ ગઈ હતી. જે કે એઓ બધા આ જગ્યાએ ક્વખતનો ઘટ કેમ વાગ્યો તે જાણના ભેગા મળ્યા હતા. એમના દીલો પર ખોફ અને હીરાસ છવાયા હતા. પરંતુ અઝરાએ જોયું કે બપોરની પેઠે આ વખતે પણ ખરાબ હરકતો શરૂ થઈ ગઈ. અસભ્ય વર્તણૂક, બેશરમી ભરેલી પ્રશારાયાત્રીઓ, અને નામાંકુલ હરકતો શરૂ થઈ. એક નન જે એણેથી કંઈક ઝાણી ખુબસુરત હતી, મરકશના ઉપર વાંકી વળી રહી હતી. મરકશ ખામોશ બેઠો બેઠો રહ્યો હતો. છેવટે તે એના પર એકથી

બધી વાંકી વળી મધ કે તેના ગાલ મરકસના મોં ખસે આવી લાગ્યા. મરકશ એક માણસ હતો. નવજવાન મદ' હતો, ઇન્સાનની તમામ ખાલીશો તેમાં હતી. જેથી જેણે પેલી નનનું નુંવન લઇ લીધું. ધણી નનોએ મરકશનું આ કૃત્ય જોયું. તેઓ ઝારથી હંસી પડી. પેલી નન કે જતો એસો મરકશે લીધો હતો તે શરમાઇ મધ અને પાછળ હતી મધ.

અઝરાને આંધી નાંઝેલા હરકતોથી ખીલકુલ નહરત હતી. એને એ બન્નેની એ હરકત ધણી ખરાબ લાગી. એણે એસ્યા ધણી એટલા માટે જોયું કે આ અનીચ્છનીય હરકતથી એના પર કેવી અસર થઇ છે.

આ વખતે એસ્યાનો એકરો લાલચોળ થઇ રહ્યો હતો. એના એકરો પર રક્ષના ચીન્હો દેખાઇ રહેલા હતા. અઝરા જો કે નાન્તજરૂખાકાર અને ભોળીભાળી છોકરી હતી, પરંતુ તે એસ્યાની અવખતની ક્યારીયત જોઇ સમજી મધ કે એને પણ મરકશ અને પેલી નનની એકલ હરકત ધણીજ નાપસંદ થઇ પડી છે. એને એ પણ માલુમ થઇ ગયું કે આ નાપસંદગીનો સળખ આ નાલાયક હરકતની ધરણા નથી, બેલકે એમાં કુછી ખીજી વાત છે, તે વાત શું છે તે અઝરા સમજી શકી નહીં. એણે એસ્યાને સંજોધી કહ્યું: "એસ્યા, શું આખીદાહ અવરતો અને ઝાહીદ મરદો એવાજ હોવા જોઇએ જેવું આ ટોળું છે. ?

આ વખતે એસ્યાનું દીલ બેજેલું હતું. એણે જવાબ આપ્યો, અઝરાએ નન મરકશ પર મરી રીટે છે. એનું નામ મારવાહ છે. એ ધણી બેહયા અને વ્યભીચારી છે. તમેએ એણું નહીં કે એ મરકશ પર કેટલી બધી ઝુકેલી હતી. જો મરકશે એ પાંકારનું મોં મુખી લીધું તો એમાં એનો કંઈ વાંક નથી. બલકે વાંક તો બેહયા મારવાહનો છે, જેણે પેતાના માલ એના મોઢા સામે ધર્યા.

અઝરા—એસ્યા, હું સમજતી હતી કે ગીરજામાં પાકખાજ લોકો રહેતા હશે. પરંતુ એણું તો એથી ખીલાહ નજરે પડ્યું. ખુદાની પનાહ એટલી બધી બેશરમી, હવાસોઝી અને કાળા કેમ.

એસ્યા હમણા મુઠી મારવાહને મઝબ આલુદા નજરે જોઇ રહી હતી. એણે અઝરાને જવાબ આપ્યો: "અઝરા, એવીજ બેહયા નનો જેવી આ મારવાહ છે. ગીરજાઓને અહમામ કરી ઝુકે છે."

આ બધી વાતમીત અરખી લાપામાં થઇ રહી હતી. જ્યારથી મુસલમાનોએ કાશ્મીર મુઠક પર મહાક કરી હતી. અને તેમણે મુસ્લિમો કેટલોક ભાગ જીતી લીધો હતો, ત્યારથી તેમાં મુઠકમાં અરખી મુસલમાનો આમ રિવાજ થઇ ગયો હતો. એ શહેરો, દરગાહો, અને ગામડા વાળાઓએ અરખી શીખવાનું શુરૂ કરી દીધું હતું. જેઓ

મુસલમાનોના સંબંધ નીચે ન હતો, તે ખાસ કરી ગીરજાઓમાં આવ્યે તોર પર અરબી ખુશાન લખેલ થઇ ગઇ હતી. ખ્રિસ્તીઓ એટલા માટે અરબી શીખતા હતા, કે અરબી શીખી કુરઆને મજીદ પર નુકસાનની કરી શકે, પરંતુ એ વાતનો તો ધ્યાન કે જે માણસોએ અરબી ભાષા સારી રીતે શીખી અને ધર્મના મહત્ત્વમાં ઉતારી ટાઢા દીધે ધ્યાન પુર્વક કુરઆને શરીફ પઢ્યું સમ્યાપ્ત એના દોલમાં પર કરી મધ અને તે તરત મુસલમાન થઇ ગઇ.

આપણી વાર્તાને એવા બનાવો સાથે વધુ સંબંધ નથી. નહીં તો એવા હજારો બનાવ રહ્યા હશે કે જેથી એ માણસ પડે કે કુરઆને મજીદની તાબડીએ કેટલાક બધા લોકોને પોતાના અરવીદહ કરીને તેમને એક જથ્થામાં ભેગ કરી દીધા છે. એ સાથે આપણે એ પણ દેખાડી દેતે કે ઇસ્લામ તદ્વારના ઝોરથી નથી ફેલાયો બલકે પોતાની ખુશીઓના પ્રતાપે આસમગીર થતો ગયો છે.

અજરા અને એલ્યા અરબીમાં વાત કરી રહી હતી. એ ગીરજાની બાંધી નેના અને રાહીઓ થોડી ધણી અરબી ભાષા જાણતા હતા. એક નવ્ર જે એ બન્નેની પાસે ગુલાબના છોડ પાસે હતી. જેને આ બન્ને બધીઓએ જોઇ ન હતી તેણે કહ્યું: એલ્યા, તમે ક્યાં એટલા જાણ પાક્યા છો, જે ગીરજાઓના નામ પાડો છો? તમારી બેઠયાઇયે ગીરજામાં કોણ નથી જાણતું?

એલ્યાને આ નનની વાત સાંભળી ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. હાંજેડાપણી નામથી પેઠે કુંકાર મારતાં કહ્યું: ખેર, હું તો જેવી છું, છું. પણ તમે તો તમારી કહોલ લખુહ * ના ગીરજામાંથી બહાર થઇને નીકળી. જેસીઆ * ના પાદરીએ તમારી બેઠયાઇ જોઇને કાઢી મુક્યાં. હવે અહીંઆ આવ્યા છો. તો અહીં પણ તમેજી બેઠયાઇ શરૂ કરી દીધી છે. હમણાં જરા જરસ (રાહીયા) ની મંજુર નહર છે. એટલા માટે કોઇ કંઈ કહેતું નથી. બ્યાં એ ચાહ ઝોછી થઇ કે ગીરજામાંથી પાણીનું મળી જશે.

તે નનને પણ ગુસ્સો ચઢી આવ્યો એણે કહ્યું: એલ્યા, આ છું તુ કહી રહી છો! જેની બેઠયાઇની હદ આવી રહી છે. જે હું તારી બેઠરામીઓના ગુન્હા મણાવવા બેઠું તો સવાર થઇ જાય.

એલ્યા જોશો ગજબથી ચરચરવા લાગી. તે કંઈ કહેવા જતી હતી, તેવામાં એક મરદે કહ્યું: તમે મુજ ગરીબ પર શા માટે ગુસ્સો ઠાલવી રહ્યા છો?

એલ્યાએ ગજબનાક લેહઝામાં કહ્યું: જવસં જરા પેતાની પ્યારીને સમજાવી દો કે મારી સાથે મેં ન મેળવે. જે હું મારા પર આવી ગઇ તો મુકદ્દસ બાપને કહી ગીરજામાંથી કઢાવી મુકીશ.

* લખુહ અને જેસીઆ. આમડાના નામ પડતા પણ હાલમાં વેરાન થઇ ગયા છે.

પેલી નને યુમ પાડી કહ્યું: હા, કાઢી કેમ ન મુકાવશો. મુકદ્દસ ખાપ તો તમારી મુઠ્ઠીમાં છેબને!

એની યુમ સાંભળી કેટલીક નનો તથા સેન્ટો તેમની આમુખાજી બેગા થઇ ગયા. મરકશ પણ આવી લાગ્યો. એણે પુછ્યું: એલ્યા શું વાત છે? આ યુમાયુમ શા માટે થઇ રહી છે?

એલ્યાનું દીલ બળેલું હતું. એને ગુસ્સો આવી રહ્યો હતો. એણે કહ્યું: નનોના બોસા તો તમે લો અને બેહયા ઝોરતો લઢે મારી સાથે!

આ સાંભળતાંજ બધી નનો અને સેન્ટો ઝોરથી હસી પડ્યા. મરકશે હસીને કહ્યું: હું કોઇના બોસા લઉં છું. તે તો મારયાહએ પોતે પોતાનું મોઢું મારા સામે કરી દીધું હતું.

વળી પાછા બધા ઝોરથી હસી પડ્યા. એલ્યાએ કહ્યું: એજ હું પણ કહી રહી હતી. પણ આ બોસીલાથી ગરીબ મેરી આવી છે. તેને તો આગળ લાગી ગઇ. લાગી કેમ કુલ બકવા.

એ નનો પાછું કહ્યું: આગ તો તમેને લાગી છે. મરકશે મારયાહનું મોઢું ચુમ્યું. તમે હસદથી બળી મર્યા. બલા તેમાં મારો વાંક શો? નાહક મુઝ ગરીબ પર વરસી પડ્યા.

એલ્યા—હું તારી સાથે વાત કરતી નથી.

મરકશે હસીને કહ્યું: એલ્યા તમેજ ખામોશ થઇ જાવ. બાહા, તમારી પાસે તો જનનતુલ અરખની દુર બેઠી છે! આ અઝરાની તારીફ હતી. અઝરાને ઘણી ના પસંદ લાગી. મરકશ વધુ કંઈ કહેવા જતો હતો કે પાદરી નકીતા આવી પહોંચ્યો. એની સાથે હાજમ અને એક બુઢો પાદરી હતો.

નકીતાને બેઠા આ બધા ખામોશ થઇ અદબથી બેસી ગયા. નકીતા પોતાના સાથીઓ સાથે એમની પાસે આવ્યો. જેથી બધાએ ઉભા થઇ તેના હાથ અને બુખાને ચુમવા લાગ્યા. એણે એ બધાને ખેરો અરકતની દુઆ આપી. થોડી વારમાં નકીતા ધાસપર બેસી ગયો. હાજમ અને ઘરડો પાદરી પણ તેની પાસે બેસી ગયા. બધા સેન્ટો અને નનો પણ એ ત્રણ હારમાં તેની સામે બેસી ગયા.

નકીતાએ કહેવા માંડ્યું: “મુકદ્દસ સેન્ટો અને પાકખાઝ નનો તમે ગીરજના મોટા ઘંટેને વાગતો સાંભળી હચરત અને ચીંતાતુર થયા હશો. તમે જાણો છો કે એ ઘંટ ઘણા ભયની વખતે વગાડ વામાં આવે છે. આ વખતે એક ઘણાજ મોટો ભય આપણી આગળ છે. પાદરી પાસીલ હમણા ફૂલબ શહેરથી આવ્યા છે. એમનું કહેવું છે કે અઝરા જે કાલે આપણુ ગીરજમાં આવી છે, તે કોઇ મુસલમાન રમસની દીકરી છે. એના આલ્યા આવવાના સખબથી મુસલમાનો ઘણાજ ગમ અને ગુસ્સાથી મળનુન

થઈ ગયા છે. તેમણે અહીં કરી લીધો છે કે જ્યાં સુધી અઝરા તેમને મળશે નહીં, ત્ય સુધી તેઓ તે બધા ખ્રિસ્તીઓને જે એમને મળશે મારી નાખશે. ઝોરતો અને બચ્ચાઓને ગુલામ અને લોડીઓ બન રહે. એ મજનુન મુસલમાનોનું લશ્કર હલખથી રવાના થઈ ચુક્યું છે. તે ઘણું કરી મરઅશ જશે કે અન્નાકીયા પર હુમલો કરશે અને કીસમતીથી એ બે રસ્તાઓના સંગમપર આ ગામ આવેલું છે. આ ગામમ મુસલમાની લશ્કર ઝરર આવશેજ. એ એ પણ જાણી લેા કે સવાર થતાં પહેલ ધરલામી લશ્કર આ ગામમાં આવશે. અઝરા આપણા ગીરજમાં મોજુદ છે. તે ખ્રિસ્ત ધર્મમાં પનાહ લેવા આવી છે. હવે મુશકેલ વાત એ થઈ પડી છે કે એને આપણે મુસલમાનોને પાછી આપી શકીએ નહીં તેમજ આ ગીરજમાં પણ રાખી શકીએ નહીં. જેથી તમે બધા કોઈ એવી નજવીજ ખતાવો. કે જેથી આપણને આ બલાથી છુટકારો મળે કે જે આપણા ગીરજ પર કિતરવાની છે.

બધા ઘણી ખમોશી સાથે એકા એકા આ વાતને સાંભળી રહ્યા હતા. જ્યારે નકીતા ચુપ રહ્યો ત્યારે સેન્ટ જનરમે કહ્યું: મારી રાય તો એવી છે કે અઝરાને મુસલમાનોને સોંપી દેવી જેથી તેઓ ખુશ થઈ જશે તેથી તેઓ આપણા પર કે આ પણા ગીરજ પર હસ્ત-દરાઝી કરશે નહીં.

મરકશને જનરસની રાય ઘણી ખરાબ લાગી. તેણે બગડીને કહ્યું: એમ કરવું એ બાવલાપણું છે ફક્ત બાવલાપણું તો શું બલકે દલકટપણું છે. જે ખ્રિસ્તી થવ આવે તેને આપણે ઘક્કા મારી કેવી રીતે પાછા કાઢીએ. જો આપણે એવું કરીએ તે ખુદાવદને કેવી રીતે મોઢું દેખાડશે? મારા પચાસમાં તો એ વાત સારી છે કે આપણે અઝરાને કોઈ ઠેકાણે સંતાડી દઈએ અગર ઘણીજ અર્થે જગાએ પહોંચાડી દઈએ.

બીજા એક સેન્ટે કહ્યું: આ વખત ઘણીજ દાનીશમંદીની ઝુરંત છે. જો આપણે અઝરાને છુપાવી દઈએ કે કોઈ બીજી જગાએ પહોંચાડી દઈએ અને કોઈ જસુસે જાણ કરી દીધી તો આપણે બધા વગર મેને માર્યા જઈશું. આપણી પાકબાજ બહેનો મુસલમાનોની કનઝો બનાવે દેવમાં આવશે. મમનો નાશ કરવામાં આવશે ગીરજને પાયામાંથી ખોદી નાખી ખેદન ખેદન કરી નાખવામાં આવશે. આપણી તીરસ્કાર અને માન હાની કરવામાં કસર નહીં રાખે. અને જો આપણે અઝરાને મુસલમાનોને સોંપી દઈએ તો પણ અદેશો છે કે તેઓ એમ ધારી લે કે આપણેજ તેને છેતરીને લાવ્યા છીએ, તો તેનો બદલો તેઓ લેશે. કોઈને ખબર નથી કે એ બદલો કેવો લેવામાં આવશે. જેથી મારા પચાસ એવો છે કે આપણે અઝરાને લઈ બધા અન્નાકીયા આધ્યા જઈએ. જો આપણે હસી ખુશીથી અન્નાકીયા પહોંચી ગયા તો પછી મુસલમાનો આપણું કંઈ બગાડી શકશે. નહીં.

હાજમે કહ્યું મુકદ્દસ ખાપ, અઝરા તરફથી આપ નથી ત રહો. જ્યાંસુધી હું જીવતો છું ત્યાં સુધી મુસલમાનો એના પગની રજ પશુ મેળવી શકનાર નથી. પરંતુ આપે આપનો, નતોનો, સેન્ટોનો અને ગીરજનો ખ્યાલ કરવો ખુશી છે. મુનાસીખ વાત તો એ છે કે આ ગીરજને તરતજમાં ખાત્રી કરી દેવો, અને સવાર થતાં પહેલાં અન્તાકીયા બહુ ચાલતાં થવું.

નકીતા ગેસે શીકર કરી રહ્યો હતો. એણે કહ્યું, મારા ખ્યાલમાં પશુ એજ મુનાસીખ છે કે આપણે વહેલામાં વહેલા ગમ્માહ મુકી અન્તાકીયા રવાના થઈ જઈએ. આ વખતે અડધી રાતથી વધુ રાત વહી ચુકી છે. સવાર થવામાં બહુ થોડો વખત બાકી છે. એ માટે તમે બધા બહુ જલદીથી તકવાર થઈ જાઓ. પોતાની સાથે ધણો સામાન લેવાની જરૂર નથી, ધણો થોડો સામાન અને જરૂરી જરૂરી ચીજો લઈ લો. હું ગામમાં જઈ સવારીએનો બંદોબસ્ત કરું છું. મારા આવતાં પહેલાં તમે બધા સામાન બાંધીલો. એક મીનીટ પશુ કુમુલ ગુમાવશો નહીં.

હવે નકીતા અને નકીતા સાથે હાજમ ત્યાં બાસીલ ઉભા થયા. એ ત્રણે કમ્પાઉન્ડમાંથી બહાર ચાલ્યા ગયા. તરતજ નનો અને સેન્ટો પશુ ઉઠ્યા. તેઓ પશુ પોતપોતાની જગા બહુ ચાલતા થયા. એઓએ ઝટપટ પોતપોતાનો સામાન બાંધી લીધો. સરસામાન બાંધી તેઓ પાછા બગીચામાં આવી બેગા થયા અને નકીતાનો ઇન્ટેન્જર ટરવા લાગ્યા. આ વખતે એઓ બધા ચીંતાતુર, પરેશાન, અને બ્યાકુળ હતા. તે બધા મુસલમાનોના ખોફથી ચરચરી રહ્યા હતા.

હવે રાત્રી પોણા ભાગની વીતી ચુકી હતી. ચાંદની બધે ફેલાએલી હતી. ખામોશી એટલી બધી હતી કે ઝાડના પાંદડાં જે નીચે ખરી પડતા હતા તેનો અવાજ પશુ સાફ સંભળાતો હતો. આ વખતે ખુદાની મખલુક આરામ કરી રહી હતી. દરેક જાનદાર ખવાએ ખરગોશ્તે મગ્ન લઈ રહી હતી. પરંતુ આ ગીરજના રહેવાવાળા મુસલમાનોની આમદના ખોફથી ધણાજ ગભરાયલા અને એવેન હતા. તેઓ એટલા બધા ડરી રહ્યા હતા કે જરાક અવાજ થવાથી ગભરાઈને દરવાજા સામું જોઈ રહેતા. એ બધાને પાદરીના આવવા નો ઇન્ટેન્જર હતો. ઇન્ટેન્જરની ધડીઓ સખત હોય છે. એ લોકો ઇન્ટેન્જર કરતાં કરતાં કંટાળી ગયા. એક તરફ તો તેમને ઇન્ટેન્જરે પરેશાન કરી મુક્યા હતા. બીજી બાજુ મુસલમાનોના આવી પહોંચવાનો ભય ભગાએલો હતો. જ્યારે સવારનું સહેજ અજવાળું થયું. ચાંદની શીકી પડવા લાગી. તારા એક પછી એક છુપવા લાગ્યા. તો એ બધાના મોઢા પર હવાઈયો છુટવા માંડી. એમના દીલ એમના સીનામાં જોર જોરથી ધડકવા લાગ્યા. એવામાં એકાએક તેમણે ગીરજની બહાર ઘોડાના ડાગલાઓનો અવાજ સાંભળ્યો.

ધોડા ખરીદીને આવી રહ્યા હતા. નનો આ અવાજ સાંભળી રહ્યો મધ. સેન્ટોના ચઢેરા ધુણી ધુણી એવા થઈ ગયા. તેઓ યોદ્ધાજી નજરે કરવાળા બધી જોવા લાગ્યા. જોતજોતામાં નકીતા, બાસીબ અને હાજીમ એમની તરફ આવતા દેખાયા. એમને જોતાં નનો અને સેન્ટોના જનમાં જન આવ્યા. નકીતાએ પાસે આવી પુછ્યું, તમે બધા તઈયાર છો ?

બધાએ એક જવાબ થઈ જવાળા આપ્યો. અમો તો ધણીવારથી તઈયાર થઈ બેઠેલા છીએ.

નકીતા—યું કહું વાર થઈ ગઈ, આખા ગામનો ચકકર લગાવવો પડ્યો. ધણી મુશ્કેલીથી ૪૦ ઘોડા અને ૩૩ ખચ્ચર મળ્યા છે. સાચું પુછો તો આ નાના સરખા ગામમાંથી આટલા બધા જનવરો મળ્યા તે આપણી ખુશ કીસમતી છે. હવે તમે જલદી જલદી ખચ્ચરો પર સામાન લાદો. ઘોડાઓ પર નનોને સવાર કરી દો બીજા કોઈ ગામમાંથી બીજા જનવરો લઈ લેવામાં આવશે. જરા ઉતાવળ કરો. સવાર થઈ ગઈ છે. વખતે કમખખત મુસલમાનો ન આવી પહોંચે. અને બધી કરેલી મહેનત ધુળમાં મળી જાય.

તરતજ સેન્ટોએ પોતાનો તથા નનોનો સામાન કમર, ખમાં અને માથા પર ઉપાડી ગીરજામાંથી બહાર લઈ જવા માંડ્યું. કેટલાક સેન્ટોએ એ સામાન ખચ્ચરો પર બાંધવા માંડ્યું. એમણે તરતજ એ બધો સામાન ખચ્ચરો પર બાંધી દીધો. બધા સેન્ટો અને નનો ગીરજામાંથી બહાર નીકળી આવ્યા. નકીતાએ ગીરજાના બારણામાં તાળું ઠોકી દીધું. એક એક ઘોડા પર નનો બેઠી. વધેલા ઘોડાઓ પર સેન્ટો બેઠી ગયા. જે સેન્ટો બાકી રહી ગયા હતા તે ખચ્ચરો પરના સામાન પર સવાર થઈ ગયા. આવી રીતે તેઓ ધણી ઝડપથી અન્તાકીયા તરફ કુચ કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૧૪ મું

મરણ પથારી પર પડેલાનો પયગામ

કુબાની હાલે યું કહીયો તુ જ કર નામાહખર પહુલે
મરીએ જા બેલખ હું સખસે હય મેરા સફર પહુલે

દસમાં પ્રકરણના છેવટમાં આપણે વાંચી ચુક્યા છીએ કે દરાર ખુરી રીતે કુખી થયા હતા. એક હાથ પગ બાંધેલા કેદીનો તરવારોથી કીમો કરવા ખિસ્તીઓની

શરાફ અને ધનની ચતનું કામ હતું. એ યુક્તનાના લીલામાં જુલ રહેતો પેલ ન ક્યો અને તેઓ સીકારીશ કરી દરારને ન બચાવતો તો ખિસ્તીઓ એટલા બધા મઝબનાક થઈ રહ્યા હતા કે તેઓ જરૂર દરારની જીભ કાપી નાખતો.

યુક્તના અધમુઆ દરાર અને તેમની સાથવાળાઓને લઈ એક આલીશાન મહેલમાં દાખલ થયા. એણે આ મહેલની પાસે એક મોટા મકાનમાં મુસ્લીમ કેદીઓને બંધ કરી દીધા અને એ મકાનની ચારે બાજુએ પુરો બન્દોબસ્ત રાખવા સીપાઇઓનો પહેરો ગોઠવી દીધો. દરવાજા પર એક પુરી પલટણુ ગોઠવાઈ ગઈ. આટલો બંદોબસ્ત કરી તે દરારને લઈ પોતાના મહેલની આદર ગયો, અને એક સાફ કમરામાં લઈ જઈ એક કોચ પર તેમને ધીમેથી સુવાડી દીધા. દરારના ઝખ્મોમાંથી હજી સુધી એટલું બધું લોહી નીકળી રહ્યું હતું કે તેમને ઉચકી લાવનારાઓના હાથ અને લુગડા લોહીથી તર થઈ ગયા હતા કેટલાક ઝખ્મો પર લોહી જતી ગયું હતું. જ્યારે દરારને ઉપડી લાવનાર ચાલ્યા ગયા તો યુક્તનાએ દરારને જોયા. દરાર હજી સુધી બેહોશ પડેલા હતા એમની આંખો બંધ હતી. ચહેરો પીળો પડી ગયો હતો. હોડાનો રંગ પ્યાજ થઈ ગયો. એનું દીલ બરછ આબુ. આંખોમાં આંસુઓ ભરાઈ આવ્યા. એણે આદ કરીને કહ્યું. “આહ! બેકસ ગરીબ અરબ વતન અને ધરવાળાઓથી દુર ગવર કોમ અને ગવર મુલકમાં મરી રહ્યો છે! કેમકે હું પણ પોતે બહાદુર છું એટલા માટે બહાદુરોની કદ કદ છું અથ મઝબુમ અરબ મેં તને ધણી વાર લડતાં જોયો છે. તું ખરેખર બહાદુર છે. ગતત બલકે બહાદુરીને તારા પર નાજક છે. જ્યારે જંગની આગના બડકા ઉઘા થતા હતા. તીરો તલવાર અને બાલા ઝિન્દગી અને મવતનો ફેરલો કરવા લાગતા હતા. મવત પોતાની ખેતી ઝપાટા બંધ કાપવા લાગતી હતી. જંગના બડકા જોઈ બહાદુરોના છકકા છુટી જતા હતા. એ વખતે તું હા તું ઉઘાડા શરીરે ફક્ત એક બાલો હથમાં લઈ બેઠક લડાઈની આગમાં કુદી પડતો હતો. તને લડતાં જોઈ બહાદુરોનો પી-તાનો પાણી થઈ જતો હતો. દીલેર થરથરી જતા હતા. અથ અરબશેર મને તારી હાલતેઝરપર ધણો પસ્તાવો થઈ રહ્યો છે. માફ દીલ ખુનના આંસુઓ પાડી રહ્યું છે. અલીમ બેદદીઓ તને બર દરખાઈમાં કલ કર્યો મારા દીલમાં તારી મુદબ્બત છે.....મુદબ્બત.....હા, ખરેખર મુદબ્બત. તું મુસલમાન છે તો પણ હું તારી સાથે મુદબ્બત રાખું છું.

હવે યુક્તનાની આંખોમાંથી આંસુઓ એક ધીરા વહેવા લાગ્યા. તે આ સીતમઝદદ અને બેકસના માથા આગળ ઉભો રહી રડી રહ્યો હતો. જેની પાસે એની કવમનો કોઈ પણ મણસ નહોતો.

દરારની લાશ કોચપર પડેલી હતી. હસરતો બેકસી તેના પર છાંયો કરી રહી હતી. યુક્તના ખરાખર આંસુ વહાવી રહ્યો હતો. તેવામાં એકાએક તેણે કાષ્ટના પગલાનો

આવાજ સાંભળ્યો. તે ગભરાઈ ગયો તેણે દરવાજા બંધી દીધી નહીં જોયું. અને આંસુઓને રોકવા ચાલ્યા. પરંતુ આંસુઓનો પુર કાઢી એવો ચઢી આવેલો હતો કે કોઈ પણ રીતે તે રોકી શકતા નહિ પગલાનો આવાજ પણ પગે પાસે આવી રહ્યો હતો તે એટલે સુધી કે એક મોટો તાઝો માથાસ કમરામાં દાખલ થયો.

યુકન્નાએ પેલા ખ્રિસ્તીને જોયો. એણે ઝખ્ત કરી આંસુઓ છુપાવવા કોશીશ કરી. પરંતુ તેની કોશીશ બેકાર કરી પરંતુ તેમની કોશીશ બેકાર મઠ. આંસુઓ બંધ ન થયા ત્યાં તે ન થયા.

આદમીએ કમરામાં દાખલ થતાં જ ધણી અદમ સાથે અને ઝુઝીને યુકન્નાને સલામ કર્યો. અને હવરતની નજરે તેને જોવા લાગ્યો.

યુકન્ના ગભરાઈ ગયો. એના ચહેરાનો રંગ લીડી ગયો. તેણે સલામનો જવાબ આપી રહતા સાહે કહ્યું, “એરસાલુસ આવો, કહો આ વખતે શા માટે આવવું થયું?”

અરસાલુસ યુકન્નાની પાસે ગયો. એણે જવાબ આપ્યો, “હુઝુરેસા, મને અઝીમ કેમે એ જોવા માટે મોકલ્યો છે કે આપ કયલી ત સાથે કેવો સલુક કરો છો?”

યુકન્નાનો ચહેરો એ સાંભળતાં જ પીળો પડી ગયો. એના હોઠ કંપતા લાગ્યા. આંખોથી ખવફ હીસસના ચીન્હો ઝહેર થઈ ગયા. એણે ફેટકીક વાર પછી પેતાની બગડેલી હાલત બરાબર કરી કહ્યું, “મેં બધા કયલીઓને એકજ મકાનમાં બંધ કરી એની ચારે બાજુએ સખ્ત પહેરો ગોઠવી દીધો છે.”

અરસાલુસે વાત કાપી કહ્યું “પરંતુ આ ઝખ્મી કયલી અને તે વળી આપના ખાસ કમરામાં” યુકન્ના—હું એનો જવાબદાર ઝુરર છું; પણ.....

અરસાલુસે વાત કાપી કહ્યું “આપને માલુમ કે આ તે કયલી છે કે જેણે પેતાની અતલ્લખીર (અગ લગાડનાર) ઝુખનથી બધા દરવાજાઓના સખરો કરારનો બગીચાને બાળી મુક્યો હતો.

યુકન્ના—મને ખબર છે.

અરસાલુસ—આપ એ પણ જાણો છો. કે એના બદખખ્ત કયલીની તીમારદારી કે એની સાથે હમદરદી દેખાડવાથી શું અન્જમ આવશે.

યુકન્ના—જાણું છું.

અરસાલુસ—જાણે આપ ન જાણતા હો. હું કહી દઉં.....

યુકન્ના એ વાત કાપીને કહ્યું, “હું સારી પેઠે જાણું છું. એનો અન્જમ મવન છે.”

અરસાલુસ—બેશક, પરંતુ એ વાતને જાણવા છતાં આપે એની સાથે હમદરદી કરવાનો ઇરાદો કર્યો છે.

યુકન્ના—જુલો અને તે એક મંબપુરી છે.

અરસાલુસ—શું હું એ મંબપુરી દરવાજા કરી શકું છું.”

યુકન્ના—ઝુર અરસાલુસ હું એક વખત મુસલમાનોના હાથમાં સપડાઈ ગયો હતો. એમનો તે એહસાન મારી ગરબ પક છે. હું તેનો ઇલાજ કરીને એ એહસાનથી છુટો થવા ચાહું છું.

અરસાલુસ—એક ખિસ્તીની એક ફર્જ છે કે તે એહસાનમાંથી ઝુર છુટો થાય, પરંતુ એવી હાલતમાં કે પોતાની જાનનો ભય ન હોય.

યુકન્ના—હું એમ ધારતો હતો કે હું આમેશી અને છુપી રીતે તેનો ઇલાજ કરાવીશ. એ ખબર નહોતી કે આજ અરે આજ શું હમણાજ આ બેઠ ઉધડી બધ મારો જાન જોખમમાં આવી પડશે. પરંતુ યુઝુર્ગ દાકતર...

અરસાલુસ શાહી દાકતર હતો. તે ધણો હોશીયાર અને તબીબાકાર હતો. હરકુલ આજમનો તેના પર પુરો ભરોસો હતો, તે એટલે સુધી કે જ્યાં સુધી અરસાલુસ આવ્યાની દરેક ચીજ તપાસી આવ્યાની રજા ન આપે ત્યાં સુધી તે ખાતો નહી. વળી તેજ શાહી ખાનદાનનો પણ દાકતર અને સલાહકાર હતો.

હરકુલ આજમ તેને ધણું માન આપતો. તેની કોઈ પણ સીધારીશ રફ ન હોતી થતી. શાહી દરબારમાં આટલો પ્રભાવ હોવાથી બધા દરબારી મસાહબ, વઝીરો, રાજના મોટા અમલદારો, અને મોટા હાકેમો તેનો અદબ અને એહનેરામ કરતા હતા. તે નરમ મીઠા, રહેમદીલ, અને નેક આદતો વાળા માણસ હતા. તેણે વાત કાપી કહ્યું “આદીલ બાદશાહ, મેં આપના ચંદ્રાપરથી આપના દીલની વત જાણી લીધી છે. આપ એ ઇચ્છો છો કે હું આ બેઠને ગુપ્ત રાખું. એમને મનઝુર છે. છેવટના દમ સુધી કોઈ પણ એ ગુપ્ત બેઠને મારી જુઝાનથી જાણી શકશે નહિ.”

યુકન્ના—હું આપનો મશકુર છું. પરંતુ શાયદ હું એનાથી પણ વધુ ધન્યતાનો ખવાસ્તગાર છું.

અરસાલુસ—હું એ પણ સમજી ગયો કદાચ આપ એ કહેશો કે આ જખમી કમદીનો ઇલાજ કરવો. પણ હું મંબપુર છું. જો કોઈ યુગલખોરે હરકુલ આજમ કે બીજા કોઈ દરબારીને ખબર આપી દીધી તો પછી મારે મારો જાન કુરખાન કર્યા વગરની કોઈ ઉપાય રહેશે નહીં.

યુકન્ના—એ વાતનો હું જોખમદાર છું. પહેલાં હું આપ પરથી કુરખાન થઈ જઈશ.....

અરસાલુસે દરોરને તપાસવા માંડ્યા. પહેલાં નાડી તપાસી દીલનું ધડકું તપાસ્યું. આંખોની કીકીઓ જોઈ. સીના પર હાથ રાખી બદનની ગરમી જોઈ. દરેક પછે તેની

આંખો પરથી નાકમોઢી દેખાઈ રહી હતી. યુકન્ના આજ્ઞા નીરાજાની નજરે તેને જોઈ રહ્યો હતો. અરસા લુસે તપાસીને કહ્યું, “આ કપડોનું કામ ભગભગ પુરું થઈ ગયું છે. જોતાં તો તેના બચવાની કોઈ ઉમ્મીદ નથી. પરંતુ ઇલાજ કરવો જરૂરી છે. જાણે પ્રુદા એના પર રહેમ કરી શીકા અતા કરાવે.”

આ સાંભળી યુકન્નાને ધણો રંજ થયો. તેણે કહ્યું, “અરસાલુસ, પ્રુદા વાસ્તે આનો ઇલાજ કરો. જો એને આરામ થઈ જશે તો હું આપના કદમો પર ઝરો જવાહીરના હમલા.....”

અરસાલુસે વાત કાપીને કહ્યું, “હું એ સારી પેઠે સમજી ગયો છું કે આપને એની સાથે ખાસ મુહૂબ્બત છે. તે હું પણ ઇલાજ માં પુરી કોશીશ કરીશ. તો પણ હું જાણું છું કે એ મુરદાઓની સફાઈ પહોંચી ગયો છે. એને આરામ થવો મુશ્કેલ તો શું બધું બયર મુમકીન છે. પરંતુ હું આપના લેહાઝથી દરેક કોશીશ કરીશ. મારું કામ કોશીશ કરવાનું છે, શીકાઅત આપવાનું કામ પ્રુદાનું છે.”

યુકન્ના—આજ આપે દરબાર અને દરબારીઓની કચરીયત જોઈ !

અરસાલુસ—હા, જોઈ. મને સખ્ત હયરત પણ થઈ અને અફસોસ પણ થયો. આજ તો બોકોએ જાહો અદબ અને માન મરતબાને તાકા પર મુકી દીધા હતા. સાચું મુઠો તો હરકુલ આઝમે દરબારીઓથી કરી આ મુસલમાનને કતલ કરવાનો હુકમ આપ્યો હતો.

યુકન્ના—હા, હા. એ મેં સારી પેઠે જોયું હતું કે જ્યારે સંમતીલ જગારી તરવારો લઈને આ અરબ પર કુદી પડ્યા તો મલિકે મુખઝઝમના એકરાને રંગ બદલાઈ ગયા હતા.

અરસાલુસ—એણેક સાચી વાત છે કે આપણે કહેનશાહ ધણો રહેમતીલ, આદીલ, અને મુલક અને કવમનું બહુ ચાહનાર છે. મને એ વખતે આપણી કવમના મુદ્દમી રહ્ય પર અફસોસ થયો, જ્યારે થોડાક બોકોએ આ અરબની જીભ કાપી નાખવાની આજ્ઞા કરી.

યુકન્ના અફસોસ છે કે આપણે ખ્રિસ્તીઓ થઈ મઝહબની તાલીમથી ખીલાફ અમલ કરી રહ્યા છીએ. આપણા માટે તો એવો હુકમ છે કે જો કોઈ મઝહબનાક થઈ આપણા ગાલ પર એક તમાચો લગાવી દે તો આપણે ગુસ્સામાં આવી તેનાથી બદલો ન લેવો જોઈએ, બધું બીજો ગાલ ઝડ તેની સામે ધરી દેવો જોઈએ. પરંતુ આજે કેટલાક ખ્રિસ્તીઓ એવા છે જે એ હુકમનો અમલ કરતા હોય ? મારે તો ધારવું છે કે કોઈ પણ નહીં.

અરસાલુસ—ખ્રિસ્તીઓમાં હવે મઝહબની યુખાસ કંઈ પણ બાકી રહી નથી. તેઓ પ્રુદાવન્દની તાલીમથી ખીલાફ કરી રહ્યા છે. પ્રુદા અને પ્રુદાવન્દ તેમનાથી નાખુશ

થમ ગયા છે. એટલા માટે આજ આપણે ઝંઘીલ થમ રહ્યા છીએ. અને તે અરખ જેના તરફથી કદીએ ખ્યાલ પાણુ થમ શકતો નહોતો કે તેઓ આપણા મુદ્દ પર હુમલો કરશે, આપણી બદબખ્તીથી આપણુ મુદ્દના ધણા ભાગ પર કબ્જો કરી ચુક્યા છે. યુકન્ના—એજ વાત છે. જે કવમ પોતાના મઝહબને છોડી દેશે તે યકીનન ઝંઘીલો ખવાર થમ જશે. સાફ રહે આપ આ તરફ ધ્યાન આપો.

અરસાલુસ ચમકી ગયો. તેણે કહ્યું, “વાતોના પ્રવાહમાં આ અરખનો ખ્યાલજ ન રહ્યો. હું દવાઓ ને એઝાર મંગાવું છું. એના ઝખમ ઘોવા માટે ગરમ પાણીની ઝુરર પડશે.

યુકન્ના—ગરમ પાણી હમણા આવી જશે. આપ દવાઓ જલદીથી મંગાવી લો.

અરસાલુસ—મારો નવકર આ મહેલના દરવાજા પર હાઝીર છે. તે તરત દવાઓ લઇ આવશે. ગરમ પાણી આવે તે પહેલાં આ અરખ પર ઘોળા ચાદર એઝાડી દેવામાં આવે તો ધણુ સાફ.

યુકન્ના તરત દોડીને ગયો. તેણે એ ત્રણ અવરોને ગરમ પાણી કરવાનો હુકમ કર્યો અને પોતે એક સુફદ ચાદર લઇ પાછો આવ્યો અને તે ચાદર દરાર પર નાખી દીધી.

અરસાલુસ પોતાના નવકરને દવાઓ વગર લાવવાનું કહેવા કમરાની બહાર ચાલ્યો ગયો. દરાર આંખો બંધ કરી ખીલકુલ બેહોશ પડ્યા હતા. હમણા સુધી એમના ઝખમોમાંથી ખુન વહી રહ્યું હતું. તેઓ રંગે વધુ સાંવળા હતા. એથી એમના શરીરનો રંગ માટી જેવો થઇ ગયો હતો. યુકન્ના તેમને અફસોસ ભરી નઝરે જોઇ રહ્યો હતો.

આ કમરો જેમાં દરારને લાવી નાખ્યા હતા, યુકન્નાનો રહેવાનો ખાસ કમરો હતો. એમાં ભોંય પર જણા કીમતી ફર્શ ખીલાવેલું હતું. હર એક કીસમનું આરાયશી સામાન બરાબર ગોઠવેલું હતું.

યુકન્ના અફસોસ ભરી નઝરે દરારને જોઇ રહ્યો હતો. એણે પાછા કોઠના કદમોનો આવાજ સાંભળ્યો. તે દરવાજા તરફ જોવા લાગ્યો. કારણ તેને બેદ ઝાહેર થઇ જવાનો ધણો ભય લાગી રહ્યો હતો. તે દિલમાં ને દિલમાં સાફ થઇ જાય એવી દુઆ માગી રહ્યો હતો એટલા માટે ઝરા પણ નાવાજ થતાં તે ગભરાઇ જતો હતો. આવનાર કંઇ એવા ધીમે પગલે આવી રહ્યો હતો, કે હજી સુધી તે આવી પહોંચ્યો નહી. થોડીક વાર પછી આવનાર કમરામાં દાખલ થયો. એ એક સન્તર વેરસની ખુબસુરત છોકરી હતી. તે એટલી બધી ખુબસુરત હતી કે એના કમરામાં આવતાંજ એવું માલુમ પડ્યું કે જાણે ચાંદ ઉગ્યો. તે નાઝુક અંદામ, ખુલ્લો બાલા કદ હતી. એણે આવતાંની સાથેજ હસીને યુકન્નાને જોઇ કહ્યું, “મુહતરમ બાપ! અમ્મ દરબારમાંથી પાછા આવી ગયા. અને મને ખબર પાણુ ન કરી.”

યુક્તના એને જોઈ ખુશ થઈ ગયો. એણે કહ્યું, “ તુરચશ્મી ! હમણા હું તમોને યાદ કરી રહ્યો હતો. સારું થયું કે તમો આવી ગયા. ”

આ છોકરી યુક્તનાની દીકરી હતી. એનું નામ લુસીયાના હતું. એને પ્યારમાં બધા લુસી કહી બોલાવતા. અને શાદી થઈ ગઈ હતી. એણે જવાબ આપ્યો, “હું તો આપના આવવાની રાહ જોઈ રહી હતી. (દરૌરને જોઈ) અરે ! આ કોની લાશ છે. ”

યુક્તના—લુસી, એ એક મુસલમાન છે. એનું નામ દરૌર છે. એને દરખારી ખ્રિસ્તીઓએ ઝખ્મી કર્યા છે. શું તમો એની માવજત કરશો ?

“જુરર કરીશ.” લુસીએ જવાબ આપ્યો.

યુક્તના—શાબાશ, મારી તુરચશ્મી શાબાશ. જરા દોડીને કોઈને હુકમ આપો કે ગરમ પાણી લઈ આવે.

લુસીયાના ઝડપથી રવાના થઈ. થોડી વારમાં પાછી આવી કહેવા લાગી, “ પાણી આવી રહ્યું છે.....આ દરૌર દરખારમાં કેવી રીતે આવી ચઢ્યા ? ”

યુક્તનાએ હુંકાણુમાં દુરૌરનું કથક થઈ આવ્યું અને ઝખ્મી થવાની હકીકત લુસીયાને કહી સંભળાવી.

લુસીયાનાએ કહ્યું, “ ખ્રિસ્તીઓએ ધણી બેદરદી કરી. ખુદા આ અરબને આરામ કરી દે. ”

હવે અરસાલુસ કમરામાં દાખલ થયો. તેની પાછળ તેનો નવકર આવી રહ્યો હતો. નવકરના માથા પર એક નાની પેટી હતી. અરસાલુસે કહ્યું, “લો હું ખસો સામાન લઈ આવ્યો. શું પાણી ગરમ નથી થયું ? ”

લુસીયાનાએ જવાબ આપ્યો, “થઈ ગયું છે. હમણા આવવું જોઈએ.”

લુસીયાનાનું વાક્ય પુરું થયું કે બે જવાન નોકરાણીઓ તાંગાના લોટા હાથમાં લઈ કમરામાં દાખલ થઈ. એ નોકરાણીઓએ રજા અરક-પેશાક પહેરેલી હતી. તેઓ બંને શોખ અને અચળ માલુમ પડતી હતી. એમણે પાણીના લોટા એક બાજુ મુકી દીધા. યુક્તનાએ ફર્શ ઉપાડી લેવા ફરમાવ્યું. તુરત ફર્શ ઉપાડી લેવામાં આવ્યો. લુસીએ નવકરના માથા પરથી પેટી ઉતારાવી. દાકતર એક કુરસી બેચી દરૌર પાસે બેસી ગયો. લુસી બદનામાં પાણી ભરી તેની પાસે જઈ ઉભી. અરસાલુસે કાટ ઉતારી કુરસી પર નાખી દીધો અને આસ્તીનો ચઢાવી દરૌરના ઝખ્મો ધોવા લાગ્યો. લુસી પાણી નાખવા લાગી. નોકરાણીઓ બદનો ભરી ભરીને આપવા લાગી.

દરૌરના જીરમ પર લોહી ધણી જગ્યાએ જામી ગયું હતું. ઝખ્મ ધણી મુશ્કેલીએ ધોવાઈ સાફ થયા. જ્યારે ઝખ્મ બીલકુલ સાફ થઈ ગયા તો અરસાલુસે દરેક ઝખ્મને વારીક નજરે જોયા. એણે યુક્તનાને કહ્યું, “ ઝખ્મ ધણી ઉઝાં છે. દેખીતી રીતે શીદાની કોઈ ઉમ્મીદ નથી. ”

આ રજા બેઠક સંબંધી યુક્તિ તથા હુસીયાનાને ધ્યાન રાખી રહ્યા. હુસીયાનાએ ચીંતા તુર પછી ખુબસુરત નજરે અરસાલુસને જોઈ કહ્યું, “ દાકતર સાહેબ ! અજો શુલ્કે શામમાં આપથી હોશયાર કોઈ દાકતર નથી. જ્યારે આપ આવો જવાબ આપી રહ્યા છો તો અમેને નાઉમ્મેદ થઈ જવું જોઈએ. પરંતુ અમે ખુદાની રહમતથી નાઉમ્મેદ થઈ શકતા નથી. જો કે આ એક મુસલમાન ઝખ્મી છે. પરંતુ હું ચાહું છું કે ખુદા એને આરામ કરીદે. જો એને આરામ થઈ ગયો તો હું સૌથી વધુ આપની મશકુર રહીશ.”

આટલીવારમાં અરસાલુસે ઘોળી ઘોળી દવા ઝખ્મો પર છાંટી મરદમ (મલમ) ચોપડવો શુર કરી દીધો હતો. જોઈ જવાબ આપ્યો, “ હરવથ શાહઝાદી ! મારું અને તમારું કામ કોશીશ કરવાનું છે. હું એ વાત કહે છું કે હું મારી પુરી હોશયારીથી એનો પ્રલાબ કરીશ, પરંતુ તમેએ મુરદાએને જીવતા થતા જોયા નહિ હોય. એની હાલત ઘણી ખરાબ થઈ ગઈ છે. જેથી એને આરામ થવાની ઉમ્મીદ જોઈ છે.”

હુસીયાના — જો ખુદાને મનજુ હશે તેમ થશે.

અરસાલુસે પાટા બાંધવા શુર કરી દીધો હતો હુસીયાના પછી પાટા બાંધવામાં મદદ કરી રહી હતી. થોડી વારમાં અરસાલુસ પાટા બાંધી રહ્યો. તેણે હાથ ધોયા, કપ્પ પહેર્યો, અને રાત્રે આવવાનું કહી ચાલ્યો ગયો.

યુક્તિએ રૂશ, ધોળકવી ખુબ સાફ કરાવ્યું અને પોતે કોથની પાસે ફરસી પર બેસી ગયો. બીજી ફરસી પર હુસીયાના બેસી ગઈ. જો કે તેના નવકર અને નોકરાણીઓ બધા હાજર. પરંતુ હુસીયાનાએ હાથમાં રેશમી રૂમાલ લઈ માથે ઉઘાડ્યો માંડી. નવકરો અદ્યથી એ બંનેની પાછળ ઉભા થઈ ગયા.

આ દોડાદોડીમાં સુરજ ગમ થઈ ગયો. નવકરોએ ઝડપથી રવશની કમી દીધી. રવશની થવાથી કમરો ઝમઝમાટ કરવા લાગ્યો.

હુસીયાના નાનુંક અદમ હતી માથો ઉઘાડતાં ઉઘાડતાં તેના નાનુંક હાથ દુબવા લાગ્યા. નવકરોએ ચાહ્યું કે તેઓ માથો ઉઘાડે, પરંતુ પોતે તેમ કરવા રજા ન આપી.

યુક્તિ તથા હુસીયાના એકા નજરે દરારને જોઈ રહ્યા હતા. લમબગ રાતના આઠ વાગે તેઓએ કરી શરીર હલાવ્યું. આ બંને વધુ યુક્તિને ચોરથી તેમને જોવા લાગ્યા. કેટલીકવાર પછી દરારે ઉંકારા બરવા માંડ્યા. યુક્તિએ કહ્યું, “ હવે એમને હોશ આવવા વાલો છે.”

હુસીયાના — ખુદા કરે એમને જલદીથી હોશ આવી જાય.

યુક્તિએ દરારની નાડી જોવી શુર કરી, હુસીએ પુછ્યું, “ નાડીની શી હાલત છે ?”

યુક્તિ — ઘણીજ કમજોર ચાલે છે.

હુસીવાના—જે મોસ કબજાની વાત હોત તે હું વહેલામાં વહેલી...
યુકન્નાએ વાત અટકાવી કહ્યું, “દીકરી! જિન્દગી, મવત, ખીમારી, અને
શીશ એ બધું ખુદના હાથમાં છે.”

હવે દરારે આંખો ઉઘાડી. તેમણે હચરત તથા હસરત ભરી નજરે આમ તેમ
જોયું. યુકન્નાને આથી ખુશી થઇ. હુસી રાજી થઇ ગઇ. એનો ચેહરો ચમકી ઉઠ્યો.
એણે કહ્યું, “ખુદાયા તારો શુક છે.”

દરારે ખોલવાનો ધરાદો કર્યો. પણ કમજોરી ઘણીજ હોવાથી તે ખેલી શક્યા
નહી. યુકન્નાએ તેમને આવી કાશીશ કરતાં જોઇ કહ્યું, ‘અય યુઝુર્ગ! હસ્તી ! હમણું
ખોલવાની કાશીશ ન કરો.’

દરાર ખામોશ થઇ ગયા. એમણે રવશની જોઇ અડસટો કરી લીધો કે હમણા
રાત થઇ ગઇ છે. તેઓને બપોર પહેલાં ઝખ્મી કરવામાં આવ્યું હતા. હવે રાત થઇ
ગઇ છે. તે સમજી ગયા કે તે કેટલા ક્લાક બેહોશ રહ્યા. એમની ઝેહોર, અસર,
અને મગરીબની નમાઝ કઝા થઇ ગઇ હતી. સૌથી પહેલાં તેમણે સુતાં સુતાં ઇશારાથી
નમાઝ પઢી. યુકન્ના તેમને આવી હાલતમાં પણ નમાઝ પઢતા જોઇ ઘણી લાગણી
થઇ આવી. એણે હુસીને કહ્યું, “ખુદના નેક બન્દા આવા હોય છે. સવારથી હમણા
સુધી બેહોશ રહ્યા. હવે ઝરો હોશ આવ્યો તો સૌથી પહેલાં નમાઝનો ખિયાલ આવ્યો.
ઉમા થઇને કે ખેસીને નમાઝ પઢવાની તાકત નહોતી તો ઇશારાથી નમાઝ પઢી.

હુસી પણ દરારને નમાઝ પઢતાં જોઇ લાગણી થઇ આવી. એણે કહ્યું,
“અખ્યાનન ! ખુદાનો હઝાર શુક બિહસાન છે કે આપણે.....”

યુકન્નાએ ઝડપથી તેને આગળ ખોલતાં અટકાવી કહ્યું, “હુસી ! ખામોશ...શું
તું કોઈ ઝાહેર કરવા ચાહે છે ?”

હુસી ખામોશ થઇ ગઇ. દરાર ખામોશ પડ્યા આ બંનેને જોઇ રહ્યા હતા. તેઓ
વાતો કરવા ચાહતા હતા. પરંતુ તેમનામાં વાત કરવાની તાકત નહોતી. થોડી વારમાં
તેમને ખુખાર ચઢી આવ્યો. ખુખાર એટલો બધો તેજ કે અલ-હરીઝો અલ-અમાન !
પણે બેસવાવાળાને પણ તેની ગરમી લાગતી હતી. તેઓ પાછા બેહોશ થઇ ગયા.
બેહોશી પણ એવી કે તન બદનતું પણ જાન ન રહ્યું. આંખો ઉઘી ચઢી ગઇ.
યુકન્ના તથા હુસી તેમની આવી હાલત જોઇ ગમરમ થયા. યુકન્નાએ તુરત અરસાલુસને
ખોલાવ્યા માથુસ મોકલ્યો. થોડીવારમાં અરસાલુસ હઝીર થયો. એણે દરારની નાડી જોઇ,
એમને ચેહરો તથા આંખો તપાસી. થોડીવાર પછી તેણે કહ્યું, “હુઝુરે વાલા ! હાલત
નાશુક છે. મવત અને જિન્દગીમાં જંગ થઇ રહી છે. જિન્દગી મવત પર ફત્ત મેળવવા
ફાંખા મારી રહી છે. તેમ મવત જિન્દગીને હરાવવા કાશીશ કરી રહી છે. હવે તો ખુદાને
બખર કે આ બંનેની જગમાં કોની ફત્ત થશે. મવતની કે જિન્દગીની ? હું એક અલ

લાવ્યા છું. તે ઘણાજ કાયદો કરનારો છે. કોઇ પણ રીતે એ એમના હલકની નીચે ઉતરી જાય તે એમની આ હાલત નહિ રહે.”

યુકન્ના અને લુસીને આ સાંભળી ઘણુંજ દુઃખ થયું. લુસીએ કહ્યું, “લાવો, હું આ દવા પીપડાવવાની કોશીશ કરું.”

યુકન્નાએ કહ્યું, “તમે ? તમે નાજુક છો. એ કામને તમે અનન્ય નહિ આપી શકો. દાકતર સાહેબ, એ અર્ક મને આપો. હું કોશીશ કરું છું.”

અરસાલુસ—આપ જાને એ કામ નહીં કરી શકો. એ અમારું કામ છે. થોભો, હું ખુદ કોશીશ કરું છું.

દાકતર ઉભો થયો. તેણે દરારનું મોઢું ઉઘાડી અર્કના થોડાક ટીપાં તેમાં નાખ્યા. અને પછી પોતે કુરસી પર બેસી ગયો. અર્ક હલકમાંથી નીચે ઉતર્યો કે તુરંતજ દરારે ખદન હવાવ્યું, અને તેમની હાલત વધુ ખરાબ થઇ ગઇ. આંખના ડોળા ફરી જવા લાગ્યા. લુસી તેમની આવી નાજુક હાલત જોઇ સખ્ત બેચયન થઇ ગઇ તેણે કહ્યું, “દાકતર સાહેબ ! એમની હાલત તો પહેલાં કરતાં વધુ ખરાબ થઇ ગઇ !”

અરસાલુસ ધ્યાન પુર્વક દરારને જોઇ રહ્યો હતો. તેણે જવાબ આપ્યો, “શાહજાદી સાહેબા ! ગભરાવો નહીં. મને ખરોસો છે. દવા ઝુરર તેની અસર કરશે. એમની આવી હાલત થોડી વારની છે. થોડી વારમાં નીરાંત થઇ જશે. તાવ પણ કમતી થઇ જશે. પરંતુ સાફ વાત એ છે કે હું હમણાં સુધી એમના માટે ખાત્રી પુર્વક કંઇ કહી શકતો નથી. કાલે તેમની હાલત જોઇ કોઇ રાય કાયમ કરી શકીશ.”

હવે એ ત્રણે આમોશ બેઠા. દરારને જોવા લાગ્યા. લગભગ એ કલાક પછી એમની હાલત કંઇક ઠીક થઇ. આંખના ડોળા જે ફરી જતા હતા તે પોતાની જગા પર કાયમ થઇ ગયા. ખુમાર પણ ઓછો થઇ ગયો. અરસાલુસે કહ્યું, “હવે એ આખી રાત આવીજ હાલતમાં રહેશે. સવારમાં તેમને હોજા આવશે. જે તેમને જીવ લાગે તો સુપ પીપડાવતો.”

અરસાલુસ રજા લઇ આવ્યો ગયો. યુકન્ના તથા લુસીએ જમી લીધું. જમી રહ્યા બાદ યુકન્ના એ લુસીને આરામ કરવાની રજા આપી. જોકે લુસીતું દીલ ત્યાંથી ખસવાને નહોતું ચાહતું પરંતુ તેણે પોતાના આપના હુકમનો અમલ કર્યો. તે આશી ગઇ અને ત્રણ ચાર ક્તીએને મોકલી આપી. યુકન્ના બરાબર કુરસી પર બેસી દરારને આવજત કરતો રહ્યો. તે આખી રાત બરાબર જાગતો રહ્યો. મગરકુ થતાં દરારની બેહોશી દુર થઇ. ખુમાર એકદમ ઓછો થઇ ગયો. તેમણે આંખો ઉઘાડી યુકન્નાને બેઠો જોઇ તેમણે પૂછ્યું, “શું આપ આખી રાત આવીજ રીતે બેસી રહ્યા છો ?”

દરારનો આવાજ ઘણો કમઝોર હતો. યુકન્નાએ કહ્યું, “મારી ફર્જ હતી કે હું આપની તીમારદારી કરું. હું ખુશ છું કે મેં મારી ફર્જ અદા કરી.”

દરારે મશકુરાનહ નઝરે ચુકન્નાને જોઈ કહ્યું, “હું આપનો શુકીચહ અદા કરું છું. આપ ધણા નેક, ખતીક, અને ઇન્સાનોની સાથે હમદરદી કરનારા છે.”

ચુકન્ના—શુકીચહની ઝુરત નથી. દરાર, હું એ વખતે ખરેખર ખુશી થઇશ જ્યારે ખુદા તમને પુરેપુરી સેહહત અતા ફરમાવશે.

દરાર—ખુદા તમોને આ નેક કામનો બદલો આપે. હવે સવારની નમાઝનો વખત થઇ ગયો છે. માટે મિહરબાની કરી વુજુ માટે પાણી મંખાવી આપો.

ચુકન્નાએ એક કનીઝને ઇશારો કર્યો. તે ઝડપથી પાણી લાવી. ચુકન્નાએ પાણી લઇ પેતે દરારને વુજુ કરાવ્યું. સુતાં સુતાં તેમણે વુજુ કર્યું અને ઇશારાથી પહેલાં ઇશાની કઝા નમાઝ અને પછી સવારની નમાઝ પઢી. જ્યારે તે નમાઝ પઢી રહ્યા હતા તે વખતે લુખી પણ આવી પહેચી. તે દરારની હાલત કંઇક ઠીક જોઇ ખુશ થઇ. જ્યારે તે નમાઝ પઢી રહ્યા તો લુસીએ કહ્યું, “ખુદાનો શુક છે કે આ વખતે પહેલાં કરતાં આપની તબીયત સારી છે. કહો કંઇ લુખ લાગી છે?”

દરાર—હા, દીકરી. મને લુખ લાગી છે.

લુસીએ તુરત કનીઝને ઇશારો કર્યો. તે ચલી ગઇ અને થોડી વારમાં એક ચાંદીના પ્યાલામાં સુપ લઇ આવી. દરારે ચાંદીનો પ્યાલો જોઇ કહ્યું, “તુરચ્શમી ! અમો મુસલમાનો ચાંદી અને સોનાના વાસણોનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી.”

તુરત કનીઝ પાછી ચાલી ગઇ, અને એક લાકડાના પ્યાલામાં સુપ લઇ આવી. ચુકન્નાએ થોડું થોડું કરી તેમને સુપ પીવરાવ્યું. સુપ પીવાથી દરારને કંઇક ઘેન ચઢી આવ્યો. જ્યારે આહતાએ આલમતાય ઉગ્યો, અને તેની મુનઔવર કીરણોએ આખા જહાનને રવશન કરી દીધો તો દરારનો ઘેન હત્યો. તે થોડી વાર સુધી ચુકન્ના અને લુસીને જોતા રહ્યા. કેટલીકવાર પછી તેમણે કહ્યું, “ચુકન્ના ! હું મારી આ આંખોથી શું જોઇ રહ્યો છું ? શું તમો મુસલમાન થઇ પાછા ખ્રિસ્તી થઇ ગયા ?”

આ વખતે ચુકન્ના કંઈક બેચયન થઇ ગયો. તે એવી નઝરે દરારને જોઇ રહ્યો કે જાણે હમણાં તે કોઇ ગુપ્ત વાત કહેનાર છે. લચકીન તુરત પાછો તે સ્વરથ થઇ ગયો. એણે કહ્યું, “મુહતરમ અરબ ! હમણાં એ વાતને મુસ્તવી રખો. જ્યારે આપને આરામ થઇ જશે ત્યારે એને લગતી વાતચીત કરીશું.”

દરાર—તો ગોયા તમો મુરતહ થઇજ ગયા. ખુદા કરે મારો ખ્યાલ ગલત હો. કોઇ અકલમનહ નથી આહતો કે તે અધકારમાંથી રવશનીમાં આવી પાછો અધકારમાં ચાલ્યો. જાન. ચુકન્ના હું આ વખતે બેચયન છું. તમો એક વખત કહીદો કે મુરતહ નથી થયો.

ચુકન્નાને આ વખત જોઈ મઢી આવ્યો. એનો એકરો લાલ થઈ ગયો. તે જોઈને હાલતમાં કંઈ કહેવાવાનો હતો કે પાછો સ્વસ્થ થયો. તેણે પોતાની તખીયત પર કાણુ મેળવી કહ્યું, “આપ બેચયન ન થાઓ. જે વખતે ખુદા આપને સેહકૃત આપે.....”

દરારે એક આઠ મારી વાત કાપી કહ્યું, “સેહત? એટલે મને સાર થઈ જશે. મલા જે મધ્યુસના બદન પર પુરી ચૌદ તરવારો પડી હોય અને એ તરવારોએ ગેસ્ત અને રચો કાપી નાખી હોય કે શરીરમાં એક ટીપું બાકી ન રહ્યું હોય, એને કેવી રીતે આરામ થઈ જશે? બસ મને તો સેહકૃત થઈ ચુકી.”

ચુકન્ના—જે દાકતર આપનો ઇલાજ કરે છે તે અઝીમ રમતો ખાસ દાકતર છે. ધણીજ તજજ્ઞાકાર અને હેતુચાર છે. તે કહેતો હતો કે ઇન્શાઅલ્લાહ આપને આરામ થઈ જશે.

દરારે—ખુદાને ખબર. ચુકન્ના, ઇસ્લામી લશ્કરમાં મારી એક બહેન છે. એનું નામ ખોવબહ છે. અમે બન્ને બાઈ બહેનોમાં ધણીજ મુહબ્બત છે. આઠ તે મારી ગીરફતારીની ખબર સાંભળી ધણીજ ગમગીન થતી હશે.....

કમણા દરારતું વાકય પૂરું થયું નહોતું કે અર સાલુસ આવી પહોંચ્યો. તે પણ એક કુરસી કાચ પાસે ખેંચી બેસી ગયો. દરારે પાછું કહેવા માંડ્યું, “ચુકન્ના, મારી બહેન મારી ગીરફતારીની ખબર સાંભળી ધણીજ ગમગીન થઈ હશે...કેવી રીતે એણે સમજ કર્યો હશે! તે રડતી હશે, કાણુ એને તસલ્લીઆપનો હશે! આઠ! મારી ઝંઘ કુલ ઉમ્ર વાલીદહ વતનમાં છે! તે સર ઝમીને અરબમાં મદીનહ મુનવ્વરાહની અંદર બેઠી મારી વાપસીનો ઇન્તેઝાર કરી રહી છે. તે મારી ગીરફતારીની ખબર સાંભળી કેટલી બધી અન્દો-હનાક થઈ હશે! ખુદાયા! તે કેવી રીતે ઝખ્તો સમ્મ કરશે?!”

આમ કહેતાં કહેતાં દરારતું ઠીસ બરાઈ આવ્યું. એના આંસુઓ જારી થઈ ગયા. એમની એવી હાલત જોઈ લુસી પણ રડવા લાગી. ચુકન્ના તથા અરસાલુસ પણ ગમગીન થયા. દરારે પાછું કહેવા માંડ્યું, “હું અર ઝમીને હેનઝથી જેહાદ કરવા આવ્યો હતો. મારી વાલીદાએ મને ખુશીથી જેહાદ કરવાનું રક્ષા આપી હતી. તેઓએ દુઆ દીધી હતી કે હું ત્યાં સુધી મુઝહ્હર અને મન્જીલ થતો રહું કે મારો આખેરી વખત આવી પુગે. અને જ્યારે મરું તો મયદાને જંગમ શહીદ થાઉં. એજ મારી નમન્ના હતી. આઠ કીસમતની કોની ખબર હતી કે ચાર પાદ પર પડી એઠીયો રગડી રગડી મરવાતું લખ્યું છે. ચુકન્ના તમો શું મારા પર એ એહસાન કરી શકો છો?”

યુકન્નાની આંખોમાં આંસુઓ ભરેલા હતા. તેણે જવાબ આપ્યો, “એહસાન ? હું ક્યો એહસાન કરી શકું છું ? અલખ-તાહ, મારી ખાહીશ છે કે હું આપની ખીદમત કરું. હું ખીદમત કરવા, હર વખત તૈયાર છું.”

દરાર—યુકન્ના તમારો શુક્રિયહ. તમે બધા નેક અને ખુદા તરફ ઇન્સાન છો. સાંભળો, હું મારી હાલતથી મુસલમાનોને વાકેફગાર કરવા ચોક્કસ છું. શું તમે કોઇ કાસિદને ઇસ્લામી લશ્કરમાં મોકલી શકો છો ?

યુકન્ના આ વાત સાંભળી સન્નાટામાં આવી ગયો. હરકુલ આગમને એવો વહેમ હતો કે થોડાક ખ્રિસ્તીઓ મુસલમાનોથી મળેલા છે. અને તેઓ ખ્રિસ્તીઓની ખબરો છાની રીતે મુસલમાનો પાસે મોકલાવતા રહે છે. તે એવા માણસોની તલાશમાં હતો. તેણે બધા જાણુસો એ કામ માટે રોકી દીધા હતા. કેટલાક માણસો એ શક્ય પકડાઈને સજા પણ ભોગવી રહ્યા હતા. કોઇ પણ માણસ અન્ત કીયાના કેટની બાહર એ વખત સુધી જઇ શકતો નહોતો. જ્યાં સુધી તે ખાસ કારણ બાહર જવાનું ન જણાવે. એવી રીતે બાહર જવાવાળાઓની ઝડતી પણ લેવામાં આવતી. યુકન્ના જાણતો હતો કે કોઇ પણ કાસિદને ઇસ્લામી લશ્કરમાં મોકલવો જોખમથી ખાલી નથી. જો કાસિદ પકડાઇ ગયો અને તેણે બેદ ઝાહેર કરી દીધો તો પછી ખયરીયત નથી. તે આવા સખખથી ખામેશ થઇ ગયો.

આ વખતે અરસાલુસની આંખોમાં આંસુઓ ભરેલા હતા. એ ધારતો હતો કે દરારને આરામ થાય એવી કોઇ સુરત નથી. એક એવા માણસની ખાહીશ રદ કરવી જે દુન્યામાં થોડાકજ દીવસનો મેદમાન હોય એ એને પસંદ નહોતું. એણે યુકન્નાને સંબોધી કહ્યું, “શું આપને કાસીદ મોકલવામાં કંઇ આનાકાની છે ?”

યુકન્ના—શું આપ જાણતા નથી કે આ ઝમાનો કેટલો બધો ગુન્થવજીબરેલો છે ? જો કોઇએ અઝીમ રૂમને ખબર પહોંચાડી દીધી તો લેવાના દેવા પડી જશે.

અરસાલુસ—એની ચીંતા ન કરો. જો કાસીદ પકડાઈ જશે તો હું અઝીમ રૂમને મળી તમામ હકીકત કહી દઈશ. અને તેઓ આપથી કંઇ પણ તપાસ કરશે નહીં.

દરાર ખામેશ પડ્યા. એ બન્નેની વાત ચીત સાંભળી રહ્યા હતા. તેમણે કહ્યું, “જો સંકટ અને ચીંતાનો મુકાબલો હોય તો રહેવાદો. એક બેકસ અને બેખસ જે થોડાક દીવસનો મેદમાન છે તેના માટે નુકસાન ન ઉઠાવો.”

દરારે આ વાક્ય કંઇ એવા લેહઝામાં ઉચ્ચાર્યું કે યુકન્નાનો બધો વીચાર પલટાઇ ગયો. એણે કહ્યું, “મુકદ્દસ હસ્તી ! હું તમારા માટે મારી જાન પણ ખતરાની નજર કરી દઈશ. કોઇ બરોસાવાળા કાસિદને ઇસ્લામી લશ્કરમાં મોકલીશ તમે તમારો પયગામ લખાવો.”

દરારે મશકુરાનહ નઝરે યુકન્નાને જોઇ કહયું. “જઝાકલ્લાહ, લખો.”

યુકન્ના, કલમ, દવાત અને આમકુ લખ લખવા બેસી ગયો. દરારે કહયું, “હું કેટલાક અશઆર લખાવીશ. જરા સારી રીતે લખજો.”

યુકન્ના—આપ શીક ન કરો. હું એક એક મીસરો સારી પેઠે લખીશ.

હવે દરારે લખાવવું અને યુકન્નાએ લખવું શુરૂ કર્યું.

(ઉર્દુ પુસ્તકમાં અરબી અશઆર આપેલા છે. આપણા ગુજરાતમાં અરબી ભાષા સમજનાર મણીનીનાજ હશે. માટે અરબી અશઆરનો મતલબ અમે આપવામાં આવ્યો છે, તે બદલ વાંચકોથી દરગુઝર આહુ છું. અ. પી. બી.)

“મારો સલામ મકકા અને મદીનાના રેતીના ઢગલ-ઓને છે. મારી આરઝુ બેયતુલ્લાહમાં (મકકા) મરવાની હતી, તે એ વારતે કે ત્યાં મારી ઝખ્ખ માં હયાત છે. તે એટલા ધરઝ છે કે તેમનામાં કામ કરવાની તાકત નથી, તેમજ જે મુસીબતો નાઝિલ થાય તે પણ વેઠી શકે તેમ નથી. હું તેમનો ખાદીમ અને કામ કરવા-વાળો હતો. એમની રજામંદી આહતો હતો. અને તાંગી અને ગરીબાઈમાં પણ ખીકમત કરતો હતો. હું ફક્ત ખુદાને આહતો હતો, બીજા કોઇને નહિ. અને મેં જેહાદ કર્યો મલકોના સાથે તેજીથી, અને મેં ખુશ કર્યો ધણા સારા માણસને એટલે કે હું રસુલે ખુદા (સ. અ. વ.) ને. કદાચ હજરને દિવસે મારી મુરાદ પુરી થાય. એવીજ રીતે મારી બહેને પણ કાફિરો સાથે જેહાદ કર્યો અને તે મારાથી જુદી થઇ નથી. નેઝાબાઝીમાં હીમલા આવર અને હબદયાની વખતે. તે કહે છે કે જુદાઇનો વખત પસે આવી લાગ્યો. અયં મારા બાઇ, મને જુદાઇ પર સબ્બ નહી થાય. તમો બન્ને એના બાઇની તરફથી તેને દુઆ પહોંચાડો અને કહો કે બેકસ ગરીબ કાફીરાની વચ્ચે મરી ગયો. ખુદી તરવારેથી કાપ્યો. એટલા માટે કે ઇસ્લામની મદદ જે લણી પાક મદદ છે, અને તમો કહો કે દરાર બેડાઓ પહેરેલી હાલતમાં કપદ છે. વતનથી દુર અને સખ્તીમાં છે. જે મારા દોસ્તો મારી હકીકત પુછે તો તેમને કહો કે, મારા આંસુઓ જારી છે. હું મરી જાઉં તો તમો બન્ને માટીમાં છુપાવી દેજો. ખુદા તમને બરકત આપશે. અને તમો મારી કબ્ર પર લખી દેજો કે, “આ મુસાફર હતો અને વળી બેકસ.”

દરારે અશઆર લખાવતાજ હતા. અને રડતા જતા હતા. આ અશઆર કંઈ એવા હર્દ અંગેઝ હતા કે એમને સાંભળી યુકન્ના, અરસાલુસ, અને નાઝ આફરીન લુસીના પણ આંસુઓ જારી થઇ ગયા. જ્યારે દરાર લખાતા રહ્યા તો એ ત્રણેયે આંસુઓ રૂમાલથી સાફ કર્યા. અરસાલુસે કંડો સાંસ બરી કહયું, “ખુદા ગરીબુલ વતન (પરદેસી) બે કસો મબખુર કોઇને ન કરે.”

યુકન્નાએ આફ મારી કહયું, “આ અશઆરોમાં કંઈ એવો હર્દોયમ કુટીકુટીને બયું છે, કે મારા દીલના ફૂકડા થઇ જાય છે. ખુદાયા ! દરારને આરામ કરીદે.”

કુરવશા લુસીના કુલ જોવા માલો પર પાછા આસુઓ જારી થઇ ગયેલી રીતે વહેવા લાગ્યા જેમકે ગુલામના કુલ પરથી ઝાંકળના ટીપા ટપકે છે.

દરારે લુસીને સંબોધી કહ્યું, “તુરચશમી, મારી બહેન ખેલાઈ તારીજ ઉમરની છે. તે તારી પેટે ખુબસુરત પશુ છે. તને જોઈ મને મારી બહેન યાદ આવી ગયું છે. તું મારી સામે બેસી રહ્યા ન કર. હું તને આમ રડતાં જોઈ શકતો નથી. આહ ! મારી બહેન !.....હાથ ! તે પશુ તારી પેટે રડતી હશે ! એને કેવી રીતે ચપન પડતું હશે ! મારી હમશીરા (બહેન)..... હું કેવી રીતે તારી પાસે તને તસક્લી દેવા માટે પહોંચું. ખુદાયા ! તું એને સખ અત ! દરમાવજે.”

લુસી એ સમજીને કે દરારને મારા રોવાથી તકલીફ થાય છે, ખામોશ થઈ ગઈ. એણે રેશમી રમાલથી પોતાની હોશરૂખા આંખો, અને કુલ સરખા માથા સાફ કર્યા અને ગમે હસરતની નજરે દરારને જોવા લાગી.

અરસાલુસે ચુકન્નાને કહ્યું, ‘હવે આપનો વયદો પુરો કરો. કોઈ કમિસને ખોલાવી એને દરશામી લશ્કરમાં રવાના કરી દો.’

“હું મારો વયદો જુર પુરો કરીશ” એમકહી ચુકન્ના ઉઠ્યો અને કમરામાંથી બાહર ચાલ્યો ગયો.

નાઝુક અન્દામ લુસી દરાર પરથી માખો ઉઠડતા લાગી. લુસી દીલથી ચાલતી હતી કે કોઈ પશુ રીતે દરારને અને તેમ જલદી આરામ થઈ જાય. પરંતુ તે જોઈ રહી હતી કે દરારની હાલત નાઝુક છે. એને એનો ધણેજ સહમો હતો. કેમકે તે નાઝુક હતી, એથી એના પ્યારા ચેહરા પરથી ગમે સદમાના ચીન્હ તુરજ દેખાઈ આવતા હતા. દરારે એની એ કમરીયત જોઈકહ્યું, “કુરંતુંલ અયન ! (આખતું તેજ) તમે ખીલકુલ ગમ ન કરો. જો મારી ઝિંદગી છે તો બચી જઈશ. અને જુનેઝીંદગી નથી તો બચવું નામુમ્કીન છે. ખુદા દુઆએને સાંભળે છે, માટે તમે મારા માટે દુઆ માગ્યા કરો.”

લુસી કંઈ કહેવા જતી હતી, કે ચુકન્ના એક ખ્રિસ્તીને પોતાની સાથે લઈ કમરામાં દાખલ થયો. તેણે અરસાલુસને સંબોધી કહ્યું, “મને ફક્ત આએજ માણસ પર પુરો વિશ્વાસ છે. બરોસો છે કે એને સોંપવામાં આવેલી ખીદમત ધણીજ ખુબીથી પુરી કરશે. જો ખુદા નખાસ્ત તો ગીરહતાર થઈ જશે તો પશુ મારા પર આવ આવવા દેશે નહીં.”

અરસાલુસ—ધણી સારી વાત છે. એને ‘નમોએ સર્વે’ વાતો સારી પેટે સમજાવી દીધી છે. ?

ચુકન્ના—હા, સારી પેટે.

અરસાલુસે આવેલા ખ્રિસ્તીને સંબોધી કહ્યું, “ખ્રિસ્તી ખીરાદર ! તમેને મુસલમાનો

પાસે મોકલવામાં આવે છે. ચુકન્નાને તમે બધા કરતાં વધુ બરોસો છે. બધી જ વીશ્વાસનો વીશ્વાસઘાત ન કરતા.

ખ્રિસ્તીએ માથું નમાવી જવાબ આપ્યો, “ મને ફરારો મુસરત છે કે આદીલ બાદશાહને મારા પર બરોસો છે. મને સહ વાતો સમજાવી દેવામાં આવી છે. હું રાજ-દારીના મોકા સારી પેઠે સમજી છું. મરી જમણ પશુ બેઠ જાહેર કરીશ નહીં. ”

અરસાલુસ— શાખાશ, વફાદારોનો એવોજ કાચદો છે.

દરારે પેલા ખ્રિસ્તીને સંબોધી કહ્યું, “ અય ખ્રિસ્તી કાસિદ, ખુદા વાસ્તે મારો સલામ બધા મુસલમાનોને પહોંચાડી દેજે. મારી અઝીઝ બહેનને પશુ સલામ કહેજે, અને વધુમાં જણાવજે કે દરાર મરતાં દમ સુધી તમેને માદ કરી રહ્યો હતો. એને કહેજે કે મારા મરવાનો ગમ ન કરે ખુદાને મન્શુર નહોતું કે હું અને તમે થોડાક દીવસ સાથે રહીએ સબો-શુક કરો. જો મુસલમાનો અન્તાકીયા ફત્ત કરીને તો તમે મારી કબ્ર પર આવી મારી અખ્શીશ માટે દુઆ માગજો. ”

આ સાંભળી અરસાલુસ અને ચુકન્ના બધાં બેચન થયા. કાસિદ પશુ ગમગીન થયો. હુસી બધીજ ગમનાક થઈ. થોડી વાર પછી કાસિદ રવાના થયો. દરારે કાસિદને વહેલો અને ખચરત સાથે પહોંચવાની દુઆ દીધી. કાસિદ દુઆઓના સાયામાં રવાના થયો. જ્યારે કાસિદ રાત્રા થઈ ગયો, તો દરાર પર બેઠેથીએ હુમલો કર્યો. અરસાલુસ, ચુકન્ના અને હુસી દવા કરવા અને તીમારદારીમાં મશગુલ થયા. શું દરારને આરામ થયો ? તેમનો કામળ ઇસ્લામી લશ્કરમાં પહોંચ્યો ? એ હવે આપણે આવતા પ્રકરણમાં વાંચીશું.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

રહ્ય ભેદક—સદેશો —પયગામ

ઈસ કદ રાજો અલમ હય દુરીએ અહુબાબ સે
કુચ્છ ન રોએ આહુ ગર હમ ઉમર બર રોયા ફીએ.

મુસલમાન ધણાજ બચ્ચો ગઝબની હાલતમાં સફર કરી રહ્યા હતા. દરાર અને તેમના સાથીઓની ગીરફતારીથી તો એમને મગમુમ અને ચીંતાતુર કરી દીધા હતા. પરંતુ અઝરાના યુમ થવાથી એમને ગઝબનાક કરી દીધા હતા. એમની સામે એવી શાફી પડી ચુંકી હતી કે ખ્રિસ્તી અઝરાને બળાકારે લઈ ગયા છે. તેથી તેઓ ધણાજ શુરસે થઈ રહ્યા હતા. એમણે એવો ઠરાવ કરી લીધો હતો કે હવે તે ખ્રિસ્તીઓની સાથે કોઈ પણ ખાતની છુટછાટ નહીં કરે. જ્યારે તેઓ કોઈ એવા ખ્રિસ્તીને ભેટા હતા જેઓએ હજી સુધી જઝબો આપ્યો નહોતો, તો તેમની 'આખોમાં ખુન હતરી આવતુ' હતું. તેઓ એને એવી કલમનો માણસ સમજતા હતા જેણે કમીનાપણું કરી એક દોરીઝક અરબ છોકરીને ગળાદસ્તીથી ઉપાડી ગયા હતા.

સાધારણ રીતે ખ્રિસ્તીઓને પણ મુસલમાનોના ગચ્છો ગઝબની ખબર થઈ ગઈ હતી. તેઓ પોતાના દેશબાંધણેને હમ કપમેને ખરાબ ઠકી રહ્યા હતા, જે અઝરાને ઉપાડી ગયા હતા. જે કર્યા અને ગામડા હલખ અને અન્તાકીયાની વચ્ચેમાં આવેલા હતા. ત્યાંના રહેઠાણીઓ ધણા ખવડાઈક થઈ રહ્યા હતા. એઓ ધારતા હતા કે મુસલમાનો જેશે ઇન્તેકામથી મજતુન બની એમના વતનને ત્યાહ અને બરખાહ કરી નાખશે, મરદોને કતલ કરી નાખશે, અવરતો બચ્ચાને ગીરફતાર કરી લેશે.

મુસલમાનો ધણા બદોબસ્ત સાથે પણ ઝડપથી આગળ વધી રહ્યા હતા. એમના લશ્કરની પહેલી ટુકડી બીજે દિવસે સવારમાં આઠ વાગે ગમ્મહની પાસે પહોંચી.

આ ગામના કેટલાક માણસોને અઝરાના આબ્યાની, ગીરજમાં રહેવાની, અને અન્તાકીયા તરફ રવાના થઈ જવાની ખબર હતી. તેઓ ધણા ગમરાએલા અને ખરેખર થઈ રહ્યા હતા. કારણ કે જે મુસલમાનોને ખબર થઈ ગઈ કે અઝરા આ ગામમાં આવી હતી, તો મુસલમાનો ખુર ગામને ખેદન ખેદન કરી નાખશે, એમને છુટી લેશે, ગામને બાળી નાખશે, મરદોને કતલ કરી નાખશે, અને તેમના બાળ બચ્ચાને ગીરફતાર કરી લેશે. એ પોતે એવું ધારતા હતા. મુસલમાનોની પહેલી ટુકડી ભેટાજ તેઓ એટલા બધા ગમે છીકરના દરીયામાં ડુબી ગયા કે તેમના એકરા ઉપરથી બચ્ચાક આવતું હતું કે બાળે તેઓજ યુનેહમર છે,

ધરલામી લશ્કરની પહેલી ટુકડી ધણી ઝાપળી આવી રહી હતી, હજી એ ટુકડી મામથી દુર હતી. ધરલામી પરચમ (ઝડો) હવામાં ધણી રોઆઓ દાખથી ઉડી રહ્યો હતો, અરબ સવારો અરબી ઘોડા દોડાવતા આવી રહ્યા. સુરજના કીરણો લશ્કરીઓના હથીઆરો પર પડી એવી ચમકો દમક પચકા કરી રહ્યા હતા કે જોનારની આંખો અન્નદ જાય આ લશ્કરી ટુકડીમાં લગભગ પૂંચસો માણસો હતા. એના સરદાર ખાલીફ હતા. ખાલીફ લશ્કરની વચ્ચાવચ્ચ હતો. આ લશ્કરને જોતાંજ ખ્રિસ્તીએ બદલવાસ થઈને નાસવા લાગ્યા, કેટલાક જંગલોમાં દોડી ગયા, કેટલાક મરઆશ અને અન્તાકીયા ભણી દોડવા લાગ્યા, કેટલાક તો ઘરમાં પેશી ગયા. અવરતો અને બચ્ચાં ધણી પરેશાન, મુઝતરીબ, અને ખચકાડ થઈ ગયા. મુસલમાનોના આવતાં પહેલાં મામમાં સનસનાટી ફેલાઈ ગઈ. બાળકો પુત્રો પાડવા લાગ્યા અવરતો રડવા લાગી અને મરદો આંધુઓ પાડવા લાગ્યા. થેડીકજ વારમાં લશ્કર ગમ્મદમાં દાખિલ થયું જે વખતે આ લશ્કર ગીજનની સામે પહોંચ્યું. તો ખાલીફે લશ્કરને ઉભા રહેવા ફરમાવ્યું. લશ્કર ઉભું રહી મચું. ગીરજના દરવાજા પર એક ઘરડો ખ્રિસ્તી ઉભો હતો. ખાલીફે તે પુઠાને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. આથી પુઠાની રહ જના થઈ ગઈ તે ઘરઘરવા લાગ્યો. એનો એકરો પીળો પડી ગયો. જ્યારે તે ખાલીફની પાસે પહોંચ્યે તો તેણે તઅઝીમને મઠે સીજદો કરવા ચાહ્યો. ખાલીફે ગુસ્સાથી કહ્યું, “ખઅરદાર ! સીધા ઉભા રહો...શું તમે આ મામમાં રહો છો ?”

પુઠો ખ્રિસ્તી હુરજી ઉઠ્યો. તે એટલો બધો ડરી ગયો હતો કે જાણે તે હમણા પડી જશે તેણે કરમરીને કહ્યું, “હુજુર, હું બદકીસમત, આ મામમાં રહું છું. પરંતુ હઝરત મસીહની કસમ મુસલમાન ઓકરીને મેં નસાડી નથી.”

ખાલીફ સમજ્યા કે આ ઘરડા ખ્રિસ્તીને અઝરાની થેડી ધણી ખઅર છે. તેમણે જોમ પણ ધણું કે વખતે અઝરા હજી આ મામમાં હોય. તેમણે ગુરસે થઈ કહ્યું, “પુઠા મીયાં ! તમે ઝુઠ બોલો છો, તમે અઝરાને નસાડવામાં હુરર શામીલ છો.”

પુઠો કલાવાલા કરવા લાગ્યો. એણે કહ્યું, “હુજુરે આજુ ! એ કામમાં હું બીજાકુલ શામેલ થયો નથી. એતો કમનસ પાદરી ભોકો એવી “એવી અયોગ્ય હરકત કરી પોતે પણ પરેશાન થાવ છે, અને બીજાઓને પણ પરેશાનીમાં નાખી દે છે.”

ખાલીફ પુઠાનું કહેવું સાંજળી સમજી ગયા કે અઝરાને સાડવામાં મદદ ન કરનાર કેઈ પાદરી પણ છે. તેમણે ધણાજ ગુસ્સાથી કહ્યું, “જુઓ અમેને બધાં માસમી મળી મદ છે જેથી તમે સાચે માણુ કહી દો, નહિ તે.....”

ઘરડો ખ્રિસ્તી ખાલીફના પગો પર પડી ગયો. ખાલીફે તેને ઉભો કરી કહ્યું, “શું બેકુલ હરકત કરો છો ! સીધા ઉભા રહી કહો. તમે અઝરાની બાબતમાં શું બોલો છો ?”

ભુટે ખિસ્તી ખરડો દેવશતથી ઘરઘર ધરતી રહ્યો હતો. તેણે જવાબ આપ્યો, “હજુરે આવી ગામના સઘળા રહેવાસીઓ બેઠુચુર છે. હજરત મસીહની કસમ ! એ છેકરીને નસાડવામાં મદદ કરવા કોઈ મનુ નથી. હજીમ મરજીના બે ખિસ્તીઓને લઈ ગયો હતો.....”

ખાલીફ હાજીમનું નામ સાંભળી ચમકી ગયા. તેઓ હાજીમને સારી પેઠે જાણખતા હતા તેમણે વત અટકાવી પૂછ્યું, “શું હાજીમ એ છેકરીને લાવ્યો છે ?

ઘરડો ખિસ્તી—જી હા, તે ખમીસ લાવ્યો હતો. તે પાદરી નકીતા પાસે રહ્યો. નકીતા બે બે પાદરી હોવાથી એણે તેને રહેવા દીધો.

ખાલીફ એવું સમજ્યા કે અજરા હજી આજ ગામમાં છે. તેથી તેઓ કંઈક પ્રશ્ન થયા પછી તેમણે પૂછ્યું, “એ નકીતા પાદરી ક્યાં રહે છે ?”

“ઘરડા ખિસ્તીએ ગીરજા બહી આંગળી ચીંધી કહ્યું, “આ સામે દેખાય છે તે ગીરજામાં.”

ખાલીફ તુરંત ગીરજા બહી ચાલ્યા. ઘરડા ખિસ્તીએ તેમને રોકી કહ્યું, “હજુરે વાતો કરે ત્યાં શું રાખ્યું છે ?”

ખાલીફ ઉભા રહી ગયા. તેમણે પૂછ્યું, “શું ગીરજામાં નકીતા હાજીર નથી ?”

ઘરડા ખિસ્તીએ શાંતિથી જવાબ આપ્યો, “જી ના, તે તો રાત્રેજ ચાલ્યો ગયો.”

ખાલીફ આ સાંભળી ધણી અફસોસમાં પડ્યા એમણે પાછું પૂછ્યું, “અને તે મુસનમાન છેકરી ?”

આજુબું કહી ખાલીફ ધણી બેચપની સાથે જવાબની વાર બોલા લાગ્યા. ખિસ્તીએ જવાબ આપ્યો, “હજુર, તે છેકરીને અને તેની સાથમાં બધી નવો તથા રાહીઓને લઈ ગયો.”

ખાલીફને સખત રંજ થયો. તેમણે પૂછ્યું, “હવે આ ગીરજામાં કેણુ છે ?”

ઘરડો ખિસ્તી—કેઈ નહીં. સવારમાં જ્યારે અમો નમાઝ પઢવા ગીરજામાં ગયા, તો ગીરજામાં કેઈ નહોતું.

ખાલીફ—શું તમને કંઈ ખબર છે કે નકીતા ક્યાં ચાલ્યો ગયો ?

ઘરડો ખિસ્તી—સંકળ્યું છે કે અન્ટાડીયા ગયો છે.

ખાલીફ—તે ક્યારે ગયો ?

ઘરડો ખિસ્તી—એતો ખુદ જાણે. ધણું ડરીને રાત્રીએજ અહીંથી રવાના થઈ ગયો હતો.

બો કે ખાલીફને ઘરડા ખિસ્તીની વતો પર બરોસો થઈ ગયો હતો. એને બે કંઈ મોહીતી હતી તે સાથે સાથે જણાવી દીધી હતી તો પણ તેમણે ગીરજાની અંદર કંઈ તપસ કરવી એ ઝુરી થયું.

તેમણે એક અગ્નિને સંબોધી કહ્યું, “અગ્નિદેવતા, તમે આ ધરડા ખિસ્તીની દેખભાળ રાખો. અમે ગીરજાને ઝુરૂર જોડશું. વખતે અમે ગીરજામાં મવજીવ દેશ. અને આ ખિસ્તી આપણને હેતુવતુ કરતો દેવ. જેથી અમે પણ આવીએ ત્યાં સુધી એ કંઈ પણ જવા ન પામે.”

ધરડા ખિસ્તીએ કહ્યું, “હુ !.....”

ખાલીદે યુરુસાથી કહ્યું, “ખામોશ રહે, હું ગીરજામાં ઝુરૂર તપાસ કરીશ.

ખાલીદ ગીરજા બહારી આગળ વધ્યા. આર પાંચ મુસલમાનો તેમની સાથે થઈ ગયા. એ બધા ગીરજામાં દાખલ થયા. આ વખતે ગીરજાની ભગતી બધી હમારતો ખાલી પડી હતી. તેઓએ ગીરજાના ખુણે ખુણા જોઈ નાખ્યા, પણ તેમને એક પણ માણસ મળ્યો નહીં. મજબૂર થઈને તે પાછા આવ્યા. જે વખતે ખાલીદ અને તેમના સાથવાળા ગીરજામાંથી પાછા આવ્યા, તો તેમણે બધા ધરડા ખિસ્તીઓ અને જિંઓને ઉભેલા જોયા. એ બધા બધા મમમુન, ચીંતાવુર અને પરેશાન હતા. ખાલીદને જોતાં જ તેઓ બધા રહવા લાગ્યા. જ્યારે ખાલીદ તેમની પાસે પહોંચ્યા ત્યારે તેઓ બધા લાઇન બાંધી ઉભા થઈ ગયા. એ ખિસ્તીઓમાંથી એક ખિસ્તીએ કહ્યું, “હુરે વાલા ! અમે આ ગામના રહેવાસી ના બીલકુમ બેકુસુર અને બેગુનહ છીએ. અમે કાંઈ મુસલમાન છોકરીને નસાડી લાવ્યા નથી તેમ નસાડી લાવનાર સાથે અમરો કંઈ સંબંધ નથી. તેમ અમેએ હજી સુધી કાંઈ મુસલમાન છોકરીને જોઈ પણ નથી. જેથી અમારા પર રહેન કરો.”

ખિસ્તીઓને રડતા જોઈ ખાલીદને બહારી બહારી લાગણી થઈ આવી. તેથી તેમણે કહ્યું, “તમે ગમરાએ નહી. અમે કોઈ પર ઝુલન કરીશું નહીં. અમેને જેવી ખબર થઈ છે કે, અજરાને આ ગામમાં લાવવામાં આવી અને સવાર થતાં પહેલાં તેને અન્તાકીયા બહારી રવાના કરી દીધી.”

આ ધરડા ખિસ્તીએ જવાબ આપ્યો, “એ બીલકુમ સાચી વાત છે. પરંતુ હું હજારત મસીહની કસમ ખાઈને કહું છું કે ગામવાળાઓમાંથી કોઈને પણ તેના આવવાની જવાબી ખબર નથી.”

ખાલીદ—પરંતુ નકીત એ નનો તથા રાહીબેની સવારી માટે બંદોબસ્ત ક્યાંથી કર્યો?

ધરડા ખિસ્તી—તે બધી રાત્રે ગામમાં આવ્યો અને દહેરા લાગ્યો કે અન્તાકીયાના અસરદાર અજમે (કાંટ પાદરીએ) એને તથા નનો અને રાહીબેને બોલાવ્યા છે. જેથી સવારીએને બંદોબસ્ત કરી આપે. અમે લોકો પાદરીએને બધું મન આપીએ છીએ. જેથી તુ ત અમેએ સવારીનો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો. એ અમેને ખબર હોત કે ગીરજામાં કાંઈ મુસલમાન છોકરીને લાવવામાં આવી છે. અને તેને લઈ અન્તાકીયા જઈ રહ્યા છે. તો ખુદની કસમ અમે હરગીઝ સવારીએનો બંદોબસ્ત ન કરત. હુરેવાલા, એટલા પરથી પણ અમેને યુનેકમાર સમજે તો અમે દંડ આપવા તકવાર છીએ. જે કે આ ગામ ખુલકાલ નથી તો પણ અમે પાંચસો દીનાર સુખ (સોનાના) તકર કરી લાકીશું.

ખાલીક સાંભળી ગોર કરવા લાગ્યા. તેમણે થોડીવાર પછી કહ્યું, “ખિસ્તીઓ, જો અમે તમારી આ હકીકતને સાચી માની લઈએ કે તમેને મુસલમાન છોકરીના નસાડવાની ખબર નથી અને જો કાવતરામાં તમે શામેલ નથી થયા તો પણ જો ખુરર છે કે તમારા ગામનો ગીરજાનો પાદરી જો કે નસાડવામાં શામેલ ન હતો પરંતુ અહીંથી અન્ટાકીયા લઈ જવામાં ખુરર શરીક છે. તમારું આ મામ દારૂક હરમમાં દખિલ છે. તમારી સાથે અમારી સુલ્હ થઈ નથી. અમે જો પણ જાણીએ છીએ કે જો આવો બનાવ ગરીબ મુસલમાનો સાથે પેશ આવતે એટલે કોઈ ખિસ્તીની છોકરીને મુસલમાન નસાડી લઈ જતે તો જો ગામના ગીરજા બધા ખેડુના મુસલમાનોને કાપી નાખવામાં આવતે. ગામને આમ લગાડી બાળી મુકવામાં આવત. પરંતુ અમે એવું નહિ કરીએ તમારી પાસેથી દંડની રકમ લઈશું. તમે અમરાથી ન ડરો. તેમજ ગમઃઓ નહિ. અમે ફક્ત તમારા પાસે એટલી માગણી કરીએ છીએ કે તમે અમેને એક એવો હેશયાર રસ્તાનો ભોમીઓ આપો, જે બધા રસ્તાઓથી વાઝગાર હોય અને તે અમેને એવા રસ્તેથી લઈ જાય કે જે પાસે હોય, પછી ભલે તે રસ્તો સખત હોય. એ એટલ માટે કે અમે રસ્તામાંજ નકીતા અને તેના સાથવાળાને પકડી લઈએ.”

ખિસ્તીઓ આ વાત સાંભળી ઘણાજ ખુશ ખુશ થયા તેમણે ખરા આતકરણ અને સાફ નહયતથી મુસલમાનિને દુઆ દીધી. તેઓ બધા સાથે પેસે ઘરડો ખિસ્તી જે ખેતીદને ત્રીથી પહેલાં મળ્યો હતો તે પાછા ચલ્યા ગયા. થોડી વાર પછી ગામના આગેવાન ખિસ્તીઓ મુસલમાનો માટે થોડીક ભેડ લઈ આવ્યા મુસલમાનોએ તેમનો કીયા અફ કરી ભેટ લેવા ઇન્કાર કર્યો. એ ખિસ્તીઓમાંથી એકે કહ્યું, અમે લોકો આપના ઘણાજ મજકુર છીએ અમેને કહેવામાં આવ્યું હતું કે મુસલમાનો જમીન, ડક, અને બે રહેમ છે. પરંતુ તજરમએ બતવ્યું કે એ બધી તો હમને છે. જે મુસ્લીમ કોમની તરફ ફેલાવવામાં આવે છે. અમારી કોમના કોઇક વ્યસાયરી, શરીર, અને બદમાસ લોકો એ એક મુસલમાન છોકરીને નસાડી હતી, તે છોકરી આ ગામના ગીરજામાં રહી. એ ગીરજાનો પાદરી તેને અન્ટાકીયા લઈ ગયા. આપને એ બધી હકીકત માલુમ થઈ ગઈ. જેથી થયું તો એ જેમણે હતું કે આપ ગમજો મજબમાં આવી તબ્ત આ ગામને ખરબાદ કરી નાખત. પરંતુ આપે એમ કહ્યું નથી. બલકે અમારી સાથે ધણીજ શરફત અને મનસાનીયતથી વરત્યા છો. અને અમારી પાસેથી દંડની રકમ ન લઈ અમેને હમેશ માટે ગુલામ બનાવી લીધા છે. અમારી દીલથી દુઆ છે કે ખુદા તમેને હરકુલ આજમ પર ફતેહ આપે. તમા બધા માથા ફાટેલ હાકોમેને શીકસત આપો. મુલક કામમાં પુર્વથી પશ્ચિમ સુધી તમારી હુકમત કાયમ થાવ. અમે અમારી કોમની હુકમત આહતા નથી. તે જાલીમેની હુકમત છે. અમે તમાના ઝંડા તમે

રહેવા માગીએ છીએ. તમે આદીલ, રહેમદીલ અને ખુદા તરસ છો. એવાજ લોકો ધુભા ફર્યા કરે છે. અમે આ નવજુવાન (જેક ખ્રિસ્તી ભણી ઇશ્વરો કરી) ને લાગ્યા છીએ, એનું નામ ગવરસ છે. એ બધા રસ્તાઓથી વાઢેફાર છે. એના પર આપ બરેસો રાખજો. એ આપને રસ્તો દેનાડશે.

ખાલીદે ખ્રિસ્તીઓનો શુક્રિયા અજા કર્યો. અને તેમને વાપસ જવાની રજા આપી. ખ્રિસ્તીઓ અહ્યા ગયા. મુસલમાન લશકરને આ જગ્યાએ ઘણીવાર રોકવા પડેલું તેથી દુરથી આખું ઇસ્લામી લશકર આવતું નજરે પડ્યું. ઇસ્લામી અલમ (ઝંડો) હવામાં ઉડી રહેયો હતો. તડકો મહસોના કળસો પર પડી ચમક પેદા કરી રહેયો હતો. એ લશકર પણ ઝડપ ભેરે આવી રહેયું હતું. મુસલમાનો જોશો ગજબમાં આવી ઘણીજ ઝડપથી આગળ વધી રહ્યા હતા. તેઓ ખાલીદના લશકર પાસે આવી ઉભા રહ્યા. ખાલીદ આગળ વધી આવ્યું અખીદા પાસે ગયા, અને નેનણે સર્ત દરકત કહી સ અગાવી જે એમની તપાસમાં બજાઈ હતી. અખુ ઉત્પદાએ એ વીગરથી કે શાબદ તે નકીતા અને તેના સારીઓને રસ્તામાંજ પકડી લે તરત લશકરે ઇસ્લામીયદને ઝડપથી કુચ કરવા હુકમ કર્યો. મારસ રસ્તો ખતાવવા આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યો. મુસલમાનો ઘણી ઝડપથી આગળ ચાલવા લાગ્યા.

ધીમે ધીમે તમામ ઇસ્લામી લશકરને અકમલું ગમ્મદમાં આવતું અને ત્યાંથી આજેજ સવારમાં અન્તાકીયા તરફ રવાના થઈ જવાની ખબર થઈ ગઈ. તેથી તેઓ વધુ જોશો ગજબમાં ભરખ ગમ. તેઓ ઇસ્લામ હતા કે તેમને પાંખો લાગી ગય અને ઉડીને નકીતાને જઈ પકડી લે. કેમ પણ લશકરે આટલી ઝડપથી કુચ કરી નહી હોય જોટલી આજે આ લશકર કરી રહેયું હતું. આ લશકર ઘણી જલદી રાવનદાનની સરહદમાં પહોંચી ગયું.

રાવનદાન એક મશહુર કાલ્લો હતો. એ કાલ્લાના દાકેમનું નામ તાસીસ હતું. તે ધણો બડાદુર અકલમદ અને રહ્યન પરવર હતો. જ્યારે તેણે પેતાની સરહદમાં મુસલમાનેના આવ્યાની ખબર સારુણી તો તે પેતાની સાથે ખીજ દરખારીઓને લઈ મુસલમાનોનો સત્કાર કરવા તેમની સામે દાબર થયો. તેણે જાણ્યો આપવની શરતે મુસલમાનો સાથે સુલેહ કરી લીધી. મુસલમાનોને તાસીસના કહેવાથી મલુમ પડ્યું કે નકીતા અહીં આ આવ્યો હતો અને અન્તાકીયા તરફ ચલ્યો ગયો તાસીસે વધુમાં બજાવ્યું કે જો તમે ઝડપથી કુચ કરો તો વખતે તેને રસ્તામાંજ પકડી લેશે. આ સાંભળતાં લશકર પાછું ઝડપભેર આગળ વધવા લાગ્યું. હવે આ દરકર એક ઘણાજ ખુશનુમા મેદાનમાં પહોંચ્યું. આ મેદાન ઘણુંજ પુરબદાર અને સરસામજ હતું. કુદરતે આખા મેદાનને લાજવરદી ખીલવ્યું આપી હતી જે બહુ નજર જતી હતી લીલુદમ ઘાસ હવામાં લહેરો માનતું નજરે પડતું હતું. ભરેરે ઇસ્લામી લશકરે આ

પુરુષાર મેદાનમાં પહેલું તા સુરજ ગુરખ થયાની લઘુભારીમાં હતો. ગુરખ લતા સુરજની પીળીપીળી કીરણો. લીલાલમ કાસ પર આગટતી બધીજ દીલ દુરમ દેખાઈ રહી હતી. આ મેદાનમાં કેટલાક ઝરણા હતા જે વાંકા ચુકા વહી મેદાનની જગાંને પાણી પુર પાડતા હતા ખીરતીઓ આ મેદાનને બલાત કહેતા હતા.

મુસલમાનોએ આ મેદાનમાં મુકામ કર્યો તેમણે ઝટપટ તાબુઓ લગા કરી લીધા. સુરજ ગુરખ થતાં પહેલાં આ લશકરે પડા નાખી દીધો મોટા મેદાનમાં મગરોની નમાઝ પઢી. જયારે તેઓ નમાઝ પઢી ચુક્યા અરે મુસલમાનો પોત પોતાના લાજુ બધી જવા લાગ્યા, ત્યારે અબુ અબીદહ હજી મુઠ્ઠી લીધી ધાગ પર બેસી આ દીલદુરમ મેદાન જોઈ રહ્યા હતા. એવામાં એકા એક તેમણે આ મેદાનની એક બાજુએથી શેરો ચુલતો અવાજ સાંભળ્યો. તેઓ તે બાજુ ધ્યાન પુર્વક જોવા લાગ્યા. તમણે ધારુ કે મુસલમાનોએ નકીતા અને તેના સાથવાળાને ગીરફતાર કરી લીધા હશે. અમર તેની કંઈ ખબર મળી હશે. એ વીચારથી તેઓ ખુશ થયા. એમની ધન્ય એવી હતી કે વહેલામાં વહેલી તકે આ શેરો ચુલતા સખળ માલુમ થઈ જાય.

આ વખતે સુરજ ગુરખ થયાની બધી વાર થઈ ચુકી હતી. રાતનો અંધકાર ધીમે ધીમે દિવસના અજવાળાને હાલી પોતાનું રાજ કાબજ કરી રહ્યું હતું. દુરની ગીમે નજરે પડતી નહોતી. જે બાજુએ શેરો ચુલ થઈ રહ્યો હતો. તે જગા દુર નહોતી. પરંતુ અંધર થઈ જવાથી કંઈપણ દેખાતું નહેતું કે ત્યાં શું થઈ રહ્યું છે.

અબુ ઉમયદાની પાસે થેડાક પ્રખ્યાત અરખ જેવા કે ખાલીદ, મયસરહ ખાન મસરક, રકુઅ, માર્કીક ઉશતર અને આમીર વગેરે બેઠા હતા. અબુ અબીદહએ કહ્યું. ખુદા જાણે આ શેરો ચુલ કેમ થઈ રહ્યો છે.

ખાલીદ—ખુદાને ખબર વખતે નકીતા પકડાઈ ગયો હોય.

અબુ ઉમયદા—મારો પણ એજ ખ્યાલ છે. ખુદા કરે આપણને અઝરા મળી જાય. મારાથી બાક આમીરનો ગમ જોઈ શકતો નથી. તેની હાલત બધી કરણ થઈ ગઈ છે.

ખાલીદ—હનસાન કાપના મરી જવાથી સખર કરી શકે છે. પરંતુ ગુમ થએલા પર સખર નથી કરી શકતો.

અબુ ઉમયદા—બેશક સાચી વાત છે.

હવે કેટલાક મુસલમાનો એક ખીરતીને અરે બાજુએથી ઘેરી અબુ અબીદહની સામે આવ્યા એમાંથી એક મુસલમાને કહ્યું. યા સાલારે આજમ આ ખીરતી ઘરલાખી લશકરમાં પેશી જવાની કોશીસ કરી રહ્યો હતો. તેથી અમે તેને ગીરફતાર કરી લાવ્યા છીએ,

અયુ ઉત્પત્તિએ પેલા મુસલમાનને પુછ્યું કંઈ માલુમ પડ્યું છે? આ આદમી કાણ છે? ક્યાંથી આવ્યો છે? અને શા માટે ઇસ્લામી લશ્કરમાં પેશવા માટે કાશીશ કરી રહ્યો હતો?

તે મુસલમાનોએ જવાબ આપ્યો, તેને પુછવામાં આવ્યું પશુ તે તો જવાબજ આપતો નથી. ફક્ત એટલું કહે છે કે મારે જે કંઈ કહેવું હશે તે હું તમારા સરદારને કહીશ.

અયુ ઉત્પત્તિ-સાર. જોને મારી પાસે લાવો.

ખ્રિસ્તી પેતેજ આગળ વધ્યો. અને સાક્ષારે આજમને સલામ કર્યો. અયુ અખીદદએ તેને પુછ્યું એ ખ્રિસ્તી ખીરાદર, તમે કાણ છો? ક્યાંથી આવ્યા છો? આ ખ્રિસ્તીએ જવાબ આપ્યો હું કાસદ છું અને અન્તાકીયાથી આવી રહ્યો છું. બધા મુસલમાનોને ઘણી નવાહ લાગી. અયુ અખીદદએ પછુ પુછ્યું શું તમેને દરકુમ આજમે મોકલ્યા છે?

ખ્રિસ્તી-હું ના હું મુકન્નાનો કાસદ છું. અને એક મરણ પથરીએ પડેલા મુસલમાનનો પયગામ લાવ્યો છું.

અયુ અખીદદ—ખ્રિસ્તી ખીરાદર બેશી જાઓ શું તમારી પાસે કાંઈ કાગળ છે?

ખ્રિસ્તી બેશી ગયો એણે સીલ કરેલો કાગળ કાઢી અયુ ઉત્પત્તિને આપ્યો. અયુ ઉત્પત્તિ એ કાગળ ઉઘાડી વાંચતા માંડ્યો. કાગળ વાંચતાં વાંચતાં તેમના આંસુ જરી થઇ ગયા. બધા મુસલમાનો જે આ વખતે તેમની પાસે બેઠેલા તેમજ ઉભેલા હતા, તેઓ ગભરાઇ ગભરાઇને તેમને જોવા લાગ્યા. જ્યારે તેઓ આખો કાગળ વાંચી રહ્યા તો તેમણે કંડે જવાસ બરી કહ્યું. મુસલમાનો ગજબ થઇ ગયે. સમઘીલ ખ્રિસ્તીઓએ દર્દારને જખમી કરી નાખ્યા છે. તેમની હાલત ઘણી નાજુક છે. આ કાગળ દર્દારનો છે. તેમણે પોતાની હાલતનો હાલ અશઆરોમાં લખાવ્યો છે. ખુદાની કસમ જે દર્દાર મરી ગયા તે હું ખ્રિસ્તીઓથી એવો સખત ઇન્તેકામ લઇશ કે આખી દુન્યા મરથરી જશે. સાંભળો. હું તમેને દર્દારના અશઆર સંભળાવું છું જુઓ કેટલા બધા દર્દાર મેજ છે.

અયુ ઉત્પત્તિએ અશઆર સંભળાવવા શરૂ કર્યા. આ અશઆર સાંભળી બધા મુસલમાનોના આંસુઓ જરી થઇ ગયા. બધા મુસલમાનોએ આ અશઆરોને મેઢે માઢ કરી લીધા. અયુ ઉત્પત્તિએ અશઆર પુરા કરી કાસદને સાંખેથી કહ્યું જે તમેને કંઈ ખબર હોય તો વીગતવાર કહી સંભળાવો.

પ્રિમ વાંચકો સમઝી ગયા હશે. કે આ તેજ કાસદ હતો જેને મુકન્નાએ મોકલેલો હતો. તેણે તમામ દકીકત જેવી કે મુસલમાનોનું કેદ થઇ અન્તાકીયા આવવું. દરકુલ અજમ અને રાફઅની વાતચીત. દર્દારનું જખમી થવું અને મુકન્નાએ

તેમનો ઇલાજ કરવો વીઝેર સવીસ્તર કઢી સંભળાવ્યું. આ દકીત સાંભળી મુસલમાનો ગુસ્સે થયા અને રંજ પશુ થયા.

જ્યારે કાસદ બધી હકીકત કહી ચુક્યો ત્યારે અબુ ઉબયદાએ તેને આરામ કરવા કહ્યું. અને પોતે સરાપરદા (મુસ્લીમ ખાતુનોના તથા) બધી રવાના થઇ ગયા. સરાપરદા પાસેજ હતો. તેઓ બધી જલદી ત્યાં પહોંચી ગયા, તેમણે પરદો કરવા હુકમ કર્યો બધી ખાતુનોને અબુ ઉબયદાના આવવાની ખબર થઇ ગઇ, અબુ ઉબયદા એ વખતે સરાપરદા પર જતા જ્યારે કોઇ નવી હકીકત થઇ હોય. એટલા માટે એમનાં આવવાની ખબર થતાંજ બધી મુસ્લીમ ખાતુનો એક જગાએ ભેગી થઇ જતી અને અબુ ઉબયદાને જે કંઇ કહેવું હોય તે કહી સંભળાવતા. આજે પણ તેમના આવવાની જાણ થતાંજ ખાતુનો એક જગાએ ભેગી થવા લાગી, કેટલી ધરડી ખાતુનો પરદો કરવાના કામમાં લાગી ગઇ.

લયલા પણ અઝરના શુભ થયા બાદ સરા પરદામાં રહેવા લાગી હતી. તે પણ અબુ ઉબયદાના આવવાની ખબર સાંભળી એટલા માટે આવી હતી કે વખતે અઝરની કંઇ ખબર મળે.

લયલા હવે પહેલા જેવી લયલા રહી નહોતી તે બધી કમજોર અને દુખળી થઇ ગઇ હતી અઝરના શુભ થવાના ન ઉપાડી શકે એવા સદમાઓએ સુઝાઇ દુઝાઇ હતી. તે દીવસનો બધો ભાગ અઝરને વદ કરી રાવાનાં પુરા કરતી. એની આંખો મુઝી ગઇ હતી. એ તા ચહેરા પર હરવખત માયુસી અને હસરત વરસતી રહેતી હતી જ્યારે પણ તેને અઝરા કે કયસ બાદ આવતા તો તે વખતે એ એટલું બધું રડતી કે જોનાર પણ રડવા વગર રહે નહી. જે બીજા ખાતુનો પાસે ન હોત તો તે ખરેખર દીવાની થઇ જત. ખાતુનો તેને દરેક વખતે તસક્કી અને દીલાસો આપતી રહેતી. એને જાણ થઇ ચુકી હતી કે અઝરા ગરમાદમાં રાત રહી હતી. અને ગીરજાને પાદરી એને અન્તાકીયા લઇ જઇ રહ્યો છે. અને એ પણ જાણતી હતી કે ઇસ્લામી લશકર એજ પાદરીની પાછળ પડ્યું છે.

થેડીકજવારમાં પરદો થઇ ગયો. અબુ ઉબયદાને અંદર બેલાવવામાં આવ્યા. તેઓ પરદાની પાસે બેસી ગયા. તેમના બેસવાની સાથેજ લયલાએ પુછ્યું. વા અમીનુલ હિમત મારી અઝરા મળી?

આ નાના સરખા વાક્યમાં એટલા બધા દરદો હસરત કુડી કુડીને બધા હતા. કે અમીનુલ હિમત પણ જવાબ ન કરી શક્યા. બેઅખબાર તેમના આંસુ નીકળી પડ્યા.

ગમજદક લયલા, આજા નીરાશાની નબરે બોઇ જવાયતી વાર બેવા લાગી. જ્યારે એને કંઇ જવાબ મળ નહી. તો તણે રડતાં રડતાં કહ્યું હાય શું મારી અઝરા હજી મળી નથી! હાય શું તમે એને લમતી બીજા કોઇ ગમઅંદેજ ખબર

સાંભળીશો આ બાબતો ? અથવા ખુદા હવે હું થું કરું જન્મતો સખરની તો થું હવે મારામાં રોવા ધેવની પણ તાકત નથી..... પરંતુ ના હું સાંભળીશ મારી પદાથી દીકરીને લગતી દરેક ખબર સાંભળીશ પછી બસે માફ કાળજી ગમના બેઝથી કાઢી કેમ ન જાય. યા અમીનુલ ઉમ્મત ફરમાવે. આપશું કહેવા આ બાબતો ?

લખલાએ આ વક્રો કંઈ એવા દરેક બર્ષા લેહનમાં કહ્યા કે બધી ખાતુનો રોવા બધી અણુ ઉમ્મત એ કંડો રવસ બરી કહ્યું. લખલા તમે આટલો બધો ગમન ન કરો. તમારી દરેક બરી પાતો ક્લેમના દુકડા કરી નાખે છે. જન્મતો સખરથી કામ લે. ખુદાથી સાફ થવાની ઉમીદ રાખે.

લખલાએ ગમ આંદોજ નજરેએ જોઈ કહ્યું, યા અમીનુલ ઉમ્મત હું ખુદાના ખોદથીજ સુખ છું. નહિ તો ક્યારની કપડા ફડી મારી અજરાને શોધવા નીકળી પડી હોત.

અણુ ઉમ્મત-ખુદા તમેને બદલો આપશે દરેક અજરા મળી નથી તેમ તેને ભગતી કાઠ નવી ખબર પણ મળી નથી. અમે પહરીના પુડે પેલા છીએ. ખુદા ઉપર બરેસો છે કે અમેને અજરા જરૂર મળી જશે આ વખતે હું. દારને લગતી ખબર કહેવા આ બાબતો છું. હમણા તેમની પાસેથી એક કાસદ આ બાબતો છે. બેટી બેલહ ક્યાં છે ?

કાસદના આવવાની વાત સાંભળી બધી ખાતુનો જ્વેમના સમાવહાસા દાર મારી કમલ થઈ ગયા. હતા. ઉમીદો બીમતી નજરે જોવા લાગ્યા. બેલહ ઉભી થઈ પદા પાસે આવી એણે કહ્યું યા અમીનુલ ઉમ્મત હું હાજર છું.

અણુ ઉમ્મતએ તસલી આમેજ લેહનમાં કહ્યું. બેટી બેલહ આ હુ-મા દારેમકન છે. એમાં કાઠને પણ બેરીકરી અને તમીલક કાઠને નથી. આપણે સુલખમાનોનો એ યકીન છે કે ખુશી હો કે ગમ એ બધું ખુદા તરફથી નાજીલ થાય છે. ઇન્સાનને જોઈએ કે હર હાલમાં ખુદાનો શુક કરે.

અણુ ઉમ્મત આટલું કહી ખામોશ થઈ ગયા. બેલહ આ ઉપરથી સમજી ગઈ કે તેઓ દારને લગતી કાઠ બધીજ ગમજદહ ખબર સાંભળનાર છે, એનું દીક્ક મમે દરેકથી બળવા લાગ્યું. અણુ અબીદાએ પાછું કહેવા માડ્યું. બેટી બેલહ સંગદીક મિસ્તીઓએ દારને જખમાં ક્યાં છે. તેમણે પોતાની હકીકત અસઆરમાં લખી મેકવી છે. જો તમે વધુ રંજેમન ન કરો અને સખરો સકુનથી સાંભળો તો હું સંભળાવું.

બેલહ આ હુદયબેદહ ખબર સાંભળી બધીજ ગમજદહ થઈ ગઈ. એની ખુબ મુત્ત આંખોમાં દરેક હસરત કુટી કુટીને બરાઈ ગયા. તો પણ હીમત ધરી જખત કરી રહતા બવાજે કહ્યું. યા અમીનુલ ઉમ્મત ! હું જન્મતો સખરથી કામ લેલે સખરે મારા બાકના અહઆર સંભળાવે.

અણુ ઉમ્મતએ અસઆર પદવા શરૂ કર્યા. બધી ખાતુનો ખાન અને જોરથ સાંભળવા લાગી. એ જમાનામાં અસઆરમાં કામેરો સામેરીનો ચર્ચો થયો હતો. મરા

તો મરક જોરનો પળુ શએર કહેતી હતી. મતભયકે ચરાહતની નીશાની સાએરી હતી. હરેક શરીફના માટે શએર કહેવા અને સમજવા જરૂરી હતા.

બધી ખાતુનો અશઆર સાંભળી રડતી હતી. છુરે ગમથી એમના કલેજના કુકડા થઇ ગયા ખોલહની હાલત બણી ખરાબ થઇ ગઇ હતી. જે કે ને જખત કરી રહી હતી. પરંતુ ફરત ગમે દરદથી એને ચહેરા ધેળો પડી ગયો હતો. એણે પોતાના બન્ને હાથે કલેજને જોરથી દાખી રાખ્યો હતો. જ્યારે અબુ ઉમયદએ અશઆર પુરા કર્યા અને તેઓ ખામોશ થઇ ગયા. તો કુસ્કાનો અવાજ હવામાં ઝુંબવા લાગ્યો. અબુ ઉમયદએ કહ્યું.

મેહતરમ ખતુનો જખનો સખરથી કામ લો ખુદા પોતાના નેક બંદાઓને ઇમતેદાન (પરિક્ષા) લે છે. અજો તે મુમલમાનોનો ઇમતેદાન લઇ રહ્યો છે. જેથી આપણે આ ઇમતેદાનમાં પુરે ઉતરવું જોઇએ જે આપણે એની રગ પર રાજ થઇ ગયા તો તે આપણ પર ખુશ થઇ જશે. અને તેની ખુશી પર આપણી નખતનો આધાર છે.

ખેલહએ એક કંઠો શવાસ જરી. દરદમયાં લેહજમાં કહ્યું.

આહ મારા બંધ.....હાય જાવીમોએ તમોને જખમી કરી નાખ્યા. અફસોસ કું તમને કંઠ મદદ કરી શકતી નથી. તમો વતનથી દુર પરદેશમાં એકલો ખેલ જખમી પડ્યા. ૧. કશ કું તમારી પાસે હોન તમારી ખીદમત કરતે અને મારા આંસુઓથી તમારા જખમો સફ કરતે. પરંતુ. ના જોરોને રડવા સીવાય ખીજી કંઈ આવડતું નથી. જરાસી વાત થઇ અને અમારી આંખોમાંથી આંસુઓનો ફરીયો વહેવા લાગ્યો.....કું હવે રડીશ નહીં. અને હરગીઝ નહીં શેઉ શેવાથી કંઈ ફાયદો નથી. કું ખુશને હાજરો નાજર જણીને મારી બહેનોની સામે અને અમીનુલ હમતની રખર ફરીશતઓને શક્તી રાખી આહોહ કશ કું કે ખ્રિસ્તીઓ પાસેથી તમારો ઇન્તેકામ લઇશ મારા ઇન્તેકામની આમ બણીજ તેજ અને મોટા ભડકાવાળી હશે. કું તમારા એક એક જખમના બહો હસ હસ ખ્રિસ્તીઓને કતલ કરીશ. ખુદાવાદ મને સખરો જખત અતા ફરમાવ અને તાકત આપ કે કું મારા બાઇના ઇન્તેકામ લઇ શકું.

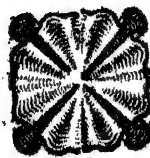
હવે ખોલહએ રડવાનું બંધ કરી દીધું. એણે આંસુઓ સુખી નાખ્યા. આ વખતે એના પ્યારા ચહેરા પર જોશે શુખઅતથી ગુલે અનાર જેવી લાલી દેખાઇ રહી હતી. એણે કહ્યું. હા હોલવલા કુવતા છલ્યા ખીદમાલીસ અઝીયુલ અજમ (ફરતો તાકત નથી. પરંતુ સાથ અલહ ખુર્ગી બરતરન) ખુદાની કસમ કું જરૂર ફરીને બહો ખ્રિસ્તીઓ પાસેથી લેઇશ.

અબુ ઉમયદએ કહ્યું. શાખાશ અરખની સરમાખએ નાજ લાલી શાખાશ. આપણે જખાએ શેકું ધેકું ઊઠી ઇન્તેકામ માટે તલવાર થઇ જઇ જોઇએ. હવે તમો

બધા જખતો સખર કરે. અને એ વખતની વાર જુઓ જ્યારે અન્તાકીયા પહેલી આલમગીર જાગની શરઆત થાય, તે વખતે આપણને આપણો જોશ અને શુભઅત દેખાડનાનો મોકા મળશે. જો આપણે મોઝા દરથી દારી જઈશું તો પછી આપણે કંઈ પણ કરી શકીશું નહીં. સાંકળો ઇશાના નમાજની અગ્નિ થઈ નહીં છે. એથી હવે હું પછો જાઉં છું. આ જો બધા દરોની સહેતગમી અને આપણા ૨૦૦ બાઈએ છુટા થઈ જાય એવી દોઆ કરીએ તમે પણ દોઆ માગો ખુશ સારું કરો.

આ વખતે અસાકરે ઇસ્લામીયાના ઉત્તર દિશા બહુ અગ્નિની બહુ જ દોષ આપેજ અવાજ આવી રહ્યો હતો. કાંઈ ખુશ ઇશાન અરબ દાઉદી લેહનમાં અગ્નિ દમ રહ્યો હતો. અગ્નિનો પ્યારો અવાજ થયો સારો લાગી રહ્યો હતો. અબુ ઉમયદા ઉમા થઈ ચલ્યા ગયા. ખાતુનોએ વજુ કરી નમજ પઢી. નમજ પઢી બધાએ ખરા અતકરણથી દરોની સહન ચાળી અને બસો મુસલમાનોના છુટકારાની દોઆ માગી એ બધી પોત પોતાના તખુઓમાં ચાલી ગઈ.

તે માત્ર મુસલમાન ઓરતો અને મરદોએ તડપી તડપીને પુરી કરી. સવાર થતાંજ સવારની નમાજ પઢી નમાજથી ફરેગ થતાંજ અબુ ઉમયદાએ લશ્કરને કુચ કરવાનો હુકમ કર્યો મુસલમાનો ઝડપથી તખયારી કરવા લગ્યા. લગભગ ચાર પડી દીવસ ચલે અસાકરે ઇસ્લામીયા તેજની સાથે અન્તાકીયા તરફ રવાના થયું.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

મુકદ્દસ—કહો !!!

લે ચલો હમકો જીવર જાએએ એ ચુનો ચગ
મસલ કે એહસે રંગ જાહે તકવા હચ વહી.

નકીતા પોતે પોતાના કાફલાવાળા સાથે ધણી ઝડપથી સફર કરી રહ્યો હતો. ખચ્ચરો પર સામાન લાદવામાં આવ્યો હતો. અને સામાન પર એક એક રાહીય બેઠો હતો. એક એક ઘેરા પર બેબે ત્રણ ત્રણ સવારીઓ હતી. કારણ આદમી વધારે હતા. અને સવારીના જનવર ઝોછા હતા. એથી ધણી રાહીય પગપાળા ચાલી રહ્યા હતા. એમને મુસલમાનોના આવી પહેચવાની ધારતી હતી, જેથી વારેઘડીએ પીટ પછજ જોતા જામ, ભંગ ચાલ્યા જતા હતા. જ્યારે પગે ચાલનારા રાહીયે થાકી જતા તો તેઓ ખચ્ચર પર સવાર થઈ જતાં અને ખચ્ચર પર બેઠેલા નીચે ઉતરી પગે ચાલવા લાગતા. આમ નીશભાગ કરતાં બપો રતી વખતે નકીતા એક ગામમાં સવારીના જનવરોનો બદોબત કરવા ચાલ્યો ગયો. તે ગામના મુખી પસે પહોંચ્યો. મુખી તેને જોતાંજ ઉભો થઈ ગયો. તેણે જમીન સુધી વાંકા વળી સન્નામ ક્યો. અને ઉભા રહ પાદરીના હાથ ચુખી બોલ્યો.

મુકદ્દસ આપ આ વખતે આપ પરશ્વાન કેમ છે ? નકીતાએ જવાબ આપ્યો. ગમ્માહ પર મુસલમાનોએ હુમલો કર્યો છે. જેથી હું ગીરજના બધા રાહીયો અને નનોને લઈ ત્યાંથી નીકળી આવ્યો છું. અમારા પાસે જનવરો ઝોછા છે અને માણસો વધુ છે જેથી ઝડપથી અમે સફર કરી શકતા નથી અમને ખીક છે કે વેદશી અરથ અમારી પુઠ પકડી અમને ગીરજતાર કરીશે. એટલે માટે.....

મુખી ગમ્માહ પર મુસલમાનોના હુમલાની વાત સાંભળી ખોદજાઈ થઈ ગયો. એના ચહેરાનો રંગ ઉડી ગયો. આ ખોદ અને મીઠાનું કારણ એ પૂઠનું કે ગમ્માહથી આવગળ વધી મીરત હતું એને ખીક પેડી કે મુસલમાન ગમ્માહથી આવગળ વધી મીરત પરજ હુમલો કરશે. પરંતુ ખિસ્તીઓ પાદરીઓનું એટલું બધું એહનેરામ કરતા હતા. કે તેમની કોઈ પણ વાતની અવગણના કરતા નહી. એટલા માટે મુખીએ વાત કાપીને કહ્યું. એટલે માટે આપ આ ગામમાં છુપાઈ જવા આવ્ય છે ?

નકીતા—ના આ ગામમાં અમે છુપા રહી શકીએ નહિ અમે અન્તામીયા જવા ધારીએ છીએ. ત્યાંજ અમેને પનાહ મળશે. હું ચાહું છું કે મારા સાથે જે મોકો છે. તેમના માટે સવારીના જનવરો બદોબત થઈ જાય તો સાફ.

મુખી--મણી ખુશીસાથે અમોએ ખીદમત પુરી કરીશું. જો કે અમો જાણીએ છીએ વેદથી મુસલમાનને સાંભળીને કે અમોએ તમોને મદદ કરી છે. પણજી ગુસ્સે થશે. પરંતુ અમો અમારી જાનના ખોટી પોતાના મુદ્દાની પેશવાએને મદદ કર્યા સિવાય રહી શકતા નથી. ફરમાઓ કેટલા ઘેડાની જરૂર છે.

નકીતા--જોજામાં જોજા પચાસ ઘેડા જોઈએ.

મુખી--દયરત અને ચીતાતુર ચયો. જેણે કહ્યું "પચાસ" એટલા બધા ઘેડા આ નાના ગામમાંથી રજવા રૂ.૨૦૦ છે. દરજા એક અડધાઈ થયું આ નાના સરખા ગામમાંથી ૨૦૦ રજકાર (વેલીનટીયન) ભરતી કરી અજીમ રમની ખીદમતમાં મોકલાવ્યા છે. એ બધાએને માટે આ ગામમાંથી ઘેડા ભેગા કરવામાં આવ્યા હતા. હવે આ ગામમાં ખીલકુલ ઘેડા ઘેડા રહી ગયા છે. તો પણ જેટલા મળશે તેટલા લઈ કું હાજર થાઉં છું.

નકીતા મુખીને તાબજીબ ખેજ નજરે જોઈ તેની વાત સાંભળી રહ્યો હતો. જ્યારે તે ખામેશ થયો. તો નકીતાએ પુછ્યું.

"એ બસો રજકાર શા શાટે મોકલવ્યા છે?"

મુખી--અજીમરમ પોતાના રાજ્યમાંથી રજકારોની ભરતી કરી છે. એ બધા મુસલમાનો સામે મુકાબલો કરવા માટે ભેગા કર્યા છે. આ વખતે અન્ટાકીયામાં ૧૦ લાખથી વધુ સર ફરોશો ભેગા થઈ ગયા છે હજરત મસીહ ચાહ્યું. તો મુસલમાનોની આ વખતે પુરેપુરી કાર થશે.

નકીતા--પ્રજા અને પ્રજાવંદા મુસલમાનોપર પોતાનો ગજબ નાજુલ કરે. તમારી કુવારી બહેનો (નનો) અને રાહીબ ગામ બહાર ઉભા રહી મારી વાટ જોઈ રહ્યા છે. હું તેમની પાસે જઈ છું. તમો જેમ બને તેમ જલદીથી ઘેડા લઈ ત્યાં આવજો.

"બહુ સારું" મુખીએ કહ્યું અને પોતાના કામપર ચડ્યો ગયો.

નકીતા ધીમેધીમે ચાલી કાફલા પાસે આવ્યો આ વખતે કાફલાવાળા ખચ્ચરો તથા ઘેડાએ ઉપરથી ઉતરી ધાસ પર બસી ગયા હતા. અને ઘેડા તથા ખચ્ચરો ચાક ખાઈ રહ્યા હતા તો કેટલાક ચરી રહ્યા હતા.

જ્યારે ગામવાળાએને આ મુકદ્દમ કાફલાના આવવાની જાણ થઈ. તો તેઓ જોશી અકીદતથી નનો તથા રાહીબેની જ્યાંત કરવા દોડી પડ્યા. બધી ઓરતો મરદ અને ખચ્ચાએ ભેગા થઈ ગયા. એ બધા પોત પોતાના ઘેરથી આ પાકખાજ કાફલાને ભેટ આપવા માટે લાઇને આવી રહ્યા હતા.

નનો અને રાહીબેએ આ ગામવાળાએને આવતા જોયા. તેવી તેઓ ઉભા થઈ મુખા. ગામ વાળા તેમની પાસે આવ્યા. તેઓ તાજીમ માટે એમની સામે સીજદામાં પડી ગયા. સીજદામાંથી ઢી આગળ વધ્યા અને નનો તથા રાહીબેના દામનો અને

હાથેને ચુમવા લાગ્યા. જે ઝોરતો પોતાના સાથે બાળકોને લાવી હતી. તેમણે બાળકોને રાહીઓની સામે કરી દીધા. રાહીઓએ દુઆ પઢી બાળકોને ડુંક મારી ઝોરતો એમના ઝખ્યાની દવા પોતાના ખચ્ચાઓને કરવા લાગી. એ કામથી પરવારી તેમણે બેટ ધરવી શરૂ કરી. રાહીઓ અને નનોએ રાજીખુશીથી બેટો કપુલ કરી. થોડીવારમાં કુખી પશુ ઘોડા ભઠ્ઠા આવી પહોંચ્યો એની સાથે ૩૦ ઘોડા હતા. એણે ઘોડા નકીતા સામે પેશ કર્યા. નકીતાએ રાહીઓ અને નનો વચ્ચે વહેંચી આપ્યા. એ બધા ખચ્ચરો અને ઘોડાઓપર પાછા સવાર થયા. હવે બધાની પાસે સવારીના જનવર હતા. તે આહીરતા અહીરતા અન્તાકીયા તરફ ચલ્યા. ગામવાળાઓએ સીબદો કરી સલામ કર્યો. સીબદામાંથી ઉઠી ગામવાળા વાપસ આવ્યા ગયા. અને આ મુકામ કાફલો કંઈક તેજ સાથે રવાના થયો. રસ્તામાં ઘોડાઓ તથા ખચ્ચરો ઉપર બેઠા બેઠા જે કંઈ બેટ મળી હતી તે ખાવા લાગ્યા. તે બરાબર રાત દીવસ સફર કરી રાવનદાન પહોંચ્યા. અહીંયાં તેમણે એક દીવસ મુકામ કર્યો. આ મુકામ કરવાથી તેમની થાક ઉતરી ગઈ. એમના પાસે જે જનવરો હતા. તે આજીને કોથ પોથ થઈ ગયા હતા. તેથી તેમણે એ જનવરો બદલી નાખ્યા અને બીજો દીવસ સવારમાંજ પાછા રવાના થઈ ગયા. કારણ તેમને મુસલમાનોના આવી પહોંચવાની બીજી દરેકપણે સતાવી રહી હતી. એટલે બાગમ બાગ ચાલ્યા જતા હતા તે એટલે સુધી કે અમમાં પહોંચ્યા.

અમ એક મશહૂર શહેર હતું. એની પાસેજ કીલ્લો હતો. કીલ્લાનું નામ પણ અમ હતું. અમ શહેરને ફરતો કોટ હતો. એની ચારે બાજુએ સાર મોટો દરવાજો હતો. નકીતાનો કાફલો રાતરે અમની પાસે પહોંચ્યો. રાત પડી ગઈ હોવાથી શહેરના દરવાજો બંધ થઈ ગયા હયા. આઠ વાગ તામાંજ દરવાજો બંધ કરી દેવામાં આવતા હતા. અને પછી સવારના આઠ વગ્યા સુધીમાં કોઇના માટે ખોલવામાં આવતા નહિ. એમ એટલા માટે કરવામાં આવતું હતું કે. અમના ખિસ્તીમાં મુસલમાનોના આગમનથી ડરી રહ્યા હતા. નકીતા ઝડોની નીચે શહેર અને કીલ્લાની બહાર પડ્યો રહ્યો. સવાર થતાં પહેલાં તેઓ પાછા મુસાફરી કરવા લાગ્યા. અને રાત દીવસ મુસાફરી કરી તેઓ અરતાજ પહોંચ્યા.

અરતાજ એક ધણેજ મજબુત તથા ઉચો કીલ્લો હતો. આ કીલ્લાનો હાકીમે ધણો બહાદુર. જીઅકલ અને દુરઅદેશ હતો. તેણે સમયસુચ- જતા વાપરી હમરો સવાર ભરતી કરી લીધા હતા તેમજ પહેલાનું પાણુ ધણુ લથકર હતું. એ હાકીમ મુસલમાનો સાથે લડાઈ કરવા આહતો હતો. એણે કીલ્લાની જરામત કરાવી લીધી હતી. ખાધ ખોરકી કીલ્લામાં ભરી લીધી હતી. જે કે આ કીલ્લો ધણો મજબુત અને હર તરેહથી અમનો અમાનની જગા હતી.

આ કીલ્લાના હાકીમે નકીતાને અહીંયાં મુકામ કરવા કહ્યું. પરંતુ તે

મુસલમાનોથી ઝેટલો બધો ડરી ગયો હતો કે આ કીલ્લામાં જેવા રાજ ન થયો હકત એક દીવસ રહી બીજે દીવસે સવામાંજ રવાના થઇ ગયો.

આવી રીતે રાત અને દીવસ મુસફરી કરવાથી ભારખરદારીના જાતવરે અધમુઆ જેવા થઇ ગયા હતા. તેમજ પાછી, રાહીય, અને નનો પણ ધણી થકી ગઇ હતી. એ બધાએ તે આરામ લેવાની સખત જરૂરત હતી. પણ નકીતના મગજમાં તો એજ ધુન હતી કે બસ ચલ્લજ કરું તે એ શીરમાં હતો કે કાંઈ પણ રીતે ઝડપથી અન્તાકીયા પહોંચી જાય. તે સારી પેઠે જાણતો હતો કે અન્તાકીયા પહોંચવાથી તે કંઇક મુસલમાનોના હાથથી અચી જશે. આખીર ખુશ ખુશ કરી તે લોખંડના પુત્ર પર પહોંચ્યો.

આ લોખંડના પુત્ર એક અજીમુશશાન નદી પર ધણો મોટો અને મજબુત બાંધવામાં આવ્યો હતો. આ પુત્ર પર બંને બાબુએ રસ્તાઓ ની બંને છેદ પર ધણુજ પહેળા અને ઉંચા ધુરજ હતા. આ ધુરજ ઝેટલા મોટા હતા કે નાના નાના કીલ્લા જેવા જણુતા હતા. અમનો અમાનના વખતમાં આ ધુરજ ખાલી પડ્યા રહેતા હતાં. પણ જંગના જમાનામાં એમાં ખિસ્તીઓનું લશકર આવી રહેતું. જે આ પુત્રને સાચવતું.

અન્તાકીયા જવા માટે આ પુત્ર સીવાય બીજો કાંઈ રસ્તો ન હતો. અન્તાકીયાર કર્લામાં લશકર હુમલો કરશે એવી ગરમી ગરમ ખબરથી આ પુત્રની હીદાજત માટે ધણુ ખિસ્તીઓનું લશકર ધુરજોમાં આવી પહોંચ્યું હતું.

ખિસ્તીઓ જાણતા હતા કે મુસલમાનોના જોમુસ અન્તાકીયા આવી રહ્યા છે. આ જોમુસ એમની કોમના અને એમના હમવતન હતા. એટલા માટે આ પુત્રના લશકરના સરદારે ધણી સખતીની સાથે દેખબાલ શરૂ કરી દીધી તે કાંઈ પણ માણસને પુત્ર પરથી ત્યાં સુધી પસાર થવા નહોતો દેતો. જ્યાં સુધી એને પાકો ભરેસો ન થઇ જાય કે આ જોમુસ નથી. જે વખતે નકીતા પોતાના મુઠ્ઠમ કાફલા સાથે લોખંડના પુત્ર પર પહોંચ્યો. તો પુત્રના ચોકીદારોએ તેને પુછગછ શરૂ કરી દીધી. નકીતા એ પોતાની બધી હકીકત કહી સમજાવી તો પણ વધુ ખતરી કરવા દરેક નજરે તેમજ રાહીએને એક એકને સવાલ પુછી ખતરી કરી. બધાના જવાબ સરખા મળવાથી. તેમને ભરેસો આવ્યો કે એ લોકો જોમુસ નથી. ત્યારે એમને પુત્ર પરથી પસાર થવાની રજા મળી.

નકીતા બંને તેને થકી પાછી લોચ થએલો કાફલો પુત્ર પરથી પસાર થઇ અન્તાકીયાની સહદમાં દખલ થયો. પુત્રની બાજુ બાબુએ રહેનાર પક્ષ હમેશાં આમજ પડતો ભાગ લે છે. ત્યાં મુડીમદીઓ ઉધેગપાંચઓની પણ મનેતશા મજે તેટલું મેળવવાની હોય છે. આ રીતે બપોલ તકવદી નીતી અખત્યાર કરી તક મહત્તા આ

શું કરશે તેના માટે જે ચારે તરફ ચર્ચા ચાલી રહી છે. મહાન સામ્રાજ્યવાદી સન્તા જમાવવાની આશાએ જાપાને દરેક મોટા રાજ્યોની સાથે હાથમાં હાથ મીલાવી રાખ્યો છે. એક તરફથી રશિયા સથે અને કમણુના કારો કર્યા છે બીજી તરફ ધરીરાજ્યોની સાથે બોડાઇ ચુન-ચુ છે ધડીકમાં હીન્દી ચીનની સામે ધુરકીયાં કરે છે વખત મળતાં અમેરીકાને દમ આપે છે અને બ્રીટીશ સામ્રાજ્ય જેવાની સામે પણ લાઝ આપ્યું કરે છે. જાપાન શું કરશે તે આજે પ્રશ્ન ચર્ચા રહ્યો છે. બ્રહ્મા મોટો અને સરસ મેદાન હતો. આ મેદાન પાંદર મહાજયી વધુ લાંબો તથા એટલેજ પહોળો હતો. અહીંથી અન્તાક્રીયા સુધીના રસ્તામાં કેંઈ ગામ કે કસબો ન હતો. ફક્ત આ ખુલ્લો સમગ્રમંજાર મેદાન હતો. આ મેદાનમાં કેટલાક ધણુજ દીક્ષરૂપ નેચરલ દેખાવો હતા. નની નાની હરિયણીથી ભરેલી ટેકરીઓ હતી. ધુવ્વ ખીલેલાં હતા. કેટલાક ધેત્ર હતા. એક ધણુજ પહાણી નહેર પહાડીના જાણુઓઆથી કાપીને લવરામાં આડી હતી. જે આ સમજા મેદાનને પાણી પુરું પડતી હતી. ગણા નાના નાના બગીચા હતા. કેંઈ કેંઈ જમ.એ મોટા મોટા જડોય જુથ હતા. ધેત્રની પાસે ચમન રતાન હતા. આ ચમનીરતાનોયું રંગ બેરંગી ખુશમેદાન ધુવ્વ ખીલી આખા મેદાન અને આસપાસની જમીનને મહેકાવી રહ્યા હતા. ધેત્રનાં પડતુ પાણી નાના પહેલાઓમાં વહી આજુ બાજુની જમીનની તરસ મગડતું હતું. આ ગાડું મેદાન કંઈ એવો પુગ્રીજ અને દીક્ષરૂપ હતો. કે કુદરતી દેખાવથી દીક્ષરૂપી રાખવા વળો ઇન્સાન અહીં આવી હંધરતમાં ગરકાવ થઈ જતો હતો.

નકાતા અને મુઠ્ઠસ કાફલો આ કુદરતી સીન સીનેરીઓ જોતાં અન્તાક્રીયા તરફ જઈ રહ્યા હતા.

અજરા ખુબસુરત ચક્રીની પેઠે તેમના પગમાં ગીરફતાર હતી એને પોતાની ગીરફતારી અને અજાણેથી વીખુરા પડવાનો બ્રહ્મા રાજો કલક હતો. તે ધણી અફસુસ રહેતી હતી. એનો પ્યારો ચહેરો કરમાઈ ગયો હતો. મોહીની આંખોથી હસાનો નાકમેદી દેખાઈ રહી હતી. જ્યારે તે સામની તરફ હસતા ભરી નજરે જતી તો જોનારને ભાગણી થઈ આવ્યા વગર રહેતી નહી ગમે. શીકર અને રાજો કલક એને દુખળી તથા કમજોર કરી દીધી હતી એના ધુવ્વ જેવા સર સખજ અને શાદખ ગત કરમાઈ ગયા હતા.

એવા દરેક વખતે એને ખુશ રાખવા બનતું કરતી તે પોતે હસતી અને અજરને પણ હસાવવાની કોશીશ કરતી કેંઈ કેંઈ વખતે અજરા પણ એવાને સાથે લગીય પોતાની તખીયત પરજ સખ કરી મુસકરાતી પરતુ આવા મુસકરાવામાં સેંકડો હસરતો હસરતોમાં હજારો હરદ અને હરદોમાં લાખો તડપ મોજુદ હતી.

અજરાએ સાબરુ હતું કે કચસનગીર ગીરફતાર કરી અન્તાક્રીયા ભઈ જવામાં

આવ્યો છે. અને એને એ પશુ ખજાર હતી કે મને પશુ અન્તાકીયા 'લક' જવામાં આવ્યો છે. એને અન્તાકીયા પહેંચવાની એટલા માટે કમક ખુશી હતી કે કાલે ત્યાં કપસની મુરત નજર આવે અથવા બીજા કંઈ રસ્તે તેનો કંઈ હાલ માલુમ થઈ શકે.

આ આખી મુસાફરીમાં હાજમક મરકશને અઝરા સાથે વાતચીત કરવાનો મોકો મળ્યો નહીં. અઝરાને આ બંનેની મુરતથી નફરત થઈ ગઈ હતી. તે એ બંનેથી દુરલ્લ રહેતી અને તેમને વાત કરવાનો મોકો આપતી નહીં. એ સિવાય નહીતા પશુ તેમના પર રેખરેખ રાખી રહ્યો હતો.

આ મુકદ્દસ કાફલો એક દીવસ આ મેદાનમાં મુકામ કરી બીજા દીવસે લગભગ બારવાગે અન્તાકીયા પહોંચ્યો.

અન્તાકીયા લાંબો સફાઈનાનો શહેર હતો એની ઇમારતો સાફ ઉંચી અને ધણી પહેળી હતી. સડકો પહેળી હતી બજાર લાંબા નરીસ હતા. સફાઈનો એ હાલ હતો કે બજારો કે આમ રસ્તાઓ પર ઘું પશુ ગસીઓ અને મહેસ્તાઓમાં પશુ કચરાનો નામનીશાન દેખાતો ન હોતા. આથી માલુમ પડતું હતું કે અન્તાકીયાના રહેનારાઓ સફાઈને ધણીજ ચાહનારા છે. તેઓ હરીયાળી અને ફુલોનો પશુ શેક શખતા હતા બજારોમાં ઠેક ઠેકણે પારક (મગીય) બનાવેલા હતા. સડકની બંને બાજુએ ચાર સડા ચાર ફુટ પહેળી સમગ્ર જગ ફુટપાવરી હતી આ લાંબી ફુટપાવરીઓ ઉપર ફુલોના છોડરા એટલા બધા હતા કે તેમની ખુશબોથી બધા બજારો મહેકી રહેતા હતા.

બપોરે આ મુકદ્દસ કાફલો દરવાજો પસાર કરી શહેરમાં પહોંચ્યા. અને અન્તાકીયાના શહેરીઓએ તે જોયો. તો તેઓ તેમનું સત્કાર કરવા દોડી પડ્યા. તેમણે ધણી માન અકરામથી આ કાફલાનો ભવ્ય સત્કાર કર્યો. ખિસ્તી ઓરતો, મરક અને બાજકોન કાફલાની ચારે બાજુએ એટલી બીડ થઈ ગઈ કે રસ્તામાં ચાલતું મુશકેલ થઈ પડતું. બધા શહેરીઓએ મુકદ્દસ રાહીઓ તથા નનોના કાથ અને દામનોને ચુમવા શરૂ કરી દીધા ધણી મુશકેલીએ કમલે કમલે ચાલી આ કાફલો એક મોટા ગીરજામાં દાખલ થયો. સત્કાર કરવા વાળા ગીરજાની બહારજ રહી ગયા.

આ ગીરજાની ઇમારત ધણી અજીમુશાન, ધણીજ લાંબી અને પહેળી હતી એ ગીરજાનું નામ કનીસએ કસીસીન હતું. આ આલીશાન ઇમારતનું કમ્પાઉન્ડ લગભગ ત્રણેક માઇલ સમચોરસ હતું. આ કમ્પાઉન્ડમાં કેટલાક બાગ અને ફુલોનાં ઝાડ તા છોડવા હતા. ફુલોની બીતી બીતી ખુશબોથી આ આખું કમ્પાઉન્ડ હરેક વખત મહેકેલું રહેતું. આ કમ્પાઉન્ડની વચ્ચે વચ્ચે ગીરજાની શાનદાર ઇમારત હતી. ઇમારત ધણીજ ખુબસુરત અને ઇ. સ. ૧૦૦ નો લાંબા સરસ બાંધકામનો નમુનો હતો. એ ઇમારત જોવાને માટે દરરોજી મુસાફરી આવતા. આ ઇમારતમાં એક

પ્રુથ્વિસુરત કમરા બનાવેલા હતા. એક મોઝે કમરા જે હેલતો નામે જોળખતો હતો. તે જોટલો બધો મોટો હતો. કે એમાં ૪ થી ૫ હજાર માણસો આરામ અને આસાનીથી બેગા થતા હતા. આ કમરામાં અસકક આજમ (મોટો પાહરી) વાપર કરતો હતો. બાકીના કમરાઓમાં રાહીમો તથા નનો રહેતા હતા. આ હમારતની ચારે બાજુ એક એક ફર્શિંગ સમયોરસ મેદાન હતું. એ મેદાનમાં લીલી લીલી ધાસ ઉભેલી હતી. બાજુ પર પ્રુથ્વિસુર અને પ્રુથ્વિસુર દુયોના છોડવા હતા. સત્તારમાં અને સાંજના વખતે રાહીમો તથા નનો આ મેદાનમાં આરામ કરતા હોતા કે પછી ફરવા કરતા હતા.

આ કમ્પાઉન્ડમાં નકીતા તથા તેના કાફલા વાળના દાખલ થતાંજ સેકડો નનો તથા રાહીમો તેમના સત્કાર મટે દેડી આવ્યા. કાફલાવાળા સત્કાર કરવાવાળાઓને આવતાં જોઈ અવ્યરો અને થોડા પરથી નીચે ઉતરી પડ્યા એઓ એક બીજાને ગળે મળ્યા. એમના જનવરોને બીજા જગાએ બાંધી દેવામાં આવ્યા અને એમને ખાલી કમરાઓમાં જગા આપવામાં આવી એવા અને અઝરાએ એકજ કમરામાં મુકામ કર્યો આ કમરામાં જેમાં અઝરાએ અને એવાએ મુકામ કર્યો હતો. તે બધો મોટો અને શણગારેલો હતો. એમાં રમી ગાલીચા પાથરેલા હતા. બારણા પર દીવાએ રમતી નુસ્વીરોવાળા પડદા પડેલા હતા. કમરાની વચ્ચે એ કોચ પડેલા હતા. એ બંને પર ગાફલા પાથરેલા હતા અને તે પર લાલ રંગનો મખમલ ચઢાવેલો હતો એક બાજુએ આંખુસની મેજ પડેલી હતી. આ મેજ પર શુભાખી રેશમનો મેજ પોશ હતો. મેજની ચારે બાજુએ આ જમાનાની સાંધી સરસ બનાવટની આઠ દસ કુરસીઓ પડેલી હતી. અઝરા આ શાહાના સામે સામાન જોઈ હચમચ રહી ગયો. એને વધુ એ માટે નવાઈ ભાગી કે આ સામાન નનો તથા રાહીમો માટે હતો જે ખુદા રસીદા, બુજર્ગ અને દીનદાર કહેવાતા હતા. તેને એવા વડુમ પડ્યો કે કાંઈ આ સામે સામાન ફક્ત મારા મારે તો એવો કરવામાં નહિ આવ્યો હોય તેથી તેણે પેતાનો શક દુર કરવા બીજા કમરાઓ જઈને જોયા તો તેઓમાં પણ એવોજ સામાન જોવામાં આવ્યો. તે આથી જોટલી બધી હચમચમાં પડી કે ખુદા પરસ્ત લોકો કેવી રીતે એશ આરામથી જીવે તેની ગાળે છે. તે પાછી ફરી અને પેતાના કમરામાં આવી એક કુરસી પર બેસી ગયો. થોડીજ વારમાં એક મધુર અવાજની ધંટી વાગતી સંભળાઈ. એવાએ ધંટીનો અવાજ સાંભળી કહ્યું. અઝરા જમાનાની ધંટી વગી રહી છે. આલો જનમવા જમએ.

અઝરા આ વખતે થાકેલી હતી, એણે જવાબ આપ્યો, એવા અને હમણાં સુખ ભાગી નથી. હું આરામ કરવા ચડું છું. તમે જઈને રમીજ આવો.

એવાએ અઝરાનો હાથ પકડી કહ્યું. તમે તો ખરા તમેજે મમ્મદના ગીરખમાં ગરીબોને લાવક જમણું જમણું કરી. જરા અહીંઆં ખાવાનું અને ખાવાના વાસણ

કામચુ તો જુઓ. આ ગીરજાની નનો તથા રાહીએને દુન્યાનો એક મમેલો છે. સામાન્ય કમરાએ આવી શાનથી રહી શકતા નથી, જેવા અહીંના રાહીએ અને નનો રહે છે.

અહારને જમવાનું અને જમવાના સામે સામન જેવાનો રોક પેદા થયો. તે ઉડી એવા સામે ચાલવા લાગી. એ બંને એક બધા મોટા કમરામાં પહોંચી. આ કમરામાં મોટી મોટી ધણી મેળે પડેલી હતી. મેળે પર અમલના પર જેવા ધોળા મેળપોશ નાખેલા હતા. મેળેની ચારે બાજુએ ગાદીઓવાળી ખુરસી હતી. તે પર તેઓ બેસી ગઈ. ખાવાનું આવવા લાગ્યું. આ ખાવાની બીજો બીસ્કોરના ધણા સાથે વાસણોમાં સજેક્ષ હતા. બીસ્કોરની ચમકથી અમો કમરા અમઝાદ મારી રહ્યો. જમવાનું ધણું સ્વાદીષ્ટ તથા કેટલીક જાતીનું હતું.

અહાર બચાથી આ કમરામાં આવી હતી ત્યારથી અધી નનો તથા રાહીએ એને હપરા અને તામજુએની નજરે જાંઘ રહ્યા હતા. નવજુવાન રાહીએ તેને ધારી ધારીને એવા મોરો બોલ્યા નજરે જોઈ રહ્યા હતા. જેમ કે તે બે નજીર દુરનો જમજાની રાધી છે. અથવા એ આસમાની બહેનતાની દુર છે. જેની મુલાકાત મર્થા બાદલ થઈ શકે છે. જે કે આ ગીરજાની નનો એક બીજાથી વધુ હસીન હતી. પરંતુ સામ તો એ છે કે એમનામંથી એક પક્ષ અહારની બરાબરી નહોતી કરી શકતા. નનો જે તારાએ હતી તો અહાર ચાંદ હતી નનો પક્ષ તેના આટલા વધુ દુરને આશ્ચર્યથી જોઈ રહી હતી. કેટલીક એવી નનો જેને પોતાના દુર પર નાજો મરર હતો. તે આ દુરના ચમક સાંઠને જોઈ ધણીજ આશ્ચર્યમાં પડી ગઈ.

અહારએ રાહીએને પોતાને ધારી ધારીને દેખતા જેવા. તે એમની ગરમ નજરની તાબન લાવી શરમાઈ ગઈ.

જમવાનું તેમની સામે લાવી મુઠ્ઠી દેવામાં આવ્યું હતું. બધાએ ખાવા માંડ્યું. અધી નનો તથા રાહીએ ચોરી છુપીની નજરે અહારને જોતા જતા તથા મોટા નીવાલા ખાઈ રહ્યા હતા. અહાર બીચારી શરમાઈ લગાઈ થીમે થીમે અને નાના નાના નીવાલા લઈ ખાઈ ચૂકી હતી. થોડી વારમાં બધા ખાઈ રહ્યા ખાઈ રહ્યા. કે તરત રાહીએ અહારની ચારે બાજુ બેઠા થઈ ગયા. એક રાહીએ કહ્યું. યુ જુઓ છે. આ ઊઠી પરી પચ્છર છે.

બીજા રાહીએ કહ્યું. મલત આંઠનો કુકડો છે.

ત્રીજા રાહીએ કહ્યું. વાહવા તારીફ એનેજ કહે છે. બાઈ એતો દુન્યાની દુર છે. ચોથા રાહીએ શરૂ થઈ કહ્યું. તમે તારીફ કરવાનું યુ જાણો, એમ નથી કહેતા. એ બેઠીકાતની દુર છે. જેને બચાન મુઠ્ઠાન ધનજીવમાં છે. ખુશ અને ખુશ વન (હવરાન મહા) એ આસ માની બેઠીકાતની દુરને દેશ આપણ જેવા મુઠ્ઠાન મોઠોની સ્વાસ્થ માટે દુન્યામાં મોકલી છે.

અઝરા જરા તરા ખિસ્તી જખાન સમજવા જાગી હતી. તે પોતાની તાસીદ સાંભળી શરમે- હયાથી પરસેવામાં તરબોળ થઇ ગઇ. એના મુનગર અને પુલ સરીખા બાલો પર પરસેવો ટુટી નીકળ્યો. જેથી તેના પુરનુર આંત સાફ થઇ ચમકવા લાગ્યા.

એક આધેડ રાહીએ એક નવજુવાન રાહીએ પુછ્યું કેમ આં દુર કયા મુશ્કની રહેવાવાળી છે.

એક ધરડા રાહીએ જે એની પાસેજ ઉભો હતો બોલ્યો. વાહ આંહ. જમો એટલું પચુ નથી જાણતા. એના પેશાક પરથી જાણ્યો. એ મુશ્કે અરખમાં રહેવાવાળી છે.

એક આધેડ રાહીએ કહ્યું તમે સાચું કહેો છો. મેં હવે જોળખી હજરત મસીહની કસમ એની સુરત ઘણીજ પ્યારી છે. જો ઇબ્રાહિમ અને રીમાજતના વખતે એ સામે હેય તો તખીયતને શાંતી અને એક દીક્ષી હાંસીજ થાય.

ધરડા રાહીએ કહ્યું. પાક મા (૬. મરયમ) એના પર બરકત નાજુલ કરે. એ બીલકુલ નુરની પુતળી છે. એના બોળા અને પુરનુર ચહેરામાંથી નુરની કીરણો નીકળી ચળકાટ મારી રહી છે. એના મુનગર ચહેરા તરફ જોઇને પુલ ચાદ આવી જાય છે. મારા ખ્યાલમાં એ પુલની સઉથી સારી મખસુક છે. મેં હજારો યુ' બલકે લાખો ખિસ્તી છોકરીઓને જોઇ છે. એમ તો આપણા મુશ્કની છોકરીઓ હસીને જખીલ હોય છે. પરંતુ આવી હસીન નહીં જેવી આં દુર છે.

એક બીજા રાહીએ કહ્યું. સંભળ્યું કે આ છોકરી નન ચવાને આવી છે.

એક નવજુવાન રાહીએ જેશી મુસરરતથી બેપ્રુદ થઇ કહ્યું. ખસ તો બેડો પાર છે. નમાઝ ના વખતે એની પ્યારી અને બોળી સુરત જેવામાં આવશેજ. હજરત મસીહની કસમ અગર જો એ મારો જન માગે તો આપવામાં હરમીઝ દેર ન કરું. મરયમ.....હા મરયમને પોતાના પોતાના હુસ્ન પર નાજ હતો. તે જથી નનોથી સારી હતી. પચુ હવે એનો ગરૂર ટુટી જશે. તે આં દુરના તળીઆ બરાબર પચુ નથી.

ધરડા રાહીએ કહ્યું. તમે બીલકુલ સાચુ કહી રહ્યા છો. મરયમ આટલી બધી ખુબસુરત ક્યાં છે. આના હુસ્નમાં તો એટલી બધી તસખીર છે કે હાસોને જખરહસતી પોતાની તરફ ખેંચી લે છે. જો ગીરજામાં ઇબ્રાહિમની વખતે એ સામે બેઠી હોય તો હું તેને સીજહો કરવામાં કહી અનાકાની કરું નહીં.

એક નવજુવાન રાહીએ કહ્યું. પુતળી કસમ કેવી વાત કહી છે. અમારી, અમારા શહેરની, અને આ ગીરજાની ખુબનસીબી છે કે એ માહેવજા અહીંયાં આવી.

પોતાની તારીફ સાંભળતાં સાંભળતાં અઝરા ના કાન પાછી ગયા. એણે થીમે રહી એવાનો હાથ કાપી ચાલવાનો ઇશારો કર્યો. એવા સમઝી ગઇ. તે ઉભી થઇ ગઇ. એ પછી અઝરા પચુ ઉભી થઇ. એ બન્ને પોતાના કમરામાં આવી કેમી. જ્યાં પછી

મધ. થોડી વારમાં તે ઉધી મધ. તે છેક બપોર સુધી રહી. ત્રીજા પહોરે ઉડી અઝરાએ નમાજ પડી. નમાજથી ફરિગ થઇ એકમને લઇ બગીચામાં ફરવા નીકળી પડી. તે થોડીકજ વાર બગીચામાં ફરી હસે કે તેની આંખ બાંધી રહીએ પાછા ભેગા થઇ ગયા. તેથી તે ધીમે રહી બાંધીએથી નીકળી પોતાના કમરામાં આવતી રહી અહીં આવી તેણે અસર, અને અસર પછી મગરીબની નમાજ પડી. મગરીબની નમાજ પાંદ આખા ગીરજામાં શેશની કરવામાં આવી. ગીરજાની બહાર જડા કાચના ફાનસો હતા જે બધી સજ્જાવવામાં આવી. બધા કમરાઓમાં ફાનસો હતી. ફાનસોમાં મીણખતી બળી રહી હતી. એ શેશનીથી કમરા બગમમ કરી રહ્યા હતા. જે જોવામાં બધા સારા લાગતા હતા.

અઝરાએ પોતાના મુલકમાં આટલો બધો સાગે સામાન જોયો નહોતો. તે એને જોઇ આશ્ચર્ય પામી રહી હતી અને અઝરાએ પોતાના કમરામાં જમવાનું મંગાવી ખાઇ લીધું. ખાઇ રહ્યા પછી અઝરાએ પ્રશાની નમાજ પડી. નમાજ પડીને તેણે ખરા દીલથી પોતાના છુટકારાની દુઆ માગી પછી ખુરસી પર બેસી ગોરોખોળ કરવા લાગી.

એવી રીતે તે દીવસે ગુજરવા લાગી. બે ત્રણ દીવસમાંજ તેને માલુમ પડી ગયું કે આ ગીરજાના નનો અને રાહીબોની ઇખલાફી હાલત ગમ્માદના ગીરજાવાળાઓથી પણ વધુ ખરાબ છે. તેથી અઝરાને તેમની સાથે હળવા મળવાની નફરત થઇ ગઇ. એવાને પણ તે પેલી ટાળકીમાનીજ સમજતી હતી. પરંતુ ધીમે ધીમે તેને માલુમ પડી ગયું કે એવા પણ કોફી નથી. તેને ફક્ત મરકશથી દંશક છે. જે કે એ પણ તેની મુળ આદતથી ખીન્નાક હતું કે તે કે'ઇ એવી ઓરતની સાથે બેસવા ઉઠવાનું અખત્યાર કરે. જે કોર મરકશી મળેલી હોય, છતાં તેને એવા આટલા ટાળમાં ઠીક લાગી. તે હવે પછી હર વખત પોતાના કમરામાં એકલી પડી રહેતી. કારણ તે જ્યારે જ્યારે બહાર નીકળી બગીચામાં આવતી કે રાહીબો તેને ઘેરી લેતા. તે એવી રીતે કે જાણે બતીની આસપાસ પરવાના. એણે રાહીબોના ખેંચથી બહાર નીકળવાનું લગભગ માંડી વાળ્યું હતું. હવે એકાંતે ગમે શીકરમાં સપડાવી દીધી. તે બધું કરી પોતાના છુટકા પર માથું રાખી ઊંડા વિચારમાં પડી જતી. જ્યારે પણ તેને કચસ કે તેના પોતાના માખાપ યાદ આવી જતા તો તે બેચેન થઇ પગ બદલવા લાગતી. આ હરવખતના એકાંતે એને મગમુમ બનાવી થકવી નાખી. આમ કરવાથી તેને બધી તકલીફ થતી હતી. પરંતુ એ તકલીફને બરફ-સ્ત કરી રહી હતી. કારણ તે રહીબો અને નનોની અસબ્ય વર્તણૂક જોઇ શકતી નહોતી. તેથી તે એકાંતમાંજ પડી રહેવાનું પસંદ કરતી હતી.

હાજમે અઝરા સાથે મળવા બધીએ કોશીશ કરી. પરંતુ તે ગીરજામાં દાખલ થઇ ચુકી હતી. અને ગીરજાનો કાયદો એવો હતો કે કોઇ બીજો માણસ જેનો સંબંધ ગીરજા સાથે ન હોય તે ગીરજાના રાહીબો કે નનોની સાથે આજઠીથી ત્યાંસુધી

મળી શકતો નહિ જ્યાં સુધી અસકલ આજમની રજા ન મેળવે. તેણે અસકલ આજમથી મુલાકાત કરવા પુરી કોશીશ કરી પણ તેમાં તેને સફળતા મળી નહિ કારણ જંગનો જમાનો હતો અસકલ આજમ દીની પેશવા હોવાને લીધે દરેક વખતે કામમાં લાગેલો રહેતો. તેથી મુલાકાત ન થઈ. પરંતુ તે માયુસ ન થયો. તેણે પહેરાવાળાઓને રૂશવત આપી ગીરજામાં જવનું કંઈ તે આ કામમાં સફળ પણ થયો. એક દિવસ ગીરજામાં પહોંચી ગયો પરંતુ અઝરા એકાંતમાં રહેતી હોવાથી સાંજ સુધી તેના દીકારથી મુસરરક થઈ શક્યો નહિ હવે તેને પોતાની આ મુર્ખાઈ પર અફસોસ થવા લાગ્યો કે મે શા માટે નકીતાને કહ્યું કે અઝરા ખિસ્તી થવા આવી છે. પરંતુ હવે અફસોસ કરવાથી કે પરતાવાથી શું થવાનું હતું. તીર કમાનમાંથી નીકળી ગયો હતો. હવે તે કોઈ પણ રીતે પાછો વાળી શકાય તેમ નહોતે આટલું હોવા છતાં તે માયુસ ન થયો. હવે તે અઝરાને જખરદસ્તી કે છાનામાના ગીરજામાંથી કાઢી લઈ જવાની યાજી રચી લાગ્યો. પરંતુ આ કામ ધણુજ જોખમ ભરેલું હતું. જે વાત જાહેર થઈ જાય તો એની જીંદગી પુરી થઈ જાય પરંતુ તે અઝરા વગર જીવતો રહેવા ઇચ્છતો નહોતો તેથી તેણે એ વાત પર અમલ કરવા ઠરાવ કર્યો. એના માટે ઘણા પદ્ધતીની જરૂર હતી. અને રૂપિયા રૂશવતમાં કાંકરાની પેઠે લુટાવામાં આવે તો પછી કામચાખીની ઉમીદ હતી. રૂપિયા તેની પાસે ઘણા હતા તેણે બેદરદીથી રૂપિયા લુટાવા માંડ્યા. મશહૂર છે કે જર લોખંડને નરમ કરી દે છે. તેણે બધા પહેરાવાળાઓ ને ગાંઠી લીધા. એણે એ પણ બાળ મેળવી લીધી કે અઝરા કયા કમરામાં રહે છે. પણ આટલી બધી ખટપટ અને રૂપિયા ખર્ચ કરતાં પણ તેનું કામ ન થયું તે નજ થયું, અઝરા સુધી તે પહોંચી શક્યો નહિ.

મરકશ પણ અઝરા માટે કંઈ ઝોઝો બેચેન નહોતો. તે કલાકોના કલાક બહાર અઝરાના કમરાં સામે બેસી એવો ઇન્ટેન્જર કરતો હતો કે ક્યારે અઝરા બહાર આવે. અને ક્યારે તે એના દીકારથી પોતાનાં દીકરને તસદલી આપે, પરંતુ અઝરા બહુજ કમ અને બહુજ કમ શું ખીલકુલ બહાર નીકળતીજ નહોતી. મરકશ ચાહતો હતો કે તેના કમરામાં જઈ તેને મંત્રે અને પોતાની હાલતે જાણ કરે પરંતુ તેને ખજર હતી કે કોઈ પણ નનના કમરામાં અશકરે આજમના હુકમ સીવાય ધુસનારને બેઠકાતીની સાથે ગીરજા માંથી કાઢી મુકવામાં આવશે. એથી તે સખરની સીલ છાતી પર રાખી જખતો સખર કરી રહ્યો હતો.

એક દિવસ પેદીયામાં અઝરા જાગી. અને સવારની નમાઝથી ફરેગ થઈ. તો બેઠાબેઠાં તેનો જીવ મમરાવા લાગ્યો. તે ઉભી થઈ કમરાની બહાર આવી. તેના કમરાની બરાબર સામે મરકશ બેઠો હસરતો પાસની નજરે તેને જોતો દેખાયો. એણે તેને મરમ નજરે જોઈ પાછા ફરવાનું કંઈ. પરંતુ તેની નજર આમ તેમ

મઈ તો તેને વીસ પચીસ મરદો અને ઝોરતોને ગીરજના કમ્પાઉન્ડમાં ઝડપી વાળતા જોયા. કેમકે આ વાત નવી હતી. તેથી તેને નવાઈ લાગી. નવાઈના સાથેજ એ શોક પણ પેદા થયો કે હું કેમને પુછી જોઉં કે આ સદાઈ શા માટે કરવામાં આવે છે. તેથી તે દરવાજામાંથી આગળ વધી. એણે નનોને ઘણી ઝડપથી કામમાં લાવેલી અને જતી આવતી જોઈ. તે વધારે આશ્ચર્યમાં પડી તેણી વધુ આગળ વધી. એક નન જે ઝડપથી જઈ રહી હતી તેને પુછ્યું. આજ શું છે? આ સદાઈ શા માટે થઈ રહી છે? તમે બધા આટલા બધા કામમાં શા માટે મશગુલ થઈ ગયા છો?

એ નનો જરાક હિમા રહી જવાબ આપ્યો. આજે આ ગીરજમાં અમારા શહેનશાહ અલ્હમ-રમ (દરકુલ આજમ) બધા ગીરજઓની નનો અને આખા શહેરની કન્યાઓ આવશે. અઝરા તમે હસીન જરૂર છો પરંતુ જોગે આજ આ ગીરજમાં કેવી કેવી હસીનો બેગી થાય છે. એટલું કહી તે નન અઝરાને અર્થસૂચક નજરે જોઈ મુસકારાતી ચાલી ગઈ.

હવે અઝરાને વધુ હવરત થઈ. એ સારીપેટો જાણતી હતી કે અન્ટાઈપામાં સેંકડો ગીરજઓ છે. અને દરેક ગીરજઓમાં નનો રહે છે. એને એ પણ ખબર હતી કે દરકુલ આજમનો પણ જુદો ગીરજ છે. જે શાહી ગીરજના નામે ઓળખાય છે. વઝીરે આજમનો જુદો છે. એવી રીતે દરેક અમીર દરેક રાંસ, દરેક જંગીરદાર, દરેક દરબારી અને દરેક મસાહીબના ગીરજ જુદા જુદા છે. તેને એટલા માટે નવાઈ લાગી રહી હતી કે આ ગીરજમાં આજ દરકુલ આજમ, બધા ગીરજઓની નનો અને શહેરની કન્યાઓની અહીં આવવાનું કારણ શું હશે? તે વળી આગળ ચાલી અને એક ધરડી ઝોરતથી પુછ્યું. આજ આ ગીરજને ફલહનની પેટે શા માટે શણગારવામાં આવે છે?

એ ધરડી ઝોરતે હસીને જવાબ આપ્યો. આજે આ ગીરજમાં અલ્હમેરમ તથરીફ લાવશે.

અઝરા—શું, તેઓ હમેશાં આવ્યા કરે છે?

ધરડી ઝોરત—ના કોઈ કોઈ વખતે. જ્યારે કોઈ નવી અને ઘણીજ જરૂરી વાત હોય છે ત્યારે આવે છે.

અઝરા—શું. આ વખતે તેમને આવવાનું કંઈ ખાસ કારણ છે?

ધરડી ઝોરત—હા આજ ગીરજમાં આખા શહેરની હુરે તીલઅત છોકરીઓ બેગી થશે. હજુથી થોડીકજ વારમાં આ ગીરજ દરનો અખાડો થઈ જશે.

અઝરાએ બોળી સુરત કરી પુછ્યું શું હસીતોનું પરદશન થશે?

ધરડી ઝોરત એવજાત્માર હસી પડી તેણે કહ્યું નરેખર હસીતોનું પ્રદરશન થશે. મોટી મોટી હસીન, દોશીજહ, અને પરીજમાલ છોકરીઓ બેગી થશે. પરંતુ

ખારી દીકરી, તમારો નખર સૌથી પહેલો રહેશે. તમેજો બધી છોકરીઓ કરતાં વધુ ખુબસુરત છો.

અઝરા પોતાની તારીફ સાંભળી શરમાઇ ગઇ તેણે શરમ બરેલી નજરે એ જોરતને જોઇ પુછ્યું. એ પરદરશન શા માટે બરાશે ?

ધરડી જોરત—અમારા શહેરમાં બસો મુસલમાનો ગીરજા તાર થઇને આવ્યા છે. તે મુસલમાનોને ખ્રિસ્તી થઇ જવાને માટે કહેવામાં આવ્યું છે. બીક અને ધમકી આપવામાં આવે છે. દોલત અને સુરવનેની લાલચ આપવામાં આવી છે. પરંતુ તેઓ કોઇ પણ રીતે પોતાનો મઝહબ છોડવા તઇયાર થતા નથી. હવે આ તમ્બીજ સેચી છે કે આ શહેરની બધી દોશીજા અને ખુબસુરત છોકરીઓ આ ગીરજામાં ભેગી કરવી. અને પેલા મુસલમાન કપડોઓને અહીં લાવવા; યકીન છે કે તે કુસ્નો જમાલની છવતી જંગલી તસ્વીરો જોઇ પોતાનો મઝહબ છોડી દેશે. નેઓના ખ્રિસ્તી થઇ જવાથી જે છોકરીને જે મુસલમાન પસંદ કરશે. તેની સાથે તેની શાદી કરી દેવામાં આવશે. મારી બેળી હસીન અને નાજ આદરીન બેટી, હું ન એવો ચલતો જાહુ છે જે દરેક ધન્સાનને કપડ કરી લે છે.

અઝરાને મુસલમાનો આ ગીરજામાં આવવાની ખખર સાંભળી મસરરત થઇ તેને કપસને જોવા ની આરજી હતી. ખુદાએ ગેયથી એની આરજી પુરી થવાનો સામાન કરી આપ્યો. તે પાછી ફરી અને પોતાના કમરા તરફ આસને આસને ચાલી. મરકશ હજી સુંધી સમ્રે બેઠો તેને તાકી રહી જોઇ રહ્યો હતો. અઝરાની નજર તેના પર જઇ પડી. મરકશ પોતાને જોઇ રહ્યો છે એ જોઇ ઝડપથી પોતાના કમરામાં આવી, કમરામાં આવતાંજ તે દુઆ માગવા માટે સીજદામાં પડી ગઇ. તેણે ખરા દીલથી દુઆ માગી, ખુદાયા અને કપસની મોહબ્બતે પરેશાન બનાવી દીધી છે, તેની યાદ દરેક વખતે સતાવ્યા કરે છે. મારા દીલમાં તેને જોવાની ઉમ્મીદ છે. તુ બધાની તમન્ના પુરી કરે છે તો મારી પણ તમન્ના પુરી કર. હું તેને ફક્ત એક નજર જોવા ચાહું છું. અને તે દેખાડી દે.

તેણે સીજદામાંથી મથું ઉઠ્યું ક્યું આ વખતે તેની આંખો આંસુઓથી બરેલી હતી. જો કે તે જખત કરતાં કરતાં તે જખતની આદત વાળી થઇ ગઇ હતી. પરંતુ તે ધન્સાન હતી કોઇ કોઇ વખતે જખતો સખરનો હામન છુટી જતો. તો પણ તે ધજોજ જખત કરતી. આ વખતે કપસની યાદે દીલમાં બારે તોફાન મચાવ્યું હતું. તેનું દીલ બરડાં આવતું હતું. પરંતુ તણે બહાદુર મરકશી પેઠે જખત ક્યો. આંસુઓ પી ગઇ. અને ઉડો નીસાસો બરી ઉભી થઇ અને કોચ પર બેસી, એ વખતની વાર જોવા માગી કે ક્યારે હરકુલ આજમ અને મુસલમાનો ગીરજામાં આવે. અને તે એ હસ્તીને એક નજર જોઇને જેની મહોબત એની રંગ રંગમાં અસર કરી ગઇ છે.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

દરબાર

રહેવાસમે એહલે આરજુ કમલક
કહી તો આપકા દરબારે આમ હોજાએ.

જે બનાવો આગળ પ્રકરણેમાં લખવામાં આવ્યા વાર્તાને લગતા એમના પહેલાના બનાવો બ્યાન કરવા જરૂરી છે.

અરસાલુસ દરોરનો ધણીજ કાળજીથી ધસાજ કરી રહ્યો હતો. યુક્તના અને લુસી ના મારજતમાં મસરફ હતા. ખુશાએ એ બપોની મહેનત અને જાહેશાની ઠેકણે લગાડી. દરોરને ધીમે ધીમે આરામ થવા લાગ્યો. જખમ બરાવા લાગ્યા. ખુખાર જતો રહ્યો હતો. ધીમે ધીમે કમજોરી પણ દુર થતી ગઈ. હવે તેમનામાં એટલી તાકત આવી ગઈ હતી. કે થોડી દુર ચાલી શકતા હતા.

પરીજમાલ લુસીયાનાને દરોરથી એટલી મહોબત થઈ ગઈ હતી કે તે દીવસનો ઘણો ભાગ તેમના પાસેજ પુરો કરતી જો કંઈ જતી તો બેચાર કનીજોને એમની પાસે બેસાડી જતી અને બહુ જલદી પાછી આવી પહોંચતી.

દરોરને પણ તેની સાથે એવી મહોબત થઈ ગઈ હતી. એનો શોકર સાદગજા લાઠન હતો. એ બન્ને મીયાં બીવીમાં ધણીજ મહોબત હતી. પતંગીઆ પેટે એક બીજા પર શીશ હતો. એ બન્ને મીયાં બીવી દરોરની ખીલમતમાં લાગેલા રહેતા હતા.

દરોર આ લોકોમાં ઘણા આરામથી રહેતા હતા જ્યારે તેમને પોતાની બેનની ચાહ સતાવતી. તો તેઓ લુસીયાના સાથે વાતો કરતા, એની બેલી અને ખ્યારી વાતોમાં એમનું દીલ ખુશ થઈ જતું.

લુસીયાના જેટલી ખુશસુરત હતી, એટલી નેક અને બોલી હતી. જ્યારે તે વાતો કરતી તો જણે તેના મોંમાંથી કુશ ઝડી, રહ્યા છે એની સાથે વાતો કરનારનું કંઈ પેટ ભરાતું નહીં.

ધીમે ધીમે દરોરમાં એટલી તાકત આવી ગઈ કે તે થોડે સવાર થઈ હવા ખોરી માટે જવા લાગ્યા. કોઈ વખતે લુસીયાના, તો કોઈ વખતે સાદગજા લાઠન પણ સાથે જતા હતા. તેમણે અન્તાકીયાની મશકુર જગાઓ ધણીએવાર જોઈ હતી. આમ જોવાથી તેમની મતલબ ફક્ત દરવાની નહોતી બલકે તેઓ એ અંદાજ કરી રહ્યા હતા કે જ્યારે મુસલમાનો અન્તાકીયા પર હુમલો કરશે તો કંઈ ખાલુએથી સહેરમાં લખાઈ ચલા આસા નીથી રસ્તો મળશે. તેઓ કેટલીક પોતાના સાથી જોને પણ મળી રહ્યા હતા.

એમના સાથીઓ પણ યુકન્નાને લીધે આરામમાં હતી. એમના બધા દુર કરી દેવામાં આવ્યા હતા. હાથકડીયો અને પગની બેડીયો કાઢી નાખવામાં આવી હતી હવે તેઓ ફક્ત નજરઅંદ હતો.

દરાર, અરસાલુસ, યુકન્ના અને તેના ખાનદાન વાળાઓના ઘણા મશકુર હતા તેમની આરજી હતી, કે યુકન્ના અને તેના ધરવાળા મુસલમાન થઈ જાય.

એક દિવસે જ્યારે આફતાબ તીકળી જરાક ઉઘો ચઢ્યો હતો. તે વખતે યુકન્ના તેમની પાસે બેઠો હતો. તેમણે તેને સંબોધી કહ્યું. યુકન્ના તમો પોતાની કામચી ખીલાફ ઘણા રહેમ દીલ, નેક અને શરીફ છો. હું તમને ઘણી મહોબતથી યાદ કરું છું. તમોએ સારી પેઠે જાણ્યો છો કે જેને જેવી સાથે મહોબત થાય છે તે એની ભલામી માટે કોશીશ કરે છે. તમો ધાનીશમંદ છે. તમોને એ માલુમ છે કે ખ્રિસ્તી ઓએ પોતાના મજબૂબમાં ઘણો ફરફાર કરી લીધો છે. તે ખુદાનો દોકરો છે એમ કહે છે. ખુદાની સાથે ખુદાના દોકરા અને રહુલ કુદસને અબ્લી કહે છે. એ ત્રણેની ભેગી તાકતને ખુદાની કુવવત સમજે છે. એક સમજદાર ઇન્સાન સમજી શકે છે કે આ તાલીમ ખુદાની તાલીમ નહોતી શકે. આ તાલીમથી ખુદાની કમજોરી તસલીમ કરવી પડે છે. ખુદા કમજોર તે જખરદરત કુદરતવાળો છે. એક છે, કોઈ એનો શરીફ નથી. તે બધાનો ખાલીક અને કાદીરે મુતલક છે. ખુદાએ આ દુન્યા જે આપણે જોઈ રહ્યા છીએ અને તે આલમ જ્યાં આપણે બધાંભરીને જઈશું. પેદા કયા છે એનો કોઈ દોકરો નથી તેમજ દોકરી પણ નથી. તેમ તેને દોકરા દોકરીના તેને જરૂરત છે જો તેને દોકરો અને દોકરી હોત તો ખીરા પણ જરૂર હોવી જોઈએ પરંતુ તમો એ માનો છો કે તેની ખીલી નથી. જ્યારે ખીલી નથી તો પછી દોકરા દોકરી કયાંથી આવ્યા. જો તે કોઈ નેવગર આપથી પેદા કરી દે તો એને એમ કહી શકાએ નહીં કે એ ખુદાનો દોકરો છે. ખુદાએ હઝરત આદમને વગર માએ અને હઝરત હસાને વગર બાપે પેદા કર્યા. એથી એની આલુલ કુદરત ગાંઠેર થાય છે. હું ચાહું છું કે તમો એ શીરકની વાતો મુકી દો. અને.....

યુકન્ના ખામેશ બેઠો તેમની સુફતયુ સાંભળી રહ્યો હતો. એનો ચહેરો લાલચોળ થઈ રહ્યો હતો. એ નથી કહી શકતા કે એની એ હાલત જોશના સખબથી હતી કે ગુસ્સાને લીધે. એણે વાત અટકાવી કહ્યું દરાર હું એ બધી વાતો સારી પેઠે સમજી છું. ખુદાની વેલદાનીયતને માતું છું. પરંતુ.....

દરારે વાત કાપી કહ્યું. પરંતુ મજબૂર છો.

યુકન્ના—હા મજબૂર છું.

દરાર—એવી શી મજબૂરી છે ?

યુકન્ના—હું કહીશ પણ હમણાં નહીં.

દરાર કંઈ કહેવા જતા હતા કે અરસાલુસ આવ્યો, અને સલામ કરી એક કુરસી પર બેસી ગયો. દરારે તેને સંબોધી કહ્યું. 'અરસાલુસ મેં કેટલીક વખત આપનો શુક્રીયા અદા કરી ચુક્યો છું. પરંતુ ખરી હકીકત એ છે કે હું તમારો શુક્રીયા અદા કરી શકતો નથી. આપે એક પરદેશી પર ઘણી મહેરબાની કરી. એક બેકસ ને બેબસ કયદીનો એવી હમદરદી અને ખરા દીલથી ધલાવ કર્યો. જે આપની નેક નફસીનો પુરાવો છે.

અરસાલુસે મુસકરાઇને જવાબ આપ્યો હું ઘણીવાર અરજ કરી ચુક્યો છું કે મારો શુક્રીયા અદા કરવાની જરૂરત નથી મેં મારો ઇન્સાની ફરજ અદા કરી છે. હું ખુશ છું કે ખુદાએ તમોને આરામ કરી દીધો. અજીમ રમને પણ આપની સહેતયાબીથી ઘણી ખુશી થઇ.

દરારને અરસાલુસની વાત સાંભળી ઘણી હચેરત થઇ. તે ખરાખર ટહાર બેસી ગયા. તેમણે આશ્ચર્યની નબ્બે તેને બોલ્યું. હરકુલ આજમને મને આરામ થવાની ખબર સાંભળી ખુશી થઇ? એ કેમ? તે માણસ જોણે મને કતલ કરી નાખવાનો હુકમ આપ્યો હતો તે મને આરામ થયો કેવી રીતે ખુશ થઇ શકે?

અરસાલુસે પોતાની ખુરસી દરારની પાસે બેસી અને તે પર નીરાંતે બેસી કહેવા લાગ્યો.

આપને તાઅજ્જુબ છે. તાઅજ્જુબ થવું પણ જોઇએ. પરંતુ આપને હરકુલ આજમને મમતી ખબર આપને માલુમ નથી. હું તમોને એક જીની વાત યાદ દેવડાવું છું. બહુ જીની અને એવી કંઈ જીની પણ નથી. યોડાકજ વખતની વાત છે કે, તમારા મોહતરમ નખી હજરત મોહમદ સ.અ.વ. મેં દબવતે ઇસ્લામ માટે હરકુલ આજમની પાસે એક કાસદ મોકલ્યો. અજીમરમે એ કાસદ સાથે ખાનગીમાં કેટલાક કલાક સુધી વાતચીત કરી હતી. તેને યકીન થઇ ચુક્યો હતો કે હજરત મોહમદ સ.અ.વ. સાચા રસુલ છે અને તે પયમ- મખરે આખરજીજમાન છે. હરકુલ આજ મેં પોતાની કામના આજેવાનોને બેગા કરી પોતાનો વીચાર જણાવ્યો પરંતુ એમની કામના એક પણ માણસે તેમની વાત માની નહીં. બલકે ગયજો ગયજમાં આવી ખ્રિસ્તીઓએ એ કાસદને મારી નાખ્યો. જ્યારે કાસદને કતલ કરી નાખ્યાની ખબર અરજમાં થઇ તો તમારા મુકદ્દસ રસુલે એક નાનું સરખું લશ્કર ચોતા નામે મુકામ પર રવાના કર્યું તે લશ્કરની હાર થઇ અને હજરતે તર્ખ્યાર પણ શહીદ થઇ ગયા. બધા મુસલમાનોને એમના શહીદ થવાનો રંજો આફસોસ થયો. અને તેમણે ગયજગયજમાં આવી એક બીજો લશ્કર રવાના કર્યો. એ લશ્કરના સરદાર ખાલીદ ર.અ. હતા. ખાલીદ ર.અ. નીસાથે બધા મળીને પાંચસો મુસલમાન હતા. એમના મુકાબલા માટે એક લાખ ખ્રિસ્તીઓનું લશ્કર મોકલવામાં આવ્યું. પરંતુ ખ્રિસ્તીઓની કીસમત ફરી ગઇ હતી.

મુસલમાનોને બોલખાલા થવાનો હતો. આ લગાષમાં ખ્રિસ્તીઓ હારી ગયા. પણ અમારી ખુશ કીસ મતીએ એવામાં ધરાન સાથે લગાષ શરૂ થઈ. જેથી હ. ખાલીફને પાછા બોલાવી ધરાન મોકલી દેવામાં આવ્યા. થોડીકજ મુદતમાં ધરાનમાં શાંતી થઈ ગઈ. અને હ. મોહમદ સ.અ.વ. મે પોતાની કોમને મુલ્કેશામની ફતેહની ખશ્ઘારત આપી. આથી અજમે રમે મુલ્કના બધા મોઅજજીજ ખ્રિસ્તીઓ અને ખ્રિસ્તી વાલીયાને મુલ્કને ભેગા કરી સમઝાવ્યા કે અરબમાં જે નખી મખલસ થયા છે, તે તેજ છે. જેની પેશાનગોષ્ટ આપણી મુલ્કસ કીતાબોમાં લખેલી છે. તેમનો મઝહમ મઝહબે ઇસ્લામ છે. મોઝાકર વખતમાં ઇસ્લામ આપી દુન્યા પર માલીખ થઈ જશે. અજબ નહીં કે આપણો પણ મુલક તેમના કબજામાં આવી જાય સારી વાત એ છે આપણે તેમની સાથે સુમેલ કરી લઈએ હમણા આસાન શરતોથી સુમેલ થઈ જશે. ખ્રિસ્તીઓ આ વાત સાંભળી ધણા ગુસ્સે થયા. એમનામાં ગયજને ગજમનો જોશ ભરાઈ આવ્યો એમની એ હાલત જોઈ મસલેહત કરવાવાળા ચાલ્યા ગયા. જ્યારે મુસલમાનોએ ફરીથી મુલ્ક શામેના તરફ મોહું કર્યું તો અજમે રમે પાછા વાલીયાને મુલ્ક અને આગેવાન લીડરો મુલ્કસ રાહીએ અને સાચી સલાહ આપનારાઓને ભેગા કર્યા. અને તેમની સામે પહેલા કહી હતી તેજ વાત રમુ કરી પરંતુ હેવટ કાંઈ પણ આવ્યું નહિ. ખ્રિસ્તીઓ ધણા મજબનાક થયા અને તેમણે ભેગા થઈ મુસલમાનોને ફના કરી નાખવાના કસમ ખાધા પરંતુ સાચીવાત એ છે કે અમારી કોમ પર દુઃખના વાદળો ઘેરાઈ રહ્યા હતા. કોમે પોતાના શરીક શહેનશાહનું કહેવું માન્યું નહીં હેવટે ધીમે ધીમે મુસલમાનોએ 'મુલ્ક શામ પર કબજે કરી લીધો. હવે ફક્ત પાયતપ્ત બાકી રહ્યું છે, એનો પણ ખુદા હારીજ છે. મુસલમાનો એના પર પણ હુમલો કરવા આવી રહ્યા છે. ખ્રિસ્તીઓએ પણ પોતાની કુવવત ભેગી કરી લીધી છે. જંગ થશે અને જોરો શોરથી થશે. આ જંગ ઇતીહાસમાં યાદગાર રહી જશે. આ જંગથી એક તરફવાળાનો જવાલ અને બીજી બાજુવાળાને ઇકતેદારનો મોકો છે. આ બતાવો સાંભળાવવાની મારી મનસૂબ એ હતી કે હું આપને અજમ રમના પ્યાલાતથી વાકેફગાર કરી દઉં. અમારા શહેનશાહ મુસલમાનોથી નફરત કરતા નથી બલકે તેથી હલ્દુ એને ઇસ્લામ અને મુસલમાનોથી મહોબત છે. અને આ વખતે મુલ્કની મેટી કોન્સીલના હુકમથી મોકલવા આવ્યો છે. ....

દરાર ધણા ગોર અને તવજહથી અરસાલુસની વાત સાંભળી રહ્યા હતા.

તેમણે વાત કાપી પુછ્યું. આપ શામાટે આવ્યા છો ?

અરસાલુસ—આપ એ સારી પેઠે જાણો છો કે ખ્રિસ્તીઓ પાસે એટલો બધો માલ દોલત છે કે જે તેઓ ચાહે તો સોના, ચાંદીના હમલા કરીદે. રેશમી તાકાઓની થપ્પી લગાવી દે. સાચા મોતી, નીલમ, પુખરાજ, ચાકુત, જખરજહ, અને બાલોના હમલા કરી દે. તમેએ ખ્રિસ્તીઓરતોને જોઈ છે. કેટલી બધી

હસીન અને ખુબસુરત છે. જો તમે ખ્રિસ્તી થઈ જાઓ તો જોડણું જોઈએ તેટલું. સોનું. ચાંદી. રેશમી ધાન, હીરા, જવેરાત, આપવામાં આવશે. જે ઓરતોનો હાથ પકડીશો તેની સંગાથે તમારો નીકાહ પઢાવી દેવામાં આવશે. વધુમાં મુસલમાનો રસાળમાનો રસાળ ભાગ તમને આપવામાં આવશે.....

દરાર મુસકરાઈ રહ્યા હતા. તેમણે વાત કાપી કહ્યું. અરસાલુસ તમા અને તમારી કોમ અમારી પરિક્ષા લેવા ચાહે છે. અમેને સીરાતે મુસ્તકીમ (સીધા રસ્તા) પરથી હટાવી કુદરો જલાલતના અધિકારમાં જોવા ચાહે છે. જો તમે એમ સમજતા હો કે અમે દોલત મુલક હકુમત અને હુસ્નો ખુબસુરતી પર ફરેશતા થઈ પોતાનો મજહૂબ છોડી દઈશું તો તમારી એ જુલ છે. અમે મુસલમાન છીએ ધરલામ અમારી રજેરગમાં પ્રવેશ થઈ ગયો છે. દુન્યાની કોઈ લાલચ અમેને ડગમગાવી શકે તેમ નથી કોઈ લાલચ કે ફરેશમાં આવી અમે ધરલામ જેવી નેઅમતને મુકી શકતા નથી તમેએ હમદરદી અને સાફદીલે મારો ઇલાજ કર્યો છે. હું તમારો મશકુર છું. મારા દીલમાં તમારી મહોબત અને માન છે. એટલા માટે ખામોશ છું. જો તમારા સીવાય બીજો કોઈ માણસ આવી વાતો કરતો તો તેને એ શેયતાની તરગીમ અને લાલચનો જવાબ તલવારથી આપવામાં આવતો.

દરારને આ વખે જોશ આવી ગયો હતો. ચહેરો લાલચોળ થઈ ગયો હતો આખો સુરખ થઈ ગઈ હતી અરસાલુસ ડરીને ખામોશ થઈ ગયો થોડીવાર ચુપ રહ્યા પછી તેણે યુકન્નાને કહ્યું સાંભળવામાં આવ્યા છે કે આજે દરબાર ખાસ છે. તમેને કંઈ ખબર છે. એ દરબાર શા માટે ભરવામાં આવે છે ?

યુકન્ના—ખબર મળી છે, કે મુસલમાન કથદી એને ભગતો કંઈ ફેસલો કરવામાં આવશે.

અરસાલુસ—તો ખસ મારા ખ્યાલમાં આ મુસ્લીમ કેદીએનો છેલ્લો વખત આની પહોંચ્યો. આમતોરપર ખ્રિસ્તીઓ એમનાથી નાખુશ છે. દરબારીઓ એમના દુસ્મન છે. અને વઝીરે આજ મને તો ખુદાઈ વેર છે. ખુદાને ખબર થું થનાર છે.

યુકન્ના—મને પણ જોજ પોક છે. ખ્રિસ્તીઓને મુસલમાનો સાથે એવી દુશમની છે, જેવી મોરને સાંપથી.

અરસાલુસ—આ દરબાર ક્યારે ભરાશે.

યુકન્ના—દરબાર ભરાવાનો હમણાંજ ટાઈમ છે. વખતે એકાદ કલાકમાં કારવાઈ શરૂ થઈ જશે હું આપની વાતોમાં કંઈ એવો રસ લેવા લાગ્યો કે ખ્યાલજ ન રહ્યો. મારે તો તઈયાર થઈ આવખતે રવાના વધ જવું જોઈવું હતું.

અરસાલુસ—હજી વખત છે જલ્દીથી તઈયાર થઈ જાઓ. ખુદા કરે આપણી કોમ મુસલમાનોને કતલ કરવાનો ફેસલો ન કરીદે.

યુકન્ના—આમીન, મને ખોદ છે કે, ખ્રિસ્તીઓ ક્યદીઓને કતલ કરી નાખવાનો ફેસલો કરશે. શું આપ નહીં ચાલો ?

અરસાલુસ—જરૂર ચાલીશ. હું મારા કાને મુસલમાનોની કાસમતનો ફેસલો સંભળાવીશ. દરરે મુસકરાઇને કહ્યું. કાઇ માણસ કાઇની કાસમતનો ફેસલો કરી શકતો નથી. બધાની કાસમતનો ફેસલો કુદરત કરે છે. આપને વખત પહેલાં અફસોસ કે ખોદ કરવો ન જોઇએ જો અમારો વખત આવી પહોંચ્યો છે તો કાઇ તાકત તેની રોકી શકનાર નથી અને જો અમારી જીંદગી હજી બાકી છે તો આખી દુન્યા મળીને પણ અમારો વાળ વાંકો કરી શકનાર નથી. (યુકન્નાને સંબોધી) આપ ઝડપથી તઇયાર થઇ તશરીફ લઇ જાઓ.

યુકન્ના ઉભો થયો અને તઇયાર કરવા માંડી જલદી જલદી શાહી લીખાસ પહેર્યો માથા પર નાજ રાખ્યો. ધણી જલદીથી તઇયાર થઇ અરસાલુસની સાથે ઘોડેરવાર થઇ દરવાર તરફ રવાના થઇ ગયો. આ બન્ને ઝડપથી ચાલી બાદશાહી મહેલ પાસે પહોંચ્યા. અહીંયાં લશ્કરી દુકાનીએ તેમનો દસતક્યાલ કર્યો. બંને ઘોડા પરથી ઉતર્યા સીપાઇઓએ આગળ વધી ઘોડા પકડી લીધા એ બન્ને શાહી મહેલની દાખલ થયા.

આ મહેલના બહારની દીવાલો પર ધણે સાફ સુફેદ પલાસ્તર કરેલો હતો. જેમાં ખુશ-નુમા બેલા છુટા બેનાવેલા હતા. આ બેલ છુટા એમાં મોતી અને ઝવેરાત ચોરેલા હતા જેની ચમક દમકથી આંખો અંજલિ જતી હતી. મહેલના અંદરના ભાગનો દેખાવ ધણે દીલકરેય હતો. સદર દરતાબમાંથી નીકળતાં બગીચો આવતો હતો. આ બગીચો ધણે ખુશનુમા હતો એમાં નાના નાના ફળવાળા ઝાડ ઠેકઠેકણે ઉભેલા હતા. છુટપાયરી સાફસફાઈ સગે મરમરની હતી. છુટપાયરીની બન્ને બાજુએ ધણાજ ખુશરંગ અને ખુશબોદાર ફુલોના છાંડ હતા. આ બગીચો પાર કરી આગળ વધતાં એક ચતુતરો આવતો હતો. આ ચતુતરો ૧૫ છુટ પહોળો હતો. આ ચતુતરો પર ખ્રિસ્તી સીપાહી જરહોજ પેશાકો પહેરી હાથમાં ખુલ્લી તલવારો લઇ અકડીને ઉભા હતા. એમના રબઠ અરઠ પેશાકો ઝળકાટ મારી રહ્યા હતા. તેમણે આ બન્નેને જોતાંજ તલવારો માથાથી ઉચી કરી માથું નમાવી સલામ કરી. આજ્ઞતાબનાં કોરણોમાં ખુલ્લી તલવારો ચમકી. આ બન્નેની આંખો અંજલિ ગઇ. તેમણે સલામનો જવાબ આપી આગળ ચાલ્યા. આ ચતુતરાથી શાહી મહેલની ઇમારતો શરૂ થઇ જતી હતી. તેઓ ત્રણ કમરા પસાર કરી એક મોટા કમરામાં આવી પહોંચ્યા.

આ કમરો ધણે મોટો અને ઉચો હતો. એની છત સગેમરમરની હતી. દીવાલો પર સોનેરી રંગ લગાડેલો હતો. જેના પર લીલા અને ગુલાબી નકશોનીગાર બનાવેલા હતા. જે ધણા દીલકરેય દેખાતા હતા. જમીન પર જડા રમી ગાલીચા પાથરેલા હતા. દરવાજાઓ ઉપર ધણાજ કામની રેશમી પરદા પડેલા હતા. આ કમરાની વચમાં શાહ

બહુતાની એક મોટી મેજ પડેલી હતી. આ મેજ પર લીલાલીલા કંગોરા કાપેલા એવા દેખાઇ રહ્યા હતા કે જાણે લીલી લીલી ધાસ ઉભેલી છે. મેજની ચારે બાજુએ ચાંદીથી મહેલી ખુરસીઓ પડેલી હતી. આ ખુરસીઓ પર વઝીરો અમીરો ઉમરાવો અને રાજ્યના મોટા અમલદારો બેઠા હતા. સામે મેજની એક બાજુએ એક આખી ચાંદીની ખુરસી પડેલી હતી. એના પર સોનાનું કામ કરવામાં આવ્યું હતું. આ ખુરસી પર હરકુલઆજમ શાહી લીલાસ પહેરી બેઠા હતા. એના લીલાસમાં હીરા અને અવેરાત ટાંકેલા હતા. અને એના શું બલકે દરેક માણસના લીલાસમાં તેના ગળ મુજબ હીરા અવેરાત ટાંકેલા હતા. જે કમરાને ઝમઝમાવી રહ્યા હતા.

આ કમરામાં શહેર ખામેશાં (કમરસ્તાન) ના જેવી ખામેશી છવાઇ રહી હતી કોઇ કોઇ જગાએ માખોની બાનબીનાદક થતી હશે પરંતુ અહીંયા એ પણ નહોતું. ઝુકન્ના અને અરસાલુસે કમરામાં પેસતાંજ સીજદો રી શહેનશાહને સલામ કર્યો. સલામ કરી તે ઉભા થયા અને ખાલી દુરસીઓ પર ગોઠવાઇ ગયા. આ કમરામાં બેસ નારાઓના માથા ઝુકેલા હતા. એમને જોઇ એવું કારણ હતું કે જાણે તેઓ મરક્યામાં બેઠા છે.

હવે હરકુલઆજમે નજર ઉંચી કરી એણે સરસરી નજર દરબારીઓ પર નાખી જ્યારે તે જોઇ રહ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું: “ખ્રિસ્તી જન્મદાતા પરસ્તારો ખ્રિસ્તી તાજગા વફાદારો? એનો અવાજ હવામાં યુગતાજ બધા હાજર રહેલા એવી રીતે ચમકી પડ્યા કે જાણે વાદળાનું ક્રકાકાએ એમને આલમે ખાલામાંથી ધડેલી દુન્યામાં નજરે પાડી નાખ્યા છે. એ બધાની હરકુલ આજમ બાણી થઇ ગઇ હરકુલ આજમે કહેવા માડ્યું.

“ખ્રિસ્તી દીલેરો, ઇસ્લામી હીમલા આવરોની ખખરો રોજ ખરોજ વહેજતનાક સાંભળવામાં આવી રહી છે. જામુસોએ ખખર આપી છે કે મુસલમાનો હલખથી આલી ગમ્માદ પહોંચ્યા. કોઇ મુસલમાન રજતની છોકરીને કોઇ અદખત ખ્રિસ્તી છે તરીને લઇ આવ્યો છે. એમ પણ માનુમ પડ્યું છે કે એ છોકરીને એક કે બે રાત ગમ્માદના ગીરજમાં રાખવામાં આવી અને એ ગીરજનો પાદરી જેનું નામ નકીતા છે. એ છોકરીને તેમજ નનો અને રાહીબોને લઈ અન્તા કાયા આવી ગયો છે. અને કનીસા ડસીસીનમાં ઉતર્યો છે. એ પણ સાંભળ્યું છે કે તે છોકરી બલાની હસીન છે. એનો હુસ્ન આલમ અફરોજ અને સહેરખેજ છે. મુસલમાનો આ છોકરીને ફાસલાવી લઇ આવવાના કારણે ગજબનાક થઇ રહ્યા છે, મને એ બાખતની ખખર સાંભળતાં સખત અફસોસ થયો. કોઇ છોકરીને નસાડી લઇ આવવી, ઇન્સાનીયત, શરાફત કે મરદાસ નથી. એ કામ લાજગાઓનું છે. એવા કામેથી આખી કોમના ફામન પર ખરાબ ડાઘ લાગે છે. જ્યારે હું એવો પિયાર કરું છું કે એ કામ મારા

હમકોમે કયું છે. તો મારું માથું ફરતેની દામનથી ગીરેમાનગીર થઇ જાય છે. આપ સાહેબોને સારી પેઠે યાદ હશે કે જ્યારે મુસલમાનોએ દમીશક ફતેહ કયું હતું, તો તેમણે શાહનવી (હુકુલ આબમની દીકરી) ને કબલ કરી લીધી હતી. પરંતુ જ્યારે મેં મારી દીકરીની માગણી તેમની પાસે કરી તો તેમણે કંઈપણ બદલો લીધા વગર શાહ જનવીને ધણી ઇજ્જતોવકાર સાથે મારા પાસે મોકલી આપી હતી. એક તે હન્સાન કે જે શરીફ છે. જેની આદતો શરીફાના છે. એક આપણી કામ છે. જે તેહકાયા હન્સાનીયતથી દુર થઇ ગઇ છે. આ અને એવી બીજી શરમનાક હરકતોના કારણે આપણાથી ખુદા, ખુદાનો દીકરો (હ. હંસા) અને રૂબરૂ કુદસ નારાજ થઇ ગયા છે. એમની નારાજથી આપણે જલ્દીએજવાર થઇ ગયા છીએ. જે આપણે આપણી ખરાબ રીતો ન છોડીશું તો એથી પણ વધુ ખવારોખસ્તા થઇ જશું. તો હું કહી રહ્યો હતો કે મુસલમાનો ગમ્માદ પહોંચ્યા. જે કે તેમને ખરેખર મળી પડી હતી કે તે છોકરી જેને બગ પુરવક ખિસ્તીઓ લઇ ગયા છે. આ મામલાં વચવામાં આવી અને આ ગીરજનામાં રાખવામાં આવી. પરંતુ એની સાથે એ પણ ખરેખર મળી ચુકી હતી કે તે છોકરી, તેને લાવનાર તથા ગીરજના માણસો બધા અહીંથી બદલા ગયા છે. તો એ શરીફ કોમે ખિસ્તીઓથી છત્તેકામ લીધો નહીં. બલકે તેમની થી શરીફાના વર્તીવ કયો. ત્યાંથી આવી તેઓ રાવનદાન પહોંચ્યા રાવનદાનના વાલી (વરનર) એ તેમની સાથે સુલેહ કરી લીધી. તેઓ આજીમ તરફ આગળ વધ્યા. આજીમના હાજીમના હાકેમે પણ સુલેહ કરી લીધી, સૌથી વધુ કાબીલે અફસોસ અને નસનારી ફેલાવે તેવી વાત એ છે કે અમનો બાદશાહ જેને ખિસ્તી દુન્યા ધણો દીલેર, ટો બહાદુર, અને ખિસ્તી કેમનો જાનીસાર ફરજંદ સમજાતી હતી. તેણે પણ મુસલમાનોથી હરી જઇ સુલેહ કરી લીધી. હવે ફક્ત અરતાજ નામનો કોલ્લો બાકી રહી ગયો. જે મુસલમાનોએ તે પણ ફતેહ કરી લીધો તો પછી તેમને લોખંડના પુલ સીવાય જગાએ રોકવાનો મોકો નથી. મેં લોખંડના પુલ પર કાંઈ બંધકર મોકલાવી દિયું છે. ચારે પુરજોમાં ખિસ્તીઓની ફોજ હાજર છે. જે તેમણે જરા પણ જુરત અને દીલેરીથી કામ લીધું તો તેઓ હરગીઝ મુસલમાનોને લોખંડનો પુલ પસાર ના દેશે નહીં. મગર મને ખાદ છે. કે મુસલમાનોનો ખાદ ખિસ્તીઓના કપર છવાઇ ગયો છે. મને ઉમીદ નથી. કે પુરજોના સંભાળનારા મુસલમાનો બંધકર કરી શકે. જે ખુદા ન ખવારતા મુસલમાનોએ લોખંડનો પુલ પસાર લીધો તો પછી તેઓ અન્તાકીયાના સામેના મેદાનમાં હશે. અને અન્તાકીયા તેમની મેં તો હું બલકે તેમનારહેમો કરમ પર હશે. હું ધણો ખુશ થયો છું કે વાલીયાને કીમો) મરઅશ, કલ્લે અસકયાબર, તરતુસ, મરીસા માહીયહ, અકસરા, ફાઅના, મારહાએ બાગ લઇ ખિસ્તીઓના દીકાને મજબુત કરી દીધા છે. આ મજબૂતી

ધણીજ લશ્કરીઓ લઈ જોડાઈમાં શરીર થવા આવી પહોંચ્યા છે. આખી કામે એ જાળાનેનો શુક્રીયક અદા કરવો જોઈએ હું પોતે એ બધા સાહેબોનો મશ્કુર છું. આજ એ વાતની જરૂરત છે. કે આપણે નાઇતેજાજની લાનતને પોતાના દીલેથી દુર કરી દેવી જોઈએ પોત પોતાના ઝગડાએને પગ નીચે રગદાગી જમીનમાં ફેંક કરી દેવા જોઈએ રશકાહ સદની આગને કાસમતના પાણીમાં ડુંગડી દઇ યુઝાવી નાખવી જોઈએ અને બધા એક થઈ મુસલમાનો પર તુરી પડીએ જો આપણે આમ કરીએ તો પુરો ભરોસો છે. કે આ પણુ ફતેહ થશે. કેમકે મુસલમાનો ઘણા થોડા છે. એટલે ફકત ૧૭ કે ૧૯ હજાર અને ખ્રિસ્તીઓ ૧૧ લાખ છે ૧૯ હજાર અગીયાર લાખનો શું મુકાબલો કરવાના હતા. પરંતુ આ જગ છેલ્લી અને ફેસલો કરનારી જગ છે. મે આ વખતે આપ સાહેબોને ફકત બે વાતોમાં સલાહ દેવા બોલાવ્યા છે. પહેલી વાત એ છે કે લોખંડના પુલ પર આજ કાલ દસ હજાર કેળવાએલા લશ્કરીઓ છે. જેવું એ છે કે એ સીપાઇઓ કારી છે. કે તેમની મદદ માટે ખીજ મોકલવા જોઈએ અને ખીજ મુસલમાન કપદીઓને લગતી.”

હરકુલ આજમની ગુહતયુ ગવા લોકો ઘણી ખામેશીજ સાંભળી રહ્યા હતા. જ્યારે તે ખામેશ થયો. તો તરતુસનો બાદશાહ થયો. એ જવાન હતો આલા હરજનની રેશમી પોશાક પહેરેલો હતો. તેણે કહેવા માંડ્યું સાથી પહેલાં હું મારા તરફથી અને ખીજ વાલીયાને મુલ્કની જનીમથી જોનો ઉલ્લેખ આપે કર્યો છે. આપના રોબેખી જગમાં દાઅવત આપવા પર શુક્રિયા અદા કરું છું. આપણે ખ્રિસ્તીઓ છીએ ખ્રિસ્તી મજહબની હીજાજત કરતી આપણી ફરજ છે. આ વખતે મુસલમાનો સાથે આપણા મુલ્ક પર જગ નથી મુસલમાનો મુલ્ક અને દોલતની ખાતર જગ કરતા નથી. તેઓ, તો આખી દુન્યાને મુસલમાન બનાવવા સાહે છે. તેમણે ઇરાન પર કબજો કરી લીધો. અને ઇરાનીયોને મુસલમાન કરી લીધા. મુકદ્દસ આગ યુઝાવી નાખી ઇરાનના આતશકદા (અગીયારી) ટાકા પડ્યા છે. જરથોસ્તીઓ ઇરાનમાંથી નાશી ગયા છે. ને કેટેલાક મુસલમાન થઈ ગયા છે. ઇરાન પર પુરો કબજો કરી હવે તેઓએ મુલ્કશામનો રખ કર્યો છે. તેઓ ઇરાનીઓની પેઠે ખ્રિસ્તીઓને તથા શામીઓને પણ મુસલમાન બનાવવાની શીકરમાં છે. ખ્રિસ્તી ધર્મનો નાશ કરવા તરફ થઈ ગયા છે. જો તેમના પુરને રોકવામાં ન આવ્યો તો. તેમના પુરના પ્રવાહમાં ખ્રિસ્તીઓ તળાવલાની પેઠે તળાવ જશે. અથવા તેમનો એક ભાગ બની બધા એમનનાં ભળી જશે. આ વખતે દરેક ખ્રિસ્તીની ફરજ છે કે, પોતાના મજહબની હીજાજત માટે માથા પર કદન બાંધી ઉભો થઈ જાય. અમે બધાને બેલાવેલા કે શાહી ફરમાનના મળવાથી રોબેખી જગમાં ભાગ લેવા આવી પહોંચ્યા છીએ. પુશ કાસમતીએ આ વખતે બધા વાલીયાને મુલ્ક એક થઈ ગયા છે. મુસલમાનોના ખીલાફ પુર્વથી પશ્ચિમ

સુધી જોશો ગબળ ઉભરાઇ આવ્યો છે. દરેક બાળુથી ખિસ્તીઓ ઇસ્લામ અને મુસલમાનોના મુકાબલા માટે દોડી પડ્યા છે સહથી વધુ મુસરત અઝેજ ખપર એ છે કે ફત્વીતાનુસ રોમનુલ કુબરાનો બાદશાહ પણ ત્રીસ હજાર જાનીસાર ખિસ્તીઓને લઇ ત્યાંથી જવાના થઇ ગયો છે. જે સવાર સાંજમાં આવી પહોંચશે. મુસલમાનો બધા મળીને ૧૭ હજાર કે વધુમાં વધુ ૧૯ હજાર છે એવી ખપર મળી છે ખિસ્તીઓનું બશકર લખભગ અગીયાર લાખ છે. એ હીસાએ એક મુસલમાનના મુકાબલામાં ૬૦ ખિસ્તીઓ આવે છે. પરંતુ ૬૦ માણસોથી એક માણસ લડી શકે નહિ. એટલા માટે પુરી ખાત્રી છે કે આપણી ફતેહ થશે. આપણને વધુ શીકરો તથા શીશની જરૂરત નથી. મુસલમાનોને અન્તાકીયાના સામેના મેદાનમાં આવવા દો. એમનો તો પતો પણ નહીં લાગે કે ક્યારે આવ્યા અને ગયા. આપણા ઘોડાઓના ટાનુઓ તેમને છુદી નાખશે. લોખંડના પુલ પર હમણાં દસ હજાર જાયાઓ મુકરર છે. મારા ધારવા પ્રમાણે એ ઇસ્લામી બશકરના પુરને અટકાવવા યાદુ કાશી છે. ત્યાં તો એક હજાર સવાર પણ બહુ છે. મુસલમાનોને લોખંડનો પુલ છતતાં ઝોછમાં ઝોછા છ મહીના જોઇએ. અલખતહ. ખિસ્તીઓ એટલા બધા અન્તાકીયામાં આવીસ ગયા છે કે શહેરની જમીન તંગ થઇ ગઇ છે. જે કંઈક બશકર અન્તાકીયાની બહાર મેદાનમાં મોકલી દેવામાં આવે તો શહેરની તંગી દુર થઇ જશે. અને વધુ માણસોના ભેગા થવાથી ખીમારી ફાટી નીકળવાનો જે ભય છે તે પણ દુર થઇ જશે”

હવે અકસરાનો બાદશાહ ઉભો થયો એ અધિક વયનો ખડો મોટો ખિસ્તી હતો. તે પણ રજક ખરક પેશાક પહેરેલો હતો. તેણે કહેવા માંડ્યું. “હું” નથી સમજી શકતો, ખિસ્તીઓ મુસલમાનોને હવા કેમ સમજવા લાગ્યા. શા માટે તેમના પર એમનો રાખ છવાઇ જાય છે. જેવી રીતે તેઓ ઇન્સાન છે. એવી રીતે આપણે પણ ઇન્સાન છીએ એ હાથ એ પગ જે તેમના છે તેવાજ એ હાથ, એ પગ આપણા છે. એનો તો આપણે વહેમો યુમાન પણ ન કરવો જોઇએ. કે ૧૯ હજાર મુસલમાનો અગીયાર લાખ ખિસ્તીઓનો મુકાબલો કરશે. પહેલાં તો લોખંડનો પુલ અને પુલ પરના જાફરેશ ખિસ્તીઓ એમને મારી નસાડી મુકશે. અને જે તેઓ એટલા બધા જખત જન પણ હશે કે કાંઈ પણ રીતે પુલ પસાર કરી આ બાળુ ચાલ્યા આવ્યા તો સમજી લો કે તેમની મોત તેમને બળજબરીએ અદિઆં લાવી રહી છે. તેઓને કાઢીઓની પેઠે રગદોળી નાખવામાં આવશે. મારા ખ્યાલમાં પણ ૧૦ હજાર ખિસ્તીઓનું પુલ પર હેવું બહુ કાશી છે. પુલ કાંઈ એવી તરેહનો થઈ જેવો બનેલો છે. કે ફક્ત એક હજાર સવારો અજીમુશશાન લશ્કરને ફક્ત રોકી રાખે નહીં પણ ફના કરી મુકે એ બાળુથી આપણે છતમીનાન રાખવું જોઇએ. અલખતાહ એ બાણું જરૂરી છે કે ન્તાકીયા માં માણસોની એટલી બધી જરૂરી થઇ ગઇ છે. પળેપળ કાંઈ ખીમારી ફાટી નીકળવાનો

આદેશો રહે છે. એટલા માટે એ સારી વાત છે કે આખા લોકોને અન્તાહીયા બહાર ઉધાડ મેદાનમાં ખેમહબન (ત'બુઓમાં) ચલાવો. હુકમ આપી દેવામાં આવે. વધારેમાં વધારે તકલીફ એમને એ થશે કે ખાવા પીવાની ચીજો લેવા દરેક જગ્યાએ જઈને આવવું પડશે. એ તકલીફ દૂર કરવા વેપારીઓને કંટાળેટ આપી દેવામાં આવે અને તેમને કહી દેવામાં આવે કે તેઓ લગભગમાં હુકમો ઉધાડે. એથી સીપાઇઓની તકલીફ દૂર થઇ જશે. અને વેપારીઓને સારો નફો પણ મળશે."

એક બીજો આદેશ અવસ્થાનો ઠીંગણો કહનો ખિસ્તી ઉભો થયો. એણે પણ એક હામત પોલાક પહેર્યો હતો. એ મસીસાનો પાકાક હતો. તેણે કહ્યું: ખિસ્તીઓને મુસલમાનોની સામે વારંવાર હાજરે થઇ છે. અને તેમના મુલકનો પણ ભાગ તેમના કમળમાંથી નીકળી ગયો છે. એથી તેતની આંખો ઉધડી ગઇ છે. તે જગી ઉભા છે. એ બેઠારીના કારણે આજ દરેક ખિસ્તી જોશો શુભઅતમાં હુબો છે. પુરો બરોસો છે કે આ જગમાં આપણી છત થશે અને મુસલમાનોના ફેસો થઇ જશે. હવે રકમા મુસલમાન કપડીઓનો મામલો મારા ખ્યાલમાં તેમને કતલ કરી નાખવા શા માટે તેમને છવતા રહેવા હઇ હીફાજત કરીએ જ્યારે મુસલમાનો આપણા માથુસોને કપડ પકડી તરત મારી નાખે છે તો પછી આપણે તેમના માથુસો શા માટે ન મારી નાખીએ.

સરવરન્દ વજીરે આગ્રમે ઉભા થઇ ઉપલા કરાવને બાર પુરવક ટેકો આપતાં કહેવા લાગ્યો. કપડીઓને લગતી આ તબવીજ ઠીક છે. જ્યારે મુસલમાનો સાંભળશે કે આપણા માથુસોને કતલ કરી નાખવામાં આવ્યા છે તો તેમના પર ખિસ્તીઓનો રાખ છવાઇ જશે જેથી તેઓ પાછા જતા રહેશે. અગર આપણે જે કરતો આપણે પેશ કરીશું તે કમુલ કરી મુલેહ કરી નાખશી."

સરવન્દના બેસતાંજ મુકન્ના ઉભો થયો અને કહેવા લાગ્યો, મારા ખ્યાલમાં આ તબવીજ ભરાખર નથી. આ જમાનો જંગનો છે. કોઇ નથી કહેવું કે, શું થનાર છે. ખુદા ન કરે કે આપણા મોટા માથુસો મુસલમાનોના હાથમાં સપકાઇ જાય અને જે તેમ થાય તો તેઓ તરત આપણા આ માથુસોને મારી નાખશે. આપણે જંગનો ફેસો થતાં સુધી મુસલમાનોને હમણાની પેટે નજરખાશ રાખવા જોઇએ. જે જંગનો ફેસો આપણી તરફ થાય તો પછી મુસલમાનોને કતલ કરી નાખીશું કે ખિસ્તી ચલાવી શાલમ આપીશું.

પાછો એક ધરડો ખિસ્તી ઉભો થયો. એ હુબો પાતળો હતો એની કાઠી લાંબી અને ધોળી હતી. એણે ફેસો કતાનના કપડાં પહેર્યાં હતાં. તેણે કહેવા માંડ્યું, આવા વખતે કપડીઓને કતલ ન કરવા ઘનીક્કમ-હીનુ કામ છે. અભયત તેમને ખિસ્તી બનાવવ બાલમ જરૂર આપવી જોઇએ. ખલકે એ થયું: સાહુ છે કે કોઇપણ રીતે એમને જંગ કરે થતાં પહેલાં ખિસ્તી કરી લેવા જોઇએ. જે તેઓ ખિસ્તી થઇ જાય તો આપણને

ધણી મારી પેઠે મદદ કરશે.

સરવરન્દને મુસલમાનોથી ખુદાઈ વેર હતો. તે મુસલમાનો પર જોડલા માટે મુસ્લે હતો કે તેમણે બર હરખારમાં તેનો તીરસ્કાર કર્યો હતો, તેથી તેણે બોલવા માંડ્યું, આપણને તેઓ શું મદદ કરનાર હતા, અરબ મુનતસેરહ એમની કામનાજ છે. પરંતુ તેઓ મુસલમાનોનો મુકાબલો કરી શકત નથી ખુદા જાણે કેવી વાત કે જે જો કોઈ અરબ ખ્રિસ્તી થઈ જાય છે. તો તેની બહાદુરી અને દીક્ષેરી જતી રહે છે.....

જબ્બહાદને સરવરન્દની વાત ધણી નાપસંદ લાગી એણે કહ્યું. મને અફસોસ છે કે વજીર આજમે બરમખાને બરમખા મને તેમજ મારી કામને કસુરવાર ઠરાવ્યા છે, એકાદ કું તથા મારી કામ અરબ છીએ જે ખુન મુસલમાનોની રચોમાં છે તેજ ખુન અમારી રગોમાં પણ છે. પરંતુ મુસલમાનો એક અશરતમાં લશ્ચુક ન થવાને કારણે બહાદુર છે. એમનો જોશ અને એમની દીક્ષેરી બદ્દતુર કાયમ રાખે છે. એમનો અમો એક અસસ્તમાં મશ્ચુક થઈ અમારી શુભઅતને ખેરબાદ કહી મુક્યા છીએ છતાં પણ અમો જોડલા બધા નકામાં નથી પાછ ગયા જોડલા વજીર આજમ ધારે છે. વખતે અમો મુસલમાનોનો મુકાબલો ન કરી શકીએ તો પણ ખ્રિસ્તીઓથી અમો દરેક વાતમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ ભજવીશું.....”

સરવરન્દે વાત કાપી કહ્યું. મને અફસોસ પણ છે અને શરમ પણ કે મારી વાતથી હમદાનના બાદશાહનો દીલ જખમી થયો. કું હજરત મંસીહની કસમ ખાધને કહું છું કે મારી મુરાદ એ શાખદોથી તમારે દીલ દુખાવવાની નહોતી. બધકે કું એ કહેવા ચાહતો હતો કે મુસલમાન બધાં સુધી મુસલમાન રહે છે. એમનામાં ઉમંગ, જોશ, અને બહાદુરી કાયમ રહે છે. અને જો કોઈ લોભ જોગે મુસલમાન ખ્રિસ્તી થઈ જાય છે. તો તેની શુભઅત અને ઉમંગ કુચ કરી જાય છે.”

યુકન્ના—આ ખ્યાલ પણ મક્કત છે. શુભઅત કુચ કરી જતી નથી અલબત્ત એક આરામમાં તેને કાટ ચઢાવી દે છે.

હવે હરકુલ આજમે કહ્યું. મને અફસોસ છે કે એક નાપસંદ વાતથી શરૂ થઈ ગઈ, મારા ધારવા પ્રમાણે એ વાત બંધ કરી. પહેલાંની પેઠે હળી મળી જવું જોઈએ.

સરવન્દે તરત આગળ વધી જબ્બહાદને કહ્યું કું પછો દીલગીર છું અને શરમી છે પણ, કારણ મારી વાતચીતથી આપને રંબ પહોંચ્યો. મને આપના રંબથી કાંઈ દીલગીરી થઈ. હવે કું મારી ચાહું છું. જબ્બહાદએ ગળમળીને કહ્યું. ખરેખર મારા અરમાનો બધાં કાયમ થઈ ગયા હતા. મેં મારી કામપર નીચ કુમલો કરવામાં આજમે છે એમ ધાર્યું હતું. પરંતુ હવે સદાઈ થઈ ગઈ છે. હવે મને કોઈ શીકાયત કરવી રહી નથી.

યુકન્ના—મને આ જોઈ ખુશી થઈ કે જે નાગવાર વાત ચીત શરૂ થઈ

હતી. તે ધણી જલદીથી પુરી થઇ ગઇ. હવે મુસલમાન કદીઓ માટે કંઇ છેવટનો ફસલો કરવો જોઇએ. મે તેમને ખ્રિસ્તી થવા માટે બાર દાનિ કહ્યું. ખીચરાવ્યા, ધમેકાવ્યા, પણ તેઓ તઇયાર થતા નથી. જો તેઓ ખ્રિસ્તી થઇ જાય તો મારા ખ્યાલમાં આપણને બહુ મદદ મળી રહે.

તરતુસનો બાદશાહ ઉભો થયો. તેણે કહ્યું: મારા ધારવા પ્રમાણે તેમને જપ્પાની ધમકીઓ આપવામાં આવી છે. અમલી તોરપર તેમને ખીચરાવવામાં આવ્યા નથી. આપ એમને કસીસીન ગીરજની સામે બોલાવી. ફેજની રખડ ખ્રિસ્તી થવા કહ્યો જો તેઓ ન માને તો તેઓમાંથી બે ચાર જણાને કતલ કરી નાંખીશું, એમ કરવાથી મને ચકાન છે કે તેઓ મોતના ખોફથી ડરી ખ્રિસ્તી થઇ જશે.

યુકન્ના—શૌ કરતાં વધુ હું મુસલમાનોના સમાગમમાં આવ્યો છું. હું એમની રચેરચથી વાકેફગાર છું. એ તદખીર જે હમણાં તરતુસના બાદશાહે કહી તે હું અજાતની ચુકચો છું. મે ધણી મુસલમાનોને મોતના ધારે ઉતારી દીધા છે. પરંતુ તેઓ એકના બે થયા નહિ. એ મારો તજરબો છે કે, કાઠપણ મુસલમાન મોતના ખોફથી ડરીને ખ્રિસ્તી થશે નહીં, અલખત આ મુમકીન છે કે મુલકો દોલતની લાલચ તેમને ખ્રિસ્તી થવાને તઇયાર કરે.

એક ધરડો આબરુદાર ખ્રિસ્તી ઉભો થયો તેણે કહેવા મંડ્યું. દુનીયામાં દુરન અને દોલત ચાલતો જાડુ છે. એ બંને ચીજો દરેક ઇન્સાનને પોતાની તરફ ખેંચી લે છે. દમરતકે (યુકન્ના) જે ખ્યાલ જણાવ્યો છે, તે મુનાસખ છે. પરંતુ તેમાં હું થોડો સુધારો દરવા ચાહું છું. જો કે એમાં આપણી બોડી નામેશી છે, પરંતુ જ્યારે બધાની એજ આરજી છે કે, ગમે તેવી રીતે મુસલમાનોને ખ્રિસ્તી બનાવી લેવામાં આવે તો પછી એ નામેશીની પરવા ન કરવી જોઇએ. સુધારો એ છે કે સોના ચાંદીના ઢગ હીરા ઝવેરાતની ઢગલીઓ કરી આપણે આપણી દોશીની પરીજમલ અને દુરવશ દોશીઓને એમના સામે પેશ કરીએ અને તેમને કહીએ કે સોનું ચાંદી લો હીરા ઝવેરાત લો. મુલકનો રસાળ ભાગ લો અને એથી વધુ આ દુરવશ પરીજોમાંથી જે પસંદ પડે તે લો અને ખ્રિસ્તી થઇ જાઓ. મારા ખ્યાલમાં તેઓ દોલત અને દોલતની સાથે આપણા મુલકની નાજઆદરીન દુરવર છોકરીઓને જોઇ જરૂર ખ્રિસ્તી થઇ જશે.

હરકુલ આજમે એ જોવા માટે કે કોઇ ખ્રિસ્તી આ સુધારાનો વીરોધ કરે છે કે નહિ સહ ઉડતી નજર નાખી બધા લોકો ખામેશ હતા એણે “અલ ખામેશી નીમરજ” સમઝી પુછ્યું. શું આપ સાહેબો તઇયાર છો કે પોતાની દીકરીઓ મુસલમાનોને આપી દો.

મસીસાના બાદશાહે કહ્યું. અજમ રૂમ જો મુસલમાનો ખ્રિસ્તી થઇ જાય તો ખમો બધા અમારી દીકરીઓનો તેમની સાથેની કાહ કરી આપવા તઇયાર છીએ જો ઇચ્છુલ કરી લે તો હુમલો કરનાર મુસલમાનોની હીમન તુડી જશે. એમના દીવ્ર ઇચ્છુ તુડી જશે. અને પછી તેઓ સુલેહ કરી લેશે યો હારીને નાશી જશે.

હરકુલ આજમ હજી સુધી ખારીક નજરે દરેક માણસને જોઇ એના દીલનો બેઠ ઉઠેલવા કોશીશ કરી રહ્યો હતો. તેણે કહ્યું 'રોમના બાદશાહો અય ખિસ્તી શેદાઇઓ જે તદખીર આ વખતે નમારી સામે છે, એથી આખી કોમની ઇજ્જત આખર પર અસર પડે છે. ખુબ સોચી, સમજી લો, જે કોઇને આનાકાની હોય તો આઝદીથી પોતાનો મત જાહેર કરી દે.

હવે માહીયાતો બાદશાહ લટી થયો. તેણે કહ્યું, 'એ ગાયમાં કોઇનો મતબેદ નથી બધા એજ ચહે છે કે, મુસલમાનોને ખરીસ્તી બનાવી લેવામાં આવે મુસલમાનોને ખરીસ્તી બનાવવાની આ છેલ્લો ઇલાજ છે. જરૂર એના પર અમલ કરવો જોઇએ.

આ વખતે હરકુલ આજમના ચહેરા પર મસરછતના ચીન્હ જણાવા લાગ્યા. તેણે કહ્યું, 'મને પુરી ખાતરી છે કે આ તદખીર જરૂર પાર પડશે જ્યારે મુસલમાન એક બાબુ દોલત અને બીજી બાબુએ હુસ્નોજમાલનો જલવો જોશે તો જરૂર ખિસ્તી થઇ જશે. તે માણસ જેના ખ્યાલમાં આ તદખીર આવી તેમને સદ્દજ્જર ધન્યવદ છે. તે માણસો જેમણે આ તદખીર પર અમલ કરવાનો નીજુય કરી લીધો, મઝહબ અને ગીરજાની ખીત મત અવી રીતે થઇ શકે છે. ખુદા અને ખુદાવન્દા ! એથી બહુજ ખુશ થશે. મારા ધારવા પ્રમણે આ તદખીર પર આજેજ અમલ કરવો જોઇએ. એના મૂઠે કનીસા કસીમીન સાર' છે. કનીસાની સહાય કરવામાં આવે. એમાં સોના ચાંદીના હમલા કરી દેવામાં આવે. હીરા કવેરાન ચાલમાં મુકી દેવા જોઇએ. રેશમી થાનો ગોઠવી દેવામાં આવે. અને બારવાગ્યા પહેલાં હુસ્નની દેવીઓને ત્યાં પહોંચાડી દેવી જોઇએ. હું અહીંથી જતાંજ શાહી ખાનદાનની બધી દોશીજ અને હસીન છોકરીઓને શણગારી કનીસામાં મોકલી આપુ છું. આપ બધા સાહેબો યાજુ પોતપોતાની હીકરીઓને અને શહેરની બધી હુરે તજબાજ છોકરીઓને મોકલી આપો. દરેક છોકરીઓને સરામાં સારા અને નશીસમાં નશીલ પોશાક પહેરાવી મોકલવી જોઇએ. એમના માથામાં ખુશખોદાર તેલ નાખવું જોઇએ. પોશાકમાં અતર લગાવવું જોઇએ. બસ હવે જાઓ. અને બાર વાગ્યા પહેલાં કનીસામાં તશરીફ લઇ આવો. દમસતક (ચુકન્ના) તમે બાર વાગ્યા પહેલાં કપડાઓને લઇ ગીરજામાં આવી પહોંચો. આ બધા કામમાં બીલકુલ ટીલ થવો ન જોઇએ સાર'. ખુદા હરીજ.

આ સાંભળતાંજ બધા દરખારીઓ ઉભા થઇ ગયા. તેમણે સીજદામાં પડીને તેને સલામ કર્યો. હરકુલ આજમ સલામ લઇ ઉભો થયો. તે જેવોઉભો થયો કે તરત આ કમરાની પાછળ ઘણોજ સૂરીમો વાગે વાગવા લાગ્યો. વાજના અવાજની સાથેજ આ બાબુના દરવાજાપરથી પરદો ઉઠ્યો થયો. અને દસ હુરવશ પરીજમાલ છોકરીઓ નચતી કમરામાં દાખલ થઇ તેમણે કમરામાં દાખલ થતાંજ અહાંએ જતાંતની સાથે માથાએ ઝુકાવી. તે સલામ કર્યો. હરકુલ આજમ એ દરવાજા બહાર આગળ વધ્યા. જે દરવાજામાંથી આ હુસ્નો જમલની પુતળીઓ આવી હતી. એ જેવો આગળ ચાલ્યો કે આ પેઢરે હુસ્નો જમાલે એનો ઝમો પોતાના નાભુક હાથે માં ઉપાડી લીધો. હરકુલ આજમ કમરામાંથી ચઢ્યો ગયો. એ ગયો કે તરતજ બધા લોકો કમરામાંથી બહાર આવ્યા અને ચબુનરો તથા બગીચાને પહાર કરી શાહી મહેલમાંથી બહાર નીકળી પોતપોતાના ઘોડાઓ ઉપર સવાર થઇ પોતપોતાના મુકામ તરફ ચાલવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

હુસ્નો જમાલની દોશીબ (કુંવારી હોકરીઓ)નું પરદરશન

જહાં જાઓ જહાંને હરકમેં યક શોર બરખા હુય
જુમાલશ હુય હસીનુંદી યહી હુર સીમત ચર્ચા હુય.

ચુકન્ના ખીજ ભોકોથી છુટો પડી પોતાના મુકામ પર આવ્યો તે સીધો દરૌરની ખાસી આવ્યો દરૌરની પાસે હુસીયાના બેઠી હતી આ વખતે દરૌર કંઈક મગમુમ થઈ રહ્યા હતા એમને તેમની બહેન અને ખીજ મુસલમાનોની યાદ સતાવી રહી હતી. હુ િયાના મીઠી મીઠી અને બોલી બોલી વાતો કરી તેમનું દીલ ખુશ કરી રહી હતી. જ્યારે ચુકન્ના આવી પહોંચ્યો તો દરૌરે તેને પુછ્યું. કહો દરબારમાં જઈ આવ્યા ત્યાં શું શું વાતો થઈ ?

ચુકન્નાએ જવાબ આપ્યો. ધણી વાતો થઈ થોડીક જાગ અને જાગના બહોબરત માટેની થઈ તેમજ તમારા માટે પણ થઈ. આજ તમે અને તમારા સાથવાળાઓને કનીસા કસીસીનમનોં બોલાવવામાં આવ્યા છે.

દરૌર—કનીસા કસીસીનમાં શા માટે બોલાવવામાં આવ્યા છે ?

ચુકન્ના—ત્યાં તમારા માટે છેવટનો ફેસલો કરવામાં આવશે.

દરૌર—ખુદા સૌ સાફ કરશે ક્યારે અમને બોલાવ્યા છે ?

ચુકન્ના—બરાબર બાર વાગે હમણાંજ અગી વાર વાગ્યા છે. ફક્ત એક કલાક બાકી છે. એટલીવારમાં આપ ખાધને તૈયાર થઈ જાઓ. ચુકન્નાએ ખાવાનું હાજર કરવા હુકમ કર્યો, ખાવાનું આવ્યું ચુકન્ના, દરૌર અને હુસીએ મળી ખાણને ઇન્સાફ આપ્યો. ખાઈ રહી ચુકન્નાએ બપોરના પુઝા પહોંચ્યાં. એ કપડાંને નહેતા જે રોજ પહેરતો હતો. પોશાક પહેરી એણે મુસલમાન કપડોઓને નજર જતી પોતાના મકાન પર બોલાવી મંગાવ્યા. કપડો આવી ગયા. એ ભોકો મગમુમ ખુશીખુશ રતા. તેમણે આવનાની સાથેજ દરૌરને સલામ કર્યો, દરૌરે સલામને જવાબ આપ્યો. હુસી એક બાજુ ચાલી ગઈ. ચુકન્નાએ કપડો મેં માટે ઘોડા મંગાવ્યા, અને પાંચસો લાકડરીઓને તૈયાર થવા હુકમ આપ્યો. થોડીકજ વારમાં કપડોઓ માટે ઘોડા હાજર કરવામાં આવ્યા. અને લાકડરીઓ પણ હથિઆર ખાંધી તૈયાર થઈ આવી હતાં.

ચુકન્ના મુસલમાન કેદીઓને સાથે બધ પોતાના મહેલની બહાર નીકળ્યો. કપડોઓને ઘોડાઓ પર સવાર કરવામાં આવ્યા. ખિસ્તી સીપાઇઓએ તેમને આદે બાજુથી ચેરી

લીલા. યુક્તના પશુ પોતાના મોટા મોટા પર સવાર થઈ ગયો. એણે સીપાઈઓને ચાલવા માટે ઇલાજ કર્યો. સીપાઈઓ કમદીઓને લઈ આરતે આરતે ચાલવા લાગ્યા.

કમદીઓને કનીસામાં બેસાવવામાં આવ્યા છે. એવી ખખર વીજળી લેજ આખા કહેરમાં ફેલાઈ ગઈ હતી, ખ્રિસ્તી ઝોરતો, મરદ બાળકો અને યુવાઓ ખુલ્લ થતા થતા તેમને જોવા માટે દોડતા આવી રહ્યા હતા. જેત જેતામાં, આખા બજાર, સડક, દુકાનો, દુકાનોની છતો, મકાન, મકાનોની છતો, સડકની બંને બાજુ નજર જતી હતી ખ્રિસ્તીઓનું સમનદર કહેરો મારતો નજરે પડતો હતો. એ ખ્રિસ્તીઓ ખામોશ ન હતા. બલકે જોશી ખરોશથી નાખરા લગાવી રહ્યા હતા. સાક્ષીઓ વગાડતા હતા. રમાલ અને ટોપીઓ ઉછાળી રહ્યા હતા. જેઓ જરા ધર્મધિ હતા કે જોશીલા હતા તે જુલનદ અવાજથી જુમે પાડી મુસલમાનોને, મુસલમાનોના મજદુરને અને ઇસ્લામના આતીને ખુશ બહુ કરી રહ્યા હતા. મુસલમાનો માથું ઝુકાવી ખામોશી સાથે મોડાઓ પર સવાર થઈ ચાલ્યા જતા હતા, આમ આ ખીશ વખતે ખ્રિસ્તીઓએ મુસલમાન કમદીઓને અનુતાકીયામાં ફેરવ્યા બજારમાં થઈ જ્યારે એ ગીરજના સામેવાળા મોટા મેદાનમાં પહોંચ્યા તો તેમણે આખા મેદાનને ખ્રિસ્તીઓથી ભરેલું જોયું ખ્રિસ્તીઓ ઝોટલા બધા જોગા થયા હતા કે ચાલવાને રસ્તો મળતો નહોતો, બધી મુશ્કેલીઓ આ ભોઠો ધીમે ધીમે ચાલી ગીરજના કંપાઉન્ડના દરવાજા પર પહોંચ્યા.

ગીરજનો દરવાજો થયોજ પુશનુમાં કાથુગારવામાં આવ્યો હતો, એના પર લીલા લીલા વેલા અને ખુશરંગ દુલ ઝોટલા બધા બાંધવામાં આવ્યા હતા કે લીલા લીલા પાંદડા અને રંમજેરંગી દુલો સીવાય કંઈ ખીજું નજરે પડતું નહોતું.

દરવાજા પર બધું મધુર વાજું વાગી રહ્યું હતું. દુર તથા પાસેના ખ્રિસ્તીઓ વાજની મરતાના અવાજ સાંભળી મરત અને બેચુદ થઈ રહ્યા હતા. કમદીઓને જેલ વાળવાળાઓએ વધુ જોરશોરથી વાજું વગાડવા માંડ્યું. હકીકતમાં વાજું એવા રહ પરવર લેહજતમાં વગાડવામાં આવતું હતું કે હીલોને પુરકયદ સરે કાસીલ થતો હતો.

દરવાજા પર પહોંચી તમામ કમદીઓને મોડા પરથી નીચે ઉતારવામાં આવ્યા. યુક્તના પશુ પોતાના મોડા પરથી હતરી પડ્યો. અને કમદીઓએ સાથે લઈ દરવાજો પસાર કરી ગીરજના કંપાઉન્ડમાં ઠાપલ થયો.

ગીરજની અંદર ઝોટલી બધી ખુશોની ઓળે બાળવામાં આવી રહી હતી કે દરવાજામાં ઠાપલ થતાજ ખુશોથી મગજ મહેડી ઉઠ્યું. એ ભોઠો મોડુંકજ ચાલ્યા હતા કે એમને રસ્તાની બંને બાજુએ ગીરજના બારણા સુધી લાંબી કારમાં નવજુવાન ઝોરતો લીલા રંગના પોશાકમાં સજ થઈ ઉભેલી જેલ. એ બધી ઝોરતો બધી હસીન હતી તેઓ પોતાની મોટી મોટી હીલદરેખ આંખોથી મુસલમાન કમદીઓને જેલ કરી રહી હતી એમની પોશાક કંઈ એવી તરેહની હતી કે જાતીનો ઉમાર લાક નજરે પડી પડ્યો.

હતો. કુદીત આ કોણીએ સુખી હાથ ઉઘાડા હતા. એમના ચહેરાનો હલકો મુકામી રંગ આફતાબના કીરણો પડવાથી એવો દીલ્લરેખ દેખાઇ રહ્યો હતો કે એહને દીલની નજરેલાં ખપ્પે જતો હતો. મુસલમાનોએ આ હોશરૂઆ હસીનોની તરફ ધ્યાન આપ્યું નહીં. એમણે ઉડતી નજરે આ માઠ પેયકરને જોઈ અને માથું ઝુકાવી આસતે આસતે રવાના થઈ ગયા.

મુસલમાન કપડીએ ચાર ચારની લાઇનમાં હતા તે દુર સુખી ફેલાએલા હતા આસતે આસતે ચાલીને એ લોકો ગીરગના દરવાજા પર પહોંચ્યા. આ દરવાજાને કમ્પાઉન્ડન દરવાજાથી પણ વધુ શણગારવામાં આવ્યો હતો. જે વખતે આ કપડીએ દરવાજામાં દાખલ થવા જતા હતા, ઠીક એજ વખતે હરકુલ આજમ ગીરગમાંથી બહાર નીકળ્યો. આ વખતે એણે ઘણીજ બેશ કીમત લાલરંગનો પોશાક પહેર્યો હતો. એના પોશાકના હશીયા પર સોનાના તારથી બરતકામ કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં હીરા ટાંકેલા હતા બટનની જગાએ લાલ ટાંકેલા હતા એ લાલ લીપાસ ઉપર લાલ રંગનો ઝખો પડેલો હતો એની કોરે પર પણ હીરા ઝવેરાત ટાંકેલા હતા. માથા પર ચળકાટ ભારતો સોનાનો તાજ હતો. એના લીપાસ અને તાજ એટલા બધા ચમકી રહ્યા હતા કે જોનારની આંખો અંતઃજ નહ બંધ થઈ જતી.

હરકુલ આજમને જોતાંજ બધી ઝોરતો એક ખાસ અદાની સાથે થોડીક આગળની બાજુએ ઝુકી પોતાના નાકુક માથાએને ઝુકાવી દાજમ સીનાએ પર હાથ રાખી ઉભી થઈ ગઈ. યુકન્નાએ મુસલમાન કપડીએને સંબોધી કહ્યું. ખુશ આમદીદ હરેલામી ફરજતદો ! તમારૂં આ ગીરગમાં આવવું મુબારક થાય. આવો ગીરગની અદર ચાલો. એની આરાધક જેમાઇક અને સાજો સામાન જુઓ. કહેતાની સાથેજ તે જવાબની પણ વાર જોયા વગર ગીરગમાં ચાલ્યો ગયો મુસલમાનો પણ તેની પાછળ પાછળ ગીરગમાં દાખલ થયા.

આજે ગીરગના બધા કમરા ઘણા આરામતા વ પેરાસતા કરવામાં આવ્યા હતા. દુન્યાની દરેક આરાએથી ચીજ એમાં મોજુદ હતી રેશમના કુલદાર પરદા દરવાજાઓ પર પડેલા હતા. ઘણાજ જડા ગાલીચાએ પાથરવામાં આવ્યા હતા. આ કમરામાં હજરત મરયમ, રહુલકુદુસ અને હજરત હસાની તસ્વીરો હતી. એ તસ્વીરોની સામે ખ્રિસ્તી મરદ અને ઝોરતો દોગળું હાથ જોડી ઉભા રહ્યા હતા. ઝોરતો ઘણીજ હસીન હતી. તેમણે લપ કાપ્પા પોશાક પહેર્યો હતો. એમના ફરનની તેજથી આખો કમરે મુનબ્બર થઈ રહ્યો હતો.

મુસલમાનોએ એક ઉડતી નજર તેમના પર નાખી તસ્વીરની પુજા કરવાનો આ દેખાવ જોયો. તેમણે ખુશ હ અવાજે કહ્યું. “કજેયા લે આદેલના ખીલ્લાહે વહલુ હલાલન બાઈદા, વ ખસેરે, ખુસરાન મુખીના મતતપે જલ્લાહો મીન વલહીન વમાહાજ

મમલુક મીન પકાડ" એટલે મુલ પસલ થઈ છે. જે અલ્લાહનો શરીફ બતાવે છે. તેઓ મુસલમાન (શુદ્ધ પહેર) છે અને અમર રાહીમાં પડ્યા છે. અલ્લાહને કામ દીકરો નથી તેમ અલ્લાહની સાથે ખીજો માણુદ પણ નથી.

પાશા ખિસ્તી મરદ અને જોરતો ચમકી પડ્યા. જોરતા કરીને તેમને જોવા લાગી. મરદોએ મુસલમાન આશુદ નજરો તેમના પર નાખી. જે હરકુલ આજમ હાજર ન હોત તો, અમર આ જોમતી પુલ કરવાની જગા ન હોત તો, સાબ તેઓ મુસલમાનો પર હુમલો કરી દેતે. મુસલમાનો પર તેમની હરેર આશુદ નજરે કામ પણ અસર ન કર્યો. તેઓ આ કમરાને પાર કરી એ મોટા કમરામાં લઇ જવામાં આવ્યા જ્યાં અસકલ આજમ વાચન કરતો હતો.

આ કમરા જે વાંચકોને માલ છે. ધણેજ મોટા અને ઉંચો અને પહેળો હતો. એમાં ૪ થી પાંચ હજાર માણુઓ આસનીથી ખેશી શકતા હતા. આજ આ કમરાને ખેશ કીમત ચીલેથી શણગારી ફલહન બનાવી મુકરામાં આવ્યો હતો. એની ચારે બાજુની દીવારોમાં મોટા મોટા આબના ઉભા કરી દેવામાં આવ્યા હતા. અને આબનાના ઉપરના બાજથી લઇ જવ સુધી રેશમના લાલ રંગના કપડા લટકાવી દેવામાં આવ્યા હતા. લીલા રંગની રેશમી છતગીરી લગાવવામાં આવી હતી. એક બાજુ સોલતા મોટમોટા દુકાનજોનો ઉંચો દગ કરવામાં આવ્યો હતો. એની પાસેજ એનાથી પણ ઉંચો દગ ચાંદીની પટોનો કરવામાં આવ્યો હતો. આઠ દસ ચાંદીના શાલમાં હીરા, ઝવેરાત રાખેલા હતા. એક નાની સરખી રકાખીમાં મોટા મોટા લાલ મુકલા હતા. સોના ચાંદીની ચમક. હીરા ઝવેરાતની કમક, અને લાલોની ઝમઝગાડે આખા કમરાને જમમગાવી મુક્યો હતો. ચારે બાજુ ઉભા કરેલા આબનાએથી એતો માણુમજ નહોતું પડતું કે આ કમરા કેટલો મોટો છે. આ આબનામાં કમરા અને કમરાની વસ્તુઓનો અકલ પડનાથી એ માણુમ પડતું હતું કે આ બાજુએ પણ એવોજ સામાન છે. મુસલમાનો આ કમરામાં લખલ સમ સખત હવરાનો શણદર થયા. એમની આખો ઉપાડીજ રહી ગઇ. જયારે તેમણે કમરાની વચમાં ઉભા રહી કાખી બાજુએ નજર કરી તો તેમને દુરતો જમોશનો હાલતો આલતો સમનદર નજરે પડ્યો, આ બાજુ નવજુવાન દોશીજ, નવખેજ દુરવમ છોકરીઓ. ખેશ કીમત અને ભાષકાખ યોશાકો પહેરી ભેગી મળી ધણીજ આનખાનથી ઉભી દુરનો ખુખસુરતીનું પંદરશન કરાવી રહી છે. આ બધી છોકરીઓ. ધણીજ ખુખસુરત હતી. એમના મહેરા સાદ સાદા હતા. રંગ હલકો ગુલાખી હતો ગુલાખી રંગની યોશાકો પહેરી હતી. એમના યોશાકોની કોરો પર જરદોજ કામ કરવામાં આવેલું હતું. આ યોશાકે તેમના દુરનમાં ચાર ચાંદ લગાવી દીધા હતા. એમના દુરનની ચમકે કમરાના જમજમને પણ ચમકાવી મુક્યો હતો. દરેક છોકરી ખીજીથી પણ કસીન હતી. એમની

મસ્તાનાં અને હેઝરના આંખો દીલઝડપી લેવા તત્પર હતી. આર જે તામા (હાથ) યુવાનના કુમેથી વધુ દીવાલેજ હતા. સીનાનો ઉમાર જોવાળાઓના દીલોમાં તીરો સનાનનું કામ કરી રહ્યા હતા, કદો કામત ક્યામત બરપા કરી રહી હતી. આ નાખ આફ્રીન અને હસીરો જમાલ લડકીયો જોઇ એમ માલુમ પડતું હતું કે એક ચાંદના સેકડો કકડા કરી નાખવામાં આવ્યા છે. અને તે કુકડાઓની ચમક આ હસીન શુલ અખરેના ખ્યારા ચહેરાઓમાં જલનગર થઇ અસમાનના ચાંદ પર ચથમકજની થવા લાગી છે. આ વખતે ચાંદના કુકડાઓએ એવી પોશાક પહેરી હતી. જેથી અરધો શુભાજી સીનો અને પુરનુર સુરાલીદાર ગરદનો નજરે પડી એકલે દીપોના દીલ પર લુહ ચલાવી રહી હતી. આ બધી દુરોશ છોકરીઓ સીનો ઉમારી હાશરખ નજરે મુસલમાનોને જોઇ રહી હતી. એમની આંખોમાં આ વખતે એવી ફેરમાલાણાના જેવી કુબ્જત પચદા થઇ ગઇ હતી. કે જલ્દીદે ખુશકના દીલને પશુ પોતાની તરફ ખેંચ્યા વગર રહે નહિ. તે હલકા તખરસમ સાથે મીઠી મીઠી નજરોએ મુસલમાનોને જોઇ પોતાનો ગર વીદા કે વાલ્લા શેફતા બનાવવાની ફાશીશ કરી રહી હતી.

દુન્યાનામાં હુસ્નો જમાલના સેકડો પર દરશન થવા હશે. અને યશે, પરંતુ જે પરદરશન કસીસીનના ગીરજમાં બરવામાં આવ્યું એથી સરં તો શું પણ એના બરાબર કદી થયું અને હવે પછી પણ યશે નહિ. આ પરદરશનમાં સાહમદીઓ વઝીર જાદીયો. અમીર જાદીયો અને ખ્રિસ્તીઓની તે પરીખાં છોકરીઓ હતી જેમના હુસ્નો જમાલનો શોહરો (તારીફ) પુણી પશ્ચિમ સુધી ફેલાએલો હતો.

આ હરેવશ છોકરીઓની પાછળ દોશીજી અને પરીજમાલ નનો પોતાના દીલા પરંતુ ઘેળા બગલાના પર જેલો પોશાક પહેરી ઉભી હતી. એમની સાદાઇ તેમના હુસ્નનો જેવર બની ગઇ હતી. આ સુફેદ અને સાદા પોશાકમાં તેમના પર નુર વરસી રહ્યો હતો. તેઓ બાલી સુરત બનાવી દીલ ઝડપી લેવાની નજરે હયાત બધા તખરસુમ સાથે મુસલમાનોને જોઇ રહી હતી. એ નનોની વચ્ચે હુરવશ અઝરા પણ પચકરે હવરત બની ઉભી હતી. એ પોતાના એ લીલાસમાં હતી. જેને પોતાના ધરેથી પહેરી આવી હતી. એ લીલાસ મેલો થઇ ગયો હતો. પરંતુ તેના હુસ્નનો અફતાખ આ વખતે બરાબર માથે હતો. એને નતો જેવરની જરૂરત હતી ન સારા લીલાસની જો કે તે મમગીન અને ઉદાસ હતી. પરંતુ હુસ્નો જમાલ તેના પર એટલો બધો ફરેફતો હતો કે આ વખતે અને આ હાલતમાં પણ તે એ બધી હુરવશ છોકરીઓ અને પરી- જમાલ નનોથી વધુ હસીન દેખાઇ રહી હતી.

નનોની પાછળ રાહીયો ઉભા હતા. જે હવરત અને તામજુમથી આંખો ફાડી વગર અટકે આ નુરની પુતળીઓને જોઇ રહ્યા હતા.

રાહીઓની પાછળ આબરદાર ખ્રિસ્તીઓ દરબારીઓ, લાલી મલાહમ, અને ખ્રિસ્તી

જાણકરના સંરક્ષક હતા. આ વખતે એ સહ ખામોશ હતા. આખા કમરા પર અરધી રાત જેવી ચુપકાદી ફાપલી હતી.

કમરાની વચ્ચે વચ નકકર ચાંદીની એક કુરસી પડેલી હતી. એની ખરાબરમાંજ એક ખીજી કુરસી એના જેવી હતી. એ કુરસીયો સામે થોડેક છેડે બસો કુરસીયો આગળ પાછળ હારોમાં ગેઠવેલી હતી. હરકુલ આજમ ચાંદીની કુરસી પર બેસી ગયો. તેમણે સામેની કુરસીઓ પર મુસલમાન કપડીઓને મેસાવ ઇશારો કર્યો. તેઓ બેસી ગયા. એમના બેસવાથી હરકુલ આજમસમો જમણી બાજુએ દુરવશ છોકરીઓ અને ઠાપી બાજુએ સોના ચાંદીના કથલા, હીરા ઝવેરાત ના ચાલ થઇ ગયા. પરંતુ હલખી આવના હતા કરેલા હોવાથી હર ચીજ દરેક બાજુ દેખાતી હતી. એવું માલુમ પડતું હતું કે જેમ પરીજમાલ અને નવખેજ શીરીનઅલ છોકરીઓ દરેક બાજુ બેગી થઇ ઉભી રહી રહ પરવર તખ્તસુમના સાથે હોશરૂખા આંખોથી મુસલમાનોને જોઇ રહી હતી.

હરકુલ આજમની પાછળ પશુ સેંકડો ખુરસીઓ પડેલી હતી. એ કુરસીયો પર વાલીયાને મુલક વઝરો અને રાજ્યના મોટા અમલદારો બેઠા હતા.

દુરવશ છોકરીઓનો લીલાસ ખુશખોમાં એટલો બધો કરેલો હતો કે આખો કમરો મહેફી રહ્યો હતો. તેજ ખુશખેથી મુસલમાનોના હીમાગ એટલા બધા મોખતર થઇ હતી કે તેમને એવું માલુમ પડતું હતું જાણે તે અતર વેચનારની દુકાન પર અથવા અતરની ખાજી પર હતા છે.

મુસલમાનોને ખુરસીઓ પર બેઠાં થોડાકજ મિનિટ થયા હશે કે એક ધરડો પાદરી આ કમરામાં દાખલ થયો. એ પાદરી એટલો બધો ધરડો હતો કે હાથમાં ભાકડી લઇ તેના ટેકાથી ચાલતો હતો. એના માથા અને દહીના વાળ સાથે જામરના પશુ વાળ ચાંદી જેવા ઘોળા થઇ ગયા હતા. એની પાછળ, જમણાક અબદમ, હાજમ, અને ખીજી આખરદાર ખ્રિસ્તીઓ હતા. જે ખામોશી સાથે ધીમે ધીમે ચાલી રહ્યા હતા, એ પાદરીને જોતાજ હરકુલ આજમ અદખ સાથે ઉભો થઇ ગયો બધા ખ્રિસ્તીઓ અને રાહીઓ સીજલામાં પડી ગયા દુરવશ છોકરીઓ અરી પરીજમાલ નતો, હો જાતુ થઇ માથા નમાવી હાથ જોડી પેશતીના પાસે લઇ જઇ ઉભી રહી ગઇ. આ દેખાવ પશુ એક અજબ દેખાવ હતો. ઇન્સાની પુખ્તો આ દેખાવ મુસલમાનોએ ક્યા જોયો હતો. ખુદના જોઈથી તેમના દીલ ધરજી હારા. તેઓ નફરત અને હરાકતની નજરે એમને જોવા લાગ્યા.

આ પાદરી અસરક આજમ (મોટો પાદરી) હતા. અ.ખ. મુલકના ગીરજા એના હાથ નીચે હતા. એનો મજબૂતી અખત્યારે એટલો બધો હતો કે એની મંજુરી વગર કોઇ કામ થઇ શકતું નહી. એ ફક્ત મજબૂતી પેશવાજ નહોતો બલકે સીયાસતમાં પશુ ધણીજ દખલ હતો. પોલીટીક્સ મામલા એમની સલાહ વગર પુરા થતા નહોતા.

વધીયને મુશ્કેલી તખત નહીંતીમા વખતે એ અગર કોનો નામનુ હાથર રહી
જરૂરી હતું.

પાદરીએ સરકારી નજર હમરા પર નાખી તે આમળ વધી હરકુલ આજમની
પાસે પહોંચે હરકુલ આજમે દોખનું (ધુટધુટાથી વાંકવળી) થઇ પચાજ અજબ અને
એકલેરાયથી એના હથોડી ચુમ્યા. તે ખુરસી ને હરકુલ આજમની પાસે હતી તે પર
બેસી ગયો, એના એક પાછી હરકુલ આજમ પચુ બેસી ગયો. ને સોઠો સીબજમાં
પ્રવેશ હતા, તેઓ એકીવારે માથું ઉચું કરી જોઇ બેતા કે પાદરી ખુરસી પર બેસી ગયો
કે નહી, એને ખુરસી પર બેઠેલા જોઇ તેઓ ઉઠ્યા અને ચોતરોતાની અસલ જગા પર
બેસી ગયા. જગાજગા અને તેની સ્થાનમાં બીજા ને માથુસો આજમા હતા. તેઓ હરકુલ
આજમની પાછાની ખુરસીઓ પર બેસી ગયા. એ જવા સોઠો એ પચુ બેસા કામત
કુમકા પહેરેલા હતા.

હાજમે ખુરસી પર બેસતાં જ ડોળા ફાડી ફાડીને ફોસાર્યા ફોસીળ છોકરીઓ
અને નનોને જોતા શરૂ થયા. જ્યારે તેની નજર અજરા પર પડી તો તે દીલ પકડીને
રહી ગયો. અને એકા નજરે તેને જોવામાં એવો મશગુલ થયો કે દીન દુન્યાથી બેખબર
થઇ ગયો.

અસહ્ય આજમના બેસતાં જ એક અધિક વયનો પાદરી એક મોટી કાળી સલેબ લઇ
કમરમાં આપ્યો આ સલેબ ધણીજ પવીર માનવામાં આવતી એમાં જખરજડ અને લાલ
જડેલા હતા એ પાદરીઓ સલેબની આગળ આગળ ચાંદીની નેચડી લઇ આવી રહ્યા
હતા. એ સમયેમાં આગ રેશન હતી. અને તે પર ખુશબોઓ નાખવામાં આવી રહી
હતી. આ ખુશબોઓની મહેકથી આખો કમરા પહેલાં કરતાં વધુ મહેકી ઉઠ્યો.

આ સલેબને જોતાં જ એક વખત પાછા જવા પ્રિયતીઓ સીબજમાં પડી ગયા
નાજ આક્રીન છોકરીઓ પહેલાંથી બેગનુ ચળેલી હતી. અસહ્ય આજમ અને હરકુલ
આજમ અને માથું મુકાવી ઉભા થઇ ગયા.

હવે પરીજમાલ નોએ ધણા ખુશમલ હાનીથી આવતું શરૂ થયું એમની
મધુર અવાજ હવામાં ખુશદ થયો. હુરવસ છોકરીઓએ પચુ માવામાં તેમને સાથ
આપ્યો. એમની મધુર તાળ કનોવા પરત્તે થઇ રહ્યાં બળી રહી હતી. આ એમ કહેવું
જોઇએ કે ગામન સામળનારાઓની રહેા ગામના પ્રજામવા સમયમાં તરત પાગી હતી
આ મામનમાં ખુદા ખુદા વંદા (હજરત પ્રજા) રકુલ ખુદસ (હાજમાજમા) અને હજરત
મરમની તોરી રહતી.

મુસલમાનો આ દેખાવ જોઇ ધણા નાચુક થયા. જ્યારે ગીત પુરો થયો.
અને હુરવસ છોકરીઓ અને પરીજમાલ નો અરાખર સીધી કબી થઇ ગઇ. અથા મરહો
પહેલાંથી પેઢે પાછા બેસી ગયા. તો મુસલમાનોમાંથી એક માણસ જોઇ વાત રહ્યા

હવે તેઓ રૂમી આપણી નજીકથી પાકે છે. અને ખ્રિસ્તીઓની ક્ષિતિઓ વધી જાય છે. અરબીના કાગર, કાદરે કાગળ અને સહી મેળવનારા હતા. તેઓ મુબંદ અવાજે કહ્યું. “આ ટોચ” કમલાન અને જુદું છે. સિવાય મેદમાનના કોઈ માયુદ નથી. તે મેદમાર મહેરબાની કરવાવાળો છે. કોઈ ચીજની તેથી સરખામણી થઈ શકે નહીં. તેનો કોઈ મુખાલીફ નથી. તેમ તેને કોઈ સમન્સ નથી, ન તેનો કંઈ છે. ન કોઈ કંઈ છે. એણે આ દુન્યા જનાની મળ્યુકાતને પક્ષ કરી. સહી પહેલાં તે હસી અને સહી પાછળ પશુ રહેશે. તે મરશે નહીં તેમજ ફના થનાર પશુ નથી. તેની કોઈ પરિક્ષા બેનાર નથી. તેનો કોઈ શરીર નથી નુતે કમનોર છે, ન તેનો કોઈ સાથીકાર કે મેલાકાદાર છે. એટલે કોઈ જોના જેવો નથી એ સંભળનાર અને દેખનાર છે.”

રહમા આમોશ થયા કે તરત બધા મુસલ્માન સાન કચ્છીઓએ મુબંદ અવાજથી કહ્યું. “અલ્લાહો અકબર, અલ્લાહો અકબર, આએલાહા, ઇન્શાલ્લાહો મોહમમદુર રસુલુલ્લાહ” અલ્લાહ મુબુર્ન છે. અલ્લાહ મોટો છે. સિવાય અલ્લાહના કોઈ માયુદ નથી. મોહમદ (સ. અ. વ. સ.) મુદાના રસુલ છે.

મુસલમાનોનો અવકર અવાજ કમરામાં મુજી હતો. નાનુક આદમ હોકરીઓ વચ્ચે ગઈ રાહ જ ચમકી હોવા મરદો. “ફાલક થઈ ગયા કમરામાં થતીક પ નેવો ખાસ થયો.

ખ્રિસ્તીઓને મુસલમાનોની આ હરકત ધણીજ નામવાર મુબરી બધા ખ્રિસ્તીઓ ગળળનાક નજરે અને સહીઓ ડીના બરેલી નજરે તેમને સુરવા લાગ્યા પરીજાણા હોકરીઓએ તેમના પર હરીને નજર નાખી ફક્ત એક પરીવશ અજરા હતી જે મુસકરાઈને પુર ઇફતેખાર નજરેથી જોઈ રહી હતી.

હરકત આજમની પીઠ પાછળ બેઠેલા ખ્રિસ્તી ઓમાંથી એક જાડો બીમ જેવો ખ્રિસ્તી ઉભો થયો. તેણે કહ્યું. “મુસલમાનો તમારે આ જગાને માન આપવું બોધે આ અસારી ઇન્સાલત કરવાની જગા છે.

રહમાએ તરત જવાબ આપ્યો. અને ઇન્સાલત માફ પશુ ફક્ત માયુસોની પુલ કરવાં માટે.

આ ખ્રિસ્તીએ અજબયાક થઈને કહ્યું. તમે હોકો અસારી મહેરબાનીનો નાનમજ ફાયદો ઉઠાવવા ચઢો છો. જો તમારી આલત આવી રહી તો તમાવારના જોશથી મિક કરવામાં આવશે.

રહમાને શુરસો ચઢી આપ્યો. તેમણે કહ્યું. જો તમે બોલી રહ્યા છો જેકેય તમાર હોવાથી તે પશુ જાણતા નથી. મને હવરત થઈ રહી છે કે સામી પાસે સાંભળી તમને ઘાઝ આ ખોરે ચઢી આવે છે. થયું તો જેમ બોધે કે તમે તમારી શુભો પર નજર કરી. તેને સુવારવા કોશીક કરો, પશુ તેમ ન કરતાં..... કહ્યું

રહાઆનો વાક્ય પુરો થયો નહોતો કે અસંકલ્પે આજમે વાત કાપીને કહ્યું. “મુસલમાનો તમે જરા જેટલી વાત સાંભળી ચુસ્સે થઇ જાઓ છો. ઈસાહની વાત તો એ છે કે તમે એક નવા મજહબના પરસ્તાર થઇ ગયા છો. તમે અમારા પાડોશી છો. હજીજ શામની પાસે છે. જ્યારે તમે અમારા મુલકમાં વેપાર અને નોકરીઓ કરવા માટે આવવા લાગ્યા તો અમેએ પણ ઉદાર દીલે અને હસી ખુશીથી તમારો સત્કાર કર્યો તમને એટલા બધા હડો આપ્યા તેવા બીજા કોઇને આપ્યા નથી. અમેો ધારતા હતા કે તમે એક એક દીવસ અમારા શુક ગુજર થઇ ખ્રિસ્તી થઇ જશો ખુદાના પાક મજહબને અખત્યાર કરી બેશો પરંતુ જ્યારે તમાએ નવા મજહબ તરફવલણ અખત્યાર કરી તો અમારી સઘળી ઉમીદો તમારા તરફની તુટી ગઇ અમેો રહાઆએ વાત કાપીને કહ્યું. માનવતા પાદરી મને અફસોસ છે કે આપ સમજદાર અને મજહબી પેશવા હોવા છતાં અમેોને નવા મજહબના પરસ્તાર ખતાવી રહ્યા છો. એવી રીત તો આપે અને આપની કોમે પણ નવો મજહબ અખત્યાર કરી લીધો છે. કારણ હજરત ઇસાથી પહેલાં હજરત મુસાને માનનારા હતા. હાલાંકે એ પણ ગણત છે. હજરત આદમ ઇસ્લામ લઇને આવ્યા હતા. બધા અમખીયા ઇસ્લામની પચરવી કરનારા હતા. પરંતુ જ્યારે તેમની ઉમ્મતે એમને ખુદાનો બેટો .....

હરકુલ આજમે વાત કાપી પુછ્યું. અરબી બીરાદર તમારું નામ શું છે. ?

રહાઆ — મલકે મોઅજ્જમ આપમારું નામ જોણી શું કરશો ? હું આપને હમકોમ નથી તેમજ હમવતન પણ નથી ફક્ત એક પરદેશી અને બેયસ કચદી છું.

આ વખતે પેલો ખ્રિસ્તી જેણે રહાઆને ધમકી આપી હતી પાછો ફરી પોતાની જગા પર જઇ બેઠો હતો. એક બીજો આધેડ વયનો ખ્રિસ્તી ઉભો થઇ હરકુલ આજમની પાસે આવ્યો. આ ખ્રિસ્તીનું નામ ફલીતસ હતું. એને પોતાની માલુમાત અને પોતાના ઇલમ પર ગર્વ હતો. એણે હરકુલ આજમને સંબોધી કહ્યું. આલીબહા! આ અરબ સાચું કહે છે. એ આપણી કોમનો કે આપણા દેશનો નથી. એ અરબ છે. અરબ પણ બહવી. (બદલુ) એ લોકો જંગલી છે. જંગલોમાં રહે છે. હુદમાર એમનો ધંધો છે. એ તેહઝીબ અને શાયસતગી શું છે તે જાણતા નથી. તેમજ ઇસ્મો હુન્નરથી પણ વાકેફ નથી. એમની કોમ અનિવેદી છે. એથી ઉલટું આપણી કોમ સુધરેલી તેહઝીબ યાદતા છે અમારા ખુબરગો ઇસ્મો હુન્નરમાં પરવીણ હતા. અકલમંદ અને બહાદુર હતા.....સીકન્દર જેણે દારા જેવા અજીમુશ્શાન આદલાહ પર ફતેહ મેળવી આપણી કોમનો હતો, બીખુસ અને શીશા ગોરસ નામવર હકીમો થઇ ગયા એ પણ આપણી કોમના હતા. અરસદાતલીસ જે મોટો જાશી હતો. તે પણ આપણી કોમનોજ હતો. જેણે સૌથી પહેલાં આખી દુન્યાથી જુગોળ તઇયાર કરી આ જુગોળમાં આખી દુન્યાનો હાલ, દરેક મુલકની

ખનીને આપુ હવા અને પેદાવારનો હાલ લખ્યો આખી દુન્યાના પહોડો જમણો, ધાટીઓ, આખાદી અને અન્યથાતનો સર્વિસ્તાર વર્ણન કર્યો આજે જુઓળ જાણનારા તેના એહસાનમંદ છે.

રફાઆ ફલીતસની ગુફતયુ સોંભળી મુસકરાઇ રહ્યા હતા. જ્યારે તે ખામેશ થયો તો તેમણે કહ્યું. ખ્રિસ્તી ખીરાદર જે વાત તમોએ કહી તે જો સાચી હોય તો તેમાં તમોને શું. વખતે તમારા યુજર્ગો આલીમો ફાજલ હશે. અકકલવાળા અને સારી સમજ સક્તિ ધરાવતા હશે. પરંતુ તેથી તમો તો અકકલમંદ અને સારી સમજવાળા કહી શકાઓ નહીં જે માણસ ખુદાનો દીકરો છે તે અકકલમંદ કે સમજદાર કેમ કહેવાય, જો તમોને તમારા યુજર્ગોના ઇશ્મો જુનર પર નાજ છે અને તમારા યુજર્ગોનો અમારા યુજર્ગો સાથે મુકાબલો કરવા આહો છો, તો સાંભળો અમારી કોમમાંથી હજરત ઇસમાઇલ ખીન ઇબ્રાહીમ ખલીલુલ્લાહ હતા. જેમના માટે બયતે હરામ તબયર થયું. ઝમઝમ પયદ કરવામાં આપ્યું અને એકે અણુ જાણી અને પહોડી જમીનને લેકાની જવારતગાહ બનાવવામાં આવી. અમારીજ કોમમાંથી સીકંદર પહેલો હતો. જેણે આખી દુન્યાને ફતેહ કરી લીધી. જે પુર્વ અને પશ્ચિમના છેલ્લા કીનારા સુધી પહોંચ્યો. અને જુદમાત (અધિકારવાળો ભાગ) માં ગયો હતો. આખી દુન્યાના બાદશાહોએ એની અણુ માની હતી. સદે સીકંદરી એની બાદશાહ હજુ સુધી બાકી છે. તે સીકંદર જીવકરનેનના નામથી મશહુર છે. અમારી કોમમાંથી સખ ખીન અશજમ હતો. તે યુજર્ગ હરતીએ સહથી પહેલાં તાજ બનાવ્યો. બધા તાજ ધારણ કરનાર બાદશાહો તેના એહસાનમંદ છે અને કયામત સુધી એહસાનમંદ રહેશે. નશીલા ખીન અમ્દે મન્નાન અમારી કોમનો હતો. જેણે લશ્કરીઓ માટે ફક્ત તઇયાર કયું અને કીલ્લા બાંવતા શીખવ્યું. જમીનમાંથી ખજાના કહ્યા. લુકમાન અમારામાંથી હતા. જેણે ઇશ્મો હીકમતના દરીયા વહાવી દીધા. જેનાથી આખી દુન્યા આજે ફાયદા ઉઠાવી રહી છે. અને કયામત સુધી ફાયદો ઉઠાવતી રહેશે. અમારી કોમમાં હજરત મોહમ્મદ (સ. અ. વ.) મખડસ થયા છે. જે સહથી સારા યુજર્ગ તરીકે પયગમ્બર અને ધણુજ સારા બની આદમ છે.

ફલીતાનુસને પોતાની માલુમાત અને પોતાના ઇજમ પર મર્ન હતો. તે સમજતો હતો કે અરખોને પોતાની લસસાની અને બમુ બોલકણી જીમે લાજવાળ કરી દબલ પરંતુ જ્યારે રફાઆએ તુરકીય તુરકી જવાળ આપ્યો તો તે શરમાવાને બદલે ગુસ્સામાં બરાઇ ગયો જો તેનું આશ્વત્ત હોત તો તે રફાઆના ટુકડા કરી નાખત પરંતુ એમ કરવું તેના અખત્યારમાં નહોતું એથી પોતાનો ગુસ્સો ઠંડો પાડ્યો. અને રફાઆને લાજવાળ કરવાં માટે અજમ પજમ કહેવા માડ્યું. “તબાએ પાક હીમ્મત યુજર્ગ હોવાના સખખએ બકકલ રહાની સુધી પહોંચે છે, અને અકમ રહાની

ખાસામ મહાકવિ રેશની સુધી તરફથી કરે છે. આ તરફથી એવી રીતિ આવતી બહુ પહેલે છે. જે નામાની અને મહાની પાસ છે. આરે ૨૬ રેશન પાસ છે. તે તેને એવી હમેશની જાંગી હાંસીય થાય છે. જેથી નેસ્તને ખોલ મળી જાય છે. તે વખત બાપકાર બારે હોવાથી નીચે એથી જાય છે અને રેશની રેશનીમાં મળી જઈ જુદા દરખામાં જુદા મારી જાય છે." શું તમે મારી મલમલ સમજી ગયા.

રશ્મિએ કહ્યું હું તો સમજી ગયો. આ બહુનો મારા માટે માન્ય છે. પરંતુ તમે તમારી કહો. તમે સમજ્યા કે હવે પેપરની પેટ યોગ્ય કપડો કેમ કરીતાખમાંથી જોઈ રહી બીજા છે. ખિસ્વી બીજાકર તમારા કહેવાનો જવાબ હું કહી સંજ્ઞાપુ હું. "૨૬ કુદરતી તેરગીથી શીકે છે અને ખાસાતો કુપેશના સમય શરત સાથે આ ખાસાત ધણુ ઉચા અને આલા હોય પાકો સાફ અને રેશન થઈ રેશનીવા તરફ ઉડી હોવાની જાંગી હાંસીય કરે છે. પરંતુ બીજાકરે મન !! જે ૨૬ કુદરતી તરગીના સમય ક્યારે જાણાયમાં પડી છે. તે કેવી રીતે રેશની બધી ઉડી શકે."

હસીતસ પોતે આજુબે થઈ ગયા. એક ચક્રાવર શરમી ગીના ચી-હો જાહેર થવા જાય પત્ર તે સરે દરખાર હાર કમુલ કરવા તમાર નહોતો એથી તેણે પહેલાં મથુ ખજાનું અને પછી કંઈ કહેવા સાહતો હતો. એકામાં હરકુલ આજમે એની તરફ એવી નજરે જોયું કે જાણે તેને ખાસે રહેતા અને પોતાની જગ્યા પર પાછા જવાઈ જોતવણી આપી રહ્યો છે. હસીતસ તરત વાપસ થઈ પોતાની જગ્યા પર જઈ બેઠો. હવે હરકુલ આજમે રશ્મિએ સમજાવી કહ્યું.

અરમી બીજાકર હું ખુશ છું કે તમે જાણ છો. તમારી માલુમત ધણી છે. જે દુકુલ વાતચીતમાં કંઈ રાખ્યું નથી. એથી વખત નક્કો અરખાદ થાય છે. હું તમેને પુછું છું કે તમેએ કરાન છતાં લીધું જામવા મુલકના ધણુ બાજે ધણુ તમેએ રોક કરી લીધા. જે મુકોમાંથી તમે એકલો બધો માલ દોલત થઈ ગયા છો. કે તમારા મુલકના દરેક આજુસ ગતી થઈ ગયા હશે. પરંતુ સાંજાણુ છે તે તમારો બાદશાહ (મલીકા) (હજરત) ઉચરનો લીલાસ હજી સુધી શરેલો છે, એ શું કહેવાય, શામાટે તેઓ બપકાળ અને શાહાના પોશાક પહેરતા નથી.

રશ્મિ-અમારા મલીકા એકલે શહેરશાહ હજરત ઉમર ધણુજ નરમ મીજાનના અને ખુશ તરસ છે. તેઓ જો સાહે તો એવો પોશાક પહેરી શકે કે છે. જે બાદશાહ અને શહેરશાહ એ સ્વપ્નામાં ધણુ એવો નહી હોય. પરંતુ તેઓ દુન્યાના બપકાને ધણુ નાપકાંદ કરે છે. તેમને શાહી લીલાસ અને જનાવટી બપકાથી ધણુ નહરત છે. એમનું કહેવું છે કે શાહી લીલાસ અને દુન્યાના બપકા માલુસ તે છે. જે આંક રેશની જાંઘમાં મુલકો દોલતના ધણુડમાં એથી બધા રતમાં પડી ખુદને શાહી જાય તેમની દીલમાં ખુદની અજાત છે. તેનો ખોલ છે. એકલા માટે તે શાહી લીલાસમાં રહી

તેની ખુશી અને રજા ચાલી રહ્યા છે.

હરકુલ આજમ—તમેજે ધણુ ભાગે જોયું હશે કે આપણા ખજાના સંભાળવાની બંદી તકેદારી રાખવી પડે છે. આલીશાન, મજબુત અને પાકી ધમારતો ખાંધવી પડે છે મહેરા ચોકીનો ખંદોબસ્ત કરવો પડે છે. આટઆટલું કર્યા છતાં કોઇ કોઇનાર ચોરી થઇ જાય છે. તમારા ખજાનાનો કેવો ખંદોબસ્ત છે.

રફાઆ—લોકો પોતાના ખજાનાને ચોરા ડાકુઓ, લૂટારૂઓ, ઠગો, અને રસ્તો છુટનારાઓના બચથી હીફાજત કરે છે. પરંતુ જે મુલકમાં ઉપર જણાવેલા લોકો ન હોય ત્યાં વધુ સંભાળની જરૂર રહેતી નથી. અમારા ખજાનાનું મકાન કાચી માટીનો બનેલો છે. ખજાના પાંદડાની છત છે. એને સાચવવામાં આવતું નથી. તેમજ પહેરા ચોકી પણ રાખવામાં આવતી નથી અને જ્યારથી એ ખજાનાનો મકાન તકયાર થયો છે ત્યારથી આજ સુધી એમાંથી એક પાઇની ચોરી થઇ નથી અમેજે અમારા ખજાનાના મકાનને તાળું દીધું નથી ફક્ત સાંકળ દઇ દેવામાં આવે છે.

હરકુલ આજમે આશ્ચર્ય પામી કહ્યું. સાંકળ દેવામાં આવે છે ? જાણે તમેને ચોરી થવાનો ખીલકુલ અંદેશો નથી ?

રફાઆ—ખીલકુલ નહીં. કોઇ મુસલમાન કોઇ દીવસ ચોરી કરી શકતો નથી. એક મુસ્લીમ ને ખજાનાવાળા ઘરમાં પેસવાની હીમત થઇ શકતી નથી અહમર અમારી કોમની હિમાનદારી અને દયાનતદારીના એ હાલ છે કે જે કોઇને રસ્તામાં પડેલી ચીજ મળી આવે અગર કોઇ બે ભાગીદારોમાંથી એકને લુચ્ચથી વધારે ભાગ મળી જાય તો તરત તે ચીજ કે વધુ મજેક્ષો ભાગ ખજાનાવાળા ઘરમાં મુકી આવે છે. અને અમીનને તેની ખબર કરી દે છે. અમીન તે રકમને પોતાના રજીસ્ટરમાં નોંધી શે છે. અને રસ્તામાંથી મજેક્ષો ચીજ બાબત જુમ્માના દીવસે જુમ્મા મસ્જિદમાં એલ ન કરવામાં આવે છે. જે તે ચીજનો માલીક પયદા થઇ ગયો તો તે ચીજ તેને સોંપી દેવામાં આવે છે. ન હોતો આવીજ રીતે ત્રણ વખત એલાન કર્યા પછી રીતસર ખજાનામાં જમા કરી દેવામાં આવે છે.

બાબા ખોરનીઓ, અસકફ આજમ, અને હરકુલ આજમ ધણીજ હયરતથી રફાઆની ગુફ- તથા સાંમળી રહ્યા હતા. એમને આ સાંમળીને એટલી બધી નવાઇ લાગી રહી હતી. કે તેમના અહેરા પરથી સાફ જણાઇ આવતું હતું. રફાઆના ખામોશ થવા પર હરકુલ આજમે કહ્યું ધણીજ તાઅજુમની વાત છે. આખા મુલકમાં એક પણ ચોર નથી. તે મુલકને દસ હજાર ધન્ય હો છે. જ્યાં એવા લોક રહે છે. ત્યાં પોતાના અજુમતાવ અને ઝગડાનો શો હાલ છે.

રફાઆ—જ્યાં સુધી અમે મુસલમાન નહોતા પોતપોતામાં ધણીજ લડાઇ ઝગડા થતા રહેતા હતા. નજીવી ગામતોમાં જંગ શરૂ થઇ જતી હતી. અને સદીઓ સુધી

જાતી પરંતુ જ્યારથી મુસલમાન થયા છીએ ત્યારથી જુની અદાવતો અને લડાઈ જગડા અચનાતી પેડે ખીલકુલ સરૂ થઈ ગયા છે. હવે અમે દુધ સાકરની પેડે હળીમળીને રહીએ છીએ. અદાવત, ઝગડા, ઇર્ષા વીગેરે અમારા દીલો માંથી ખીલકુલ નીકળી ગયા છે. હવે અમારામાં એટલો બધો ઇનોફાક, સંપ અને હમદરદી પચદા થઈ ગઈ છે કે જે દોષ મુસલમાનને કાટો લાગે તો બધા મુસલમાન એવેન થઈ ગય છે. અને જ્યાં સુધી તેનો દુખાવો ચાલુ રહે છે ત્યાં સુધી અમે એવેન રહીએ છીએ.

હરકુલ આજમ—તમે અને તમારી કામ મુખારકબાદના કાખીંચ છો. દુન્યામાં જે જીવતા રહેવા અને તરકકી પર પહોંચાનો કામ રસ્તો છે, તો તે ઇનોફાક અને સંપ છે. જે મુલકમાં યા જે કામમાં ઇતતેફાક થઈ જશે. તે આખી દુન્યા પર બારે થઈ પડશે. તમારા બાદશાહ (ખલીફ) ના મસાહબ (એડીકાં) અને પહેરાવાળા કયા ભોકો છે ?

રફાઆ—અમારા ખલીફના મસાહબ મોહતાબ, અને ગરીબ મુસલમાનો છે. દરયાન કાંઈ નથી. ન એમને દરયાનથી જરૂરત છે. તેમને કાંઈથી સાચે દુશમની નથી. તેમ તેમનો કાંઈ દુશ્મન નથી તેઓ કાંઈથી ડરતા નથી તેમ હાલ તું કાંઈ કારણ પશુ નથી. તેઓ દિવસે લાચાર મુસલમાનો તથા બેચાદ (નિધવા) જોરતો કે તે પરદાનશીન સ્ત્રીઓનો કે જેના ખાલીંદ બાઈ, કે બેટા જેહાદ પર ગએલા હોય છે. કામ કરે છે. રાતરે બધા મુસલમાનોની સલામ લેવ છે. આ સલામ કાંઈ ચોરો કે ડાકુઓના ખોદના લાંબે લેવામાં આવતી નથી બલકે એટલા માટે લેવામાં આવે છે, કે રાતના ના વખતે પશુ ઉપર જણાવેલા માણસોને કાંઈ સીજની જરૂર હોય તો તરત લાવી આપવામાં આવે. જ્યારે અમારા ખલીફમાં ગરૂર પચદા થઈ જશે તે દરયાન (પહેરાવાળા) મુકરર કરી લેશે. અવવા પોતાને એટલે માણસ સમજવા લાગશે. તો અમે તરત તેમના એધવા પરથી માઅજુબ (સલપેન્ડ) કરી દઈશું. એક બાદશાહનો એ દરજ્જ નથી કે રદમત પાસે સીજદે કરાવે યા તેમની દરયાદ ન સાંભળે જ્યારે દરયાન મુકરર થઈ જશે તો સાધારણ માણસો તેમના દરજ્જામાં દરયાદ લઈ કેવી રીતે જઈ શકશે.

હરકુલ આજમ—તમે સાચું કહો છો..... એમનું ખીછાનું કેવું છે ?

રફાઆ—એમનું બધાનું અદલ હન્સાફ કરવો છે.

હરકુલ આજમ—અને તખત દેવો છે ?

રફાઆ—તેમને તખત પાકદામની (પવીન) છે.

હરકુલ આજમ—શું તે દુન્યાની દોલતને ખજાનો ધારે છે ?

રફાઆ—ના તેમનો ખજાનો પરવર દીગારે આલમ પર બરોસો રાખવો છે.

હરકુલ આજમ—અને તેમનો ખજાનો લશ્કર ?

રૂઢાઆ-તેમનો લશ્કર દીવેર અને શેઠ સવાર મુસલમાનોનો છે.

હરકુલ આજમ-તમે અમારા મુલકમાં શા માટે આવ્યા છો ?

રૂઢાઆ-ધરણામની તબલીગ માટે.

હરકુલ આજમ-પરંતુ જો અમે મુસલમાન ન થઈએ તો ?

રૂઢાઆ-ત્યારે આપને જજીયો આપવો પડશે.

હરકુલ આજમને આ વાત ધણી નાપસંદ લાગી. તેને ગુસ્સો આવી ગયો. અખો લાલચોળ થઈ ગઈ. ચહેરો પશુ લાલ થઈ ગયો. એણે ગુસ્સાથી કહ્યું. જજીયા ?.....
...અમે જજીયો આપીએ, કેટલેટ રવમાન વાળો માણસ આ જજીયા (હલકાઈ) ને બરદાસ્ત કરી શકે નહીં. રૂઢાઆ તેના ગુસ્સે થઈથી ડર્યા નહિ. તેમણે ધણીજ બેખોશી સાથે જજીયાની દીધું કે 'મસ તો પછી તજવાર અમગ તમારા હરમ્યાન ફેસલો કરી દેશે.

હરકુલ આજમ તેમની હીમત, દીવેરી અને બેખોશી જોઈને દીગ થઈ ગયો. હરમારીમી ન અને બીજા મુલકના બદશાહોમાંથી કેટલાકને હપરત થઈ તેમ કેટલાકને ગુસ્સો ચઢી આવ્યો. જખ્ખરકુલ હાજમ અને અખદમ ધણીજ ગુસ્સે થયા. તેમણે આ બેખોશીમાં હરકુલ આજમનો તિરસ્કાર સમજ્યો. તેનો તીરસ્કાર બધા ખસ્તીઓનો તિરસ્કાર કરવા બરાબર હતો. જખ્ખરકુલ ઉભો થઈ હરકુલ આજમની પાસે આવ્યો. અને પુરખજમ લેહજોનાં કહ્યું. અય અરખી ખીગદર અમે જેટલું હરગુજર કરીએ છીએ જેટલાં વધુ તમે દીવેર અને ગુસ્તાખ થના જાઓ છો. તમે હમણા કચડી છો. દરેક રીતે અમારા કખખમાં છો. તમારી જીંદગી અને મોત અમારા અખત્યારમાં છે. અમે આઢીએ તો તમે અધને હમણા કતલ કરી નાખીએ. પરંતુ અમે જહ્હીથી મજબનાક થવાવાળા નથી. અમારા શહેનશાહ અજમ રૂમ ધણી રહેમદીલ છે હજી અમે વધુ એકવાર હરગુજર કરીએ છીએ.....

રૂઢાઆએ વાત કાપી કહ્યું. જખ્ખરકુલ તમે બોલી રહ્યા છો.....તમે જે મુરતદ થઈ ગયા છો, શુકર કરો કે અમે આ વખતે હાથ પગ બાંધેલા છીએ. જો તમે મેદાને જંગમાં મળ્યા હોત તો તમારી બહાદુરીની પરીક્ષા લેવામાં આવતે. મુરતદ થવાની સખ આપવામાં આવતે. તમેએ આ જગાએ પનાહ લીધી છે. જ્યાં તમે સમજો છો કે મુસલમાનોનો હથ નહીં પડે. એ તમારી ગલતી છે. મુસલમાન જરર એક દીવસ તમને ખી ફતાર કરી લેશે અને પડેલાં તે માણસનો ઇન્તકામ લેશે. જેના તમેએ ચર દાંત પડી નાખ્યા હતા પછી.....

જખ્ખરકુલ આ વખતે ધણીજ મજબનાક થઈ ગયો. એનો ચહેરો લાલ થઈ ગયો. આખો લાલ આગારા જેવી થઈ ગઈ તે ધણી ગુસ્સાને લીધે કાંપવા લાગ્યો તેણે કહ્યું "તમારી આટલી હીમત જે મારી સામે આવી રીતે કહો. હજરત મસીહની કસમ મારી તજવાર બેખન.હ છે. હું મારા સામે અરબોને કંઈ સમજતો નથી. જો તમે મેદાને

જગમાં મેળ્યા હોત તો તમારી જીભ કાપી લેવામાં આવતે.”

રહાઆ—કેમ નહિ એવાજ બહાદુર છો. તે વખતને યાદ કરો. જ્યારે તમે અમારા ખોદ્ધી રાતની વખતે ચોરોની પેઠે નાશી ગયા હતા. એ વખતનો ખ્યાલ કરો. જ્યારે તમે જંગે ધરમુકમાં ૬૦ હજાર હતા અને ફક્ત ૬૦ મુસલમાનોએ તમોને હરાવ્યા હતા. જે તમેએ અને વાતો લુટી ગયા હોતો. હું તમોને એ વાત યાદ દેવરાવું હજી કાલની વાત છે. કનસરીનના રસ્તામાં ફક્ત ૧૧ માણસોએ તમોને એ વખતે હાર આપી હતી જ્યારે તમારી સાથે ૧૦ હજાર આબમુહાકાર સીપાઇઓ હતા.

* જખલ્લાહ આત્રી * ૧૧ મુસલમાનોએ ૧૦ હજાર ખ્રિસ્તીઓને કેવી સખત રીતે હરાવ્યા હતા તે યાદગાર લગાઇને એઈવાલ વાંચવા અઠવાડીક ઇન્સાફમાં પ્રમરયજી ચુકેલી રસીલી વાર્તા “સમદ અને શીશ્પાના વાંચો. લાફજનીથી શો ફાયદો તમે

અમારી તલવારોને માની ચુક્યા છો. અમેને પરદેશી અને મજબૂર કપદી સમજી ધમકાવો છો અમારા જીસમ જરૂર તમારા કબજામાં છે. પરંતુ અમારા દીલ તમારા બસમાં નથી. અમે ખુદાના સીવાય કોઇથી પણ ડરતા નથી.

જખલ્લાહ ઘણુંજ ગુસ્સાના સળગેલી માંડળેવો થઇ ગયો. એણે પોતાનો હાથ તલવાર પર નાખ્યો. હરકુલ આજમે તેને કહ્યું “હમદાનના બહાદુર બાદશાહ આ અરખને મોં ન લગાડો. એ લોકો ઘણા ગૂસ્તાખ અને ના આકાબત અંદેશ હોય છે. તમે ગુસ્સાને થુકી નાખો. બેસો, અને સળરો નીરાંતે આ કારવાઇને જુઓ જે હમણાં થનાર છે.

જખલ્લાહ પાછો ફર્યો અને પોતાની જગાએ જઇ બેસી ગયો. હવે સસ્વરન્દ વઝીર આજમ ઉભો થઇ હરકુલ આજમની ખુરસીની પાસે આવી ઉભો રહ્યો. થોડીવાર પછી તેણે કહેવા માંડ્યું. “મુસલમાનો હું જે વાત આ વખતે કહેનાર છું તે કંડા દીલે તેને સાંભળો. અને તેના પર ગોર કરો. જે તમેએ મારી વાત માની લીધી તો તમારા કદમો આમળ સોના ચાંદીના ઢગલા કરી દેવામાં આવશે. મુલકનો રક્ષાળ બાજુ જે તમે માગશો તે આપી દેવામાં આવશે. તમારી ઇજ્જત અનવકારમાં ચાર ચાંદ લગાડી દેવામાં આવશે સાંભળો અને ગોરથી સાંભળો. અમારા કામના ઇજ્જતદાર ભોંકોની, વાલીમાંને મુલકની, અમારા શહેનશાહની, અને અમારા મુલકના સૌથી મોટા પાટ્ટીની એ મરજી છે કે તમે ખ્રિસ્તી થઇ જાઓ જે વખતે તમે ખ્રિસ્તી થઇ જશો તો તરત આ સોના ચાંદીના ઢગ તમને આપી દેવામાં આવશે. હીરા, ઝવેરાત અને લાલ પણ મળશે. અને આ દેશીની ખુશમસ્ત છોકરીઓમાંથી જેને તમારામથી જે માણસ આહશે તેને હવાલે કરી દેવામાં આવશે. તમે સારી પેઠે સોચી અને સમજી લો. આપસમાં મજબૂર કરી લો. અને એક મત થઇ જણાવો કે તમે અમારી ઇરખવાસ્ત મંજૂર કરવા તલવાર છો?”

બધા મુસલમાન જોર અને તબક્કાવાદી સર વગરની ગુલામી સંભાળી રહ્યા હતા. જ્યારે જોલે છોકરીઓ તરફ ઇશારો કર્યો, તો તેમણે નબર જમીન કરી દુસ્તો. જમણની જીવતી પુતળીઓને જોઇ તેઓ એમનો દુસ્તો જમાવ જોઇ હમણાં રહી ગયા. તબક્કાવાદી દુસ્તથી તેમની આંખો અગ્નિ મળી.

કપડો પછી એ નુરની પુતળીઓને જોઇ અઝરમાત એવી નબર પહેલી લાઈનમાં જોલેલી પરીજમાલ છોકરીઓ પરથી ગુજરી નેનો પર પછી નેનોની વચમાં ફૂરે તીલકાઓ અઝરા ઉભી મહોબત અને અકસોસ ભરી નબરે કપડોને જોઇ રહી હતી. કપડો આ ફૂરે અરખને આ જગાએ જોઇ હમરાન રહી ગયો. પહેલી વખતે તો એને પાસેના ન આંખો કે એ તેજ માટે વશ અઝરા છે. જોલે એનો સમજો કરાર બુદ્ધિ થીવો છે. અને જો તે મરલામીલ કુદરમાં મુકી આવ્યો છે. એણે પીછાકર તેને જોઇ હોય પછી તે એને અઝરાજ દેખાઇ તો પછી તે તેને નબરની ખામી સમજ્યો. તેણે આંખો જોઈ ગોરથી તે દુરવજાની જોઇ આ વખતે પછી તેને અઝરાજ દેખાઇ તે વણે આંખમાં પડ્યો. અઝરાનું અહીં હોવા એના માટે એક કામઠો અમર એવો વિશ્વ સહ પડ્યો. જો ઘણી મહેબત કર્યા છતાં સમજી શકાય નહિ. તે હમરત અને તમાણીની નબરે એ માંહ પવકરને જોવા લાગ્યો.

અઝરા પછી તેને મીઠી મીઠી નબરે જોઇ રહી હતી. એની એ નબરોમાં મહોબત અને હસરત, કુટી કુટીવો ભરી હતી. એની એવી નબરથી કપડોના રહસ્યમાં પુઠાન પેદા કરી દીધો.

હજી એ દીલ ભરીને તે દુરવજાને જોવા પામ્યો નહોતો. કે એ નવજુવાન અરખ જે એના પાસેજ બેઠો હતો. ઉભો થયો. કપડો તેના ભણી જોવા લાગ્યો. એ અરખ પુનઃસુરત હતો, એણે નામ આમીર બન રહ્યા હતાં તે એજ રહ્યાનો દીકરો હતો. જેણે હરકુલ આજમ તથા પીગળ ખિસ્તીઓ સાથે વાતચીત કરી હતી.

આમીર ઉભો થઇ સીધો અસહ આજમની પાસે પહોંચ્યો. અને ખિસ્તીઓની પેઠે ધુરુણમાંથી વાંકા વળી પાછીના હાથ ચુમતાં કહેવા લાગ્યો. હું ખિસ્તી થવા લાગ્યો છું. મને ખિસ્તી કરી દો.

બધા મુસલમાનોએ હસતાની નબરે આમીર પીગળ રહ્યાને જોયો. અસહ આજમ ઉભો થઇ ગયો. તેના ઉભા થતાંજ હરકુલ આજમ તથા પીગળ હરમારીઓ પછી ઉભા થઇ ગયા. અસહ આજમે આમીરને મુક્યું. મુખારક થાગ્યો. નવજુવાન અરખ તમેને ખિસ્તી થવું મુખારક થાગ્યો શું તમે ખિસ્તી મજહબને સામે મજહબ સમજીને અખાતાર કરો છો ?

આમીર પછી ઉભો થઇ ગયો હતો. તેણે જવાબ આપ્યો. ના. બલકે આ દુરવજા છોકરીઓના દુસ્ત આજમ અકરોને મારા જજખાતને કામકોળી કરી નાખ્યો છે.

એમના સહેરબેજ દુસ્તે મને ખ્રિસ્તી થઇ જવા તક્યાર કર્યો છે.

અસકદ આજમે મો બમાડી કહ્યું. વાહીયાત ગોષા તમે ખુદાવન્દ (હજરત ઇસા) ને ખુદાનો દીકરો સમજતા નથી, એ મુકદ્દસ હસ્તીને પોતાની ઉમ્મતનો નમ્રત આપનાર માનતા નથી અને.

અમીર ખીલકુલ નહીં હું દુસ્ત પરસ્ત છું અજલથી દુસ્ત પરસ્તી મારી કીસમતમાં લખેલી છે. કીસામ અજલે મારી ધુરીમાં ઇતકની આશની નાખી દીધી હતી. મારો મીઠાજ નાનપણથીજ. અજલસે દુસ્ત પરસ્તી લીખ્મીથી કીસમતમે મેરા મીઠાજ લકકપનસે આશકાના થા.

અસકદ આજમ-સાર તમે આશીક મીઠાજ છે. તમેએ મહોબતના પગલામાં પરવરીશ થયા છે. ક'ઇ પરવાહ નહિ. તમે તેહસીને આફ્રીનના લાયક છે. ખ્રિસ્તી મજહબ તમને આગેશમાં લેવા તક્યાર છે.

તરત પેલી કાળી રલેખ જેને હજી ખુશમેની ધુણી આપવામાં આવી રહી હતી. તે આમીરના સામે લાવવામાં આવી. આમીરે તેને ચુપી. અસકદ આજમે ઇશારો કર્યો તે તરત ચાલ્યો ગયો. અસકદ આજમની સામે એક પાદરીએ આગળ વધી ચાંદીનો એક પ્યાલો પેશ કર્યો આપ્યામાં પવિત્ર પાણી હતું. એને માઅમઅ-કુદીયહ કહેતા હતા. અસકદ આજમે ઇનજીલની કેટલીક આવાનો પઠી પોતાની આંગળીએ પાણીના પ્યાલામાં નાખી અને તે પાણીના છાંટા આમીર પર નાખ્યાં લણી કડપથી મજહબી રક્ષમ અદા કરી તેને ખ્રિસ્તી કરી લેવામાં આવ્યો. જે વખતે અસકદ આજમે તેના ખ્રિસ્તી થઇ ગયાનો એલાન કર્યો તો બધા ખ્રિસ્તીઓએ શાદ શાદ માનીનો નાઅરો ખુલન્દ કરી આમીરને મુબારકબાદ આપી.

પરીજમાલ નનો અને હુરવશ છેકરીઓએ લણાજ ખુશ ઇલકાનીથી એક ગીત ગર કર્યો. તે એવા હાવ બાવથી ગાઇ રહી હતી. કે હાજર રહેલાઓ પર બેખુદી તરી થઇ ગઇ હતી. આ બેખુદી આલમમાં એવું મ.લમ પડતું હતું જણે આ કમરામાં વરસાદ થઇ રહ્યો છે. અને વરસાદનું પુર તુર પાણી આખા કમરામાં બેતક ગયું છે. એમને એમ પણ જણાવા લાગ્યું કે કે એમની રહેા પાણીમાં તરી રહી છે તે બધા મારી હાથી બેનીમાજ થઇ માયનના દરયામાં તણાવા લાગ્યા છે. અવાજનો ચઢ ઉતર એમની રહેાને હી ચકા અ હતું.

આ પુર કેડ ગીતમાં હજરત ઇસાની તારીફ હતી. ખ્રિસ્તી મજહબની તારીફ હતી અને ખ્રિસ્તી બતનારના વખાણ કરવામાં આવ્યા હતા.

થોડી વારમાં આ ગીત પુર થયું. ગીત પુર થવા પછી પણ કેટલી વાર સુધી લોકો પર વજહતા જેવી હાલત રહી. નાજ આફ્રીન છેકરીને એ માલુમ ન પડી કહ્યું કે એમણે પોતાના મીઠા સરોહથી લોકોના જજબાતમાં કેટલી બધી વીજળી

ભરી દીધી છે.

કેટલી વાર પછી ભોટાએ આગસ મગડી તેઓ જાજાતના તુફાન સમુદ્રમાંથી બચી મુશ્કેલી એ બહાર આવ્યા એમની આંખો ઉધડી તે હોશીયાર થયા. એ બધાની એવી મરજી થઈ કે એક વખત પાછા તે આજમમાં પહોંચી જાય જ્યાં તે તુરની તે ભહેરને જોઈ રહ્યા હતા. જોણે એમને ખેંચી કરી દીધા હતા. પરંતુ એમ તો ત્યારે થત કે બીજી વાર ગીન શરૂ કરવામાં આવે અને અસકંદ આજમની રજા વખત બીજી વાર ગીનનું ગાવું નામુમીન હતું.

હવે તે રૂમી જે અસકંદ આજમનો ઇશારો ચર્ચાથી ચાલ્યો ગયો હતો તે પાછો આવ્યો એના દ્વેષનાં ચાંદીનો મોટા થાળ હતો. આ થાળમાં બેઠા કીમત કતાનની પેશક હતી. જેની ઠોરે પર બહોળા નરીસ ભરનાકામ કરવામાં આવ્યું હતું અસકંદ આજમે પોતાના હાથે આમીરના લુગડા ઉતાર્યા અને પેલા ચાંદીના થાળમાંથી પેશક લઈ અસકંદ આજમે પોરવ્યો. તે પહેનતાની સાથે એક ખુમસુરત ખિસ્તી દેખા લગ્યો જોણે ફરી એકાદ અસકંદ આજમનો હાથ ચુમ્યો, અસકંદ આજમે તેને દુબા દીધી આમીરે કહ્યું હવે રજા આપો કે હું મારી શરીર જીંદગી (જોરત)ને પસંદ કરું.

અસકંદ આજમે—જરૂર કરે. આ હુરવશ છેકરીઓમાંથી જેના પર તમારી તખીયત ચહે તેને ચુડીસો.

આમીર છોકરીઓ તરફ ચાલ્યો, સરવન્દ સાથ તેને થઈ ગયો. આમીરે એક છેડાથી છેકરીઓને જોવા માડી, તે દરેક છેકરીનો પોસે ઉભો રહેતો. તેને જોરની સાથે જોતે. અને આગળ ચલેતા. ખાલી વાત એ હતી કે તે છેકરીઓ. બધી ખુમસુરત હતી. તુર મુજાસીમ હતી. જોણે એકજ ઝાડના સેંકડો ફળ હતા. આ એક તુરના સેંકડો કીરણો હતા. તેથી આમીરને ચુંટણી કરવી કઠણ થઈ પડી.

ખાલી છેકરીઓ સાંતો તાણી. દીલ્લશખાના જ્ઞાનથી ઉભી પોતાની નરગીસી આખેથી આમીરને જોઈ રહી હતી.

આમીર આ છેકરીઓને જોતાં જોતાં એક છેડા પર જઈ પહોંચ્યો એની નજરે ઇન્તેખામ કોઈને ચુડી શકી નહી. એનું દીક્ર તો એમ ચાલતું હતું કે તે બધી મહવશ છેકરીઓને પોતાના હરમની જીનતે બનાવે પરંતુ એ જાણતો હતો કે ખિસ્તીઓમાં ફક્ત એકજ જોરતને શરીરે જીંદગી કરી શકાય છે તે પાછો ફર્યો. છેવટે તેણે એક છેકરીને ઇશારો કર્યો તે છેકરી હવાત બધા તખસુમના સાથે મુસકરાઈ. અને એણે પુર ઇફતેખાની નીગહેથી પોતાના સાવાળીઓ તરફ એ ખ્યાલથી જોઈ કે આમીરની નજરમાં તે ખુમસુરતીમાં સૌથી પહેલા નજરે રહી. સરવન્દે તે છેકરીને આગળ ચાલવા કહ્યું. છેકરી બસક નાનો બધા આગળ ચાલી એણે પોતાનો હાથ

આમીર તરફ લાખો કર્યો. આમીર ખ્રિસ્તી જોતા રીવાજથી માહિતગાર નહોતો તે મ સંબંધથી. કે આમીરની સમિતિ કરવાથી ઠોકરીની નીચે મરણ છે. જોકે પોતાના કાચ આમીર કરીને હુસ્સાનો સંબંધ આત્મ ખરબ હાય પોતાના કાચમાં લઈ લીધો. બધી ઠોકરીઓ આમીરની આ કસંકત જોઈ મુસકરાવા લાગી આમીરે તેમને મુસકરાતાં જોઈ લીધી તે સમગ્રી બધો ક્રિસ્તીયન જુલ બધ છે. પ્રથુ થુ જુલ થઈ છે તે સમગ્રી આમીરની,

હવે એ ત્રણે અસકંદ આજમની પાસે મહોંચ્યા અસકંદ આજમે પોતાનો હુસ્સાનો કાચમાં પચકર ઠોકરીના માથા પર મુક્યો. અને કહ્યું. મુખારક થાઓ. તમને પોતાની ક્રિસમત પર તાજ કરવું મુખારક થા ઓ. તુ પ્રુથ ક્રિસમત આજ તારા માટે અનંતનો દરવાજો ઉઘડી ગયો. આજમાન પર ફરો તારી પ્રુથ ક્રિસમતી પર અસકંદ કરી રહી છે.....કેમ મ હોમ તને એ માથુસે પોતાના માટે પસંદ કરી છે. એ હમથા ખ્રિસ્તીયો છે. મારી ફરે તીસમત દીકરી માકમા (ક. મરયમ) પ્રુથાવન્દ (ક. ક્રિસા) રહુલ કુલસ (ક. હુવાલસ) અને ખુદ ખુદ તારાથી રાજ થઈ ગયા. તારા અથા થુના માથ કરી લેવામાં આવ્યા છે. તુ જન્મતાલી હકદાર થઈ ચુકી છે. હુરવથ દીકરી આગળ આવ અને જોરાર કરો કે મરતા દમ સુધી આ માથુસની અજાદાર આઢીમા ચેડીશ, જોની છબજત અને પોતાની અસમત (શીયળ) નો છાંડીના છેલ્લા દવાસ સુધી બેઠાજ રાખીશ. અયસો, અસરત, હુસ્સાનો છદ્દલાસ. માં જોની અમકમો જમસાજ રહીશ.

આમીરને સંબોધી કહ્યું. બેટા આગળ આવ હું. જમારો આ દુવાની હુર અથા નીકાહ કરી રહું.

આમીર આગળ વધ્યો. અસકંદ આજમે ખ્રિસ્તીજોતા રીવાજ પ્રમાણે અનંતનો નીકાહ કરી દીધો. નીકાહ થતાં ફરેક આજુથી મુખાવખાદી નો સોર સવા લાખો. જ્યારે અમા સોર જોઈએ મથો. તો બેધુરસીઓ સરકુલ આજમની પાસેજ સેજ માજળ મુકવામાં આવી. તે પર આમીર અને જોની પરી પચકર ખીલી બેશી ગયા.

અમથા થુમી રહ્યા કે અગળ કોઈ હુસસમાંને આમીર સાથે વ્રાતમીત કરવાનો અખત અળી અથો નહોતો. તે પ્રથુ સખત અસકંદ આજમની પાસે રહ્યો હતો અને પોતાની સારીકે ઝીન્દગી અને મુનતબેજ કરી રહ્યો હતો. પરંતુ જ્યારે તે નીરાંતે અમથામીર બેસી ગયો. તો જોતા ખાપ રહ્યાઓ જોને સંબોધી કહ્યું. “આહ બેટા આ તો થુ કહ્યું. તુ મારી આંખોની સામે ખ્રિસ્તી થઈ ગયો તુરમાંથી નીકળી બેઠેર અમથાત (અથકાર) માં જઈ પડ્યો. બેટા કઈ તરેહ તારા દીલે એ મસંદ ક્યું. કે જો એક મુદાને સુકી અથ પ્રુથાઓનો આનનાર થઈ ગયો. હા તે રહેમાને સુકી બેઠો. આજમે હરથાહ થઈ ગયો. હુસ્સાની ફર કરવામાં આવ્યો. આ તે કવી નાથુકી

કરી. મને તારા પર અને તારા અકલ પર સખત અહસોસ છે, ધણીજ રંબ છે, તે ચંદ્રોળ દુનના એક આરામને અલગે આખેરતની હમેશની રાહત પર સારો મળ્યો. મને એ માટે રંબ નથી કે તુ હમેશ માટે મારાથી જુદો થઇ ગયો. આહ નહીં.....મેટા મને એ વાતનો રંબ છે કે દુન્યા ચંદ્ર રોળ છે. એની મસરરત થોડા દીવસની છે, એમાં કોઇને પણ આરામ મળ્યો નથી એ દુઃખનું સ્થાન છે. ધણી જલદી ફના થનાર છે કયામત પાસે છે. હશર થનાર છે. હશરના દીવસે દરેક ટોળાવાળા પોતાના રસુક સાથે હશે. મારા દીકરા મને એ ગમ છે કે હું મારા મોહનરમ :સુક સ. અ. વ ની સંથે હોઇશ અને તું.....હાં તુ એ લોકોની સથમાં હોઇશ જે કુક શીરક કરતા રહ્યા છે.”

આ વખતે રફાઅનું દીલ બરાઇ આવ્યું. એમના આંસુ જરી થઇ ગયા તેને રડના સાહે કહ્યું “આમીર મને એ વાતનો મલાલ છે, કે હશરના દીવસે હું જન્મતમાં જઇશ અને તુ દોઝખ તરફ. દોઝખના સાત તખકા છે. એમ તો એ સાત તખકાઓમાં આગ ધીકા રહી છે, આગના સાપ, અને ખીજ ધણીજ તકલીફ આપનાર જનવો મોબુદ છે જે દોઝખીઓને દરેક વખતે કટતા તથા ઇજ પહોંચડતા રહેશે. અજાનના ફરીશના પણ અજાન કરવા માટે દરેક તખકામાં મોબુદ છે. દોઝખનું નામ લેવા અને સાંભળવાથીજ બદનમાં સનસનટી પવડ થઇ જાય છે. પરંતુ છઠા તથા સાતમાં દરજ્જામાં જે તકલીફ, અને અજાન દેવામાં આવશે. એનો ખયાલ કરવાથીજ રૂઢ થરથરી જાય છે. બદન ધરજી ઉઠે છે. શરીરના બાએ કંપી જાય છે. છઠા તખકા મુરતદોના માટે છે. હવે તે બહીશત જેની નિયામત મુકી દોઝખના રદી તખકાને અખત્યાર કર્યો. જેમાં પીરાને માટે જોશ મારતું ગરમ પાણી આપવામાં આવશે. ખાવા માટે ધીકતા લોખડના કાંટાવાળા ફળ મળશે. આગના બડકા વચ્ચે તારી રૂઢ ઘેરાયેલી હશે. અજાનના ફરીશના આગના ચાણુક મારતા હશે. એટલું બધું અજાન હશે કે અલ અમાન, અલ હશીજ, અહસોસ”

“અય મારા દીકરા તને જીનદગીએ ફરેખ આપ્યો. તુ જાણુનો હતો છતાં કાફર થઇ ગયો. અય મારા દીકરા તુ બદખખત થઇ ગયો. નાજો નઅમમાં હોવા છતાં. અય મારા દીકરા તુ અજાનથી નથી ડરતો. ખોફ કરતો દોઝખ પર પહોંચીશ. તુ (હબરત) મોહમદ (સલઅમ) થી શરમ નથી કરતો. કયામત અને ખસુમતના દિવસથી એ વાત નથી કે તારો બાપ કાલના દિવસે તારા કાફર થઇ જવાના સખબથી રંજો મમમાં હશે. તને ક્યાં પનાહ મળશે જ્યારે પોકરશે અદલા, હશરના દીને, અને કહેશે અય મારા બંદા તે કુફર કર્યો, સાથ એકલા, બેન્યાબ અને કદીમના ખતરદાર થઇ જા તુ એની ચીજની તરફ ફર્યો કે જેણે તને મુરદો કરી ઢાંકી લીધો.

રફાઆના આંસુઓ જરી હતા બધા મુસલમાનોની આંખોમાં પણ આંસુઓ

હતા. આમીર પણ પોતાની ઓરતની પાસે ખેંચી રહી નહોતો હતો. જ્યારે રફાઆ ખામોશ થયા તો અમીરે કહ્યું મોહતરમની પાપ સાચી વાત તો એ છે કે દુન્યાએ મને પોતાની તરફ ખેંચી લીધો શયનને મારી આંખો પર પરદો નાંખી દીધો. હું મુરતદ થઈ ગયો. મારી કીસમતમાં, એજ લખ્યું હતું. બહીશત.....હાં હું બહીશતના લાયક ન હતો, મને દુન્યાની દોષન, સુલકની લાલચે ઇજાત, આબરની લાલચે નથી છેવર્યો. હાં હુસ્ને.....હાં હવે હું હુસ્નના ખોળામાં બંધ પડ્યો અને હવે..... હાં હવે હું હુસ્નના દરયામાં ડુબકા મારી રહ્યો છું. હું નથી જાણતો કે શું કરી રહ્યો છું. મારી આંખો હુસ્નની ચમકથી અંજન થઈ ગઈ. અમ મુકદ્દસ પુનર્ગ અલવીદા.....હમેશને માટે અલવીદા, સલામ, આખરી સલામ, હું ખરેખર નાલાયક છું. એકસાન ફરામોશ છું. તમે મને લુગીને પણ યાદ ન કરશે

રફાઆએ આંસુ સાફ કર્યાં. પછી તેણે કહ્યું. હવે હું તને કદી યાદ કરીશ નહીં યાદ કરવાનો વસીલો કપાઈ ગયો. અમીર! સાંભળ! કાન બરાબર ધરીને સાંભળ જો હું અહીંથી છુટો થઈ ગયો. અને કોઈ પણ રીતે તુ મારા હાથમાં ચડી ગયો. તો કેમકે તુ મુરતદ થઈ ગયો છે. એ માટે સહુથી પહેલાં મારી તજવાર તારા માથા પર ઊંચી થશે. હું તને સમજાવી દઉં છું કે તુ એ વાતનો ખ્યાલ કરીને કે હું તારો બપ છું. સાયદ ફરગુજર કરું, મારી માગે આવતો ના. નહિ તો હું હરગીઝ ફરગુજર કરીશ નહિ.

(ભાગ પહેલો)

(સ મા ધ)

